

FERNANDO PESSOA

Cartea neliniștirii

Traducere din portugheză
de Dinu Flămând

HUMANITAS
fiction

FERNANDO PESSOA

Cartea neliniștirii

Compusă de Bernardo Soares, ajutor de contabil în orașul Lisabona

Ediția RICHARD ZENITH

Traducere din portugheză, prefață și note de
DINU FLĂMÂND

Ediția a doua

HUMANITAS
fiction

Coperta de
ANGELA ROTARU

FERNANDO PESSOA
LIVRO DO DESASSOSSEGO, COMPOSTO POR BERNARDO SOARES, AJUDANTE DE GUARDA-LIVROS NA CIDADE DE LISBOA,
Ediçao Richard Zenith
7ª ediçao, 2007

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

ISBN 978-973-689-439-8
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Naţională a României

Un contabil argonaut

Un umil funcționar din Lisabona, care își câștiga existența traducând scrisori comerciale în engleză sau franceză pentru tot felul de firme mărunte din cartierul Baixa, în zona de jos a orașului, și-a notat timp de mai bine de două decenii întâmplările fără relief din care se alcătuia viața lui socială, dar și extraordinar de complexele gânduri și reverii care agitau viața lui spirituală. De la bun început a găsit de cuviință să facă un pas înapoi din propria sa persoană civilă, atribuindu-i altcuiva aceste însemnări, recurgând deci la procedeul unei false paternități, de care se mai slujiseră, e drept, atâtea jurnale și confesiuni romanești înaintea lui. Doar că autorul inventat păstra suficiente trăsături comune cu adevăratul autor al jurnalului (amândoi erau orfani, celibatari, conțopiști singuratici și obișnuiți ai câtorva cafenele din centrul comercial al orașului), din care pricină Pessoa însuși recunoștea că acest Soares îi era numai pe jumătate o persoană străină. Era vremea când Pessoa se „multiplicase" deja în faimoasa lui familie de heteronimi, autori de sine stătători inventați de el, cărora le atribuise biografii, scrieri consistente și câte un stil propriu, punându-i chiar în relații publice, atestate de presa vremii, ei între ei și ei cu genitorul lor, de asemenea. Pessoa numea această extindere a propriei sale persoane (în portugheză „*pessoa*" înseamnă „persoană") un „teatru în oameni vii" – *drama em gente* – fiindcă, spre deosebire de un text dramatic care urcă personaje fictive pe scenă, autorul considera că viața lui devenise un soi de dramatizare cu avatari, un spectacol evolutiv compus din acești „heteronimi". Puțini dintre contemporanii lui Pessoa puteau bănui

amploarea preocupărilor acestui foarte secret scriitor sau natura spectacolului literar-ontologic în care se angajase – un autor ce se extindea singur cât o întreagă generație, punând în scenă și comedia literaturii, cum nimeni altul nu o mai făcuse.

Iată că în paralel cu acea dramatizare a propriei sale biografii-operă (concretizată într-o cantitate impresionantă de poeme, texte de teatru, texte critice sau considerații despre artă, toate excepționale), despre care unii din apropiații săi mai știau câte ceva, inventivul Pessoa recurge și la proză. Dar nu de dragul de a păși în ficțiunea narativă, fiindcă a scrie i se părea un exercițiu de o hamletiană vacuitate, ci mai mult pentru diversificarea aceluiași experiment teatral, care este în primul rând un elogiu al virtualității. De la bun început le lipsește fragmentelor de proză orice plan de construcție, orice fir narativ, sau vreo tramă care să le orienteze. Suntem îndemnați la o aventură statică și extatică, ca zbaterile unei fântâni arteziene, și ni se inoculează sentimentul inutilității, al lipsei de valoare de care se simte copleșit autorul-narator. E, totuși, un personaj special, un „disident față de viață", un mare pasiv care consideră că orice inițiativă este nu doar sortită eșecului, dar devine și o „grosolănie" în absolut, o vanitate a propriei sale futilități. De mai multe ori ni se spune că suma de însemnări care se adună nu are nici o noimă, că e un exercițiu inutil și dezlânat. Dar fragmentele sporesc, și vedem treptat că aparenta lipsă de constrângeri care le face posibile este și sursa lor de libertate, principiul generos care le proiectează direct într-o zonă metafizică la antipodul mizeriei și al insignifianței sociale în care se permanentizează autorul lor. Iar apoi, cu toate conotațiile negative și dincolo de scepticismul dizolvant al acestuia, care consideră că a trăi este „o eroare metafizică a materiei, o neglijență a acțiunii" (99), nu o dată vedem și ambiția investită, totuși, în aceste compuneri, intenția autorului de a ne demonstra că „arta" prozei e cel mai complex exercițiu creator, o adevărată „călătorie primordială a spiritului", chiar dacă e conținută în „dezastrul

unei cărți" (125). Este specială și neașteptată această convingere că proza „înglobează" întreaga artă și îi asigură cuvântului întreaga libertate. Dar și mai neașteptată este misiunea intimă pe care și-o asumă același personaj prin proză – o explorare mitică în indicibil. Căci umilul funcționar se compara, în sinea lui, chiar cu infantele Henrique, regele navigator, întemeietorul imperiului portughez, cel care împinsese caravelele să descopere lumea fizică exterioară încă necunoscută. Jurnalul devine un fel de a naviga interior, prin „viața vegetativă a sufletului", și de a descoperi ținuturile necunoscute ale spiritului, despre care se crede că vor deveni un viitor imperiu portughez.

Pessoa, argonaut care îi încredințează cârma unui contabil adjunct, pentru ca împreună să exploreze „abisul abstract din adâncul lucrurilor", sau zona dubiilor conținute în această neliniște umană – iată neașteptata transformare a paginilor ce debutaseră ca un jurnal placid. E o aventură fără speranță, conștientă de „compasiunea vidă" a întregului univers, dar este și o obstinare introspectivă sub stindardul unui cuvânt bizar: *desassossego*. Acest cuvânt rar desemnează în limba portugheză o frustrare: starea în care cineva se simte deposedat de calm și liniște, *sossego*, dar oarecum și de singurătatea necesară lor, căci distingem în miezul cuvântului și vocabula „*so*", „singur". O neliniște nu doar complexă, dar și dinamică, amestec de plictiseală, angoasă, indispoziție, *mal estar*, inadaptare ș.a.m.d.; o adevărată febrilitate a neliniștii, contagioasă, simțită ca un principiu activ, depășind nivelul unei simple frustrări la care te supui. Iar cel care, uneori, se plânge că este invadat de toate acestea s-a transformat el însuși în sursă de neliniștire. Mai mult decât angoasă, spleen, tristețe, resemnare sau revoltă, această neliniștire aparte este principiul vital al nestării pe care o identifică scrierea, și care la rândul ei provoacă această scriere. Iar autorul ei devine un agent al neliniștirii, un *passeur métaphysique*, cum îl numește un recent studiu[1].

---

1 Judith Balso, *Pessoa, le passeur métaphysique*, Seuil, 2006.

Greu de găsit un echivalent mulțumitor în altă limbă[1]. Limba portugheză are și cuvântul sinonim „*inquietaçao*", mult mai neutru. Simțim așadar încă din misteriosul titlu că Pessoa plasează dezbaterea existențială într-un câmp de paradoxuri pe care le agită această universală neliniștire. Titlul era fixat de autor încă înainte ca proiectul să devină ceva mai consistent. Pe colțul unor însemnări redactate febril, Pessoa desemna, din când în când, cu inițialele „L. do D." apartenența la plănuita carte. De altfel, în concepția autorului era vorba de o „carte", fără articol hotărât, și s-ar putea ca omisiunea să nu se datoreze grabei. E un șantier permanent, un elogiu asumat al precarității, al fragmentarului, al inconsistenței. Ai zice că Pessoa aduna însemnări destinate unui soi de *manual* al neliniștirii, cum mai târziu Cioran, alt mare maestru al fragmentului, scrisese unul despre „descompunere". Doar că suma fragmentelor pessoane rămâne și un elogiu al imperfecțiunii în absolut, în acord cu o anumită „pudoare de a exista", care îi dicta acestui Soares să se bucure pe intervalul dintre ideea de a scrie o carte și fatala convingere că ea e inutilă, altfel decât ca sursă de reverie. De altfel, o persoană fără persoană nu putea să scrie decât o carte fără carte. Doar că această „inexistență" specială e platforma unei formidabile elevații.

Ajutorul de contabil Bernardo Soares este contagios prin fragilitate. Statutul său rămâne ambiguu: în portugheză i se spune „*guarda-livros*", ceea ce înseamnă literalmente „cel care păstrează cărțile, catastifele", pe marginea cărora își schițează uneori, sumar, observațiile cotidiene, într-un gen de prozopoem pe care el îl inventează pur și simplu pentru limba portugheză. Exegeții au făcut deseori trimiteri la predecesori celebri: Pascal, Rousseau, Chateaubriand, Baudelaire, Nerval ș.a. Dar nu trebuie uitat că avem

---

1 Françoise Laye folosește pentru ediția franceză *Le livre de l'intranquillite*, Ed. Christian Bourgois, 1990, 1992, 1999, termenul inventat, într-un alt context, de poetul Henri Michaux: *intranquillite*, pe care și limba română îl poate asimila prin „neliniștire".

de-a face cu o ficțiune sau, mai degrabă, cu o personificare a revelației într-o lume de limburi, de intervale, de limite. Soares pare un mesager din alte lumi paralele, sosit să ne furnizeze un secret al fericirii. Îl vedem cum reușește în câteva fracțiuni de secundă să evadeze spiritual din spațiul biroului sau din interiorul banalei sale odăi neliniștindu-ne, obligându-ne să ne întrebăm dacă lumea concretă și viața noastră reală sunt, cât de cât, existente. Intri de îndată în rezonanță cu felul lui de a vedea lucrurile, te îmbolnăvești de insomniile lui, înveți să privești prin ochii lui spectacolul pestriț al vieții, amețești plonjând în interioritatea lui telescopată, participi la victoria inteligenței lui resemnate, care este și adevărata lui frumusețe. Astfel, zilele acestui Soares sunt de o tristețe iremediabilă. Fernando Pessoa te îmbolnăvește de tristețe. Dar te și îmbată cu spectacolul cerului de la Lisabona, această imensitate boltită ce devine însăși consistența timpului. O complicitate tulburătoare se stabilește între cititor și personajul fictiv, întreținută de un ton șoptit și de insidioasa invitație la drum prin labirintul frazelor. Pessoa este învăluitor, își antrenează cititorul în progresia unei proze care presupune ecuații suprapuse. Nu folosește însă aproape niciodată concepte moarte. De fiecare dată, ideea își trasează drumul recurgând la materialul unor cuvinte obișnuite, mânuite însă de un pedagog versat. Iar personajul Soares poate astfel să materializeze ideile cele mai complexe, știind și cum să dispară îndărătul lor, sporind prin ubicuitate neliniștea indusă de aceste confesiuni. În alternările sale binomice de tipul: prezență/absență; existent/inexistent; trezie/vis; stare conștientă/stare inconștientă; unu/multiplu; interior/exterior și așa mai departe, Soares trece prin toate fazele posibile ale inconsistenței. Iar astfel devine text, ca un fel de mătasea-broaștei peste oglinzile apei care-l multiplică. Pessoa nu se poate situa decât „între": în interval, în interludiu, în „limburi", în acest „spațiu dintre viață și moarte, sau mai degrabă dintre dorința de a fi și indiferența de a fi" (rezervată de teologi doar copiilor morți înainte de a primi

botezul), cum se exprima Edouardo Lourenço[1], unul dintre avizații lui comentatori.

În 1977, când Serge Doubrovsky inventa teremenul de „autoficțiune", nu se știa nimic despre *Cartea neliniștirii*. Intuiția pessoană pusese deja în scenă, cu câteva decenii mai devreme, pactul rupt al ficțiunii, care îi va preocupa mai târziu pe Doubrovsky, pe Genette, pe Roland Barthes și pe alții – acest dubiu aruncat asupra unor noțiuni precum: adevăr, sinceritate, realitate, sursă auctorială, ficțiune ș.a.m.d. Pessoa se instalase în tripla identitate – autor/narator/protagonist – pe care o pulveriza cu fiecare pagină a unui fals jurnal. Titlul însuși al proiectatei cărți, acest „*desassossego*", era o subversiune de genul celor despre care, mult mai târziu, Umberto Eco avea să scrie că trebuie să șteargă urmele intențiilor, nu să și le aservească[2]. Scrierea lui Pessoa e orice altceva, dar nu promisiunea unei sincerități; pentru el scrisul rămâne o distragere a atenției de la faptul că autorul însemnărilor trăiește o „îmblânzire" a existenței prin exercițiul acestei proze fals confesive. Dar se produce un miracol: această carte concepută și ca un elogiu al ficțiunii, implicit falsă, depune mărturie chiar despre spectacolul tragic al unei sincerități ce se sfâșie sub ochii cititorului. Iar Eul din text este altceva decât un pur produs al limbajului sau decât o emanație a enunțului, cum îl văd Foucault, Lacan și alți teoreticieni ai autoficțiunii. Principala dramă a autorului-narator decurge, până la urmă, tocmai din propriul său statut de existență virtuală, dar fastul cu care sunt etalate ceremoniile imposibilității accentuează tocmai impresia de sinceritate nudă: „ca să mă pot crea, eu m-am distrus; atât de mult m-am exteriorizat înlăuntrul meu, încât nu mai exist lăuntric decât la modul exterior. Sunt o scenă vie pe care se exprimă diverși

1 *Le livre de l'intranquillité ou le memorial des limbes*, prefață, în Fernando Pessoa, *Le livre de l'intranquillité*, Ed. Christian Bourgois, Paris, 1990.

2 Umberto Eco, „Marginalii si glose la *Numele rozei*", *Secolul 20*, nr. 272-273-274, 1983, pp. 87-106.

actori jucând în piese diferite“ (299). Nimic de adăugat, ca de fiecare dată Pessoa își este cel mai avizat comentator!

În această cronică somnambulă a unui mare lucid, rătăcind prin pădurea simbolică a înstrăinării, dar și a multiplei identități, Pessoa pare a fi, de asemenea, o adevărată mină pentru exploratorii freudieni. Doar că, de la bun început, acest argonaut-contabil refuză reducționismul freudian. El face demonstrația că nu există o unitate pierdută, disimulată, a individualității. Și ne avertizează, de asemenea, că e imposibil să ne cunoaștem. Pessoa este omul non-identitar, el este demonstrația faptului că suma celor ascunse în labirintul psihicului nostru este întotdeauna mai săracă decât virtualitatea oferită nouă, reală, în al cărei plin proces se află chiar viața trăită, șansa permanent prezentă și fructificată de a deveni alte și alte persoane care compun presupusa noastră persoană, sau locul geometric al identității noastre. Și tot așa, nimic din ceea ce pare ascuns în labirintul psihic nu încearcă doar să reconstituie fragmentele uitate ale biografiei, cele care în concepția lui Freud ar fi „vectori de adevăr“. Individul pessoan rămâne și cu amintirile pe care încă nu le-a inventat, precum și cu identitatea lui cameleonică, adică „oameni de toate felurile în vasta colonie a ființei noastre, care gândesc și simt diferit [...] Iar acest întreg univers al meu, cu oameni care își sunt străini unii altora proiectează [...] o singură umbră“ (396). Avem aici, încă o dată, umbra ficțiunii, mecanismul paradoxului care face posibile lumi altfel incompatibile. Mișcarea dispersă, de multiplicare a eurilor, este un act care estetizează viața, prin revendicarea „dreptului nostru la nesinceritate“. E adevărat însă că literatura, cea mai agreabilă manieră „de a ignora viața“, este nimica toată, în comparație cu drama vieții; iar cartea care deviază de la această ignoranță și nu reușește să fie decât un geamăt – *um gemido* – rămâne, singura încercare onorabilă de a degaja un sens. Propunându-și să nu existe, această proză introspectivă și prospectivă îi cere, de fapt, literaturii să dea mai mult decât dă de obicei. În acest sens, vom

observa că Pessoa este și un precursor al cocteilurilor de stiluri narative în care se va exersa Joyce.

Iată superbul paradox al imposibilei sincerități, care ajunge să comunice mai mult decât presupusa sinceritate. Fragmentele din care se alcătuiește acest jurnal afirmă preeminența literaturii, a ficțiunii în general, asupra restului, în timp ce sensibilitatea ultragiată din ele ți se adresează, totuși, direct, după ce a șters cât mai ostentativ urmele artificiului literar. Intrată târziu în circuitul public, abia din 1982 încoace, *Cartea neliniștirii* a devenit treptat o referință recuperată printre capodoperele umanității și o revelație pentru cititorii dezabuzați tocmai de prea multă literatură. Vocii care se exprimă în aceste pagini i s-a făcut loc în galeria, extrem de aglomerată, a personajelor-cheie care marchează deriva modernă. S-a spus că este cel mai frumos jurnal al secolului trecut, triumf postum, nu tocmai scutit de o involuntară ironie, dacă ne gândim că necunoscutul său autor abia de se înfățișa cititorului ipotetic într-o postură dubitativ veleitară. Pessoa, care adoptase o clară linie de conduită prin artificialitate și simulare estetică, inclusiv multiplicându-și propria persoană într-o vastă familie de heteronimi și pseudonimi, încetățenește pe străzile Lisabonei, la începutul veacului trecut, persoana fizică a unui Socrate funcționar de birou care știe totul despre răul existențial al veacului. Și care, la fel ca grecul, dispare fără operă (puțin i-a lipsit acestui jurnal să intre la capitolul recuperărilor pioase ale istoriei literare, pe care le mai deschid doar doctoranzii).

Cartea neliniștirii este cartea malurilor, a nisipurilor mișcătoare, a crepusculului, a ficțiunii care creează realitate, alta decât cea sordidă, pentru ca aceasta, la rândul ei, să arunce dubiul asupra ficțiunii. Biografia lui Soares nu contează. Soares rămâne doar un semi-heteronim al lui Pessoa („eu, mai puțin raționamentul și afectivitatea"[1]); îi preia creatorului doar o parte din personalitate,

1 Definiție folosită de Pessoa într-o scrisoare către Casais Monteiro. Textul integral poate fi găsit în numărul special al revistei *Secolul 20* (334-335-336) consacrat scriitorului.

dar i-o și ciuntește. Bunăoară, Soares nu are umorul subtil al lui Pessoa și nici varietatea preocupărilor sale intelectuale. Redus la elementele minime ale unei biografii de funcționar din Lisabona începutului de veac, el pare compus din fragmente derizorii, ca însăși cartea în care își notează „neevenimentele“ unei vieți tragic de banale. Funcționarul lui Pessoa este un palimpsest; și nu doar pentru virtualele lui personalități, dar și pentru trecerea timpului. Sub fuga norilor, sub culorile schimbătoare ale atâtor peisaje contemplate cu aviditate se află, de fapt, un mai vechi text al spaimei omului neîmpăcat cu scurtimea vieții. Îndărătul aparențelor anodine simți crima, opera cotidiană a morții. Viața se petrece între somn și starea de trezie, sufocată de o tristețe compactă. Nimic nu e cert și palpabil în această lume exterioară devenită, pentru paznicul catastifelor, „realitate interioară“. E doar o lume interior-exterioară peste care Dumnezeu veghează să nu-i lipsească „enigma de a exista“.

Deși este cea mai îndelung elaborată operă a lui Fernando Pessoa și, indubitabil, capodopera lui, *Cartea neliniștirii* era sortită să rămână un etern proiect, o sumă de fragmente, dar și spațiul cel mai accesibil, în caz de urgență, pentru nevoia de a se exprima, resimțită constant de Fernando Pessoa. Multe dintre motivele schițate în aceste însemnări vor migra și se vor dezvolta în alte proiecte literare ale lui Pessoa. Însă numai în aceste pagini disparate găsim, până la urmă, emoția elaborată echivalând cu o năvalnică emoție spontană și sensibilitatea pudică, autentică, trecută prin alambicul refuzului de a accepta orice sinceritate. Iar autorul însemnărilor este omul generic profund rănit de existență, contemplatorul propriei sale dispariții, care se abandonează în instinctul natural, „călăuzit numai de ceea ce face trandafirii să înflorească și de ceea ce transformă în frumusețe moartea frunzelor“ (*Cenotaf*).

Dinu Flămând

Notă asupra ediției

Cu *Livro de Desassossego* debutează această ediție românească, selectivă, din scrierile lui Fernando Pessoa. Îi dorim seriei o viață cât mai lungă, cu un decalaj nu foarte mare față de ediția critică a operelor complete, care încă își urmează, chiar și în Portugalia, destinul neîncheiat. Țin de la bun început să-i mulțumesc Editurii Humanitas Fiction pentru efortul în care se angajează. În comparație cu celelalte ediții străine, care au întreprins în altă ordine publicarea lucrărilor majore rămase de la Pessoa, această serie românească acceptă de la bun început o excepție. Nu începe cu poeții ce locuiau în Fernando Pessoa, ci cu unicul prozator din această multiplă familie. Explicația e simplă. Prima ediție din *Cartea neliniștirii*, apărută în românește în anul 2000, s-a epuizat rapid.[1] Este ceea ce s-a întâmplat și cu absolut toate traducerile în alte limbi. Ca și în alte țări, cititorul român a aflat repede că ținea în mână ultima mare surpriză literară a veacului trecut. Dar spre deosebire de edițiile din alte limbi, care și-au urmat cursul firesc al reeditărilor și completărilor, reactualizarea și reeditarea traducerii românești inițiale nu a fost posibilă, din diverse pricini. Între timp prima ediție, cu un tiraj deja insuficient, a ajuns direct în circuitul cărților rare. Era evident că seria de la Editura Humanitas Fiction trebuia să înceapă cu *Cartea neliniștirii*!

Între timp cele peste 27 000 de documente rămase de la Pessoa – manuscrise, pagini dactilografiate, schițe cu sumarul unor

1 În urma publicării acestei lucrări, Dinu Flămând a primit Premiul pentru traducere acordat de Uniunea Scriitorilor din România. (N. ed.)

volume de poezie, proză, teatru, texte critice și filozofice ș.a. – înghesuite într-un cufăr, au putut fi descifrate mai bine și ordonate după noi criterii. Fragmentele purtând titlul „Livro do Desassossego“ erau aranjate în nouă plicuri mari dintre care doar despre primele cinci se poate crede cu certitudine că ar fi făcut parte dintr-un eventual sumar al cărții, dacă Pessoa s-ar fi decis s-o publice. Nu a rămas de la autor nici un plan cât de cât consistent. Iată de ce editorii portughezi și, de asemenea, cei din alte țări au alcătuit, la început, sumare diferite dispunând, cel puțin o vreme, de fiecare dată în altă ordine fragmentele care alcătuiesc acest jurnal. Primele ediții conțineau circa 500 de fragmentele, edițiile ulterioare au adăugat altele. Se consideră actualmente că cea mai recentă ediție stabilită de Richard Zenith, pe care o reproduce și această ediție românească pentru prima dată completă, este ediția de referință. Noua ediție sporește cu foarte multe texte descifrate între timp. Iar traducerea a fost în întregime revizuită, beneficiind de interpretările mai noi care lămuresc textul pessoan. Reactualizarea întârziată a primei ediții beneficiază așadar de toate completările si corecturile aduse edițiilor precedente, până la această a șaptea ediție tipărită la Lisabona de Richard Zenith.

Istoricul edițiilor pessoane este el însuși fascinant. Începând cu faptul că prima ediție organizată de Jacinto do Prado Coelho, cu texte transcrise de Maria Aliete Gadoz și Teresa Sobral Cunha, era publicată abia în 1982 la Editura Atica, în două volume. Deci la 47 de ani de la moartea autorului. Care tot 47 de ani a trăit. A fost ediția de referință folosită de primele traduceri apărute în limbile spaniolă, franceză, germană, italiană, suedeză, engleză ș.a. Și a fost ediția de bază pentru această *Carte a neliniștirii.*

Între timp acea ediție a fost revăzută și augmentată de două ori de Teresa Sobral Cunha (1990-1991 și 1997), care a și redispus în altă ordine materialul, introducând peste 100 de texte inedite, unele dintre ele variante ale lui Pessoa la texte deja existente, sau oferind un text de bază mai bine descifrat. În sfârșit, în

momentul în care prima traducere românească era gata, editura Assirio & Alvim publica ediția monumentală îngrijită și prefațată de Richard Zenith, care renunță la multe din textele ediției Cunha, considerând că Pessoa ar fi redus și mai mult sumarul, acolo unde anumite idei se repetau. Noua ediție reorganiza încă o dată dispunerea textelor – renunțând și la orice criteriu cronologic –, comasa anumite texte care figurau ca fragmente de sine stătătoare și, mai cu seamă, oferea texte mai „curate", descifrând multe pasaje rămase confuze în edițiile precedente. Față de excelenta ediție Zenith, prezenta ediție românească simplifică aparatul critic și referințele la variantele textului pessoan. În schimb, s-au menținut croșetele grafice care indică întreruperile sau confuziile din text, după cum urmează:

/.../ – spațiu lăsat alb de autor
[...] – fragment indescifrabil
[ ] – cuvânt adăugat de editor
[?] – lectură conjuncturală.

D.F.

Prefață[1]

---

1 Acest text sugerează ideea că Fernando Pessoa ni-l „prezintă" pe Bernardo Soares.

Există la Lisabona câteva restaurante sau ospătării în care, dedesubtul unei săli ceva mai prezentabile, poți găsi la subsol o altă săliță ce oferă confortul familial și tihnit al locantelor din acele orășele ocolite de calea ferată. Prin aceste subsoluri, aproape goale în timpul săptămânii, poți întâlni deseori indivizi destul de curioși, personaje lipsite de interes, din seria celor pe care viața îi ține deoparte.

Dorința de singurătate și prețurile accesibile m-au făcut, într-o anumită perioadă a vieții mele, să frecventez unul dintre aceste subsoluri. Când cinam, pe la ora șapte, întâlneam aproape întotdeauna un individ al cărui aspect, chiar dacă la început nu mă interesase, sfârșise prin a-mi atrage atenția.

Era un bărbat de aproximativ treizeci de ani, destul de înalt, care se încovoia exagerat de mult când stătea pe scaun, și ceva mai puțin odată ridicat în picioare, îmbrăcat oarecum neglijent, fără să dea însă impresia de neglijență. Pe chipul palid lipsit de orice trăsătură distinctivă se putea citi o suferință care nu accentua cu nimic lipsa generală de expresie, și era greu să-ți dai seama ce fel de suferință indica această atitudine – părea să semnaleze diverse lucruri: privațiuni, angoase, sau acel tip de suferință născută din indiferență, rezultată ea însăși din prea multă suferință.

Mânca întotdeauna puțin și fuma la sfârșit o țigaretă pe care și-o răsucea singur. Observa cu atenție persoanele din jur, nu cu un aer bănuitor, ci privindu-le cu un interes special: nu scrutându-le sumar, ci dând impresia că toate îl interesează, fără să insiste să le cerceteze chipul și trăsăturile de caracter.

Începusem să-l cunosc mai bine. Constatam că un aer de inteligență anima vag trăsăturile chipului său. Dar aspectul de om abătut, de stătută neliniște rece, invada de îndată expresia chipului, încât era greu să descoperi altceva dincolo de toate astea.

Am aflat cu totul întâmplător, de la un chelner al restaurantului, că era funcționar la un birou comercial din apropiere.

Într-o zi a avut loc în stradă un incident, chiar sub ferestrele noastre – o bătaie cu pumnii între doi indivizi. Toți cei care ne aflam în sala de la subsol ne-am repezit la ferestre, eu odată cu ei, și de asemenea individul despre care vorbesc. Am schimbat cu el o frază banală, mi-a răspuns pe același ton. Avea o voce ștearsă, șovăielnică, vocea ființelor umane care nu mai speră nimic, fiindu-le perfect inutil să mai spere ceva. Dar era mai degrabă absurd să-i creionez un astfel de profil companionului meu vesperal de restaurant.

Nu știu însă de ce, chiar din acea zi am început să ne salutăm. Apoi, într-o seară în care întâmplarea, absurdă în sine, a făcut, poate, să ne aflăm amândoi la cină la ora nouă și jumătate, am intrat în vorbă. M-a întrebat la un moment dat dacă scriu. I-am răspuns afirmativ. I-am vorbit de revista Orpheu, *care apărea de puțină vreme. A început s-o laude, chiar s-o laude insistent, spre marea mea uimire. Mi-am permis să-mi exprim stupefacția, căci arta celor care scriu la* Orpheu *e destinată, de fapt, unui număr restrâns de cititori. Mi-a răspuns că poate și el făcea parte dintre aceia. De altfel, adăugă tot el, această artă nu i-a adus nimic cu adevărat nou: și mai spuse timid că, neavând ce să facă, nici unde să se ducă, nici prieteni pe care să-i viziteze, nici gust pentru lectură, își petrecea și el nopțile, în camera închiriată, scriind.*

*

Își mobilase – mai mult ca sigur că lipsindu-se de anumite lucruri esențiale – cu un oarecare lux, chiar dacă numai aproximativ, cele două încăperi. Avea grijă în special de scaune – de fotolii,

adânci și moi –, de draperii și covoare. Spunea că în felul acesta își alcătuise un interior numai bun „să asigure demnitate plictiselii". Într-o cameră mobilată modern plictiseala se transformă în disconfort, în suferință fizică.

Nimic nu l-a obligat vreodată să întreprindă ceva. Când era copil, trăise izolat. S-a întâmplat că nu s-a lăsat niciodată atras de vreun grup. Nu a mers niciodată la școală. Nu a aparținut niciodată vreunei mulțimi. S-a petrecut cu el fenomenul curios care li se întâmplă unora – sau poate că, cine știe? tuturor: împrejurările întâmplătoare ale vieții sale s-au modelat după imaginea și după tendința instinctelor sale, toate inerte și indiferente.

Nu a fost niciodată nevoit să înfrunte exigențele statului sau pe cele ale societății. S-a debarasat chiar și de rigorile propriilor sale instincte. Nimic nu l-a apropiat vreodată nici de prieteni, nici de eventuale amante. Într-un anumit fel, doar eu am fost admis în intimitatea lui. Cu toate acestea – și chiar dacă întotdeauna eu am trăit cu una din falsele lui personalități, bănuindu-l că niciodată nu m-a considerat cu adevărat prieten –, am simțit mereu că într-o zi el urma să cheme pe cineva la el ca să-i lase cartea pe care-a lăsat-o. Îmi place totuși să cred, chiar dacă la început acest lucru m-a rănit, atunci când mi-am dat seama, văzând toate lucrurile în funcție de singurul criteriu demn de un psiholog, că am rămas în acest fel prietenul său și cineva devotat scopului pentru care el m-a apropiat de sine – publicarea acestei cărți.

Până și în privința asta – și e curios să descopăr acest lucru – circumstanțele i-au fost favorabile, punându-l în contact cu cineva care avea caracterul meu și putea să-l servească.

Autobiografie fără evenimente

1.

M-am născut într-o vreme când mai toți tinerii își pierduseră credința în Dumnezeu, din același motiv din care părinții lor o avuseseră – fără să știe de ce. Atunci, cum spiritul uman tinde în mod firesc să critice fiindcă simte, și nu fiindcă gândește, mai toți acești tineri au ales Umanitatea ca pe un soi de substitut al lui Dumnezeu. Însă eu aparțin, totuși, acelei specii de oameni care se situează întotdeauna la marginea speciei lor, care nu văd doar mulțimea apartenenței lor, ci și uriașele spații existente alături. Iată de ce eu nu l-am abandonat pe Dumnezeu atât de decisiv ca ceilalți, nici n-am acceptat vreodată ideea de Umanitate. Consideram că Dumnezeu, fiind improbabil, poate să existe; astfel El putea să se facă și adorat; cât despre Umanitate, fiind o simplă idee biologică și nesemnificând altceva decât o specie animală umană, aceasta nu era mai demnă de adorație decât oricare altă specie animală. Cultul Umanității, cu ale sale rituri de Libertate și Egalitate, mi s-a părut întotdeauna o reînviere a cultelor antice, în care animalele aveau înfățișarea zeilor, sau în care zeii aveau capete de animale.

Așa că, neștiind cum să cred în Dumnezeu și neputând să cred într-o turmă de animale, eu am rămas, cum s-a întâmplat și cu alții aflați la liziera mulțimii, la acea distanță pe care toată lumea o numește în mod obișnuit Decadență. Decadența înseamnă pierderea totală a inconștienței; fiindcă inconștiența

este chiar temelia vieții. Dacă ar putea să gândească, inima s-ar opri.

Oare celui care, asemeni mie, trăiește, dar nu știe cum e să fii în viață, ce altceva îi rămâne dacă nu, așa cum li se întâmplă și altor semeni, renunțarea ca mod de viață și contemplarea pe post de destin? Ignorând ce poate însemna o viață religioasă, și neavând cum să aflu, fiindcă nu există credință obținută prin rațiune; neputând să-mi dirijez credința spre această abstracțiune umană și neștiind nici ce s-ar putea face cu ea în ceea ce ne privește – ne rămânea, ca motiv de a avea un suflet, contemplarea estetică a vieții. Iată cum, ținându-ne la o parte de solemnitatea tuturor lumilor, indiferenți în fața divinului și disprețuind umanul, ne abandonam inutil senzației, fără nici un țel, cultivată în sânul unui epicureism subtilizat, ce convenea de minune nervilor noștri cerebralizați.

Dacă din știință nu reținem decât preceptul ei central, anume că totul este supus unor legi inexorabile împotriva cărora nu se poate acționa în mod independent, căci însăși reacția noastră e provocată de acțiunea acestor legi, și constatând cât de bine se adaptează acest precept altuia, mult mai vechi, cel despre divina fatalitate a lucrurilor, renunțăm atunci la orice efort, așa cum slăbănogii renunță la exercițiile atletice, și ne adâncim în lectura unor cărți de senzație cu marele scrupul al unei erudiții trăite.

Neluând nimic în serios și considerând că nu deținem în mod sigur altă realitate decât pe cea a senzațiilor noastre, în ea ne căutăm refugiul și o explorăm așa cum am proceda cu vaste ținuturi necunoscute. Iar dacă ne dăm silința, nu numai în contemplarea estetică, dar și în ceea ce privește exprimarea modurilor și rezultatelor ei, înseamnă că proza sau versurile pe care le scriem, debarasate de intenția de a dori să convingem spiritul altcuiva sau să încercăm să-i influențăm voința, vor semăna cu o lectură făcută cu voce tare de cel care citește, pentru a-i conferi deplină obiectivitate plăcerii subiective a lecturii.

Știm cât se poate de bine că orice operă trebuie să rămână imperfectă și că cea mai precară dintre contemplările noastre

estetice va fi tocmai aceea pe care încercăm s-o fixăm prin scris. Dar totul e imperfect, nu există apus de soare atât de frumos care să nu poată fi și mai frumos, sau briză ușoară ce ne adoarme care să nu ne poată adormi și mai profund. Deci, contemplatori în egală măsură ai munților și statuilor, bucurându-ne de zilele vieții ca și de cărți, visând la toate, mai cu seamă, pentru a le converti în substanța noastră cea mai intimă, facem și noi descrieri și analize care, odată realizate, vor deveni niște lucruri străine nouă înșine, pe care le vom putea savura ca și cum ne-ar veni odată cu asfințitul soarelui.

Nu asta este și concepția pesimiștilor, de pildă a lui Vigny, pentru care viața era o închisoare, unde el împletea paie să-și găsească o distracție. A fi pesimist înseamnă a lua lucrurile în tragic, atitudine cât se poate de excesivă și inconfortabilă. Cert e că noi nu posedăm nici un criteriu de valoare pe care să-l putem aplica operei produse de noi. E sigur că producem, ca să ne distrăm, însă nu cum face prizonierul împletitor de paie ca să-și mai uite Destinul, ci mai degrabă ca o tânără care-și brodează pernele, să se distreze, nimic mai mult.

Consider că viața este un han unde trebuie să aștept până când sosește diligența abisului. Nu știu încotro o să mă ducă, fiindcă nu știu nimic. Aș putea să consider că acest han e o închisoare, fiindcă sunt constrâns să aștept închis între zidurile lui; aș putea să-l consider și loc de întâlniri plăcute, din moment ce aici mă întâlnesc cu atâția alții. Nu sunt, totuși, nici nerăbdător, nici cineva banal. Îi las în voia lor pe cei care se închid în cameră, întinși amorfi pe paturi unde așteptarea nu le aduce somnul; și-i las cu treburile lor pe cei care pălăvrăgesc în salon, de unde ajung până la mine voci și plăcute refrene muzicale. Mă postez în pragul ușii și le îngădui ochilor și urechilor mele să se bucure de culorile și sunetele acestui peisaj și fredonez în șoaptă, pentru mine singur, nedeslușitele cântece pe care le compun așteptând.

Va coborî noaptea și va sosi diligența pentru fiecare dintre noi. Mă bucur de briza de care am parte și de sufletul ce mi s-a dăruit să mă bucur de ea, nu întreb nimic, nici nu caut să știu mai mult. Dacă ceea ce las eu scris în această carte a călătoriilor va putea, recitit într-o zi de alții, să-i distreze și pe ei în timpul șederii, va fi bine. Iar dacă nu vor citi, sau de nu vor găsi nici un fel de plăcere, fi-va la fel de bine.

2.

Trebuie să fac o alegere între lucrurile pe care le detest – să aleg fie visul, pe care inteligența mea îl urăște, fie acțiunea, care îi repugnă sensibilității mele; fie acțiunea, pentru care eu nu sunt născut, fie visul, pentru care nimeni nu e născut.

Cum le detest pe amândouă, rezultă că nu aleg nimic, însă, cum – în anumite circumstanțe – am nevoie fie să visez, fie să acționez, amestec un lucru cu celălalt.

3.

Îmi place, în serile calme de vară, tihna orașului de jos, și mai cu seamă liniștea sporită, prin contrast, a cartierelor ce sunt cuprinse de agitație în timpul zilei. Rua do Arsenal, Rua da Alfândega[1], deșiratele străduțe triste, paralele cu fluviul, ce se întind spre est mai departe, liniile de cale ferată de pe chei – toate îmi fac mai ușoară tristețea când, în asemenea seri, rătăcesc în singurătatea lor. Trăiesc atunci într-o vreme de dinaintea epocii mele; mă bucur că mă simt contemporan cu Cesário Verde[2], și duc cu mine nu alte versuri care să semene cu ale lui, ci substanța însăși

1 Zona fostei vămi, pe cheiul fluviului.
2 Poet portughez (1855-1886).

din care versurile lui s-au născut. Duc cu mine pe aceste străzi, până la căderea nopții, senzația unei vieți care le seamănă. Pe timpul zilei străzile sunt pline de o forfotă lipsită de orice semnificație; iar pe timpul nopții sunt pline de absența oricărei forfote, ceea ce iarăși nu are vreo semnificație. Eu, în timpul zilei, sunt nul, dar în timpul nopții sunt eu. Nu există deosebiri între străzile din preajma portului și mine, doar că ele sunt străzi, iar eu suflet, și s-ar putea ca diferența să fie neglijabilă, față de ceea ce constituie esența lucrurilor. Există un destin identic, fiindcă este abstract, pentru oameni și lucruri – o desemnare la fel de indiferentă în algebra misterului.

Și mai e ceva... În timpul acestor ceasuri lente și goale urcă din străfundul sufletului meu spre gândire o tristețe a tuturor trăirilor, amărăciunea resimțită din faptul că totul este în același timp senzație a mea, dar și lucru exterior, pe care nu-mi stă în putere să-l modific. Ah, de câte ori propriile mele visuri îmi apar în față, ca lucruri, nu pentru a se substitui realității, ci ca să-mi spună cât de mult seamănă ele cu realitatea, prin faptul că le refuz și pe ele, sau pentru că îmi apar deseori din afară, asemeni tramvaiului ce cotește la capătul îndepărtat al străzii, sau ca vocea paznicului public de noapte anunțând nu se știe ce, în stil de melopee arabă, țâșnită brusc în monotonia înserării!

Trec cupluri care vor deveni viitoare familii, trec mici croitorese, două câte două, trec tineri grăbiți să vâneze plăcerile, pot fi văzuți fumându-și țigara pe drumul eternei lor plimbări cei pensionați de tot și de toate și se arată în fața diverselor uși acești vagabonzi imobili care sunt patronii micilor dughene. Cu mișcări lente, unii mai voinici, alții mai firavi, recruții somnambulizează în cete deseori gălăgioase, și mai adesea asurzitoare. Câteodată, pot fi văzuți apărând și oameni normali. La ora aceasta și în acest cartier, mașinile nu sunt prea numeroase; sunt muzicale. Domnește în inima mea o pace neliniștită, iar calmul meu e făcut din resemnare.

Mi se perindă toate acestea pe dinainte, dar nimic nu-mi spune nimic, toate sunt străine de destinul meu, străine chiar de propriul lor destin – amestec de inconștiență, de înjurături cu care împroști când îți cade o țiglă în cap, sau ecourile îndepărtate ale unor voci necunoscute – salată colectivă a existenței.

4.

...iar de la înălțimea maiestuoasă a tuturor visurilor mele, iată-mă ajutor de contabil în orașul Lisabona.

Însă contrastul nu mă strivește – mă eliberează; ironia din el este chiar sângele meu. Ceea ce trebuia să mă umilească a devenit mândra mea flamură, pe care o desfășor, iar râsul cu care urma să fiu batjocorit este trâmbița ce salută și inventează aurora în care pe mine însumi mă alcătuiesc.

Ce glorie nocturnă să fii mare fără să fii nimic! Ce sumbră maiestate, cea a unei splendori necunoscute... Și simt deodată cât de sublimi sunt călugărul în deșert, schimnicul în cotlonul lui, impregnându-se fiecare de substanța lui Christos pe care o percep în pietrele și grotele sihăstriei lor.

Așa că, stând la masă în această cameră absurdă, jalnică, eu, și funcționar, și anonim, scriu cuvinte ca și cum aș dori să-mi salvez sufletul și de pe munți înalți și vaști și îndepărtați mă împodobesc cu aurul unui imposibil apus de soare, pe statuia mea pe care plăcerea o acceptă, iar cu inelul renunțării împodobesc degetul meu evanghelic, bijuterie înțepenită a disprețului meu extatic.

5.

Am în fața mea cele două pagini mari ale unui greu registru; iar de pe vechiul pupitru înclinat, ochii mei obosiți ridică sufletul meu, și mai obosit decât ochii. Dacă nu ținem seama de neantul

pe care toate acestea îl reprezintă, magazinul își înșiră, până la Rua dos Douradores[1], standurile cu mărfuri perfect aliniate, vânzătorii la fel de bine aliniați, ordinea umană și calmul banalității. Și aud reverberând pe geamul vitrinelor diverse zgomote de afară, în diversitatea lor e la fel de banală, cum banal este și acest calm neclintit din preajma etajerelor.

Acum aplec alte priviri, proaspete, peste cele două pagini albe, unde cifrele mele îngrijite au consemnat rezultatele firmei. Iar mai apoi, cu un surâs ce-l păstrez pentru mine, îmi aduc aminte că viața – care conține aceste pagini cu tot felul de socoteli și mărci de țesături, cu spațiile albe, cu liniile trase la riglă și cu înscrisuri caligrafice – îi include și pe marii navigatori, pe marii sfinți, pe poeții din toate epocile trecute, iar despre ei, vast popor exilat de cei care stabilesc valorile lumii, nu afli nici o însemnare.

Chiar înlăuntrul acestui registru ale cărui coperte sunt învelite într-o țesătură pe care n-aș putea-o defini se deschid porțile Indiei și ale Samarkandului, iar poezia persană, în care cel de al treilea vers nu are rimă și care nu vine din vreo țară anume, de acolo de departe, cu strofele ei, neliniștirii mele-i aduce îmbărbătare. Dar nu greșesc, scriu, fac adunări, iar rândurile continuă să se alinieze, trasate cât se poate de normal de mâna unui funcționar angajat la acest birou.

6.

I-am cerut atât de puțin vieții, însă viața mi-a refuzat chiar și acest puțin. Un rest de rază de soare, un petic de câmpie, o porție de liniște și o porție de pâine, să nu mă apese prea mult cunoașterea faptului că exist, să nu le cer nimic altora și nici ei

1 Stradă comercială din vechea Lisabonă, des evocată de Pessoa, unde autorul plasează biroul naratorului. În aceeași zonă se aflau și câteva dintre birourile pentru care lucrase Pessoa însuși.

să nu-mi ceară ceva. Chiar şi asta mi s-a refuzat, cum ar refuza cineva să dea pomană, nu fiindcă n-ar avea un suflet milos, ci doar fiindcă îi este lene să-şi dezbumbe mantaua.

Scriu, trist, în camera mea liniştită, singur cum am fost dintotdeauna, singur cum întotdeauna voi fi. Şi mă întreb dacă vocea mea, în aparenţă lucru de prea puţină importanţă, nu cumva încarnează substanţa miilor de voci, modul câtorva mii de vieţi de a se confesa, răbdarea milioanelor de suflete supuse, ca şi sufletul meu, destinului cotidian, visurilor inutile, speranţei ce nu lasă urme. În asemenea clipe inima îmi bate mai puternic fiindcă sunt conştient de existenţa ei. Trăiesc mai intens, fiindcă trăiesc mai multe lucruri. Simt în persoana mea o forţă religioasă, un fel de rugăciune, aproape o plângere. Însă reacţia mea în privinţa mea descinde din intelect... Mă zăresc la etajul patru pe Rua dos Douradores, simt că mă prinde somnul; pe bucata de hârtie scrisă abia pe jumătate văd o existenţă goală şi lipsită de frumuseţe, o ţigară ieftină, o mapă de birou învechită. Eu sunt acolo, la etajul patru, luând la rost viaţa! exprimând ceea ce simt sufletele! făcând proză, ca geniile şi celebrităţile! Eu, acolo, pur şi simplu!...

7.

Astăzi, în timpul uneia dintre acele reverii fără ţintă, dar şi fără demnitate, care constituie o bună parte din substanţa spirituală a vieţii mele, m-am simţit eliberat pentru totdeauna de Rua dos Douradores, de patronul Vasques, de contabilul Moreira şi de toţi funcţionarii de la birou, de băiatul de curse, de băiatul de serviciu şi de pisică. Aveam în somn senzaţia eliberării mele, ca şi cum Mările Sudului mi-ar fi oferit să descopăr insule minunate. Iar acolo să nu fac nimic, să mă consacru plăcerilor artistice şi împlinirii intelectuale a fiinţei mele.

Dar brusc, în cursul acestei reverii – ce se desfășura într-o cafenea, pe timpul modestei pauze de prânz –, o impresie de stânjeneală începu să mă asalteze din interiorul visării: am simțit că mi-ar fi părut rău. Da, o spun fără ezitare: mi-ar fi părut rău. Patronul Vasques, contabilul Moreira, casierul Borges, băieți buni cu toții, băiatul de serviciu care acceptă de bunăvoie să-mi ducă plicurile la cutia de scrisori, puștiul cu comisioanele, bun la toate, chiar și pisica prietenoasă – toate au devenit o parte a vieții mele; n-aș putea să le abandonez fără să plâng, fără să înțeleg că această mică lume, cât mi s-a părut ea de rea, este o parte din mine însumi ce ar fi rămas cu ei, iar separarea ar fi însemnat pentru mine o înjumătățire, soră cu moartea.

De altfel, dacă i-aș părăsi mâine pe toți, dacă m-aș debarasa de acest costum tipic pentru Rua dos Douradores, de ce altceva m-aș putea agăța (fiindcă va trebui să mă agăț de ceva)? ce altă uniformă aș îmbrăca (știut fiind că va trebui să îmbrac ceva)?

Toată lumea are un patron Vasques, vizibil pentru unii, invizibil pentru alții. În ceea ce mă privește, el se numește realmente Vasques, e un bărbat sănătos, agreabil, uneori cam repezit, dar nu cu ranchiună, animat de propriile-i interese, dar drept, posedând un simț al justiției ce le lipsește multor mari genii și altor minunate exemplare ale civilizației umane, de dreapta sau de stânga. Unii ar putea să vadă vanitate, poftă nesățioasă de îmbogățire, de glorie, de nemurire... Eu îl prefer ca patron pe Vasques omul, mai accesibil, în momentele dificile, decât toți patronii abstracți din lume.

Considerând că eu câștig prea puțin, într-o zi un prieten, membru într-o societate comercială ce prosperă grație relațiilor cu statul, mi-a spus: „sunteți cam exploatat, Soares[1]“.

---

1 În prima ediție a *Cartii neliniștirii*, apărea numele Borges. Ediția Zenith corectează aparentul lapsus. Dar poate fi vorba și de o confuzie intenționată, voind să sugereze faptul că Soares era atât de șters, încât putea fi confundat chiar și de „prieteni“ cu colegul său Borges.

Remarca lui mi-a reamintit ceva ce știam; dar, cum în viață trebuie să fim cu toții exploatați, mă întreb dacă nu e mai bine să te exploateze Vasquez, negustorul de stofe, decât vanitatea, gloria, necazul, invidia... sau imposibilul.

Există și unii pe care îi exploatează Dumnezeu însuși, sunt profeții și sfinții din vidul acestei lumi.

Eu am ca refugiu, cum își au alții căminele lor, această casă străină, acest vast birou de pe Rua dos Douradores. Ca într-o tranșee mă adăpostesc după masa de lucru apărându-mă de viață. Și simt că mă încearcă, până la lacrimi, o duioasă afecțiune pentru toate catastifele, ale mele sau ale altora, în care scriu, pentru bătrâna călimară de care mă folosesc, pentru spinarea lui Sergio, care nu departe de mine aduce la zi borderourile. Simt că îndrăgesc toate aceste lucruri – probabil pentru că nu am nimic altceva în viață – și la fel de probabil, poate, fiindcă nimeni nu merită iubirea unui suflet omenesc; iar această iubire, dacă ținem cu tot dinadinsul s-o dăruim, atunci mai bine să fie dedicată aspectului mărunt al călimării mele decât vastei indiferențe a stelelor.

8.

Patronul Vasques. Deseori, în mod inexplicabil, sunt hipnotizat de patronul meu Vasques. Ce reprezintă pentru mine acest om, în afara faptului că e stăpân pe orarul meu, în perioada diurnă a vieții mele? Mă tratează politicos, îmi vorbește pe un ton amabil, când nu devine repezit din pricina cine știe căror griji necunoscute, iar atunci nu mai este amabil cu nimeni. De acord, dar de ce mă preocupă? Să fie el un simbol? Să fie o cauză pentru ceva anume? Ce este?

Patronul Vasques. Îmi amintesc deja de el la viitor, încercând încă de pe acum dorul de el pe care-l voi simți atuncea. Voi trăi

pe atunci liniștit într-o căsuță de la marginea unui oraș oarecare, bucurându-mă de liniștea sufletească ce nu va duce, totuși, la realizarea unei opere pe care nu o realizez nici astăzi, și îmi voi pune în continuare întrebări pentru a continua să nu o concep, și voi găsi scuze diferite de cele care azi mă ajută să mă evit pe mine însumi. Sau voi trăi adunat de pe drumuri în cine știe ce ospiciu de vagabonzi, fericit de această totală izbeliște, amestecat cu cei care s-au crezut genii și nu erau decât niște milogi visători, topit în masa anonimă a celor care n-au avut puterea să reușească în viață și nici renunțarea atât de generoasă cât să învingă adversitățile. Oriunde m-aș afla, îmi voi aminti cu drag de patronul Vasques și de Rua dos Douradores, iar monotonia vieții cotidiene va fi pentru mine ca amintirea unor iubiri neîntâmplate, sau ca amintirea victoriilor destinate să nu-mi aparțină.

Patronul Vasques. Îl zăresc din perspectiva viitorului cum îl zăresc, chiar de aici, astăzi – de statură mijlocie, vânjos, grosolan, dar, în anumite limite, capabil și de afecțiune, franc și viclean, repezit și afabil – șef, nu numai pentru că are bani, dar și pentru că are mâini păroase cu mișcări lente, cu vene groase ce dau impresia unor mușchiuleți colorați, cu ceafa puternică, dar nu și grasă, cu obrajii sângerii, însă necăzuți, sub barba neagră întotdeauna proaspăt rasă. Îl zăresc, îi zăresc gesturile ce respiră energie, ochii răscolind prin lăuntrul lucrurilor din exterior, resimt șocul din momentele când ceva îi displace la mine, iar inima mi se înveselește când am parte de surâsul lui, un surâs amplu și uman, ca aplauzele unei mulțimi.

Toate acestea se-ntâmplă, probabil, fiindcă în jurul meu nu există nimeni altcineva cu mai multă personalitate decât patronul Vasques și fiindcă deseori acest personaj banal, chiar vulgar, se insinuează în spiritul meu și îmi distrage atenția de la mine însumi. Cred că simbolizează ceva. Cred sau aproape cred că undeva, într-o existență îndepărtată, omul acesta a fost în viața mea ceva mult mai important decât e astăzi.

9.

Ah, acum înțeleg! Patronul Vasques e Viața. Viața, monotonă și necesară, cea care comandă și pe care nu o cunoaștem. Acest om banal reprezintă banalitatea Vieții. Din exterior, el e pentru mine totul, fiindcă Viața e totul pentru mine din exterior.

Iar dacă biroul la care lucrez pe Rua dos Douradores reprezintă pentru mine viața, acest al doilea etaj, unde locuiesc, pe aceeași Rua dos Douradores, reprezintă pentru mine Arta. Da, Arta, care locuiește pe aceeași stradă cu Viața, dar într-un loc diferit, Arta care te poate ușura de viață fără să te poată ușura de a trăi, care e tot atât de monotonă ca viața, doar că situată în alt loc. Da, această Rua dos Douradores conține pentru mine tot sensul lucrurilor, soluția tuturor enigmelor, dar nu și a enigmei existenței enigmelor, căreia nu i se poate găsi o soluție.

10.

Așa sunt eu: futil și sensibil, capabil de impulsuri violente care mă absorb cu totul, bune sau rele, nobile sau josnice, dar niciodată în stare de un sentiment durabil, niciodată de o emoție persistentă care să meargă până la substanța sufletului. Totul în mine are tendința să se transforme într-o goană după mereu altceva: o lipsă de răbdare a sufletului cu el însuși, ca un copil neastâmpărat, o neliniștire mereu în creștere și mereu egală cu sine. Mă interesează totul, nimic nu se prinde de mine. Sunt atent la toate continuând să visez; fixez cele mai neînsemnate tresăriri de pe chipul cuiva cu care vorbesc, nu-mi scapă nici o nuanță din inflexiunile și din frazele pe care el le pronunță; dar, auzindu-l, nu-l ascult, mă gândesc la altceva, iar din această conversație îmi amintesc cel mai puțin tocmai ceea ce ne-am spus unul altuia. Iată de ce mi se întâmplă, uneori, să-i repet cuiva ceea ce i-am mai repetat,

... să-i pun din nou o întrebare la care el îmi răspunsese deja; însă pot să descriu, în patru cuvinte fotografice, expresia mușchilor de pe chipul lui din momentul când mi-a spus ceva de care nu-mi mai amintesc, sau aerul pe care-l avea el – cel de a asculta cu ochii – atent la cine știe ce poveste a mea pe care uitasem că i-am mai spus-o. Eu sunt doi, și amândoi punem între noi o distanță – frați siamezi prin nimic legați.

11.
Litanie

Nicicând nu ajungem să ne desăvârșim.
Suntem două abisuri – o fântână contemplând cerul.

12.

Îi invidiez – dar nu știu dacă îi invidiez – pe oamenii cărora li se poate scrie o biografie, sau care pot singuri să și-o scrie. În aceste impresii împrăștiate, care nu au nici o legătură între ele și nici nu doresc să aibă, îmi povestesc eu cu indiferență biografia lipsită de fapte, povestea vieții mele lipsită de viață. Sunt Confesiunile mele, iar dacă nu spun nimic în ele înseamnă că nu e nimic de spus.

Ce ar putea fi interesant sau util de povestit? Ceea ce ni s-a întâmplat, fie că li s-a întâmplat tuturor, fie că ni s-a întâmplat numai nouă; în primul caz nu-i nici o noutate, în cel de al doilea nu-i nimic de înțeles. Dacă scriu ceea ce simt, o fac numai să-mi mai potolesc febra de a simți. Ceea ce mărturisesc nu are importanță, căci nimic nu are importanță. Eu fac peisaje din ceea ce simt. Fac spectacole de senzații. Le înțeleg foarte bine pe femeile care brodează să uite de necaz și pe cele care croșetează fiindcă viața există. Bătrâna mea mătușă își dădea pasiențe în infinitul serilor. Aceste spovedanii de senzații sunt felul meu de a-mi da pasiențe.

Nu le interpretez, cum fac cei care trag cărţile să-şi cunoască viitorul. Nu stau să le ascult, fiindcă, atunci când îţi dai pasienţele, cărţile, la drept vorbind, n-au nici o valoare. Mă depăn ca un ghem multicolor, sau fac cu mine însumi combinaţii, ca acele jocuri de sfoară ţesute de copii, cu figuri complicate, pe degetele lor răsfirate, joc ce trece de pe o pereche de mâini pe alta. Sunt atent numai să prind bine cu degetul mic bucla ce-i revine. Apoi îmi răsucesc mâinile, şi iată că apare o nouă figură. După care o iau de la început.

A trăi înseamnă a croşeta cu intenţiile altora. Totuşi, în vreme ce croşeta avansează, gândirea rămâne liberă, şi toţi Feţii-Frumoşi pot ieşi la plimbare prin grădinile lor, între două măiestre treceri ale acului de fildeş cu vârf întors. *Crochet*[1] al lucrurilor... Intervale... Nimic...

De altfel, ce aş putea povesti despre mine? Oribila acuitate a senzaţiilor mele şi conştiinţa profundă a faptului că trăiesc aceste senzaţii... O inteligenţă ascuţită folosită spre distrugerea mea şi o putere a visului avidă să mă distreze... O voinţă moartă, dar pe care raţiunea o leagănă, ca pe un copil încă viu. Croşeta, desigur...

13.

Mizeria condiţiei mele nu se îmbunătăţeşte deloc cu aceste cuvinte înşirate aici, din care alcătuiesc, încetul cu încetul, cartea mea întâmplătoare, dar şi gândită. Complet anihilat supravieţuiesc pe fundalul frazelor mele, ca un praf insolubil pe fundul unui pahar din care toată apa a fost băută. Îmi scriu textul literar la fel cum aştern operaţiile contabile – cu minuţie şi indiferenţă. Faţă de vastul cer înstelat şi de enigma pe care o constituie nenumăratele suflete, în comparaţie cu noaptea abisului necunoscut şi cu plânsul nostru deznădăjduit că nimic nu poate fi înţeles – faţă

1 Croşetă (fr.).

de toate acestea ceea ce scriu eu pe biroul meu de ajutor de contabil, dar și ceea ce scriu pe hârtia sufletului meu nu sunt decât niște lucruri meschine, ca Rua dos Douradores, fără deschidere spre marile spații milionare ale universului.

Totul e doar vis și fantasmagorie, și n-are importanță dacă visele se închează din socoteli contabile sau din proză de bună calitate. Cu ce ești mai avantajat dacă visezi prințese, și nu ușa de la intrare de la birou? Tot ceea ce cunoaștem vine doar din impresiile noastre, iar tot ceea ce suntem e doar impresia altora – melodramă în care, simțind-o, noi devenim deopotrivă actori și spectatori activi, și propriii noștri zei cu permisiunea specială a consiliului municipal.

14.

Știind că va fi proastă opera ce nu se va împlini niciodată, și mai proastă va fi, totuși, opera care niciodată nu se va face. Cea care se face are cel puțin meritul că rămâne făcută. Va fi săracă, dar existentă, ca planta meschină din unica vază a bietei mele vecine. Planta asta e bucuria ei, iar uneori poate că și a mea. Prin ceea ce scriu eu, și admit că e de proastă calitate, poate că reușesc uneori să le distrag atenția de la ceva și mai rău anumitor persoane triste sau nefericite. Nu știu dacă mi-e suficient sau nu, important e că servește la ceva, și așa-i toată viața.

E o plictiseală ce conține în sine anticiparea unei și mai profunde plictiseli; un fel de a te simți rău încă de astăzi fiindcă mâine te vei simți rău din pricina răului avut azi – ce complicații inutile și lipsite de adevăr, mari complicații...

...când, stând cocârjat pe o bancă în sala de așteptare a gării, disprețul meu doarme înfofolit în mantaua tristeții mele...

...lumea imaginilor visate din care se alcătuiesc, în egală măsură, și cunoașterea, și viața mea...

Nu mă apasă cu nimic și nici nu are cum să dureze în mine grija față de ora prezentă. Sunt înfometat de extinderea timpului și vreau să fiu eu însumi necondiționat.

15.

Mi-am cucerit, puțin câte puțin, teritoriul interior care urma să fie al meu. Mi-am cerut, unul după altul, întinsurile de mlaștină în care nu mai rămăsese nimic din mine. Și am scos la iveală ființa mea infinită, dar a trebuit să mă scot pe mine din mine cu forcepsul.

16.

Reverie între Cascais și Lisabona. Plecasem să plătesc la Cascais o taxă oarecare a patronului meu Vasques, pentru o casă a lui de la Estoril. Savurasem cu anticipație plăcerea călătoriei, o oră la dus, o oră la întors, cu posibilitatea de a contempla priveliștile mereu noi ale fluviului și vărsarea lui în Atlantic. Însă, la drept vorbind, la dus m-am pierdut în considerații abstracte, zărind fără să le privesc peisajele acvatice pe care mă bucurasem că le voi putea contempla, iar la întoarcere m-am pierdut în fixarea acestor senzații. N-aș fi în stare să descriu nici cel mai mic detaliu din această călătorie, nici cea mai mică trăsătură din realitatea ei vizibilă. Rețin aceste câteva însemnări numai din uitare și spirit de contradicție. Nu știu dacă e ceva mai bun sau mai rău decât contrariul său, despre care de asemenea nu-mi dau seama ce anume ar putea să fie.

Trenul încetinește, intru în gara Cais do Sodré. Ajung la Lisabona, dar nu și la o concluzie.

17.

Poate a sosit momentul să fac acel unic efort de a-mi privi viața. Mă zăresc în mijlocul unui deșert imens. Vorbesc despre cel care am fost din punct de vedere literar până odinioară și încerc să-mi explic mie însumi cum de-am ajuns aici.

18.

Consider cu toată seninătatea, fără altceva decât o urmă de surâs în suflet, că viața mea s-ar putea închide pentru totdeauna în această Rua dos Douradores, în acest birou de comerț, în ambianța creată de convietuirea cu acești oameni. A avea cât să mănânci și să bei, unde să locuiești și puțin timp liber ca să poți să visezi, să scrii sau să dormi – oare ce aș putea eu să le cer mai mult Zeilor sau să sper mai mult din partea Destinului?

M-au încercat mari ambiții și am avut visuri nemăsurate – dar tot așa au și băiatul de comisioane sau cusătoreasa, fiind vorba de visuri pe care și le face toată lumea: ne deosebește doar forța de a le a realiza sau norocul de a le vedea realizate.

În visurile mele sunt ca băiatul de comisioane și cusătoreasa. Mă deosebește de ei doar faptul că știu să scriu. Firește, diferența se stabilește printr-un act, printr-o realitate ce-mi aparține mie. Dar în suflet sunt egal cu ei.

Îmi dau prea bine seama că există îndepărtate insule ale Sudului și mari pasiuni cosmopolite…

Dacă aș ține toată lumea în palmă, aș schimba-o, sunt sigur, contra unui bilet pentru Rua dos Douradores.

S-ar părea că destinul mă face să rămân veșnic un ajutor de contabil, iar poezia și literatura nu sunt decât un fluture care, așezându-se pe fruntea mea, mă ridiculizează cu atât mai mult cu cât frumusețea lui e mai strălucitoare.

Mi-ar părea rău de Moreira, dar ce sunt asemenea regrete când e vorba de mari promovări?

Știu că atunci când voi fi numit contabil-șef la firma Vasques & Comp. va fi una dintre cele mai mari zile din viața mea. Le știu pe toate astea cu o amară și ironică anticipație, dar și cu avantajul intelectual al certitudinii.

19.

În curba desenată de plajă la malul mării, între pădurile și preeriile de la țărm, urca din incertitudinea abisului nul inconstanța unei arzătoare dorințe. Nu se punea problema să alegi între lanurile de grâu și mulți [*sic*], iar distanța se prelungea printre chiparoși.

Prestigiul unor cuvinte izolate sau puse laolaltă în funcție de acordul sunetelor, cu rezonanțe intime și sensuri divergente chiar în momentul când converg, fastul unor fraze așezate printre înțelesurile altora, malignitatea mărturiilor lăsate în urmă, speranța unor păduri, iar dincolo de toate acestea doar calmul placid al heleșteielor pe spațiile din grădinile copilăriei subterfugiilor mele... Iată cum, între zidurile înalte ale unei îndrăzneli absurde, printre șirurile de copaci și suspinele plantelor ce se ofilesc, un altul decât mine ar putea auzi murmurul unor triste buze făcând mărturisiri altfel refuzate unor instanțe superioare. Niciodată, între zăngănitul auzit al lăncilor dintr-o curte nevăzută, chiar în cazul în care cavalerii ar apărea brusc

pe drumul zărit de pe înălțimea zidului, niciodată nu va mai domni pacea în Palatul Ultimilor și nici nu va mai fi rostit de partea astălaltă a drumului alt nume decât al aceleia care îl fermeca în toate serile cu povești de-ale maurilor pe copilul care mai apoi a murit și-l încânta vorbindu-i despre viață sau alte minunății.

Aerian, printre brazdele croite în iarbă, fiindcă pașii lor nu deschideau nici o potecă în această verdeață agitată, șirul ultimilor cavaleri pierduți lăsa în urmă un foșnet prelung, ca o reminiscență a viitorului. Erau deja bătrâni și abia dacă urmau să se nască; tineri erau numai cei care nu se vor naște nicicând. Tobele răpăiră pe marginea drumului, iar trompetele atârnau inutile în mâini obosite, care le-ar fi abandonat dacă ar mai fi rămas în ele măcar forța de a abandona ceva.

Însă iată că, din nou, în continuarea mișcării acestui prestigios cortegiu, se auzeau ridicându-se spre ceruri trilurile stinse, iar câinii se târau alene pe aleile vizibile. Totul era absurd, ca un doliu, iar prințesele din visurile altora se plimbau la nesfârșit în cerc, fără să fi fost închise în vreo chilie.

20.

De mai multe ori, pe parcursul vieții mele oprimate de circumstanțe, mi s-a întâmplat, atunci când am dorit să mă eliberez de unele dintre ele, să mă trezesc deodată încercuit de altele de același fel, ca și cum în trama nesigură a lucrurilor ar fi fost înscrisă o dușmănie împotriva mea. Îmi smulg de la gât o mână ce mă sufocă. Și îmi dau seama atunci că tocmai mâna mea, cea care smulgea de la gât mâna ce mă sufoca, îmi aruncase deja un laț în jurul gâtului cu același gest cu care mă elibera. Înlătur prudent coarda și aproape că mă strâng de gât cu propriile mele mâini.

21.

Și de există și de nu există zei, tot suntem sclavii lor.

22.

Chipul meu, cel pe care mi-l zăream în oglinzi, se agăța întotdeauna de gâtul sufletului meu. Iată de ce nu puteam să fiu altcumva decât slăbănog și încovoiat cum sunt, chiar și în gândurile mele.

Toată ființa mea are înfățișarea unui prinț cromolitografiat lipit în vechiul album al unui copil care de multă vreme e mort.

A mă iubi înseamnă a avea milă de mine. Într-o zi, spre sfârșitul viitorului, va exista cineva să compună un poem despre mine, și poate că numai de atunci încolo voi începe eu să domnesc în Regatul meu.

Dumnezeu e faptul că noi existăm și de asemenea că acest lucru nu înseamnă totul.

23.
Absurd

Să devenim niște sfincși, chiar dacă falși, până când vom ajunge la momentul în care nu ne vom mai da seama cine suntem. Fiindcă, de fapt, nu suntem decât niște falși sfincși și nu știm cine suntem. Singurul mod în care ne putem pune de acord cu viața este să fim în dezacord cu noi înșine. Absurdul e divinul.

A formula teorii, reflectând cu onestitate și răbdare la conținutul lor, numai pentru ca apoi să acționăm împotriva lor – a acționa și justifica actele noastre prin teorii care le condamnă.

A trasa un drum în viață pentru ca după aceea să facem totul în sensul opus. A duce la bun sfârșit toate actele și a asimila toate atitudinile cuiva care nu suntem noi și nici nu pretindem că am fi, și nici nu pretindem ca alții să-și imagineze că am fi.

A cumpăra cărți *ca să nu* le citești; a merge la concert nu pentru a asculta muzica și nici pentru a vedea cine mai vine; a face plimbări lungi fiindcă ești obosit de atâta mers pe jos sau a petrece zile întregi la țară fiindcă nu poți suferi viața de acolo.

24.

Cum azi simțeam chiar senzația corporală a angoasei cu care acea veche neliniște uneori dă peste margini, nici n-am mâncat bine, nici n-am băut ca de obicei, în restaurantul sau, mă rog, bodega a cărei săliță de la demisol asigură continuitatea existenței mele. Și cum, în clipa când ieșeam, chelnerul își dădu seama că garafa cu vin îmi rămăsese pe jumătate plină, se întoarse spre mine și-mi spuse: „Pe curând, domnule Soares, și vă doresc să vă simțiți mai bine".

La răsunetul ca de trâmbiță al acestei simple fraze sufletul meu s-a luminat deodată așa cum s-ar repezi vântul peste un cer cu nori să-i împrăștie brusc. Și am recunoscut atunci ceea ce niciodată altfel nu aș fi recunoscut limpede, că asemenea ospătari de restaurante sau cafenele, bărbieri sau băieți de comisioane postați pe la colțul străzilor îmi arată o simpatie spontană, naturală, pe care n-aș putea să mă mândresc că o aflu la alții dintre cei frecventați de mine mai intim, dacă se poate spune...

Fraternitatea are subtilitățile ei.

Unii guvernează lumea, alții sunt lumea. Între un milionar american, un Cezar sau un Napoleon, sau Lenin și șeful socialist dintr-un sat nu există diferențe de calitate, ci doar de cantitate. Mult dedesubt ne aflăm noi, cei amorfi: dramaturgul

boem William Shakespeare, pedagogul John Milton, vagabondul Dante Alighieri, băiatul de comisioane care mi-a adus ieri un plic, bărbierul care-mi spune anecdote, chelnerul de adineauri cu gestul fratern la adresa mea dorindu-mi să-mi meargă mai bine, fiindcă nu băusem decât jumătate din vin.

25.

Litografia n-ar mai putea fi reparată. O privesc țintă fără să-mi dau seama dacă o văd. În vitrină mai sunt alături și alte litografii. Ea tronează în mijlocul lor, în vitrina din fundul vestibulului, sub scară.

Fata ține strânsă la sân primăvara și mă privește cu ochii ei triști. Zâmbește de pe luciul hârtiei colorate, cu toată fața împurpurată. Cerul din spatele ei e de un albastru de zid de fermă. Are gura bine desenată și aproape minusculă, iar deasupra acestei expresii de carte poștală ochii ei continuă să mă privească permanent cu o mare îndurerare. Brațul cu care ține strâns florile îmi amintește de brațul cuiva. Rochia, sau poate bluza, se deschide într-un decolteu brodat. Ochii ei sunt realmente triști: mă scrutează din adâncul realității litografice cu un soi de adevăr. A sosit odată cu primăvara. Are ochi mari și triști, dar nu asta frapează la ea. Mă îndepărtez de această vitrină impunându-le picioarelor mele o mare constrângere. Traversez strada, după care îmi întorc din nou privirile cu o revoltă neputincioasă. Ea continuă să țină primăvara ce i s-a dat, iar ochii ei sunt triști ca toate lucrurile ce-mi lipsesc mie în viață. Văzută de departe, litografia e și mai viu colorată decât de aproape. Are pe cap o panglică de un roz și mai intens, ce-i ține partea de sus a coafurii; n-o remarcasem. Există în acești ochi umani, chiar dacă litografici, ceva teribil: se semnalează inevitabil o conștiință, țipătul clandestin dovedind existența unui suflet. Mă ridic cu un mare efort din somnul în care

plonjasem și scutur de pe mine, ca un câine, umedele tenebre de ceață. Iar pe deasupra dezertării mele, ca un adio adresat altui lucru oarecare, ochii triști ai vieții întregi, din această litografie mistică pe care o contemplam de la distanță, mă privesc țintă, ca și cum eu aș ști ceva special despre Dumnezeu. La baza gravurii au pus un calendar. Compoziția e încadrată de două benzi negre, în banala ei convexitate prost pictată. Între aceste părți ale aspectului ei definitiv, pe deasupra anului 1929 decorat cu o vinietă, trasat într-o caligrafie desuetă peste inevitabilul Întâi ianuarie, ochii triști îmi surâd ironic.

Ciudat este că, de fapt, cunoșteam acel chip. Există la birou, pe peretele din fund, un calendar identic, la care m-am uitat de multe ori. Însă cine știe prin ce mister, al meu sau al litografiei, fața identică de pe calendarul de la birou nu are o privire îndurerată. E pur și simplu o litografie. (Lucește pe hârtie și își doarme deasupra capului lui Alves, stângaciul, viața ce se decolorează.)

Aș vrea să surâd după toate acestea, dar simt că mă cuprinde o mare indispoziție. Simt frigul unei bruște îmbolnăviri pătrunzându-mi în suflet.

N-am nici pic de forță să mă revolt împotriva acestei absurdități. De ce fereastră, de care secret al lui Dumnezeu m-am putut eu apropia fără să vreau? Oare spre ce dă această vitrină, din fundul culoarului de sub scară? Ce ochi mă fixau din respectiva litografie? Aproape tremur. Îmi îndrept, involuntar, privirile spre colțul îndepărtat al biroului unde se află adevărata litografie. Nu încetez să-mi ridic ochii și să o tot privesc.

26.

Să-i conferi fiecărei emoții o personalitate și fiecărei stări sufletești un suflet.

A dat colțul străzii o întreagă gașcă de fete tinere. Înaintau pe stradă cântând, iar răsunetul vocilor lor erau fericite [*sic*]. Nu știu cine erau.

Le-am ascultat o vreme de departe, fără un sentiment bine definit. Dar un soi de compasiune pentru ele mi-a strâns inima.

Oare de grija viitorului lor? De grija inconștienței lor? Nu direct pentru ele, sau – cine știe? – poate doar pentru mine.

27.

Literatura – care este arta căsătorită cu gândirea și realizarea imaculată[1] a realității – mi se pare a fi țelul spre care ar trebui să tindă orice efort uman, dacă este cu adevărat uman, și nu ceva animalic superfluu. Eu cred că a numi un lucru înseamnă a-i conserva virtutea și a-i smulge puterile înfricoșătoare. Câmpiile sunt mult mai verzi în pronunția lor decât în verdeața lor efectivă. Dacă descriem florile în fraze ce le definesc pe spațiul imaginației, ele vor avea parte de culori cu o durată permanentă pe care viața celulelor nu o permite.

A te mișca înseamnă a viețui, a te rosti înseamnă a supraviețui. Nu există nimic real în viață care să nu-și datoreze existența faptului că a fost bine descris. Criticilor mărunți le place să sublinieze că poemul cutare, amplu ritmat, nu vrea, până la urmă, să spună altceva decât că ziua e frumoasă. Dar e ceva dificil să spui că ziua e frumoasă, iar până la urmă chiar și o zi frumoasă trece. Iată de ce trebuie să păstrăm această zi frumoasă într-o amintire înflorită și prolixă, pentru a constela astfel cu noi flori și noi astre câmpiile și cerurile exteriorității vide și trecătoare.

Totul este ceea ce suntem noi, și totul va exista, pentru cei ce ne vor urma în diversitatea timpului, pe măsura intensității cu

---

1 În original *„sem a mácula"*, în înțelesul de concepție fără sămânță, în această „căsătorie".

care noi l-am imaginat și în măsura în care, din toată imaginația găzduită în trupul nostru, noi am trăit acel tot cu adevărat. Eu nu cred că istoria, în vasta și terna ei panoramă, este altceva decât un flux de interpretări, un consens confuz de mărturii distrate. Romancierul se află în noi toți, iar atunci când vedem, de fapt noi povestim, căci a vedea e de o mare complexitate.

Îmi vin în această clipă atâtea idei fundamentale, atâtea lucruri cu adevărat metafizice care se cer exprimate, încât brusc mă cuprinde o sfârșeală; și mă hotărăsc să nu mai scriu, să nu mai gândesc, dar să las dorința febrilă de a rosti să-mi aducă somnul, în timp ce eu, cu ochii închiși, aș continua să mângâi – cum îți plimbi mâna pe spinarea unei pisici – toate lucrurile pe care aș fi putut să le spun.

28.

Un lejer suflu de muzică sau de vis, ceva indiferent care să ne facă aproape să simțim, ceva care să ne facă să nu gândim.

29.

După ce ultimele picături de ploaie își încetiniră căderea peste acoperișuri, iar pe mijlocul pietruit al străzii albastrul cerului începu să se oglindească treptat, zgomotul vehiculelor trezi un alt fel de cântec, mai puternic și mult mai vesel, și se auziră ferestrele deschizându-se spre un soare care în tot acest timp nu fusese dat uitării. Iar atunci, de după colțul cel mai apropiat, năvăli pe străduța strâmtă răcnetul puternic al celui dintâi vânzător de loterie, și în spațiul limpede se răspândi zgomotul de cuie bătute în lăzile de la magazinul de peste drum.

Era un fel de zi de sărbătoare legală, pe care nimeni n-o respecta. Munca și odihna își dădeau mâna, iar eu nu aveam nimic

de făcut. Mă trezisem devreme și întârziam să mă pregătesc să exist. Pășeam în lungul și-n latul camerei și visam la tot felul de lucruri pe cât de împrăștiate, pe atât de nerealizabile – inițiative pe care uitasem să le duc la bun sfârșit, ambiții imposibile, dar realizate din întâmplare, lungi și substanțiale conversații care, dacă existau, ar fi trebuit să fie. Iar în această visare agitată și lipsită de măreție, în această rătăcire fără țel și speranță, pașii mei călcau în picioare dimineața de libertate, iar cuvintele mele răstite, pronunțate în șoaptă, răsunau amplificându-se în chilia obișnuitei mele izolări.

Dacă l-aș fi privit cu multă atenție din exterior, aș fi observat că personajul meu uman era de un ridicol desăvârșit, ca tot ceea ce-i uman, văzut în intimitate. Îmi pusesem, peste veșmintele simple ale somnului întrerupt, un pardesiu vechi, de care mă folosesc de obicei în timpul acestor vegheri matinale. Vechii mei papuci erau găuriți, mai cu seamă stângul. Și, cu mâinile înfundate în buzunarele acestui loden postum, străbăteam cu pași largi și energici bulevardul minusculei mele camere, împlinind în timpul unei reverii inutile cine știe ce vis dintre cele avute de oricine.

Prin răcoarea întredeschisă a singurei mele ferestre, încă se mai auzeau căzând de pe streșini picături mari de apă ce se acumulaseră din ploaia acum oprită. Și încă se mai simțea acea rece umezeală nehotărâtă de după ploaie. Cerul, cu toate acestea, devenise de un albastru cuceritor, iar norii rămași după aversa obosită sau destrămată, retrăgându-se în partea dinspre Castel[1], îi cedau cerului toate drumurile cuvenite lui.

Era o bună ocazie să fiu vesel. Doar că ceva mă apăsa, un necaz tulbure, o dorință nedefinită, nici măcar dorită. Mă întârzia, poate, în starea asta senzația de a fi viu. Iar atunci când m-am aplecat de sus de tot peste marginea ferestrei, deasupra străzii spre care priveam fără să o văd, m-am simțit deodată ca una dintre acele cârpe umede cu care se șterg suprafețe murdare, care sunt întinse apoi

---

1 E vorba de fortăreața castelului São Jorge datând din perioada ocupației arabe (sec. X și XII), care domina Lisabona în partea sa estică.

la fereastră să se usuce și de multe ori sunt uitate, înfășurate pe bara din față, pe care încep să o murdărească.

30.

Recunosc, și nu știu dacă o fac cu tristețe, că sunt un om cu inimă seacă. Pentru mine are mult mai multă valoare un adjectiv decât lacrimile sincere izvorâte din suflet. Maestrul meu Vieira[1] /.../

Însă uneori sunt diferit, izbucnesc și eu în lacrimi, lacrimile fierbinți ale celor care n-au și niciodată nu au avut o mamă; iar ochii mei ce ard de aceste lacrimi moarte, ard înlăuntrul sufletului meu.

Nu-mi aduc aminte de mama mea. A murit când împlinisem un an.[2] Toată duritatea și tot ceea ce-i vraiște în sensibilitatea mea rezultă din lipsa acestei călduri și din dorul inutil după sărutările de care nu-mi amintesc. Sunt ceva fals. Întotdeauna m-am trezit strâns la un sân străin, legănat din greșeală.

Ah, mă răvășește și mă asaltează dorul după un altul care puteam să fiu! Mă întreb cât de diferit aș putea fi astăzi de mi s-ar fi dăruit acele mângâieri pe care le simți încă aflat în pântece, sau mai târziu sărutările de pe obrăjori.

Poate că regretul că nu am fost fiul iubit al cuiva are o mare pondere în indiferența mea sentimentală. Femeia care, în copilăria mea, mă lipea strâns de obrazul ei nu putea să mă strângă la inima ei. Cea care ar fi putut să o facă era departe, într-un mormânt – cea care mi-ar fi aparținut ca mamă, dacă Destinul ar fi dorit astfel.

---

1 Antônio Vieira (1608-1697), orator iezuit și istoric, admirat de Pessoa pentru limpiditatea lui clasică.

2 Informație falsă, mama lui Pessoa, care îl adora, a murit când el împlinise 37 de ani. Ca și alte precizări de aceeași natură, ea are rolul de a sublinia că Soares, autorul însemnărilor, nu are biografia lui Pessoa.

Mi-au relatat, mai târziu, că mama mea era frumoasă, și mi se mai spunea că n-am zis nimic atunci când mi-au spus acest lucru. Eram deja pregătit, trup și suflet, dar deja și inapt de orice emoție, iar cuvântul pentru mine încă nu devenise una dintre acele observații notate în pagini greu de imaginat.

Tatăl meu, care trăia undeva departe, s-a sinucis pe când aveam trei ani, și nu l-am cunoscut niciodată.[1] Nici acum nu știu de ce trăia departe de noi. Niciodată nu m-am străduit să aflu. Îmi amintesc de vestea morții ca de o atmosferă de mare sobrietate instalată în timpul meselor de familie imediat după ce s-a aflat. Îmi aduc aminte că, din când în când, mi se aruncau priviri insistente. Iar eu răspundeam la aceste priviri, înțelegând aiurea. Apoi reîncepeam să mănânc supraveghindu-mi și mai bine ținuta, de teamă că, poate fără să-i observ, ei continuau să mă privească...

Vreau nu vreau, eu rămân alcătuit din toate aceste lucruri, în străfundul obscur al sensibilității mele fatale.

31.

Pendula aflată jos la capul scării, în fundul casei pustii, căci toată lumea doarme, scoate treptat această cvadruplă notă limpede a orei patru de când e noapte. Încă n-am adormit și nici nu sper c-am să pot dormi. Chiar dacă nimic nu-mi reține atenția, care astfel ar putea să mă împiedice să dorm, chiar dacă nu mă doare nimic, care să-mi alunge odihna, îmi zac tăcerea amorțită a trupului meu străin în întunericul devenit și mai stingher la lumina lunatică a felinarelor de afară. Nici nu pot

---

1 Pessoa avea 5 ani când a decedat tatăl său. Ca și anterioara informație eronată, aceasta e de natură să întărească ideea că Soares-Pessoa e prototipul orfanului.

gândi, de cât mi-e de somn; nici nu pot simți, de cât de repede-mi fuge somnul.

Toate, de jur împrejurul meu, sunt universul gol, abstract, alcătuit din negații nocturne. Ezit între a fi obosit sau a fi neliniștit și reușesc să ating, prin senzațiile corpului, o cunoaștere metafizică a misterului din lucruri. Uneori spiritul mi se moleșește, iar atunci detalii informe din viața cotidiană încep să bulbucească la suprafața conștiinței mele, și iată-mă făcând mental, de nesomn, cercuri cu o piatră aruncată razant pe apă. Alteori mă trezesc din adâncul acestui semi-somn în care zac, iar imagini vagi, de o culoare poetică și involuntară, își defilează prin spiritul meu vid spectacolul lor tăcut. Țin ochii întredeschiși. Viziunea mea vagă pare tivită cu o licărire îndepărtată; sunt felinarele publice aprinse undeva jos, pe partea pustie a străzii.

De-aș putea să termin cu toate, să dorm, să înlocuiesc toată această conștiință de intervale cu ceva mai bun și mai melancolic, șoptit în secret la urechea celui care nu mă cunoaște!... De-aș putea să mă opresc, să mă prefir fluid și susurând, flux și reflux ale unei mări vaste, spre țărmurile vizibile din acea noapte în care s-ar dormi cu adevărat!... De-aș putea să le fac să-nceteze, de-aș exista incognito și extern, agitație de ramuri pe lungi alei, cădere ușoară de frunze, percepute mai mult din sunet decât din imaginea căderii lor, mare în flux proiectând jeturi de apă în depărtare și tot ceea ce au parcurile indefinit în vremea nopții, pierdut prin hățișurile și labirinturile naturale ale tenebrelor!... De-ar înceta, de-aș sfârși eu cu toate astea, dar supraviețuind metaforic, ca o pagină de carte, pleată de păr în vânt, tremur ușor al plantei agățătoare înălțându-se spre chenarul ferestrei întredeschise, pași neînsemnați pe caldarâmul tocit de la colț, ultim fir de fum ivit deasupra unui sat adormit, biciuscă de căruțaș uitată la marginea unui drumeag matinal... Orice altceva: absurd, haotic și chiar sufocant – orice altceva care nu este viața...

Iată cum îmi dorm eu, fără somn sau repaus, această viață vegetativă de supoziții, în vreme ce sub pleoapele mele care n-au liniște plutește, ca spuma liniștită a unei mări murdare, îndepărtatul reflex al luminii pe care o aruncă mutele felinare din stradă.

Dorm și dezdorm.

De partea cealaltă a mea, mult mai departe de locul unde zac, liniștea casei atinge infinitul. Ascult căderea timpului, picătură cu picătură, și nici un bob ce cade nu se aude căzând. Memoria îmi apasă fizic inima mea fizică, memoria redusă la nimic, amintirea tuturor celor câte au fost sau a tot ceea ce eu am fost. Îmi simt țeasta culcușită materialmente pe o pernă în care ea a scobit o mică vale. Pielea feței de pernă și pielea feței mele se ating cum ar intra în contact doi oameni în penumbră. Chiar și urechea, pe care mă reazem, își gravează matematic sunetele direct pe creier. Pleoapele mi se zbat de oboseală și scot un mic sunet, imperceptibil, pe delicata albeață a pernei frământate. Respir, suspinând, dar respirația mea este ceva ce se-ntâmplă – nu-mi aparține. Sufăr fără să simt, fără să gândesc. Pendula casei, un loc fix în adâncul lucrurilor, bate sec și nul jumătatea de oră. Totul este atât de mult, totul este atât de profund, totul este atât de negru și-atât de rece!

Trec prin timp, trec prin tăceri, iar lumi care nu au formă trec ele prin mine.

Deodată, ca un copil al Misterului, un cocoș începe să cânte fără să știe că-i noapte. De acum înainte pot să dorm, în mine s-a făcut dimineață. Îmi simt gura surâzând, deplasând ușor delicatele pliuri ale pernei ce mi s-au lipit de obraz. Pot să mă abandonez în viață, pot să dorm, pot să mă ignor... Iar prin somnul nou care începe să mă întunece mi-aduc aminte de cocoșul care cântase, sau poate că el, cu adevărat, cântă pentru a doua oară.

32.
Simfonia unei nopți neliniștite

Totul dormea de parcă universul ar fi fost o greșeală; iar vântul, plutind nesigur, era o flamură lipsită de formă fluturând deasupra unei cazărmi lipsite de existență.

Ceva care nu era nimic se sfâșia în aerul încins al înălțimilor, iar tocurile ferestrelor scuturau zdravăn geamurile, încât să fie auzită vibrația extremității. În străfundul totului, mută, noaptea era mormântul lui Dumnezeu (sufletul suferea cumplit pentru Dumnezeu).

Însă, deodată – cum o nouă ordine universală a lucrurilor acționa asupra orașului –, vântul începu să sufle în intervalul dintre vânturi, și aveam o idee somnolentă despre enormele frământări ce se desfășurau în înălțimi. După care noaptea se reînchise ca o capcană, iar sentimentul unei imense tihne te îmbia să te gândești cum era dacă dormeai în acest răstimp.

33.

În primele zile ale toamnei sosite brusc, atunci când înserarea dobândește un aspect de fenomen prematur și avem impresia că acumulăm tot felul de întârzieri în preocupările noastre zilnice, îmi place, chiar și dacă sunt cufundat în munca mea obișnuită, această anticipare a gândului că voi înceta munca pe care o aduce cu sine chiar umbra, fiindcă ea este noapte, iar noaptea înseamnă somn, înseamnă acasă la tine și eliberare de toate. În clipa în care se aprind luminile în interiorul vastului birou care devine atunci mai puțin întunecat, iar noi rămânem la ore suplimentare chiar dacă nu am lăsat nici o clipă munca în timpul zilei, simt o absurdă senzație de confort, ca și cum mi-aș aduce aminte de cineva, și mă simt

împăcat cu ceea ce scriu, de parcă m-aş fi apucat să citesc până când încep să simt că mă ia somnul.

Suntem cu toţii sclavii circumstanţelor exterioare: o frumoasă zi însorită ne dă senzaţia că deschide în faţa ochilor noştri vaste câmpii chiar în mijlocul unei cafenele de cartier; iar de îndată ce o umbră se rătăceşte peste câmp intrăm în interior şi căutăm un biet adăpost în casa lipsită de uşi care suntem noi înşine; iar sosirea serii, invadând chiar lucrurile care încă aparţin zilei, ca un evantai ce se deschide cu multă lentoare, îi procură o bucurie intimei presimţiri ce ştie că urmează vremea odihnei.

Însă toate acestea nu stânjenesc munca; mai degrabă o stimulează. La drept vorbind, nici nu se mai poate spune că muncim: ne distrăm cu corvoada la care suntem condamnaţi. Şi iată că, pe întinsa foaie de hârtie liniată a destinului meu de om cu socotelile, casa bătrână a mătuşilor mele de altădată, bine izolată de restul lumii, găzduieşte somnolenta oră a ceaiului, iar lampa cu petrol a copilăriei mele pierdute, ce lăsa un cerc de lumină doar pe vechea faţă de masă, îmi alungă în umbră chipul colegului meu Moreira, cel pe care acum îl scaldă o întunecată electricitate undeva la o distanţă aflată infinit departe faţă de mine. Este adus ceaiul – îl purta un servitor mai bătrân ca mătuşile mele, cu un rest de somn în el şi cu un răbdător aer morocănos impregnat de gingăşia unei vechi vasalităţi –, iar eu scriu fără să mă înşel un cuvânt sau fac nişte socoteli peste tot parcursul trecutului meu mort. Mă reabsorb, mă pierd în mine, uit de mine însumi graţie acelor îndepărtate seri, încă necontaminate de corvezi şi de restul lumii, virgine de mister şi viitor.

E atât de delicată senzaţia care mă îndepărtează de debite şi credite, încât, dacă din întâmplare mi se adresează o întrebare, răspund cu gingăşie, parcă aş fi fost golit de tot, sau aş fi cineva redus la maşina de scris pe care o port mereu cu mine, larg deschisa maşină portabilă a întregii mele fiinţe. Nu mă şochează faptul că sunt întrerupt din visurile mele: la cât de suave sunt ele, pot continua să le visez chiar şi îndărătul vorbitului, îndărătul

scrisului, al răspunsurilor și chiar al întregii pălăvrăgeli. Iar prin străvezimea tuturor acestora, momentul pierdut al orei de ceai ia sfârșit, și urmează să fie închis biroul... Îmi ridic de pe catastiful închis cu gesturi lente ochii obosiți de lacrimile pe care nu le-am plâns și, în vălmășagul de impresii confuze, sufăr că odată cu închiderea biroului și visul meu se închide; iar gestul cu care îmi închid registrul acoperă și trecutul meu ireparabil; și sufăr că trebuie să mă îndrept spre patul vieții unde nu dau nici de somn, nici de cineva care să-mi țină companie și nici de liniște, în fluxul și refluxul conștiinței mele amestecate, ca o maree peste altă maree în sânul nopții negre, la capătul tuturor destinelor de dor și dezolare.

34.

Mă gândesc uneori că nu voi pleca niciodată din Rua dos Douradores. Și, imediat ce scriu asta, mi se pare o eternitate.

Nici plăcere, nici glorie, nici putere: libertatea, numai libertatea.

Dacă treci din stadiul de fantasmă a credinței în cel de fantomă a rațiunii e numai ca și cum te-ai muta dintr-o carceră în alta. Dacă arta ne eliberează de idolii gravi și abstracți, ne eliberează și de ideile generoase, și de preocupările sociale – care la rândul lor sunt doar niște idoli.

A-ți găsi personalitatea în faptul de a o pierde – chiar și credința confirmă acest înțeles al destinului.

35.

...un profund și copleșitor dispreț față de toți oamenii care lucrează pentru umanitate, față de toți aceia care se bat pentru patrie și își dau viața doar ca civilizația să poată continua...

...un dispreț plin de desconsiderare față de toți cei care ignoră că unica realitate, pentru fiecare dintre ei în parte, este doar sufletul lor și că restul – lumea exterioară și toate celelalte – e doar un coșmar inestetic, de felul celor provocate în vis de o indigestie a spiritului.

Aversiunea mea față de orice sforțare ajunge treptat la faza de oroare aproape gesticulantă pentru toate varietățile de efort violent. Iar războiul, munca spornică și energică, mâna de ajutor dată altora... toate mi se par doar un fel de lipsă de pudoare...

Iar în comparație cu realitatea supremă a sufletului meu, tot ceea ce-i util și exterior mi se pare frivol și trivial față de suverana și pura grandoare a visurilor mele cele mai originale și mai dese. Pentru mine, acestea sunt mult mai reale.

36.

Nu pereții sordizi ai camerei mele banale, nici vechile sertare de la biroul ce nu-mi aparține, nici sărăcia acestor străzi transversale din obișnuitul cartier Baixa[1], de atâtea ori străbătute de mine încât am impresia că au uzurpat fixitatea ireparabilului, îmi provoacă în spirit această greață, cu care el s-a obișnuit, născută din degradantul caracter al vieții cotidiene. Sunt în special oamenii care mă înconjoară de obicei, și sunt sufletele lor care nu mă cunosc, însă au despre mine o cunoaștere dobândită doar prin contactele și cuvintele de zi cu zi, toate acestea făcând să mi se oprească în gâtul spiritului nodul

1 Cartierul afacerilor. Referințele la străzile din această zonă sunt dese în aceste fragmente.

de salivă al dezgustului fizic. Mai e și monotonia sordidă a vieții lor, paralelă cu exterioritatea vieții mele, și convingerea lor intimă că ei mi se aseamănă – toate acestea mă îmbracă într-o cămașă de forță, mă aruncă într-o celulă de închisoare, sau îmi dau o înfățișare apocrifă și de milog.

Există momente în care fiecare detaliu al vieții ordinare mă interesează prin propria lui existență, iar fiecare lucru în parte stârnește în mine grija de a ști să citesc cât se poate mai limpede tot ceea ce se referă la el. Iar atunci văd – așa cum a spus Vieira că descria Sousa[1] – lucrurile obișnuite sub latura lor singulară și devin unul dintre acei poeți înzestrați cu acele însușiri sufletești care, în spiritul critic al grecilor, au alcătuit epoca intelectuală a poeziei. Însă mai există și alte momente, de pildă cel care mă terorizează acum, când mă percep mult mai bine pe mine însumi decât lucrurile exterioare, iar totul devine un fel de noapte cu ploaie și noroaie, în singurătatea unui peron de gară pustiu, pe cine știe ce linie de depou pierdută între două trenuri de clasa a treia.

Da, virtutea mea intimă de a fi deseori obiectiv, așadar acest mod de a evita să mă gândesc la mine însumi, suferă, ca orice virtute, și ca toate viciile, de anumite momente de eclipsă în capacitatea ei de a se exprima. Iar atunci mă întreb pe mine însumi cum se întâmplă că îmi supraviețuiesc, cum de îndrăznesc să am lașitatea de a viețui aici, printre toți acești oameni cărora mă străduiesc să le semăn, dornic să ajung să fiu realmente din aceeași substanță cu mizeriile iluzorii din care sunt ei alcătuiți? Și mi se înfățișează deodată, ca o rază de lumină proiectată de un far îndepărtat, tot felul de soluții prin care se dovedește că imaginația e femeie – sinuciderea, fuga, renunțarea, gesturile spectaculare ale spiritului aristocratic sau ale individualismului, toate scenele de capă și spadă din tot soiul de existențe ce n-au fost înzestrate cu teatrale balcoane.

---

1 Frei Luis de Sousa (1555-1632), prozator și biograf iezuit.

Doar că Julieta ideală dintr-o realitate ceva mai bună decât asta i-a închis în nas acelui Romeo fictiv din sângele meu fereastra înaltă a întâlnirii literare. Ea ascultă de tatăl ei; el ascultă de tatăl lui. Lupta dintre Montague și Capulet continuă; cade cortina peste un spectacol care nu a avut loc; iar eu mă întorc acasă – în această odaie închiriată cu luna în care se simte prezența sordidă a proprietăresei absente, a copiilor ei pe care îi văd rareori, a colegilor mei de birou pe care îi voi vedea doar mâine – ridicându-mi gulerul de funcționar de birou ce protejează, fără ca asta să pară ceva bizar, un gât de poet, târându-mi ghetele cumpărate întotdeauna de la același magazin și evitând, în mod conștient, bălțile de ploaie rece, vag plictisit fiindcă mi-am uitat, o dată în plus, umbrela și demnitatea sufletului.

37.
Interval dureros

Lucru aruncat într-un ungher, cârpă căzută în stradă, ființa mea ignobilă în fața vieții ia tot felul de forme...

38.

Îi invidiez pe toți ceilalți pentru că ei nu sunt eu. Iar cum, din toate imposibilitățile existente, tocmai aceasta mi s-a părut a fi cea mai imposibilă, firește că ea a constituit neliniștea mea de zi cu zi, disperarea tuturor clipelor mele triste.

O tulbure rază de soare joasă a pârjolit în ochii mei senzația fizică de a privi. O gălbejeală de căldură începu să se așeze în verdele întunecat al copacilor. Torpoarea /.../

39.

Brusc, de parcă un medic-destin m-ar fi operat de o veche cecitate obținând pe loc un formidabil rezultat, ridic fruntea, din viața mea anonimă, și dobândesc limpedea cunoaștere a felului în care se petrece existența mea. Și văd că tot ceea ce făcusem, tot ceea ce gândisem, tot ceea ce fusesem nu e decât un fel de înșelătorie și nebunie. Sunt uluit că reușisem să nu văd. Mi se pare ciudat că reușisem să fiu atâtea lucruri acum, când, în sfârșit, văd că nu sunt.

Văd, de parcă ar lumina-o brusc o rază de soare ce străpunge norii, întreaga mea viață trecută; și constat, cu o metafizică uimire, cum toate inițiativele mele cele mai sigure, toate ideile mele cele mai clare, toate remarcile mele cele mai riguroase, n-au fost, la urma urmei, decât o beție congenitală, o nebunie naturală, o ignoranță totală. Nici măcar n-am reprezentat ceva. Eu am fost reprezentat. Am fost nu actorul, ci gesturile lui.

Tot ceea ce am făcut, am gândit sau am fost nu e decât o sumă de subordonări, fie față de o ființă falsă despre care am crezut că sunt eu, fiindcă acționam prin ea în exterior, fie supunere în fața uriașei greutăți de circumstanțe ce era, mi se părea mie, chiar aerul pe care îl respiram. Iar în această clipă când mi-am redobândit vederea am devenit brusc o ființă singură, care se descoperă exilată acolo unde se știa dintotdeauna cu drepturi de cetățean. Nici în intimitatea profundă a celor gândite de mine eu n-am fost eu.

Mă ajunge atunci din urmă o spaimă sarcastică de viață, o descurajare ce depășește limitele individualității mele conștiente. Știu că am fost eroare și rătăcire, că niciodată nu am trăit, că n-am existat decât atunci când am reușit să umplu timpul cu gândire și conștiință. Iar percepția pe care o am despre mine este cea a unui om tocmai trezit dintr-un somn agitat de vise reale, sau a unui om pe care un cutremur l-a eliberat din penumbra carcerei sale cu care se obișnuise.

Şi simt cum mă apasă, da, realmente cum mă apasă, ca o condamnare la cunoaştere, această noţiune brusc revelată a individualităţii mele veritabile, cea care şi-a petrecut vremea călătorind somnolent între ceea ce simte şi ceea ce vede.

Este extrem de greu să descrii ceea ce simţi atunci când simţi cu adevărat că exişti şi simţi că sufletul este o entitate reală, încât nu ştii cu ce fel de cuvinte omeneşti ai putea să-l defineşti. Nu-mi dau seama dacă am febră, aşa cum simt, dacă am încetat să mai am acea febră de om care-şi doarme viaţa. Da, repet, sunt ca un călător trezit brusc într-un oraş străin, fără să ştie cum a ajuns acolo; şi mă gândesc la cazul unor oameni care îşi pierd memoria şi devin cu totul alte persoane pentru multă vreme. Am fost şi eu multă vreme un altul – încă de la naştere şi de când am devenit conştient –, şi iată că acum mă trezesc la mijlocul unui pod, aplecat deasupra fluviului, ştiind că exist într-un fel mult mai sigur decât în toate ipostazele în care am existat până acum. Însă oraşul mi-e necunoscut, străzile sunt pentru mine toate noi, iar răul din mine e fără leac. Aşadar aştept, aplecat peste marginea podului, aştept să-mi treacă adevărul, ca să redevin nul şi fictiv, inteligent şi natural.

N-a durat decât o clipă, totul a trecut. Zăresc din nou mobilele care mă înconjoară, desenele vechiului tapet de pe pereţi, soarele străbătând printre jaluzelele prăfuite. Văzusem o clipă adevărul. Am reuşit pentru un moment, cu ajutorul conştiinţei, să fiu ceea ce oamenii mari reuşesc cu ajutorul vieţii. Evoc actele şi cuvintele lor şi mă întreb dacă n-au fost şi ei, la rândul lor, tentaţi în chip victorios de Demonul Realităţii. A nu şti de tine înseamnă a trăi. A nu şti mare lucru despre tine însuţi înseamnă a gândi. A afla ceva despre tine, subit, ca în această clipă lustrală, înseamnă a dobândi brusc noţiunea monadei intime, a cuvântului magic din suflet. Însă această străfulgerare subită arde totul, consumă totul. Ne lasă goi şi goliţi chiar şi de noi înşine.

A durat doar o clipă, m-am văzut. După care nici n-aş putea spune ce anume am fost. La urma urmei, mi-e somn întrucât, nu mi dau seama bine de ce, cred că sensul tuturor acestora este să dormi.

40.

Uneori mă simt atins, nu ştiu de ce, de o presimţire a morţii... Fie că-i vorba de o durere indefinită ce nu se materializează în durere şi tinde astfel spre un sfârşit spiritual, fie că este o oboseală ce necesită un somn atât de profund încât nu s-ar îndestula cu simplul fapt de a adormi – sigur este că am impresia de a fi devenit un bolnav a cărui stare se agravează şi care, în ultima clipă, îşi desface fără violenţă şi regrete pumnii slăbiţi cu care strângea cuvertura.

Mă întreb atunci ce înseamnă lucrul căruia îi spunem moarte. Nu vreau să spun misterul morţii, pe care nu-l pătrund, ci senzaţia fizică de a înceta să mai trăieşti. Oamenii în general se tem de moarte, dar la modul incert; omul normal se bate bine în luptă, omul normal, bătrân sau bolnav, rareori priveşte îngrozit abisul nimicului pe care el îl atribuie acestui abis. Toate acestea înseamnă lipsă de imaginaţie. Şi este la fel de nedemn să crezi că moartea ar fi un vis. De ce să fie vis dacă nu-i seamănă deloc somnului? Esenţa somnului vine din faptul că te trezeşti din el, în timp ce din moarte s-ar părea că nimeni nu se trezeşte. Iar dacă moartea seamănă cu somnul, ar trebui să avem noţiunea că ne putem trezi din ea. Or nici un om normal nu-şi imaginează aşa ceva; îşi imaginează moartea proprie ca pe un somn din care nu se mai trezeşte, ceea ce nu spune nimic. Moartea, spun eu, nu seamănă cu somnul, căci în somn eşti viu şi adormit; şi mă întreb cum de putem compara moartea cu orice altceva, neavând nici experienţa morţii, nici pe cea a unui lucru cu care ea ar putea fi comparată.

Mie, când văd un mort, moartea îmi apare ca o plecare. Un cadavru îmi dă impresia unui costum de care te debarasezi. Cineva a plecat fără să simtă nevoia să ia cu el singurul costum pe care-l îmbrăca.

41.

Liniștea născută din răpăitul ploii începe să se împrăștie, într-un crescendo de monotonie cenușie, pe strada strâmtă contemplată acum de mine. Dorm treaz, în picioare la o fereastră de care mă sprijin așa cum de toate mă sprijin. Caut să pricep ce fel de senzație mă încearcă în fața acestei deșirate căderi de apă obscur luminoasă, ce se scurge de pe înălțimea unor fațade murdare și, de asemenea, pe geamurile unor ferestre larg deschise. Și nu știu ce simt, nu știu nici ce aș vrea să simt, nu știu nici ce gândesc și nici cine sunt.

Toată amărăciunea întârziată a vieții mele se dezbracă, sub ochii mei goliți de orice senzație, de straiele acelei bucurii naturale pe care le folosește în împrejurările prelungite de zi cu zi. Și constat că, ori de câte ori sunt vesel și ori de câte ori sunt mulțumit, rămân întotdeauna trist. Iar cel care în mine face această constatare se situează undeva în spatele meu, părând că se sprijină de trupul meu cel sprijinit de fereastră, sau că privește, peste umerii mei sau chiar pe deasupra capului meu, cu ochi și mai intimi decât ochii mei, căderea acestei ploi leneșe, ai zice că ușor ondulată, ce gravează în filigran aerul stătut și înăbușitor.

A lăsa baltă toate îndatoririle, chiar și pe cele de nimeni cerute, a repudia toate căminele, chiar și pe cele care n-au fost ale tale, a trăi din resturile unor lucruri confuze, drapat în purpura amplă a demenței și în dantelele false ale unor regești reverii... A fi ceva care nu simte apăsarea ploii de afară, nici durerea vacuității intime... A rătăci ușurat de simțire și gânduri, senzație debarasată

de sine însăși, pe tot felul de drumuri ce înconjoară munții, prin văi tiranizate de pante abrupte, ascuns departe, și adânc, și fatal... A te pierde în peisaje care seamănă cu tablourile. A înceta să mai fii risipă de depărtări și culori...

O ușoară pală de vânt pe care n-o pot simți îndărătul ferestrei deșiră în denivelări aeriene căderea rectilinie a ploii. Undeva se luminează o parte de cer pe care nu o zăresc. Îmi dau seama de asta doar fiindcă, îndărătul geamurilor numai pe jumătate curate de pe partea cealaltă a străzii, întrezăresc deja vag, în interior, calendarul de pe un perete, pe care nu-l puteam zări mai adineauri.

Uit totul. Nu văd nimic, nu mă gândesc la nimic.

Ploaia stă, iar în urma ei rămâne, pentru o clipă, o pulbere de diamante minuscule, ca și cum din înaltul cerului cineva ar fi scuturat albastru firimiturile de pe o uriașă față de masă. Se simte că o parte a cerului s-a deschis. Îndărătul ferestrei de peste drum începe să se distingă mai bine și calendarul. E ilustrat cu un chip de femeie, restul e ușor de ghicit fiindcă îl recunosc, iar publicitatea e pentru pasta de dinți cea mai cunoscută.

Oare la ce mă gândeam înainte să mă pierd rătăcind cu privirea? Nu-mi dau seama. Voință? Efort? Viață? Ca năpădit de o mare invazie de lumină, se simte că cerul a devenit aproape în întregime albastru. Dar nu-mi găsesc liniștea – ah, și nici n-am s-o găsesc vreodată! – în adâncul sufletului meu, acest vechi puț din fundul grădinii de la un conac ce a fost vândut, amintire din copilărie îngropată sub colb, în podul unei case străine. Nu-mi găsesc liniștea – vai de mine! – și nici măcar nu doresc s-o găsesc...

42.

Nu pot înțelege altfel decât ca pe un soi de lipsă de curățenie corporală această permanentă inerție în care îmi zac previzibila

și monotona mea viață, rămasă ca praful și murdăria depuse pe suprafața vesnicei neschimbări.

Tot așa cum ne spălăm trupul, ar trebui să ne spălăm și destinul, să schimbăm viața cum ne împrospătăm lenjeria – și nu doar ca să ne menținem în viață, ca atunci când mâncăm sau dormim, ci în virtutea unui respect al cuiva din afară față de noi înșine, căruia îi spunem tocmai curățenie.

Există numeroși oameni la care lipsa curățeniei nu vine din lipsă de voință, ci din nepăsarea inteligenței care dă din umeri. După cum numeroși sunt și cei a căror viață egală și ștearsă nu provine din faptul că ei și-ar fi dorit-o astfel, nici din resemnarea naturală în fața unei vieți pe care ei n-au vrut-o, ci din slăbirea înțelegerii lor față de ei înșiși, dintr-o ironie automată a cunoașterii.

Există porci cărora le repugnă propria lor murdărie, dar care nu se debarasează de ea, dominați de același sentiment împins la extrem, care îl face pe omul speriat să nu se îndepărteze de pericol. Există porci prin destinul lor, ca mine, care nu se îndepărtează de banalitatea cotidiană dominați tocmai de forța atracției ce vine din propria lor neputință. Sunt ca niște păsări fascinate de absența șarpelui, muște ce stau lipite de trunchiul arborelui fără să vadă nimic, până în clipa când ajung în raza de acțiune vâscoasă a limbii cameleonului.

Uite așa îmi duc eu alene inconștiența mea conștientă, pe trunchiul de copac al vieții mele de zi cu zi. Așa îmi plimb eu destinul care avansează, fiindcă eu nu avansez; timpul meu ce-și urmează calea, fiindcă eu nu mi-o urmez. Iar de monotonie nu mă salvează decât aceste scurte comentarii făcute pe seama ei. Mă mulțumesc cu faptul că în carcera mea am totuși ferestre înaintea gratiilor, și scriu pe aceste ferestre, peste praful necesarului, numele meu cu litere mari, semnătura cotidiană a contabilității mele cu moartea.

Cu moartea? Nu, nu cu moartea. Cine trăiește ca mine nu moare: se sfârșește, se ofilește, se dezvegetează. Locul în care se află rămâne ca și cum el nu s-ar afla, strada pe care merge rămâne ca și cum pe el nu l-ar fi văzut, casa unde trăiește e locuită de un ne-el. El e totul, și se numește neant: dar nici măcar această tragedie a

negării n-o putem juca să culegem aplauze, cum nici nu știm, cu toată certitudinea, dacă ea este cu adevărat nimic; legume de adevăr și de viață ce suntem, pulbere așezată în egală măsură pe partea lăuntrică și pe exteriorul ferestrelor, nepoți ai Destinului și fii adoptivi ai lui Dumnezeu, care s-a căsătorit cu Noaptea Eternă ce a urmat văduviei după Haosul împreună cu care ne-a procreat.

Să plec din Rua dos Douradores spre Imposibil...Să mă ridic de la acest birou pornind spre Necunoscut...Dar toate acestea încrucișându-se cu Rațiunea – Marea Carte unde e spus tot ceea ce am fost.

43.

Există o anumită oboseală a inteligenței abstracte, și e cea mai cumplită dintre toate. Nu e apăsătoare ca oboseala fizică a trupului, și nici nu ne tulbură ca oboseala emoției. E o greutate de conștiință a lumii, un fel de a nu mai putea să respiri cu sufletul.

Iar atunci, asemeni norilor împinși de vânt, toate ideile pe care s-a întemeiat viața noastră, toate ambițiile, toate țelurile nobile în care ne-am pus speranța că o pot continua se deșiră, se risipesc și dispar, cenușă înghițită de ceață, zdrențe din ceva ce niciodată n-a existat și n-ar putea să existe. Iar îndărătul acestei derute se arată, pură, solitudinea neagră și implacabilă a cerului înstelat și gol.

Misterul vieții ne doare și ne înspăimântă în toate felurile. Uneori avansează spre noi ca o fantomă indistinctă, iar sufletul ni se face mic de tot și se sperie, văzând încarnându-se în fața noastră, informă, ne-ființa. Alteori misterul se află îndărătul nostru, vizibil doar în clipele când nu ne întoarcem ochii să-l zărim, și e tot adevărul despre oroarea profundă pe care o reprezintă imposibilitatea de a-l cunoaște.

Însă oroarea care mă chinuie astăzi este mai puțin nobilă și mult mai devoratoare. Este voința de a nu te gândi la nimic, dorința

de a nu fi niciodată nimic, o disperare conștientă difuzată în toate celulele din corpul sufletului. Este subtila senzație că te afli închis undeva într-o temniță infinită. Și unde să plănuiești să mai fugi, dacă această celulă ea singură este totul?

Iată de ce simt dorința debordantă, absurdă, ca un fel de satanism ce l-a precedat pe Satan, de a afla cândva – într-o zi lipsită de timp și substanță – cum aș putea să fug undeva dincolo de Dumnezeu, astfel încât acel ceva care este cel mai profund în noi să înceteze, nu știu cum, să mai facă parte din ființă sau din neființă.

44.

Există o adormire a atenției voluntare pe care n-o știu explica, dar care mă atacă deseori, dacă se poate spune că ceva atât de inconsistent poate să atace. Mă surprind mergând pe stradă cu starea de spirit a cuiva care stă așezat pe scaun, iar în atenția mea, trează, este imprimată acea inerție de care ar fi cuprins întregul meu corp aflat în repaus. N-aș fi capabil să-l evit conștient pe un trecător venind din sensul opus. După cum n-aș fi în stare să răspund prin cuvinte, nici măcar în sinea mea, unei întrebări puse de cineva, care ar face astfel o scurtă escală în existența mea ajunsă la convergență întâmplătoare cu existența lui. N-aș fi în stare să am o dorință, o speranță, nimic ce presupune mișcare; și nici măcar nu mă refer la mișcarea voinței întregii mele ființe, ci pur și simplu, dacă se poate spune, la voința parțială și particulară a fiecăruia dintre elementele în care sunt eu divizibil. N-aș fi în stare să gândesc, să simt, să doresc. Dar iată că mă deplasez, avansez, pășesc la voia întâmplării. Nici una dintre mișcările mele (observ ceea ce alții n-ar observa) nu trădează la suprafață starea de stagnare în care mă aflu. Iar această stare de absență de suflet, care i-ar fi comodă, căci i-ar fi oportună, cuiva care s-ar afla așezat culcat sau tolănit confortabil, este deosebit de incomodă, chiar dureroasă, pentru un om care pășește pe stradă.

E ca o beție de inerție, stare de ebrietate care nu-și găsește veselia nici în ea, nici în sursa ei. O durere incapabilă și să viseze că ar ajunge la faza convalescenței. Este o moarte veselă.

45.

A trăi o viață de om cultivat, ferită de pasiuni, în ritmul capricios al ideilor, citind, visând, făcând planuri că vei scrie cutare și cutare, o viață destul de lentă încât să se afle permanent pe dunga plictisului, destul de bine gândită, totuși, cât să nu cadă niciodată în el. A trăi această viață departe de emoții și gânduri, doar cu o idee despre emoții și cu emoția ideilor. A sta întins la soare să te rumenești, ca un lac întunecat și tivit cu flori. A avea, retras, în umbră, acea noblețe a individualismului care constă în a nu cere nimic, niciodată, de la viață. A fi, în vârtejul acestor lumi, praful de pe flori ridicat de o pală de vânt la apusul soarelui, pe care ușoara toropeală a înserării îl face să se depună la întâmplare, imperceptibil, printre lucruri și forme extrem de vaste. Să fii toate acestea în deplină cunoștință de cauză, nici vesel, nici trist, dar mulțumindu-i soarelui că strălucește și stelelor pentru îndepărtata lor prezență. Să nu fii nimic altceva, să nu posezi nimic altceva, să nu dorești nimic în plus... Muzică de om înfometat, oboseală de orb, relicvă abandonată de un necunoscut călător, urmă lăsată-n nisipul deșertului de o cămilă fantomatică ce rătăcește fără țintă...

46.

Recitesc pasiv, considerându-le o inspirație sau o eliberare, frazele simple în care Caeiro[1] vorbește cât se poate de natural

1 Alberto Caeiro, unul din heteronimii lui Pessoa, „maestrul" tuturor celorlalți și al ortonimului însuși, autor al *Păstorului de turme.*

despre dimensiunile modeste ale satului său, cu tot ce decurge din asta. De aici, spune el, fiindcă satul său era mic de tot, putem observa mult mai bine universul decât din interiorul unui oraș; iată de ce satul e mai mare decât orașul...

> „Fiindcă eu am măsura capacității mele de a vedea,
> Și nu măsura înălțimii mele."

Asemenea fraze, ce par să-și facă apariția fără să lase impresia că cineva a vrut să le spună, mă spală de toată metafizica pe care eu o adaug în mod spontan vieții. După ce le-am citit, mă îndrept spre fereastra ce dă spre o stradă strâmtă, privesc cerul vast împodobit cu numeroasele lui stele și mă simt eliberat, purtat de o splendoare înaripată în vibrațiile căreia îmi simt fremătând tot corpul.

„Am măsura capacității mele de a vedea!" De fiecare dată când mă gândesc la această frază cu întreaga atenție a nervilor mei, mi se pare din ce în ce mai mult că ea e destinată să reconstruiască astral universul. „Am măsura capacității mele de a vedea!" Ce nelimitată putere mintală pleacă din puțul emoțiilor noastre profunde până la cele mai îndepărtate stele ce se reflectă în aceste puțuri și care, într-un anumit fel, chiar locuiesc în ele.

Și astfel, conștient de faptul că știu cum să privesc, scrutez vasta metafizică obiectivă a tuturor cerurilor, cu o siguranță care îmi dă ghes să mor cântând. „Am măsura capacității mele de a vedea!" Iar vagul clar de lună, care-i al meu cu totul, începe să inunde cu lumina lui indecisă albastrul aproape negru al orizontului.

Îmi vine să-mi ridic brațele și să răcnesc fraze de o sălbăticie necunoscută, să împroșc cu tot felul de cuvinte misterele înălțimilor, să le impun marilor spații ale materiei vide o nouă și amplă personalitate.

Dar îmi vin în fire și mă liniștesc. „Am măsura capacității mele de a vedea!" Fraza devine întreg sufletul meu, îmi reazem de ea toate emoțiile pe care le simt, iar peste mine începe să

coboare, pe dinăuntru, aşa cum peste oraş coboară pe dinafară, pacea indescifrabilă a unui clar de lună cu străluciri metalice care încep să se extindă pe măsură ce se întunecă.

47.

...în trista vraişte a emoţiilor mele confuze...

O tristeţe crepusculară, ţesută din oboseli şi false renunţări, o plictiseală declanşată la cea mai mică senzaţie, o durere ca de suspin înăbuşit sau de adevăr brusc revelat. Sufletul meu distrat zăreşte derulându-se aceste peisaje de renunţare – lungi alei de gesturi abandonate, înalte piscuri de vise pe care nici măcar nu le-am visat bine, inconsecvenţe, asemeni unor garduri vii care separă drumurile pustii, supoziţii, ca vechile bazine care nu mai aruncă jeturi de apă, totul amestecat şi vizualizat mediocru în această tristă vraişte a emoţiilor mele confuze.

48.

Ca să pot să înţeleg, m-am distrus. A înţelege înseamnă a uita să mai iubeşti. Nu cunosc nimic mai fals şi mai semnificativ în acelaşi timp decât spusa lui Leonardo da Vinci cum că nu poţi iubi sau urî un lucru decât după ce l-ai înţeles.

Singurătatea mă aduce la disperare; compania celorlalţi mă apasă. Prezenţa unei alte persoane îmi deviază gândurile; visez la această prezenţă abandonat într-o specială stare de neatenţie, pe care toată atenţia mea analitică nu reuşeşte s-o definească.

49.

Izolarea m-a cioplit după chipul și asemănarea ei. Prezența altei persoane – chiar și doar a uneia singure – îmi încurcă de îndată gândurile și, în vreme ce expresia și discursul unui om normal de obicei se simt stimulate în contact cu altcineva, același contact, pentru mine, este antistimulant, dacă acest cuvânt improvizat poate fi considerat viabil pentru limbă. Când sunt singur cu mine, mă simt capabil să imaginez tot soiul de vorbe de spirit, de prompte răspunsuri la afirmații pe care nimeni nu le-a făcut, de fulgurații ce fac dovada unei inteligente sociabilități cu nimeni; însă toate acestea dispar ca prin farmec de îndată ce mă aflu în prezența fizică a unei persoane; îmi pierd toată inteligența, toată capacitatea de a rosti o frază și, în mai puțin de un sfert de oră, simt că mă ia somnul. Așa e, a vorbi cu ceilalți oameni mă face să-mi fie somn. Numai prietenii mei spectrali și imaginari, numai conversațiile mele avute în vis au pentru mine o adevărată realitate și au un profil adecvat, iar spiritul meu e prezent în ele ca o imagine într-o oglindă.

De altfel, nu suport nici ideea de a fi silit să am un contact cu altcineva. O simplă invitație la prânz din partea unui prieten îmi produce o neliniște greu de explicat. Ideea că aș avea o obligație socială oarecare – să merg la o înmormântare, să tratez cu cineva vreo problemă de birou atașându-mă de el, să merg la gară să aștept o persoană oarecare, cunoscută sau necunoscută –, o simplă idee de acest fel îmi perturbă gândurile o zi întreagă, iar uneori problema începe să mă preocupe încă din seara precedentă; dorm prost, iar lucrul real de care mă temeam, atunci când se întâmplă, se dovedește de o totală neînsemnătate, nu justifică deloc aprehensiunile mele; însă povestea se repetă neîncetat, iar din asta eu nu învăț niciodată cum să învăț.

„Obiceiurile mele sunt cele ale singurătății, nu cele ale oamenilor"; nu știu cine a spus asta, Rousseau sau Senancour. Dar a

fost o vorbă de spirit spusă de cineva ca mine – deși n-aș putea să zic chiar din rasa mea.

50.

Între două clipiri de pleoape, câte un licurici pare să-și facă apariția în spatele lui însuși. Jur-împrejur, întunecata câmpie este o uriașă absență de zgomote ce miroase aproape bine. Pacea așezată peste toate mă doare și mă apasă. Mă sufocă o plictiseală informă.

Rareori vin la țară, aproape niciodată nu rămân o zi întreagă sau de pe o zi pe alta. Însă, cum astăzi prietenul în casa căruia stau nu mi-a îngăduit să nu-i accept invitația, am sosit aici cu un sentiment de jenă – un om timid invitat la o mare sărbătoare –, dar am sosit și mulțumit, căci îmi place la aer liber în vaste peisaje, am prânzit și am cinat cât se poate de bine, iar acum, în noaptea profundă, în camera neluminată, spațiul vag din jur mă umple de angoase.

Fereastra camerei în care ar trebui să adorm dă spre câmpie, o câmpie nedefinită, ce conține în ea toate câmpiile, sub uriașa noapte vag constelată, în care se simte adiind o briză inaudibilă. Așezat la fereastră, contemplu cu toate simțurile mele acest întreg nimic al vieții universale aflat dincolo, afară. Ora prezentă se armonizează cu o ușoară senzație de neliniște, începând cu invizibilitatea vizibilă a întregului și sfârșind cu lemnul aproape aspru, sub vopseaua scorojită a pervazului spălăcit, de care mi se reazămă mâna stângă.

Cu toate acestea, de câte ori nu mi s-a întâmplat să-mi doresc la modul vizual această pace, de care acuma aproape că aș fugi, dacă aș putea să o fac într-un mod decent sau neobservat! De câte ori nu mi-am închipuit – acolo, în orașul de jos, între străduțe strâmte cu case înalte – că pacea, proza, definitivul le-aș

putea afla mult mai ușor aici, printre lucrurile naturale, decât acolo, unde fața de masă a civilizației ascunde lemnul natural de pin, totuşi lăcuit, pe care ea este așezată! Iar acum stând în tihnă aici, cu senzația de plăcută oboseală, iată-mă neliniștit, prizonier, tânjind după altceva.

Nu-mi dau seama dacă așa ceva mi se întâmplă doar mie, sau tuturor celor pe care civilizația i-a făcut să se nască a doua oară. Însă mi se pare că, pentru mine și pentru toți cei care simt asemeni mie, artificialul a devenit o a doua natură, iar cele naturale au devenit stranii. Nu spun bine: nu artificialul a devenit natural; naturalul a devenit diferit. Mi se par odioase și inutile automobilele, odioase și inutile produsele științei – telefon, telegraf – care fac viața mai ușoară, sau subprodusele fanteziei – gramofon, receptor hertzian – care le fac viața mai amuzantă celor care vor să se distreze.

Nimic din toate acestea nu mă interesează, și nimic de felul lor nu-mi doresc. Însă iubesc fluviul Tejo, fiindcă are pe malul lui un mare oraș. Mă bucur de cer fiindcă-l zăresc de undeva de la etajul patru pe o stradă din orașul de jos. Nici câmpia, nici întreaga natură nu-mi pot da ceva care să întreacă unduitoarea maiestate a orașului liniștit, sub clar de lună, văzut din Graça sau din São Pedro de Alcântara. Şi nici un buchet de flori, cât ar fi el de strălucitor în soare, nu egalează în ochii mei coloritul multicolor al Lisabonei.

Frumusețea unui corp nud este grăitoare doar pentru rasele de oameni îmbrăcați. Pentru senzualitate, pudoarea joacă același rol ca obstacolul în calea energiei.

Artificialitatea este un mod de a te bucura de cele naturale. Toată plăcerea resimțită în fața acestor vaste câmpii vine din faptul că eu nu locuiesc aici. Nu poate simți libertatea cineva care n-a trăit niciodată constrâns.

Civilizația este o educare a naturii. Artificialul este un drum pentru a te apropia de natură.

Trebuie să ne păzim, totuși, să confundăm vreodată artificialul cu naturalul.

Naturalețea sufletului uman superior constă în armonia dintre natural și artificial.

51.

Cerul întunecat în zarea depărtată la sud de Tejo era, prin contrast, de un negru sinistru pe lângă aripile cât se poate de albe ale pescărușilor cu zbor agitat. Doar că, deocamdată, ziua nu se mai anunța furtunoasă. Toată masa amenințătoare a ploii plecase să se îngrămădească pe malul celălalt al râului, iar partea de jos a orașului, încă umedă după trecerea unei ploi ușoare, surâdea cu pământul ei spre un cer a cărui latură nordică încă se mai albăstrea de câteva nuanțe alburii. Răcoarea primăvăratică era ușor rece.

Într-o asemenea clipă, vidă și imponderabilă, îmi place să-mi dirijez în mod voit gândurile spre cugetări ce n-au în ele nimic precis, dar ce rețin, în limpedea lor absență, câte ceva din recea singurătate a acestei zile atât de clare, cu acest fundal întunecat arătându-se-n depărtare și cu intuiții evocând prin contrast, la fel ca albatroșii, misterul tuturor lucrurilor într-o profundă întunecime.

Numai că, brusc, în ciuda intențiilor mele literare intime, depărtările negre ale cerului din partea sudică îmi evocă, influențate de o amintire adevărată sau falsă, un alt cer, probabil că văzut într-o altă țară, în partea nordică a unui râu mult mai mic, ce legăna niște păpurișuri triste și nu scălda nici un fel de oraș. Fără să știu din ce pricină, un peisaj începe să se desfășoare în imaginația unui vis mai puțin obișnuit, încât mă simt foarte aproape de acele întinderi ale imaginației.

Vaste ținuturi de păpuriș la marginea fluviilor, poldere de vânătoare și de angoasă, cu malurile lor șerpuitoare pătrunzând, ca niște promontorii murdare, în apele de un galben de plumb, sau deschizându-se în mici golfuri îmbâcsite, numai

bune de adăpostit bărci minuscule, cocoțându-se din loc în loc pe canale ale căror ape își joacă oglinzile la suprafața malurilor, ascunse printre tijele de un verde negru ale trestiilor, printre care nu se poate înainta.

E dezolarea unui cer gri și mort, pe alocuri ridat cu nori și mai negri decât fundalul cerului. Nu simt vântul, dar el există, iar celălalt mal, de fapt, este o insulă lungă îndărătul căreia poate fi bănuit – mare și pustiu rămâne acest fluviu! – malul celălalt, cel adevărat, întins până hăt departe și fără relief.

Nimeni nu ajunge până acolo și nici nu va ajunge vreodată. Chiar dacă, prin efectul unei fugi contradictorii de timp și spațiu, aș reuși cândva să evadez din lumea asta spre acel peisaj, nimeni nu va ajunge niciodată acolo. Așteptam zadarnic ceva ce nu știam că aștept, dar până la urmă reală nu era decât lenevoasa cădere a nopții, devenită încetul cu încetul spațiu, începând de la culoarea celor mai întunecați nori, nori care se vor mistui treptat în marginea cerului abolit.

Brusc, simt aici frigul de acolo. Îmi atinge corpul, venind dinspre oase. Respir puternic și mă trezesc. Individul care se încrucișează cu mine sub Arcadă, în apropiere de Bursă, mă privește cu o neîncredere pe care nu știe cum să și-o explice. Cerul negru, îngustându-se treptat, a coborât și mai jos spre sud.

52.

Vântul s-a ridicat... Era la început ca vocea unui spațiu vid... spațiu vâjâind din interiorul unei găuri, o lipsă în tăcerea aerului. După care s-a înălțat un suspin, suspin de la capătul lumii, și se simțea că ferestrele tremurau și că era cu adevărat vântul. Apoi totul a răsunat mult mai puternic, urlet surd, urlet lipsit de ființă, scrâșnet de diferite lucruri, cădere de tot felul de fragmente, un atom de la sfârșitul lumii.

După care, totul păru că ar fi /.../

53.

Atunci când, la fel ca după o noapte furtunoasă căreia îi urmează o zi liniștită, creștinismul n-a mai apăsat sufletele, au putut fi văzute ravagiile invizibile cauzate de el; dezastrul pe care l-a cauzat nu a putut fi văzut decât după dispariția lui. Unii au crezut că dezastrul se datora tocmai acestei dispariții; însă nu dispariția l-a provocat, ea n-a făcut decât să-l dezvăluie.

Au rămas deci, în această lume de suflete, dezastrul vizibil, nefericirea inevitabilă pe care nu le mai putea ascunde de acum înainte nici o noapte fals prietenoasă. Iar sufletele au apărut așa cum erau.

Iar atunci a început să încolțească în aceste suflete mai recente boala numită romantism, creștinismul lipsit de iluzii, creștinismul lipsit de mituri, care este tocmai secătuirea esenței sale maladive.

Tot răul romantismului vine din confuzia între ceea ce ne este necesar și ceea ce ne dorim. Avem cu toții nevoie de anumite lucruri indispensabile în viață, pentru păstrarea și continuitatea ei, însă cu toții ne dorim o viață mai perfectă, o fericire completă, realizarea visurilor noastre și /.../

Este omenește să ne dorim cele necesare, după cum omenește este, de asemenea, să ne dorim ceva la care râvnim chiar dacă nu este necesar. Însă este maladiv să dorești cu aceeași intensitate ceea ce este necesar și ceea ce este doar dezirabil, și să suferi din pricina imperfecțiunii tale cum ai suferi că nu ai o bucată de pâine. Răul romantic acesta este: să vrei luna de pe cer ca și cum ar exista un mijloc s-o obții.

„Nu poți să înfuleci o gălușcă și să-ți și rămână."

În sfera joasă a politicii, ca și în forul nostru interior – același rău.

În lumea reală, omul păgân ignora această percepție maladivă despre lucruri și despre sine. Cum era și el om, își dorea și

el imposibilul; dar nu-l voia cu adevărat. Religia lui era /.../ și numai în străfundul misterelor, departe de mulțime și de /.../ doar celor inițiați li se dezvăluiau lucrurile transcendentale ale religiilor, care umplu sufletele de vidul lumii.

54.

Am încercat și eu deseori, în vis, să trăiesc în pielea personajului individualizat și impozant, în care romanticii se complăceau să se reprezinte; și, de fiecare dată când am încercat, am izbucnit în râs, atât de ridicolă mi se părea ideea. Până la urmă, tipul omului fatal există în visurile tuturor oamenilor obișnuiți, iar romantismul nu este decât domeniul cotidian al fiecăruia dintre noi, dar întors pe dos. Aproape fiecare dintre noi visează, în secretul sufletului, la realizarea unui mare imperialism propriu, având-i în subordinea lui pe toți bărbații, având-le supuse lui pe toate femeile, adorat de toate popoarele, dintre cele mai nobile, și în toate epocile... Puțini sunt însă cei care, obișnuiți asemenea mie cu visarea, să-și păstreze și destulă luciditate cât să poată și să râdă de posibilitatea estetică de a visa în acest fel.

Încă nu a fost formulată împotriva romantismului principala acuzație: aceea că el reprezintă adevărul interior al naturii umane. Excesele lui, posturile lui ridicole, multiplele lui posibilități de a emoționa și seduce vin din faptul că el este figurarea exterioară a celei mai interioare și mai concrete realități sufletești, vizualizată atât cât este posibil, dacă limitele posibilului depind de altceva decât de Destin.

De câte ori eu însumi, care îmi bat joc de asemenea seducții, bune numai să ne distreze, nu m-am surprins imaginându-mi cât de agreabil mi-ar fi să devin celebru, cât de plăcut să fiu adulat, cât de strălucitor să mă văd triumfând! Însă nu ajung niciodată

să mă închipui cu adevărat cocoțat pe asemenea înălțimi, fără să am parte de râsul batjocoritor al celuilalt eu, cel care se află mereu prin preajma mea, asemeni unei străzi din Baixa. Mă văd celebru? Înseamnă că sunt celebru ca ajutor de contabil. Mă văd urcat pe un tron de unde mă poate contempla toată lumea? Înseamnă că totul se petrece în biroul de pe Rua dos Douradores, iar prezența celorlalți funcționari îi conferă scenei un caracter meschin. Mă aud aplaudat de mulțimi pestrițe? Aplauzele urcă până aici la etajul 4 și se izbesc de muchiile mobilelor mele ieftine, din camera sărăcăcioasă, se izbesc de tot ceea ce mă înconjoară și mă umilește, începând din bucătărie până la... visuri. Nu mi-am construit nici castele în Spania, cum fac acei granzi de Spania ai tuturor iluziilor. Castelele mele au fost doar din cărți de joc, vechi, soioase, rămase de la un pachet desperecheat cu care nici nu se mai putea juca; castele ce nici nu se dărâmaseră, de altfel, au trebuit să fie distruse, cu un gest al mâinii, gest de servitoare bătrână, care vrea să întindă fața de masă, trăgând-o și peste cealaltă jumătate a tăbliei, fiindcă a sosit ora ceaiului, ca un blestem al Destinului. Dar chiar și asta este o viziune sterilă, căci eu nu am nicăieri pe lume o casă la țară, sau mătuși bătrâne să-mi ofere, după o cină în familie, un ceai care să-mi tihnească. Visul meu era ratat până chiar în metaforele și figurile lui de stil. Imperiul meu n-a ajuns nici până la acest vechi joc de cărți. Din victoriile mele nu am adus ca trofeu nici măcar vreun ceainic sau vreo veche pisică de faianță. Voi muri așa cum am trăit, în acest *bric-à-brac*[1] de periferie, apreciat la kilogram, la capitolul de post-scriptum al tuturor rebuturilor.

Cel puțin de-aș putea lua cu mine, în imensitatea posibilă a abisului general, gloria deziluziilor mele ca și cum ar fi un vis măreț, splendoarea de a nu crede în nimic ca flamură a înfrângerii – flamură, din nefericire, ținută de mâini slăbănoage,

---

1 Harababură (fr.).

dar flamură totuși, mânjită în noroiul și sângele unora mult mai slăbănogi, sumețită, cu toate acestea, sus de tot, în vreme ce noi ne afundăm în nisipuri mișcătoare, și nimeni nu știe dacă e vorba de un fel de a protesta, dacă e sfidare, sau este un gest de disperare. Nimeni nu știe, fiindcă nimeni nu știe nimic, iar nisipurile îi înghit pe cei care agită steaguri ca și pe cei care nu o fac. Iar nisipurile acoperă totul, viața mea, proza mea, eternitatea mea.

Duc cu mine conștiința înfrângerii ca pe un steag al victoriei.

55.

Cu cât simt mai mult, în suflet, că aparțin romanticilor, cu atât mai mult îmi găsesc liniștea doar în lectura clasicilor. Chiar și rigiditatea prin care se exprimă claritatea acestora îmi aduce un confort inexplicabil. Și rețin din ea impresia tonică de viață amplă, ce contemplă vaste spații fără să le parcurgă. Până și zeii păgâni tot în ea se odihnesc de atâta mister.

Analiza hipercurioasă a senzațiilor – uneori doar a celor pe care credem că le-am fi avut –, identificarea sufletului cu peisajul, revelația anatomică a tuturor nervilor, folosirea dorinței pe post de voință și a aspirației în locul gândului – toate aceste lucruri îmi sunt acum destul de familiare, încât, văzute la alții, nu-mi mai dau senzația de ceva nou, nici nu mă liniștesc. De îndată ce le simt aș dori, chiar din această pricină, să simt cu totul altceva. Iar atunci când citesc un clasic am parte tocmai de acest altceva.

Mărturisesc deschis, fără nici un fel de rușine... Nu există fragment din Chateaubriand sau poem de Lamartine – fragmente care de atâtea ori par să fi fost tocmai vocea gândurilor mele, poeme care în atâtea cazuri par să-mi fi fost spuse pentru a-mi spori cunoașterea – capabile să mă transporte sau să

mă înalțe ca un fragment de proză de Vieira sau ca una dintre odele acelor puțini clasici ai noștri care l-au urmat cu adevărat pe Horațiu.

Citesc, și iată-mă liber. Câștig în obiectivitate. Încetez să mai fiu eu, dispersat. Iar ceea ce citesc, în loc să fie o haină zărită confuz și care uneori mă apasă, devine vasta claritate a lumii exterioare, soarele care pe toți ne vede, luna care își împrăștie umbre peste pământul liniștit, uriașele întinderi ce dau spre mare, masa neagră a arborilor ce-și leagănă vârfurile verzi, pacea încremenită a bazinelor din grădini, drumurile acoperite cu viță-de-vie care coboară în pantă pe costișele abrupte ale dealurilor.

Citesc de parcă aș abdica. Și, așa cum mantia și coroana regală nu au mai multă grandoare ca atunci când, la plecare, regele le lasă să cadă la pământ, abandonez și eu pe mozaicurile anticamerei toate trofeele mele de plictiseală și vis și încep să urc scările împodobit doar cu noblețea privirii.

Citesc ca și cum m-aș afla în trecere. Și tocmai la clasici, la cei calmi, la cei care, dacă suferă, nu o spun, mă simt consacrat în rol de ființă trecătoare, înălțat la rangul de peregrin contemplând fără noimă o lume inexplicabilă, Principe al Marelui Exil care, la plecare, i-a făcut pomană ultimului cerșetor cea din urmă a sa dezolare.

56.

Principalul deținător de capital al acestei firme, pe care îl doare întotdeauna câte ceva într-un loc sau altul, pișcat brusc de nu știu ce capriciu, între două boli, a cerut un portret de grup al salariaților de la birou. Așa se face că alaltăieri ne-am aliniat cu toții, sub îndrumările unui fotograf agitat, în lungul balustradei de un alb murdar ce desparte, cu lemnul ei fragil, marele nostru birou comun de cabinetul patronului Vasques. În centru a fost

plasat însuși Vasques; apoi în cele două extreme, respectând la început o ordine definită, după care indefinită, diferitele categorii prezente, celelalte ființe umane care se regăsesc zilnic în astă colectivitate și urmăresc tot felul de scopuri mărunte al căror ultim sens este un secret cunoscut numai zeilor.

Sosind eu astăzi la birou, puțin în întârziere, e drept, după ce uitasem episodul static impus de trasul celor două fotografii, dau peste un Moreira excepțional de matinal și peste unul dintre reprezentanții noștri comerciali, aplecați cu vădită delectare peste ceva negricios în care am identificat, nu însă fără un anumit efort, copiile primelor probe fotografice. Erau, până la urmă, două exemplare din una singură, din cea mai reușită.

Zărindu-mă acolo, am simțit șocul adevărului, fiindcă, așa cum este de presupus, mai întâi de toate m-am căutat pe mine. Niciodată nu avusesem o idee prea nobilă despre aspectul meu fizic, dar niciodată nu m-am simțit atât de nul în comparație cu celelalte chipuri, atât de bine cunoscute mie, în această aliniere de ființe cotidiene. Parcă aș fi un iezuit frustrat. Fața mea slabă și inexpresivă nu dă semne nici de inteligență, nici de intensitate, nu are nimic deosebit care să o salte din apele stătute ale celorlalte chipuri. Am zis ape stătute? Nici vorbă. Se văd acolo figuri cu adevărat expresive. Patronul Vasques e redat așa cum este – cu fața lui lată, jovială și dură, cu privirea fermă și cu țeapăna lui mustață ce completează tabloul. Energia, șireteniile omenești – atât de banale, în fond, repetate în mii de exemplare în toată lumea – sunt totuși înscrise pe această fotografie ca pe un pașaport psihologic. Cei doi reprezentanți comerciali sunt admirabili; casierul a ieșit și el bine, însă e pe jumătate ascuns de umărul lui Moreira. Iar Moreira! Șeful meu Moreira, esență de monotonie și continuitate, are mult mai multă personalitate decât mine! Până și băiatul de comisioane – îmi dau seama de acest lucru fără să pot înlătura un sentiment despre care aș vrea să mă conving că nu e invidie – are trăsături bine definite, o expresie directă ce reușește

să domine, cu surâsul ei, neînsemnătatea și nulitatea mea de sfinx de hârtie.

Ce înseamnă asta? Ce anume poate fi acel adevăr pe care îl scoate la iveală fără putință de a greși o simplă peliculă? Ce fel de realitate mai e și asta despre care poate să depună mărturie o lentilă rece? Cine sunt eu, de se întâmplă cum se întâmplă? Și totuși... E o insultă a întregului ansamblu?

„Dumneata ești foarte reușit“, îmi spune pe neașteptate Morena. După care adaugă, înturnându-și ochii spre reprezentantul comercial: „E chiar simpaticul de el, nu-i așa?“ Iar reprezentantul aprobă cu o bucurie prietenoasă care pe mine mă aruncă drept la gunoi.

57.

Iar astăzi, meditând la ceea ce a fost viața mea, mă simt ca o orătanie vie transportată într-un coș cu toartă, între două gări de provincie. Sigur că imaginea e stupidă, însă viața pe care o definește este și mai stupidă. Coșărcile despre care vorbesc au de obicei câte două capace de formă ovală, ce se ridică puțin la un capăt sau la celălalt, dacă animalul se agită. Însă brațul persoanei care duce coșul, apăsând ușor pe partea din mijloc, nu-i îngăduie unei orătănii atât de slăbănoage să-și întindă prea mult picioarele inutile, ce seamănă cu aripile unui fluture extenuat.

Am și uitat că vorbeam despre mine însumi descriind acest paner. Îl văd cât se poate de clar, văd și brațul vânjos și bronzat al servitoarei care-l transportă. Nu reușesc să zăresc mai mult din această servitoare decât brațul și pilozitatea de pe el. Și brusc, simt că mă aflu în elementul meu, înconjurat de /.../ și benzile albe din care e împletit coșul în care eu, mic animal, mă agit între două opriri ale trenului, pe care le presimt. Între aceste două opriri sunt așezat pe ceva ce seamănă cu o banchetă, iar din exterior aud voci

care vorbesc despre coșarca mea. Adorm tihnit, până la viitoarea stație, când voi fi din nou luat pe sus.

58.

Mediul înconjurător este sufletul lucrurilor. Fiece lucru are propria lui expresie, iar această expresie îi vine din afară. Fiece lucru este intersecția a trei linii, iar aceste trei linii alcătuiesc lucrul respectiv: o cantitate de materie, felul în care noi o interpretăm, mediul ambiant în care el se află. Această masă, la care stau și scriu, este o bucată de lemn, o masă și o mobilă oarecare între celelalte aflate în cameră. Dacă aș vrea să transcriu impresia pe care mi-o provoacă această masă, ea ar trebui să se compună din ideea că e de lemn, că eu numesc acest obiect masă, că-i atribui o anumită folosință în anumite scopuri și, de asemenea, că se reflectă, se includ în ea și o transformă anumite obiecte prin a căror vecinătate ea dobândește un suflet extern, cum se întâmplă și cu obiectele puse pe ea. Până și culoarea care i-a fost dată, acum destul de ștearsă, până și petele și crăpăturile – toate acestea, vizibile, i-au parvenit din exterior și constituie tocmai ceea ce, mai mult decât esența lemnoasă, îi conferă un suflet. Iar partea cea mai intimă din acest suflet, faptul de a fi o masă, îi parvine, de asemenea, din acest exterior care este personalitatea ei.

Mă gândesc așadar că nu e o greșeală, nici umană, nici literară, să le conferim un suflet lucrurilor despre care spunem că sunt neînsuflețite. A fi un lucru înseamnă a fi obiectul unei atribuiri. S-ar putea să fie fals când spunem că un arbore simte, că un fluviu „curge", că un asfințit este dureros sau că marea albastră (albastră – de la cerul care nu-i al ei) e surâzătoare (surâzătoare din pricina soarelui care se află în exteriorul ei). Însă e la fel de eronat să-i atribui frumusețe unui lucru. Nu mai puțin greșit este și să-i atribui unui lucru culoare, formă și poate chiar existență. Marea, bunăoară, este apă sărată. Acest asfințit este numai clipa

din care lumina soarelui începe să scadă la această latitudine și longitudine. Iar copilul care se joacă în fața mea este o îngrămădire intelectuală de celule – mai mult chiar, un ansamblu ceasornicăresc de mișcări subatomice, straniu conglomerat electric de milioane de sisteme solare în miniatură.

Toate vin din exterior, probabil că până și sufletul omenesc nu e decât raza de soare ce strălucește și scoate în relief, pe pământul pe care zace, această grămadă de gunoi care e trupul nostru.

Poate că s-ar găsi în toate aceste considerații o întreagă filozofie, cu condiția să avem puterea să tragem concluziile. Eu nu o am; eu văd izvorând, atente, gânduri vagi, posibilități logice, și văd totul destrămându-se în viziunea unei raze de soare ce împodobește cu aur o grămadă de gunoi, ca niște biete paie umede strivite, împrăștiate pe pământul aproape negru la baza unui zid clădit din pietre puse de-a valma.

Așa sunt eu făcut. Când vreau să gândesc, văd. Când vreau să cobor în adâncul sufletului meu, mă opresc brusc, uituc, la începutul scării în spirală ce duce spre adânc, privind prin fereastra de la etajul de sus soarele ce-și ia rămas-bun îmblânzind cu toate nuanțele nebune îngrămădirea de acoperișuri.

59.

De câte ori ceea ce plănuiam s-a ridicat, influențat de ceea ce visam, deasupra nivelului de zi cu zi al vieții mele și m-am simțit pentru un moment, ca un copil, purtat foarte sus de un balansoar, de fiecare dată a trebuit – tot ca balansoarul – să revin pe pământ în parcul municipal și să-mi recunosc înfrângerea, fără să fi avut timp să înalț flamurile de război și nici vreo puternică spadă pe care să fi reușit să o scot din teacă.

Presupun că mai toți oamenii, încrucișați la întâmplare pe stradă, duc cu ei – observ acest lucru din mișcarea mută a buzelor, din indecizia vagă a ochilor, din ridicatul glasurilor ca două

mâini alipite spre cer – o înclinație asemănătoare pentru acest gen de război inutil cu corpuri de oștire lipsite de flamuri. Și tuturor – mă întorc îndărăt să le contemplu spinările de bieți oameni învinși – trebuie că, asemeni mie, nu le este necunoscută josnica mare înfrângere, undeva pe un teren de trestii și gloduri, care nu are nici măcar poezia bălților, și nici clar de lună să-i scalde malurile; mizerabilă înfrângere de băcănie.

Toți aceștia au ca mine un suflet exaltat și trist. Cât mi-e de familiar! Unii dintre ei sunt băieți de comisioane, funcționari de birou, mici comercianți; alții sunt fanfaroni de cafenele, copleșiți, fără să își dea seama, de tot soiul de glorii, în extazul pălăvrăgelii lor egoiste... Însă, bieții de ei, sunt cu toții niște poeți, și cu toții poartă în ochii mei, așa cum apar și eu în ochii lor, aceeași povară a incongruenței noastre comune. Și, tot ca mine, cu toții au viitorul în urma lor.

Chiar acum, când stau inert, în acest birou, în timp ce colegii mei au plecat să mănânce, îl urmăresc din priviri, prin partea de jos a geamului, pe bătrânelul care înaintează, ușor clătinându-se, pe trotuarul din față. Nu se clatină că ar fi beat: visează. E atent la inexistent; poate nu și-a pierdut speranța. Căci Zeii, dacă vor să se arate drepți în nedreptățile lor, ne păstrează la ei visurile, chiar și pe cele imposibile, și ne dau în schimb din cele bune, chiar dacă mediocre. Astăzi, cum încă nu sunt bătrân, pot să visez la Insule ale Sudului și la tot felul de Indii imposibile; poate că mâine îmi va fi dat din partea acelorași Zei să mă visez patron al unei mici tutungerii sau un pensionar într-o tihnită casă de prin împrejurimi. Oricare dintre ele e unul și același vis, fiindcă rămân cu toatele simple visuri. Zeii n-au decât să-mi modifice visurile, însă nu și darul de a visa.

În răstimpul în care mă gândeam la toate acestea, bătrânelul mi-a dispărut din câmpul privirii. Nu-l mai zăresc. Deschid fereastra, îl caut în dreapta și-n stânga. Degeaba. A dispărut. În ceea ce mă privește, el și-a îndeplinit datoria vizuală de simbol;

când și-a terminat misiunea, a dat colțul străzii. Dacă mi s-ar spune că a dispărut după un colț absolut și că nu a fost niciodată prezent aici, aș admite-o tot atât de firesc ca gestul cu care închid acum fereastra.

A reuși?...

Bieți semizei de băcănie porniți să cucerească tot felul de imperii pălăvrăgind și exprimând nobile intenții, dar care au absolută nevoie de niscaiva bani pentru casă și masa de zi cu zi! Parcă ar fi corpurile de oaste ale unei armate pe care conducătorii, îmbătați de glorie, au abandonat-o; iar soldații s-au pierdut prin mlaștini și smârcuri și din visurile lor au mai rămas doar o vagă noțiune de grandoare, amintirea faptului că aparținuseră unei armate și goala senzație de a nu fi știut ce făcea comandantul pe care de altfel niciodată nu-l văzuseră.

Uite așa, fiecare în parte se visează, la un moment sau altul, comandantul oștirii din ariergarda căreia a dezertat. Și uite așa, fiecare dintre noi, ajuns în nămolurile unor mizerabile mlaștini, salută o victorie pe care nimeni n-o poate dobândi, și căreia îi este martor ca o fărâmă de pâine rămasă printre petele unei fețe de masă pe care n-a scuturat-o nimeni.

Acei indivizi umplu interstițiile vieții cotidiene, cum se infiltrează și praful prin cotloanele mobilelor șterse neglijent. Luciul lui poate fi văzut în lumina banală a unei zile obișnuite având aspectul unor viermi cenușii ce se întind pe o suprafață roșcată de acaju. Îi înlături folosindu-te de un vechi cui. Dar nimeni nu are răbdarea să-i înlăture.

Bieți confrați ai mei, care visați ceva atât de măreț, cât de mult vă invidiez și disprețuiesc! Mie alții îmi sunt mai apropiați – cei mai săraci, cei care nu se au decât pe ei înșiși ca să-și povestească visurile și pe nimeni altcineva căruia să-i dedice texte ce-ar semăna cu versurile, în cazul că le-ar scrie – de toți acești nefericiți care nu au acces la altă literatură decât la propriul lor suflet, și nu au

parte niciodată de o bună critică literară, și care mor asfixiați de faptul de a exista, fără să fi trecut prin acest necunoscut examen transcendental care legiferează viața.

Se află printre ei tot felul de viteji care pun la pământ cinci oameni dintr-o lovitură, la o răscruce de odinioară. Alții sunt mari seducători cărora nu îndrăznesc să le reziste nici măcar femeile inexistente. Se cred Don Juani de îndată ce se declară, și cu toții se laudă ca să se convingă. Alții /.../ Sunt cu toții niște învinși ai lumii, fiindcă oricine ar fi ei, rămân doar niște simpli oameni. Îi zăresc zvârcolindu-se ca niște anghile într-un paner, încolăcindu-se unii în jurul altora și încălecându-se fără să poată ieși din coșuri. Uneori vorbesc despre ei ziarele... însă niciodată gloria. Sunt oameni fericiți fiindcă li s-a dat visul mincinos al imbecilității. În vreme ce alții, ca mine, au visuri lipsite de iluzii /.../

60.
Interval dureros

De m-ați întreba dacă sunt fericit, v-aș răspunde că nu sunt.

61.

E nobil să fii timid, e glorios să nu știi să acționezi, e măreț să nu fii dotat pentru a trăi.

Numai Plictiseala, care este o îndepărtare, și Arta, care este un dispreț, împodobesc cu ceva ce aduce a mulțumire /.../ noastre...

Flăcăruile de gaze pe care le emană putreziciunea noastră sunt, cel puțin, o lumină în miezul tenebrelor noastre.

Numai nefericirea elementară și pura plictiseală a nefericirilor neîntrerupte sunt heraldice, asemeni descendenților din eroi de demult.

Eu sunt o fântână de acțiuni dintre care multe nu au reușit să se schițeze nici cel puțin în adâncul meu, de cuvinte la care nici măcar nu m-am gândit, deși mi-am rotunjit buzele pe conturul lor, de visuri pe care am uitat să le visez până la capăt.

Sunt ruina unui edificiu care nu a fost niciodată decât propria lui ruină, la care cineva, aflat în plin proces de construcție, a neglijat să se mai gândească ce intenționa să facă.

Să nu uităm niciodată să-i detestăm pe cei care se bucură, numai fiindcă se bucură, să-i disprețuim pe cei veseli, fiindcă noi nu știm să fim, noi, veseli ca ei... Acest fals vis și această ură mediocră nu sunt decât piedestalul grosolan și întinat cu pământul pe care a fost așezat, pe care se înalță, unică și țâfnoasă, statuia Plictisului nostru, figură sumbră al cărei chip e nimbat, în secret, de un surâs impenetrabil.

Fericiți cei care nu-și încredințează viața nimănui.

62.

Mă încearcă un dezgust fizic față de umanitatea vulgară; de altfel, e singura care există. Iar uneori îmi îngădui capriciul de a aprofunda acest dezgust, așa cum îți poți provoca voma ca să te ușurezi de senzația de vomă.

Una dintre plimbările mele preferate, dimineața, când mă tem ca de o închisoare de banalitatea zilei ce se anunță, este această lentă rătăcire pe străzi, înainte de deschiderea magazinelor și dughenelor, ascultând frânturi de fraze pe care grupuri de fete, de băieți, sau mixte, și le adresează, lăsându-le să cadă, ca o pomană ironică, în curtea invizibilei școli care este meditația mea deschisă.

Mereu înșiruirea acelorași fraze: „Atunci ea mi-a spus...", iar tonul sugerează cât de intrigantă poate fi respectiva. „Dacă nu era

el, erai tu...", iar vocea cu răspunsul afișează o notă de protest pe care nu o mai aud. „Bine i-ai zis, foarte bine", în timp ce interlocutoarea afirmă cu o voce stridentă: „Mama zice că tu nu vrei...", „Cine, eu?", iar mirarea tânărului care își duce sub braț *lunch*-ul[1] învelit în hârtie de ambalaj nu mă convinge, cum nu o convinge nici pe fața cu părul unsuros. „Dacă-i adevărat, atunci...", după care trei dintre cele patru fete aflate în preajma auzului meu izbucnesc în râs, acoperind astfel o obscenitate care /.../ „Atunci m-am înfipt în fața gagiului, în ochii lui, bre, și i-am zis: José...", mai mult ca sigur că minte, căci șeful lui de birou – îmi dau seama după voce că adversarul era șeful de birou – nu i-a permis să amenințe cu pumnul lui de gladiator, sumețindu-se în centrul arenei alcătuite de birouri. „Așa că m-am dus și am fumat la closet...", râde până și puștiul cu pantalonii plini de petice.

Alții trec fără să vorbească, singuri sau în grupuri, sau vorbesc între ei fără să-i pot auzi, însă cuvintele lor sunt pentru mine de o limpezime perfectă, de o transparență intuitivă și uzată. Numai că eu nu îndrăznesc să spun – să mi-o spun nici măcar mie însumi în fraze pe care le-aș scrie pentru a le suprima de îndată – ce anume am văzut în privirile neatente și încotro se îndreptau ele să se arunce, involuntar, murdar, pe urma poftelor cele mai grosolane. Nu îndrăznesc, fiindcă, dacă îți provoci voma, e destul să o faci o singură dată.

„Tipul era atât de gras, că nici n-a văzut treptele!" Tresar. Cel puțin ăsta descrie. Când descriu, oamenii de soiul lui valorează mai mult decât atunci când simt. Descriind uită de ei înșiși. Mi-a trecut dezgustul. Îl văd pe tipul cu pricina. Îl văd fotografic. Până și argoul inocent începe să-mi trezească interesul. Binecuvântată briză ce îmi adie pe frunte – tipul atât de gras că nici nu observase scara – poate e scara pe care coboară

1 Gustarea (engl.).

omenirea, gâfâind, bâjbâind pe panta fals indicată care duce spre curtea interioară.

Intriga, bârfa, relatarea înfrumusețată despre ceva ce n-au îndrăznit să facă, mulțumirea tuturor acestor biete animale îmbrăcate cu ceea ce le oferă conștiența inconștientă a sufletului lor, sexualitatea pe nespălate, glumele care seamănă cu gâdilatul la maimuțe, îngrozitoarea lor ignoranță despre lipsa lor totală de importanță... Totul îmi dă senzația de animal monstruos și abject, alcătuit de partea involuntară a visului, din cojile umede ale dorinței, din resturile molfăite ale senzațiilor.

63.

Toată viața sufletului uman este o agitație în penumbră. Trăim într-un clarobscur al conștiinței, niciodată siguri de ceea ce suntem sau presupunem că suntem. Cei mai buni dintre noi adăpostesc o vanitate de te miri ce natură, și există o eroare al cărei unghi ne rămâne necunoscut. Suntem ceva ce se petrece în antractul unui spectacol; uneori, prin anumite uși, reușim și zărim frânturi din el, care s-ar putea să facă parte doar din decor. Lumea toată e confuză, ca niște voci auzite în noapte.

Recitesc aceste pagini în care mă destăinui cu o limpezime ce dăinuie numai de dragul ei și îmi pun întrebări. Ce înseamnă toate acestea, la ce bun? Cine sunt eu atunci când simt? Ce lucru fac eu să piară atunci când sunt?

La fel cum cineva, aflat pe mari înălțimi, ar încerca să distingă ființele care trăiesc în vale, mă contemplu pe mine însumi de sus, dar cu toate acestea rămân un peisaj indistinct și confuz.

În asemenea momente când se deschide un abis în sufletul meu, cel mai infim detaliu mă poate copleși, ca o scrisoare de adio. Mă simt mereu pe punctul de a mă trezi, de parcă m-aș

înfășura cu mine însumi, într-o sufocare de concluzii. Aș țipa de bunăvoie dacă țipătul meu ar putea fi auzit undeva. Dar sunt cufundat într-un somn uriaș, ce se deplasează de la o senzație la alta cu un cortegiu de nori, nori dintre cei care pătează cu umbre verzi și luminișuri de soare iarba de penumbră a vastelor prerii.

Sunt ca unul care caută pe bâjbâite, neștiind unde a fost ascuns obiectul despre care nimeni nu mi-a spus cum arată. Ne jucăm de-a v-ați-ascunselea cu nimeni. Undeva există, probabil, un subterfugiu transcendent, o divinitate fluidă și doar auzită.

Da, recitesc aceste pagini care reprezintă tot atâtea ceasuri sărace, scurte răgazuri și iluzii, uriașe speranțe deviate spre peisaj, tristeți care seamănă cu încăperi în care nu intrăm niciodată, anumite voci, o imensă oboseală, evanghelia care urmează să fie scrisă.

Fiecare dintre noi are propria lui vanitate, și vanitatea fiecăruia dintre noi înseamnă să uite că mai există și alții, că au și ei suflet. Vanitatea mea sunt aceste câteva pagini, câteva paragrafe, câteva nedumeriri...

Zic că m-am recitit? Nici vorbă, am mințit! N-am îndrăznit să mă recitesc. Nu mă pot reciti. La ce bun? Cel din aceste pagini e un altul. Iar eu nu mai înțeleg nimic...

64.

Eu plâng deasupra paginilor mele imperfecte, însă generațiile viitoare, dacă le vor citi, vor fi mai impresionate de lacrimile mele decât de perfecțiunea lor, dacă voi fi capabil să ating perfecțiunea, căci în acest caz ea m-ar împiedica să plâng și în consecință chiar și să scriu. Ceea ce e perfect nu se manifestă. Sfântul plânge, și este uman. Dumnezeu tace. Iată de ce îl putem iubi pe sfânt, dar nu-l putem iubi pe Dumnezeu.

65.

Acea divină și ilustră timiditate care păzește /.../ tezaurul și *regalia*[1] sufletului.

Ah, dar cât de mult mi-aș dori să inoculez cel puțin într-un suflet ceva de felul veninului, al neliniștirilor și al spaimelor! M-ar mai consola puțin pentru neînsemnătatea faptelor care constituie viața mea. A reuși să pervertesc pe cineva ar deveni scopul vieții mele. Dar există oare vreun suflet care să vibreze la cuvintele mele? Le aude oare altcineva decât mine?

66.
Ridicare din umeri

De obicei le dăm ideilor noastre despre necunoscut culoarea noțiunilor noastre despre ceea ce cunoaștem: dacă îi spunem morții somn e din pricină că, pe dinafară, ea seamănă cu somnul; dacă numim moartea o nouă viață e din pricină că ea pare ceva diferit de viață. Din asemenea mici nepotriviri cu realitatea ajungem să ne construim credințele și speranțele, și trăim din coji de pâine despre care spunem că sunt cozonaci, cum se joacă și copiii săraci de-a „hai să fim fericiți".

La fel e și viața: cel puțin în acest sistem special căruia îi spunem îndeobște civilizație. Civilizația înseamnă a-i da unui lucru un nume ce nu i se potrivește și pe urmă a începe să visezi rezultatul. Iar numele cu adevărat fals împreună cu visul adevărat creează o nouă realitate. Obiectul devine cu adevărat diferit, fiindcă noi l-am făcut să fie diferit. Noi manufacturăm realități. Materia primă rămâne mereu aceeași, însă forma, conferită de artă, o

1 *Jura regalia*, termen juridic în latina medievală care desemnează drepturile inerente monarhiei.

împiedică efectiv să rămână aceeași. Într-o masă de pin găsim pin, dar și masă. Iar noi ne așezăm la masă, nu la pin. O iubire este instinct sexual, dar nu iubim cu instinctul sexual, ci plecând de la ipoteza că există un alt sentiment. Iar această ipoteză este în sinea ei, de fapt, un alt sentiment.

Nu-mi dau seama ce efect subtil de lumină, ce zgomot abia perceptibil, sau amintire a unui miros, sau muzică, iscată de degetele vreunei influențe exterioare mi-au sugerat brusc, în timp ce pășeam pe stradă, divagațiile pe care le înregistrez acum alene, așezat nonșalant la o cafea. Nu prea știu în ce direcție voi dirija aceste gânduri, nici nu știu încotro aș fi vrut să le văd că o iau. Ziua se alcătuiește dintr-o ușoară ceață umedă și călduță, tristă fără să devină amenințătoare, monotonă fără nici o noimă. Mă doare un anumit sentiment pe care nu-l cunosc; îmi lipsește un anumit argument, nu știu în ce problemă anume; în nervi nu am nici urmă de voință. Sunt trist sub nivelul conștiinței. Scriu aceste rânduri, cu adevărat prost articulate, nu ca să spun ceea ce spun, nici ca să spun ceva, ci doar ca să-i dau de lucru lipsei mele de atenție. Încetez treptat și să scriu, cu mișcarea lentă și moale a unui creion tocit – și nu am slăbiciunea de a-l ascuți – pe hârtia albă de împachetat sandvișuri ce mi s-a dat în cafenea, fiindcă nu aveau nevoie de una mai bună, mă mulțumesc cu orice hârtie, numai să fie albă. Și mă consider satisfăcut. Mă așez confortabil. E sfârșitul unei zile monotone și fără ploaie, cu o lumină de o nuanță morocănoasă și confuză... Și încetez să mai scriu pur și simplu fiindcă încetez să mai scriu.

67.

Chiar dacă sunt ceva superficial și obiect al sorții, mi se întâmplă de multe ori să mă simt cu adevărat și om. Iar atunci îmi frecventez cu bucurie semenii și exist cu toată seninătatea. Înot la suprafață. Mi se pare plăcut să primesc un salariu și să mă-ntorc

casă. Simt trecerea timpului fără să o văd, iar bucuriile mele au o cauză organică. Dacă sunt meditativ, nu mă obosesc să și gândesc. În asemenea zile îmi plac mult parcurile.

Nu-mi dau seama ce fel de element straniu și sărăcăcios există în substanța intimă a acestor parcuri citadine pe care îl pot percepe bine doar atunci când nu mă percep bine pe mine însumi. Un parc este un rezumat de civilizație – o modificare anonimă a naturii. Există plante, dar există și alei – alei. Cresc tot felul de copaci, dar există și bănci sub umbrarul lor. În aliniamentul lor orientat spre cele patru puncte cardinale ale orașului – în cazul de față redus la un spațiu mai mic – băncile par mai impozante și sunt aproape întotdeauna ocupate.

Nu-mi displac nici straturile de flori aliniate. Însă detest destinația publică dată florilor. Dacă aceste straturi s-ar afla în parcuri private protejate de ziduri, dacă acești arbori și-ar arunca umbra peste proprietăți feudale, dacă băncile ar rămâne pustii, aș găsi poate o ușoară consolare în contemplarea inutilă a acestor parcuri. Așa însă, aici în oraș, sever aliniate, dar utile, parcurile publice au aerul unor cuști, în interiorul cărora spontaneitatea colorată a copacilor și florilor dispune doar de un spațiu minim cât să nu se poată spune că nu-l are, de un loc strict, încât din el să nu se poată ieși, și de o frumusețe lipsită de orice viață care să-i aparțină.

Însă în anumite zile tocmai acest peisaj îmi convine, iar eu pătrund în el ca un figurant într-o tragicomedie. Firește că atunci îmi fur singur căciula, dar cel puțin, într-un anumit fel, sunt mai fericit. În asemenea momente când atenția îmi slăbește, îmi pot imagina că am și eu cu adevărat o casă, un cămin, care așteaptă întoarcerea mea. Dacă uit de mine, devin o ființă normală, cu un destin clar hărăzit, capabil chiar să iau la periat un al doilea costum și să citesc un ziar de la cap la coadă.

Doar că iluzia nu dăinuie multă vreme, fiindcă în general ea nu durează, dar și din pricină că se face noapte. Iar culorile florilor, umbra copacilor, șirul aleilor și al straturilor de flori aliniate, toate se ofilesc și se zbârcesc. Deasupra acestei înșelătorii și a

condiției mele de om se deschide brusc, de parcă lumina zilei ar fi fost o cortină de teatru ce ar fi ascuns-o de ochii mei, imensa scenă a stelelor. Ochii mei uită atunci de prezența stalurilor amorfe de orchestră, iar eu aștept sosirea celor dintâi actori cu emoția unui copil aflat la circ.

Iată-mă eliberat și pierdut.

Simt. Tremur înfrigurat. Sunt eu.

68.

Oboseala de toate iluziile și de tot ceea ce există-n iluzii – pierderea lor, inutilitatea de a le avea, pre-oboseala de a trebui să le ai pentru ca mai apoi să le pierzi, necazul de a le fi avut, rușinea intelectuală de a fi avut iluzii știind care urma să le fie sfârșitul.

A fi conștient de inconștiența vieții este cel mai vechi impozit pus pe inteligență. Există inteligențe inconștiente – sclipiri ale spiritului, curente de gândire, mistere și filozofii – dotate cu aceleași automatisme ca reflexele noastre corporale și care funcționează așa cum ficatul sau rinichii își controlează secrețiile.

69.

Plouă cu găleata, răpăie, continuă să plouă... Seamănă cu ceva care ar vrea să se arunce dincolo de tenebre...

Toată îngrămădeala haotică și muntoasă a orașului îmi apare azi ca o câmpie, o câmpie de ploaie. Peste tot unde îmi arunc privirea apare o singură culoare de ploaie, de un negru palid.

Mă străbat tot felul de senzații ciudate, la fel de reci și ele. Uneori am impresia că peisajul esențial se alcătuiește în întregime din cețuri, iar casele sunt ceața care învăluie orașul.

Un fel de pre-nevroză capabilă să exprime ceea ce voi fi atunci când nu voi mai fi îmi îngheață trupul și sufletul. E ca un soi de amintire a morții mele viitoare ce mă înfioară pe dinlăuntru. Într-o ceață de intuiție, mă simt materie moartă, culcat în ploaie, gemând în vânt. Iar frigul pe care nu-l voi simți îmi mușcă, deja de pe acum, inima.

70.

Când nu este la mine vizibilă nici o altă virtute, am parte cel puțin de perpetua noutate a senzației libere.

Coboram astăzi pe Rua Nova do Almada, când mi-a atras deodată atenția spinarea omului care pășea dinaintea mea. Era spatele banal al unui om oarecare, un veston cu înfățișare modestă pe umerii unui trecător întâlnit ocazional. Ducea sub brațul stâng o servietă veche și se rezema, în mers, pe mânerul încovoiat al umbrelei ținute cu mâna dreaptă.

Am simțit deodată că mă încearcă pentru acest om un fel de tandrețe. Am simțit acel gen de tandrețe pe care ți-o inspiră obișnuita vulgaritate umană, banalitatea cotidiană a unui cap de familie plecat să muncească pentru umila și vioaia lui familie, tandrețe față de plăcerile și vesele, și triste din care se compune fără îndoială viața lui, față de inocența cuiva care trăiește fără să analizeze, față de naturalețea de animal a acelei spinări îmbrăcate.

Priveam țintă spatele acestui om, fereastră prin care întrezăream toate gândurile de adineauri.

Aveam exact senzația pe care o încerci în fața unui om adormit. Orice om redevine copil atunci când doarme. Probabil fiindcă în timpul somnului nu poți să faci nimic rău și nu-ți dai seama de viață, până și cel mai mare criminal, egoistul cel mai închis în sine devine sfânt, când doarme, grație unei magii naturale. Între a ucide pe cineva când doarme și a ucide un copil eu nu văd nici o diferență sensibilă.

Or spinarea acestui bărbat doarme. Tot ce se află în omul care pășește dinaintea mea cu ritmul pașilor mei doarme pe deplin. Pășește inconștient. Trăiește fără să-și dea seama. Doarme, fiindcă dormim cu toții. Viața toată nu-i decât somn. Nimeni nu știe ce face, nimeni nu știe ce vrea, nimeni nu știe ce știe. Ne dormim viața, eterni copii ai Destinului. Iată de ce simt, dacă și gândesc cu această senzație, o imensă și informă tandrețe pentru această umanitate infantilă, pentru întreaga viață socială adormită, pentru noi toți, pentru tot.

Mă asaltează în acest moment un umanitarism direct, lipsit de concluzii și obiective. Mă încearcă o dureroasă tandrețe, cea resimțită de un zeu care ne-ar contempla. Îi privesc pe toți cu mila cuiva rămas singurul clarvăzător, pe toți acești bieți oameni și toată această biată umanitate. Oare ce moșmondesc cu toții?

Toată agitația, toate planurile vieții, de la viața simplă a plămânilor până la construcțiile de cetăți și la fortificațiile de imperii, le văd ca pe o somnolență, ca pe niște lucruri apropiate de vis și de repaus, care se desfășoară involuntar pe intervalul dintre o realitate și altă realitate, dintre o zi și o altă zi din Absolut. Și, la fel ca o ființă abstract maternă, mă aplec noaptea peste copiii mei răi și buni, strânși laolaltă în somnul în care cu toții îmi aparțin. Iar atunci mă îmblânzesc cu o înțelegere care se dilată infinit.

Îmi ridic ochii de pe spinarea de dinaintea mea și, începând să-i plimb pe spinările tuturor celorlalți care trec pe aceeași stradă, îmbrățișez apăsat pe toată lumea cu această blândețe absurdă și rece inspirată de umerii insului inconștient pe care-l urmam. Toți ceilalți seamănă cu el; toate aceste fete care vorbesc despre *l'atelier*[1], toți tinerii funcționari glumind despre cele întâmplate la birou, aceste bone cu sâni enormi întorcându-se spre casă încărcate de cumpărături, băieții de comisioane încă fragezi copii – totul este o singură și unică inconștiență diversificată în trupuri și figuri diferite, în tot atâtea paiațe mișcate de sforile ce se reunesc strâns

1 Atelier (fr.).

legate la degetele unei singure mâini aparținând cuiva rămas invizibil. Iată-i trecând și afișând toate ipostazele ce definesc conștiența, fără să fie conștienți de nimic, tocmai fiindcă ei nu au conștiența de a fi conștienți. Unii sunt inteligenți, alții proști, și sunt cu toții la fel de proști. Unii sunt bătrâni, alții tineri, și au cu toții aceeași vârstă. Unii bărbați, alții femei, și aparțin cu toții aceluiași sex inexistent.

71.

Am impresia că ceea ce produce în mine sentimentul profund, în care trăiesc, al unei discordanțe în raport cu semenii mei vine din faptul că mai toți ceilalți gândesc cu sensibilitatea, în timp ce eu simt cu gândirea.

Pentru omul obișnuit, a simți înseamnă a trăi, iar a gândi este a ști să trăiești. Pentru mine, a gândi este a trăi, iar a simți este numai un aliment pentru a gândi.

E curios să constat că, fiind destul de limitată, capacitatea mea de entuziasm este în mod spontan mai solicitată de cei care se situează la opusul temperamentului meu decât de cei aparținând speciei mele spirituale. În literatură, nu admir pe nimeni mai mult decât pe clasici, cei cu care mă asemăn cel mai puțin. De-ar fi să aleg, după o unică lectură, între Chateaubriand și Vieira, aș opta pentru Vieira fără să trebuiască să mă gândesc prea mult.

Cu cât cineva diferă mai mult de mine, cu atât el mi se pare mai real, fiindcă depinde în mai mică măsură de subiectivitatea mea. Iată de ce studiez cu atenție și constant chiar această umanitate banală care-mi repugnă și de care mă îndepărtez. O iubesc fiindcă o urăsc. Îmi place s-o observ fiindcă detest să o simt. Un peisaj, atât de admirabil ca tablou, este de obicei incomod ca pat.

72.

Amiel a spus că un peisaj e o stare de suflet, însă această frază este găselnița jalnică a unui visător mediocru. De îndată ce peisajul e peisaj, el încetează să fie o stare de suflet. A obiectiva înseamnă a crea, și nimeni nu spune că un poem deja făcut este starea cuiva care se gândește să-l facă. A vedea poate să însemne și a visa, însă dacă îi spunem vedere în loc de visare e din pricină că facem distincție între actul de a vedea și cel de a visa.

În rest, la ce bun speculațiile de psihologie verbală? Independent de persoana mea, iarba crește, plouă peste iarba care crește, iar soarele mângâie întinderea ierbii care a crescut sau va crește; munții se sumețesc de foarte multă vreme, iar vântul suflă la fel ca atunci când Homer, cu toate că n-a existat, îl auzea. Ar fi fost poate mai just să se spună că o stare de suflet este un peisaj; fraza ar fi prezentat avantajul de a nu conține minciuna unei teorii, ci mai degrabă adevărul unei metafore.

Aceste câteva cuvinte întâmplătoare mi-au fost dictate de vasta întindere a orașului, scrutat sub lumina universală a soarelui de pe terasa de la São Pedro de Alcântara[1]. De fiecare dată când îmi arunc ochii peste o imensă întindere și mă las dus în această perspectivă de la înălțimea mea de un metru și șaptezeci de centimetri, și cu cele șaptezeci și unu de kilograme din care se compune personalitatea mea fizică, schițez un amplu surâs metafizic adresat celor care visează că visul e vis, și simt că iubesc adevărul exteriorului absolut cu o nobilă virtute a înțelegerii.

În depărtare, fluviul Tejo este un lac azuriu, iar colinele de pe malul sudic seamănă cu o Elveție teșită. Iese o navă, un mic cargo negru, în partea dinspre Poço do Bispo, și se îndreaptă spre gura fluviului, imposibil de văzut de aici. Fie ca Zeii să nu-mi răpească încă, până în ceasul când îmi voi pierde înfățișarea de acum, noțiunea clară și solară de realitate exterioară, instinctul cu privire la

1 Superbă terasă la Lisabona, oferind o vastă perspectivă spre fluviu.

lipsa mea de importanță, confortul de a fi atât de mărunt și de a putea să mă gândesc la a fi fericit.

73.

Când ajungem sus pe înălțimile singuratice ale munților naturali avem senzația unui privilegiu. Iată-ne, cu statura noastră, mai înalți decât toți munții din jur. Tot ceea ce are Natura mai înalt se află, cel puțin în acel loc, sub tălpile noastre. Grație poziției noastre devenim regi peste toată lumea vizibilă. Tot ceea ce ne înconjoară se situează mult mai jos: viața este o pantă coborâtoare, o pajiște plată întinsă în vale, până la picioarele înălțimii care am devenit noi.

Tot ce se află în noi e accident și răutate, iar înălțimea la care am ajuns de fapt nu o avem; ajunși acolo sus nu suntem deloc mai înalți decât înălțimea pe care o aveam înainte. Ne înalță tocmai ceea ce călcăm în picioare și ne situăm mai sus tocmai grație celor care ne-au ajutat să ajungem mai sus.

Respiri mai bine când ești bogat; te simți mai liber când ești celebru; chiar și un titlu de noblețe îți dă senzația că te-ai sumețit pe un mic munte. Totul e artificiu, dar nici măcar artificiul nu ne aparține. Ne-am cocoțat până la el, sau am fost împinși până acolo sus, sau poate pur și simplu ne-am născut în acea casă aflată pe vârful muntelui.

Cât e de mare cel care consideră că între distanța din vale până la cer și cea de pe munte până la cer nu e nici o diferență. Dacă apele potopului ar urca brusc în jurul nostru, desigur că ne-am simți mai bine pe creastă. Însă atunci când blestemul lui Dumnezeu s-ar transforma în fulgere, asemeni celor ale lui Jupiter, sau în vânturi dezlănțuite, precum cele trimise de Eol, am fi la adăpost tocmai dacă nu ne-am afla urcați pe înălțimi, iar ca să ne protejăm ar trebui să ne târâm pe pământ.

Înțelept cu adevărat e cel care are în mușchii lui posibilitatea să ajungă pe înălțimi, iar în sistemul lui de cunoaștere refuzul de a urca. Prin intermediul viziunii sale, el posedă toți munții, dar posedă, prin atitudinea lui, și toate văile. Soarele care strălucește pe înălțimi pentru el strălucește mai puternic decât pentru cineva ajuns pe înălțimi și care suferă de arșița lui: iar castelul sumețit dincolo de păduri mai frumos i se va arăta cuiva care îl privește din vale decât celui care a ajuns să-l uite de cât timp rătăcește prin sălile lui devenite o închisoare.

În asemenea gânduri îmi găsesc eu consolarea, fiindcă nu mă pot consola cu viața. Iar simbolul se confundă cu realitatea în timp ce – simplu trecător alcătuit din trup și suflet aflat pe străduțele orașului de jos care dau spre Tejo – zăresc strălucind înălțimile luminoase ale orașului, ca o glorie de împrumut, căpătată de la schimbătoarele reflexe de lumină ale unui soare trecut de multă vreme dincolo de asfințit.

74.
Furtună

Acest aer apăsător sub nori imobili. Albastrul cerului s-a murdărit de o albeață transparentă.

Băiatul de comisioane, în fundul biroului, se oprește o clipă ținând suspendată în aer sfoara ce înfășoară eternul său pachet...

„O singură dată am mai văzut o furtună ca asta...“, comentează el în stil statistic.

O liniște rece. Zgomotele străzii par tăiate cu cuțitul. Se simte, în mod prelungit, ca o slăbiciune a tuturor lucrurilor, o suspendare cosmică a respirației. Întreg universul a înțepenit. Momente, momente, momente. Beznă întunecându-se cu tăceri de cărbune.

Brusc, oțel călit, /.../

Ce uman era scrâșnetul metalic al tramvaielor! Ce vesel peisaj închipuie simpla ploaie căzând pe strada înviată din abis!

O, Lisabona, vatra mea!

75.

Dacă doresc să simt plăcerea și spaima de viteză nu am nevoie de automobile rapide, nici de trenuri expres. Îmi ajung un tramvai și uluitoarea mea capacitate de abstractizare cu care sunt dăruit și pe care o cultiv.

Dacă mă aflu într-un tramvai în mers știu, prin facultatea mea de analiză constantă și instantanee, cum trebuie să separ ideea de tramvai de ideea de viteză, cum să le izolez de toate, până reușesc să fac din fiecare în parte un lucru real distinct. După care, ajung să simt că avansez aflat nu în interiorul unui vagon, ci chiar în interiorul Vitezei Pure. Iar dacă, plictisit, îmi vine ideea să încerc delirul unei viteze enorme, pot să transport această idee și în planul unei Pure Imitații a vitezei, cum mă taie capul, sporind-o, încetinind-o sau împingând-o dincolo de toate vitezele posibile la care ar putea ajunge toate automobilele sau toate trenurile din această lume.

De-ar fi să-mi asum riscuri adevărate, sigur că mi-ar fi teamă; însă nu atât teama, ce nu are nimic excesiv în sine, mă tulbură, cât stricta observare atentă a senzațiilor mele, care mă jenează și-mi anulează personalitatea.

Nu aleg niciodată calea riscurilor. Mi-e teamă de plictiseala de pericole.

Un asfințit de soare este un fenomen intelectual.

76.

Mă gândesc uneori (cu o plăcere intersectată) la o posibilă viitoare geografie a conștiinței pe care o avem despre noi înșine. După mine, istoricul care se va ocupa în viitor de propriile sale senzații va putea, probabil, să reducă la o singură știință precisă atitudinea pe care o va adopta când va fi să-și conștientizeze propriul său suflet. Deocamdată, ne situăm abia la începutul acestei arte dificile – încă artă; chimie a senzațiilor aflată încă în stadiul ei alchimic. Savantul din acele vremuri va acorda o grijă cu totul aparte propriei lui vieți interioare. Și, pornind de la el însuși ca termen de referință, va crea instrumentul de precizie capabil să-l supună tot pe el însuși unei analize. Nu văd ce dificultăți s-ar putea opune realizării unui instrument de precizie, de uz autoanalitic, dacă se folosesc numai oțelurile și bronzurile gândirii. Mă refer la bronzuri și oțeluri care să fie realmente de bronz și de oțel, numai că din spirit. Chiar așa ar trebui să fie construit. Probabil că ar trebui să ne compunem ideea de instrument de precizie, reprezentându-ni-l material, ca să putem astfel proceda la o analiză intimă riguroasă. Și ar mai trebui, se-nțelege, să reducem și spiritul la un fel de materie concretă, dotată cu un soi de spațiu în care ea să poată exista. Totul depinde doar de cât de ascuțite sunt senzațiile noastre interioare care, împinse la extremă, fără îndoială că ar putea revela sau crea în noi un spațiu real identic spațiului unde se află lucrurile materiei, care să rămână, de altfel, el însuși ireal ca lucru.

Chiar mă întreb dacă acest spațiu interior n-ar fi, pur și simplu, o nouă dimensiune a celuilalt. Probabil că cercetarea științifică a viitorului va descoperi că toate nu sunt decât dimensiuni ale aceluiași spațiu, care nu este, totuși, nici material, nici spiritual. Poate că într-o dimensiune ne trăim trupul, iar în alta, sufletul. Și se prea poate să existe alte dimensiuni în care trăim alte aspecte, la fel de reale, din totalitatea celor care ne alcătuiesc. Îmi place

uneori să mă las purtat de o meditație inutilă până la punctul extrem pe care-l poate atinge acest tip de investigație.

Poate se va descoperi că ceea ce numim Dumnezeu, care se află în mod evident pe un alt plan decât în cel al logicii spațiale și temporale, nu este decât tot unul dintre modelele noastre de existență, o senzație despre noi plasată într-o altă dimensiune a ființării. Asta nu mi se pare deloc imposibil. Iar visurile vor fi, poate, sau încă o dimensiune în care tot noi existăm, sau o încrucișare de două dimensiuni; așa cum un corp există în lungime, lățime și adâncime, cine știe dacă visurile noastre nu trăiesc, la fel, în ideal, în eul nostru și în spațiu. În spațiu, din pricina reprezentării lor vizibile; în ideal, fiindcă ni se reprezintă sub altă formă decât cea materială; iar în eul nostru, grație acestei dimensiuni intime – faptul că ne aparțin. Chiar Eul, cel care aparține fiecăruia dintre noi, s-ar putea să fie o dimensiune divină. Neîndoielnic însă că toată această complexitate va fi bine precizată, la vremea ei. Poate că visătorii de astăzi sunt mari precursori ai celei din urmă științe din viitor. E clar însă că eu nu cred într-o știință finală a viitorului. Dar problema în sine nu are mare importanță.

Produc uneori o astfel de metafizică, cu atenția grijulie și respectuoasă proprie cuiva care muncește cu adevărat, care face cercetare științifică. Am mai spus-o și chiar așa ar putea să fie. Important e să nu mă las prea tare cuprins de orgoliu, căci orgoliul dăunează exactei imparțialități a preciziei științifice.

77.

De multe ori, dacă vreau să mă distrez – fiindcă nu există nimic mai distractiv ca științele sau ca lucrurile cu aspect științific practicate însă cu neseriozitate –, mă pun pe studierea temeinică a psihologiei mele din perspectiva în care ar percepe-o ceilalți. Iar plăcerea de pe urma acestei tactici futile rareori e tristă, chiar dacă uneori e dureroasă.

De obicei, eu sunt cineva cu care ceilalţi simpatizează, şi simpatizează chiar cu un vag şi curios respect. Însă nu suscit niciodată o simpatie năprasnică. Nimeni n-o să-mi arate vreodată o prietenie debordantă. Iată de ce sunt destui de numeroşi cei care mă pot respecta.

78.

Există senzaţii care sunt tot atâtea somnuri, ocupă ca o ceaţă toată întinderea spiritului, nu ne lasă nici să gândim, nici să acţionăm, nici nu ne îngăduie să existăm limpede. Ca şi cum n-am mai fi reuşit să lipim geană pe geană, supravieţuieşte în noi ceva ce ţine de somn, iar o toropeală de soare diurn încălzeşte suprafaţa stătătoare a simţurilor. E un caz de beţie de a nu fi nimic, iar voinţa este o găleată în curtea unei gospodării răsturnată în trecere cu un gest nepăsător de picior.

Privim, dar nu zărim nimic. Strada cea lungă pe care se agită animale umane e un fel de panou de firmă culcat la orizontală, ale cărui litere par a fi mişcătoare şi n-ar alcătui nici un înţeles. Casele sunt doar case. Am pierdut posibilitatea de a le conferi un sens celor ce se văd, însă cele ce există se văd perfect, asta da.

Loviturile de ciocan de la uşa tâmplarului răsună cumva ciudat de aproape. Răsună la mari intervale, fiecare în parte trezind câte un ecou inutil. Zgomotul trăsurilor seamănă cu cel al unei zile în care e aşteptată ploaia. Vocile par să iasă din aer, nu din guşă. În depărtare, râul se târăşte obosit.

Ceea ce se simte nu e plictiseală. Nu e nici deznădejde. E mai degrabă dorinţa de a adormi având însă şi o altă personalitate, şi dorinţa de a uita, dar cumva şi cu intenţia de a câştiga. Nu simţi nimic, cel mult un automatism, situat undeva la baza corpului, care face să răsune pe trotuar şi să avanseze într-un marş involuntar picioarele noastre, percepute în interiorul pantofilor. Iar

nimeni nu se simte nici atât. Cât cuprinzi roată cu ochii, și ca și cum ți-ai înfunda degetele în urechi, e o senzație care presează dinăuntrul țestei tale.

Ai zice că e o constipație a sufletului. Și iată cum, odată cu imaginea literară a bolii, apare dorința ca viața să fie un soi de convalescență, fără să mai ai nevoie să te deplasezi; convalescență care evocă tihna unor quinte[1] situate nu prin preajmă, ci chiar în interiorul domeniului lor, cu vetre fumegânde, departe de drumurile umblate și de zgomotul roților. Da, nu simți nimic. E ca și cum ratezi cu bună știință, pur și simplu fiindcă dormi în imposibilitatea de a-i da corpului o nouă direcție, intrarea pe ușa prin care trebuia să treci. Ratezi totul. Unde ți-e toba, urs înțepenit, care te-ar putea dezmorți?

79.

Ușor, cum e ceva care abia începe, mirosul fetid al brizei urca dinspre Tejo și se răspândea murdar spre marginile cartierului Baixa. Producea o ușoară greață răcoroasă, într-o înfrigurată lene-veală de mare călăie. Mi-am simțit viața în stomac, iar mirosul mi-a devenit un simț situat undeva îndărătul ochilor. Sus, nori de tot felul pluteau în nimic, împrăștiați, înfășurați în ei înșiși, de un gri ce se năruia spre tonuri de alb fals. Atmosfera avea ceva din amenințarea unui cer temător, ceva de trăsnet pe care nu-l auzi, dar era toată numai de aer.

Se simțea o oarecare stagnare până și-n zborul lăstunilor, care păreau să fie niște lucruri mai ușoare ca aerul, uitate acolo de cine știe cine. Nu era pic de sufocare. Seara cădea direct în neliniștirea noastră; din când în când aerul devenea răcoros.

1 *Quinta*, vastă proprietate rurală, un conac înconjurat, de obicei, de grădini și terenuri arabile, deseori marcată printr-un zid de piatră ce delimitează întreaga proprietate. Poate fi echivalată și cu „moșie".

Biete speranțe pe care le-am avut, ivite din viața pe care am fost nevoit s-o am! Seamănă cu șirul acestor ore, cu această atmosferă de ceață fără ceață, cu aceste contururi zdrențuite de false furtuni. Îmi vine să urlu, să scap de acest peisaj și de gândurile mele. Dar și această intenție are un miros de mare râncedă, iar mareea odată retrasă din mine a lăsat în urma ei malul ce se zărește aici prin preajmă, însă pe care eu nu-l văd decât după mirosul lui.

Câtă inconsecvență în dorința mea de a-mi fi mie însumi suficient! Ce conștiință sarcastică de senzații presupuse! Ce încâlcire de suflet cu senzații, de gânduri cu aer și fluviu, totul numai ca să spun că viața îmi face rău și-n miros, și-n conștiință și doar ca să nu știu cum să spun, ca în fraza simplă și amplă din Cartea lui Iov: „Sufletul meu e obosit de viața mea!“

80.
Interval dureros

Totul mă obosește, inclusiv ceea ce nu mă obosește. Bucuria mea e tot atât de dureroasă ca durerea mea.

Ce n-aș da să fiu un copil care își pune bărcuțele de hârtie pe apele bazinului de la fermă, în atmosfera de blândețe rustică în care bolta de viță-de-vie amestecă pete de lumină și umbră verde, ca pe o tablă de șah, suprapuse peste reflexele întunecate ale apei de-o șchioapă.

Între viață și mine se află un geam subțire. Cu cât mai limpede văd și înțeleg viața, cu atât mai puțin o pot atinge.

Oare ar trebui să-mi raționalizez tristețea? De ce, dacă rațiunea e un efort? iar cineva trist nu e capabil de nici un efort.

Am ajuns să nu mai renunț nici cel puțin la acele inițiative banale ale vieții la care atât de intens doream să renunț. A renunța

înseamnă un efort, iar mie îmi lipsește efortul sufletesc cu care m-aș putea sforța.

De câte ori nu regret că nu sunt un vizitiu de trăsură, un mecanic de tren! Cineva banal, oricine Altul de a cărui viață, nefiind viața mea, să mă impregnez cu plăcere, păstrând însă și dorința de a mă travesti în cineva străin de acela!

N-aș mai simți oroarea de viață ca pe un Lucru concret. Iar noțiunea de viață ca un Tot întreg n-ar mai apăsa strivitor pe umerii gândirii mele.

Visurile mele sunt un refugiu stupid, ca o umbrelă sub care încerci să te aperi de trăsnet.

Sunt atât de inert, atât de lamentabil, atât de lipsit de orice intuiție a gestului sau acțiunii.

Pe măsură ce mă afund în mine însumi constat că toate cărările visurilor mele mă dirijează spre luminișul angoasei.

Mi se întâmplă până și mie, care visez atâta, să am momente când visul mă abandonează. Atunci lucrurile mi se înfățișează cu toată claritatea. Se risipește ceața în care mă înfășor. Iar carnea sufletului meu sângerează lovindu-se de toate muchiile vizibile. Toate asperitățile zărite rănesc atunci în mine părțile venite în contact cu acea duritate. Toate greutățile vizibile ale obiectelor mă apasă în suflet pe dinăuntru.

Viața mea e ca și cum m-aș bate cu ea.

81.

Roțile căruțelor sună mărunt pe caldarâm, sună izolat și lent, acordându-se, ai zice, cu somnolența mea. E ora prânzului, dar

am rămas la birou. Ziua e călduță și ușor voalată. Nu se știe din ce pricină, poate din cauza somnolenței mele, emană din zgomotul străzii același lucru care iese și din interiorul zilei.

82.

Nu-mi dau seama cu ce soi de imperceptibilă mângâiere, cu atât mai suavă cu cât nici nu-i mângâiere, îmi adie peste frunte și peste gânduri această incertă briză de seară. Știu doar că plictiseala de care sufăr se potrivește mai bine cu sufletul meu, pentru o clipă, ca o haină ce nu ți se mai freacă de o rană.

Vai de sensibilitatea ce nu-și găsește nici o liniște, oricât ar fi de trecătoare, fiindcă depinde de o imperceptibilă mișcare a aerului! Doar că așa e orice sensibilitate umană, iar eu nu cred că ar cântări mai greu în balanța ființei omenești o sumă de bani câștigată pe neașteptate decât un surâs obținut pe neașteptate, surâs care poate însemna pentru alții, cum adineauri a fost pentru mine, ușoara adiere a unei brize ce a trecut repede.

Pot să mă gândesc că adorm. Pot să visez că visez. Așa văd mai clar caracterul de obiect al tuturor lucrurilor. Așa mă folosesc mult mai confortabil de sentimentul exterior al vieții. Și toate acestea se întâmplă, efectiv, fiindcă înainte să dau colțul străzii briza și-a schimbat direcția și s-a întors brusc să-mi mângâie suprafața pielii.

Tot ceea ce iubim sau pierdem – lucruri, ființe, semnificații – ne atinge pielea și ajunge astfel în suflet, iar asemenea scurte episoade nu sunt pentru Dumnezeu mai mult decât briza care mi-a adus adineauri doar o răcorire imaginară, întâmplare fericită, dar și posibilitatea de a pierde, cât se poate de splendid, totul.

83.

Vârtejuri, ameţeli, în fluida futilitate a vieţii! În marea piaţă din centrul oraşului se scurge apa sobru multicoloră a mulţimii, repuieşte, bălteşte, se desparte în mici râuleţe, care devin apoi râuri. Ochii mei scrutează distraţi mulţimea, construiesc în mine imaginea acvatică care se potriveşte mai bine, fiindcă m-am şi gândit că va ploua, ca oricare alta cu această incertă mişcări.

Scriind ultima frază, care în opinia mea exprima exact ceea ce defineşte, mi-am spus c-ar fi util să plasez la sfârşitul cărţii mele, când am s-o public, după o listă de „Errata" o alta de „Non-Errata", în care să spun: fraza „cu această incertă mişcări", de la pagina cutare, este exactă, cu adjectivul la singular şi cu substantivul la plural. Dar ce legătură este între toate acestea şi gândurile mele? Nici una, iată şi de ce las să-mi alunece gândurile.

În rotirea acestor mijloace de transport din piaţă, care seamănă cu nişte cutii de chibrituri rulante – cutii uriaşe, galbene, în care copiii ar fi înfipt piezis câte un chibrit ars în chip de catarg – tramvaiele huruie şi se balansează, iar la pornire, scrâşnesc cu un zgomot metalic. În jurul statuii centrale forfotesc porumbeii ca nişte puncte negre amestecându-se, împrăştiaţi de o pală de vânt. Păşesc mărunt şi ţanţoşi, rotofei pe scurtele lor picioruşe.

Şi nu sunt decât umbre, umbre...

Văzută de aproape, toată aceasta mulţime este monoton de diversă. Zicea Vieira despre Frei Luis de Sousa că „scria banalul într-un fel singular". Aceşti oameni sunt singulari în banalitate, la opusul stilului din „Viaţa Arhiepiscopului"[1]. Toate acestea mă necăjesc, rămânându-mi în acelaşi timp indiferente. Mă aflu aici fără nici un motiv, cum e totul în viaţă.

Întrevăzut din partea de răsărit, oraşul se ridică aproape pe verticală şi pleacă static să ia cu asalt castelul São Jorge. Soarele

---

1 E vorba despre *Vida de Frei Bartolomeu dos Martires*, din 1619.

palid umezește cu o vagă auroră această bruscă masă de case din pricina cărora nu-l zărim. Cerul e de un albastru umed de albu riu. Poate ploaia de ieri se va repeta și astăzi, însă mai ușoară. Vântul pare să bată de la răsărit, fiindcă ne aduce, brusc, vagul parfum al verdețurilor proaspete și al fructelor coapte de la piața comercială de alături. În partea de răsărit a pieței pot fi văzute mai multe persoane străine de oraș decât în partea cealaltă. Cu un zgomot parcă de împușcături amortizate, jaluzelele de fier ale magazinelor încep să coboare în sus; nu-mi dau seama de ce fraza a luat o așa turnură transmisă mie de respectivul sunet. Poate fiindcă zgomotul e mai pronunțat atunci când obloanele sunt coborâte, însă deocamdată ele urcă. Totul se explică.

Brusc, sunt singur pe lume. Văd toate acestea de pe înălțimea unui acoperiș spiritual. Sunt singur pe lume. A vedea clar înseamnă fi distant. A analiza înseamnă a fi străin. Oamenii trec fără să mă atingă. De jur împrejurul meu se află doar aer. Mă simt atât de izolat încât percep și spațiul dintre mine și costumul meu. Mă revăd copil, în cămașă de noapte, traversând cu o lumânare pâlpâitoare în mână o imensă casă pustie. Umbre vii mă încercuiesc – numai umbre, fiice ale mobilelor țepene și ale lumânării ce mă-nsoțește. Aceleași umbre îmi dau târcoale aici la soare, doar că sunt oameni.

84.

M-am gândit astăzi, într-o pauză de simțire, ce fel de proză folosesc eu. De fapt, cum scriu? Am avut, cum au avut-o mulți alții, voința perversă de a-mi dori un sistem și o normă. Sigur e că am scris înainte să am vreun sistem sau vreo normă; însă prin asta nu sunt câtuși de puțin diferit de ceilalți.

Analizându-mă într-un târziu, descopăr că sistemul meu stilistic se bizuie pe două principii și de îndată, conform bunei reguli

învățate de la bunii clasici, înalț aceste două principii la rang de reguli fundamentale ale oricărei arte de a scrie: să spui ceea ce simți exact așa cum simți – clar, dacă este clar; obscur, dacă este obscur; confuz, dacă este confuz; și, pe de altă parte, să înțelegi că gramatica este un instrument, nu o lege.

Să presupunem că ne-ar apărea înaintea ochilor o fată cu înfățișare masculină. Un individ vulgar ar spune despre ea: „Iată o fată care pare a fi un băiat". Un altul, la fel de vulgar, însă deja mai conștient de faptul că a vorbi înseamnă a ști ce să spui, ar zice despre ea: „Fata aceea este un băiat". Mai departe, un altul, la fel de conștient că e dator față de exprimare, însă ceva mai animat și de dorința conciziei, care e luxul gândirii, va spune despre ea: „Acel băiat". În ceea ce mă privește, aș spune: „Acea băiat", violând una dintre cele mai elementare reguli ale gramaticii, care presupune acordul în gen și număr dintre substantiv și adjectiv. Aș zice cel mai bine; așa aș vorbi în absolut, fotografic, evitând platitudinea, norma, cotidianul. Și nici nu aș vorbi: aș zice.

Gramatica, cea care definește regulile de folosință, stabilește diviziuni deopotrivă legitime și greșite. De exemplu, ea face distincția între verbele tranzitive și cele intranzitive; cu toate acestea, cineva care știe cum să se exprime va fi nevoit de multe ori să convertească un verb tranzitiv în verb intranzitiv ca să fotografieze ceea ce simte, și nu, așa cum procedează majoritatea animalelor-oameni, pentru a se mulțumi să scruteze ceea ce simte, undeva departe în întuneric. Dacă vreau să spun că exist, voi spune „Sunt". Dacă vreau să spun că exist ca suflet de sine stătător, voi spune „Sunt eu". Însă, dacă vreau să spun că exist ca entitate care se dirijează și se alcătuiește pe sine și care exercită la modul cel mai direct funcția divină de a se crea pe sine însuși, cum aș putea folosi verbul „a fi" altcumva decât convertindu-l brusc la tranzitivitate? Iar atunci, triumfal, suprem antigramatical, aș spune: „eu mă sunt". Aș exprima astfel o întreagă filozofie în doar câteva mici cuvinte. Oare nu-i mult mai preferabil așa ceva decât să nu

spui nimic în patruzeci de fraze? Ce-am putea să le cerem mai mult filozofiei și expresiei verbale?

Să asculte așadar de gramatică cei care nu știu să gândească ceea ce simt. Dar să se servească de ea cei care știu să-și domine expresiile. Se spune că Sigismund, rege al Romei, după ce comisese o greșeală gramaticală într-un discurs public, i-a răspuns celui care îi făcuse remarca: „Sunt rege al Romei și sunt deasupra gramaticii". Iar istoria povestește că din această pricină el a rămas cunoscut sub porecla Sigismund „super grammaticam". Minunat simbol! Oricine care știe să spună ceea ce spune este, în felul său, rege al Romei. Titlul nu e rău, iar sufletul e *a se fi*.

85.

Uneori, când observ producția literară abundentă sau, cel puțin, alcătuită din textele ample și complete ale atâtor autori pe care-i cunosc sau despre care am auzit, mă încearcă o anumită invidie, o admirație disprețuitoare, un amestec incoerent de sentimente indistincte.

Să duci ceva la bun sfârșit, să-l închei, bun sau rău – iar dacă munca ta nu este sută la sută valabilă, de multe ori nu e nici în întregime rea –, da, să faci un lucru complet îmi provoacă, uneori, o invidie mai puternică decât orice alt sentiment. E așa cum se întâmplă cu copilul tău; poate e imperfect ca orice ființă umană, însă e al tău, cum sunt toți copiii noștri.

Iar eu, cu spiritul meu critic îndreptat contra lui însuși, care nu-mi permite să observ decât defectele și greșelile, eu, care nu îndrăznesc să scriu decât fragmente, pasaje, extrase de inexistent sunt imperfect eu însumi, la rândul meu, în puținul pe care-l scriu.

Așadar e de preferat o operă completă, chiar fără valoare, care rămâne oricum operă; iar de nu, absența oricărui cuvânt, tăcerea totală a sufletului care se recunoaște incapabil de acțiune.

86.

Mă întreb de nu cumva toate cele aflate în viață sunt o degenerescență a totului. Și dacă a exista nu cumva este o aproximare – ceva din ajun, ceva de prin preajmă...

Așa cum creștinismul nu a fost decât degenerescența bastardă a neoplatonismului diminuat, adică iudaizarea helenismului de către romani, epoca noastră, senilă și cancerigenă, nu e decât deriva multiplă a tuturor marilor ocazii, confluente sau opuse, din eșecul cărora a apărut perioada ce le-a făcut să epuizeze împreună cu ea.

Trăim un antract cu orchestră.

Dar ce legătură am eu, de aici la etajul patru, cu mormanul acesta de sociologii? Toate sunt doar vis, ca și prințesele din Babilon, iar a te ocupa de umanitate e foarte, foarte futil – o arheologie a prezentului.

Am să mă pierd în ceață, ca un străin de toate, insulă umană detașată de visul mării, navă încărcată inutil cu prea multă ființă și prea mult din tot restul.

87.

Totdeauna metafizica mi s-a părut o formă prelungită a nebuniei latente. Dacă am cunoaște adevărul, l-am vedea; tot restul înseamnă doar înflorituri și sistem. Iar dacă am reflecta, ar fi suficient să constatăm caracterul de neînțeles al universului; căci a dori să-l înțelegi înseamnă să fii mai puțin decât oamenii, întrucât a fi om înseamnă să știi că universul nu poate fi înțeles.

Mi se oferă credința ca pe un soi de pachet bine legat prezentat pe o tavă necunoscută. Și s-ar dori să-l accept, dar fără să-l deschid. Mi se oferă știința ca pe un soi de cuțit prezentat pe un platou, ca să tai filele unei cărți ale cărei pagini sunt goale. Mi se oferă îndoiala, ca stratul de pulbere de pe fundul unei cutii; dar de ce să mi se dea o cutie dacă nu-i în ea decât colb?

Cum mi-e imposibil să ajung la cunoaștere, atunci scriu; și folosesc cuvinte mari, străine de Adevăr, așa cum mi le dictează emoția. Când emoția este clară, fatală, se înțelege că mă refer la zei, și deci plasez această emoție în conștiința unei lumi multiple. Iar atunci când emoția este profundă, evident că vorbesc despre Dumnezeu, plasând-o astfel într-o conștiință unică. Iar dacă această emoție este un gând, e clar că mă refer la Destin, și o înghesui cu spatele la zid.

Uneori se poate întâmpla ca însuși ritmul frazei să necesite folosirea cuvântului Dumnezeu, și nu zei; alteori se impune folosirea celor trei silabe din Zei[1], deci mă transpun verbal în alt univers; sau se simte dimpotrivă nevoia de o rimă interioară de un ritm decalat, de o tresărire a emoției – așa că politeismul sau monoteismul se supun unor astfel de criterii și preferințe. Zeii sunt o funcție a stilului.

88.

Unde se află Dumnezeu, chiar dacă nu există? Aș vrea să mă rog și să plâng, să mă căiesc de crime pe care nu le-am comis, numai să mă pot bucura de iertare ca de o mângâiere nu chiar maternă.

Un piept la care să plâng, un piept enorm, vag, imens ca o noapte de vară, și cu toate acestea apropiat, cald, feminin, undeva

1 În portugheză „*Deuses*“ are trei silabe, în timp ce singularul „*Deus*“ numai două.

în preajma vetrei aprinse... La acest piept să pot să plâng tot felul de lucruri, tot felul de eșecuri cărora nici eu nu le cunosc natura, piept la care să simt o tandrețe pentru lucruri inexistente și mari dubii înfricoșătoare față de nu se știe ce viitor...

O nouă copilărie, și încă o dată o bătrână dădacă, și un pătuț în care să adorm din nou legănat de povești, al căror murmur abia dacă se aude, în atenția ce scade treptat, invadată de primejdii ce s-ar strecura prin părul tuturor capetelor de copil blonde ca grânele... Și toate acestea cât se poate de mari, cât se poate de eterne, definitive pentru totdeauna, având statura unică a lui Dumnezeu, îndesate undeva în adâncul trist și somnolent al celei din urmă realități ce aparține Lucrurilor...

Un piept, sau un leagăn, sau un braț cald cuprinzându-mă după umeri... O voce care cântă-n surdină și pare că ar vrea să mă facă să plâng... Pocnetul buștenilor în vatră... Această căldură în miezul iernii. Molatica derivă a conștiinței mele... Iar mai apoi, într-o tăcere perfectă, somnul calm într-un spațiu imens, ca luna ce se rostogolește tăcut printre stele...

Atunci când îmi trag la o parte și le grupez într-un colț, cu drăgăstoasă grijă și cu dorința de a le săruta, jucăriile mele – cuvinte, imagini sau fraze –, mă simt atât de mic, de inofensiv și de singur, pierdut într-o încăpere atât de imensă și atât de tristă, atât de profund tristă!...

Până la urmă, cine sunt eu, când nu mă joc? Un biet orfan abandonat pe străzile senzațiilor, dârdâind de frig pe la colțurile vântoase ale Realității, obligat să doarmă pe treptele Tristeții și să cerșească pâinea dată de Imaginație. Cât despre tatăl meu, îi știu doar numele; mi s-a spus că se numea Dumnezeu, însă acest nume nu-mi evocă nimic. Uneori, noaptea, când mă simt singur, îl chem și plâng, și încerc să-mi fac despre el o idee pe care s-o pot îndrăgi... Însă imediat mă gândesc că nu-l cunosc, că poate nu este așa cum mi-l imaginez și că probabil nu va fi niciodată adevăratul părinte al sufletului meu...

Când se va sfârşi oare totul, aceste străzi pe care-mi târăsc mizeria, aceste trepte pe care mă ghemuiesc, înfrigurat, şi simt strecurându-mi-se mâinile reci ale nopţii pe sub zdrenţe? O, de-ar veni într-o zi Dumnezeu să mă caute şi să mă ducă la casa Lui, unde să am parte de căldură şi afecţiune... Uneori mă gândesc la toate acestea şi plâng de bucurie, numai gândindu-mă că am putinţa să le gândesc... Doar că vântul continuă să şuiere pe străzi, iar frunzele să cadă pe caldarâm... Ridic ochii spre cer şi zăresc stelele, care n-au nici un sens... Iar în mijlocul tuturor rămân numai eu, biet copil abandonat, pe care nici o Iubire n-a dorit să-l înfieze şi nici o Prietenie nu l-a vrut ca tovarăş de joacă.

Mi-e mult prea frig. Sunt atât de obosit, atât de sătul de această singurătate. Du-te, Vântule, în căutarea Mamei mele. Îndrumă-mă în Noapte spre casa pe care n-am cunoscut-o... Redă-mi tu, Linişte imensă, dădaca, şi leagănul, şi cântecelul care mă adormea...

89.

Singura atitudine demnă de un om superior este să persiste cu tenacitate într-o activitate pe care o ştie inutilă, să respecte o disciplină pe care o ştie sterilă şi să folosească norme de gândire filozofică şi metafizică despre care simte că n-au nici o importanţă.

90.

Să recunoşti realitatea ca pe o formă a iluziei, iar iluzia ca pe o formă a realităţii este deopotrivă necesar şi deopotrivă inutil. Viaţa contemplativă, de vrea cât de cât să existe, trebuie să considere accidentele obiective ca pe nişte premise dispersate ale unei concluzii ce-i rămâne inaccesibilă; însă ea trebuie să considere totodată contingenţele visului ca demne, într-o oarecare

măsură, de atenția pe care le-o consacrăm, din care pricină devenim contemplativi.

Orice lucru, în funcție de felul în care îl privim, este miraculos sau jenant, e totul sau nimic, este o cale sau doar o preocupare. A-l privi de fiecare dată într-un fel diferit înseamnă a-l reînnoi, a-l înmulți prin el însuși. Iată de ce un spirit contemplativ, care n-a ieșit niciodată din satul lui, are la dispoziție universul întreg. Infinitul se află într-o chilie sau în deșert. Rezemat de o piatră poți dormi un somn cosmic.

Există, totuși, anumite momente de meditație de care are parte oricine gândește – când totul pare uzat, vechi, cunoscut și răscunoscut, chiar dacă abia urmează să-ți ajungă la cunoștință. Asta fiindcă, oricât de intens ne-am gândi la un lucru și l-am transforma cu ajutorul gândirii noastre, niciodată nu-l putem transforma în ceva care să nu devină la rându-i subiect de meditație. Iar atunci ne cuprinde dorința violentă de viață, pofta de a cunoaște altcumva decât prin intermediul cunoașterii, de a medita doar cu simțurile sau de a gândi doar într-un mod tactil și sensibil, dinlăuntrul obiectului gândit, ca și cum am fi apă, iar el, burete. Atunci ajungem și noi să avem parte de noaptea noastră, iar oboseala de toate emoțiile e și mai profundă îndată ce apar și emoțiile gândirii, deja atât de profunde. Însă e o noapte fără odihnă, fără clar de lună, fără astre, o noapte de parcă totul ar fi fost răsturnat pe dos – infinitul plasat înlăuntru și pus deoparte, iar ziua devenită căptușeala întunecată a unui veșmânt necunoscut.

Mai bine, da, mai bine să rămâi pentru totdeauna viermele uman care iubește și ignoră, lipitoarea ce nu-și dă seama cât de dezgustătoare este. Ignoranța ca viață! Iar simțirea ca uitare! Ce de episoade pierdute pe dâra de spumă alb-verde a caravelelor pornite la drum întins, ca un scuipat rece peste bara cârmei ce stă cocoțată ca un nas sub ochii unor ponosite cabine!

91.

O scurtă privire aruncată pe întinsul câmpiei, pe deasupra unui zid de la marginea orașului, mă eliberează mai mult decât ar putea-o face în cazul altcuiva o lungă călătorie. Orice punct de vedere este vârful unei piramide răsturnate, a cărei bază rămâne nedefinită.

Într-o vreme mă iritau anumite lucruri care astăzi mă fac să surâd. Iar unul dintre ele, despre care îmi amintesc aproape zilnic, e insistența cu care oamenii banali, dar activi în viață surâd când vine vorba de artiști sau de poeți. Nici măcar nu o fac, cum ar crede gânditorii de la gazete, afișând un aer superior. De multe ori surâd cu bonomie. Însă au întotdeauna aerul de a mângâia pe cap un copil, o creatură care nu știe cât de concretă și de precisă e viața.

Odinioară așa ceva mă irita fiindcă presupuneam, ca toți naivii, iar eu eram un naiv, că surâsul ca reacție la grija de a visa sau de a te putea exprima trăda un sentiment intim de superioritate din partea lor. De fapt, e vorba de o ușoară tresărire care marchează diferența. Și, dacă în trecut luam acest surâs ca pe o insultă, presupunând că ar ascunde un sentiment de superioritate, astăzi îmi apare doar ca o interogație inconștientă; așa cum li se întâmplă de multe ori adulților să recunoască la un copil o ascuțime de spirit superioară celei de care ei dau dovadă, tot astfel ceilalți recunosc în noi, cei care știm să visăm și să exprimăm visurile, ceva diferit și străin în care nu trebuie să ai prea multă încredere. Îmi vine să cred că li se întâmplă deseori, celor mai inteligenți dintre ei, să întrevadă superioritatea noastră; iar atunci ei surâd cu superioritate, ca să ascundă faptul că o întrevăd.

Dar superioritatea noastră de artiști nu constă în ceea ce atât de mulți visători au considerat că ar fi propria lor superioritate.

Cel care visează nu-i este superior omului practic din pricină că visul ar fi superior realității. Superioritatea visătorului rezultă din faptul că a visa este mai practic decât a trăi și fiindcă visătorul extrage din viață o plăcere mai vastă și mult mai diversă decât omul de acțiune. Cu alte cuvinte, mai clare și mai directe: adevăratul om de acțiune e visătorul.

Dat fiind faptul că viața este în esența ei o stare mentală și că tot ceea ce facem sau gândim are valoare în ochii noștri numai dacă noi înșine îl considerăm valid, valorizarea ei depinde de noi. Visătorul este de fapt un emițător de bancnote, iar bancnotele emise de el au tot atâta valoare în cetatea spiritului său ca bancnotele din realitate. Ce importanță are dacă bancnotele din sufletul meu nu sunt niciodată convertibile în aur, dacă nu se găsește niciodată aur în alchimia fictivă a vieții? După fiecare din noi va urma potopul, dar numai după fiecare în mod individual. Mult mai buni și mai fericiți sunt cei care, știind că totul e ficțiune, fabrică romanul înainte ca lor să li se fabrice unul, și care, precum Machiavelli, acceptă un costum de curtean ca să poată să scrie altceva în secret.

92.

(our childhood's playing with cotton-reels etc.)[1]

N-am făcut altceva decât să visez. Acesta, numai acesta a fost dintotdeauna sensul vieții mele. N-am avut niciodată o altă reală preocupare decât viața mea interioară. Cele mai mari necazuri din existența mea s-au estompat de îndată ce, deschizând fereastra spre mine însumi, reușeam să uit de mine contemplând perpetua mișcare a vieții mele.

Niciodată n-am pretins să fiu altceva decât un visător. Nu le acordam nici o atenție celor care îmi spuneau că ar trebui să trăiesc.

1 „Copilăria noastră jucându-se cu mosoare de bumbac" (engl.).

Am făcut parte întotdeauna din ceva ce nu exista acolo unde existam eu, și din ceva ce eu n-am putut niciodată să fiu. Ceea ce nu-mi aparținea – oricât era de josnic – avea întotdeauna în ochii mei o fărâmă de poezie. N-am iubit niciodată altceva decât nimic. Nu mi-am dorit niciodată decât ceva ce nu poate fi imaginat. Nu i-am cerut nimic vieții decât să treacă prin mine fără să simt că mă atinge. Iubirii abia dacă i-am cerut să rămână pentru întotdeauna doar un vis îndepărtat. Până și în peisajele mele interioare, toate ireale, m-a atras întotdeauna depărtarea, iar profilul apeductelor ce păreau că se pierd treptat în orizontul acestor peisaje visate avea o delicatețe de vis, în comparație cu alte elemente din peisaj – o gingășie care mă făcea să le pot iubi.

Mania de a-mi plăsmui o lume falsă încă mă însoțește, și nici n-o să mă părăsească decât odată cu moartea mea. Astăzi nu mai înșir cu răbdare mosoare de ață colorată, sau piese de șah pe fundul unor sertare – se nimerea uneori câte un nebun sau un cal în plus – și regret... Astăzi, așezat confortabil în imaginația mea, cum ar sta cineva iarna să se usuce la gura sobei, aliniez tot felul de creaturi vii care locuiesc în mod constant viața mea interioară. În adâncul meu s-a adunat o întreagă lume de prieteni, dotați cu o existență personală, reală, bine definită și neîncheiată.

Unii cunosc dificultăți, alții duc o viață boemă, umilă și pitorească. Alții sunt comis-voiajori. (A reuși să mă imaginez reprezentant comercial a fost dintotdeauna una dintre ambițiile mele cele mai mari, irealizabilă, din păcate!) Iar alții locuiesc departe prin sate și cătune situate undeva la granița unei Portugalii din interiorul meu; ei vin uneori la oraș, unde îi întâlnesc din întâmplare, îi recunosc și le deschid brațele să-i strâng la piept, emoționat... Iar în timp ce visez la toate acestea, străbătând camera-n lung și-n lat, vorbind cu voce tare și gesticulând... în timp ce visez astfel și mă văd regăsindu-mi prietenii, simt că mă cuprinde o bucurie intensă, simt că mă împlinesc, sar în sus de veselie cu ochii

strălucind, deschid larg brațele să-i îmbrățișez pe toți, copleșit de o uriașă fericire reală.

Ah, nu poate fi dor mai dureros decât dorul de lucruri ce n-au existat niciodată! Ceea ce simt gândindu-mă la trecutul meu avut într-un timp real, când plâng pe cadavrul copilăriei mele trecute... nu egalează nicidecum dureroasa agitație și zbuciumul cu care plâng regretul de a ști că nu sunt reale umilele personaje din visurile mele, chiar acele personaje secundare despre care-mi amintesc că le-am văzut o singură dată, din întâmplare, în pseudo-viața mea, dispărând la colțul unei străzi din interiorul viziunii mele, trecând pe sub un portal, pe una dintre acele străduțe urcate sau coborâte de mine de multe ori în acest vis, în exterior.

Furia care mă cuprinde văzând că dorul intens după cineva nu-l poate transpune în viață pe acel cineva e chiar mai puternică decât furia împotriva lui Dumnezeu, acest creator de imposibilități, când îmi dau seama că prietenii mei din vis, în tovărășia cărora am petrecut atâtea momente dintr-o viață presupusă, cu care am avut atâtea strălucite conversații, în cafenele imaginare, cu toate că au existat, nu aparțin, până la urmă, nici unui spațiu unde ar putea să ființeze, realmente, independent de faptul că eu conștientizez existența lor!

O, ce trecut mort duc eu cu mine, care n-a existat niciodată decât în mine! N-au existat niciodată altundeva florile din grădina de la căsuța din câmpie. Au existat numai în visul meu grădina de zarzavat, livezile, pădurile de pini de la quintă! Hoinărelile mele imaginare, lungile mele plimbări pe la țară de asemenea n-au existat niciodată! Copacii de la marginea drumurilor, cărăruile, pietrele, țăranii trecând agale... toate acestea, niciodată trecute mai departe de faza de vis, se păstrează în memoria mea și iscă în mine o surdă durere, încât, după ce mi-am petrecut ceasuri întregi să le visez, petrec alte ceasuri amintindu-mi că le-am visat; și mă cuprinde într-adevăr un dor nebun după ele, din nou mă afund

într-un trecut pe care îl plâng, într-o viață-reală moartă pe care o privesc stăruitor și o văd cum stă solemn întinsă-n sicriul ei.

Dar există și situații în care asemenea peisaje și vieți n-au fost în întregime numai interioare. Anumite tablouri, fără mare valoare artistică, anumite oleogravuri atârnate pe pereți pe care le-am privit ceasuri la rând puteau trece drept realitate în sinea mea. În asemenea caz impresia era cu totul diferită, și mai dureroasă, și mai tristă. Mă ardea atunci regretul fierbinte că nu mă puteam transpune acolo, indiferent dacă acele locuri erau reale sau nu. Măcar de aș fi fost un personaj în plus desenat în peisajul de la margine de pădure sub clar de lună, care se vedea pe o mică gravură într-o cameră unde dormeam când eram copil! Măcar de-aș fi putut să visez că mă aflu acolo, ascuns de privirile celorlalți, în păduricea de pe malul râului, sub eternul clar de lună (chiar dacă redat stângaci), privind cum plutește prin fața ochilor mei un om într-o barcă, alunecând pe sub bolta sălciilor despletite! În asemenea caz, faptul de a nu reuși să visez în întregime mă durea. Rațiunile dorului care se citea pe chipul meu erau altele. Diferite erau și gesturile disperării mele. Imposibilitatea care mă tortura ținea de alt tip de angoasă. Ah, mai ales faptul că toate astea nu aveau nici un sens în Dumnezeu, nici nu se realizau conform cu spiritul dorințelor noastre – nu știu bine unde, într-un timp vertical, consubstanțial cu direcția regretelor și reveriilor mele! Să nu existe nicăieri, măcar de dragul meu, un paradis alcătuit din toate acestea! Să nu-mi pot eu întâlni prietenii pe care i-am visat, să nu pot să trec pe străzile pe care le-am creat, să nu reușesc eu să mă trezesc la cântatul cocoșilor și în cotcodăcitul găinilor odată cu forfota matinală a gospodăriei, în căsuța din câmpie în care m-am imaginat... iar toate acestea perfect aranjate prin grija lui Dumnezeu, dispuse într-o perfectă ordine pentru a le fi lesne să existe; într-o formă perfectă, astfel încât să pot să o stăpânesc – ordine și formă perfecte pe care nici cel puțin visurile mele nu le pot atinge

undeva decât în absența unei dimensiuni de spațiu intim care ...duiește aceste sărace realități...

Îmi ridic ochii de pe hârtia pe care scriu... Încă e devreme. Orele trec încet de miezul zilei și e duminică. Răul de a trăi și boala de a fi conștient pătrund în toate fibrele trupului meu și mă tulbură. Probabil că nu există insule pentru cei care nu pot fi consolați – bătrâne alei pentru cei izolați în somnul lor, inaccesibile celorlalți! Ce oribil să fiu obligat să trăiesc și, în plus, chiar dacă puțin, să fiu obligat să acționez; să suport faptul că există și alți oameni, la fel de reali, în viață! Obligat să fiu aici, să scriu toate astea, necesare sufletului, constatând că nici atunci când e vorba de așa ceva nu-mi stă în putință să mă rezum doar la visare, nu pot să mă exprim fără cuvinte, chiar inconștient, prin simpla construcție care sunt eu însumi, estompată și muzicală, până să ajung să simt că-mi dau lacrimile numai fiindcă mă surprind exprimându-mă și să pot șerpui, ca un fluviu fermecat coborând blândele pante de pe forma de relief care sunt eu însumi, cu fiecare clipă avansând mai departe spre inconștient și Depărtare, lipsit de toate sensurile, cu excepția lui Dumnezeu.

93.

În mine întotdeauna a fost mai slabă intensitatea senzațiilor decât intensitatea cu care le conștientizam. Și întotdeauna am suferit mai mult conștientizând faptul că sufăr decât de suferința de a conștientiza.

De la bun început viața emoțiilor mele s-a instalat în saloanele gândirii, și acolo mi-am trăit eu mai deplin cunoașterea emotivă a vieții.

Iar cum gândirea, atunci când acceptă să găzduiască emoția, devine mai exigentă decât aceasta din urmă, regimul de conștiință

în care începusem să trăiesc cele pe care le simțeam a deveni treptat unul tot mai cotidian, mai epidermic și mai neastâmpărat în felul de a simți.

Mi-am creat ecou și abis, gândind. M-am multiplicat aprofundându-mă. Cel mai neînsemnat episod – o modificare provocată de lumină, căderea ca de sfredel a unei frunze uscate, o petală palidă care se desprinde, o voce de dincolo de zid sau pașii persoanei care vorbește în preajma altei persoane, care probabil ascultă, portița întredeschisă dând spre vechea grădină, curtea interioară deschizând ca un arc casele adunate sub clar de lună – toate aceste lucruri, care nu-mi aparțin, îmi înșfacă meditația sensibilă cu lasourile lor de rezonanță și de dor. În fiecare dintre aceste senzații sunt diferit, mă reînnoiesc dureros în fiecare impresie indefinită.

Trăiesc din impresii care nu-mi aparțin, renunțările mă ruinează fiind cu totul altul chiar în felul de a fi eu.

94.

A trăi înseamnă a fi un altul. Nici a simți nu este posibil dacă astăzi simți tot cum ai simțit ieri: a simți astăzi același lucru ca ieri nu înseamnă a simți – înseamnă a-ți aminti astăzi de ce anume ai simțit ieri, a fi astăzi cadavrul viu al vieții de ieri, dispărută acum.

Să le ștergi pe toate de pe tablou, de la o zi la alta, să te regăsești nou ca fiecare nouă auroră, într-o revirginitate perpetuă a emoției – iată ce merită, și numai așa ceva merită, să fii sau să ai, pentru a fi sau a avea acel ceva care atât de imperfect suntem.

Această auroră e cea dintâi apărută pe lume. Niciodată această culoare roz îngălbenindu-se ușor spre un alb fierbinte nu s-a așezat la fel pe fațadele caselor de pe panta dinspre răsărit, cu ferestrele lor ca tot atâtea mii de ochi, care se oferă tăcerii ce se naște-n

lumina tot mai intensă. N-a mai existat niciodată această oră, nici această lumină, nici această ființă care sunt eu. Ceea ce va fi mâine va fi altceva și ceea ce voi vedea eu mâine va fi văzut cu ochii recompuși, plini de o nouă viziune.

Coline în pantă ale orașului! Vaste arhitecturi pe care flancurile abrupte le rețin și le amplifică, etajări de edificii cât se poate de pestrițe, pe care lumina le întrețese cu umbre și pete fierbinți – astăzi existați, sunteți eu, numai fiindcă eu vă zăresc și vă iubesc, călător aplecat peste bastingaj, ca o navă pe mare încrucișându-se cu o altă navă și schimbând în trecere doruri necunoscute.

95.

S-a întâmplat în timp ce mă plimbam, într-o noapte, pe malul singuratic al mării, pe durata mai multor ceasuri necunoscute, a unor clipe succesive fără nici o legătură între ele. Toate gândurile care i-au făcut pe oameni să trăiască, toate emoțiile pe care oamenii au încetat să le trăiască s-au perindat prin mintea mea, ca un rezumat obscur al istoriei, în timp ce meditam pășind pe țărmul mării.

Am suferit în mine, împreună cu mine, aspirațiile tuturor epocilor, și odată cu mine s-au perindat, pe malul sonor al oceanului, neliniștile din toate timpurile. Tot ceea ce oamenii au dorit și n-au realizat, sau ceea ce au ucis prin înfăptuire, ceea ce sufletele au reușit să fie fără ca nimeni să reușească s-o spună – din toate s-a alcătuit simțirea sensibilă care mă însoțea în acea noapte pe țărmul mării. Și mai era, de asemenea, tot ceea ce li s-a părut bizar amanților unul la celălalt, ceea ce o femeie i-a ascuns dintotdeauna soțului pe care-l are, tot ceea ce gândește o mamă despre fiul pe care nu-l are, ceea ce a luat doar forma unui surâs sau înfățișarea unei ocazii, altă dată decât acum și în interiorul unei emoții care lipsește – toate acestea au făcut dus și întors cu mine în timpul plimbării pe țărmul mării, în vreme ce valurile răsuceau

cu o grandioasă mișcare vuietul care mă însoțea încercând să adoarmă totul în mine.

Noi suntem cei care nu suntem, iar viața e scurtă și tristă. Răsunetul valurilor pe timpul nopții este chiar un răsunet al nopții, și câți nu l-au auzit sunând chiar în sufletul lor, ca speranța spărgându-se repetat de malul întunericului și scoțând zgomotul înfundat al spumei care geme-n adâncuri! Câte lacrimi n-au plâns cei care au obținut ceea ce voiau, câte lacrimi n-au pierdut cei care au izbândit! Toate acestea deveniseră pentru mine secrete ale nopții și confidențe ale abisului, în timp ce mă plimbam pe malul mării. Cât de mulți suntem! Cât de mulți ne înșelăm! Cât de multe mări răsună în noi, în noaptea existenței, pe plajele pe care ne simțim luați de aluviunile emoțiilor! Toate cele pierdute, cele ce ar fi trebuit să fi fost dorite, cele obținute, dar care ne-au mulțumit din pură greșeală, cele iubite și-apoi pierdute, iar odată pierdute, ne-am dat seama, iubindu-le, fiindcă le-am pierdut, că nu le-am iubit; cele pe care ne imaginăm că le gândim când, de fapt, le simțim, cele ce erau o amintire, pe care noi o credeam emoție; și tot acest imens ocean ivit din străfundurile deplinei nopți, răcoros și răsunător, culcându-și spumele pe nisip, în timpul nocturnei mele plimbări pe țărm...

Cine dintre noi poate ști cel puțin ce gândește sau ce dorește el însuși? Cine știe ce reprezintă el însuși pentru sine? Cât de multe lucruri ne sunt sugerate de muzică, deși noi știm prea bine că n-au cum să existe! Cât de multe lucruri nu sunt evocate de noapte, iar noi plângem, dar ele n-au existat nicicând! Asemănându-se cu o voce care s-ar înălța în miezul acestei tăceri, deșirându-se lung, răsucirea valurilor explodează și-nfioară și se percepe ca o salivare îndepărtată în lungul țărmului invizibil, dincolo.

Cât de intens mor eu când simt pentru tot și toată lumea! Și cât de intens simt eu când rătăcesc astfel, necorporal și uman, cu inima țeapănă ca o imensă plajă, înconjurat de întreaga mare a totului care, în noaptea în care trăim, își frământă valurile

indu-și-le batjocoritor la picioarele mele, în vremea eternei mele plimbări nocturne de-a lungul țărmului!

96.

Eu zăresc peisajele visate cu aceeași precizie cu care văd peisajele reale. Dacă mă preocupă visurile mele e ca și cum m-ar preocupa ceva real. Dacă văd viața care trece înseamnă că visez ceva.

Cineva spunea despre cineva că pentru el personajele din vis au tot atâta concretețe și relief ca personajele din viață. Pentru mine, chiar dacă aș putea înțelege că mi s-ar aplica o astfel de definiție, n-aș putea s-o accept. Personajele din vis nu sunt, pentru mine, la fel ca cele din viață. Sunt paralele. Fiecare viață în parte – cea a visurilor și cea a lumii – posedă o realitate proprie și la fel ca cealaltă, însă diferite. Ca obiectele apropiate și cele depărtate. Personajele din vis sunt mai aproape de mine, dar /.../

97.

Adevăratul înțelept e cel care se poziționează în așa fel încât evenimentele din exterior să-l afecteze cât mai puțin posibil. Ca să ajungă aici trebuie să se blindeze înconjurându-se cu realități mai apropiate de el decât faptele, prin intermediul cărora faptele, sfârșind prin a se pune de acord cu ele însele, ajung filtrate până la el.

98.

Azi m-am trezit cu noaptea-n cap tresărind și m-am ridicat din așternut strangulat de o plictiseală inexplicabilă. Nu fusese

provocată de vreun vis; n-ar fi putut s-o producă nici un fel de realitate. Era o plictiseală deplină și absolută; care se întemeia totuși pe ceva. În adâncul obscur al sufletului meu, invizibile, forțe necunoscute se înfruntau între ele pe câmpul de luptă al ființei mele, iar eu tremuram cu totul în această neidentificată bătălie. Se născuse odată cu trezirea mea și o greață fizică de întreaga viața. Se ridicase împreună cu mine din pat și groaza de a avea de trăit. Totul mi s-a părut gol și am avut recea impresie că nu există nici o soluție pentru nici un fel de problemă.

O uriașă angoasă mă făcea să tremur la cel mai mic gest. Mi-era teamă să nu înnebunesc, dar nu de nebunie, ci pur și simplu de a mă afla în preajma ei. Tot corpul meu era un țipăt latent. Iar inima îmi bătea de parcă vorbea.

Am străbătut, desculț, cu câțiva pași mari și falși, pe care încercam zadarnic să-i modific, mica distanță din dormitor, iar apoi diagonala goală a camerei interioare, care are la colț o ușă ce dă spre coridorul casei. Cu mișcări dezlânate și nesigure, mi-am făcut de lucru cu periile de haine de pe comodă, am deplasat un scaun și chiar am lovit o dată balansându-mi mâna vergeaua aspră de metal de la capătul patului meu englezesc. Am aprins o țigară, pe care am fumat-o inconștient, și numai când am observat că se scuturase scrum pe căpătâiul patului – cum de s-a putut întâmpla, din moment ce nu mă aplecasem în partea aceea? – am înțeles că eram posedat, sau ceva asemănător, în esență, dacă nu și ca nume, și că, de asemenea, conștiința pe care ar fi trebuit s-o am despre mine însumi își găsise loc în interstițiile abisului.

Am primit anunțul dimineții, ezitanta lumină rece și săracă abia ivită dinspre vagul albastru alb al orizontului, ca pe un soi de sărut de recunoștință din partea lucrurilor. Fiindcă această lumină, această adevărată zi, are aerul că mă va elibera, mă va elibera de nu știu ce, că-i va întinde o mână bătrâneții mele necunoscute, îi va organiza serbări falsei mele copilării, va găzdui odihna de cerșetor a sensibilității mele debordante.

Ah, ce dimineață și asta, care mă trezește să dau piept cu stupiditatea vieții, dar și cu imensa ei gingășie! Mai că-mi vine să plâng, văd limpezindu-se în fața mea, sub ochii mei, bătrâna mea stradă cu trotuare strâmte, iar când zăresc ridicându-se obloanele de lemn ale băcăniei de la colțul străzii, de un brun murdar sub lumina care începe treptat să se reverse, simt o mângâiere în inimă, ca fermecat de o poveste cu zâne adevărate, și încep să mă familiarizez cu siguranța de a nu mă mai simți pe mine însumi.

Ce fel de dimineață-i această angoasă! Și ce fel de umbre se îndepărtează de mine? Ce mistere se împlinesc? Nu, nimic: e doar zgomotul celui dintâi tramvai ca un chibrit aprins care urmează să lumineze întunecimea sufletului meu și sunt pașii sonori ai celui dintâi trecător reprezentând împreună realitatea concretă care vine să mă anunțe, cu o voce amicală, să nu mai fiu cum sunt.

99.

Există momente în care totul ne obosește, chiar și ceea ce ar trebui să ne odihnească. Cele ce ne obosesc fiindcă ne obosesc; cele ce ar trebui să ne odihnească fiindcă ideea de a le obține ne obosește. Există zbuciumuri ale sufletului situate mult mai profund decât toate angoasele și durerile; și cred că ele rămân necunoscute doar pentru cei care evită neliniștile și durerile omenești și se comportă extrem de precaut cu ei înșiși ca să se eschiveze chiar și de propria lor plictiseală. Reducându-se, astfel, la niște ființe care s-au blindat față de lume, nu-i de mirare că în anumite momente, când dobândesc conștiința a ceea ce sunt ei înșiși, ei resimt brusc toată greutatea acestui blindaj, iar atunci viața devine pentru ei o neliniște pe dos, o angoasă pierdută.

Mă aflu într-un astfel de moment și înșir aceste cuvinte ca unul care vrea să știe cel puțin că trăiește. Toată ziua, până mai adineauri, am muncit ca un somnambul, făcând socoteli prin procedee ale visului, scriind în tot timpul acestei toropeli. Toată ziua am simțit viața apăsându-mi pleoapele și presându-mi tâmplele — somn îngreunându-mi ochii, presiune apăsându-mă din afară pe tâmple, iar conștiința tuturor acestora agitându-se în stomac, plus greață și zbucium.

A trăi îmi pare o eroare metafizică a materiei, o neglijență a inacțiunii. Nici nu mă uit spre această zi ca să văd în ea ceva ce ar putea să-mi distragă atenția de la mine și să-mi ascundă prin cuvinte meșteșugite, în vreme ce scriu aici și fac descrieri, farfuria goală în care zace refuzul meu de a mă dori eu pe mine însumi. Nu mă uit spre această zi și ignor, întorcându-i spatele meu curbat, dacă afară e soare sau nu, cum ignor și ce se află pe strada subiectiv de tristă, strada pustie pe care se aude trecând murmurul oamenilor. Le ignor pe toate și mă doare în piept. M-am oprit din lucru și nu-mi vine să mă mai mișc din loc. Mă uit la sugativa alb-murdară ce se întinde, fixată în patru colțuri, peste înaintata vârstă a biroului meu înclinat la care lucrez. Privesc cu atenție mâzgălelile trasate pe ea în clipe de concentrare sau de distracție. Ici și colo semnătura mea de la coadă la cap sau răsturnată. Pe alocuri câteva cifre, de asemenea. Câteva desene de nimic, făcute de neatenția mea. Mă uit la toate astea ca un țăran tâmp, cu atenția concentrată a cuiva pe cale să facă mari descoperiri, iar restul creierului meu rămâne inert îndărătul centrilor cerebrali care comandă vederea.

Înlăuntru mi-e și mai somn decât cantitatea de somn care încape în mine. Și nu vreau nimic, nu prefer nimic, nu mai există nimic de care să fug.

100.

Trăiesc numai în prezent. Viitorul nu-l cunosc. Trecutul nu-l mai am. Unul mă apasă ca posibilitate a totului, altul ca realitate a nimicului. N-am nici speranțe și nici doruri. Știind ce a fost viața mea până azi – de atâtea ori și atât de categoric la opusul a ceea ce mi doream –, ce altceva aș putea presupune despre viața mea de mâine decât că va fi tocmai ceea ce nu presupun, ceea ce nu-mi doresc, ceea ce mi se impune din exterior, uneori chiar cu voia mea? Nu există nimic în trecutul meu despre care să merite să-mi aduc aminte cu dorința inutilă de a-l retrăi. Niciodată n-am fost altceva decât un vestigiu și un simulacru al meu însumi. Trecutul meu e tot ceea ce n-am reușit să fiu. Nu mi-e dor nici măcar de senzațiile din momentele care s-au dus: ceea ce simți are nevoie de clipa prezentă; odată trecută, întorci pagina și povestea continuă, dar nu și textul.

Umbră fugitivă și palidă a unui copac de oraș, susur de fântână picurând într-un bazin placid, verde de gazon bine tuns și aliniat – parc public într-un semi-crepuscul –, voi alcătuiți pentru mine în această clipă întreg universul, fiindcă sunteți conținutul deplin al senzației mele conștiente. Nu-mi doresc altceva de la viață decât s-o simt cum se pierde pe toată durata acestor neprevăzute seri, în râsul copiilor necunoscuți care se joacă prin aceste parcuri îngrădite de melancolia străzilor ce le înconjoară și acoperite nu doar de rămurișul înalt al arborilor, ci și de bolta cerului bătrân pe care stelele reapar.

101.

De-am putea să ne petrecem veșnic viața la fereastră, să rămânem așa, ca un fuior de fum încremenit, pentru totdeauna, trăind aceeași clipă crepusculară care împodobește cu aur curbura

munților. Și de-am putea rămâne încremeniți dincolo de *întotdeauna*! Sau cel puțin dincolo de această imposibilitate, să putem să rămânem neclintiți, fără să schițăm nici un gest, fără ca buzele noastre palide să mai comită păcatul cuvintelor!

Uite cum începe să se întunece!... Calmul pozitiv al întregului mă umple de furie, de ceva care-mi alterează savoarea dorinței. Mă doare sufletul... O dâră de fum se ridică și se împrăștie-n depărtare... O plictiseală neliniștită mă face să nu mă mai gândesc la tine...

Totul e-atât de superfluu! Și noi, și lumea, și misterul amândurora.

102.

Viața e pentru noi modul cum o concepem. În ochii unui țăran pentru care câmpul lui e totul, acest câmp e un imperiu. În ochii lui Cezar, pentru care imperiul lui nu înseamnă mare lucru, acest imperiu este un câmp. Săracul posedă un imperiu; cel puternic posedă un câmp. De fapt, nu posedăm nimic mai mult decât propriile noastre senzații; deci pe aceste senzații, și nu pe ceea ce percep ele trebuie să ne întemeiem realitatea vieții noastre.

Toate acestea n-au nici o legătură cu nimic.

Am visat mult. Am obosit de cât de mult am visat, dar nu și de visare. Pe nimeni nu-l obosește visarea, fiindcă a visa înseamnă a uita, iar uitarea nu ne apasă, e doar ca un somn lipsit de vise, în timpul căruia rămânem treji. În vis întotdeauna am obținut totul. E drept că uneori m-am și trezit, dar ce importanță are? Câți Cezari am fost eu! Și cât de meschini, cei mai glorioși dintre ei! Cezar, salvat de la moarte de mărinimia unui pirat, ordonă să fie crucificat acel pirat de îndată ce, după îndelungi căutări, s-a reușit să se pună mâna pe el. Napoleon, redactându-și

testamentul la Sfânta Elena, lasă o răsplată pentru un bandit care încercase să-l asasineze pe Wellington. O, voi, măreții ce semănați cu sufletul chioarei mele vecine! O, voi, mari oameni demni de cine știe ce bucătăreasă din altă lume! Câți asemenea Cezari am fost și eu, și încă mai visez să fiu.

Cât de mulți Cezari, însă nu dintre cei reali. Am fost cu adevărat imperial numai în ceea ce am visat, iată de ce nu am fost niciodată nimic. Oștirile mele au fost înfrânte, dar erau înfrângeri molatice și nimeni n-a murit. N-am pierdut nici un stindard. Și nici nu mi-am visat cu atâta ardoare oștirile, încât să mi se arate dinaintea ochilor flamurile lor, de îndată ce visul dă colțul străzii. Ce adunătură de Cezari am fost și eu, chiar aici, pe Rua dos Douradores. Și toți acei Cezari care am fost încă trăiesc în imaginația mea; în timp ce adevărații Cezari care au existat sunt morți, iar Rua dos Douradores și, de fapt, Realitatea nu-i pot cunoaște.

Arunc cutia de chibrituri, acuma goală, în abisul pe care-l constituie strada dincolo de pervazul ferestrei mele înalte care n-are balcon. Mă ridic de pe scaun și ascult. Clar, de parcă ar semnifica ceva special, cutia goală de chibrituri răsună în strada pe care astfel mi-o semnalează pustie. Nu se aude nici un zgomot, doar rumoarea întregului oraș. Da, zgomotele difuze ale orașului pe durata unei întregi duminici – zgomote numeroase, care nu se aud, dar toate distincte.

Cât de puține lucruri, în lumea reală, sunt suficiente să alcătuiască baza celor mai fertile meditații. De pildă, faptul că am întârziat pentru masa de prânz, că mi s-au terminat chibriturile, că am aruncat în stradă, din proprie inițiativă, cutia goală, că m-a indispus să mănânc la o oră nepotrivită, că e duminică și se presimte aeriana promisiune a unui apus de soare ratat, că nu sunt nimeni în această lume – și tot restul metafizicii.

Însă câți Cezari am mai fost și eu!

103.

Cultiv oroarea de acțiune ca pe o plantă de seră. Mă felicit pe mine însumi pentru disidența mea față de viață.

104.

Nici o idee strălucită nu poate fi pusă în circulație dacă nu i se adaugă câteva trăsături de tâmpenie. Gândirea colectivă e stupidă pentru că-i colectivă: nu trece nimic de barierele colectivității dacă nu lasă în ea, ca inevitabilă dijmă, cea mai mare parte din inteligența pe care o are.

Când suntem tineri suntem doi: există în noi coexistența propriei noastre inteligențe, care poate fi mare, și tâmpenia lipsei noastre de experiență, care alcătuiește o a doua inteligență inferioară. Numai când ajungem la altă vârstă se produce în noi unificarea. De unde și modul întotdeauna frust al tinerilor de a acționa – rezultat nu al lipsei de experiență, ci al non-unității.

Omului cu o inteligență superioară nu-i rămâne astăzi alt drum de ales decât renunțarea.

105.
Estetica abdicării

A te resemna înseamnă a te supune, iar a învinge e a te resemna, a fi învins. Iată de ce orice victorie e o grosolănie. Învingătorii își pierd aproape toate calitățile de a se lăsa copleșiți de prezentul care-i mânase în lupta ce le-a adus victoria. Devin satisfăcuți, iar satisfăcut nu poate fi decât cel care

și resemnează, cel care nu are o mentalitate de învingător. Învinge numai cel care nu câștigă. E puternic numai cel care se descurajează în permanență. Cea mai bună situație și cea mai demnă purpură există în abdicare. Imperiul suprem este cel al împăratului care abdică de la orice viață normală, în contact cu oamenii, pe umerii căruia grija supremației nu apasă ca o povară de bijuterii.

106.

Uneori, când îmi ridic ochii amețiți din catastifele unde notez socotelile altora și absența propriei mele vieți, simt că mă năpădește, poate cauzată de poziția curbată în care lucrez, o greață fizică care transcende și cifrele, și propria-mi dezamăgire. Viața mă dezgustă ca un medicament inutil. Și tocmai atunci văd cât se poate de limpede cât de ușor mi-ar fi să alung acest plictis dacă aș avea pur și simplu forța să o doresc realmente.

Existăm prin acțiune, deci grație voinței. Pe aceia dintre noi care nu știm să vrem – fie că suntem genii sau cerșetori – neputința ne înfrățește. La ce-mi folosește să fiu proclamat geniu dacă devin un simplu ajutor de contabil? Atunci când Cesário Verde i-a specificat medicului său că el nu era dl Verde, funcționar comercial, ci poetul Cesário Verde, s-a folosit de una dintre acele formule goale care trădează orgoliul inutil și care miros a vanitate. Bietul de el, fusese întotdeauna doar dl Verde, funcționar comercial. Poetul s-a născut după moartea aceluia, fiindcă abia după moartea lui s-a născut aprecierea pentru poet.

A acționa, iată adevărata inteligență. Voi fi cel care eu doresc. Dar trebuie să vreau să fiu ceea ce voi fi. Reușita constă în a reuși, nu în a te plasa în condiția de a reuși. Condiții de a fi construit

pe el un palat are orice teren întins, dar unde-i palatul, dacă nu-l construim?

Orgoliul meu lapidat de orbi și deziluzia mea călcată-n picioare de cerșetori.

„Te doresc numai pentru vis", îi declară femeii iubite, în versuri pe care nu i le expediază, cei care nu îndrăznesc niciodată să spună ceva. Acest „te doresc numai pentru vis" e un vers dintr-un vechi poem de-al meu. Îmi amintesc de el surâzând, dar nu comentez nici cel puțin surâsul.

107.

Fac parte din categoria sufletelor pe care femeile pretind că le iubesc, dar pe care niciodată nu le identifică atunci când le întâlnesc; cele pe care, nici dacă le-ar recunoaște, nu s-ar putea spune că le recunosc. Îmi suport delicatețea sentimentelor cu atenția unui orgolios dispreț. Am toate calitățile pentru care sunt admirați poeții romantici, am până și absența acestor calități, trăsătură ce face dintr-un poet un adevărat romantic. Mă descopăr descris (parțial) în diverse romane, ca protagonist în tot felul de intrigi. Dar esențialul vieții mele, ca și al sufletului meu, constă în a nu fi niciodată protagonist.

N-am o idee despre mine însumi; nici cel puțin ideea ce s-ar defini ca absență a unei idei despre mine însumi. Sunt un nomad al conștiinței de sine. Încă dis-de-dimineață, la prima veghe, când le-am scos la păscut, turmele bogăției mele intime s-au împrăștiat pe toate cărările.

Tragic este numai atunci când nu ajungi să te concepi tragic. Am văzut întotdeauna clar coexistența mea cu lumea. Însă n-am

simțit niciodată prea clar nevoia de a coexista cu ea; iată de ce nu am fost niciodată o ființă normală.

A acționa înseamnă a te odihni.

Toate problemele sunt insolubile. Esența faptului de a avea o problemă e să nu ai o soluție. A cerceta faptele înseamnă a nu avea fapte. A gândi înseamnă a nu ști să exiști.

Uneori îmi petrec ceasuri întregi în piața Terreiro do Paço, pe malul fluviului, meditând în van. Nerăbdarea mea tipică vrea mereu să mă smulgă din această tihnă, în timp ce inerția mă reține constant în vraja ei. Meditez deci, abandonat în toropeala ființei fizice care se confundă cu o voluptate în care adierea vântului pare să trezească în amintire tot felul de voci, la eterna insațietate a aspirațiilor mele vagi, la constanta instabilitate a dorințelor mele imposibile. Sufăr, mai cu seamă, de răul de a putea suferi. Îmi lipsește ceva ce nu-mi doresc și sufăr din pricină că așa ceva nu constituie realmente o suferință.

Malurile fluviului, căderea serii, mirosul apei sunt prezente cu toatele și alcătuiesc împreună compoziția angoasei mele. Iar fluierele imposibililor păstori nu ar putea fi cu nimic mai suave decât situația de acum, în care nu există nici fluiere, nici amintirea lor. Depărtările idilice, de pe malul nu știu căror fluvii, cu ora lor asemănătoare acesteia îmi provoacă o durere lăuntrică /.../

108.

Viața poate fi simțită ca o greață de la stomac, iar existența propriului suflet ca un disconfort în toți mușchii. Pustiul din suflet, atunci când e simțit acut, ridică agitate maree în tot trupul și ne face să suferim delegându-și durerea.

Sunt perfect lucid în una dintre acele zile în care, cum spune poetul, durerea de a fi conștient este

languidez, mareo
y angustioso afán[1]

109.

(storm[2])

Uriașă tăcere livid de întunecată. În stilul lui tipic, nu departe, pierdut în masa rarefiată, dar rapidă a automobilelor, păcăne un camion – ecou ridicol, mecanic, venind dinspre ceva ce se petrece realmente în depărtările atât de apropiate ale cerului.

Deodată, fără avertisment, țâșnește o lumină magnetică, bătând repede din pleoape. Inima tresaltă inspirând un mare volum de aer. Se sparge un flacon undeva la etajele superioare, cu fragmente boltite de sunet. Un nou cearșaf de ploaie meschină trezește zgomotul pământului.

(Patronul Vasques.) Chipul lui livid, de un verde fals și dezorientat. Îl remarc, în timp ce aerul pătrunde cu dificultate-n plămânii mei, cu un sentiment de fraternitate, dându-mi seama că s-ar putea să am și eu aceeași înfățișare.

---

1 „Langoare, greață /și dureroasă dorință“, în limba spaniolă în text; versurile îi aparțin poetului spaniol José Espronceda (1808-1842) și fac parte din lungul poem *El Estudiante de Salamanca*, pe care Pessoa l-a tradus în engleză, atribuind însă traducerea lui Charles James Search. (N. ed. Zenith.)

2 Furtună (engl.).

După ce dorm vise nenumărate, ies în stradă, cu ochii larg deschiși, dar rătăcind încă în siajul și certitudinea acelor vise. Și sunt uluit că acest automatism al meu alții nici nu mi-l observă. Umblu, străbat viața de zi cu zi fără să las mâna doicii mele astrale, în timp ce pașii mei pe stradă se armonizează și concordă cu desenele obscure ale imaginației mele din timpul somnului. Iar în tot acest timp continuu să merg pe stradă cu pas decis; nu am ezitări; răspund corect; exist.

Însă la cel dintâi moment de răgaz, de îndată ce nu mai sunt nevoit să fiu atent pe unde merg, să evit vehiculele sau să nu jenez pietonii, imediat ce nu mai sunt dator să mă adresez cuiva și nici nu mai am penibila obligație de a intra pe o ușă din apropiere, mă las să plutesc din nou pe apele visului, ca o bărcuță de hârtie cu capete țuguiate, și regăsesc iluzia leneșă ce legănase vaga mea conștiință în zorii zilei, în huruitul căruțelor venite să legumizeze[1].

Deci tocmai atunci, chiar în miezul vieții, visele încep să-și desfășoare vastele lor proiecții cinematografice. Cobor pe o stradă ireală din Baixa, iar realitatea viețiilor inexistente îmi înfășoară ușor fruntea cu turbanul alb al falselor amintiri. Sunt navigator, plutind pe o mare necunoscută din adâncul meu. Am învins peste tot acolo unde niciodată n-am fost. Iar somnolența în care pot avansa, ușor aplecat înainte în marșul spre imposibil, este o nouă briză.

Fiecare își are propriul său alcool. Eu găsesc destul alcool în faptul de a exista. Beat de a mă simți, merg clătinându-mă și în același timp sigur de mine. Dacă a venit momentul, revin la birou, ca toată lumea. Dacă nu a venit, merg până la marginea fluviului să privesc fluviul, ca toată lumea. Sunt ca și ei. Însă în spatele tuturor acestora se află cerul meu, unde mă constelez pe ascuns și posed propriul meu infinit.

---

1 În original: *„o som dos carros que hortaliçam"*. Ca și în alte cazuri, Pessoa forțează limbajul pentru un plus de expresivitate.

111.

Astăzi orice om a cărui statură morală și nivel intelectual nu sunt de pigmeu sau de imbecil iubește, atunci când iubește, cu o iubire romantică. Iubirea romantică este produsul extrem al mai multor secole de influență creștină suprapuse; și, atât în privința substanței sale, cât și a evoluției sale treptate, putem compara această iubire, pentru a-i explica mai bine natura cuiva care o ignoră, cu o haină sau un costum confecționate de suflet sau de imaginație ca să îmbrace ființele umane pe care le întâlnesc sau cărora, după părerea lor, un asemenea costum le-ar putea veni bine.

Însă nici o haină, cum nu este eternă, nu durează decât atât cât durează; foarte repede, de sub veșmântul ideal imaginat de noi, care se desface în zdrențe, apare corpul real al persoanei umane, pe care îl îmbrăcaserăm.

În consecință, iubirea romantică e o cale care duce spre decepție, cu excepția cazurilor când decepția, acceptată de la bun început, hotărăște să modifice în mod constant idealul și să țeasă la fel de constant, în atelierele sufletului, noi costume care îi permit să înnoiască tot timpul înfățișarea persoanei pe care ea o îmbracă.

112.

Niciodată nu iubim pe cineva. Iubim doar ideea pe care ne-o facem despre acel cineva. E un concept care ne aparține și – de fapt – pe noi înșine ne iubim.

E un adevăr valabil în toate etapele iubirii. În cazul iubirii sexuale ne căutăm propria noastră plăcere prin intermediul unui corp străin. În iubirea diferită de cea sexuală ne căutăm plăcerea prin intermediul ideii create de noi. Onanistul este abject, dar,

La drept vorbind, el rămâne expresia perfectă a logicii amoroase. Numai el nu înșală pe nimeni, nici nu se preface.

Relațiile între un suflet și altul, prin intermediul unor lucruri atât de nesigure și divergente cum sunt cuvintele obișnuite și gesturile pe care le facem, sunt un subiect de o ciudată complexitate. Nici chiar în actul în care ne cunoaștem nu cunoaștem nimic. Amândoi spun „Te iubesc" sau gândesc și simt reciproc acest lucru, dar fiecare vrea să exprime o idee diferită, o viață diferită, poate chiar o culoare sau un parfum diferite, în suma abstractă a impresiilor din care se constituie activitatea sufletului.

Azi sunt atât de lucid de parcă nici n-aș exista. Gândirea mea e distinctă ca un schelet, fără adaosurile carnale ale iluziei de a exprima. Iar aceste considerații, pe care le alcătuiesc și le abandonez, nu s-au născut din nimic precis – în orice caz, din nimic care să-și facă apariția pe scena conștiinței mele. Poate doar ușoara dezamăgire pe care i-a provocat-o unui mărunt casier de magazin mica lui prietenă, sau câteva fraze citite în poveștile de dragoste relatate în ziare, copiate după jurnalele străine, ori cine știe ce greață vagă să mă mai afecteze încât să nu reușesc să le pot exprima fizic.

Nu avea dreptate scolasticul de Virgiliu. Noi obosim mai cu seamă de cât de mult înțelegem. A trăi înseamnă a nu gândi.

113.

Două, trei zile ce par a fi chiar începutul unei iubiri...

Pentru estet, toate acestea au cât de cât valoare numai prin senzațiile pe care i le provoacă. A merge mai departe ar însemna a pătrunde pe domeniul unde încep gelozia, suferința, excitația. În această anticameră a emoțiilor, ajungi să cunoști toată dulceața iubirii fără să sapi mai adânc – deci o plăcere lejeră, un vag parfum

de dorințe; iar dacă se pierde astfel grandoarea inerentă unei tragedii din dragoste, să nu uităm, totuși, că pentru estet tragediile, deși rămân lucruri interesante de observat, sunt foarte incomode suferite pe propria lui piele. Chiar și grija acordată imaginației poate suferi din pricina grijii acordate vieții. Rămâne stăpân numai cel care reușește să se țină departe de mulțimile vulgare.

La drept vorbind, m-aș mulțumi ușor cu această teorie dacă aș putea să mă conving că nu este ceea ce este, adică această gălăgie confuză pe care o fac eu la urechile inteligenței mele, ai zice că pentru a o împiedica să înțeleagă că, de fapt, nu e vorba de nimic altceva decât de tristețea mea și de incompetența mea de a trăi.

114.
Estetica artificiului

Viața îi dăunează exprimării vieții. Dacă aș trăi o mare iubire, n-aș putea s-o povestesc niciodată.

Eu însumi nu știu dacă eul meu, pe care vi-l expun în desfășurarea acestor sinuoase pagini, există cu adevărat sau este numai un concept estetic și fals despre mine însumi întocmit tot de mine. Așa și este. Trăiesc la modul estetic în altul. Mi-am sculptat viața ca pe o statuie tăiată dintr-un alt material decât cel al ființei mele. Mi se întâmplă să nu mă mai recunosc; prea mult m-am plasat în exterior față de mine și i-am dat un sens prea de tot artistic percepției mele despre mine însumi. Cine sunt eu dincolo de această irealitate? Nu știu. Cineva tot trebuie să fiu. Și dacă nu încerc să trăiesc, să acționez, să simt – pot fi crezut pe cuvânt! – e fiindcă nu vreau să perturb trăsăturile deja fixate ale personalității mele presupuse. Vreau să fiu cel care am vrut să fiu și nu sunt. Dacă aș ceda ar însemna să mă distrug. Vreau să fiu o operă de artă, cel puțin în suflet, dacă trupește mi-e deja imposibil. Iată de ce m-am sculptat într-o poziție de calm și detașare și m-am

plasat într-o seră, la adăpost de brize prea răcoroase, de lumini prea puternice – unde artificialitatea mea, de floare absurdă, își poate vedea împlinită distanta ei frumusețe.

Mă gândesc uneori cât de frumos ar putea fi dacă, unificându-mi visurile, aș reuși să-mi creez o viață neîntreruptă, ea urmându-și sieși, în interiorul căreia să-mi petrec zile întregi cu tot felul de comeseni imaginari și oameni creați de mine, trăind, suferind sau bucurându-mă de această viață fictivă. Mi s-ar întâmpla în acea viață mari nenorociri; sau ar da peste mine bucurii imense. Și nimic din mine n-ar fi real. Totul ar asculta însă de o logică superbă, serioasă, totul s-ar lăsa antrenat în ritmul unor voluptuoase falsități, s-ar petrece într-un oraș clădit din sufletul meu, așezat în lungul unei căi ferate cu un tren calm, departe de tot în adâncul meu, cât se poate de departe... Și totul neted, inevitabil, ca în viața exterioară, dar o viață estetică, de la nord la sud.

115.

Să ne organizăm viața astfel încât să fie în ochii celorlalți un mister, iar cei care ne cunosc cel mai bine abia să poată afirma că nu ne cunosc mai îndeaproape decât ceilalți. Așa mi-am croit eu viața, aproape fără să mă gândesc la ea, însă în realizarea ei am pus atâta artă instinctivă, încât am devenit pentru mine însumi o individualitate care nu este nici în întregime clară și nici prea bine definită.

116.

A scrie înseamnă a uita. Literatura e maniera cea mai agreabilă de a ignora viața. Muzica ne exaltă, artele vizuale ne stimulează,

artele vii (ca dansul și spectacolul) ne distrează. Cea dintâi, totuși, se îndepărtează de viață ca să facă din ea un somn; în schimb, artele vizuale nu se îndepărtează de viață – unele dintre ele fiindcă recurg la formule vizuale, deci vitale, altele fiindcă trăiesc nutrindu-se chiar din viața umană.

Nu e și cazul literaturii. Literatura simulează viața. Romanul e o poveste care nu s-a întâmplat niciodată, iar drama este un roman lipsit de narațiune. Poemul e o exprimare de idei sau de sentimente într-un limbaj pe care nimeni nu-l folosește, fiindcă nimeni nu vorbește în versuri.

117.

Majoritatea oamenilor suferă că nu știu cum să spună ce văd și ce simt. Se zice că nimic nu-i mai dificil decât să definești prin cuvinte o spirală; e nevoie, se spune, să faci, cu o mână ce se lipsește de literatură, gestul prin aer, mișcarea înfășurându-se ordonat, așa cum se înfățișează privirilor noastre figurile abstracte ale resorturilor sau anumite scări în melc. Însă, de îndată ce ne amintim că a rosti înseamnă a reînnoi, putem defini fără dificultate o spirală: e un cerc care urcă fără să se încheie niciodată. Știu însă prea bine că majoritatea oamenilor n-ar îndrăzni s-o definească așa, fiindcă își imaginează că a defini presupune să spui ceea ce alții așteaptă să li se spună, și nu ceea ce trebuie spus ca să definești. Aș zice mai bine: spirala este un cerc virtual care se dedublează și se înalță fără să se realizeze vreodată. Dar nu, încă e o definiție abstractă. Voi căuta deci concretul, și totul va deveni astfel vizibil: o spirală este un șarpe fără șarpe care se înșurubează vertical în nimic.

Toată literatura nu-i decât un efort de a transforma viața în ceva real. Așa cum știm cu toții, chiar și atunci când acționăm fără să știm, viața este absolut ireală în realitatea ei directă: câmpiile, orașele, ideile sunt lucruri absolut fictive, născute din complexa

noastră senzație despre noi înșine. Nici o impresie nu poate fi comunicată dacă nu recurgem la literatură. Copiii sunt niște mari literați, ei vorbesc așa cum simt, nu cum trebuie să simtă cel care simte luându-se după alții. L-am auzit pe un copil, care era pe punctul de a izbucni în plâns, spunând nu „îmi vine să plâng", cum ar fi zis un adult, deci un imbecil, ci: „îmi vine să vreau lacrimi"[1]. Iar această frază, absolut literară, atât de literară încât ar părea afectată sub pana unui poet celebru, dacă se va găsi vreunul cândva să o scrie, se raportează direct la prezența fierbinte a lacrimilor care năvălesc sub pleoape, conștientă de această lichidă amărăciune. „Îmi vine să vreau lacrimi!" Acel copilaș și-a definit bine spirala.

A rosti! A ști cum să zici! A ști cum să existi prin vocea scrisă și imaginea intelectuală! E tot ceea ce valorează în viață: în rest, sunt bărbați și femei, presupuse iubiri și adevăruri factice, subterfugii ale digestiei și uitării, oameni agitându-se în toate sensurile, ca larvele de sub o piatră brusc ridicată, sub marele pietroi abstract al cerului albastru și lipsit de sens.

118.

Regret eu oare că nimeni nu citește ceea ce scriu? Scriu să-mi distrag atenția de la faptul că trăiesc și public fiindcă asta e regula jocului. Dacă aș constata mâine-dimineață că toate scrierile mele s-au pierdut, mi-ar părea rău, dar presupun că n-ar fi o durere intensă și nebună cum te-ai aștepta, fiindcă eu mi-am lăsat în ele întreaga mea viață. Nu altcumva ar reacționa chiar și o mamă care și-ar fi pierdut fiul, căci după ce trec câteva luni ea rămâne aceeași. Vasta întindere a pământului care primește în sânul ei morții va primi, chiar dacă mai puțin matern, și aceste biete hârtii.

---

1 În original: „*Tenho vontade de lágrimas*".

Nimic n-are importanță și cred că mulți dintre noi privim viața fără prea multă răbdare, tratând-o ca pe un copil neastâmpărat, gândindu-ne ce ușurare urmează după ce el, în sfârșit, se va duce la culcare.

119.

Am citit întotdeauna fără prea mare încântare, în jurnalul lui Amiel, aluziile la faptul că el publicase cărți. De îndată statuia lui se prăbușea de pe soclu. Ce mare ar fi fost, de nu făcea asta!

Jurnalul lui Amiel m-a făcut întotdeauna să sufăr din cauza mea. Când am ajuns la acel pasaj unde el spune că Scherer[1] i-a descris fructul spiritului ca fiind „o conștiință a conștiinței", am simțit o aluzie directă la sufletul meu.

120.

Acea răutate incertă și aproape imponderabilă de care se bucură orice inimă omenească atunci când vede durerea cuiva și necazurile celorlalți eu o examinez pe propriile mele suferințe și merg atât de departe, încât, în momentul când mă simt nemernic și ridicol, mă bucur de parcă ar fi vorba de altcineva. Printr-un ciudat și fantastic proces de transformare a sentimentelor, se întâmplă că nu mă încearcă deloc această maladivă și umanistă bucurie la durerea și la situațiile ridicole în care s-ar găsi alții. În fața situațiilor penibile ale celorlalți simt nu durere, ci o stare de inconfort estetic și o sinuoasă

---

1 Edmond Scherer (1815-1889), critic literar francez care prefațase *Fragments d'un journal intime* al lui Amiel. Pessoa subliniase pasajul în propriul său exemplar din acest jurnal, dar ediția Zenith semnalează și varianta „inteligența conștiinței", folosită de același prefațator.

luare. Se întâmplă așa nu pentru că eu aș fi bun, ci fiindcă îmi dau seama că nu doar în ochii mei acel cineva devine ridicol, ci și în ochii tuturor celorlalți, și mă irită atunci când cineva se ridiculizează în ochii altora, mă doare atunci când oricare dintre animalele speciei umane îl ia peste picior pe un altul, când de fapt n-are dreptul s-o facă. Însă dacă alții își bat joc de mine puțin îmi pasă, fiindcă pe dinafară eu sunt blindat cu un dispreț fecund.

Mai de netrecut decât orice zid, eu am ridicat grilaje de o impresionantă înălțime de jur împrejurul grădinii ființei mele, așa încât, continuând să-i zăresc impecabil pe ceilalți, la fel de impecabil îi exclud menținându-i pe post de străini.

A alege între diferite moduri de inacțiune a fost întotdeauna pentru mine o preocupare și un scrupul al vieții mele.

Eu nu mă supun nici statului, nici oamenilor; rezist inert. Statul nu are altă posibilitate decât să mă oblige la cine știe ce acțiune. Din moment ce eu nu acționez, el nu poate obține nimic de la mine. Astăzi nu mai sunt uciși oameni, tot ce mai poate el împotriva mea e să mă incomodeze; dacă așa se va întâmpla, nu am decât să-mi blindez și mai mult spiritul și să mă îndepărtez ca să trăiesc și mai mult în interiorul visurilor mele. Însă așa ceva nu s-a întâmplat niciodată. Statul nu a încercat niciodată să-mi facă necazuri. Cred că în această privință soarta a știut să fie providențială.

121.

Asemeni tuturor indivizilor cu o mare mobilitate mentală, am o iubire organică și fatală pentru fixitate. Detest orice viață nouă și orice loc necunoscut.

122.

Ideea de a călători mă îngrețoșează.
Am văzut tot ceea ce niciodată nu văzusem.
Am văzut deja tot ceea ce încă nu am văzut.

Plictiseala de ceea ce este permanent nou, plictiseala de a descoperi, sub falsa diferență dintre lucruri și idei, perena identitate a totului, similitudinea absolută existentă între moschee, templu și biserică, egalitatea dintre o cocioabă și un palat, același corp structurat să fie un rege îmbrăcat sau un sălbatic gol pușcă, eterna concordanță a vieții cu ea însăși, stagnarea din toate cele pe care le trăiesc numai prin faptul că se agită, mi-au trecut.

Peisajele sunt niște repetiții. Repetiții inutile și angoasante. În timpul unei simple călătorii cu trenul mă împart inutil și august între neatenția acordată peisajului și neatenția față de cartea care ar putea să mă distreze, dacă eu aș fi fost altul. Viața îmi produce un vag dezgust, iar mișcarea mi-l sporește.

Plictiseala lipsește doar din peisajele care nu există și din cărțile pe care nicicând nu le voi citi. Pentru mine, viața este o somnolență care nu reușește să urce la creier. O păstrez în libertate să pot să fiu trist în ea.

Să călătorească, deci, cei care nu există! Pentru cei care nu sunt nimic, viața trebuie să fie curgere, așa cum viață este curgerea pentru un râu. Însă pe cei care gândesc sau simt, pe cei care sunt treji, oribila isterie a trenurilor, a automobilelor, a navelor nu-i lasă nici să doarmă, nici să vegheze.

Din orice călătorie, cât ar fi fost de scurtă, eu revin ca dintr-un somn agitat de vise – o moleșeală confuză, cu toate senzațiile lipite una de cealaltă, beat de tot ceea ce am văzut.

Îmi lipsește sănătatea sufletului, dacă aș vrea să mă odihnesc. Iar pentru mișcare îmi lipsește ceva situat între suflet și trup; mi se refuză nu gesturile, ci dorința de a le face.

Mi s-a întâmplat de multe ori să doresc să traversez fluviul, în aceste zece minute ce separă Terreiro do Paço de Cacilhas. Şi aproape de fiecare dată parcă am fost intimidat de atâta lume, de mine însumi şi de planul meu. Am făcut-o totuşi de câteva ori, simţind întotdeauna o apăsare şi de fiecare dată punând piciorul pe pământ numai la întoarcere.

Când îl simţi intens, Tejo-ul e un nenumărat Atlantic, iar malul din faţă un alt continent, sau chiar alt univers.

123.

Renunţarea e libertate. A nu râvni nimic este putere.

Ce-ar putea să-mi dea China şi nu mi-a dat deja sufletul meu? Iar dacă acel ceva nu-l pot găsi în sufletul meu, cum să mi-l poată da China, când ştiu că eu voi vedea China tocmai cu sufletul, dacă am s-o văd? Aş putea să plec să mă îmbogăţesc în Orient, oricum nu în suflet, căci bogăţia sufletului meu sunt eu, iar eu exist acolo unde mă aflu, cu sau fără Orient.

Înţeleg că cineva incapabil să simtă trebuie să călătorească. Iată de ce sunt atât de sărac atunci când aleg drept cărţi de experienţă cărţile de călătorii, care au o valoare doar prin imaginaţia celor care le scriu. Iar dacă cel care scrie are o imaginaţie bogată, ne poate încânta la fel de bine şi cu descrierea minuţioasă, fotografică, a peisajelor pe care şi le-a imaginat, şi cu descrierea, fireşte că mult mai vagă, a peisajelor pe care presupunem că le-a văzut. Suntem cu toţii nişte miopi, dar nu şi pe dinăuntru. Numai visul vede cu privirea.

De fapt, experienţa noastră terestră conţine două lucruri: universalul şi particularul. A descrie universalul înseamnă a înfăţişa ceea ce este comun tuturor sufletelor omeneşti şi întregii experienţe umane – cerul profund, cu ziua şi noaptea ce se nasc din el şi îl nasc; curgerea râurilor –, toate ţâşnind din aceeaşi apă

fraternă și proaspătă; mările, munții din depărtări tremurate, păstrându-și măreția înălțimilor în secretul adâncurilor; câmpurile, anotimpurile, casele, chipurile și gesturile; costumele și surâsurile, iubirea și războaiele; zeii, finiți și infiniți; informa Noapte, mamă de la originea lumii; Destinul, acest monstru intelectual care e totul... Descriind astfel de lucruri sau oricare altele la fel de universale eu îi vorbesc sufletului limbajul primitiv și divin, idiomul adamic pe care doi oameni îl înțeleg. Însă în ce limbă fărâmicioasă și babelică aș putea eu să descriu ascensorul de la Santa Justa[1], catedrala din Reims, chiloții bufanți ai zuavilor, sau felul în care se pronunță portugheza în Trás-os-Montes[2]? Iată deci tot atâtea lucruri care sunt accidente de suprafață: le poți simți din mers, mergându-le, nu simțindu-le. În ascensorul de la Santa Justa universală este mecanica, fiindcă simplifică lucrurile pentru toată lumea. Ceea ce este adevăr la catedrala din Reims nu e nici catedrala, nici orașul Reims, ci doar acea maiestate religioasă a edificiilor consacrată cunoașterii profunzimilor sufletului omenesc. Iar caracterul etern al chiloților zuavilor reiese din această ficțiune colorată a costumelor, limbaj uman care creează o simplitate socială devenită, în felul ei, un soi de nouă nuditate. Universale sunt în pronunția locală intonația familiară a oamenilor care trăiesc spontan, diversitatea de ființe apropiate, mulțimea pestriță a felurilor de a fi, diferențele dintre popoare și vasta varietate a națiunilor.

Trecători eterni care trecem pe lângă noi înșine, nu avem parte de alt peisaj decât ceea ce noi suntem. Nu posedăm nimic, căci nici pe noi nu ne posedăm. Nu avem nimic fiindcă nu suntem nimic. Ce fel de mâini să pot eu întinde și spre care univers? Universul nu e al meu: eu sunt al lui.

---

1 Celebrul ascensor, operă a lui Gustave Eiffel, mare atracție turistică, e funcțional și astăzi în centrul Lisabonei.

2 Regiune montană din nordul Portugaliei.

124.

(Chapter on Indifference or something like that)[1]

Orice suflet demn de el însuși ar dori să-și trăiască viața la Extrem. Cine se mulțumește doar cu ceea i se dă e un sclav. Iar cei care cer mereu ceva în plus se poartă ca niște copii. A cuceri un pic mai mult este o nebunie, căci orice cucerire este /.../.

A-ți trăi viața la Extrem înseamnă a trăi până la limită, dar există trei feluri de a face acest lucru, iar fiecărui suflet cultivat îi revine menirea de a-și alege una dintre metode. Viața poate fi trăită la extrem posedând-o în mod extrem, în periplul odiseic prin toate senzațiile trăite, prin toate formele energiei exteriorizate. Cu toate acestea, rari sunt, în toate epocile, cei care-și pot închide ochii obosiți de suma tuturor oboselilor, cei care au avut parte de tot și în toate felurile.

Rari sunt cei care pot cere și pot obține de la viață ca ea să li se dăruiască trup și suflet și care să știe, iubind-o cu toată inima, să nu fie nici geloși pe ea. Fără îndoială, așa ceva ar trebui să-și dorească orice suflet puternic și elevat. Însă atunci când constată că această dorință e imposibil de realizat, că-i lipsește forța să poată cuceri toate părțile Totului, i se prezintă sufletului alte două căi: una dintre ele este abdicarea totală, abstinența riguroasă, completă, și respingerea, din sfera sensibilității, a tuturor lucrurilor pe care el nu le poate poseda integral, în domeniul activității și energiei. În mod suprem e mai bine să nu acționezi deloc decât să acționezi inutil, fragmentar, insuficient, așa cum procedează această imbecilă, superfluă și strivitoare majoritate a oamenilor.

A doua posibilitate este calea perfectului echilibru, căutarea Limitei în Proporția Absolută, prin care dorința arzătoare de Extrem trece de la voință și emoție la Inteligență, căci cea mai mare ambiție nu mai este a dori să-ți trăiești toată viața, nici a încerca

1 „Capitol despre indiferență sau ceva similar" (engl.).

să trăiești toate viețile, ci ambiția de a-ți ordona toată viața, de a o desăvârși inteligent în Armonie și Coordonare.

Dorința de a înțelege, care pentru atâtea nobile suflete înlocuiește dorința de a acționa, aparține sferei sensibilității. A înlocui energia cu Inteligența, a rupe legătura dintre voință și emoție, golind de orice interes toate actele vieții materiale – iată tot ceea ce, odată obținut, valorează mai mult decât viața, pe care e atât de greu s-o posezi în întregime și atât de trist să o posezi parțial.

Argonauții afirmau că e necesar să navighezi, dar nu e necesar să trăiești[1]. Argonauți noi înșine, ai unei sensibilități bolnave, spunem că e necesar să simți, dar că nu e necesar să trăiești.

125.

Niciodată, Senhor[2], caravelele tale n-au întreprins o călătorie mai primordială decât cea până la urmă împlinită de spiritul meu în dezastrul acestei cărți. Ele n-au dublat nici un cap și n-au zărit nici un țărm mai îndepărtat, atât prin îndrăzneala îndrăzneților, cât și prin imaginația celor care îndrăznesc, decât promontoriile dublate de mine cu meditația mea sau decât țărmurile /.../ până la care mi-am dus eu sforțările.

La îndemnul tău, Senhor, a fost descoperită Lumea Reală; la îndemnul meu Lumea Intelectuală se va descoperi.

Înfruntatu-s-au argonauții tăi cu monștri și spaime. Tot așa, în călătoria gândirii mele, monștri și spaime avut-am de înfruntat.

---

1 Lui Pessoa i s-a atribuit celebra frază *„Navegar é preciso, viver não é preciso“*, folosită și în alte fragmente ca deviză orgolioasă a unui popor de navigatori. S-a descoperit însă că fraza îi aparținea lui Pompei și figurează în *Viețile paralele* ale lui Plutarh.

2 Aluzie la infantele don Henrique, supranumit „Navigatorul“, care a inițiat în secolul al XV-lea programul marilor descoperiri maritime portugheze, *„Os Descobrimentos“*, evocate de Pessoa însuși în volumul antum de poeme *Mesajul*.

Pe drumul care duce la abisul abstract, aflat în adâncul lucrurilor, trebuie să treci de orori pe care oamenii din lume nici nu și le imaginează și de spaime pe care experiența umană le ignoră; poate că țelul urmărit spre locul indefinit al mării comune este mult mai uman decât drumul abstract care duce până la neantul lumii.

Lipsiți de un acoperiș al lor, exilați pe drumul întoarcerii lor spre casă, văduviți pentru totdeauna de acea dulceață a unei vieți puse la adăpost de surprize, trimișii tăi au ajuns, în sfârșit, după moartea ta, la extremitatea oceanică a Terrei. Și au văzut acolo, în domeniul material, un cer nou și un nou pământ.

Eu, departe de drumurile lui eu însumi, orbit de viziunea vieții pe care o îndrăgesc, până la urmă am ajuns, de asemenea, la extremul neant al lucrurilor, la țărmul improbabil al limitei ființelor, la poarta nici-unui-loc, unde este abisul abstract al Lumii.

Și am trecut, Senhor, prin această Poartă. Apoi am rătăcit, Senhor, pe acele mări. Am contemplat, Senhor, acest invizibil abis.

Așez împlinirea acestei supreme Descoperiri sub invocarea numelui tău portughez, creator de argonauți.

126.

Cunosc perioade de mari stagnări. Nu că aștept, cum face toată lumea, zile la rând până să răspund cu o simplă carte poștală unei scrisori urgente ce mi-a fost adresată. Nici că renunț la nesfârșit să fac, ca nimeni altcineva, gestul ușor de făcut care mi-ar fi util sau gestul util care mi-ar fi agreabil. Intră mult mai multă subtilitate în felul meu de a fi neinteligent cu mine însumi. Eu stagnez în chiar sufletul meu. Se petrece în mine o suspendare a voinței, a emoției, a gândirii, iar această suspendare durează zile nesfârșite; numai viața vegetativă a sufletului – cuvântul, gestul, înfățișarea – mă mai poate exprima în raport cu alții și, prin intermediul lor, în raport cu mine.

În aceste perioade impregnate de umbre, nu pot să gândesc, să simt, să am vreo dorință. Nu mai știu să scriu altceva decât cifre sau să mâzgălesc. Nu resimt nimic, iar moartea unei persoane iubite mi-ar da impresia că s-ar produce într-o limbă străină. Sunt incapabil: am impresia că dorm, iar gesturile, cuvintele, acțiunile mele cele mai judicioase par a nu fi decât o respirație periferică, instinctul ritmic al unui organism oarecare.

Trec așa zile întregi și, dacă ar fi să le socotesc, nu aș putea să vă spun cât din viața mea s-a scurs astfel. Uneori cred, atunci când ajung să mă debarasez de această zacere, că nu rămân chiar gol pușcă, cum mi-aș imagina, că mai există văluri impalpabile care acoperă eterna absență a adevăratului meu suflet. Mi se mai întâmplă să constat că a gândi, a simți, a dori pot să reprezinte tot atâtea stagnări, față de un gând și mai intim, față de un mod de a simți mult mai individual, față de o voință pierdută undeva în labirintul a ceea ce sunt eu cu adevărat.

Fie ce-o fi, rămân așa cum sunt. Iar dumnezeului sau dumnezeilor ce vor fi existând, cu mâna mea le arunc de la mine ființa mea ca pe o sfidare, așa cum ordonă soarta, iar hazardul împlinește, fidel unui jurământ uitat.

127.

Nu mă indignez, căci indignarea e făcută pentru oameni puternici; nu mă resemnez, fiindcă resemnarea e pentru cei nobili; nici nu tac, fiindcă tăcerea este pentru cei mari. Eu nu sunt nici puternic, nici nobil, nici mare. Eu sufăr și visez. Mă plâng fiindcă sunt un slab, iar pentru că sunt un artist mă distrez imaginând plângeri muzicale sau aranjându-mi visurile în așa fel încât să fie cât mai conforme cu ideea mea de a le avea frumoase.

Îmi pare rău numai că nu sunt un copil, ca să pot să cred în visurile mele, și că nu sunt nebun, ca să le pot îndepărta de la sufletul meu pe toate cele care încearcă să /.../

Cum eu mi-am luat visurile drept realitate și mi-am trăit cât se poate mai intens propriile-mi visuri, acestea au făcut să-i crească un spin trandafirului fictiv al vieții mele visate. Astfel încât până și visurile mele îmi displac, căci le găsesc tot felul de defecte.

Nici faptul de a picta acest geam cu umbre colorate nu-mi poate ascunde zgomotul vieții, străină privirii mele, care se află pe partea cealaltă a geamului.

Fericiți sunt cei care construiesc sisteme pesimiste! Nu numai că se bucură fiindcă au făcut ceva, dar îi bucură și explicațiile pe care ei le găsesc și se consideră pe ei înșiși o parte integrantă din durerea universală.

Eu nu mă plâng de lume. Nu protestez în numele universului. Nu sunt pesimist. Eu sufăr și mă plâng, dar nu știu dacă ceea ce există în general e suferință, nici nu știu dacă e omenește să suferi. Ce importanță are să știi dacă este adevărat sau nu?

Sufăr, însă nu știu dacă pe bună dreptate. (Căprioară urmărită.)

Eu nu sunt pesimist, sunt trist.

128.

M-am ferit întotdeauna cu groază să mă fac înțeles. A fi înțeles înseamnă a te prostitua. Îmi place mai degrabă să fiu luat în serios, așa cum nu sunt, și să fiu ignorat omenește, decent, așa cum sunt în mod firesc.

Nimic nu m-ar putea indigna mai mult decât dacă ceilalți colegi de birou m-ar crede diferit de ei. Vreau să gust în taină ironia de a nu fi în ochii lor diferit de ei. Vreau să îndur supliciul de a-i vedea că mă consideră la fel ca ei și să îndur crucificarea de a nu fi cu nimic diferit. Există martiraje mai subtile decât cele la care

s-au supus sfinții și schimnicii. Există suplicii ale inteligenței care seamănă cu supliciile trupului sau cu cele ale dorinței. Și în unele, și în altele ajungi să cunoști o anumită voluptate.

129.

Comisionarul lega cu sfori obișnuitele lui pachete zilnice în frigul crepuscular din marele birou. „Dumnezeule, ce trăsnet!" exclamă, fără să se adreseze cuiva anume, cu acea voce gravă cu care îi dai „bună ziua“ unui bandit feroce. Inima a început să-mi bată din nou. Apocalipsa se îndepărtase. Era o pauză.

Și cât de bine-venit – lumină puternică și clară, așteptare, după care un bubuit asurzitor – acest trăsnet din preajmă, deja îndepărtându-se, ne ușurase de ceea ce se întâmplase. Dumnezeu dispăruse. Am simțit că plămânii mi se umplu de aer. Avusesem impresia că ne sufocam în birou. Și mi-am dat seama că mai erau și alte persoane în încăpere în afara băiatului. Toată lumea amuțise. S-a auzit atunci scârțâind ceva tremurător și crispat: era marea foaie de hârtie groasă din catastiful pe care-l răsfoia repezit Moreira, să verifice nu știu ce.

130.

De multe ori mă întreb ce-aș fi devenit eu dacă, la adăpost de vântul sorții după un paravan de bogăție, n-ar fi trebuit să fiu tras, de mâna morală a unchiului meu, spre un birou de comerț din Lisabona și dacă nu mi-ar fi fost dat după aceea să urc de la numitul birou spre altele, până la această mizerabilă culme a unui post de ajutor de contabil, cu o muncă nu mult diferită de un soi de siestă, plătită cu un salariu cât să nu mori de foame.

Îmi dau seama prea bine că, dacă acel trecut de care n-am avut parte s-ar fi realizat, n-aș fi astăzi individul capabil să scrie aceste

pagini, oricum mai bune, unele dintre ele, decât cele inexistente pe care în circumstanțe mult mai favorabile nu le-aș fi conceput decât în imaginație. Se întâmplă că banalitatea e un soi de inteligență, iar realitatea, mai cu seamă atunci când e stupidă și aspră, este un complement natural al sufletului.

Faptului că sunt ajutor de contabil îi datorez o bună parte dintre cele pe care pot să le simt și să le gândesc și tot el îmi permite dimpotrivă să le neg și să fug de povara lor.

Dacă ar trebui să precizez, pe spațiul gol lăsat pentru răspuns într-un chestionar, căror influențe literare i-ar putea fi recunoscătoare formația spiritului meu, aș umple spațiul indicând numele lui Cesário Verde, însă n-aș face-o de n-aș înscrie alături numele patronului Vasques, pe cel al contabilului Moreira, numele casierului Vieira și pe cel al lui António, băiatul de birou bun la toate. Iar în dreptul fiecăruia aș marca, cu litere majuscule, această adresă esențială: LISABONA.

Dacă observ cu atenție, toți aceștia au însemnat la alcătuirea viziunii mele despre lume, în egală măsură ca Cesário Verde, niște factori de corecție. Cred că așa sună și expresia, căreia evident că eu îi ignor sensul exact, folosită de ingineri când se desemnează tratamentul la care e supusă matematica pentru ca ea să poată să prindă din urmă viața. Dacă este exact, atunci e tocmai ceea ce s-a întâmplat. Dacă-i inexact, expresia dobândește sensul care ar fi putut să-i fie propriu, iar intenția se substituie metaforei care lipsește.

Și dacă privesc, de altfel, cu toată luciditatea de care sunt capabil, ce anume a fost viața mea în aparență, o văd ca pe ceva colorat – învelișul unei bomboane de ciocolată sau inelul auriu de la o țigară de foi – pe care un servitor, în timp ce trage cu urechea pe deasupra capetelor la conversație, îl mătură discret cu peria spre fărașul unde se adună firimiturile, printre diversele coji ale realității propriu-zise, de pe fața de masă care urmează să fie și ea ridicată. O deosebește de alte lucruri cu un destin asemănător doar acest mic privilegiu care va eșua, la rândul său, pe făraș. Iar conversația zeilor continuă

pe deasupra acestui du-te-vino al periuței, indiferentă la incidentele care fac parte din activitățile de curățenie ale lumii.

Da, în cazul că aș fi fost bogat, protejat, bine cocoloșit, ceva ornamental, n-aș fi avut parte nici măcar de acest scurt episod cu un petic de hârtie viu colorat, pierdut printre firimituri de pâine; aș fi rămas pe unul dintre platourile destinului – „nu, vă foarte mulțumesc" – și aș fi fost pus la loc pe una dintre polițele servantei să mă învechesc. Așa însă, abandonat după ce am fost golit de tot miezul meu practic, iată-mă aruncat la lada de gunoi odată cu pulberea rămasă din trupul lui Christos, fără să-mi pot imagina nici ceea ce urmează, nici printre ce astre se va petrece; știut fiind însă că există mereu o urmare.

131.

Neavând nimic de făcut, și nimic de gândit că ar trebui să fac, mă surprind așternând pe această hârtie descrierea unui ideal –

Schiță.

Sensibilitatea lui Mallarmé turnată în stilul lui Vieira; sau a visa ca Verlaine în trupul lui Horațiu; sau a fi Homer sub un clar de lună.

A simți totul, în toate modurile posibile; a ști să gândești cu emoțiile și să simți cu gândurile; a nu dori nimic cu prea multă ardoare decât la modul imaginativ; a suferi cu *coquetterie*[1]; a vedea clar pentru a scrie just; a te cunoaște pe tine însuți folosindu-te de simulări și de tactică, naturalizându-te în fel și chip și de fiecare dată cu toate documentele în regulă; într-un cuvânt, a te servi lăuntric de toate senzațiile, disecându-le și desfăcându-le până la Dumnezeu; după care să urmeze reambalarea lor și repunerea întregului pachet în vitrină, cum face și vânzătorul ambulant zărit din locul unde stau, transportându-și cutiile de văcsuit pantofii cu mărcile care se poartă acuma.

---

1 Cochetărie (fr.).

Toate aceste idealuri, posibile sau imposibile, sfârșesc de îndată. Am toată realitatea dinaintea mea – și nu e vorba nici cel puțin de vânzătorul ambulant și de mâna lui (pe care n-o zăresc), tenacul absurd al unui suflet dotat cu o familie și cu soarta lui, care gesticulează cu mișcările unui păianjen fără pânză și se agită nu departe, în fața mea, să-și aranjeze rafturile.

Și iată că una dintre cutii a căzut, ca Destinul fiecăruia dintre noi.

132.

Cu cât contemplu mai mult spectacolul lumii, fluxul și refluxul mutației din lucruri, cu atât mai profund mă conving cât de congenital fictiv e totul, cât de fals e prestigiul cu care se fălesc toate realitățile. Iar în timpul acestor reflecții, la care poate să ajungă într-o zi sau alta oricine cugetă, marșul pestriț al costumelor și modelor, complicatul parcurs al progresului și civilizației, confuzia grandioasă a imperiilor și culturilor – toate îmi apar ca un mit și o ficțiune visate undeva pe tărâmul umbrelor și uitării. Și nu știu dacă cea mai potrivită definiție pentru aceste ambiții moarte (moarte chiar și atunci când se împlinesc) n-ar trebui căutată în renunțarea extatică a lui Buddha, cel care, atunci când a înțeles vacuitatea lucrurilor, s-a înălțat din extazul său spunând „Acuma știu totul"; sau mai degrabă în atât de experta indiferență a împăratului Septimiu Sever; *„omnia fui, nihil expedit"* – am fost totul, nimic nu merită osteneala.

133.

...lumea, această grămadă de gunoi a forțelor instinctive, care strălucește totuși în soare cu licăriri de paiete de aur clarobscur.

În opinia mea, ciumele, furtunile și bătăliile sunt produse ale aceleiași forțe oarbe, operând fie prin intermediul unor microbi inconștienți, fie prin trăsnete sau puhoaie inconștiente, fie provocate de oameni inconștienți. Între un cutremur și un masacru nu văd altă diferență decât cea dintre un asasinat comis cu un cuțit și unul cu un pumnal. Monstrul imanent din lucruri se folosește în egală măsură – spre binele sau spre răul său, care-i sunt, după cât se pare, la fel de indiferente – de prăvălirea unei stânci de pe culmi sau de surparea geloziei și invidiei într-un suflet de om. Stânca se rostogolește și ucide un om; gelozia și invidia înarmează un braț, iar acel braț ucide un om. Asta e lumea, o grămadă de gunoi de forțe instinctive, care strălucește totuși în soare cu licăriri de paiete de aur clarobscur.

Ca să înfrunte această brutalitate a indiferenței, care constituie fundalul vizibil al lucrurilor, misticii au găsit că cea mai bună soluție era tot renunțarea. A nega lumea, a-i întoarce spatele ca atunci când ajungi în marginea unei mlaștini. A o nega asemeni lui Buddha, negându-i realitatea absolută: a o nega asemeni lui Christos, negându-i realitatea relativă; a nega /.../

Nu i-am cerut vieții decât să nu-mi ceară nimic. În ușa colibei pe care n-am avut-o, m-am așezat să mă încălzesc la soarele ce n-a existat și m-am bucurat de viitoarea bătrânețe a realității mele deja obosite (gustând și plăcerea de a n-o avea încă). A nu fi mort e destul pentru sărăntocii existenței, iar dacă mai ai și speranța că /.../

...sunt mulțumit de vis doar atunci când nu visez, iar lumea mă mulțumește doar atunci când o visez undeva departe. Pendul oscilant, mereu în mișcare spre a nu ajunge niciunde, pornind doar ca să se poată întoarce, etern prizonier în dubla fatalitate a unui centru și a unei mișcări inutile.

134.

Mă caut și nu mă găsesc. Aparțin orelor de crizanteme, clar profilate în aliniamentul vazelor. Ar trebui să fac din sufletul meu ceva decorativ.

Nu știu ce fel de detalii cât se poate de pompoase și căutate definesc turnura spiritului meu. Gustul meu pentru ornamental vine, fără îndoială, din faptul că simt în el ceva identic cu substanța sufletului meu.

135.

Lucrurile cele mai simple, cele cu adevărat simple, pe care nimeni nu le poate transforma în semi-simple, ajung să fie extrem de complicate când sunt trăite de mine. E destul uneori să trebuiască să dau bună ziua, ca să mă intimidez. Vocea mi se stinge ca și cum ar fi vorba de o mare îndrăzneală să pronunți asemenea cuvinte cu glas tare. E un soi de pudoare de a exista – nu știu să-i spun altfel!

Analiza constantă a senzațiilor noastre creează o nouă manieră de a simți, care poate să-i pară superficială unuia care analizează doar cu inteligența, nu cu senzațiile.

Toată viața am fost futil din punct de vedere metafizic și serios în glume. Dar, cu cât mi-am dorit mai mult, cu atât n-am ajuns să fac nimic serios. În mine și-a găsit să se joace cu mine un Destin *malin*[1].

---

1 Răutăcios (fr.).

Ce să zic, așa se-ntâmplă când ai emoții de bumbac obișnuit nu de mătase sau brocart! Și să mai trebuiască să le și descrii! Să ai emoții descriptive!

Simt cum se ridică din sufletul meu o remușcare de felul celei pe care Dumnezeu ar simți-o față de tot ceea ce există, surdă pasiune de lacrimi pentru condamnarea visurilor, în carnea celor ce le-au visat... Și-i urăsc fără ură pe toți poeții care au scris versuri, pe toți idealiștii care și-au dat pe față idealurile și pe toți aceia care au obținut ceea ce-și doreau.

Rătăcesc fără țintă pe străzile tăcute, mărșăluiesc numai ca să-mi obosesc trupul în deplin acord cu sufletul, suflet pentru care simt o milă maternă față de el însuși, muzicală și indefinită, cu sensibilitatea unei dureri cunoscute de care te bucuri că o simți.

Să dorm! Să dorm! Să mă liniștesc! Să mă reduc la cunoștința abstractă a respirației liniștite, lipsită de univers, de astre și suflet – mare moartă a unei emoții care reflectă absența stelelor!

136.

Ce teribilă greutate să simți! Ce teribilă greutate să trebuiască să simți!

137.

...hiperacuitatea, poate chiar a senzațiilor, poate doar a expresiei lor, dacă nu, și mai probabil, a inteligenței ce-și face loc între cele două și extrage din intenția de a exprima emoția fictivă existentă doar pentru a fi exprimată. (Probabil că ea există în mine

ca un revelator fotografic capabil să-l scoată în relief numai pe cel care eu nu sunt.)

138.

Există o erudiție a cunoașterii, adică exact ceea ce numim erudiție, și o erudiție a înțelegerii, care se numește cultură. Însă mai există și o erudiție a sensibilității.

Iar această erudiție a sensibilității nu are nimic de-a face cu experiența vieții. Experiența vieții nu ne învață nimic, așa cum istoria nu ne informează despre nimic. Adevărata experiență constă în a restrânge contactul cu realitatea și a intensifica analiza acestui contact. Așa se dezvoltă și se aprofundează sensibilitatea, căci totul se află în noi înșine; e destul să căutăm și să știm cum să căutăm.

Ce înseamnă a călători, și la ce poate folosi călătoria? Toate apusurile de soare sunt apusuri de soare; nu e nevoie să te duci să le vezi la Constantinopol. Senzația de libertate pe care ți-o dau călătoriile? Eu pot s-o am mergând de la Lisabona la Benfica[1], și să simt că e mult mai intensă decât dacă aș călători de la Lisabona până în China; căci dacă libertatea nu se află în mine, atunci, pentru mine, ea nu se află niciunde. „Orice drum – a spus Carlyle –, chiar și acest drum de la Entepfuhl, te poate duce până la capătul lumii."[2] Însă drumul de la Entepfuhl, dacă îl urmărești până la capăt, revine la Entepfuhl; așa încât Entepfuhl, unde ne aflăm deja, este chiar acel capăt de lume unde voiam să ajungem.

Condillac își începe astfel cartea lui celebră[3]: „Oricât de sus am putea urca și oricât de adânc am putea coborî, nu ieșim niciodată din senzațiile noastre". Nu debarcăm niciodată din noi înșine.

---

1 Cartier din nordul Lisabonei.

2 Thomas Carlyle, *Sartor Restartus: The Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh.* (N. ed. Zenith)

3 Citat inexact din *Essai sur l'origine des connaissances humaines* (1746). Condillac spune: „nu ieșim niciodată din noi înșine". (N. ed. Zenith)

Nu ajungem niciodată până la un altul decât devenind un altul prin imaginarea sensibilă a ceea ce suntem noi înșine. Adevăratele peisaje sunt cele pe care ni le creăm noi înșine. Căci, fiind noi zeii lor, le vedem așa cum sunt ele cu adevărat, deci cum au fost create. Nici una dintre cele șapte părți ale lumii nu mă interesează să o pot vedea cu adevărat; eu străbat numai cea de a opta parte și e singura care îmi aparține.

Cine a străbătut toate mările în lung și-n lat nu a navigat decât pe propria lui monotonie. Eu am străbătut mai multe mări decât oricine. Am văzut mai mulți munți decât cei existenți pe pământ. Am trecut prin orașe mai mult decât existente, și vaste fluvii din lumi care nu există au curs, absolute, pe dinaintea ochilor mei contemplativi. Dacă aș călători, aș întâlni, în copie palidă, doar ceea ce am văzut deja fără să călătoresc.

În țările pe care alții le vizitează, ei se simt ca niște pelerini anonimi. În țările pe care eu le-am vizitat, eu m-am transformat nu doar în plăcerea secretă a călătorului incognito, dar și în atitudinea maiestuoasă a regelui care domnea acolo și în întreg poporul cu toate obiceiurile locului, în toată istoria acelei nații și a celor vecine. Am devenit peisajele, casele pe care le-am văzut, fiindcă eu am fost toate acestea, create în Dumnezeu din substanța imaginației mele.

139.

De multă vreme nu mai scriu. Au trecut luni întregi fără să fi trăit și continui să oscilez, între biroul meu de funcționar și aspectul meu fiziologic, într-o intimă stagnare de gândire și simțire. Din păcate, așa ceva nu-ți aduce și odihnă: în putreziciune există și fermentație.

De multă vreme nu doar că nu mai scriu, dar nici nu mai exist. Abia dacă pot uneori să visez cu dificultate. Străzile sunt pentru

numai doar străzi. Mă ocup conștiincios de munca de la birou doar de dragul ei, dar n-aș putea spune că prea atent: dincolo de aparențe, în loc să meditez, dorm, dar sunt mereu un altul și dincolo de munca pe care o fac.

De multă vreme nu mai exist. Sunt super-inert și liniștit. Nimeni nu mă deosebește de cel care sunt. Tocmai mă simt respirând ca și cum aș fi dus la bun sfârșit o nouă acțiune sau una de multă vreme amânată. Încep să dobândesc conștiința faptului că am o conștiință. Poate că mâine mă voi trezi eu pe mine însumi și-mi voi relua cursul propriei mele existențe. Nu știu dacă, după asta, voi fi mai mult sau mai puțin fericit. Nu știu nimic. Îmi înalț fruntea de trecător și observ că, de pe colina Castelului São Jorge, soarele care asfințește, aflat în spatele meu, aprinde zeci de ferestre și incendiază până sus de tot casele într-o vâlvătaie rece. Însă de o parte și de alta a acelor ochi care aruncă spre oraș priviri severe colina este plăcută la sfârșitul acestei zile. Cel puțin pot să mă simt trist și să fiu conștient de faptul că tristețea mea tocmai s-a încrucișat cu zgomotul brusc – văzut cu auzul – al tramvaiului care trece, cu conversația gălăgioasă a unui grup de tineri, cu uitatul zumzet al acestui oraș care trăiește.

De multă vreme nu mai sunt eu.

140.

Mi se întâmplă uneori, și aproape de fiecare dată pe neașteptate, să apară din chiar centrul senzațiilor mele o oboseală de viață atât de cumplită, încât nici nu pot să-mi imaginez ipotetic un mijloc prin care s-o depășesc. A-i veni de hac prin sinucidere mi se pare nesigur, fiindcă moartea, chiar presupus inconștientă, e în acest caz insuficientă. E o oboseală care ar vrea nu să înceteze să existe – ceea ce poate sau nu poate să devină posibil –, ci este vorba de o oboseală mult mai oribilă și profundă: să reușești să încetezi chiar de a fi fost existat, ceea ce nu e deloc posibil.

Mi se pare uneori că zăresc, în speculațiile de regulă confuze ale hindușilor, ceva semănând cu această dorință mai negativă decât neantul. Însă fie că lor le lipsește acuitatea senzațiilor ca să ajungă să exprime în acest fel ceea ce gândesc, fie că le lipsește acuitatea gândirii ca să simtă astfel ceea ce simt. Fapt este că nu văd ceea ce întrevăd la ei. Fapt e că mă socotesc a fi cel dintâi care a încredințat cuvintelor absurdul sinistru al acestei senzații iremediabile.

Și mă vindec de ea scriind-o. Da, fiindcă nu există disperare, dacă e profundă cu adevărat, din moment ce nu este pur sentiment, ci participă la ea și inteligența, pentru care să nu se găsească remediul ironic al expresiei. Atunci când literatura nu va mai avea altă utilitate, îi va rămâne cel puțin aceasta, chiar dacă nu este destinată multora.

Nefericirile inteligenței, din păcate, sunt mai puțin dureroase decât cele ale sentimentelor, iar cele ale sentimentelor, din nefericire, mai puțin decât cele ale trupului. Zic „din nefericire" fiindcă demnitatea umană ar trebui să ceară să se întâmple invers. Nu există mai dureroasă senzație angoasantă a misterului decât iubirea, gelozia sau regretul, decât intensitatea unei spaime fizice puternice; sau senzație care să poată transforma mai profund pe cineva decât o fac mânia sau ambiția. Însă la fel de adevărat este că nici una dintre durerile care deșiră sufletul nu ajunge să fie atât de adevărat dureroasă ca o durere de dinți sau o criză de colici sau (presupun) ca durerile nașterii.

Suntem alcătuiți în așa fel încât inteligența, care ne înnobilează unele emoții sau senzații și le ridică deasupra altora, să reușească la fel de bine să le tragă în jos dacă își extinde analiza ajungând să le compare între ele.

Scriu de parcă aș fi cineva care doarme, iar întreaga mea viață este o chitanță încă nesemnată.

În coteţul de găini de unde până la urmă se va duce să fie ucis, cocoșul înalță imnuri libertății numai fiindcă are la dispoziție două prăjini.

141.
Peisaj de ploaie

Cu fiecare picătură de ploaie, viața mea pierdută plânge în natură. Ceva din neliniștirea mea se păstrează în fiecare picur de apă, precum și în rafalele urmate de alte rafale prin care tristețea zilei se revarsă inutil pe pământ.

Plouă mult, mult. Mi s-a umezit sufletul ascultând-o. Plouă... Carnea mea este lichidă și apoasă de jur împrejurul acestei senzații.

Un frig neliniștitor își pune degetele înghețate pe biata mea inimă. Ora cenușie /.../ se alungește, se eternizează în timp; clipele își târăsc picioarele.

Plouă teribil!

Din burlane țâșnesc torente minuscule și mereu imprevizibile. Simt cum se prelinge, în lungul perceperii mele abstracte de burlane, un gâlgâit sâcâitor de cădere de apă. Ploaia bate imperturbabilă, cu gemete, în ferestre /.../

O mână rece mă strânge de gât, mă împiedică să respir viața.

Moare totul în mine, chiar și faptul de a ști că pot să visez! În nici o ipostază fizică nu mă simt bine. Toate moliciunile catifelate de care mă ating scot țepi să-mi zgârie sufletul. Toate privirile în care îmi opresc privirile sunt atât de sumbre, șterse de această lumină sărăcăcioasă a zilei, bună, ai zice, doar să mori fără să suferi.

142.

Cel mai odihnitor în vise e faptul că le avem cu toții. Trebuie că se gândește și el la ceva acolo-n întunecime, băiatul de comisioane care între două curse moțăie toată ziua rezemat de balustradă. Eu cred că știu la ce se gândește el: la același lucru în care mă afund

eu între două paragrafe de scriere contabilă, în plictiseala estivală a biroului liniștit.

143.

Îi deplâng mai mult pe cei care visează probabilul, legitimul și lucrurile apropiate decât pe aceia care se pierd în reverii depărtate și stranii. Cine visează grandios sau e nebun și crede cu adevărat în ceea ce visează și e fericit, sau este un biet visător, pentru care visul rămâne muzica sufletului, legănându-l fără să-i spună nimic. Numai că cel care visează posibilul are posibilitatea reală a unei adevărate decepții. Nu pot regreta profund că nu am fost împărat roman, însă pot regreta amarnic că nu am intrat niciodată în vorbă cu croitoreasa care, zilnic, pe la orele nouă, la capătul străzii cotește întotdeauna la dreapta. Visul care ne promite imposibilul chiar prin asta ne privează de el; însă visul care ne promite posibilul intervine chiar în viață și îi delegă ei propria lui soluție. Primul trăiește absolut independent, excluzând tot restul; cel de al doilea e supus contingenței evenimentelor din afară.

Iată de ce iubesc peisajele imposibile și vasta întindere a platourilor deșertice pe unde nu voi umbla niciodată. Epocile istorice din trecut sunt o pură minunăție, întrucât, în mod evident, nu-mi pot imagina că se vor realiza cu mine. Atunci când visez ceea ce nu există, eu dorm; și mă trezesc când visez ceea ce poate exista.

La orele prânzului mă aplec ușor peste balustrada unuia dintre balcoanele de la biroul meu și mă las în voia unei senzații de abandon deasupra străzii, unde ochii mei distrați percep forfota oamenilor, pe care însă nu-i disting cu adevărat, din adâncul reflexiei. Adorm fără să-mi dau seama, rezemându-mi coatele de balustrada care mi le amorțește, și simt că nu mai percep nimic, păstrând doar impresia unei mari promisiuni. Amănuntele de pe strada încremenită

unde circulă tot felul de siluete se detașează într-o depărtare mentală: lăzile stivuite pe căruțe, sacii de la ușa unui magazin și, în ultima vitrină a magazinului de la colț, forma vagă a câteva sticle cu vin de Porto pe care nimeni, am eu impresia, nu le va cumpăra vreodată. Spiritul meu se izolează de jumătate din materie. Explorez cu imaginația. Mulțimea care trece pe stradă este tot cea de adineauri, are mereu același aspect fluctuant, pete de mișcare, voci de incertitudine, lucruri ce trec și nu reușesc niciodată să se întâmple.

De notat totul utilizând conștiința simțurilor mai degrabă decât recurgând chiar la simțuri... Posibilitatea altor lucruri... Brusc se aude, undeva în spatele biroului, sosirea metafizic de abruptă a băiatului care face comisioanele. Simt că aș putea să-l omor fiindcă mi-a întrerupt firul gândurilor pe care nu le-am gândit. Îl privesc, întorcându-mă spre el, într-o tăcere încărcată de ură și ascult cu anticipație, în această atmosferă de omucidere latentă, vocea cu care o să mi se adreseze ca să-mi spună cine știe ce. Îmi zâmbește din fundul încăperii și-mi dă bună ziua cu glas tare. Îl urăsc așa cum urăsc universul întreg. Îmi simt pleoapele grele de atâtea supoziții.

144.

După toate aceste zile mustind de ploaie, iată că cerul ne aduce din nou azurul, pe care plecase să-l caute în uriașele spații din înălțimi. Între străzile pe care bălțoacele dorm ca niște mlaștini pe câmpuri și bucuria luminoasă care proiectează o înfrigurare pe cer există un contrast care face plăcute străzile murdare și face primăvăratic acest smead cer de iarnă. E duminică și n-am nimic de făcut. N-am chef nici să visez, atât de frumoasă este ziua. Profit de ea cu un fel de sinceritate a simțurilor în care se abandonează și inteligența mea. Mă plimb, ca un funcționar în libertate. Mă simt bătrân, din pura plăcere de a mă simți întinerind.

În marea piață duminicală poate fi percepută o mișcare solemnă ca de zi specială. La biserica São Domingos[1] e ora ieșirii de la slujba religioasă, iar apoi va începe altă ceremonie. Pot fi zăriți unii credincioși ieșind, și alții care urmează să intre, aflați încă în așteptarea celor care deocamdată nu au cum să-i vadă nici pe cei care ies, nici pe cei care vor să intre.

Toate acestea n-au nici o importanță. Ele sunt, ca tot ceea ce constituie banalitatea vieții, un somn al misterelor și al contraforturilor de pe înălțimea cărora eu contemplu în vale, ca un herald care și-a îndeplinit misiunea, câmpia gândurilor mele.

Pe vremuri, când eram copil, mergeam și eu la această slujbă, sau la cea de după, dar poate era vorba tot de prima. Îmbrăcam, cu toată gravitatea care se cuvine, cel mai bun costum și singurul pe care-l aveam și mă bucuram de tot ceea ce vedeam – chiar și de ceea ce nu-mi dădea nici un motiv să mă bucur. Trăiam pe atunci prin intermediul exteriorului, iar costumul meu era nou și curat. Ce și-ar putea dori mai mult cineva care trebuie să moară într-o zi și, lăsându-se dus de mâna mamei lui, încă nu știe?

De toate acestea mă bucuram altădată, și iată de ce îmi dau seama abia acum, probabil, cât de mult mă bucuram. Intram la slujbă ca într-un mare mister și ieșeam ca și cum aș fi dat peste un luminiș. Așa și era cu adevărat, tot așa este realmente și astăzi. Numai cineva care nu crede și e adult, dotat cu un suflet care-și amintește și plânge, cunoaște ficțiunea și nefericirea, vraiștea și lespedea rece.

Așa e, ceea ce sunt eu acum mi-ar fi insuportabil dacă n-aș putea să îmi amintesc de ceea ce am fost. Iar această mulțime distrată care continuă să iasă de la slujbă și începutul mulțimii probabile care se adună treptat pentru următoarea – totul seamănă cu o mulțime de ambarcațiuni care alunecă sub ochii mei, lent fluviu, pe sub ferestrele larg deschise ale casei mele construite pe țărm.

---

1 Apartamentul în care se născuse Fernando Pessoa se afla într-o clădire din această piață, din centrul Lisabonei, cu vedere spre biserică.

Amintiri, duminici, slujbe religioase, plăcerea de a fi participat la ele, miracol al timpului care rămâne fiindcă a trecut și pe care nu-l pot uita fiindcă mi-a aparținut... Diagonală absurdă de senzații normale, brusc zgomot al unei căruțe de piață care își face roțile să scrâșnească în adâncul silențiosului fâșâit al automobilelor și care, grație unui oarecare paradox material al timpului, subzistă într-un anumit fel încă și astăzi, chiar aici, strecurat între cel care sunt și cel pe care l-am pierdut, în această privire anterioară aruncată spre mine însumi care sunt eu...

145.

Cu cât se înalță mai sus un om, cu atât mai mult trebuie să renunțe la anumite lucruri. Nu există loc pe culmi decât pentru omul singur. Cu cât e mai perfect, cu atât este mai întreg; și, cu cât este mai întreg, cu atât mai puțin riscă să fie un altul decât el însuși.

Considerațiile acestea mi-au venit după ce am citit, într-un ziar, nenumăratele peripeții ale vieții unui om celebru. Era vorba de un milionar american, care fusese cam de toate în viața lui. Obținuse tot ce poftise – bani, iubire, afecțiune, devoțiune, călătorii, colecții. Nu că banii ar putea face totul, însă magnetismul intens cu care se obțin mulți bani poate efectiv aproape totul.

În timp ce-mi puneam ziarul pe masa de la cafenea, mă gândeam că ar putea să declare același lucru, în cercul lui, și un simplu comis-voiajor vag cunoscut de mine, care prânzește zilnic, cum se întâmplă și în acest moment, la masa din fund, pe colț. Tot ceea ce milionarul avea are și acest om; la o scară mai redusă, desigur, însă pe măsura lui. Sunt doi oameni care au reușit în același fel, și nu diferă nici măcar în privința celebrității, căci diferența de mediu restabilește echilibrul. Nimeni în lumea asta nu ignoră numele milionarului american; dar nimeni, în piața din Lisabona, nu ignoră numele comis-voiajorului care prânzește aici.

Până la urmă, cei doi au avut parte de tot ceea ce o mână poate obține întinzând brațul. Diferită era numai lungimea brațului, în rest erau la fel. N-am putut niciodată invidia această specie de oameni. Am crezut întotdeauna că izbânda înseamnă să obții ceea ce este de neatins, să poți trăi acolo unde nu te afli, să fii mai viu după moarte decât erai în timpul vieții și să dobândești, în sfârșit, ceva imposibil, absurd, depășind, ca pe o serie de obstacole, însăși realitatea lumii.

Dacă mi s-ar spune că plăcerea de a dăinui după ce încetezi să exiști nu are nici o valoare, aș răspunde, mai întâi, că nu știu dacă e nulă sau nu, fiindcă ignor adevărul în ceea ce privește supraviețuirea omului; iar după aceea aș răspunde că plăcerea de a dobândi faima viitoare este o plăcere prezentă – numai faima e la viitor. Este o plăcere de orgoliu, care nu se poate compara cu nici una dintre cele procurate de un bun material. S-ar prea putea să fie iluzorie; însă este oricum mai durabilă decât plăcerea de a gusta doar ceea ce se află la îndemână. Milionarul american nu poate crede că posteritatea va aprecia poemele sale, dat fiind faptul că n-a scris nici unul; comis-voiajorul nu poate presupune că viitoarele generații vor fi înnebunite după tablourile sale, fiindcă n-a pictat niciodată nici unul.

În schimb eu, care în această viață trecătoare nu sunt nimic, pot savura cu anticipație viitorul citind pagina pe care tocmai o compun; pot să fiu de pe acum mândru, ca de un fiu, de faima mea viitoare, fiindcă, cel puțin, sunt înzestrat cu tot ce trebuie ca s-o pot obține. Gândindu-mă la toate acestea, mă ridic de la masă; iar statuia mea invizibilă se înalță, cu o intimă maiestate, mult deasupra orașului Detroit, Michigan, și deasupra întregii piețe din Lisabona.

Îmi dau totuși seama că altul a fost punctul de plecare al gândurilor mele. Era vorba de necesitatea de a fi cât mai puțin în timpul vieții dacă vrei să-i supraviețuiești. Însă nici o idee nu-i mai brează decât cealaltă, toate se aseamănă. Gloria nu este o medalie, ci mai degrabă o monedă; pe o parte avem Figura, pe cealaltă parte, indicația

valorii. Pentru valori superioare nu există monede: sunt de hârtie, iar hârtia valorează întotdeauna puțin.

Iată cu ce fel de considerații de psihologie metafizică se consolează oamenii umili ca mine.

146.

Unii au în viață un mare vis și ajung să-l rateze. Alții n-au pe durata vieții lor nici un fel de vis și reușesc, de asemenea, să-l rateze.

147.

Orice efort, indiferent care i-ar fi scopul, suferă, atunci când se manifestă, devierile pe care i le impune viața; devine un alt efort, în alte scopuri, și ajunge uneori chiar la rezultatul opus celui intenționat. Numai un scop de nimica toată merită să fie vizat, fiindcă numai țelurile neînsemnate pot fi atinse în întregime. Dacă vreau să-mi canalizez eforturile să fac avere, aș putea într-un anumit fel să reușesc; e un scop mărunt, ca toate scopurile cantitative, personale sau nu, care sunt pipăibile și verificabile. Însă cum aș putea să-mi realizez intenția de a sluji patria, de a dezvolta cultura umană sau de a îmbunătăți umanitatea? N-aș putea fi sigur nici de mijloacele folosite și nici n-aș putea verifica rezultatul.

148.

Omul perfect al păgânilor era perfecțiunea omului care există; omul perfect al creștinilor e perfecțiunea omului care nu există; omul perfect al budismului este perfecțiunea de a reuși să nu existe om.

Natura e diferența dintre suflet și Dumnezeu.

Tot ceea ce expune sau exprimă omul este doar o notă pe marginea unui text șters de tot. Iar din înțelesul acestei notițe reușim, mai mult sau mai puțin, să recompunem presupusul sens al textului, însă rămâne mereu un dubiu, iar sensurile posibile sunt nenumărate.

149.

Mulți au definit omul, și de obicei l-au definit prin contrast cu animalele. Iată de ce, în definițiile date omului aflăm deseori expresia „omul este un animal...", urmată de un adjectiv, sau „omul este un animal care...", și ni se explică de care fel. „Omul este un animal bolnav", a spus Rousseau, și este în parte adevărat. „Omul este un animal rațional", spune Biserica, și este în parte adevărat. „Omul este un animal care se servește de unelte", a spus Carlyle, și este în parte adevărat. Însă toate aceste definiții, și altele asemănătoare, rămân întotdeauna incomplete și marginale. Explicația este foarte simplă: nu-i ușor să-l deosebești pe om de animale, neexistând un criteriu sigur care să facă diferența. Viața umană se petrece în aceeași intimă inconștiență ca viața animalelor. Aceleași legi profunde care comandă din exterior instinctele animalelor reglează, tot din exterior, inteligența omului, care pare să fie doar un instinct pe cale de formare, la fel de inconștient ca orice alt instinct, dar mai puțin perfect, căci este încă neformat.

„Totul vine din absurd", se spune în *Antologia greacă*[1]. Și este realmente adevărat că totul decurge din lipsa de rațiune. În afara matematicii, care are de-a face doar cu cifre moarte și formule goale,

1 *Antologia greaca*, sau *Antologia palatină*, culegere de poeme scurte aparținând unor autori greci și eleniști. A fost alcătuită în secolul X.

din care pricină poate fi perfect logică, știința nu este altceva decât joacă de copii în amurg, ca și cum am vrea să prindem umbra păsărilor sau să oprim umbrele ierbii ondulând în vânt.

Mai este apoi curios și straniu să vezi că, deși nu-i ușor să găsești cuvinte care să definească omul ca fiind deosebit de animale, este dimpotrivă ușor să găsești mijloace prin care să stabilești deosebirea dintre omul superior și omul banal.

Nu uit niciodată o frază a lui Haeckel[1], savantul biolog, citită în copilăria inteligenței mele, în acea perioadă în care de obicei se citesc opere de popularizare a științei sau argumente împotriva religiei. Fraza spune aproximativ următoarele: că mult mai mare este distanța între omul superior (cred că se referea la vreun Kant sau Goethe) și omul banal decât între omul banal și maimuță. Fraza cu pricina mi-o amintesc tocmai fiindcă-i adevărată. Între mine, care precum cei obișnuiți să gândească sunt, din toate punctele de vedere, un nimica, și un țăran oarecare din Loures se stabilește, neîndoielnic, o distanță mai mare decât între acel țăran și, să nu zic o maimuță, dar un câine sau o pisică. Nici unul însă, de la pisică până la mine, nu e cu adevărat stăpân peste viața care i-a fost impusă sau pe destinul ce i s-a dat; suntem cu toții doar niște derivate din nu știu ce, umbre ale unor gesturi făcute de altcineva, efecte încarnate, consecințe dotate cu simțuri. Dar între mine și țăran există o deosebire de calitate, provenită din existența în mine a gândirii abstracte și a emoției dezinteresate; în timp ce între el și o pisică nu există, spiritualmente vorbind, decât o diferență de grad.

Omul superior se deosebește de omul inferior și de frații acestuia, animalele, prin simpla calitate a ironiei. Ironia este cel dintâi indiciu al momentului când conștiința devine conștientă de sine. Iar ironia străbate două etape: cea marcată de Socrate, când spune „știu numai că nu știu nimic", și cea marcată de Sanches[2], când spune „nu știu nici măcar dacă nu știu nimic". Prima etapă ne

1 Ernst Haeckel (1834-1919), om de știință german.
2 Francisco Sanches (1550-1622), filozof portughez.

conduce spre punctul unde ne îndoim de noi în chip dogmatic, iar tot omul superior ajunge să o atingă. Cea de a doua ne conduce la punctul unde ne îndoim de noi și de îndoiala noastră; puțini oameni au atins-o în această scurtă existență, deja atât de lungă, a timpului în care umanitatea a văzut noaptea și soarele alternând pe diverse suprafețe ale pământului.

A se cunoaște pe sine înseamnă a fi în eroare, iar oracolul care spune „Cunoaște-te pe tine însuți" propune o muncă mai dificilă decât cele ale lui Hercule și o enigmă mai tenebroasă decât cea a Sfinxului. Ignoră-te pe tine însuți în mod conștient, iată calea. Căci a se ignora pe sine în mod conștient e o folosire activă a ironiei. Nu cunosc nimic mai măreț și demn de un om cu adevărat mare decât analiza răbdătoare și expresivă a felurilor în care ne ne-cunoaștem pe noi înșine, decât bilanțul, în cunoștință de cauză, al inconștienței momentelor noastre de conștiență – metafizică a umbrelor noastre autonome, poezie născută din crepusculul deziluziei.

Însă există ceva care ne creează mereu noi iluzii, ceva care ne tocește în permanență simțul analizei, iar adevărul, chiar dacă fals, ne iese mereu în față la colțul străzii. Toate acestea sunt mai obositoare chiar decât viața, atunci când ea este obositoare, mai obositoare chiar decât cunoașterea și meditația noastră asupra vieții, care nu încetează nici o clipă să ne obosească.

Mă salt de pe scaunul pe care, aplecat neatent deasupra mesei, stăteam și mă amuzam relatându-mi mie însumi aceste impresii disparate. Mă ridic, îmi înalț trupul în interiorul lui, mă îndrept spre fereastra mea situată deasupra acoperișurilor, de la înălțimea căreia pot zări orașul dând să adoarmă în lenevosul început de liniște. Luna uriașă, de un alb alburiu, pune cu tristețe în evidență diferențele, altfel ascunse, care deosebesc între ele fațadele caselor. Clarul de lună pare să fixeze în lumina lui înghețată întreg misterul lumii. Pare să scoată totul la iveală, chiar dacă nu sunt decât umbre hașurate de pale lumini, intervale înșelătoare, denivelări absurde, incoerențe ale vizibilului. Nici pic de briză, iată de ce misterul

pare și mai amplu. Mă ia cu tot felul de grețuri în gândirea mea abstractă. N-am să scriu niciodată o pagină care să mă dezvăluie sau care să dezvăluie cât de cât ceva. Un norișor de scamă plutește vag deasupra lunii, ca o ascunzătoare. Sunt la fel de ignorant ca aceste acoperișuri. Am eșuat, cum a eșuat întreaga natură.[1]

150.

Pentru mine, faptul că instinctul persistă sub aparența inteligenței este un spectacol dintre cele mai intime și mai constante. Deghizarea ireală a conștiinței e bună doar să scoată în evidență inconștiența care nu deghizează nimic.

De la naștere până la moarte, omul e sclavul aceleiași exteriorități față de sine însuși care aparține și animalelor. În timpul vieții el nu trăiește, ci doar vegetează ca ele la un nivel superior și cu un mai mare grad de complexitate. Se ghidează după anumite norme fără să-și dea seama de existența lor și de faptul că li se supune lor, iar ideile, sentimentele și faptele lui sunt toate inconștiente – nu fiindcă le-ar lipsi trăsătura conștiinței, ci fiindcă nu sunt dotate cu două conștiințe.

Vagi intuiții despre vagi iluzii – atâta, și nimic mai mult, are majoritatea oamenilor.

Dacă mă las antrenat pe firul divagațiilor, urmăresc povestea banală a unor vieți banale. Îmi dau seama că oamenii sunt în toate sclavii temperamentului subconștient, ai circumstanțelor străine din exterior, ai unor impulsuri care îi împing să vină și să nu vină în contact cu ceilalți, iar în acest contact, cu ei și prin ei, se ciocnesc unii de alții ca niște sfere goale.

De câte ori n-am auzit eu repetată aceeași frază care simbolizează toată absurditatea, tot neantul și toată guraliva lipsă de

---

1 Text publicat în revista *Presença*, vol. 2, nr. 34, noiembrie 1931-februarie 1932.

cunoaștere a vieții, frază care se pronunță în legătură cu o oarecare plăcere materială, anume: „iată tot ceea ce iei cu tine dintr-o viață"...

Să iei cum? Și unde să te duci cu ceea ce iei? Și de ce? Ar fi trist să-i trezești pe cei tolăniți la umbră cu întrebări de acest fel... Numai un materialist poate pronunța astfel de frază, fiindcă orice om care vorbește așa, chiar dacă nu-și dă seama, e un materialist. Ce crede el că ar putea lua din viață, și în ce fel? Unde crede el că poate să-și ducă cotletul de porc și vinul roșu și pe ocazionala lui mândră? Spre care dintre cerurile în care el nu crede? Și în care întinse ținuturi unde nu va putea lua cu el altceva decât putreziciunea pe care a constituit-o întreaga lui viață larvară? Nu cunosc altă frază mai tragică și mai pe deplin revelatoare despre umanitatea umană. Numai plantele ar putea vorbi așa, dacă le-ar fi cu putință să știe că se bucură de soare. În termeni similari ar vorbi despre plăcerile lor somnambule doar animalele, inferioare oamenilor în exprimarea de sine. Și cine să știe de nu cumva eu însumi, cel care vorbește acum și care înșiră aceste rânduri cu vaga impresie că ele vor putea avea o existență durabilă, nu estimez, la rândul meu, că amintirea de a le fi scris este tot ceea ce voi „lua eu de la viață". Iar așa cum inutilul cadavru al omului de rând coboară spre groapa comună, cadavrul la fel de inutil al prozei mele făcute pe măsura mea coboară în uitarea comună. Cât despre cel cu cotletele lui de porc, cu vinul și cu mândra lui – de ce să-mi bat joc de el?

Înfrățiți în aceeași imposibilitate de a cunoaște, moduri diferite ale aceluiași sânge, forme diverse ale aceleiași moșteniri – care dintre noi doi să-l poată renega pe celălalt? Îți poți renega nevasta, însă niciodată mama, sau tatăl, sau un frate.

151.

Lent, în clarul de lună din noaptea lentă, vântul agită tot felul de lucruri care lasă tot felul de umbre amestecate. Poate nu sunt

decât rufele întinse să se usuce la un etaj mai sus, însă umbra, ea însăși, nu știe ce sunt cămășile, deci flutură impalpabilă într-un acord mut cu tot restul.

Am lăsat deschise obloanele, să mă trezesc devreme, dar până acum – iar noaptea e deja foarte înaintată, încât nici nu se mai aude – n-am putut nici să mă las cuprins de somn, nici să rămân de tot treaz. Se întrezărește un clar de lună dincolo de întunecimea odăii mele, care însă nu trece prin geam. El există, pur și simplu, ca o zi de un argintiu scorojit, iar acoperișurile din față, zărite de mine din poziția în care stau întins pe pat, sunt umezite de o albiciune înnegrită. Ca niște gesturi de adio adresate de sus cuiva care nu aude, se răspândește o pace tristă în lumina crudă a lunii.

Fără să văd nimic, fără să gândesc, ținându-mi ochii închiși peste un somn absent, mă gândesc cu ce cuvinte adevărate ar putea fi descris un clar de lună. Cei din vechime ar spune că este alb sau că-i de argint. Dar falsul alb al clarului de lună are mai multe culori. Dacă m-aș ridica din pat și aș privi prin geamul rece al ferestrei aș constata prea bine că, în aerul izolat din înălțimi, clarul de lună e de un alb cenușiu albăstrindu-se cu un galben palid; și că, pe acoperișurile de diverse forme, în degradeurile de pete negre încălecate unele peste altele, el fie că aurește cu un soi de alb negru fațadele ce i se supun, fie că îneacă sub o culoare lipsită de culoare roșeața brună de pe înaltele acoperișuri de țiglă. În fundul străzii, abis liniștit, cu pietre de pavaj goale bombându-se inegal, clarul de lună nu are culoare, exceptând doar o nuanță albastră care ar putea să rezulte din cenușiul pietrelor. Iar în adâncul orizontului el este, probabil, de un albastru sumbru, diferit de albastrul negru al cerului la zenit. În ferestrele în care bate este de un galben negru.

De aici din pat, dacă îmi deschid ochii însomnorați de un somn care pe mine nu mă prinde, se vede un aer înzăpezit devenit culoare în care plutesc tot felul de filamente călduțe de nacru. Și, dacă e să gândesc cu ceea ce simt, clarul de lună este o plictiseală devenită bezna alburie, întunecându-se treptat, ca și cum ochii mei s-ar închide încetul cu încetul peste această indistinctă albeață.

152.

Sunt uluit întotdeauna când duc ceva la bun sfârșit. Uluit și întristat. Instinctul meu perfecționist ar trebui să mă împiedice să sfârșesc ceva; ar trebui să-mi interzică până și să încep. Cum sunt distrat, uit și fac. Iar ceea ce obțin este, în mine, nu rezultatul unui act de voință, ci mai degrabă un defect al ei. Mă lansez în tot felul de începuturi numai fiindcă nu am puterea să gândesc și le duc la bun sfârșit fiindcă n-am curajul să le pun capăt. Cartea de față e rezultatul lașității mele.

Explicația pentru faptul că de atâtea ori îmi întrerup șirul gândurilor introducând o schiță de peisaj, care se integrează oarecum în schema, reală sau presupusă, a impresiilor mele, poate veni din constatarea că peisajul este o poartă prin care fug să scap de conștientizarea propriei mele neputințe creatoare. În miezul acestor convorbiri cu mine însumi pe care le alcătuiesc cuvintele acestei cărți, simt deodată nevoia să vorbesc cu o altă persoană și mă adresez acestei lumini care plutește, ca acuma, peste acoperișurile caselor, ce par umezite de această limpezime oblică; mă adresez agitației ce frământă crengile copacilor care, deși cocoțați pe colinele orașului, par să fie atât de aproape, amenințați de nu știu ce mută primejdie de a se surpa; mă adresez afișelor suprapuse de pe fațadele unor case ce se cațără pe povârnișurile colinelor, având în chip de litere ferestrele lor, peste care soarele deja mort întinde un clei umed și auriu.

De ce să scriu, dacă nu scriu mai bine? Dar oare ce s-ar întâmpla cu mine dacă n-aș scrie nici cel puțin ceea ce reușesc să scriu, chiar dacă procedând astfel rămân mult inferior mie însumi? Sunt un plebeu al idealului, fiindcă încerc să-l duc la îndeplinire; nu mă folosesc de tăcere asemeni cuiva căruia îi este teamă de o cameră întunecată. Fac parte din categoria celor care apreciază mai mult recompensele decât efortul și își savurează gloria împodobiți cu blănuri.

Pentru mine, a scrie înseamnă a mă înjosi; dar nu mă pot opri din scris. A scrie e ca un drog respingător la care totuşi recurg, viciul pe care îl dispreţuiesc, dar în care trăiesc. Există veninuri necesare, unele dintre ele extrem de subtile, alcătuite din ingrediente ale sufletului, ierburi culese prin cotloanele ruinelor din visurile noastre, fluturi negri capturaţi printre morminte, alungite frunze de arbori obsceni care-şi freamătă crengile pe zgomotoasele maluri ale apelor infernale din suflet.

Scrisul, da, înseamnă a mă pierde, însă toată lumea se pierde, fiindcă totul e doar o pierdere. Cu toate acestea, eu mă pierd fără plin de bucurie, nu ca râul la o confluenţă pentru care se născuse incognito, ci ca o baltă lăsată în urma ei pe plajă de mareea ce s-a retras, a cărei apă absorbită treptat nu va regăsi niciodată drumul spre mare.

153.

Mă ridic de pe scaun cu un efort monstruos, dar am impresia că-l iau cu mine şi că a devenit mult mai greu, pentru că e scaunul subiectivităţii.

154.

Cine sunt eu pentru mine? Sunt o senzaţie a mea.

Fără să vrea, inima mi se goleşte ca o găleată găurită. A gândi? A simţi?

De îndată ce devin lucruri bine definite, toate ne obosesc foarte mult.

155.

Așa cum unii lucrează din plictiseală, eu scriu, uneori, fiindcă nu am nimic de spus. În reveriile prin care se pierde cât se poate de firesc cineva care nu se gândește la nimic, eu mă pierd scriind, căci eu știu să visez în proză. Iar multe sentimente sincere, multe emoții legitime rezultă din faptul că eu nu simt.

Există momente în care vacuitatea de a se simți trăind atinge grosimea concretă a unui lucru pozitiv. Pe marii oameni de acțiune cum sunt sfinții, care funcționează cu întreaga lor emoție, nu doar cu o parte a ei, acest sentiment că viața nu înseamnă nimic îi conduce spre infinit. Ei se împodobesc cu ghirlande de noapte și astre și se miruiesc cu tăcere și solitudine. Pe marii oameni de inacțiune, în rândul cărora cu umilință mă socotesc și pe mine, același sentiment îi conduce spre infinitezimal; ei trag de senzații ca de niște elastice până zăresc porii aparentei lor continuități care se moleșește.

Și unora, și altora, în asemenea clipe, le place somnul, ca omului obișnuit care nu știe nici cum să acționeze, nici cum să nu acționeze, simplu reflex de existență generică a ființei umane. Somnul este fuzionarea cu Dumnezeu, e Nirvana, oricum am vrea să-l definim; somnul este lenta analiză a senzațiilor, fie că-l folosim ca pe o știință atomistă a sufletului, fie că îl dormim ca pe o muzică a voinței, lentă anagramă a monotoniei.

Scriu întârziind asupra cuvintelor, ca în fața unor vitrine în care n-aș vedea nimic, și e vorba de semi-sensuri, de cvasiexpresii, ca niște baloturi de stofă cărora abia dacă le-aș percepe culorile, armonii întrezărite și alcătuite din cine știe ce obiecte. Scriu balansându-mă, ca o mamă nebună care ar continua să-și legene copilul mort.

Într-o bună zi, nu știu bine în care, m-am trezit pe această lume, iar din clipa în care evident că mă născusem, până atunci, trăisem fără să simt nimic. Și, când am întrebat unde mă aflu, cu toții mi-au spus minciuni și s-au contrazis. Iar când am întrebat ce trebuia să fac, cu toții m-au îndrumat pe căi greșite, fiecare răspunzându-mi în alt fel. Când m-am oprit în mijlocul drumului fiindcă

nu știam încotro s-o iau, cu toții s-au arătat uimiți că nu continui spre o destinație despre care nimeni nu știa unde se află sau că nu fac cale întoarsă: eu, care, trezit la răscrucea drumurilor, nu știam nici de unde veneam. Am văzut că mă aflam pe o scenă și nu știam nimic despre rolul pe care alții începeau de îndată să-l debiteze, fără să-l cunoască însă nici ei mai bine. Mi-am dat seama că eram costumat în paj, însă nu mi se dăduse o regină, și tot eu am fost pedepsit pentru că nu o aveam. Am văzut că țineam în mână mesajul pe care trebuia să-l transmit, dar când le-am spus că bucata de hârtie era albă au râs de mine. Și nici acum nu știu dacă au râs fiindcă bucățile de hârtie cu mesaje sunt întotdeauna albe sau fiindcă toate mesajele se cuvin ghicite.

Până la urmă, m-am așezat la răscrucea drumurilor, ca în fața unui cămin părintesc care îmi lipsea. Rămas apoi singur cu mine însumi, am început să fac bărcuțe din hârtia cu minciuni pe care mi-o dăduseră... Nimeni nu a vrut să mă creadă, nici ca mincinos, iar eu nu aveam la îndemână bazine cu apă să le dovedesc adevărul.

Cuvinte leneșe, pierdute, metafore ciuntite pe care o vagă angoasă le agață de umbre... Vestigii ale unor momente mai fericite, trăite în adâncul nu știu căror alei... Lampă stinsă al cărui grăunte de aur strălucește-n întunecime din amintirea luminii stinse... Cuvinte aruncate nu în vânt, ci pe pământ, scăpate printre degetele unor palme care se deschid, ca niște frunze uscate căzând mereu peste ele însele dintr-un copac care este invizibil de infinit... Nostalgie după fântânile din grădinile altora... Gingășie pentru tot ceea ce nu s-a întâmplat vreodată...

A trăi! A trăi! Și mă întreb dacă, din întâmplare, măcar în patul Persefonei aș putea dormi bine.

156.

Ce imperioasă regină va fi păstrat prin preajma lacurilor ei amintirea vieții mele plecate? Am fost pajul de sub insuficiente frunzare

în clipele cu păsări de tihnă azurie. În depărtare, navele completau unduirea mării venită până lângă terasele mele, iar în norii din partea de sud mi-am pierdut sufletul, cum lași o vâslă să cadă.

157.

Să creez în mine un stat cu propria lui politică, cu partide și revoluții, să fiu eu toate acestea, să fiu eu Dumnezeu în panteismul regal al acestui popor-eu, esență și acțiune ale acelor trupuri, ale sufletelor lor, ale colbului pe care-l calcă pașii lor și ale tuturor gesturilor pe care ei le fac. Să fiu totul și toate, să fiu ei, dar și ne-ei. Vai de capul meu! Iată încă unul dintre acele visuri pe care nu ajung să le realizez. De l-aș realiza, poate că aș muri, nu știu de ce, dar după așa ceva nu s-ar mai putea trăi, atât de mare e sacrilegiul comis împotriva lui Dumnezeu, atât de mare este uzurparea pe care o reprezintă puterea divină de a fi totul.

Ce mi-ar mai plăcea să pot crea un iezuitism al senzațiilor!

Există metafore mai reale decât oamenii care merg pe stradă. Există anumite imagini în ungherele unor cărți care trăiesc cu mai multă claritate decât mulți bărbați sau femei. Există fraze literare cu o individualitate absolut umană. În anumite pasaje și paragrafe pe care le scriu, există trăsături care mă îngheață de spaimă, atât de net îmi apar ca niște ființe umane, atât de clar se detașează ele pe zidurile odăii mele, noaptea, pe întuneric /.../ Am scris fraze ale căror sunete, citite cu voce tare sau în gând – căci e imposibil să ștergi urma sunetului –, au exact aspectul unor lucruri care au câștigat exterioritate absolută și suflet de sine stătător.

Atunci cum de expun, din când în când, procesele contradictorii și ireconciliabile de a visa și de a învăța cum se visează? Probabil fiindcă m-am obișnuit prea mult să simt falsul ca pe ceva adevărat, să le simt pe cele visate la fel de distinct ca și pe cele văzute, încât am pierdut capacitatea umană, falsă, cred eu, de a distinge între adevăr și minciună.

Mi-ajunge să văd clar, cu ochii sau cu auzul, sau cu oricare alt simț, pentru a simți că acel lucru este real. Se poate întâmpla să simt simultan două lucruri incompatibile. Nu are nici o importanță.

Există ființe capabile să sufere ore în șir fiindcă nu sunt cutare personaje dintr-un tablou sau cutare figuri de pe un joc de cărți. Există și suflete peste care apasă ca un blestem imposibilitatea de a fi astăzi unul dintre oamenii din Evul Mediu. Cândva, am cunoscut și eu acel gen de suferință. Astăzi nu mi se mai întâmplă. Astăzi merg mult mai departe. Mult mai mult mă doare, de exemplu, că nu reușesc să visez că aș fi doi regi în regate diferite, aparținând, de pildă, unor universuri care posedă sisteme de spațiu și de timp diferite. Faptul că nu pot visa așa ceva este o adevărată suferință. E ca și cum aș suferi de foame.

A avea posibilitatea să visezi la cele de neconceput vizualizându-le e unul dintre marile triumfuri de care, cu toată grandoarea mea, nici eu nu am parte decât rareori. Da, de exemplu să visez că sunt, simultan, în mod separat, fără pic de confuzie, bărbatul și femeia din timpul acelei plimbări pe care un bărbat și o femeie o fac pe malul unei ape. Și, la fel, să mă zăresc, indubitabil, fiind în aceleași două lucruri, integrat pe deplin în fiecare dintre ele: de pildă să mă văd fiind și o Mare a Sudului, și o pagină imprimată dintr-o carte veche. Cât de absurde par toate astea! Dar totul e absurd, iar a visa e cel mai puțin absurd dintre toate.

158.

Pentru acela care, fie și doar în vis, a răpit-o ca Pluton pe Persefona, ce altceva decât un vis îi mai poate fi iubirea oricărei femei din această lume?

Asemeni lui Shelley, am iubit-o pe Antigona înainte de vreme: orice amor temporal are pentru mine numai savoarea de a-mi aduce aminte ceea ce am pierdut.

159.

De două ori în adolescența mea, pe care o simt acum atât de îndepărtată și care, fiindcă o simt așa, îmi pare ceva pur și simplu citit, o relatare intimă făcută de cineva, am avut parte de durerea umilinței de a iubi. De la înălțimea zilei de astăzi, aruncând o privire în urmă spre acel trecut despre care nu mai știu de era îndepărtat sau recent, cred că a fost bine că am avut parte de această experiență a deziluziei atât de devreme.

Nu s-a întâmplat nimic, în afara celor îndurate de mine. În aspectul exterior al subiectului intim, legiuni întregi de ființe umane au trecut prin aceleași torturi. Însă /.../

Eu am avut prea devreme, prin dubla experiență simultană a sensibilității și inteligenței, convingerea că viața imaginației, oricât de morbidă ar putea ea să pară, este totuși cea mai convenabilă pentru temperamente ca al meu. Ficțiunile elaborate (ulterior) de imaginația mea pot fi obositoare, însă niciodată dureroase sau umilitoare. E imposibil ca o iubită imposibilă să arate un surâs fals, tandrețe nesinceră sau să aibă mângâieri calculate. Astfel de iubite nu ne părăsesc niciodată și nu ne lipsesc în nici un fel.

Marile neliniști ale sufletului nostru sunt întotdeauna niște cataclisme cosmice. Atunci când ne ating, de jur împrejurul nostru soarele începe să-și rătăcească drumul, iar stelele, să se perturbe. Vine o zi, pentru orice suflet simțitor, când Destinul i se transformă în apocalipsa unei angoase – când se prăbușesc cerurile și toate lumile peste disperarea lui.

A te simți o ființă superioară, dar a te vedea tratat de Destin mai rău decât dacă ai fi un infirm – cine ar putea să se laude că e om într-o astfel de situație?

Dacă într-o zi voi reuși să ajung la o forță de expresie atât de puternică, încât să pot concentra în mine toată arta, aș compune

o apoteoză a somnului. N-am cunoscut plăcere mai mare, în toată viața mea, decât aceea de a dormi. Liniștirea integrală a vieții și sufletului, îndepărtarea completă a tot ceea ce reprezintă lume și ființe, noaptea lipsită de orice amintiri sau iluzii, faptul de a nu avea nici trecut, nici viitor, /.../

160.

Toată ziua, în toată dezolarea ei de cohorte de nori umezi și imponderabili, am urmărit știrile care anunțau izbucnirea unei revoluții. Știrile de acest fel, adevărate sau false, îmi provoacă întotdeauna o jenă specială, amestec de dezgust și greață fizică. Mi se face rău la inteligență când cineva își imaginează că ar putea modifica ceva agitându-se. Violența, de orice fel, a fost întotdeauna pentru mine o formă de rătăcire a prostiei omenești. Iar apoi, toți revoluționarii sunt stupizi, așa cum, în mai mică măsură, fiindcă-s mai puțin jenanți, sunt și toți reformatorii.

Revoluționar sau reformator – eroarea este aceeași. Neputincios să domine și să corecteze propria lui atitudine în fața vieții, care înseamnă totul, sau felul lui de a fi, care este aproape totul, omul caută să scape încercând să-i schimbe pe alții și lumea exterioară. Toți revoluționarii și toți reformatorii sunt doar niște evadați. A combate înseamnă a fi incapabil de a se combate pe sine. A reforma înseamnă a nu putea să te corectezi.

Omul dotat cu o sensibilitate adecvată și cu o gândire fără ocolișuri, dacă este preocupat de răul și nedreptatea din lume, încearcă, firește, să le corecteze mai întâi pe cele care se manifestă mai îndeaproape; cele aflate în el însuși. Este ceea ce poate constitui un țel pentru toată durata vieții.

Pentru noi, totul se află în concepția noastră despre lume; a modifica această concepție despre lume înseamnă deci a modifica ceea ce lumea înseamnă pentru noi, altfel spus a modifica însăși lumea,

fiindcă în opinia noastră lumea nu va fi niciodată altceva decât ceea ce reprezintă ea pentru noi. Acel ton just și intim care ne îngăduie să scriem o pagină curgătoare și reușită, acea adevărată reformă prin care îi redăm viață sensibilității noastre moarte reprezintă adevărul, adevărul nostru, unicul adevăr. Toate celelalte care există în plus nu sunt decât peisaj, rame de tablou menite să pună în valoare senzațiile noastre, chenare în care se înrămează gândurile noastre. E valabil fie că este vorba despre peisaje colorate cu lucruri și ființe – câmpuri, case, afișe, costume –, fie despre peisajele incolore ale sufletelor monotone, care urcă uneori la suprafață, împinse de vechi cuvinte, de gesturi uzate, sau care plonjează alteori în adâncul prostiei fundamentale a expresiei umane.

Revoluții? Schimbări? Ceea ce mi-aș dori cu adevărat, în cea mai intimă parte a sufletului, e numai să se împrăștie acești nori atoni care săpunesc cu cenușiul lor șters bolta cerului; și aș vrea doar să văd cum cerul albastru începe să străbată printre ei, adevăr care este sigur și limpede fiindcă nu e nimic și nu cere nimic.

161.

Nimic nu mă dezgustă mai mult decât cuvintele moralei sociale. Bunăoară cuvântul „datorie" mi se pare dezagreabil ca un intrus. Iar termenii „datorie civică", „solidaritate", „umanitarism" și alții din respectiva stirpe îmi produc aceeași repulsie ca niște gunoaie aruncate în cap de sus de la o fereastră. Mă simt jignit fie și numai la gândul, venit cuiva din întâmplare, că asemenea expresii ar putea să mă privească și că eu aș putea să le găsesc nu doar o valoare, dar și un minim înțeles.

Am zărit adineauri, în vitrina unui magazin de jucării, câteva obiecte care sugerează exact înțelesul unor asemenea expresii. Am văzut etalate, pe niște imitații de farfurii, niște imitații de alimente pentru masa unor păpuși. La ce bun i s-ar oferi omului care există

așa cum este, senzual, egoist, vanitos, împrietenit cu unii fiindcă au darul vorbirii, dușmănindu-i pe alții fiindcă au darul vieții, jocul de-a păpușile din cuvinte fără noimă și goale?

Guvernele se bazează pe două principii: a reprima și a înșela. Problema, cu aceste cuvinte sunătoare, este că nu reușesc nici să reprime, nici să înșele. Ele ajung mai mult sau mai puțin să te amețească, dar asta-i altă treabă.

Dacă detest pe cineva, ei bine, detest reformatorul. Un reformator, adică un om care observă relele superficiale ale lumii și își propune să le vindece, agravându-le însă prin aceasta pe cele fundamentale. Medicul încearcă să facă dintr-un trup bolnav un trup sănătos; însă noi nu știm ce anume este sănătos și ce este bolnav în viața socială.

Nu mă pot împiedica să nu consider umanitatea altceva decât una dintre cele mai recente școli de pictură figurativă după Natură. Eu nu fac diferența, în mod fundamental, între un om și un arbore; și, neîndoielnic, preferința mea se oprește asupra aceluia care produce un mai interesant efect decorativ și care interesează în mai mare măsură ochii mei gânditori. Dacă mă interesează mai mult arborele, atunci sufăr mai profund văzând arborele tăiat decât omul murind. Există unele asfințituri de soare mai dureroase pentru mine decât moartea unui copil. Eu sunt în toate cel care nu simte, pe care-l faci să simtă.

Mi-e aproape ciudă pe mine văzând că întârzii să compun asemenea jumătăți de cugetări la ora la care de la marginile înserării urcă alene, colorându-se, o ușoară briză. Și nu atât colorându-se, fiindcă nu ea se colorează, ci aerul în care ea plutește incertă; dar, cum am impresia că însăși briza se colorează, tocmai asta afirm, pentru că am nevoie să spun ceea ce este părelnic, dat fiind faptul că despre mine e vorba.

162.

Tot ceea ce ni se întâmplă neplăcut în viață – situații ridicole în care ne aflăm, gesturi neinspirate pe care le facem, momente de lapsus care dovedesc absența tot atâtor virtuți – trebuie considerat drept simplu accident exterior, incapabil să afecteze substanța sufletului nostru. Să le tratăm ca pe niște dureri de dinți, ca pe niște bătături ale vieții, care ne incomodează, însă rămân exterioare, chiar dacă ne aparțin, și care nu privesc în orice caz decât existența noastră organică, elementele vitale din noi.

Când ajungem la o astfel de atitudine care este, într-un fel diferit, și atitudinea misticilor, ne simțim apărați nu numai de lume, dar și de noi înșine, căci izbândim nu numai peste ceea ce este exterior în noi, dar și peste ceea ce este contrariul nostru și ne e dușman.

Iată de ce și Horațiu vorbește despre omul drept, capabil să rămână neclintit chiar și atunci când împrejurul lui s-ar prăbuși întreaga lume. Chiar dacă imaginea este absurdă, sensul ei este just. Chiar dacă în jurul nostru s-ar prăbuși tot ceea ce simulăm că am fi, întrucât coexistăm, trebuie să rămânem neclintiți, nu fiindcă am fi drepți, ci fiindcă suntem noi înșine, iar a fi tu însuți înseamnă a nu avea nimic comun cu lucrurile exterioare care se prăbușesc, chiar dacă se prăbușesc peste ceea ce noi suntem pentru ele.

Pentru cei mai buni dintre noi, viața trebuie să fie un vis care refuză confruntările.

163.

Experiența directă e subterfugiul sau ascunzătoarea pentru acei oameni care sunt lipsiți de imaginație. Citind relatări despre riscurile pe care le-a înfruntat vânătorul de tigri am avut parte de toate riscurile care meritau să fie înfruntate, în afară de riscul de a risca, pe care atât de puțin merita să-l încerci, și care a trecut.

Oamenii de acțiune sunt sclavii involuntari ai oamenilor care cugetă. Lucrurile n-au valoare decât prin interpretarea care li se dă. Vedem că unii creează anumite lucruri pentru ca alții, transmutându-le în semnificație, să le dea viață. A povesti înseamnă a crea, căci a trăi înseamnă doar a fi trăit.

164.

Inacțiunea consolează orice. A nu reacționa ne dă totul. Imaginarul e totul, cu condiția să nu tindă spre acțiune. Nimeni nu poate fi regele lumii decât în somn. Și fiecare dintre noi, dacă într-adevăr se cunoaște, vrea să fie regele lumii.

A nu exista, continuând totuși să meditezi, înseamnă a avea tronul. A nu cere, continuând totuși să râvnești, înseamnă a avea coroana. Le păstrăm pe cele la care am renunțat, fiindcă le păstrăm, visând la ele, intacte, la lumina soarelui care nu există sau a lunii care nu poate exista.

165.

Tot ceea ce nu e spirit al meu nu constituie pentru mine, oricât aș vrea eu să n-o știu, decât decor și podoabă. Chiar dacă pot recunoaște prin intermediul gândirii că un om este o ființă vie ca mine, omul a avut dintotdeauna pentru acea parte din mine care, fiind involuntară, e cea mai autentică, mai puțină importanță decât un arbore, în cazul în care arborele era mai frumos. Iată de ce am perceput întotdeauna mișcările umane – marile tragedii colective ale istoriei sau consecințele lor – ca pe niște frize colorate, lipsite însă de sufletele personajelor care le traversează. Nu m-a impresionat niciodată o tragedie care putea avea loc în China. Ea e pentru mine un decor îndepărtat, chiar dacă din sânge și ciumă.

Îmi aduc aminte, cu o tristețe ironică, de o manifestație muncitorească, pornită nu-mi dau seama cu câtă sinceritate (fiindcă îmi vine întotdeauna greu să admit elementul sinceritate în mișcările colective, dat fiind faptul că numai individul, și doar atunci când e singur cu sine însuși, poate să simtă cu adevărat). Era o adunătură compactă și dezordonată de ființe stupide și agitate, care treceau strigând tot felul de lozinci prin fața indiferenței mele de om străin de toate acestea. M-a cuprins deodată greața. Și nici nu erau murdari de tot. Cei care suferă cu adevărat nu fac plebe, nu alcătuiesc grupuri. Cineva care suferă suferă singur.

Ce ansamblu jalnic! Ce lipsă de umanitate și durere! Erau reali, deci neverosimili. Nimeni nu ar putea schița din această situație un cadru de roman, un scenariu descriptiv. Se scurgeau ca gunoaiele într-un râu, în râul vieții. M-a luat somnul văzându-i, un somn suprem și grețos.

166.

Dacă observ cu atenție viața pe care o trăiesc oamenii, nu găsesc nimic în ea care să o deosebească de viața trăită de animale. Și unii, și alții sunt aruncați fără știința lor printre lucruri în mijlocul lumii; și unii, și ceilalți ajung uneori să uite de condiția lor; și unii, și alții străbat zilnic același parcurs organic; nici unii, nici alții nu gândesc mai mult decât ceea ce reușesc să gândească, și nici nu trăiesc mai mult decât ceea ce reușesc să trăiască. Pisica se întinde la soare și adoarme. Omul se întinde în viață, în toată complexitatea ei, după care adoarme în ea. Nici unul, nici altul nu scapă de legea fatală de a fi cum este. Nici unul, nici altul nu se eliberează de greutatea de a fi. Cei mai valoroși dintre oameni iubesc gloria, însă nu ca pe o imortalitate care le-ar aparține, ci ca pe un soi de imortalitate abstractă, la care probabil că ei nici nu participă.

Considerațiile de acest fel, destul de frecvente în ceea ce mă privește, mă îndeamnă să am o admirație subită pentru oameni pe care în mod instinctiv îi detest. Mă refer la mistici și la asceți – la anahoreții tuturor Tibeturilor, la Simionii Stâlpnici ai tuturor stâlpilor. Ei încearcă într-adevăr, chiar dacă în mod absurd, să se elibereze de condiția animalică. Ei vor cu adevărat, chiar dacă prin nebunie, să nege legea vieții, expunându-se la soare în așteptarea morții, fără să se gândească la ea. Ei sunt căutătorii, chiar dacă rămân înțepeniți în vârful unui stâlp; tot ei sunt cei care doresc intens, chiar dacă ascunși în adâncul unei chilii întunecate; ei vor ceea ce nu cunosc, chiar în condiția de martir la care sunt supuși și cu rănile de care au parte.

Iar noi, toți ceilalți, care trăim animalic, chiar dacă mai mult sau mai puțin complex, traversăm scena ca niște figuranți muți, mulțumindu-ne cu solemnitatea vanitoasă a ceremoniei. Cu toții, oameni și câini, pisici și eroi, purici și genii, ne jucăm de-a existența fără să ne gândim la ea cu adevărat (căci cei mai buni dintre noi nu gândesc decât de dragul gândirii) sub imensa pace a stelelor. Ceilalți – misticii orei fatale și ai sacrificiului – cel puțin simt cu trupul lor, zilnic, prezența magică a misterului. Ei s-au eliberat, fiindcă neagă soarele vizibil: ei sunt plini, fiindcă s-au golit de toată vacuitatea lumii.

Tot vorbind despre ei, devin și eu ca ei, aproape un mistic, dar n-aș fi capabil să trec dincolo de stadiul acestor cuvinte scrise sub influența unei înclinații ocazionale. Eu rămân pentru totdeauna unul din Rua dos Douradores, ca și întreaga umanitate de altfel. Rămân, fie în versuri, fie în proză, un funcționar comercial. Mistic sau nu, mărginit sau supus, rămân pentru totdeauna un sclav al senzațiilor mele și al clipei în care le simt. Rămân mereu, sub marele baldachin albastru al cerului mut, pajul unui rit neînțeles, înveșmântat cu viața, în timp ce oficiez acest rit executând, fără să le pricep rostul, anumite gesturi și

anumiți pași, anumite ocoluri și reverențe, până în clipa în care sărbătoarea se va încheia (sau va lua sfârșit rolul meu la această serbare) și voi putea să mă retrag ca să mă ghiftuiesc cu fel și fel de bunătăți; întinse, pe mese, în uriașele cuhnii, să zicem, din fundul grădinii.

167.

E o zi în care mă apasă, de parcă ar urma să intru la închisoare, monotonia a tot și toate. Monotonia din toate nu este, de fapt, decât monotonia din mine însumi. Fiecare chip, până și cel al unei persoane întâlnite ieri, este azi diferit, fiindcă astăzi nu mai este ieri. Fiecare zi este ziua care există astăzi, iar alta identică nu a existat nicicând pe această lume. Numai în sufletele noastre găsim identitatea – identitate care se simte, chiar dacă fals, pe ea însăși – prin care toate se aseamănă între ele și totul se simplifică. Lumea înseamnă lucruri separate și opriri diferite; însă, dacă suntem miopi, lumea e o ceață insuficientă și continuă.

Aș vrea să fug. Să fug de tot ceea ce cunosc, de tot ceea ce-mi aparține, de tot ceea ce iubesc. Aș vrea să plec, nu spre un imposibil regat din Indii sau spre insulele Sudului aflate mai la sud de toate cele, ci spre un loc oarecare – ținut sau sihăstrie – care se distinge numai prin faptul că nu este locul de aici. Să nu mai văd aceste chipuri, aceste obiceiuri și aceste zile. Să mă odihnesc, vindecat de mania mea organică de a simula. Să simt somnul venind ca viață, nu ca repaus. Aș putea să dau de el într-o colibă pe malul mării, chiar într-o peșteră la poala abruptă a unui munte. Din păcate însă voința nu mi-l poate aduce.

Legea acestei vieți este sclavia, nu alta, căci ascultăm de legea sclaviei fără să ne putem revolta sau să evadăm. Unii se nasc sclavi, alții devin sclavi, iar altora sclavia le este dată. Această lașă iubire pentru libertate pe care o simțim cu toții (iar dacă am avea-o ne-ar

surprinde prin noutatea ei și am respinge-o de îndată) este adevărata dovadă despre cât de mult ne apasă sclavia. Eu însumi, care tocmai spuneam că aș dori să trăiesc într-o colibă sau într-o peșteră, unde m-aș vedea eliberat de toată monotonia, deci de monotonia mea, aș îndrăzni eu, oare, să plec cu adevărat spre acea colibă sau peșteră, știind, cu certitudine, că, fiind vorba de monotonia mea, n-am de ales decât s-o iau întotdeauna cu mine? Eu însumi, care mă sufoc pretutindeni unde mă aflu și tocmai fiindcă mă aflu, unde să pot respira mai bine știind că boala vine dinlăuntrul plămânilor mei, și nu din lucrurile care mă înconjoară? Și tot mie, care-mi doresc din tot sufletul soarele pur și întinderile nesfârșite, marea vizibilă și întreg orizontul, cine să-mi spună că nu mă vor jena, în acel caz, patul necunoscut și noua hrană, sau chiar simplul fapt de a nu mai trebui să cobor cele opt etaje, de a nu mai putea să intru în tutungeria de la colț sau de a nu mai fi nevoit să-l salut în trecere pe bărbierul trândav?

Tot ceea ce ne înconjoară devine o parte din noi înșine, se infiltrează în chiar senzațiile cărnii și ale vieții, iar saliva marelui Păianjen ne lipește pe neobservate de toate cele aflate în preajma noastră, înfășurându-ne în patul aerian al unei morți lente, unde ne leagănă în bătaia vântului. Totul este în noi, iar noi suntem în totul; dar la ce servesc toate astea, dacă totul este nimic? O rază de soare, un nor despre care numai umbra lui brusc ivită dă dovadă că trece, o ușoară briză care se ridică, liniștea așezată după stingerea ei, un chip sau altul, voci în depărtare și un râs care izbucnește în miezul unei conversații, iar apoi noaptea în care apar, lipsite de sens, hieroglifele ciobite ale stelelor.

168.

...Eu, eu care urăsc viața cu timiditate, mă tem de moarte cu fascinație. Mă tem de acest nimic care ar putea să fie cu totul altceva,

mă înspăimântă în același timp și ca neant, și ca altceva, ca și cum în el s-ar putea reuni și nimicul absolut, și oribilul, ca și cum ar urma să fie introdusă în sicriul meu respirația eternă a unui suflet corporal, ca și cum ceva muritor ar urma să fie torturat prin claustrare. Ideea de infern, pe care doar un suflet diabolic va fi putut s-o inventeze, mi se pare dedusă dintr-o confuzie de acest fel – adică un amestec de două spaime diferite care se contrazic și se corup reciproc.

169.

Recitesc lucid, lent, bucată cu bucată tot ce-am scris. Am impresia că totul e lipsit de orice valoare, mai bine n-aș fi scris nimic. Lucrurile înfăptuite, fie ele fraze sau imperii, tocmai fiindcă au fost făcute dobândesc aspectul cel mai jalnic al lucrurilor reale – faptul de a le ști perisabile. Dar nu asta simt și nu asta mă doare, când reparcurg lent aceste texte. Mă doare că nu merita să le scriu, că timpul petrecut cu făcutul lor nu mi-a adus nici un folos decât, poate, iluzia, acum pierdută, că merita totuși să le scriu.

Tot ceea ce căutăm căutăm din ambiție; numai că această ambiție fie nu se înfăptuiește, și iată-ne săraci, fie avem credința că se va înfăptui, și iată că devenim niște nebuni bogați.

Mă doare să-mi imaginez că, dacă scriam mai bine, tot rău ar fi fost și că, dacă aș fi fost un altul, cum mă visez uneori, acela ar fi făcut totul mult mai bine. Tot ceea ce realizăm, în artă sau în viață, este doar copia imperfectă a ceea ce credem că facem. E o dezicere, nu numai de la perfecțiunea externă, dar și față de perfecțiunea interioară; o deviere nu numai de la regula ce ar trebui să funcționeze, ci și de la regula despre care credem că ar putea să funcționeze. Suntem goi nu numai pe dinăuntru, ci și pe dinafară, niște paria ai anticipării și promisiunii.

Cu ce energie de suflet închistat în sine am scris pagină după pagină, în singurătate, trăind la fiecare silabă falsa magie provocată

nu de cele pe care le scriam, ci de ceea ce credeam eu că scriu! Cu ce ironică încântare de sine m-am crezut poet al prozei mele, în acele momente înaripate când mă nășteam din ea, mai repede decât mișcările peniței, ca un soi de replică guralivă la insultele vieții! Și toate acestea numai pentru a constata astăzi, recitindu-mă, că din marionetele mele descusute încep să iasă afară paiele prin găuri și că ele se golesc de conținut înainte chiar de a fi existat...

170.

După ce ultimele ploi s-au deplasat spre sud, lăsând în urma lor doar vânturile care le împrăștiaseră, s-a văzut răspândindu-se deasupra colinelor orașului veselia unui soare superb, iar pe la ferestre și-au făcut apariția nenumărate rufe albe săltând, agățate de sforile întinse pe tot felul de tije așezate perpendicular, sus de tot la ferestre, pe fațadele pestrițe ale clădirilor.

Mulțumit eram și eu, că exist. Ieșisem din casă animat de un mare proiect, nu altul decât cel de a ajunge la timp la birou. Însă în această zi, chiar pulsiunea vieții participa la minunata pulsiune care face soarele să apară fix la ora precizată în almanahuri, conform latitudinii și longitudinii diverselor locuri de pe pământ. Mă simțeam fericit fiindcă nu puteam să mă simt nefericit. Coboram strada cât se poate de liniștit, plin de certitudini, fiindcă, în sfârșit, biroul pe care-l cunoșteam, oamenii de acolo pe care-i cunoșteam erau ceva cert. Nu-i de mirare că mă simțeam liber, fără să știu de ce. În coșurile rânduite pe jos de-a lungul trotuarului, pe Rua da Prata, bananele scoase la vânzare erau de un galben intens.

Până la urmă, eu mă mulțumesc cu puține lucruri: cu faptul că se oprește ploaia și începe să strălucească soarele din binecuvântatul nostru Sud, cu faptul că bananele sunt de un galben intens, în contrast cu petele lor negre, cu faptul că reușesc să le vândă cei care sunt buni de gură, cu trecătorii de pe Rua da Prata, cu priveliștea

fluviului Tejo în depărtare, de un albastru înverzit cu aur, cu tot acest colț familiar din sistemul Universului.

Va veni ziua când eu nu voi mai vedea nimic din toate acestea, când bananele îmi vor supraviețui la marginea trotuarelor, ca de altfel și vocile vânzătoarelor care surâd, ca și ziarele zilei înșirate de vânzătorul ambulant, unul lângă altul, la colțul din partea cealaltă a străzii. Știu desigur că vor fi alte banane, că vânzătoarele vor fi și ele altele și că ziarele vor avea imprimată, pentru cel ce va face efortul să se aplece spre ele, o altă dată decât cea de azi. Însă ziarele, fiindcă nu sunt vii, vor dura mai mult decât toate celelalte; în timp ce eu, fiindcă sunt viu, eu voi sfârși într-o zi, chiar dacă rămân identic cu mine.

Aș putea să-mi consacru în mod solemn această oră cumpărând banane, fiindcă în ele mi se pare că s-ar afla întreg soarele zilei, ca fasciculul unui proiector inexistent. Însă mi-e rușine de ritualuri, de simboluri, mi-e jenă să cumpăr lucruri pe stradă. Apoi, s-ar prea putea să nu-mi împacheteze bine bananele, să nu mi le vândă cum se cuvine să fie vândute niște banane, fiindcă eu nu știu să le cumpăr așa cum se cuvine să le cumperi. S-ar putea să li se pară că am o voce bizară, când aș întreba de preț. Mai bine să scrii decât să riști să trăiești, chiar dacă a trăi nu înseamnă mai mult decât a cumpăra banane expuse la soare, câtă vreme va mai dăinui soarele și vor mai exista banane de vânzare.

Poate mai târziu... Da, mai bine mai târziu... Poate altă dată... Nu știu...

171.

Un singur lucru mă uluiește mai mult ca prostia cu care mai toți oamenii își petrec viața: inteligența pusă în această prostie.

Monotonia vieților banale este, în aparență, înspăimântătoare. Mă aflu la masă, la orele prânzului, în acest neînsemnat restaurant,

cu eternul lui bucătar care, simt eu, s-ar îmbolnăvi dacă ar trebui să renunțe la oalele și cratițele lui, cu chelnerul bătrân, aici alături, care mă servește, așa cum o face, cred eu, de treizeci de ani în această locantă. Ce fel de vieți au acești doi oameni? De patruzeci de ani acea umbră de om își trăiește aproape toată ziua într-o bucătărie; nu are decât scurte momente de răgaz, doarme relativ puține ore pe noapte; merge din când în când în vizită la țară, de unde revine fără regrete și ezitări; adună încetul cu încetul bani câștigați încetul cu încetul, pe care nu are intenția să-i cheltuie; s-ar îmbolnăvi dacă ar trebui să renunțe (definitiv) la bucătăria lui, să se retragă pe pământurile cumpărate în Galicia; trăiește la Lisabona de patruzeci de ani și niciodată nu s-a deplasat nici măcar până la piața Rotunda[1], n-a mers nici la teatru, a fost o singură dată la circul Colliseu – niște marionete în vestigiile interioare ale vieții sale. E căsătorit, nu știu nici de ce și nici în ce împrejurări, are patru băieți și o fată, iar surâsul lui, când se apleacă spre mine peste marginea gheretei de la bucătărie, exprimă o mare, o solemnă, o plină de sine fericire. Nu e nimic afectat în comportamentul lui, nici nu ar avea vreun motiv să se prefacă. Se simte fericit fiindcă într-adevăr este.

Dar bătrânul chelner care mă servește și care îmi aduce una dintre cele probabil peste un milion de cafele dintr-o viață petrecută cu pusul cafelelor pe masă? Duce același fel de existență ca bucătarul, cu singura diferență care constă în cei patru sau cinci metri – cei care separă localizarea unuia în bucătărie, față de locul celuilalt, în sala restaurantului. În rest, el nu are decât doi copii, se deplasează ceva mai des în Galicia, a văzut un pic mai mult din Lisabona față de celălalt, cunoaște Porto, unde a trăit patru ani, și este la fel de fericit.

Contemplu cu o stupefacție îngrozită panorama acestor existențe și descopăr, în chiar momentul când mă cuprind groaza, mila și revolta în fața unor astfel de vieți, că tocmai cei în care ar avea dreptul s-o facă, cei care își trăiesc propriile lor vieți, nici nu se

---

1 Piața Marchizului de Pombal din centrul Lisabonei.

îngrozesc, nici nu au milă, nici nu se revoltă. Iată eroarea centrală a imaginației literare: a presupune că ceilalți sunt noi înșine și că trebuie să simtă ca noi. Însă, din fericire pentru umanitate, fiecare om e ceea ce este, și doar geniul are în plus capacitatea de a fi și altcineva.

Până la urmă, vedem că toate lucrurile sunt date în funcție de cel căruia i se dă. Un mic incident pe stradă, care îl face deodată pe bucătarul curios să alerge la ușă, îl distrează pe el mai mult decât mă distrează pe mine meditația pe marginea celei mai originale idei, mai mult decât lectura celei mai bune cărți sau decât cel mai delicios dintre visurile mele inutile. Iar dacă viața este esențialmente monotonă, fapt este că bucătarul a scăpat și reușește să scape de monotonie mai bine decât mi-a reușit mie. Adevărul nu-i aparține nici lui, nici mie, fiindcă nu aparține nimănui; în schimb e neîndoielnic că el are parte de fericire.

Înțelept este cel care își monotonizează viața, astfel că fie și cel mai neînsemnat incident îi oferă privilegiul de a se minuna. Vânătorul de lei nu mai simte aventura după ce a ucis cel de-al treilea leu. Pentru bucătarul meu monoton, o bătaie în mijlocul străzii are întreaga savoare a unei modeste apocalipse. Cineva care n-a ieșit niciodată din Lisabona călătorește spre infinit luând autobuzul spre Benfica și, dacă într-o zi merge până la Sintra[1], simte că a călătorit până pe Marte. Călătorul care a parcurs întreg pământul nu mai află nici un fel de noutate dincolo de cinci mii de kilometri: el nu face decât să găsească lucruri noi; de fiecare dată alte lucruri noi sau această bătrânicioasă dorință de ceva etern nou – însă conceptul abstract de noutate cade pe fundul mării imediat după ce a fost întâlnită în drum cea de a doua noutate.

Un om înzestrat cu o adevărată înțelepciune poate savura spectacolul întregii lumi rămânând așezat pe scaun, chiar fără să știe să citească, fără să vorbească cu nimeni, folosindu-se de simțurile sale și ignorând în sufletul său ce va să zică să fii trist.

1 Localitate de vilegiatură la câțiva kilometri la vest de Lisabona.

Trebuie să-ți monotonizezi existența, pentru ca ea să nu fie niciodată monotonă. Să-ți transformi cotidianul în ceva anodin, astfel încât cel mai neînsemnat fapt să devină o distracție. Chiar în toiul muncii mele cotidiene – zilnic aceeași și inutilă –, eu văd înfățișându-mi-se brusc posibilitatea unei evadări: vestigii visate de insule îndepărtate, serbări pe aleile unor parcuri de pe timpuri, alte peisaje, alte sentimente, un alt eu. Dar, între două însemnări trecute pe registrul contabil, eu recunosc că, dacă toate acestea ar exista, nimic nu mi-ar aparține mie. Și mai valoros e, până la urmă, patronul Vasques decât Regii Visului; mai bun, la drept cuvânt, e biroul din Rua dos Douradores decât uriașele alei din parcuri imposibile. Avându-l pe patronul Vasques, pot să mă bucur de visul cu Regii Visului; dispunând de biroul din Rua dos Douradores, pot savura viziunea interioară a peisajelor inexistente. Dacă i-aș avea pe Regii Visului, oare aș mai avea ceva de visat? Dacă mi-ar fi la îndemână peisajele imposibile, ce parte din imposibil mi-ar mai reveni?

Monotonia, plicticoasa asemănare a zilelor una cu alta, absența oricărei deosebiri între ieri și astăzi – fie să am veșnic parte de ele, dar să rămân suficient de treaz în sufletul meu încât să percep musca ce-mi distrage atenția, trecând întâmplător prin fața ochilor mei, odată cu hohotele de râs care se înalță, capricioase, din strada abia vizibilă, în clipa sentimentului de imensă eliberare ce mă cuprinde la ora închiderii biroului și la gândul odihnei infinite ce mă așteaptă mâine, când nu se lucrează.

Eu pot să-mi imaginez totul, fiindcă nu sunt nimic. Dacă aș fi fost ceva, n-aș fi putut să-mi imaginez. Un ajutor de contabil se poate visa împărat roman; regele Angliei nu poate, fiindcă regele Angliei nu are posibilitatea de a deveni, în vis, alt rege diferit de regele care este. Propria lui realitate nu-i mai îngăduie să simtă.

172.

Sigur că povârnișul duce la moară, însă efortul nu duce la nimic.

Era una dintre după-amiezile de toamnă în care cerul oferă un soi de căldură moartă și rece, cu nori care sufocă lumina sub cuverturi de încetineală.

Două lucruri mi-a dat mie Destinul: câteva catastife de contabilitate și darul visului.

173.

Visul e cocaina cea mai primejdioasă, fiindcă e cea mai naturală dintre toate. Își face loc printre automatismele noastre zilnice cu mai mare ușurință decât toate celelalte, îl încerci fără să vrei, ca pe o otravă luată fără precauții. Nu e dureroasă, nu te face să pălești, nu te dărâmă – dar sufletul care prizează visul devine incurabil, căci nu se mai poate lipsi de această otravă, care este el însuși.

Ca un spectacol prin ceață /.../

În visurile mele am învățat să încoronez cu imagini fruntea /.../ cotidianului, să rostesc banalitatea într-un fel straniu și simplitatea cu tot felul de ocolișuri; am învățat să răspândesc auriul unui soare artificial prin unghere întunecoase și peste mobile moarte și [să] le dau muzicalitate, atunci când scriu, ca și cum m-aș legăna, acelor fraze fluide prin care mă descriu.

174.

După o noapte în care am dormit prost, nimeni nu ne mai iubește. Somnul care a fugit ne-a luat cu el ceva care ne făcea umani. Noi emanăm un fel de iritație, ai spune, în chiar aerul anorganic care ne înconjoară. Până la urmă, noi ne fragilizăm pe noi înșine, iar negocierea după această surdă bătălie se duce între noi și noi.

Îmi târăsc astăzi pe stradă picioarele și imensa oboseală. Sufletul meu e ca un scul de lână încâlcit, iar ceea ce sunt sau ceea ce am fost, cele din care se constituie eul meu și-au uitat numele. Nu-mi dau seama dacă va mai exista pentru mine o zi de mâine, știu doar că n-am dormit, iar confuzia din aceste imense intervale introduce ample tăceri în discursul meu interior.

O, voi, vaste parcuri ce le aparțineți altora, grădini la îndemâna atâtor oameni, minunate alei străbătute de cei care nu mă vor cunoaște niciodată! Eu bâltesc între două vegheri, om care n-a îndrăznit niciodată să fie superfluu, iar gândurile pe care le înșir tresar ca un vis ajuns la sfârșit.

Sunt ca o casă văduvă, claustrată în ea însăși, umbrită de fantome timide și fugitive. Mă așez întotdeauna într-o latură a camerei, acolo unde stau și ele, iar în jurul meu se aud foșnete agitate de arbori. Pălăvrăgesc și am parte de tot felul de întâlniri, tocmai fiindcă pălăvrăgesc. Și chiar aceste fantome îmi aduc bavețica de pus sub bărbie pentru zilele copilăriei!

În această forfotă, ies pe stradă, somnambulând chiar în vagabondajul meu nebun. Un vânt ușor m-a ridicat de la pământ, iar acum rătăcesc, ca un sfârșit de asfințit de soare, pe zarea unde se întâlnesc două peisaje. Pleoapele grele îmi apasă până și picioarele obosite. Aș vrea să dorm fiindcă mărșăluiesc. Îmi țin gura închisă ca și cum mi-ar fi teamă că cineva ar putea să mă prindă de buze. Îmi naufragiez mersul.

Firește, n-am reușit să dorm, dar așa sunt și mai treaz, acum, că n-am reușit niciodată să dorm și nici nu voi reuși vreodată. Mă

simt cu adevărat eu însumi în această eternitate întâmplătoare și simbolică a stadiului de semi-suflet în care mă iluzionez. Anumite persoane mă privesc curios ca și cum odată m-ar fi cunoscut și m-ar fi uitat. Simt cu ochii, dar și cu orbitele simțite sub pleoapele pe care mi le frec, și n-aș vrea să mai știu că există lume.

Mi-e somn, foarte somn, mi-e somn de tot somnul!

175.

Când s-a ivit generația căreia îi aparțin, ea a găsit o lume deloc dispusă să-i sprijine pe acei oameni dotați și cu un creier, și cu o inimă. Sub acțiunea distructivă a generațiilor anterioare, lumea în care ne făceam apariția nu mai putea furniza nici o asigurare de ordin religios, nici o susținere de ordin moral, nici un fel de echilibru de ordin politic. Ne nășteam în plină angoasă metafizică și morală, în plină agitație politică. Îmbătate de tot felul de formule exterioare, de procedeele cele mai rudimentare ale rațiunii și științei, generațiile care ne-au precedat au ruinat toate temeliile credinței creștine, fiindcă odată cu criticarea Bibliei, dorindu-se să se treacă de la critica textelor la o critică a mitologiei, toate evangheliile și toată hierografia evreiască ce le precedase au fost reduse la un morman incert de mituri, de legende, de literatură fără cap și coadă; după care critica științifică a continuat progresiv să semnaleze erorile și naivitățile barbare ale „științei" primitive aflate în evanghelii; apoi, în același timp, libertatea discursului, care târăște după ea și etalează în piață toate problemele metafizice, a atras și probleme religioase, în măsura în care ele țineau de metafizică. Îmbătate de ceva incert, de ceea ce numim „pozitivism", aceste generații au început să critice întreaga morală, să ia la bani mărunți toate regulile de viață, iar dintr-un asemenea șoc al doctrinelor n-au rămas decât certitudinea că sunt nule cu toatele și durerea de a nu avea nici o asemenea certitudine. O societate lipsită în așa

măsură de orice disciplină în fundamentul ei cultural nu putea, evident, să fie decât victimă, pe plan politic, a acestei indisciplinei; așa s-a întâmplat că ne-am născut într-o lume avidă de noutăți sociale, pornită cu voioșie la cucerirea unei libertăți despre care nu știa ce este și a unui progres pe care nu-l va putea nicicând defini.

Criticismul frust al părinților noștri ne-a lăsat moștenire imposibilitatea de a fi creștini, dar nu ne-a dat în schimb satisfacția de a fi astfel; ne-a inoculat neîncrederea față de toate formele moralei stabilite, dar nu și indiferența față de morală și regulile stabilite pentru a trăi într-un chip uman; acest criticism a lăsat problemele politice fără soluție, fără să ne lase și pe noi indiferenți la soluțiile care s-ar putea găsi. Părinții noștri au putut să distrugă cu voioșie, fiindcă mai trăiau într-o epocă ce păstra urme de trăinicie din trecut. Era tocmai ceea ce-i conferea destulă putere societății pentru ca ei să o poată distruge, fără să vadă tot edificiul prăbușindu-se. Noi am moștenit distrugerea și consecințele ei.

La ora actuală, lumea le aparține doar imbecililor, celor lipsiți de suflet și agitaților. Îți asiguri astăzi dreptul de a trăi și a reuși aproape prin aceleași metode cu care îți cucereai dreptul de a fi internat la azil: incapacitatea de a gândi, amoralitatea, supraexcitarea.

176.
Popasul rațiunii

La jumătatea drumului între credință și critică se află popasul rațiunii.

Rațiunea este să crezi că poți să înțelegi fără să crezi; dar tot credință rămâne, fiindcă a înțelege conține și presupunerea că există ceva de înțeles.

177.

Teorii metafizice care ne pot da pentru o clipă iluzia că explicăm inexplicabilul; teorii morale care ne pot iluziona, timp de o oră, cu convingerea că la sfârșit am fi aflat care dintre toate ușile închise duce spre virtute; teorii politice care ne conving, vreme de o zi, că am rezolvat o problemă oarecare, știut fiind că nici o problemă nu poate fi rezolvată, cu excepția celor din matematică – să rezumăm atitudinea noastră față de viață la această acțiune în mod conștient sterilă, la această preocupare care, dacă nu ne face plăcere, cel puțin ne scutește să simțim prezența suferinței.

Nimic nu marchează mai bine apogeul unei civilizații decât conștiința sterilității tuturor eforturilor, pentru cei care o trăiesc, fiindcă ne aflăm sub puterea unor legi implacabile, pe care nimeni nu le poate recuza sau stăvili. Suntem, dintr-o întâmplare, doar sclavii înlănțuiți de capriciile zeilor, care sunt mai puternici, dar nu mai buni decât noi, dar aflați ca noi, la rândul lor, sub mâna de fier a unui Destin abstract, care se situează deasupra justiției și bunătății, străin și de bine, și de rău.

178.

Noi suntem moarte. Ceea ce considerăm viață e doar somnul vieții reale, moartea a ceea ce suntem cu adevărat. Morții se nasc, nu mor. Cele două lumi au fost, pur și simplu, inversate pentru noi. Atunci când credem că trăim, suntem de fapt morți; începem să trăim numai din clipa când devenim muribunzi.

Între somn și viață este aceeași relație ca între ceea ce numim viață și ceea ce numim moarte. Dormim, iar această viață nu-i decât un vis, nu în înțeles metaforic sau poetic, ci într-un sens adevărat.

Tot ceea ce considerăm că ar fi superior în activitățile noastre, totul participă la moarte; toate acestea sunt moarte. Ce este idealul

decât nu mărturisirea că viața nu servește la nimic? Ce altceva e arta decât negarea vieții? O statuie este un corp mort, cioplit să fixeze moartea, într-un material care nu se degradează. Însăși plăcerea, socotită o scufundare în viață, e mai degrabă o imersiune în noi înșine, o distrugere a legăturilor dintre noi și viață, o umbră agitată a morții.

Chiar a trăi înseamnă a muri, fiindcă în viața noastră nu trăim nici o zi în plus fără ca ea să devină o zi în minus.

Ne populăm visurile, suntem umbre rătăcitoare traversând păduri imposibile, în care arborii sunt tot atâtea așezăminte, costume, idei, idealuri și filozofii.

Mai bine să nu-l întâlnești niciodată pe Dumnezeu, și nici să nu afli vreodată dacă există! Să treci dintr-o lume în alta, din încarnare în încarnare, abandonat definitiv iluziei mângâietoare și greșelii care știe să lingușească.

Însă niciodată adevărul, niciodată definitivul repaus! Niciodată uniunea cu Dumnezeu! Niciodată pe deplin împăcat, ci mereu doar o frântură din această împăcare, numai tânjind mereu după ea!

179.

Instinctul infantil al umanității îl face până și pe cel mai orgolios dintre noi, dacă este om, și nu nebun, să-și dorească, binecuvântat fii, Doamne, mai mult ca orice pe lume o mână paternă călăuzitoare (indiferent în ce mod s-ar petrece acest lucru, numai să-l călăuzească!) prin misterul și confuzia lumii. Fiecare dintre noi este doar un grăunte de pulbere ridicat de vântul vieții, pentru ca mai apoi să fie lăsat să cadă. Trebuie să ne agățăm mai degrabă de un stâlp zdravăn decât de o mână fragilă sau de una mai fermă; căci clipa rămâne mereu nesigură, cerul rămâne mereu departe, iar viața, mereu inaccesibilă.

Cel mai elevat dintre noi nu este decât cineva care cunoaște mai îndeaproape vidul și incertitudinea tuturor lucrurilor.

S-ar prea putea ca noi să fim călăuziți de o iluzie; sigur e însă că nu ne ghidează conștiința.

180.

Dacă mi se va întâmpla într-o zi, atunci când viața mea va fi reglată și asigurată, să pot să scriu și să public în toată libertatea, știu că îmi va fi dor de viața nesigură de acum, în care scriu prost și nu public nimic. Voi regreta-o nu numai fiindcă viața frustă de acum va fi deja o viață și un trecut pe care nu le voi mai avea, ci și fiindcă fiecare fel de viață posedă o calitate specifică și ne furnizează o plăcere aparte, iar când începi o altă viață, chiar dacă e mai bună, acea plăcere particulară devine atunci mai puțin fericită, iar calitatea specifică devine mai puțin atrăgătoare, ele încetează să mai existe, deci se instalează un gol.

Dacă voi reuși cândva să duc până la capătul calvarului meu crucea tuturor proiectelor mele, voi da peste un calvar chiar în acest calvar al reușitei și mă va încerca dorul după vremea când el era inconsistent, frust și imperfect. Oricum, în acel moment voi fi cineva diminuat față de ceea ce sunt acum.

Mi-e somn. Toată ziua m-a apăsat oboseala unei munci absurde în biroul aproape pustiu. Doi dintre angajați sunt bolnavi, iar ceilalți nu se află aici. Sunt singur, doar cu băiatul comisionar aflat undeva mai încolo. Mi-e dor gândindu-mă la ipoteza că într-o zi ar putea să mă încerce tot felul de doruri, chiar de se vor dovedi absurde.

Aproape că-i rog pe zeii ce vor fi existând să mă pună aici la păstrare, ca într-o casă de bani, la adăpost de grijile, dar și de bucuriile vieții.

181.

Printre indistinctele umbre ale unei lumini care urmează să se stingă înainte ca seara să devină început de noapte, îmi place să rătăcesc cu gândul la nimic, în mijlocul acestor forme restituite orașului, și avansez de parcă totul ar fi iremediabil. Savurez, mai mult în imaginație decât cu simțurile, tristețea difuză care mă însoțește. Pășesc la întâmplare, răsfoind în minte, fără s-o citesc, o carte al cărei text este presărat cu imagini rapide, pornind de la care îmi alcătuiesc alene o idee ce nu va fi niciodată completă.

Unii pot să citească tot atât de rapid cum privesc și ajung la o concluzie fără să fi văzut totul. Tot așa, eu deduc din cartea ce se răsfoiește singură în spiritul meu o vagă poveste neîncheiată, amintirile altui vagabond, fragmente cu descrieri de crepuscul sau clar de lună, cu splendide parcuri pe ale căror alei trec tot felul de ființe îmbrăcate în mătăsuri, trec și trec...

Nu fac nici o deosebire între a mă plictisi și a fi un altul. Mărșăluiesc, simultan, pe stradă, în înserare și în lectura pe care o visez, și parcurg realmente toate aceste drumuri. Emigrez și mă odihnesc, de parcă m-aș afla la bordul unei nave navigând deja pe o mare întinsă.

Deodată, felinarele moarte fac să coincidă luminile lor de o parte și de alta pe strada lungă și curbă. Surprinsă parcă de un șoc, tristețea mea sporește și mai mult. Înseamnă că și cartea s-a terminat. Mai rămâne, în vâscozitatea aeriană a străzii abstracte, o dâră subțire de sentimente, ca balele scurse ale unui Destin idiot, care cad picătură cu picătură pe suprafața conștiinței mele sufletești.

Începe o nouă viață, în orașul care înnoptează. Și are un suflet diferit cel care privește în noapte. Eu continui să pășesc, nesigur și alegoric, ființă ireal de sensibilă. Sunt ca o poveste spusă de cineva, care de cât de bine fusese povestită a prins carne, dar fără să reușească să avanseze prea mult în această lume-roman, redusă la un început de capitol: „La această oră poate fi văzut un om coborând agale pe strada..."

Ce am eu în comun cu viața?

182.
Interval

Mi-am ratat cu anticipație viața, fiindcă nici atunci când o visam nu mi s-a părut atrăgătoare. Până la urmă oboseala visurilor m-a atins și pe mine... Iar când am simțit-o m-a cuprins o senzație exterioară și falsă, ca și cum aș fi ajuns la capătul unui drum infinit. Am ieșit din mine dând peste propriile-mi margini, pentru ca după aceea să recad nu se știe unde, iar acolo am început să băltesc inutil. Acum sunt ceva care am fost. Acolo unde mă simt existând nu mă găsesc, iar de mă caut nu știu cine e cel care mă caută. Mă moleșește o plictiseală de toate. Mă simt expulzat din propriu-mi suflet.

Asist la mine însumi. Îmi sunt propria-mi prezență. Senzațiile mele defilează ca niște lucruri stranii prin fața nu știu căror priviri ale mele. Mă plictisesc de mine însumi de tot. Și toate lucrurile, chiar până la rădăcina misterului lor, au culoarea plictisului meu.

S-au ofilit deja florile pe care Orele mi le-au adus mie în dar. Nu-mi stă altceva în putință decât să le rup petală cu petală. Iar toate acestea sunt atât de complex de bătrâne.

A schița o cât de infimă acțiune mi-e la fel de dureros ca un act de bravură. Cel mai neînsemnat gest mă costă planul complex de a-l concepe ca și cum ar fi vorba de un lucru pe care eu mă gândisem realmente să-l fac.

Nu aspir la nimic. Mă doare viața. Mi-e rău acolo unde stau și deja rău acolo unde gândesc că aș putea să stau.

Ideal ar fi să nu mai fiu antrenat în nici o altă activitate decât în falsa activitate a unei fântâni țâșnitoare – să urc pentru a cădea în același loc, să strălucesc în soare fără nici o utilitate și să fac zgomot în liniștea nopții, astfel încât cel care doarme să viseze râuri în somnul lui, surâzând distrat.

183.

Încă de la răsăritul morocănos al acestei înșelătoare zile de zăpușeală tot felul de nori întunecați și cu contururi prost decupate dădeau amenințători târcoale orașului. În partea dinspre ocean căreia îi spunem *barra*[1], norii se încălecau în valuri succesive și spălăcite, anticipând o tragedie care urma să se nască din indefinita nemulțumire a străzilor izbite de un soare schimbător.

La orele prânzului, când se pleacă la masă, o speranță sinistră plutea în atmosfera palidă. Zdrențele unor nori păguboși își împingeau deja spre noi întunecimea. Cerul, spre castelul São Jorge, era încă limpede, însă de un albastru nu tocmai falnic. Era soare, dar nimeni nu se bucura de el.

Pe la unu și jumătate, când funcționarii care prânziseră reveneau de acum la birouri, cerul părea mai limpede, însă doar în partea dinspre orașul vechi. Iar spre ocean era, de fapt, și mai descoperit. Cu toate acestea, pe latura de nord a orașului, norii începeau să se adune treptat în unul singur – negru, implacabil, întinzându-și încet degetele tentaculare și cenușii în prelungirea unor brațe negre. Dintr-o clipă într-alta acest nor urma să atingă soarele, iar zgomotele străzii păreau brusc înăbușite de această încordată așteptare. Cerul era, sau părea, ceva mai limpede către răsărit, unde și căldura era mai apăsătoare. Toată lumea transpira în penumbra vastelor birouri. „Vom avea parte de o furtună frumoasă“, anunță Moreira întorcând una dintre paginile catastifului de socoteli.

La ora trei după-amiază soarele nu se mai zărea deloc. A fost nevoie – și era ceva trist, fiindcă era vară – să aprindem lumina, întâi în fundul marii încăperi, unde erau împachetate mărfurile, apoi mai spre centru, unde devenise imposibil să completezi fără să greșești borderourile pentru pachete și să pui corect numărul buletinelor de expediere pentru căile ferate. După care se făcu ora patru, și nici măcar noi, privilegiații care lucrează în apropierea ferestrelor,

1 Frontiera dintre apele fluviului și cele ale oceanului.

nu mai aveam lumină suficientă. Au fost aprinse toate becurile din birou. Patronul Vasques ieși de la el din cabinet și spuse înainte de a trânti ușa: „Moreira, trebuia să mă duc la Benfica, dar renunț, o să plouă cu găleata". „Și tocmai în partea aceea", răspunse Moreira, care locuia la capătul bulevardului Avenida da Liberdade. Zgomotele străzii se amplificară brusc, după care iar se estompară, și ne ajungea, nu știu de ce, un soi de tristețe din huruitul tramvaielor, care treceau pe strada paralelă de alături.

184.

Între sfârșitul verii și sosirea toamnei, în acest interval încă estival când aerul rămâne apăsător, dar culorile încep să se îndulcească, înserările au obiceiul să-și pună o haină subtilă, de falsă glorie. Ele sunt comparabile cu acele artificii ale imaginației în care dorurile noastre se alcătuiesc din nimic, dar se prelungesc nesfârșit, ca dâra de spumă a navelor lăsând aceeași urmă șerpuitoare.

Mă văd în asemenea după-amiezi debordând, ca marea în plin flux, de un sentiment mai rău ca plictiseala, dar care nu are alt nume decât plictiseală – sentimentul unei dezolări nelocalizate, de naufragiu al sufletului întreg. Simt că am pierdut un Zeu înțelegător, că a murit Substanța tuturor lucrurilor. Iar universul sensibil e pentru mine un cadavru pe care l-am iubit atunci când era-n viață; însă totul a devenit nimic în lumina încă fierbinte a celor din urmă nori colorați.

Plictiseala mea ajunge să ia aspecte oribile; oboseala devine teamă. Nu transpirația mea este rece, ci conștientizarea că transpir. Nu e vorba de o proastă dispoziție fizică, ci de faptul că proasta dispoziție a sufletului este atât de mare, încât străbate prin toți porii trupului inundându-l, până la urmă, și pe el.

Sunt atât de dezgustat și de îngrozit de faptul că mă aflu în viață, încât nici nu-mi pot închipui ce anume mi-ar putea servi de

calmant, antidot, balsam sau uitare împotriva ei. A adormi mi se pare cu totul oribil. A muri mă terorizează de tot. A pleca sau a sta pe loc sunt același lucru imposibil. A spera sau a nu avea încredere mi se par deopotrivă alcătuite din frig și cenușă. Eu sunt o etajeră de flacoane goale.

Și cu toate acestea, ce însetare de viitor dacă le îngădui ochilor mei banali să primească melancolia moartă a luminoasei zile care apune! Ce lung cortegiu funebru înaintează tăcut în urma speranței moarte pe drumurile încă aurite ale cerurilor inerente, ce procesiune de vid și de nimic se împrăștie în albăstrimi roșietice care încep de pe acum să pălească pe vastele întinderi ale spațiului alburiu!

Nu știu nici ce vreau, nici ce nu vreau. Am încetat să mai știu să vreau, să mai știu cum se dorește, să mai cunosc emoțiile și gândurile prin care de obicei se știe că ne aflăm în situația de a vrea, sau de a dori să dorim. Nu știu cine sunt și nici ce anume sunt. Asemeni cuiva îngropat sub un zid care s-a prăbușit peste el, zac sub vacuitatea surpată peste mine a întregului univers. Și uite așa rătăcesc, mergând pe propriile mele urme, până când vine noaptea și, ca o briză, îmi aduce mângâierea că mă pot simți un altul, pe când tocmai încep să nu mai am răbdare cu mine.

Ah, și măreața lună din aceste nopți liniștite, pline de angoase și neliniștire! Sinistra pace a frumuseții celeste, ironia rece a aerului cald, azur negru înnorat de lumina lunii și, mult mai timid, de stele.

185.
Interval

Bine ar fi ca această mizerabilă oră să mai scadă până când devine ceva posibil, sau să crească până când devine mortală.

Bine ar fi ca dimineața să nu mai strălucească în veci, ca eu și această odaie în întregul ei, cu ambianța ei interioară căreia-i aparțin și eu, să ne spiritualizăm în Noapte, să ne absolutizăm în

Tenebre și să nu rămână nimic din mine, nici o singură umbră capabilă să mânjească acea parte din memoria mea care probabil niciodată nu va muri.

186.

Numai de le-ar fi pe plac zeilor, o, trista mea inimă, ca Destinul să aibă vreun înțeles! Sau, mai degrabă, de i-ar fi pe plac Destinului ca zeii să-l aibă!

Uneori, când mă trezesc noaptea, simt cum mâini invizibile-mi țes destinul.

Zac în viață. Nimic din mine nu întrerupe nimic.

187.

Tragedia principală a vieții mele este, ca toate tragediile, o ironie a Destinului. Eu resping viața reală ca pe o condamnare; eu resping visul ca pe o eliberare lipsită de demnitate. Însă trăiesc tot ceea ce-i mai sordid și mai specific în viața reală; și trăiesc tot ce e mai intens și mai constant în vis. Sunt ca un sclav care se îmbată în timpul siestei – două mizerii într-un singur trup.

Văd cât se poate de clar, în acea limpezime cu care felinarele rațiunii noastre luminează prin negura vieții obiectele apropiate din care ea se constituie, cât de meschine, de delăsate, de abandonate și de false sunt toate cele din Rua dos Douradores, cele ce reprezintă pentru mine întreaga viață – biroul sordid cu funcționari și mai sordizi, odaia mea închiriată cu luna în care nu se întâmplă nimic decât faptul că trăiește în ea un mort, merceria de la colț, cu patronul ei pe care-l cunosc fără să-l cunosc, adolescenții de la ușa vechii taverne, această inutilitate robotitoare, identică zi de zi,

perpetua revenire a acelorași personaje, ca o dramă redusă la un simplu decor, în care decorul ar fi pe dos...

Însă văd tot atât de bine că, dacă aș fugi de toate, ar trebui sau să le domin, sau să le repudiez; or nu le pot domina, fiindcă nu le depășesc în viața reală, nici nu le pot respinge, fiindcă, oricât de mult aș visa, eu nu mă îndepărtez niciodată din locul unde mă aflu.

Iar visul, rușinea de a fugi de mine însumi, lașitatea de a avea drept viață acel gunoi sufletesc pe care alții îl au numai în vis, cu chipul lor de morți care sforăie, cu seninătatea lor de legume prospere!

Nu pot schița un gest nobil decât în forul meu interior, nici o dorință inutilă care să nu fie cu adevărat inutilă!

Cezar a definit foarte bine ambiția când a spus: „Mai bine-n satul tău fruntaș decât al doilea la Roma". Eu nu sunt nimic nici în sat, nici în vreo Romă oarecare. Cel puțin, patronul merceriei de pe partea stângă e respectat de la Rua da Assunçao până la Rua da Victoria; e un Cezar peste cartier. Îi sunt oare eu superior? În ce fel, dacă nimic nu este nici superior, nici inferior, nici comparabil?

El e un Cezar peste un întreg cartier, iar vrednicia lui place femeilor.

Așa mă împiedic eu să fac ceea ce nu doresc și să visez ceea ce nu pot să am, în viața mea /.../, absurdă ca un orologiu public defect.

Această sensibilitate lejeră, dar fermă, acest vis prelungit, dar conștient /.../ care alcătuiește, în ansamblul lui, privilegiul meu de penumbră.

188.

Omul de rând, oricât de grea i-ar fi viața, are cel puțin fericirea de a nu se gândi la nimic. A trăi o viață de azi pe mâine, exterior, ca o pisică sau un câine – așa procedează oamenii obișnuiți, și tocmai astfel se cuvine trăită viața dacă vrei să poți avea parte cel puțin de mulțumirile hărăzite unui câine sau unei pisici.

A gândi înseamnă a distruge. Procesul gândirii indică acest lucru prin chiar faptul de a gândi, fiindcă a gândi înseamnă a descompune.

Dacă oamenii ar ști să mediteze la misterul vieții, dacă ar ști cum să simtă miile de complexități care spionează sufletul la fiecare fărâmă de acțiune, nu s-ar agita niciodată și n-ar îndrăzni nici cel puțin să mai trăiască. S-ar ucide de spaimă, asemeni sinucigașilor care o fac pentru a scăpa de ghilotina de a doua zi.

189.
Zi de ploaie

Aerul e de un galben voalat, asemeni unui galben palid văzut printr-un alb murdar. Abia dacă au mai rămas urme de galben în acest aer cenușiu. Cu toate acestea, paloarea acestui gri păstrează ceva urme de galben în tristețea ei.

190.

Orice decalaj în orarul cu care s-a obișnuit îi provoacă spiritului senzația unei noutăți reci, o plăcere ușor stânjenitoare. Cineva obișnuit să iasă de la birou la ora șase, dacă se întâmplă să iasă la cinci, simte imediat că are parte de un concediu mental și e cuprins de un soi de îngrijorare ca și cum n-ar ști ce să mai facă cu sine.

Ieri, având de aranjat o afacere undeva mai departe, am ieșit de la birou la ora patru, iar la cinci îmi terminasem deja treaba. Nu obișnuiesc să mă aflu pe stradă la această oră, iată de ce aveam senzația că sunt într-un oraș străin. Tonurile lente ale luminii răsfrânte pe fațadele obișnuite ale caselor erau de o suavitate sterilă, iar trecătorii obișnuiți se încrucișau cu mine în acest oraș de alături, ca niște marinari debarcați de pe escadra sosită noaptea trecută.

La acea oră biroul încă era deschis. Am revenit acolo spre uimirea firească a colegilor mei, de la care îmi luasem deja rămas-bun. Cum, v-ați mai și întors? Da, m-am întors. Odată revenit, eram

[illegible] să nu simt, singur în mijlocul tuturor, pe care nu-i consideram prezenți, fără să consider din punct de vedere spiritual că aș fi fost acolo pentru mine... Biroul devenise, într-un fel, căminul meu, adică locul unde nu simți nimic.

191.

Mă gândesc uneori, cu o tristă delectare, că dacă într-o zi, într-un viitor căruia nu-i voi mai aparține, frazele pe care le scriu acuma vor culege laude voi avea în sfârșit și eu pe cineva care să mă „înțeleagă“, cineva apropiat, o adevărată familie în care să mă nasc și să fiu iubit. Însă nu doar că nu aș putea să mă nasc, dar aș fi mort de-a binelea de mult. Nu aș fi înțeles decât în efigie, când afecțiunea față de mort ar mai compensa numai lipsa de afecțiune de care a avut el parte de când trăia.

Într-o zi se va înțelege că mi-am îndeplinit, ca nimeni altul, datoria mea înnăscută de interpret al unei părți din veacul nostru; iar atunci când se va înțelege va trebui să se scrie că în epoca mea am fost neînțeles, că din păcate am trăit în mijlocul indiferenței și răcelii generale și că e regretabil că s-a întâmplat astfel. Iar cel care va scrie așa va păcătui, în epoca în care va scrie, la rândul lui prin neînțelegere față de omologul meu din acea epocă viitoare. Căci oamenii nu învață niciodată ceva decât spre folosul strămoșilor, deja morți. Numai pe morți știm să-i deprindem cu adevăratele reguli ale vieții.

În această zi în care scriu, după-amiaza ploioasă s-a terminat. Se simte un soi de exuberanță a aerului, prea rece când ne atinge pielea. Ziua se va încheia nu în nuanțe cenușii, ci într-un palid azur. Un azur vag se reflectă chiar și în pietrele de caldarâm. A trăi e ceva care doare, dar rămâne undeva-n departare. A simți nu are importanță. Unul sau două pervazuri se aprind. Pe la

câte o fereastră, sus de tot, pot fi zăriți oameni terminându-și lucrul. Cerșetorul care mă atinge în trecere ar fi uluit dacă și-ar da seama cine sunt.

În albastrul devenit ceva mai puțin palid și ceva mai puțin albastru, reflectat pe fațade, se înserează și mai mult indefinita clipă de acum.

Încetul cu încetul se instalează acest sigur sfârșit de zi, în care cei care cred și cei care se înșală se lasă prinși de treburile lor zilnice și au parte, în ceea ce-i doare, de fericirea inconștienței. Încetul cu încetul se lasă, undă de lumină stingându-se, melancolia inutilă a serii, ceață neîncețoșată care-mi pătrunde-n inimă. Cade, ușoară, suavă, indefinita paloare lucidă și albăstrie a înserării acvatice — ușoară, suavă, tristă pe pământul simplu și rece. Încetul cu încetul se așază, invizibilă cenușă, monotonă durere, plictiseala căreia îi lipsește profunda lene.

192.

Aceste ultime trei zile de intensă căldură, de furtună latentă difuzată în angoasa care îmbibase aparentul calm dimprejur au adus în urma lor, fiindcă furtuna se-ndepărtase altundeva, o ușoară briză răcoritoare peste suprafața limpede a lucrurilor. Tot așa uneori, pe parcursul existenței, ni se întâmplă ca sufletul, după ce a suferit din pricina greutăților vieții, să simtă brusc o ușurare, fără ca vreun element concret s-o poată explica.

Îmi imaginez uneori că noi suntem niște zone climaterice, peste care se aglomerează amenințări cu furtuni care vor izbucni în cu totul altă parte.

Imensitatea goală a lucrurilor, vasta uitare ce domnește în cer și pe pământ...

193.

Am asistat, incognito, la deruta progresivă a vieții mele, la naufragiul treptat al tuturor ipostazelor în care aș fi vrut să fiu. Pot să afirm, și este unul dintre acele adevăruri despre care se știe precis că sunt moarte fără să fim nevoiți să aducem flori, că nu există nici măcar un singur lucru dorit de mine – sau în realizarea căruia să mi fi plasat, fie și pentru un scurt moment, speranța că se va împlini cel puțin o clipă – care să nu se fi făcut praf și pulbere sub ferestrele mele, asemeni unui ghiveci de flori de la ultimul etaj căzând ca o piatră și spart în țăndări. S-ar zice că Destinul s-a complăcut întotdeauna să mă facă să iubesc sau să vreau, mai cu seamă, ceea ce el însuși îmi ținea la dispoziție, astfel încât să-mi dau seama, în ziua următoare, că nu-l am și că nu-l voi avea niciodată.

Spectator ironic al meu însumi, eu n-am renunțat, totuși, niciodată, descurajat, la spectacolul vieții. Iar fiindcă știu astăzi, anticipând, că fiecare vagă speranță va fi oricum dezamăgită, sufăr de plăcerea specială de a savura decepția în același timp cu speranța, ca pe o mâncare deopotrivă amară și dulce, în care gustul dulce devine încă și mai dulce prin contrast cu cel amar. Sunt un sumbru strateg care, deși a pierdut deja toate bătăliile, continuă să traseze cu anticipație, pe hârtia planurilor sale de bătaie, savurând în fiecare detaliu schema precisă a retragerii sale fatale în ajunul fiecărei noi bătălii.

Pe mine m-a urmărit, ca un geniu necurat, destinul care vrea să nu-mi pot niciodată dori ceva fără să știu de asemenea că nu voi obține nimic. Dacă, într-o fracțiune de secundă, zăresc pe stradă silueta nubilă a unei fete și dacă, într-o totală indiferență, îmi imaginez pentru o clipă ce sentimente m-ar încerca în caz că fata mi-ar aparține, este aproape sigur că, la zece pași de locul visului meu, fata cu pricina se întâlnește invariabil cu omul care îi este în mod evident fie soț, fie amant. O fire romantică ar face din toate acestea o tragedie; o fire bizară ar trăi totul ca pe o comedie: eu,

amestec din amândouă, sunt în egală măsură un romantic în mine și un străin[1] de mine, și întorc pagina spre o nouă ironie.

Unii spun că viața fără speranță e imposibilă, alții, că tocmai cu speranță e goală. Pentru mine, care astăzi nici nu sper, nici nu disper, ea este o simplă ramă exterioară, care mă include pe mine însumi, în fața căreia asist ca la un spectacol lipsit de intrigă, montat doar pentru simpla plăcere a ochilor – balet descusut, vârtej de frunze în vânt, nori pe care lumina soarelui capătă culori schimbătoare, amestec de străzi vechi, trasate la întâmplare, prin cartierele haotice ale orașului.

Sunt, în mare parte, chiar proza pe care o scriu. Mă desfășor în perioade și paragrafe, îmi aplic punctuații și, distribuind neîncetat imagini, mă deghizez copilărește ca un rege drapat în hârtii de ziar, sau, prin felul în care alcătuiesc un ritm plecând de la o serie de cuvinte, mă încoronez, ca nebunii, cu flori uscate care continuă să rămână vii în visurile mele. Cu toate acestea, îmi păstrez calmul unei marionete care a dobândit deodată conștiința de sine, săltându-și din când în când capul, astfel ca zurgălăul cusut în vârful scufei sale ascuțite (rămasă de altfel parte integrantă a capului său) să scoată cel puțin un sunet, viață clinchetitoare a mortului, palid avertisment al Destinului.

Totuși, de câte ori, chiar în miezul acestei insatisfacții tihnite, n-am simțit avansând treptat în mine spre stadiul de emoție conștientă sentimentul vacuității și plictiseala de a gândi în acest fel! De câte ori, cum se întâmplă când asculți o conversație în mijlocul unor zgomote ce urcă sau coboară, nu am simțit amărăciunea esențială a acestei vieți străine de o viață umană – viață în care totul se întâmplă în interiorul conștiinței de sine! De câte ori, trezindu-mă din mine însumi, nu am întrevăzut, din exilul în care mă aflu, ce bine ar fi să fiu acel nimeni al tuturor, omul fericit dăruit, cel puțin, cu o amărăciune reală, mulțumitul doborât de oboseală, nu de

---

1 Pessoa joacă pe ambele registre ale cuvântului „*estranho*", care poate însemna și „bizar", și „străin".

plictiseală, și care suferă în loc să se presupună că suferă, care se ucide, da, în loc să se moară!

Am devenit un personaj dintr-o carte, o viață citită. Tot ceea ce simt este (fără să mi-o doresc în mod special) simțit pentru a se scrie că a fost simțit. Tot ce gândesc sfârșește în cuvinte, amestecate cu imagini care le desfac, sau se împrăștie în tot felul de ritmuri. M-am distrus de cât de mult m-am tot recompus. De cât de mult m-am gândit la mine, am devenit gândurile mele și nu mai sunt eu. M-am tot sondat până când am scăpat sonda în mine; îmi petrec viața întrebându-mă dacă sunt sau nu profund; iar acum nu mai am alt mijloc de a mă sonda decât privirea ce-mi dezvăluie – limpede pe un fond întunecat în vârtejul oglinzii unui puț adânc – propriul meu chip care mă contemplă contemplându-l.

Sunt un fel de carte de joc, cu o veche figură necunoscută, ultimă amintire dintr-un joc pierdut. N-am nici un rost, nu știu care mi-e valoarea, nu știu cu ce aș putea fi comparat ca să mă regăsesc, nu am nici o utilitate care m-ar ajuta să mă cunosc. Iată deci cum, prin imaginile succesive în care mă descriu – nu lipsite de adevăr, însă folosindu-se de minciuni –, mă regăsesc mai degrabă în ele decât în mine însumi, rostindu-mă până mi se epuizează existența, scriind direct cu sufletul în loc de cerneală, suflet bun de nimic altceva decât să scrii cu el. Însă reacția încetează, iar mă resemnez. Revin în mine însumi la ceea ce sunt, chiar dacă ceea ce sunt nu înseamnă nimic. Ceva de consistența unor lacrimi fără plâns arde în ochii mei încremeniți, ceva ca o angoasă inexistentă îmi răcâie gâtlejul uscat. Dar, vai!, nu știu ce aș fi putut să plâng dacă aș fi plâns și din ce pricină nu am plâns. Ca o umbră, ficțiunea se ține de mine scai. Și tot ce mi-aș dori acum e să dorm!

194.

Simt o mare oboseală în sufletul inimii mele. Mă întristează cel care nu am fost niciodată, și nu știu ce fel de dor de el e amintirea

mea despre el. Am căzut izbindu-mă de speranțe și certitudini, cu toate asfințiturile de soare /.../

195.

Există oameni care suferă cu adevărat fiindcă n-au putut să trăiască în viața reală împreună cu Mr. Pickwick sau să-i strângă mâna lui Mr. Wardle. Eu fac parte dintre ei. Am plâns lacrimi adevărate pe paginile acestui roman, fiindcă nu am trăit în acea vreme, cu acei oameni, ca oameni reali.

Dramele din romane sunt întotdeauna frumoase fiindcă nu curge sânge autentic în ele, nici morții nu putrezesc în romane și nici putreziciunea nu e putredă în romane.

Când Mr. Pickwick e ridicol, nu e ridicol, fiindcă este într-un roman. Cine știe de nu cumva romanul este chiar perfecțiunea de realitate și de viață pe care Dumnezeu le creează prin intermediul nostru, iar noi nu existăm – cine știe – decât pentru a crea? Civilizațiile par să existe doar ca să producă artă și literatură; iar cuvintele sunt cele care vorbesc despre ele și rămân. Oare de ce nu ar fi cu adevărat reale aceste figuri extra-umane? Mă doare în existența mea mentală să mă gândesc că probabil așa și este...

196.

Sentimentele care ne fac să suferim cel mai mult, emoțiile care ne sugrumă cel mai tare sunt și cele mai absurde – goana după lucruri imposibile, râvnite tocmai fiindcă sunt imposibile, pofta de ceva nemaipomenit, dorința de ceva ce ar putea să se-ntâmple, regretul de a nu fi cu totul altă persoană, nemulțumirea că lumea există. Toate aceste semitonuri ale conștiinței sufletului alcătuiesc în noi un peisaj divers, un etern crepuscul al sumei ce suntem. Iar atunci avem despre noi senzația de câmp pustiu peste care coboară

însetarea, cu triste fire de trestii străjuind un râu fără bărci, ce-și leagănă întunecimile limpezi între maluri îndepărtate.

Nu-mi dau seama dacă sentimentele de acest fel trădează o lentă nebunie a disperării sau sunt rămășițe dintr-o altă lume în care vom fi fost vieţuit – reminiscenţe încrucișate și amestecate, de felul lucrurilor văzute-n vis, absurde dacă e să ne luăm după înfăţișarea pe care o au, nu după originea lor, în cazul că am cunoaște-o. Nu știu de n-au existat cândva alte fiinţe care am fost noi și cărora le simţim astăzi abia parţial bogata deplinătate, cum suntem doar bietele lor umbre – pierdută fiind pentru noi consistenţa lor, greu bănuită, fiindcă ne aflăm reduși la cele două dimensiuni ale umbrei în care trăim.

Știu că asemenea gânduri ale emoţiei fac ravagii în suflet. Neputinţa noastră de a ne imagina lucruri cărora ele să le corespundă, imposibilitatea de a găsi ceva care să înlocuiască ceea ce este cuprins în viziune – toate ne apasă ca o condamnare pronunţată nu se știe unde, nici de către cine, nici pentru ce.

Şi ne rămâne să simţim din toate acestea, fără îndoială, numai dezgustul de viaţă și de toate iniţiativele ei, o anticipată oboseală de toate dorinţele și varietatea lor, o lehamite anonimă de toate sentimentele. În asemenea ceasuri de subtilă melancolie devine imposibil, chiar și în vis, să fim îndrăgostiţi, eroici sau fericiţi. Tot ceea ce există e vid, până și în ideea că ceva poate exista. Toate lucrurile sunt spuse în altă limbă, de neînţeles pentru noi, suită sonoră de silabe care nu dobândesc nici o formă inteligibilă. Viaţa e găunoasă, sufletul nostru e găunos, întreaga lume e găunoasă. Toţi zeii mor de o moarte ce-ntrece moartea. Totul este mai vid decât vidul. Un haos de lucruri de nici un fel.

Gândindu-mă la toate astea și privind de jur împrejur să văd dacă realitatea îmi poate potoli însetarea, îmi dau seama că zăresc doar case lipsite de personalitate, figuri terne, gesturi inexpresive. Pietre, trupuri, idei – totul e mort. Toate mișcările sunt niște înţepeniri, o uriașă încremenire în care se blochează totul. Nimic nu îmi spune nimic. Nimic nu mi-e cunoscut, nu de bizar ce-ar

fi, ci doar fiindcă nu știu ce este. Lumea s-a pierdut. Iar în adâncul sufletului meu – ca unică realitate a acestei clipe – se află o durere intensă și invizibilă, o tristețe care imită scâncetul de plâns al cuiva aflat într-o odaie întunecată.

197.

Simt timpul ca pe o imensă durere. A abandona ceva îmi creează un șoc disproporționat. Sărăcăcioasa cameră cu chirie în care am trăit câteva luni sau masa acelui hotel de provincie la care m-am așezat timp de șase zile, chiar și trista sală de așteptare dintr-o stație de cale ferată unde am așteptat două ceasuri sosirea trenului sunt din această categorie; însă lucrurile bune din viață, când le abandonez și mă gândesc, cu toată sensibilitatea mea nervoasă, că n-am să le mai revăd și nici n-am să le mai regăsesc vreodată, cel puțin așa cum sunt ele în acest moment unic și precis, îmi produc o durere metafizică. Simt atunci cum se deschide un abis în sufletul meu, iar răsuflarea rece a orei lui Dumnezeu îmi atinge obrazul livid.

Timpul! Trecutul! Brusc ceva, o voce, un cântec, un parfum perceput întâmplător îmi îndeasă în suflet călușul sufocant al amintirilor mele... Tot ceea ce am fost și nu voi mai fi niciodată. Tot ceea ce am stăpânit și nu voi mai avea niciodată! Morții! Morții care m-au iubit când eram copil. Tot sufletul mi se înfioară când îi evoc, iar eu mă simt dezgropat din inimile oamenilor, singur în noaptea de mine însumi, plângând ca un cerșetor liniștea ferecată a tuturor porților.

198.
Proză de vacanță

Mica porțiune de plajă ce alcătuia un golf minuscul, rupt de restul țărmului prin două promontorii miniaturale, constituia

În acele trei zile de vacanță locul meu de retragere din mine însumi. Trebuia să cobori spre plajă pe un soi de scară improvizată ce începea, sus de tot, cu trepte de lemn, iar la mijloc se transforma într-un șir de trepte săpate în stâncă, mărginit de o balustradă de fier ruginit. Și de fiecare dată când coboram șirul acestor bătrâne trepte, îndeobște din clipa când începeam să simt mai la vale sub pași treptele de piatră, ieșeam din propria mea existență, mă întâlneam pe mine.

Ocultiștii, sau cel puțin o parte dintre ei, susțin că există clipe supreme când sufletul își amintește, fie cu emoția, fie cu memoria, de tot felul de momente, aspecte sau umbre dintr-o încarnare anterioară. Iar atunci sufletul, fiindcă a regresat într-un timp mai apropiat de originea și începutul lucrurilor decât de momentul prezent, simte, într-un fel sau altul, senzația de copilărie și o oarecare eliberare.

S-ar putea spune că în timp ce coboram acea scară, folosită rareori în zilele noastre, pătrunzând alene în spațiul peticului de plajă întotdeauna pustiu, puneam în mișcare un proces magic pentru a mă apropia de posibila monadă a ceea ce s-ar putea să fiu eu. Iar anumite feluri de a fi sau de a acționa, existente în viața mea de zi cu zi – reprezentate în ființa mea constantă de dorințe, repulsii, preocupări –, dispăreau din mine ca tot atâtea santinele surprinse și date în vileag, se afundau în întunecime până li se ștergea de tot conturul, iar eu ajungeam la un soi de distanță intimă unde îmi venea greu să îmi amintesc de ziua de ieri sau să identific, ca și cum mi-ar aparține, ființa vie existentă zilnic în mine. Emoțiile resimțite de obicei, deprinderile mele în mod obișnuit neobișnuite, conversațiile mele cu ceilalți, diversele mele feluri de a mă adapta la construcția socială a lumii, toate mi se păreau niște lucruri vagi citite undeva, paginile lipsite de viață ale unei biografii imprimate, detalii neînsemnate dintr-un roman oarecare, aflate în acele capitole intermediare pe care le citim gândindu-ne la altceva, iar firul narațiunii slăbește și se încolăcește grămadă pe podea.

Atunci, pe plaja ce murmura doar cu propriile ei valuri, sub vântul ce se agita undeva la mare înălțime, ca un urias avion inexistent, mă abandonam altui soi de visuri – lucruri informe și vaporoase, splendori de impresii profunde, fără imagini sau emoții, limpezimi cum sunt cerul și apele, răsunând ca spiralele sunetelor scoase de mare parcă din străfundurile unui urias adevăr; tremur de un albastru oblic situat undeva-n depărtare, epuizându-se la sosire în nuanțe verzui cu transparențe care vădesc alte tonuri de un verde-murdar și – după ce-și frânse de țărm în țăndări șuierând miile de brațe, deznodându-se peste nisipul roșcat în bale de spumă – marea, care-și aduna atunci tot resacul, toate reîntoarcerile spre libertatea de la origini, toată tânjirea noastră spre cele divine, toate amintirile de felul acestui talmeș-balmeș care nu mă mai doare, amintiri de odinioară, poate pur și simplu fericite dintr-o pricină sau alta, adevărat trup ticsit de doruri cu un suflet ca de spumă, după care urma moartea, repausul, acest tot-nimic care încercuiește ca un vast ocean insula naufragiaților care este viața.

Iar eu adormeam fără să fiu în somn, eliberat de ceea ce vedeam simțind, crepuscul al ființei mele, picoteală de apă între arbori, calm așternut peste vaste fluvii, răcoare ridicându-se din triste înserări, răsuflare înceată aburind din pieptul alb al somnului de copil al contemplării.

199.

Plăcerea de a nu avea nici familie, nici altă persoană drept companie, această suavă delectare ca sentimentul exilului, în care simțim că orgoliul nostru de exilați transformă treptat neliniștea de a ne afla departe într-o voluptate incertă – de toate acestea eu mă bucur în felul meu indiferent. Pentru că una dintre trăsăturile caracteristice atitudinii mele spirituale prevede să nu cultivi atenția în mod excesiv și să privești de sus chiar și visul, cu conștiința cât se

poate de aristocratică că tu-i permiți să existe. A-i acorda prea multă importanță visului ar însemna, de fapt, a-i da prea multă importanță unui lucru care se separă de noi și care s-a sumețit, cât i-a stat în putință, tinzând să devină realitate, fapt pentru care el a pierdut dreptul absolut de a fi tratat de noi cu delicatețe.

200.

Banalitatea e un cămin. Ambianța cotidiană e maternă. După o lungă incursiune în marea poezie, spre înălțimile aspirației sublime, spre piscurile transcendentului și ocultului, ți se pare cât se poate de plăcută, cât se poate de primitoare viața, revenind la hanul unde se hlizesc imbecilii fericiți, să bei împreună cu ei, imbecilizându-te la rându-ți, așa cum ne-a lăsat Dumnezeu, mulțumit de universul ce ți s-a dat și lăsând restul în grija celor care se cocoață pe vârful munților ca să nu facă nimica odată ajunși acolo.

Nu mă emoționează deloc să aud, despre un om pe care-l socotesc nebun sau prost, că-l depășește pe un om obișnuit în multe împrejurări și probe ale vieții. În timpul crizei, epilepticii dau dovadă de o mare forță fizică; paranoicii raționează cum puțini dintre oamenii obișnuiți știu s-o facă; maniacii atinși de delir religios atrag mulțimi de credincioși cum numai câtorva dintre demagogi (de vor mai fi existând) le e dat să reușească și cu acea forță interioară a convingerii pe care aceștia din urmă nu o pot transmite partizanilor lor. Toate acestea nu dovedesc altceva decât că nebunia e nebunie. Prefer înfrângerea care cunoaște frumusețea florilor unei victorii în miezul deșertului, atinsă de cecitate sufletească, izolată cu nulitatea sa specială.

De câte ori nu-mi lasă chiar propria mea reverie, atât de inutilă, sentimentul unei orori de viața interioară, de greața fizică față de orice misticism sau contemplație. Cu câtă grabă ies din casă, unde

de asemenea visez, ca să ajung la birou; și zăresc fața lui Moreira de parcă aș fi ajuns ușurat într-un port. Dacă mă gândesc bine, îl prefer pe Moreira lumii astrale; îi prefer adevărului realitatea, și prefer viața, da, chiar lui Dumnezeu, care a creat-o. Așa mi a dăruit-o, tot așa am s-o trăiesc. Visez fiindcă visez, dar nu aș suporta să mi se aducă insulta de a le conferi visurilor altă valoare decât aceea de a fi teatrul meu intim, tot așa cum nu-i atribui vinului, de la consumul căruia totuși nu mă abțin, titlul de aliment sau necesitate vitală.

201.

Cu mult înainte de zorii zilei, în pofida obiceiurilor solare ale acestui oraș clar, ceața înfășura în ușoara ei mantie, pe care soarele o împodobea treptat cu tivuri de aur, nenumăratele case, spațiile abolite, terenurile accidentate și șantiere-n construcție. Totuși, odată sosite orele înalte ce precedă miezul zilei, ceața molatică începu să se destrame, să dispară imponderabil, în răbufniri de umbre de voal. Pe la ora zece dimineața doar o firavă nuanță de un albastru nereușit rămasă pe cer mai arăta că înainte fusese ceață.

Încetul cu încetul orașul își recăpăta trăsăturile, renăscute după ce își scosese masca sub care se deghizase. Ca o fereastră ce se deschide, ziua plină de raze începu să strălucească. Mai apoi se simți o ușoară transformare în toate zgomotele. Până când și ele începură să fie percepute. O nuanță albăstruie se strecură până la nivelul pietrelor de caldarâm pe stradă și în aura impersonală a trecătorilor. Soarele era fierbinte, însă de un fierbinte încă destul de umed. Filtra invizibil ceața care de mult nu mai exista.

Trezirea unui oraș, indiferent dacă se află sau nu în ceață, rămâne întotdeauna pentru mine un spectacol mai emoționant decât răspândirea razelor aurorei peste câmpuri. E o renaștere mai puternică, există mai multe speranțe atunci când soarele, în loc să

lucească pur și simplu, mai întâi cu o limpezime obscură, apoi cu o lumină umedă, ceva mai târziu în sfârșit cu un auriu luminos, deasupra câmpurilor, copacilor, frunzelor deschise-n întâmpinarea lui ca niște palme, își înmulțește toate efectele lui posibile răsfrânte-n ferestre, peste ziduri și acoperișuri și, dis-de-dimineață, însuflețește atâtea realități diverse. Aurora văzută la țară îmi face bine; cea văzută la oraș îmi face și bine, și rău, iată de ce pot spune că-mi face mai mult decât bine. Da, fiindcă și mai multă speranță are, ca toate tipurile de speranță, acel ușor gust de amărăciune și dorul neîmplinit de a nu fi realitate. O dimineață la țară există; cea de la oraș doar promite. Una te face să trăiești; alta să gândești. Iar eu voi simți întotdeauna, ca toți marii blestemați, că-i mai bine să gândești decât să trăiești.

202.

După cele dintâi arșițe ceva mai blânde ale verii aflate pe sfârșite au putut fi zărite, ivindu-se pe cerul vast în întâmplarea înserărilor, anumite culori ușor spălăcite și câteva retușuri de briză răcoroasă, anunțând deja toamna. Încă nu avea loc dezverzirea[1] frunzișului, nici căderea frunzelor desprinse de pe crengi, nici nu se simțea acea vagă angoasă care însoțește în noi percepția morții exterioare, fiindcă va fi cândva și a noastră. Era ca o oboseală a efortului de a exista, un vag somn invadând ultimele gesturi ale acțiunii. Ah! există asemenea după-amiezi de o dureroasă indiferență, încât, înainte de a se manifesta în lucruri, toamna începe în noi.

Fiecare nouă toamnă care ne sosește se apropie tot mai mult de ultima pe care-o avem, adevăr valabil și cu verile, și cu primăverile; doar că toamna amintește, prin natura ei, sfârșitul tuturora, în timp ce vara sau primăvara poți uita mai ușor, e destul numai

1 În original: „*Naõ era ainda o desverde de folhagem*".

să privești în jurul tău. Încă nu e toamnă, încă nu plutesc în aer vestejeala frunzelor căzătoare sau tristețea umedă a timpului ce va deveni iarnă nu peste multă vreme. Se simte însă o umbră anticipată de tristețe, o melancolie îmbrăcată în haine de călătorie, în sentimentul care ne face vag atenți la împrăștierea multicoloră a lucrurilor, la glasul schimbător al vântului, la senzația de tihnă îmbătrânită răspândită, la căderea nopții, prin toată prezența inevitabilă a universului.

Știu, trecători suntem cu toții, și ne trecem de tot. N-o să rămână nimic de pe urma celui care s-a folosit de sentimente și mănuși, care a vorbit despre moarte și politica locală. Așa cum aceeași lumină face să strălucească și fețele sfinților, și ghetele trecătorilor, aceeași absență de lumină va cufunda în beznă nimicul rămas după ce unii dintre noi au fost sfinți, iar alții, purtători de ghete. În acest uriaș vârtej unde zace indolent, ca un morman de frunze uscate, universul întreg, împărățiile nu au mai mare valoare decât rochiile croitoreselor, iar cosițele blonde ale copilelor dispar în aceeași absorbție mortală odată cu sceptrele care au simbolizat imperii. Totul e nimic, iar în tinda Invizibilului – unde ușa întredeschisă nu ne lasă să zărim, îndărătul ei, decât o altă ușă, închisă – dansează, sclave ale vântului agitate de el chiar dacă e schilod de mâini, tot felul de lucruri, mari și mici, care au alcătuit, în noi și pentru noi, sistemul sensibil al universului. Totul e doar umbră și vârtej de pulbere, și nu se aude nici o altă voce decât sufletul vântului când smulge și cară și nici o altă tăcere decât cea rămasă după plecarea vântului. Câte unii, asemeni frunzelor aeriene, mai puțin legați de pământ, fiindcă-s mai ușori, sunt luați pe sus din acest Atrium și cad în afara cercului alcătuit de cei mai grei. Alții, aproape invizibili, pulbere informă ce nu arată nici un soi de particularitate decât privită de foarte aproape, își aștern patul chiar în inima vârtejului. Alții, tot așa, trunchiuri miniaturale, sunt antrenați în vârtej și cad la întâmplare. Într-o zi, la sfârșitul cunoașterii lucrurilor, se va deschide și ușa din fund, iar tot ceea ce am fost noi – deșeuri

de stele și de suflete – va fi măturat cu totul din casă, astfel ca tot ceea ce există să poată reîncepe.

Mă doare inima ca un corp străin. Creierul meu amorțește în mine tot ceea ce simt. Da, începutul toamnei filtrează, în aer și în sufletul meu, această lumină morocănoasă care tivește cu o nuanță de galben muribund rotunjimea confuză a puținilor nori din asfințit. Da, este începutul toamnei și în această limpede oră se află începutul clarei cunoașteri despre insuficiența anonimă a tuturor lucrurilor. Toamna, desigur, toamna care va veni sau a și venit, anticipata oboseală de orice gest, anticipata dezamăgire de toate visurile. Ce pot eu să mai sper și de ce? Deja în tot ceea ce gândesc despre mine rătăcesc răscolind praful și frunzele veștede din acel atrium, pe orbita lipsită de sens a nimicului, iscând o vagă rumoare de viață la trecerea mea peste limpezi lespezi pe care un soare pieziș le mângâie cu lumina sfârșitului izvorând nu se știe de unde.

Tot ceea ce am gândit, tot ceea ce am visat, tot ceea ce am împlinit sau n-am împlinit – totul se va risipi în toamnă, ca niște chibrituri folosite, împrăștiate vraiște pe asfalt, ca niște petice de hârtie mototolite în cocoloașe sau ca marile imperii sau ca toate religiile sau ca sistemele filozofice cu care s-au jucat, concepându-le, copiii somnolenți ai abisului. Tot ceea ce s-a adunat în sufletul meu, de la aspirațiile mele până la casa nenorocită în care locuiesc, de la zeii pe care i-am avut până la patronul Vasques, de care la fel am avut parte, totul se va risipi în toamnă, totul odată cu toamna, în dulceața indiferentă a toamnei. Totul în toamnă, da, totul odată cu toamna...

203.

Nu se poate ști prea bine dacă ceea ce indică sfârșitul acestei zile e ceva ce se desăvârșește în noi înșine ca rană inutilă sau de nu cumva ceea ce suntem noi se reduce la falsități și penumbre,

încât rămâne această imensă tăcere, nestrăbătută de zborul rațelor sălbatice, căzând peste păpurișul zbârlit ce-și sumețește tijele la suprafața unor languroase lacuri. Nu se știe nimic, iar nouă nu ne rămân nici amintirea poveștilor din copilărie – alge –, nici târzia mângâiere a cerurilor viitoare, briză ale cărei ezitări se deschid încet către astre. Lampa votivă pâlpâie nesigură în templul unde nu mai vine nimeni de multă vreme, bazinele cu apă stau neclintite în soarele răsfrânt peste niște conace pustii, nimeni nu mai cunoaște numele înscris altădată pe trunchiul unui arbore, iar privilegiile celor deveniți niște necunoscuți s-au împrăștiat, ca niște bucăți de hârtie rupte, pe drumurile parcurse de amplele răbufniri ale vântului, oprite doar din întâmplare de cine știe ce obstacole întâlnite. Va fi rândul altora să se aplece peste marginea aceleiași ferestre, cum au făcut și cei de dinaintea lor; dorm acum cei care uitaseră de umbrele rele, dornici de un soare pe care nu l-au avut; iar eu însumi, care îndrăznesc fără să schițez vreun gest, mă voi stinge fără regrete, în hățișul păpurișului umed, năclăit de vecinătatea râului și a insistentei mele oboseli, sub imensele toamne de la sfârșitul zilei, căzute peste limanuri imposibile. Iar prin toate acestea, străbătând ca șuieratul unei spaime nude, îmi voi simți sufletul prins la strâmtoare îndărătul reveriei – urlet adânc și pur, inutil în miezul întunecimii lumii.

204.

Nori... Astăzi percep existența cerului, căci există și zile în care nu-l văd, ci mai degrabă îl simt, fiindcă eu trăiesc la oraș, și nu în mijlocul naturii care-l include. Nori... Ei constituie astăzi realitatea principală, iar pe mine mă preocupă ca și cum acoperirea cerului ar fi una dintre marile primejdii care amenință destinul meu. Nori... Vin dinspre linia de la vărsarea fluviului în mare spre Castelul de pe colină, dinspre Occident către Orient, într-o

învălmășeală agitată ce dă la iveală tot felul de goliciuni, câteodată albi, zdrențuindu-se în cine știe ce înaintare de avangardă; în vreme ce alții mai lenevoși sunt aproape negri, iar împrăștierea lor sub vântul audibil întârzie; negri de un alb murdar atunci când, parcă dornici să nu se miște, ei reușesc să întunece cu trecerea lor, mai mult decât cu umbra lor, zona pe care străzile prizoniere o deschid ca un soi de fals spațiu între aliniamentele strâmte ale caselor.

Nori... Eu exist fără să o știu și voi muri fără să mi-o doresc. Sunt intervalul dintre ceea ce sunt și ceea ce nu sunt, între ceea ce visez și ceea ce viața a făcut din mine, media abstractă și carnală între lucruri care nu înseamnă nimic, fiind și eu însumi nimic. Nori... ce mare neliniștire atunci când simt, ce disconfort atunci când gândesc, ce inutilitate atunci când doresc! Nori... Trec încontinuu, unii dintre ei foarte mari, iar cum casele nu-ți îngăduie să vezi dacă nu sunt mai mici decât par, ai impresia că vor ocupa întreg cerul; alții sunt de o mărime nesigură, e posibil să fie vorba despre doi nori uniți sau despre unul singur care urmează să se despartă în două – fără pic de semnificație, profilați sus de tot pe un cer obosit; iar alții, mici de tot, dând impresia că ar fi jucăriile unor forțe puternice, mingi capricioase din cine știe ce joc absurd, stau îngrămădiți pe o singură parte, reci de tot în marea lor izolare.

Nori... Mă întreb și mă ne-cunosc[1]. Niciodată nu am făcut ceva util și nici nu voi ajunge să fac ceva justificabil. Acea parte a vieții pe care ar fi trebuit s-o pierd interpretând confuz lucruri inexistente mi-am risipit-o făcând versuri în proză despre senzațiile netrasmisibile cu care îmi înconjur eu universul meu incognito. Sunt sătul de mine, în mod obiectiv și subiectiv. Sunt sătul de totul, și de totul totului. Nori... Ei sunt totul, mari dislocări din înălțimi, singurele lucruri reale între acest pământ fără nici o valoare și cerul care nu există; indescriptibile zdrențe ale plictiselii pe care

1 În original: „*Interrogo-me e desconheço-me*". Ca și în cazul cuvântului „*desassossego*", Pessoa induce un sens activ unei formule tradițional reflexive sau pasive.

eu le-o impun; ceţuri condensându-se în ameninţări de culori absente; cocoloaşe de vată murdară dintr-un spital căruia îi lipsesc zidurile. Nori... Seamănă cu mine, un peisaj împrăştiat între pământ şi cer, animat de un elan invizibil, cu sau fără tunete, înveselind lumea când sunt albi şi întunecând-o când sunt negri, ficţiuni ale intervalului şi rătăcirii, departe de rumoarea de pe pământ, dar şi de liniştea cerurilor. Nori... Continuă să treacă continuu şi vor continua să treacă continuând, într-o discontinuă învălătucire de fuioare alburii, într-o difuză prelungire a cerului desfăcut.

205.

Fluid, abandonul acestei zile sfârşind între epuizate purpure. Nimeni nu ar putea să-mi spună cine sunt, nici n-ar putea şti cine am fost. Am coborât din muntele necunoscut spre valea pe care n-o voi cunoaşte niciodată, iar în lenta cădere a zilei paşii mei n-au fost decât nişte urme lăsate prin poienile pădurilor. Toţi cei pe care i-am iubit m-au uitat în umbră. Nimeni n-a ştiut ce se întâmplă cu ultimul vapor. La poştă nu se ştia nimic despre scrisoarea pe care nimeni nu trebuia să mi-o scrie.

Cu toate acestea, totul era fals. Nimeni n-a relatat poveşti deja spuse de alţii; nu se mai ştie nimic sigur nici despre cel plecat mai demult, cu speranţa unei false îmbarcări, fiu al viitoarelor brume şi al indeciziei ca şi anunţate. Numele meu figurează printre cei care întârzie, nume care nu este decât o umbră, ca toate cele.

206.
Pădure

Ah, nici odaia nu era adevărată – era vechea încăpere din copilăria mea pierdută! Ea s-a îndepărtat ca o ceaţă, a traversat

materialmente zidurile complet albe ale camerei mele reale, iar aceasta, limpede și minusculă, și-a făcut apariția din întuneric, cum apar ziua și viața, ca pașii căruțașului și zgomotul îndepărtat al biciului, care trezesc în corpul culcat al animalului încă somnolent mușchii ce-l ajută să se ridice.

207.

Cât de multe lucruri, pe care le considerăm sigure sau juste, nu sunt decât rămășițe ale visurilor noastre și somnambulismul al înțelegerii noastre! Oare există cineva să știe ce este sigur sau just? Câte dintre acele lucruri pe care le considerăm frumoase nu sunt decât modul de folosință al unei epoci, ficțiuni ale unui loc sau ale unui moment? Câte lucruri, despre care considerăm cu adevărat că ne aparțin, sunt de fapt acel altceva pentru care noi suntem doar niște oglinzi perfecte sau învelișuri transparente, străini cum suntem noi de ele, prin sângele și natura noastră!

Cu cât mă gândesc mai mult la capacitatea noastră de a ne înșela pe noi înșine, cu atât mai mult simt scurgându-mi-se printre degetele plictisite nisipul fin al certitudinilor destrămate. Iar în aceste momente în care reflecția devine un sentiment și când spiritul meu se înăsprește, întreaga lume îmi pare o ceață de umbre, un crepuscul de unghiuri și de laturi, o ficțiune a interludiului, o întârziere în apariția zorilor. Pentru mine toate se transformă într-un absolut mort de el însuși, într-o stagnare de detalii. Iar simțurile mele, cu care transpun reflecția ca să uit de ea, sunt un fel de somn, ceva îndepărtat și pasiv, interstițiu, diferență, hazard de umbre și de confuzie.

În asemenea clipe, când mi-ar fi ușor să-i înțeleg pe asceți și pe schimnici, dacă s-ar afla în mine puterea de a-i înțelege pe oamenii care se folosesc de toate puterile lor în scopuri absolute sau în slujba unei credințe capabile să îndemne la un asemenea efort,

aş crea, dacă mi-ar sta în putinţă, o întreagă estetică a dezolării, un ritm intim de cântec de leagăn, modulat de gingăşia nopţii, ca un enorm regret după alte îndepărtate case primitoare.

M-am întâlnit astăzi pe stradă, pe rând, cu doi prieteni care erau de multă vreme supăraţi unul pe celălalt. Fiecare în parte mi-a povestit de ce se supărase. Fiecare dintre ei mi-a spus adevărul. Fiecare mi-a expus motivele sale. Amândoi aveau dreptate. Amândoi aveau întru totul dreptate. Nu că unul văzuse un lucru, iar celălalt, alt lucru, sau că unul văzuse lucrurile sub un anumit aspect, în vreme ce altul le-ar fi văzut diferit. Nu: fiecare în parte văzuse lucrurile exact aşa cum s-au petrecut, fiecare le văzuse după un criteriu identic cu al celuilalt, dar fiecare a văzut ceva diferit, şi cu toate acestea fiecare avea dreptate.

Am rămas perplex în faţa acestei duble existenţe a adevărului.

208.

Aşa cum avem cu toţii, că ştim sau nu ştim, o metafizică, la fel, că vrem sau nu vrem, avem cu toţii o morală. Eu am o morală foarte simplă – să nu fac nimănui nici rău, nici bine. Să nu fac rău nimănui, nu doar fiindcă le recunosc celorlalţi, ca şi mie, dreptul de a nu fi deranjaţi de nimeni, dar şi fiindcă socotesc că sunt destule relele naturale pentru cât rău e nevoie să fie pe lumea asta. Trăim cu toţii, în această lume, la bordul unei nave plecate dintr-un port necunoscut nouă spre alt port de care nu avem habar; trebuie să dăm dovadă unii faţă de alţii de amabilitate în timpul călătoriei. Să nu facem bine, fiindcă nu ştim ce înseamnă binele şi nici dacă, atunci când credem că-l facem, este cu adevărat un bine. Ştiu eu oare ce rău pot să fac atunci când dau de pomană? Sau ce rău pot să fac educând pe cineva ori instruindu-l? Când e loc de îndoială, mă abţin. Şi mi se pare că a ajuta sau a da sfaturi înseamnă, într-un anumit

fel, a comite răul de a interveni în viața altuia. Bunătatea e un capriciu temperamental: nu avem dreptul să facem din alții victimele capriciilor noastre, chiar dacă acționăm din umanitate sau blândețe. Binefacerile sunt lucruri care ni se impun; iată de ce le resping cu răceală.

Dacă eu nu fac bine, în virtutea unei exigențe morale, nici nu cer să mi se facă bine. Dacă mă îmbolnăvesc, cel mai mult mă apasă faptul de a fi nevoit să oblig pe cineva să mă trateze, ceva ce mi-ar displăcea și mie profund să fac pentru altcineva. Nu am vizitat niciodată un prieten bolnav. Întotdeauna când eram eu bolnav și aveam vizite fiecare dintre aceste vizite era pentru mine o stânjeneală, o insultă, o violare nejustificată a intimității mele profunde.

Nu-mi place să mi se aducă daruri; am sentimentul că sunt obligat să fac la rândul meu daruri – acelorași sau altora, n-are importanță.

Sunt extrem de sociabil într-un mod extrem de negativ. Sunt inofensivitatea întruchipată. Dar nu sunt nimic mai mult, nu vreau, nu pot să fiu mai mult decât ceea ce sunt. Am față de tot ceea ce există o afecțiune vizuală, o mângâiere a inteligenței – nimic însă care să vină din inimă. Nu cred în nimic, nu sper la nimic, nu mă înduioșează nimic. Mă îngrețoșează și mă scârbesc indivizii sinceri ai tuturor sincerităților, ca și misticii tuturor misticismelor sau, și mai bine spus, sinceritățile tuturor celor sinceri și misticismele tuturor misticilor. Iar greața cu pricina devine aproape fizică atunci când asemenea misticisme sunt active, când ele pretind să convingă inteligența altora sau să influențeze voința celorlalți, să găsească adevărul sau să schimbe lumea din temelii.

Mă consider fericit că nu mai am familie. Deci nu mă văd obligat, ceea ce ar fi în mod inevitabil o povară, să iubesc pe cineva. N-am nici un fel de doruri decât de ordin literar. Îmi dau lacrimile când îmi aduc aminte de copilărie, dar e vorba de lacrimi ritmice, în care se pregătește deja proza.

Mi-aduc aminte de ea ca de ceva exterior, prin intermediul unor lucruri exterioare; nu-mi amintesc decât de lucruri exterioare. Când

îmi aduc aminte de copilăria de odinioară, nu mă înduioșează atât tihna serilor de la țară în care mi-am petrecut-o, cât felul în care era aranjată masa de ceai, dispoziția mobilelor în toată casa sau chipurile și gesturile concrete ale persoanelor.

Mi-e dor de tablourile de atunci. Iată de ce mă emoționează copilăria mea ca și copilăria oricui: toate sunt, în acel trecut despre care nu știu ce este, fenomene pur vizuale, pe care eu le percep cu o atenție literară. Mă înduioșează, da, însă nu fiindcă îmi amintesc, ci pentru că le văd.

N-am iubit niciodată pe nimeni. Tot ce am iubit cel mai mult sunt senzațiile mele – stadii ale vizualității conștiente, impresii ale auzului dispersate, parfumuri care reprezintă un fel al umilinței lumii exterioare de a mi se adresa, de a-mi vorbi despre trecut (atât de ușor rememorabil prin mirosuri), deci de a-mi oferi un plus de realitate, și mai multe emoții, decât pâinea obișnuită ce tocmai se coace în cuptorul din fundul brutăriei, așa cum se petrecea și în acea îndepărtată după-amiază când mă întorceam de la înmormântarea unchiului meu care mă iubea atât de mult și păstra pentru mine gingășia unei vagi consolări, nu știu prea bine de ce.

Iată morala mea, iată metafizica mea, sau iată cine sunt eu: Trecător integral – trecător chiar al sufletului meu –, nu aparțin de nimic, nu doresc nimic, nu sunt nimic – centru abstract de senzații impersonale, oglindă în cădere orientată discret spre varietatea lumii. La urma urmei, nu-mi dau seama dacă sunt fericit sau nefericit; și nici nu mă interesează.

209.

Să colaborezi, să te atașezi, să acționezi împreună cu alții, toate sunt un impuls metafizic morbid. Sufletul care i s-a dat individului nu trebuie să fie împrumutat pentru relațiile cu alții. Faptul divin de a exista nu trebuie să devină un fapt satanic de a coexista.

Dacă acționez împreună cu ceilalți, pierd cel puțin un lucru: posibilitatea de a acționa singur.

Când mă dedic cuiva, deși pare că devin expansiv, de fapt mă limitez. A conviețui înseamnă a muri. Pentru mine, reală este numai autoconștiința mea; celelalte sunt doar fenomene incerte în această conștiință, și ar fi ceva morbid să le împrumutăm o realitate prea veridică.

Copilul, care se încăpățânează să facă doar așa cum îl taie capul, se situează cel mai aproape de Dumnezeu, pentru că vrea să existe.

Viața noastră de adulți se reduce la a da de pomană altora. Trăim cu toții din pomana altora. Ne risipim personalitatea în orgii de coexistență.

Fiecare cuvânt pronunțat ne trădează. Singura formă tolerabilă de comunicare este cuvântul scris, fiindcă nu este un bloc de piatră la podul care leagă între ele sufletele, ci o rază de lumină între astre.

A te explica înseamnă a-ți pierde credința. Toată filozofia e o diplomație sub specia eternității /.../ și, ca diplomația, este ceva substanțial fals, ce există nu ca un lucru, ci dedicată în întregime și la modul absolut unui sfârșit.

Singurul destin nobil pentru un scriitor care publică este cel de a nu cunoaște celebritatea pe care o merită. Dar destinul cu adevărat nobil e cel al scriitorului care nu publică. Nu zic să nu scrie, fiindcă în acest caz nu e scriitor. Spun că prin natura lui trebuie să scrie, dar că prin condiția lui spirituală nu trebuie să ofere ceea ce scrie.

A scrie înseamnă a obiectiva visuri, înseamnă a crea o lume exterioară care ne oferă recompensa evidentă a temperamentului nostru de scriitor. A publica înseamnă a dărui această lume exterioară altora; dar în ce scop, dacă singura lume exterioară pe care o avem în comun noi și ceilalți este „lumea exterioară" reală, cea a materiei, lumea vizibilă și tangibilă? Ce pot avea ceilalți în comun cu universul pe care-l port eu în mine?

210.
Estetica descurajării

A publica înseamnă a te socializa pe tine însuți. Ce necesitate ignobilă! Însă chiar și așa cât mai detașat de un *act* – editorul câștigă, tipograful produce. Există cel puțin meritul incoerenței.

Una dintre preocupările majore ale oamenilor, când ajung la vârsta lucidității, este aceea de a se modela, ca indivizi care acționează și gândesc, după imaginea idealului lor. Fiindcă nici un ideal nu încarnează mai bine ca indiferența toată logica aristocrației noastre sufletești, în fața stridențelor și /.../ exterioare moderne, Inerția, Inactivitatea trebuie să fie Idealul nostru. E o futilitate? Poate că da. Dar se vor îngrijora de așa ceva, ca de un rău, numai aceia pentru care futilitatea are ceva atractiv.

211.

Entuziasmul e o mârlănie.

Expresia entuziasmului este, înainte de orice, o violare a drepturilor noastre la nesinceritate.

Nu știm niciodată când suntem sinceri. Poate nici nu suntem vreodată. Și, chiar dacă am fi astăzi sinceri, mâine am putea să fim la fel de sinceri dintr-un motiv contrar.

În ceea ce mă privește, eu nu am avut niciodată convingeri. Am avut numai impresii. N-aș putea niciodată să detest un loc unde mi-a fost dat să văd un asfințit de soare scandalos.

A exterioriza impresiile înseamnă mai degrabă a ne convinge că le avem decât a le avea.

212.

Da, raționalul este real, iar realul este rațional. Dumnezeu este un mare hegelian. Și este nu doar în obscuritatea felului în care expune lumea, ci de asemenea în chiar esența propriei sale gândiri-lucruri.

213.

Toate îmi scapă și se evaporă. Întreaga mea viață, toate amintirile, imaginația și conținutul ei, toată personalitatea mea, totul se evaporă. Simt în permanență că am fost altul, că am simțit altceva, că am gândit altceva. Un fel de a asista la ceva care este un spectacol după un scenariu străin. Iar cel care asistă sunt eu.

Mi se întâmplă uneori să găsesc, în dezordinea banală a hârtiilor mele literare, pagini scrise cu zece, cu cincisprezece ani în urmă, sau chiar mult mai demult. Și multe dintre ele îmi par stranii; nu mă recunosc în ele. Cineva le-a scris, eu am fost acela. Eu le-am simțit, dar ca și cum s-ar fi petrecut într-o altă viață, din care acum m-aș fi trezit ca dintr-un vis ce nu-mi aparține.

Deseori găsesc pagini scrise pe când eram încă foarte tânăr – fragmente disparate de la șaptesprezece, de la douăzeci de ani. Iar unele au o putere de expresie de care nu-mi amintesc să fi dat dovadă la acea vârstă. Anumite fraze, unele pagini scrise imediat după ieșirea din adolescență, mi se par a fi produsul ființei care sunt acum, educată de trecerea anilor și a întâmplărilor. Sunt același care eram atunci, recunosc. Dar, simțind că am progresat mult față de ceea ce eram odinioară, mă întreb totuși unde este progresul dacă eram atunci ceea ce sunt astăzi.

Există în toate astea un mister care mă devalorizează și mă apasă.

Cu câteva zile în urmă, unul dintre acele scurte texte din trecut a produs asupra mea o impresie uluitoare. Îmi amintesc perfect

că scrupulele, cel puțin relative, pe care mi le fac pentru calitatea exprimării datează de puțini ani. Și am găsit într-un sertar o scriere de-a mea, mult mai veche, în care tocmai acest scrupul era foarte accentuat. Cu siguranță că pe atunci eram un neprinceput. Însă cum de atinsesem ceea ce se vedea acolo? Și cum de m-am recunoscut astăzi în ceea ce nu mă recunoșteam odinioară? Toate acestea mă împing într-un labirint, în care eu împreună cu mine mă rătăcesc de mine.

Simt că o iau razna gândindu-mă, și sunt sigur că am mai scris o dată ceea ce scriu acuma. Îmi amintesc. Și-l întreb pe cel presupus că ar exista în mine de nu cumva va fi existând în platonismul senzațiilor o anamneză și mai abruptă, o altă amintire dintr-o viață anterioară care să aparțină numai acestei vieți...

Doamne Dumnezeule, la ce mi-e dat să asist? Câți indivizi sunt eu? Care dintre ei sunt eu? Ce va să însemne acest interval dintre mine și mine?

214.

Altă dată am găsit un fragment de-al meu, scris în franceză, peste care trecuseră deja cincisprezece ani. Nu fusesem niciodată în Franța, nu avusesem nicicând relații apropiate cu vreun francez, nicicând nu încercasem să mă perfecționez în acea limbă de care mă dezobișnuisem. Și nici astăzi nu citesc în franceză mai mult decât odinioară. Sunt însă mai bătrân, mai practic în gândire: ar fi trebuit și să fi evoluat. Dar acel fragment din trecutul meu îndepărtat dă dovada unei siguranțe în folosirea limbii franceze pe care astăzi nu o am; stilul e fluid, cum n-aș mai fi astăzi în stare să-l am în acea limbă; există pasaje întregi, fraze complete, forme și moduri de expresie care accentuează o siguranță în interiorul respectivei limbi de care m-am îndepărtat fără să-mi fi adus aminte că o avusesem. Cum se explică asta? Cui anume mă substitui eu înlăuntrul meu?

Știu că-i ușor să stabilești o teorie a fluidității lucrurilor și sufletelor, să înțelegi că suntem doar o scurgere interioară a vieții, să-ți imaginezi că ceea ce suntem reprezintă o imensă cantitate, că trecem prin noi înșine și că am fost mulți... Însă mai există și altceva decât simpla epuizare a personalității noastre între propriile ei limite: există un alt absolut, o ființă străină care mi-a aparținut. Faptul că mi-am pierdut, cu vârsta, imaginația, emoția și un anumit tip de inteligență, un anumit gen de sentimente – nu m-ar surprinde, chiar dacă îmi face rău. Însă la ce anume asist atunci când, citindu-mă, mă citesc ca pe un străin? Oare pe ce mal mă aflu, dacă mă zăresc dat la fund?

Alteori găsesc pagini despre care nu-mi amintesc să le fi scris – ceea ce nu ar fi cu totul surprinzător –, dar despre care nu îmi amintesc nici măcar că aș fi putut să le scriu – ceea ce mă înspăimântă. Anumite fraze aparțin unei alte mentalități. E ca și cum aș găsi o fotografie veche, în care sunt cu certitudine eu, dar cu o altă înălțime, cu trăsături necunoscute – eu, în mod indiscutabil, înspăimântător de eu.

215.

Am opiniile cele mai opuse, credințele cele mai diverse. Și se întâmplă așa fiindcă niciodată nu gândesc, nu vorbesc și nu acționez... Gândește, vorbește, acționează pentru mine numai câte un vis de-al meu, cel în care mă încarnez la un moment dat. Încep să vorbesc și cel care vorbește este un eu-altul. Din eul *meu*, simt doar o enormă incapacitate, un imens gol, o incompetență totală în fața vieții. Nu cunosc nici un gest care să se transforme într-un act real /.../

N-am învățat niciodată să exist.

Eu obțin tot ceea ce vreau, cu condiția să se afle în mine.

Aș dori ca lectura acestei cărți să vă lase impresia unei plictiseli care se prelungește în coșmar voluptuos.

Ceea ce odinioară ținea de domeniul moral pentru noi ține de domeniul estetic... Ceea ce era social astăzi este individual...

La ce-mi folosește să mă uit la un asfințit de soare, din moment ce posed în mine miliarde de asfințituri de soare diferite – dintre care unele nici nu există – și din moment ce, în afara faptului că le privesc înlăuntrul meu, eu însumi le sunt[1], pe dinlăuntru?

216.

Asfințitul soarelui se risipește printre norii răzleți, împrăștiați pe tot întinsul cerului. Delicate reflexe luminoase, de toate culorile, se stivuiesc în diferitele straturi înalte ale aerului, plutind absente peste relieful marilor mâhniri ale înălțimilor. Deasupra acoperișurilor de țiglă sumețite, pe jumătate culori, pe jumătate umbre, cele din urmă raze lenevoase ale soarelui apun închipuind forme colorate care nu le aparțin nici lor, nici obiectelor pe care ele se așază. S-a instalat o liniște masivă peste nivelul de zgomote al orașului, care la rândul său urmează să aibă parte de tihnă. Totul respiră dincolo de sunete și culori, într-un suspin mut și profund.

Pe fațadele colorate ale caselor unde soarele nu are cum să mai ajungă, culorile încep să devină cenușii. Se degajă un fel de frig din diversitatea acestor culori. Iar în falsele văi pe care le închipuie străzile adoarme un început de neliniște. Adoarme și se liniștește. După care încetul cu încetul, în partea cea mai de jos a norilor înalți, reflexele de lumină încep să devină reflexe de umbră; doar norișorul din zare, ce plutește, ca un vultur alb, sus de tot și departe, mai reușește să păstreze ceva din aurul surâzător al soarelui.

Toate cele pe care le-am căutat în viață, eu însumi le pusesem acolo să fie căutate. Semăn cu cineva care pare să caute distrat un

---

1 În original: *„eu proprio os sou"*.

anumit lucru și care, între momentul când caută și când visează la ceea ce caută, a uitat ce anume căuta. Mult mai real decât lucrul absent și căutat devine gestul real al mâinilor vizibile care caută, răscolind, deranjând, modificând ordinea lucrurilor, mâini care există cât se poate de concret, lungi și albe, fiecare terminându-se cu exact câte cinci degete.

Tot ceea ce am posedat eu vreodată seamănă cu acest vast cer, același într-un mod cât se poate de schimbător, zdrențe ale neantului scăldându-se într-o lumină îndepărtată, fragmente de falsă viață pe care moartea le tighelește din depărtare cu marginile de aur ale tristului ei surâs de adevăr indivizibil. Tot ceea ce am posedat vreodată, da, se rezumă la faptul că nu am știut să caut, senior feudal al unor mlaștini crepusculare, vag principe al unei cetăți cu morminte goale.

Tot ceea ce sunt, sau ceea ce am fost, sau tot ceea ce gândesc despre ceea ce sunt sau am fost, totul își pierde brusc – în reflexele și-n conturul norilor care, sus de tot, încep să-și piardă lumina – secretul, adevărul, și probabil chiar și fericirea pe care ar putea-o conține ceva care-și așterne pat în viață. Iată tot ceea ce-mi rămâne, ca un soare absent, în timp ce pe acoperișurile înclinate lumina își lasă mâinile să alunece, încet, încet, iar din blocul masiv al acoperișurilor își face apariția umbra intimă a tuturor lucrurilor.

Clipocit ezitant de picuri de apă, începe să clipească în depărtare lucirea celei dintâi stele.

217.

Toate mișcările sensibilității noastre, cât ar fi ele de agreabile, sunt numai întreruperea unei stări, despre care nu știu ce este, și care e tocmai viața intimă a acestei sensibilități. Nu numai grijile cele mai serioase reușesc să ne distragă atenția de la noi înșine, ci și micile contrarietăți ajung să tulbure pacea sufletească la care aspirăm cu toții, chiar fără să ne dăm seama.

Trăim aproape în permanență la exterior de noi înșine, până și viața este o veșnică împrăștiere. Cu toate acestea, tindem în permanență spre noi înșine, atrași de acest centru în jurul căruia, asemeni planetelor, descriem mișcări eliptice absurde și-ndepărtate.

218.

Sunt mai bătrân decât Timpul și Spațiul, fiindcă eu sunt conștient. Lucrurile derivă din mine; întreaga Natură este fiica cea mare a senzațiilor mele.

Mă caut – nu găsesc nimic. Doresc, dar nu pot.

Soarele răsare și se stinge fără mine; tot fără mine ploaia cade și vântul geme. Anotimpurile nu se perindă de dragul meu, nici șirul lunilor, nici trecerea orelor.

Stăpân al lumii din mine, cum sunt stăpân peste pământurile pe care nu le pot lua cu mine /.../

219.

Acest loc activ de senzații, sufletul meu, se plimbă uneori cu mine conștient pe străzile nocturne ale orașului, la orele morocănoase în care eu mă simt un vis printre visurile unei alte specii, la lumina de gaz /.../ a felinarelor, printre zgomotele trecătoare ale vehiculelor.

În timp ce trupul meu se pierde în adâncul străduțelor și al ulicioarelor, sufletul meu devine tot mai complex prin labirinturi de senzații. Tot ceea ce poate, jalnic, să ne dea noțiunile de irealitate și de existență înșelătoare, tot ceea ce ne spune silabisind dar nu adresându-se rațiunii, ci la modul [concret] în ce măsură poate să fie mai mult decât vid acest loc ocupat de univers, toate se desfășoară cât se poate de obiectiv în spiritul meu dus departe. Mă

neliniștesc, nu știu de ce, această prelungire obiectivă a străzilor, strâmte sau largi, această succesiune de felinare, de arbori, de ferestre luminate sau întunecate, de porți închise sau deschise, forme eterogen nocturne pe care vederea mea slăbită, sporindu-le imprecizia, contribuie să le facă subiectiv monstruoase, de neînțeles și ireale.

Fragmente verbale de invidie, de luxurie, de trivialitate se izbesc de simțul meu auditiv. Murmure abia susurate /.../ se ondulează în direcția conștiinței mele.

Încep treptat să pierd conștiința faptului că eu coexist cu toate acestea, că mă deplasez cu adevărat, auzind, dar văzând puțin, între aceste umbre care reprezintă ființe, prin aceste locuri unde ființele nu sunt decât umbre. Și găsesc treptat, obscur și confuz, de neînțeles faptul că toate acestea pot exista în fața timpului etern și a spațiului infinit.

Iar atunci încep, printr-o asociație pasivă de idei, să mă gândesc la oamenii care au avut o conștiință analitică și înțelegătoare despre acest spațiu și despre acest timp, încât s-au și pierdut în ea. Mi se pare grotescă ideea că între asemenea oameni, în timpul unor nopți neîndoielnic asemănătoare cu aceasta, în orașe mai mult ca sigur asemănătoare celui în care eu gândesc, atâția Platon, atâția Scotus Erigena[1], atâția Kant sau Hegel au reușit să uite de tot restul, au devenit cu totul diferiți de restul semenilor /.../ Și erau din aceeași umanitate /.../

Eu însumi, care mă plimb aici rumegând asemenea gânduri, cu câtă oribilă limpezime, dacă mă gândesc bine, mă simt foarte departe de toate astea, străin și confuz /.../

Ia sfârșit plimbarea mea solitară. O liniște vastă, în care ușoarele zgomote nu modifică modul meu de a o simți, pare să mă asalteze și să mă subjuge. O imensă oboseală, chiar de lucruri sau izvorâtă din faptul că /.../ mă aflu pur și simplu aici în starea

---

1 Ioan Scotus Eriugena (c. 810-c. 877), filozof scolastic născut în Irlanda.

în care sunt, mă apasă în trup și în spirit /.../ Îmi vine aproape să strig, cum mă simt scufundându-mă treptat într-un ocean de /.../ a cărui imensitate nu are nimic de-a face cu infinitatea spațiului sau cu eternitatea timpului, și nici cu altceva posibil de a fi numit sau măsurat. În asemenea momente de teroare surprinzător de silențioasă nu-mi dau seama ce sunt eu la modul concret, ce fac eu de obicei, ce obișnuiesc eu să doresc, să simt, să gândesc. Mă simt pierdut de mine însumi, mi-e imposibil să mai ajung la mine. Dorința morală de a lupta, efortul intelectual de a sistematiza și înțelege, febrila aspirație artistică de a crea ceva pe care deocamdată nu-l pricep, dar de care-mi aduc aminte că îl înțeleg, căruia îi spun frumusețe, toate acestea îmi scapă din instinctul real, toate acestea nu-mi par a fi nici cel puțin demne de a fi gândite, fiindcă sunt inutile, goale și îndepărtate. Simt că sunt doar un gol, iluzia unui suflet, locul unei ființe, obscuritatea unei conștiințe unde o bizară insectă /.../ ar căuta degeaba până și călăia amintire a unei luminițe.

220.
Interval dureros

A visa, la ce bun?

Ce-am făcut eu cu mine? Nimic.

A te spiritualiza în Noapte /.../

Statuie interioară fără contur, Vis Exterior fără să-fie-visat.

221.

Am fost dintotdeauna un visător ironic, infidel promisiunilor mele intime. Și m-am bucurat de fiece dată, parcă eram cineva din afară și străin de rătăcirile și momentele mele de derută, spectator întâmplător în fața a ceea ce credeam eu că sunt. Niciodată n-am dat crezare lucrurilor în care credeam.

Mi-am umplut pumnii cu nisip, despre care am zis că-i aur, apoi mi-am deschis palmele și l-am lăsat să cadă. Singurul meu adevăr era fraza. Odată rostită, totul era împlinit; iar restul nu era decât nisip, ceea ce dintotdeauna fusese.

De n-aș fi fost un permanent visător, cineva trăind într-o perpetuă reverie, aș fi putut, pe bună dreptate, să afirm că sunt un realist, deci un individ pentru care lumea exterioară constituie o națiune independentă. Însă prefer să nu-mi atribui nici un calificativ, să fiu ceea ce sunt, nu lipsit de o oarecare obscuritate, și să am, în ceea ce mă privește, stratagema de a nu ști niciodată cum să mă prevăd.

Am un fel de obligație de a visa în permanență, căci, nefiind și nedorind să fiu nimic altceva decât un spectator față de mine însumi, am nevoie de cel mai bun spectacol posibil. Mă alcătuiesc astfel din tot felul de aurării și brocarturi, în spațiul unor presupuse saloane, pe false scene, cu vechi decoruri, vis creat prin jocul unor blânde lumini și invizibile muzici.

Păstrez secretă, ca senzația unei scumpe sărutări de demult, o amintire din copilărie în care decorul albăstrui și lunar al unei scene de teatru reprezenta terasa unui palat imposibil. Jur-împrejur era, de asemenea pictat, un parc vast, și eu mi-am chinuit sufletul să le trăiască pe toate acestea ca și cum ar fi fost reale. Iar muzica, răsunând cu acorduri blânde în această ocazie mentală a experienței mele de viață, atrăgea spre o realitate febrilă întreg acest decor gratuit.

Decorul era în mod definitiv albăstrui și lunar. Nu-mi amintesc ce fel de personaje apăreau pe scenă, însă piesa pe care o plasez

în acest peisaj rememorat îmi apare acum din versurile lui Verlaine și Pessanha[1]; deși diferă mult de cea ștearsă din memoria mea, piesa care se desfășura pe acea scenă reală, dincolo de realitatea unei muzici albăstrui. Piesa mea de atunci îmi aparținea numai mie și era fluidă, o imensă mascaradă lunară, un interludiu de argint și azur deja palid.

După care a urmat viața. În acea seară m-au dus și pe mine să cinăm la Leul. Am încă proaspăt în amintire gustul de biftec al acelei stări de reverie – biftec, da, cum presupun sau chiar sunt sigur că astăzi nu mai face nimeni sau poate nu ajung eu să mai mănânc. Și se amestecă toate – copilăria, trăită undeva departe, cina savuroasă din seara aceea, decorul lunar, Verlaine în viitor și eu în prezent – într-o diagonală difuză, în acest spațiu înșelător situat între ceea ce am fost și ceea ce sunt.

222.

Precum în zilele în care simți cum se pregătește încetul cu încetul furtuna, iar zgomotele străzii vociferează strident pe o singură voce solitară...

Strada făcea pliuri cu luminile ei intense și pale, când deodată întunecimea spălăcită începu să tremure, deplasându-se dinspre apus către răsăritul lumii, într-un tumult de surpări care-și întețeau ecoul... Tristețea dură a ploii vijelioase spori și mai mult întunecimea aerului cu urâțenia ei. Rece, călâi și cald – în toate felurile deodată –, aerul rătăcea în toate direcțiile. După care, traversând vasta încăpere, o geană de lumină metalică deschise o breșă în odihna trupurilor umane și, cu o tresărire înghețată, se rostogoli un pietroi de sunet izbindu-se de tot ceea ce era în jur, înainte să se sfărâme în fragmente aspre de tăcere. Sunetul ploii începu să scadă ca o voce

1 Camilo Pessanha (1871-1926), poet simbolist portughez.

din ce în ce mai slabă. Zgomotul străzilor se stinse treptat, lăsând în urmă-i o senzație de îngrijorare. O nouă zvâcnire de lumină, de un galben rapid, a mai despicat întunecimea surdă, însă de astă dată s-a putut respira înainte ca pumnul sunetului să izbească pe neașteptate din altă direcție; ca o luare de rămas-bun iritată, furtuna începea să nu mai fie prezentă.

...cu un murmur tremurător și muribund, care-și pierduse strălucirea în lumina tot mai intensă, vacarmul furtunii începea să se potolească spre vaste depărtări, rostogolindu-se către Almada...

Însă deodată explodă un formidabil trăsnet. Făcu să încremenească spiritele și încăperile [?]. Totul încremeni. Bătăile inimii se opriră și ele o clipă. Suntem niște persoane extrem de sensibile. Liniștea ne înspăimântă ca și cum ar pluti împrejur moartea. Răpăitul tot mai intens al ploii începe să devină o mângâiere, de parcă s-ar scurge lacrimile totului. Plumb.

223.

Spada unui fulger palid se agită întunecată în imensa încăpere. Iar sunetul așteptat, ca o înghițitură îndelung reținută, explodă migrând în adânc. Zgomotul ploii izbucni sus în plâns, ca bocitoarele în intervalele rostirii. Sunetele cele mai ușoare se detașară mai limpede în spațiul camerei, neliniștite.

224.

...acest episod al imaginației căruia îi spunem realitate.

Toarnă de două zile, iar din cerul întunecat și rece cade o ploaie ciudată, de o culoare incertă care apasă sufletul. De două zile...A

simți mă face trist, și e tocmai imaginea pe care o trimit pe sticla ferestrei din fața mea în sunetul apei ce gâlgâie și al ploii ce toarnă. Mi-e inima strânsă, iar amintirile mi-au devenit angoase.

Chiar dacă nu mi-e somn și nici nu am vreun motiv să-mi fie, simt o mare dorință de a dormi. Pe vremuri, când eram copil și eram fericit, trăia în casa de alături de curtea noastră vocea unui papagal colorat în multe nuanțe de verde. Niciodată, nici în zilele cu ploaie, vociferările lui nu se potoleau, iar el își țipa, sigur că din datorie, bine adăpostit, un sentiment constant, care plutea în tristețea ambiantă ca sunetul unui gramofon anticipat.

Mă gândesc oare la acest papagal fiindcă mă simt trist și mi-l amintește îndepărtata mea copilărie? Nu, mă gândesc cu adevărat la el fiindcă din curtea de-alături aud, acum, un glas de papagal care țipă din când în când.

Totul mi-e confuz. Când am impresia că îmi aduc aminte, e vorba de altceva la care mă gândesc; iar dacă privesc ignor, și atunci când sunt distrat văd cu cea mai mare precizie.

Îi întorc spatele ferestrei cenușii, cu sticla rece pentru mâinile care o ating. Și brusc iau cu mine, prin vraja penumbrei, interiorul vechii mele case, împreună cu papagalul care cârâia în curtea de alături; iar ochii mi se închid de somn, sub apăsarea ireparabilă a faptului de a fi trăit cu adevărat.

225.

Da, e apusul soarelui. Ajung la colț cu Rua da Alfândega, rătăcind cu mintea împrăștiată și, în momentul când se luminează dinaintea ochilor mei spațiul de la Terreiro do Paço[1], zăresc în toată splendoarea ei partea dinspre apus a cerului pe care soarele l-a abandonat. Cerul acesta pare de un albastru ușor verzui bătând spre un

---

1 Esplanadă datând din secolul al XVIII-lea, care coboară până pe malul fluviului Tejo.

alb-cenușiu, iar în partea stângă, la nivelul dealurilor de pe celălalt mal, se pitește, ghemuit, un nor roșcat care dă pe alocuri într-o culoare de roz mort. Domnește o pace imensă care nu-i și a mea, împrăștiată rece în aerul tomnatic și abstract. Sufăr că nu am vaga plăcere de a presupune existența unui asemenea calm. Însă, la drept vorbind, nu e vorba nici de pace, nici de absența ei: e numai cerul, cer de toate culorile care se desfac – albastru-alb, verde încă albăstrui, cenușiu palid între verde și albastru, vagi tonuri îndepărtate de culori de nori care nu prea sunt ele culori, întunecându-se îngălbenite în nuanțe moarte de purpură. Iar toate acestea constituie o viziune care se extinde chiar în clipa când e percepută, un interval între nimic și nimic, înaripat, suspendat undeva sus de tot, în tonalități de cer și nefericire, prolix și indefinit.

Simt și uit. Un dor sfâșietor, dorul fiecăruia dintre noi în parte tânjind după toate, mă invadează ca un opiu de aer rece. Există în mine un fel de extaz de a vedea, intim și fals.

Spre partea unde fluviul se varsă în ocean, acolo unde se desăvârșește treptat dispariția soarelui, lumina se stinge într-un alb livid care se albăstrește cu nuanțe de un rece verzui. Plutește în aer acest gen de toropeală ce te cuprinde când nu poți obține ceva pentru totdeauna. Undeva, la mare înălțime, peisajul cerului tace mâlc.

În acest moment, când simt atât de mult încât dau peste margini, aș vrea să mă dedau răutăcioasei plăceri de a spune totul și liberului capriciu al unui stil devenit destin. Însă nu, întreg și deplin e numai cerul înalt, distant, abolindu-se pe sine însuși, iar emoția care mă încearcă – compusă ea însăși din atâtea alte emoții, amestecate și confuze – nu-i decât reflectarea acestui cer gol într-un lac aflat în adâncul meu, lac retras între maluri stâncoase, un lac mut cu privirile lui moarte, în care se contemplă distrat piscurile îndepărtate.

De câte ori, ah!, de câte ori, ca în clipa de față, nu am suferit eu de a simți că simt – că simt neliniștit, doar din pricină că simt, neliniștea de a mă afla aici, dorul de ceva încă rămas pentru mine necunoscut, de a simți asfințitul de soare al tuturor emoțiilor

îngălbenindu-se în mine și ofilindu-se în cenușia tristețe a percepției exterioare pe care o am eu despre mine.

Ah, cine ar putea să mă salveze de la a exista? Eu nu-mi doresc nici moartea, nici viața: îmi doresc acel alt lucru care strălucește-n adâncul angoasei mele ca un posibil diamant pe fundul unei prăpăstii unde nu se poate coborî. Iată în ce constă toată greutatea, toată durerea acestui univers real și imposibil, a acestui cer – flamură a unei armate necunoscute –, a acestor tonuri de culoare pălind încetul cu încetul într-un aer fictiv, din care cornul unei luni imaginare își face apariția pe un fundal de o albeață electrică și înțepenită, decupat insensibil undeva departe.

Iar toată această absență a unui Dumnezeu adevărat alcătuiește cadavrul vid al cerului înalt și al sufletului captiv. Închisoare infinită – fiindcă ești infinită nu se poate fugi nicăieri de tine!

226.

Cu câtă luxurie /.../ și transcendent mă plimb eu uneori, noaptea, pe străzile orașului, examinând, dinlăuntrul sufletului, liniile edificiilor, diferențele de stil, detaliile lor arhitectonice, la lumina unor ferestre în care ghivecele cu flori desenează forme neliniștite pe frontoane – contemplând toate acestea, cum spun, în timp ce o voluptate de intuiție mi se conturează pe buze ca un țipăt de înviere: iar nimic din toate acestea nu e real.

227.

Ca formă artistică, îi prefer poeziei proza, din două motive, dintre care primul, care îmi aparține, provine din faptul că nu am de ales, fiindcă sunt incapabil să scriu în versuri. Cel de-al doilea însă aparține tuturor, și cred că nu este reflexul sau camuflajul

celei dintâi. Merită deci să încerc s-o descâlcesc, căci ea atinge sensul intim a tot ceea ce este valoros în artă.

Consider că versul este ceva intermediar, o simplă trecere de la muzică la proză. Asemeni muzicii, versul e limitat de legi ritmice care, chiar atunci când nu sunt regulile rigide ale versurilor regulate, există totuși ca niște paveze, constrângeri, dispozitive automate de opresiune și sancțiuni. În proză vorbim liber. Avem posibilitatea să introducem ritmuri muzicale, păstrându-ne libertatea de a gândi. Putem include ritmuri poetice, rămânând totuși în afara lor. Un ritm ocazional de vers nu deranjează proza; un ritm ocazional de proză face însă versul să se clatine.

Proza înglobează arta în întregimea ei – pe de o parte fiindcă în cuvânt este cuprinsă întreaga lume, iar pe de altă parte fiindcă discursul liber conține toate posibilitățile de a rosti și gândi. În proză, dăm totul din noi, prin transpoziție: culoarea și forma, pe care pictura nu le poate reda decât în mod direct, prin ele însele, fără dimensiune interioară; ritmul, pe care muzica nu îl poate reda decât direct, prin el însuși, fără corp formal, nici măcar acel corp secundar care este ideea; structura, pe care arhitectul trebuie s-o alcătuiască din lucruri solide, date ca atare, externe, pe care noi o înălțăm însă din ritmuri, din indecizii, în discurs și fluiditate; realitatea, pe care sculptorul trebuie s-o abandoneze așa cum este ea în lume, lipsită de aură și transsubstanțialitate; în sfârșit, poezia, în care poetul, ca un inițiat al unui ordin ocult, e servitor și sclav, chiar dacă de bunăvoie, al unui grad sau ritual.

Eu cred cu adevărat că, într-o lume civilizată ideală, n-ar exista altă artă decât cea a prozei. Am lăsa atunci asfințiturile de soare chiar în seama asfințiturilor de soare și n-am mai încerca, în artă, să le înțelegem altcumva decât verbal și să le transmitem astfel prin muzica inteligibilă a culorilor.

N-am mai sculpta trupuri, lăsându-le așa cum sunt ele, vizibile și pipăibile, cu reliefurile lor mișcătoare și dulcea lor căldură. Am face case doar ca să locuim în ele, ceea ce este, de fapt, și scopul

pentru care sunt construite. Iar poezia ar fi utilă numai cât să-i familiarizeze pe copii cu viitoarea proză; căci, fără îndoială, poezia este un lucru infantil, mnemonic, auxiliar și de început.

Până și artele minore, sau cele care pot fi denumite astfel, se reflectă, ca un vag ecou, în proză. Există tipuri de proză care dansează, cântă, se declamă ele însele. Există ritmuri verbale care sunt adevărate dansuri, în care ideea se despoaie unduitoare, într-o senzualitate translucidă și perfectă. Și mai există de asemenea în proză subtilități convulsive prin care un mare actor, Verbul, transmută ritmic în propria lui substanță corporală misterul impalpabil al universului.

228.

Toate se întrepătrund. Lectura clasicilor, care nu vorbesc despre asfințituri de soare, mi-a făcut mai inteligibile multe asfințituri de soare, cu toate culorile lor. Există o relație între competența sintactică, prin care se disting valorile ființelor, ale sunetelor și formelor, și capacitatea de a înțelege, atunci când albastrul cerului este realmente verde, și ce cantitate de galben există în verdele albastru al cerului.

La urma urmelor, e vorba de același lucru – capacitatea de a distinge și de a subtiliza. În absența sintaxei nu există emoție care să dăinuie. Imortalitatea este o funcție a gramaticilor.

229.

A citi înseamnă a visa dus de altcineva de mână. Iar când nu citim bine ne eliberăm brusc de mâna care ne conduce. Superficialitatea în erudiție e cea mai bună modalitate de a citi bine și de a fi profund.

Ce lucru josnic și sordid mai este și viața! Ia seama la faptul că, pentru a fi josnică și sordidă, e destul ca ea să-ți fi fost dăruită fără să o fi cerut și fără ca ea să depindă în vreun fel de voința ta, sau cel puțin de iluzia voinței tale.

A muri înseamnă că devenim cu totul alții. Iată de ce sinuciderea este o lașitate; înseamnă atunci că te abandonezi cu totul vieții.

230.

Arta înseamnă a evita fie acțiunea, fie viața. Arta este expresia intelectuală a emoției, distinctă de viață, care este expresia volitivă a emoției. Tot ceea ce nu posedăm sau nu îndrăznim sau nu obținem putem să posedăm în vis, iar cu acest vis facem artă. Emoția este uneori atât de puternică, încât, și dacă e redusă la acțiune, această acțiune nu o poate satisface; din restul acestei emoții, care în viața reală nu posedă expresie proprie, se alcătuiește opera de artă. Există astfel două tipuri de artiști: cei care exprimă ceea ce ei nu posedă și cei care exprimă surplusul a ceea ce ei posedă.

231.

Să faci o operă ca să mărturisești după ce ai terminat-o că e nereușită, iată una dintre tragediile sufletului. Mare e cine recunoaște că opera respectivă este cea mai bună din câte se puteau face. Dar când te aștermi să scrii o operă, știind de la bun început că va fi imperfectă și ratată, să constați, pe măsură ce avansezi cu scrisul, că este efectiv imperfectă și ratată – iată cea mai mare tortură și umilință îndurată de spirit. Nu numai versurile pe care le-am scris nu-mi aduc nici un soi de satisfacție, dar știu de

asemenea că și cele pe care urmează să le scriu n-o să mă mulțumească nici ele. Îmi dau seama atât la nivel filozofic, cât și carnal, grație unei interviziuni obscure și războinice.

Atunci de ce scriu? Fiindcă, deși propovăduiesc renunțarea, încă nu am învățat să o pun cu totul în practică. Nu am învățat nici să renunț la imboldul de a scrie în versuri sau în proză. Ar trebui să scriu așa cum mi-aș îndeplini o pedeapsă. Iar pedeapsa cea mai cumplită este aceea de a ști că ceea ce scrii este pe deplin inutil, ratat și confuz.

Copil fiind, scriam versuri. Erau versuri mizerabile, dar eu credeam că sunt perfecte. Nu voi mai cunoaște niciodată această înșelătoare plăcere de a produce o operă perfectă. Ceea ce scriu astăzi e mult mai bun. E chiar mai bun decât ceea ce ar putea să scrie cei mai buni poeți. Însă totul se situează, nu-mi dau seama din ce pricină, mult sub ceea ce simt eu că aș putea – sau probabil că ar trebui – să scriu. Plâng peste versurile mele mediocre din copilărie ca peste trupul unui copil mort, al unui fiu mort, al unei ultime speranțe care s-a stins.

232.

Cu cât înaintăm în viață, cu atât ne convingem mai mult de două adevăruri care sunt, totuși, contradictorii. Cel dintâi constă în a vedea că, față de realitățile vieții, toate ficțiunile literaturii și artei rămân palide. Sigur că ele ne pot procura plăceri mai nobile decât cele ale vieții reale, însă rămân și ele doar ca niște visuri în care avem sentimente pe care nu le simțim în viață și în care se conjugă forme pe care nu le-am putea întâlni în viață; oricum ele rămân mai cu seamă visuri, din care ne trezim fără amintiri, fără dorul după ele cu care să trăim mai apoi o a doua viață.

Al doilea adevăr este următorul: întrucât orice suflet nobil aspiră să parcurgă viața în întregimea ei, să experimenteze toate lucrurile,

toate locurile, toate sentimentele trăite, toate acestea sunt imposibile, viața poate fi trăită în întregime numai la modul subiectiv, poate fi trăită în substanța ei totală numai negându-se pe sine.

Sunt două adevăruri ireductibile unul la celălalt. Înțeleptul va trebui să se abțină deopotrivă să le conjuge sau să le respingă, pe unul sau pe celălalt. Dar va trebui cu toate acestea să aleagă unul, ducând totuși dorul celuilalt adevăr; sau să le respingă pe amândouă, ridicându-se deasupra lui însuși în propria-i Nirvană.

Fericit cel care nu-i cere vieții mai mult decât ea îi dă în mod spontan, ghidându-se instinctiv ca pisicile, care caută un loc însorit când e soare, sau un loc călduros, oriunde, când nu e soare. Fericit cine renunță la personalitatea lui în favoarea imaginației lui, cine se bucură contemplând viețile altora, trăind, nu toate impresiile, ci doar spectacolul extern al tuturor impresiilor. Fericit, în sfârșit, cine renunță la tot și căruia, tocmai fiindcă renunță, nu i se poate nici lua, nici împuțina nimic.

Țăranul, cititorul de romane, ascetul pur – iată-i pe cei trei fericiți ai vieții, căci tustrei renunță la personalitatea lor: primul fiindcă trăiește din pur instinct, impersonal, cel de-al doilea pentru că trăiește din imaginație, care este uitare, cel de-al treilea fiindcă nu trăiește și, nefiind totuși mort, doarme.

Nimic nu mă mulțumește, nimic nu mă consolează, sunt sătul de toate – fie că ele există, fie că nu. Nu vreau nici să am suflet, nici să renunț la el. Doresc ceea ce nu doresc și renunț la ceea ce nu am. Nu pot să fiu nici nimic, nici totul: sunt puntea de trecere între ceea ce nu am și ceea ce nu doresc.

233.

...tristețea solemnă care sălășluiește în toate cele mărețe – pe culmi, ca și în marile vieți, în nopțile adânci, ca și în poemele eterne.

234.

Putem să murim dacă n-am făcut altceva decât să iubim.

235.

Numai o singură dată am fost iubit cu adevărat. Dar de simpatie m-am bucurat mereu, din partea tuturor. Nici în cazul unor relații întâmplătoare nu-i venea ușor cuiva să se poarte grosolan, repezit sau pur și simplu rece cu mine. Au fost cazuri de simpatie care, cu ajutorul meu, ar fi putut – mă rog, probabil! – să se transforme în iubire sau afecțiune. Eu n-am avut niciodată suficientă răbdare sau atenție spirituală nici măcar pentru a dori să fac acest necesar efort.

Când am început să observ ce se petrecea cu mine, mai întâi am crezut – ca să vezi cât de puțin ne cunoaștem! – că aspectul particular al firii mele se explica prin timiditate. Însă am descoperit mai apoi că n-o aveam; aveam, în schimb, un dezgust de emoții, diferit de dezgustul de viață, o nerăbdare la ideea că aș putea să mă atașez de un sentiment continuu, mai cu seamă când trebuia să te înhami la un efort susținut. De ce? gândea în mine partea care nu gândește. Sunt destul de subtil și am suficient tact psihologic pentru a ști „cum“: însă întotdeauna mi-a scăpat „cum de cum“. Slăbiciunea voinței mele a început prin a fi o slăbiciune a voinței de a avea voință. Mi s-a întâmplat așa cu emoțiile și cu inteligența, cu voința și cu toate cele ce sunt viața.

Însă de pe urma acelui moment când o răutăcioasă întâmplare m-a făcut să cred că iubeam și să verific efectiv că eram iubit am rămas, mai întâi, uimit și dezorientat, ca și cum câștigasem o uriașă avere într-o monedă neconvertibilă. Iar mai apoi m-a încercat, fiindcă nimeni nu este uman fără să-l încerce, un sentiment de ușoară vanitate; dar această emoție, care pare să fie cea mai naturală,

mi-a trecut repede. I-a urmat un sentiment greu de definit din care se detașau cât se poate de dezagreabil senzațiile de plictiseală, umilință și oboseală.

De plictiseală, ca și cum Destinul mi-ar fi impus o corvoadă cu complicații necunoscute. De plictiseală, ca și cum o datorie cu totul nouă – un fel de oribilă reciprocitate – mi-ar fi fost impusă cu ironia de a fi considerată privilegiu; datorie pe care nu numai că trebuie s-o accept, dar pentru care urma să-i și mulțumesc Destinului. De plictiseală, de parcă nu-mi era destulă monotonia inconsistentă a vieții, ci trebuia să-i mai suprapun de acum înainte și monotonia obligatorie a unui sentiment definit.

Și de umilință, da, de umilință. Mi-a trebuit multă vreme până să înțeleg ce rost avea în toate acestea un sentiment atât de puțin justificat, în aparență, de cauza care îl provocase. Ar fi trebuit să-și fi făcut la mine apariția iubirea de a fi iubit. Ar fi trebuit să mă fi simțit tare mândru că cineva a acordat atenție existenței mele ca individ demn de a fi iubit. Însă, cu excepția scurtului moment când m-am umflat realmente în pene, când uimirea a fost mai puternică decât propria-mi vanitate, senzația pe care eu mi-o transmiteam cu adevărat mie însumi a fost cea de umilință. Am simțit că mi se dădea un soi de premiu destinat altcuiva – un premiu, da, de mare valoare pentru cineva care l-ar fi meritat firesc.

Însă și oboseală, mai cu seamă oboseală – oboseala ce devine lehamite. Am înțeles atunci o frază de Chateaubriand în legătură cu care mă înșelasem mereu din pricina lipsei mele de experiență în materie de mine însumi. Chateaubriand afirmă, reprezentându-se prin René: „îl obosea iubindu-l“ – *on le fatiguait en l'aimant.* Am înțeles, uimit, că aceste cuvinte traduceau o experiență trăită identic de mine, a cărei realitate eu nu aveam așadar dreptul să o neg.

Ce oboseală să fii iubit, iubit cu adevărat! Ce oboseală să devii o povară pentru emoțiile altcuiva! Să-l transformi pe cineva care s-a dorit liber, întotdeauna liber, în băiatul comisionar responsabil

să corespundă cerințelor, să aibă decența să nu lase totul baltă și să plece, astfel ca ceilalți să nu creadă că se consideră un prinț al emoțiilor și respinge acel maximum pe care un suflet de om îl poate da. Ce oboseală să ne transformăm existența în ceva depinzând în mod absolut de relația cu sentimentul altcuiva! Ce oboseală să trebuiască, într-un fel sau altul, să te încerce un sentiment și, prin natura lucrurilor, chiar dacă fără reciprocitate, ce oboseală să trebuiască de asemenea să iubești, cât de cât!

Acest episod de umbră a trecut repede peste mine, tot așa cum sosise. Astăzi n-a mai rămas nici urmă din el, nici în inteligența mea, nici în emoția mea. Nu mi-a adus nici un soi de experiență pe care n-aș fi putut-o deduce și singur din legile existenței umane, a cărei instinctivă cunoaștere o găzduiesc în mine fiindcă sunt o ființă umană. Nu mi-a adus nici un fel de plăcere de care să-mi amintesc cu tristețe și nici un fel de necaz de care să-mi reamintesc, de asemenea, cu tristețe. Am sentimentul că a fost vorba de ceva citit de mine undeva, un incident oarecare întâmplat altcuiva, un roman din care citisem prima parte, dar îmi lipsise partea a doua fără să-i fi acordat acestui lucru prea multă importanță, căci partea până unde citisem mi-era suficientă, chiar dacă lipsită de sens, iar partea care lipsea nu ar fi putut să-i confere și mai mult înțeles, oricare ar fi fost intriga care urma.

Îi păstrez doar o oarecare recunoștință ființei care m-a iubit. Însă e o recunoștință abstractă, uimită, născută mai degrabă din inteligență decât din vreo emoție oarecare. Regret că cineva a avut de pătimit din pricina mea; îmi pare rău numai de acest lucru, nu-mi pare rău de nimic altceva.

Este puțin probabil ca viața să mă scutească de alte asemenea întâlniri cu emoțiile naturale. Aproape că îmi doresc să-și facă apariția, să constat ce voi simți a doua oară, după ce trecusem, dacă nu printr-o primă experiență, cel puțin prin analiza aprofundată pe care i-am consacrat-o și care constituie pentru mine întreaga ei realitate. Poate voi simți mult mai puțin; dar s-ar prea

putea să simt mult mai mult. Dacă Destinul vrea să-mi facă acest dar, să mi-l facă. Emoțiile îmi suscită curiozitatea. Faptele însă, oricare ar fi ele, nu mă interesează deloc.

236.

Să nu te supui nimănui – nici unui om, nici unei iubiri, nici unei idei; să păstrezi acea independență distantă care înseamnă a nu crede nici în adevăr, nici, presupunând că ar exista, în utilitatea de a-l cunoaște – iată cum mi se pare mie că trebuie să decurgă, spre propriul ei folos, viața intimă intelectuală a celor care nu pot trăi fără să gândească. A aparține cuiva – supremă banalitate. Crez, ideal, femeie sau meserie – toate sunt doar ocne și cătușe. A fi înseamnă să rămâi liber. Însăși ambiția, dacă e redusă la un vag orgoliu sau pasiune, devine o povară, și n-ar fi cazul să ne fălim cu ea dacă am înțelege că nu-i decât sfoara cu care suntem manevrați. Nu: nici o dependență, nici un contact cu nimeni, nici cu noi înșine. Liberi de noi ca și de ceilalți, contemplativi fără extaz, gânditori fără să tragem concluzii, trăim, eliberați de Dumnezeu, acest scurt interludiu pe care, în atitudinea lor distrată, călăii îl acordă extazului nostru în timpul scosului la plimbare. Ghilotina e programată pe mâine. Iar dacă nu e pe mâine, e pe poimâine. Să ne plimbăm deci la soare răgazul obținut înaintea sfârșitului, ignorând cu bună știință scopurile și planurile semenilor. Soarele va auri frunțile noastre fără nici un rid, iar zefirul îi va răcori pe cei care au încetat să mai spere.

Arunc tocul de scris pe masă și iată-l oscilând într-o mișcare de du-te-vino, fără să mai fie nevoie să-l ating, pe pupitrul înclinat la care lucrez. Brusc, simt totul. Iar bucuria mea se manifestă cu acest gest de mânie pe care însă nu-l simt.

237.
Note pentru o regulă de viață

A avea nevoie să-i domini pe alții înseamnă a avea nevoie de alții. Un șef e cineva dependent.

A-ți spori personalitatea fără a include în ea nimic din afară – nici cerându-le altora, nici comandându-le altora, ci *fiind* alții atunci când ai nevoie de alții.

Să le reduci la minimum pe cele de care ai nevoie, ca să nu depinzi deloc de alții.

Sigur, în absolut, această viață e imposibilă. Dar nu e imposibilă în relativ.

Să ne gândim la un patron în biroul său. El este obligat să se poată dispensa de toată lumea; e obligat să știe să bată la mașină, să știe contabilitate, să știe cum se mătură un birou. Așa încât dependența lui de ceilalți să devină, totuși, numai necesitatea de a nu pierde vremea, nu necesitatea propriei sale incompetențe. El trebuie să-i spună ucenicului: „Du-te cu această scrisoare la poștă", fiindcă el nu vrea să-și piardă vremea ducând-o la poștă, nu fiindcă nu ar ști unde e poșta. Să-i spună subalternului: „Du-te în cutare loc ca să reglezi cutare afacere", fiindcă nu vrea să-și piardă vremea reglând-o el, nu fiindcă nu ar ști cum s-o facă.

238.

Virtutea nu are nevoie de recompensă sigură, și nici păcatul de vreo meritată pedeapsă. Nici n-ar fi drept să existe o asemenea recompensă sau o asemenea pedeapsă. Virtutea sau păcatul sunt

manifestările inevitabile ale organismelor noastre condamnate la una sau la alta dintre ele, având parte de pedeapsa de a fi fie bune, fie rele. Iată de ce toate religiile plasează în altă lume recompensele sau pedepsele, meritate de oameni care, fiindcă nu sunt nimic și nu pot nimic, nici nu pot să merite ceva, în alte lumi, din cele despre care nici o știință nu ne poate vorbi și nici o credință nu ne poate transmite vreo viziune.

Să renunțăm deci la orice credință sinceră, ca și la orice preocupare de a-i influența pe alții.

Viața, spune Tarde[1], se reduce la căutarea imposibilului prin intermediul inutilului. Căutăm mereu imposibilul, fiindcă acesta ne este destinul; îl căutăm prin inutil, fiindcă acest drum nu trece prin nici un alt punct; să ne ridicăm, totuși, la conștiința deplină a faptului că nu căutăm nimic din cele ce se pot obține și că pe acest drum nu întâlnim nimic care să merite o mângâiere sau un dor.

Ne plictisim de toate, dar nu și de a înțelege, spune scolasticul. Deci înțelegem, înțelegem neîncetat și încercăm să împletim cu dibăcie coroane și ghirlande care și ele se vor ofili, flori spectrale ale acestei înțelegeri.

239.

Obosim de toate, dar nu și de faptul de a înțelege. Sensul acestei fraze e uneori greu de sesizat.

Obosim să mai gândim pentru a ajunge la o concluzie, căci, cu cât gândim mai mult, analizăm sau distingem mai mult, cu atât mai puțin ajungem la o concluzie.

Cădem atunci în acel stadiu de inerție în care nu mai cerem decât să înțelegem bine expunerea – o atitudine estetică, fiindcă vrem să înțelegem fără să fim cu adevărat interesați, fără să ne

---

1 Gabriel Tarde (1843-1904), sociolog și criminolog francez. (Același citat va apărea și în fragmentul 446.) (N. ed. Zenith.)

preocupe dacă înțelesul este sau nu adevărat, fără să vedem din ceea ce înțelegem altceva decât felul exact al expunerii, poziția de frumusețe rațională care decurge pentru noi din acest fapt.

Obosim să mai gândim, să avem propriile noastre opinii, obosim să mai dorim să gândim pentru a acționa. Dar, cu toate acestea, nu obosim să avem opinii, chiar dacă ele sunt trecătoare sau sunt opiniile altora, cu singurul scop de a simți influxul lor și de a nu le urma impulsul.

240.
Peisaj de ploaie

Ore în șir, toată noaptea, șiroitul șiroaielor de ploaie s-a potolit încetul cu încetul. Toată noaptea, între somn și trezie mi-a bătut în ferestre lichida și recea ei monotonie. Uneori o rafală de vânt scutura norii, sus de tot, iar atunci apa unduia trecând cu degetele ei repezi în lungul ferestrei; alteori surdul ei răpăit emitea un sunet de somn în exteriorul care părea a fi un mormânt. Sufletul meu era cel dintotdeauna: dureros conștient de această lume, același cuibărit și aici, între cearșafuri, și dincolo, afară, între oameni. Ca și fericirea, ziua întârzia să apară, iar acea oră părea de asemenea să întârzie nesfârșit.

O, cel puțin dacă ziua și fericirea n-ar îmbătrâni niciodată! Și, cel puțin, dacă speranța ar putea să nu cunoască vreodată deziluzia de a se împlini!

Huruitul întâmplător al unei trăsuri târzii, hurducându-se peste pietrele caldarâmului, creștea dinspre capătul străzii, apoi trecea pe sub ferestrele mele și începea să se stingă la capătul celălalt, în adâncul acestui vag somn care mie-mi scăpa. Bătea, din când în când, undeva jos, o ușă izbită de vânt. Se putea, din când în când, auzi clefăitul lichid al pașilor prin băltoace sau apa curgând de pe

veșmintele scuturate. Iar din când în când, atunci când pașii trecătorilor erau mai numeroși, răsuna și mai tare caldarâmul, ca o plecare la un atac. După care, liniștea revenea, odată cu sunetul pașilor ce se îndepărta, dar ploaia continua să cadă, continuând nesfârșit.

Pe zidurile întunecat vizibile ale camerei mele, dacă-mi deschideam ochii îngreunați de un fals somn, se perindau imagini din fragmente de vise pe care urma să le am, lumini confuze și raze negre, forme mărunte care coborau sau urcau. Mobilele, mai masive decât în timpul zilei, aruncau pete vagi în aceste absurde tenebre. Iar ușa se semnala printr-o culoare care nu era nici mai albă, nici mai întunecată ca noaptea, dar diferită. Cât despre fereastră, nu puteam decât s-o aud.

Nouă, fluidă, incertă, ploaia răpăia. Încetinea sub acest ritm monoton și scurgerea orelor. Singurătatea sufletului meu creștea, sporea, invada tot ceea ce simțeam, îmi doream sau urma să visez. Obiectele indistincte, care participau din întuneric la insomnia mea, își găseau fiecare în parte loc și suferință pe măsură în adâncul uriașei mele disperări.

241.
Vis triunghiular

Lumina luase o tentă de un galben exagerat de lent, un galben murdar de palid. Intervalele dintre lucruri deveniseră mai mari, iar sunetele, mai rare, răsunau într-un mod aparte, întretăiat. Când deveneau audibile, încetau brusc, parcă retezate. Căldura, ce păruse c-ar fi sporit, părea să fie – dacă vorbim de căldură în sine – rece. Printre jaluzelele interioare întredeschise ale ferestrelor se zărea atitudinea de o exagerată expectativă a singurului copac vizibil. Era de un verde diferit. Se îmbibase în el și liniștea în chip de culoare. În atmosferă se ofileau petale. Iar în compoziția însăși a spațiului, o corelație diferită, între tot felul de lucruri și tot felul de planuri,

modificase și distrusese modul în care sunetele, luminile și culorile se folosesc de suprafața întinsă.

242.

Cu excepția acelor visuri vulgare, care constituie rușinea obișnuită din coșurile de gunoi ale sufletului, pe care nimeni nu îndrăznește să le mărturisească și care terorizează stările noastre de veghe cu fantasme murdare, cu vâscozitățile și bubele purulente ale sensibilității noastre înăbușite, cât de multe alte lucruri ridicole, înspăimântătoare, jenante poate să recunoască sufletul, cu prețul unor sporite eforturi, în ultimele sale ascunzișuri!

Sufletul omului este un azil de nebuni populat cu caricaturi. Dacă un suflet s-ar putea dezvălui în tot adevărul lui și dacă n-ar exista o pudoare mai profundă decât toate adevărurile cunoscute și definite, atunci el ar fi (cum se spune despre adevăr) un puț, însă un puț sinistru și plin de ecouri vagi, locuit de existențe mârșave, vâscozități lipsite de viață, larve fără o adevărată existență, râpciugă a subiectivității noastre.

243.

Cineva care și-ar propune să alcătuiască un catalog de monștri n-ar avea decât să fotografieze în cuvinte acele lucruri pe care noaptea le face să eșueze în sufletele amorțite care nu-și găsesc somnul. Sunt lucruri ce păstrează în compoziția lor toată incoerența somnului, dar fără să aibă și scuza inconștientă de a fi adânc cufundate în somn. Ele planează ca niște lilieci deasupra pasivității sufletului, vampiri însetați de sângele supunerii noastre.

Sunt larvele unor pante amețitoare și ale gunoaielor, umbre ce se îngrămădesc deasupra văii, urme lăsate de destin. Uneori

au aspectul unor viermi, respingători chiar și pentru sufletul care i-a creat și dădăcit; alteori sunt ca niște fantome dând sinistre târcoale în jurul a ceva de consistența nimicului; sau, tot așa, alteori sunt ca niște șerpi iviți din cotloanele absurde ale emoțiilor noastre pierdute.

Rest al falsității, ele nu servesc decât să ne demonstreze că noi nu servim la nimic. Sunt îndoielile abisului, însămânțate în sufletele noastre, uitate printre pliurile înfriguratei noastre somnolențe. Nu dăinuiesc mai mult decât fumul, se topesc asemeni dârelor de spumă și nu rămâne după ele decât o vagă prezență în această substanță sterilă prin care noi conștientizăm indistinct existența lor. Toate sunt ca niște elemente intime ale unui foc de artificii: iluminează o fracțiune de secundă în intervalul dintre visuri, iar restul nu e decât absența percepției care ne-a permis să le zărim.

Șnur desfăcut, sufletul nu există în sine. Peisajele somptuoase au fost programate abia pentru mâine, doar că nouă ne e dat să trăim chiar astăzi. Dialogul întrerupt s-a terminat brusc. Cine ar fi zis că viața urma să fie doar atât?

Dacă mă găsesc, mă pierd, dacă încep să cred, mă îndoiesc, dacă am obținut, nu am. Dorm ca și cum m-aș plimba, dar sunt treaz. Ca și cum aș dormi, mă trezesc, și nu-mi aparțin. Până la urmă viața este, în chiar interiorul ei, o mare insomnie, iar ceea ce gândim sau facem noi nu sunt decât momente de trezie lucidă.

Aș fi fericit de-aș putea să dorm. Îmi vine această idee tocmai fiindcă în această clipă nu dorm. Noaptea este o imensă povară care, de altfel, mă și sufocă sub plapuma mută a visurilor mele. Am o indigestie în suflet.

Până la urmă ziua își va face apariția, mai târziu decât mai târziu, doar că va fi prea târziu, cum se întâmplă dintotdeauna. Toate dorm și sunt fericite, numai eu nu. Mă odihnesc puțin, fără să îndrăznesc să dorm. Gigantice capete de monștri lipsiți de ființă se înalță confuz din adâncul existenței mele. Dragoni

dintr-un Orient al abisurilor își agită fără nici o noimă limbile pestrițe, observând insistent cu ochii lor fără viață viața mea moartă, care nu-i observă.

Trageți chepengul, Doamne Dumnezeule, închideți odată chepengul! Să terminăm cu această inconștiență și cu viața mea! Noroc că prin fereastra cu geamuri reci și cu jaluzelele interioare pliate spre adâncul camerei firicelul trist al unei palide lumini începe să șteargă umbra orizontului. Din fericire, ceea ce se anunță e ziua. Mă simt aproape liniștit, de oboseala neliniștirii. Un cocoș începe să cânte, absurd, în plin oraș. În vagul meu somn dă semne să-și facă apariția această zi lividă. Într-o bună zi voi reuși să dorm și eu. Un zgomot de roți se transformă-n trăsură. Pleoapele mele dorm, dar nu și eu. Totul, în sfârșit, e Destinul.

244.

Să ajungi maior în rezervă mi se pare un ideal onorabil. Păcat că nu poți să rămâi un etern maior în rezervă.

Setea mea de a fi complet m-a lăsat în această stare de inutilă tristețe.

Futilitatea tragică a vieții.

Curiozitatea mea, soră cu ciocârliile.

Perfida angoasă a asfințiturilor, timid greement al aurorelor.

Să ne așezăm aici. De aici se vede un cer mai amplu. Cât de consolatoare este imensitatea acestei bolți înstelate. Contemplând-o, viața ne doare mai puțin; adie peste chipul nostru încins de căldura vieții ușoara boare a unui fragil evantai.

245.

Sufletul omului este o victimă atât de inevitabilă a durerii, încât resimte o surpriză dureroasă chiar atunci când trebuia să se aştepte la aşa ceva. Cutare bărbat, care toată viaţa lui a ţinut discursuri despre inconstanţa şi uşurătatea feminină, spunând că sunt trăsături naturale şi tipice, va avea parte de toată angoasa unei amare surprize când va descoperi că e trădat în iubire – ca şi cum fidelitatea şi constanţa unei femei ar fi fost întotdeauna pentru el o dogmă intangibilă şi o speranţă. Altul, pentru care tot ceea ce-l înconjoară este vid şi dezgustător, se va simţi ca lovit de trăsnet în ziua când va descoperi că lumea găseşte lipsit de orice interes tot ceea ce scrie el, că e absolut steril efortul său de a-i învăţa ceva pe alţii, şi falsă încercarea lui de a-şi transmite emoţiile.

Nu trebuie crezut că oamenii cărora li se întâmplă astfel de nenorociri sau altele asemănătoare ar fi fost nesinceri atunci când, în discursurile sau scrierile lor, lăsau să se creadă că ele erau previzibile sau chiar sigure. Sinceritatea unei afirmaţii inteligente nu are nimic de-a face cu naturaleţea unei emoţii spontane. Totuşi, lucrurile par să se petreacă astfel, sufletul pare să aibă mereu parte de surprize, probabil ca să nu-i lipsească durerea, ca să nu poată scăpa de oprobriu şi ca necazurile sale să nu se rărească prea tare, pentru că sunt şi ele un principiu egalitar al vieţii. Toţi suntem egali în capacitatea de a ne înşela şi a suferi. Numai celui care nu simte nu i se întâmplă nimic; iar spiritele cele mai elevate, mai nobile, mai prevăzătoare sunt tocmai cele care îndură şi suferă şi mai mult din pricina lucrurilor pe care le-au prevăzut şi dispreţuit. Iată ce se numeşte Viaţă.

246.

Să considerăm că ceea ce ni se întâmplă reprezintă tot atâtea incidente sau episoade ale unui roman, la care luăm parte nu cu atenția, ci cu viața. Numai așa putem învinge răutatea zilelor și capriciile evenimentelor.

247.

Viața practică mi s-a părut întotdeauna cea mai incomodă dintre sinucideri. Întotdeauna pentru mine acțiunea a fost doar o condamnare violentă a visului pe nedrept condamnat. A acționa asupra lumii exterioare, a modifica mersul lucrurilor, a deplasa ființele, a-i influența pe oameni – pe toate acestea le-am considerat alcătuite dintr-o substanță și mai nebuloasă decât reveriile mele. Zădărnicia imanentă existentă în toate formele de acțiune a fost pentru mine, încă din copilărie, una dintre măsurile preferate pentru a mă detașa față de cele înconjurătoare și chiar față de mine însumi.

A acționa înseamnă a reacționa împotriva ta. A influența înseamnă a ieși afară din propria-ți casă.

M-am gândit întotdeauna cât de absurd este că, în timp ce realitatea substanțială e alcătuită dintr-o serie de senzații, există lucruri de o simplitate cât se poate de complicată – comerțul, industria, relațiile sociale și cele de familie, lucruri atât de dureros de neinteligibile pentru un suflet tinzând, încordat interior, spre ideea de adevăr.

248.

Din faptul că m-am abținut întotdeauna să colaborez la existența lumii exterioare a rezultat, între altele, un fenomen fizic curios.

În timp ce eu mă abțin în interiorul meu de la orice acțiune și mă dezinteresez de mersul lucrurilor, când îmi fixez atenția

asupra lumii exterioare, reușesc s-o observ cu perfectă obiectivitate. Iar cum nimic nu are importanță și cum nimic nu poate justifica nici o modificare, nu schimb nimic.

Și astfel reușesc să /.../

249.

Începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea s-a abătut încetul cu încetul o teribilă boală peste civilizație. Șaptesprezece secole de aspirații creștine mereu dezamăgite, cinci secole de aspirații păgâne mereu amânate – catolicismul dând faliment ca doctrină creștină, Renașterea dând faliment ca păgânism, Reforma dând faliment ca fenomen universal. Dezastrul tuturor celor visate, rușinea de a vedea cât de puțin s-a reușit, mizeria de a trăi o viață nedemnă să fie împărțită cu ceilalți, și această ne-viață a celorlalți, pe care ei nu o pot în mod decent împărți cu noi.

Toate acestea s-au abătut peste sufletele noastre și le-au otrăvit. Iar spiritul ne-a fost invadat de oroarea de a acționa, care nu putea să fie decât josnică într-o societate josnică. Activitatea superioară a sufletului a început să piară; a rămas constantă doar activitatea inferioară, cea viguroasă; odată cea dintâi devenită inertă, cea de a doua și-a asumat regența lumii.

Astfel s-au născut o literatură și o artă alcătuite din elemente secundare ale gândirii – romantismul; și o viață socială compusă din elemente secundare ale activității – democrația modernă.

Spiritele născute să comande nu aveau de ales decât să se abțină. Spiritele născute să creeze, într-o societate în care forțele creatoare erau sortite eșecului, nu mai găseau de fapt alt univers plastic, modelabil după voia lor, decât în lumea socială a visurilor lor și chiar în sterilitatea introspectivă a sufletului.

Îi numim „romantici“ deopotrivă pe cei mari care au eșuat, cât și pe cei mici care au ieșit în evidență. De fapt, ei nu se aseamănă

decât prin sentimentalitatea lor evidentă. Doar că la unii sentimentalitatea desemnează imposibilitatea de a te folosi activ de inteligență, în timp ce la alții ea desemnează chiar absența inteligenței.

Sunt fructe ale aceleiași epoci. Chateaubriand și Hugo, Vigny și Michelet. Însă Chateaubriand este un suflet mare care se micșorează; iar Hugo este un suflet mediocru pe care îl umflă din ce în ce mai mult vântul timpului; Vigny este un geniu care a trebuit s-o ia la fugă; iar Michelet, o femeie care s-a văzut obligată să devină bărbat de geniu. Amândouă aceste tendințe se găsesc la tatăl comun al tuturor: Jean-Jacques Rousseau. El avea o inteligență de creator și o sensibilitate de sclav. Le-a afirmat pe amândouă cu aceeași forță. Însă sensibilitatea lui socială i-a înveninat teoriile, pe care inteligența lui se străduise să le expună cu claritate. Toată inteligența nu l-a ajutat decât să-și geamă rușinea de a trebui să coexiste cu o astfel de sensibilitate.

Jean-Jacques Rousseau este omul modern, însă mai complet decât oricare alt om modern. Chiar din slăbiciunile care îl condamnaseră la eșec – spre nefericirea lui și a noastră! – el a știut să extragă acele forțe care l-au făcut să triumfe. Ceea ce a trimis el să-l premeargă a învins, dar atunci când el și-a făcut intrarea în cetate pe stindardele victoriei lui se vedea scris cuvântul „Înfrângere". Și au rămas în urma lui, incapabile de efortul de a învinge, coroanele și sceptrele, fala de a ști să comanzi și gloria de a învinge prin destin interior.

II

Lumea în care ne-am născut suferă de un secol și jumătate de renunțare și violență – renunțare din partea ființelor superioare și violență din partea celor inferioare, care constituie victoria lor.

Nici o calitate superioară nu se poate afirma în lumea modernă, fie că-i vorba de acțiune sau de meditație, fie că e vorba de sfera politică sau de cea speculativă.

Declinul influenței aristocratice a creat o atmosferă de brutalitate și de indiferență față de arte, în care nici o sensibilitate fină nu

își poate găsi refugiu. Doare din ce în ce mai mult contactul sufletului cu viața. Efortul este din ce în ce mai dureros, căci și condițiile exterioare ale acestui efort sunt din ce în ce mai odioase.

Declinul ideilor clasice le-a permis tuturor să devină niște posibili artiști, deci artiști mediocri. Atunci când criteriul artei era o construcție solidă, un respect scrupulos al regulilor, puțini puteau îndrăzni să fie artiști, iar cei mai mulți dintre ei erau valoroși. Însă atunci când arta a încetat să mai fie considerată o creație, pentru a deveni o expresie a sentimentelor, oricine a putut deveni artist, fiindcă sentimente avem cu toții.

250.

Chiar dacă aș dori să creez, /.../

Singura artă adevărată este cea a *construcției*. Însă *mediul* modern face imposibilă apariția calităților constructive în spirit.

Iată de ce s-a dezvoltat știința. Singurul lucru în care, astăzi, e detectabilă o construcție este o mașină; singurul argument în care există înlănțuirea unei demonstrații matematice.

Puterea de creație are nevoie de un punct de sprijin, de o cârjă a realității.

Arta este o știință...
Suferă ritmic.

Nu pot citi, fiindcă simțul meu critic supersensibil nu depistează decât defecte, imperfecțiuni, ameliorări posibile. Nu pot visa, simt visul cu atâta însuflețire, încât îl compar cu realitatea, deci imediat îl simt că nu e real, iar el își pierde orice valoare. Nu pot să mă abandonez contemplării inocente a lucrurilor și oamenilor, fiindcă dorința de a aprofunda e irezistibilă și, de vreme ce interesul

meu nu poate exista în absența ei, el fie moare în brațele ei, fie se epuizează /.../.

Nu pot să mă distrez făcând speculații metafizice, fiindcă știu prea bine, și chiar din propria mea experiență, că toate sistemele pot fi apărate și sunt posibile din punct de vedere intelectual; iar ca să mă bucur de arta intelectuală de a construi sisteme ar trebui să pot uita că scopul oricărei speculații metafizice este căutarea adevărului.

Un trecut fericit a cărui amintire ar putea să mă facă fericit; un prezent în care nimic nu mă bucură sau interesează, dacă ar fi să visez la ipoteza unui viitor diferit de acest prezent, care să poată avea un alt trecut decât acesta – iată cum îmi zac viața, spectru conștient al unui paradis în care n-am ajuns niciodată, cadavru-născut al speranțelor ce se vor naște.

Fericiți sunt cei care suferă unitar! Cei pe care angoasele îi tulbură fără să-i divizeze, care cred chiar și în necredință și care se pot tolăni la soare fără să aibă resentimente ascunse.

251.
Fragmente de autobiografie

La început m-au amuzat speculațiile metafizice, apoi cele științifice. La sfârșit de tot m-am simțit atras de /.../ cele sociologice. Însă în nici una dintre aceste etape atinse în căutarea adevărului n-am găsit nici certitudini, nici mângâiere. Am citit destul de puțin, indiferent de domeniul care m-a preocupat. Dar, din puținul citit, mi se părea extrem de obositor să găsesc atâtea teorii contradictorii, fiecare întemeiată pe raționamente dezvoltate cu migală, fiecare dintre ele plauzibilă și bazându-se pe o selecție de fapte care dădea mereu impresia că ar cuprinde toate faptele.

Când îmi ridicam de pe pagini ochii obosiți sau atunci când anumite gânduri dirijau către lumea exterioară perturbata mea atenție, nu mai vedeam decât un singur lucru, care anula, pentru mine, orice utilitate de a citi sau de a gândi, smulgându-mi astfel, una după alta, toate petalele care împodobiseră în mine ideea că merită să faci un efort: infinita complexitate a lucrurilor, imensa sumă /.../, supraabundenta imposibilitate de a concepe cu precizie puținele fapte ce-ți aparțin, astfel încât ele să constituie mai apoi fundamentul vreunei științe.

*

Încetul cu-ncetul, am descoperit în mine durerea de a nu descoperi nimic în afara mea. Și nu i-am găsit altă explicație logică sau motivație care să îl justifice decât scepticismul. Nu m-am gândit să mă vindec de el – de ce aș încerca să mă vindec? Iar a fi sănătos ce însemnătate ar putea avea? Cum aș putea fi eu sigur că această stare sufletească ține de domeniul bolii? Și cine să ne spună că, în caz de boală, n-ar fi mai de dorit boala, mai logică sau mai /.../ decât sănătatea? Dacă e de preferat sănătatea, de unde venea boala mea, din moment ce se știe că boala este o dispoziție naturală; iar dacă e naturală, de ce să te împotrivești Naturii, care își avea, cu siguranță, planurile ei, în cazul în care putem accepta că ea are planuri, îmbolnăvindu-mă?

Niciodată nu am găsit alte argumente decât cele care pledează pentru inerție. S-a infiltrat zi de zi în mine și din ce în ce mai ferm conștiința sumbră a apatiei mele de om care abandonează. A găsi motive de inacțiune, a mă strădui să fug de orice efort care mă privește și de orice responsabilitate socială – iată materialul /.../ statuia îndelung chibzuită a întregii mele vieți.

Am abandonat lectura, m-am debarasat de tot soiul de capricii care țineau de cutare sau cutare stil de viață estetic. Din puținele mele lecturi am învățat să extrag doar elemente utile visării. Din puținul la care asistasem m-am străduit să rețin doar

ceea ce putea, grație unui joc de ecouri îndepărtate, să se prelungească mai profund în mine. Am făcut în așa fel încât din toate gândurile, din toate capitolele experienței mele cotidiene să receptez numai senzațiile. I-am imprimat vieții mele o orientare estetică. Iar acestei estetici i-am dat un sens pur individual. Am făcut-o să-mi aparțină exclusiv.

Apoi m-am străduit, pe traiectul hedonismului meu intern elaborat minuțios, să fug de sensibilitățile sociale. M-am blindat treptat împotriva sentimentului de ridicol. M-am antrenat să rămân insensibil fie la apelul simțurilor, fie la solicitări /.../.

Am redus la minimum contactele cu ceilalți. Am făcut tot ce-am putut să pierd orice iubire pentru viață /.../. Treptat m-am despuiat chiar și de dorința de glorie, ca un om doborât de oboseală care se dezbracă să se culce.

*

De la studiul metafizicii, al științelor /.../, am trecut la ocupații spirituale mai violente pentru echilibrul nervilor mei. Mi-am pierdut nopți îngrozitoare aplecat peste volume de mistici și cabaliști pe care nimeni n-ar fi avut răbdarea să le citească în întregime, ci doar fragmentar, din când în când, șovăielnic...

Riturile și rațiunile rozicrucienilor, simbolistica /.../ din Cabală și cea a templierilor /.../ – am îndurat în diverse etape caracterul lor aproximativ. Iar febra zilelor mele a fost năpădită de speculații veninoase, de razele demonice ale metafizicii – magia, /.../ alchimia – care extrăgeau un fals stimul vital din senzația dureroasă de a te situa oarecum mereu pe punctul de a afla un mister suprem. M-am rătăcit prin sistemele secundare, entuziaste, ale metafizicii, pline de perturbante analogii, de capcane pentru luciditate, sisteme etalând peisaje misterioase acolo unde reflexele supranaturalului proiectează misterul pe conturul priveliștilor.

Am îmbătrânit de atâtea senzații... M-am epuizat delectându-mă cu idei... Iar viața mea s-a scurs ca o febră metafizică,

descoperind mereu înțelesuri ascunse în lucruri, jucându-se cu focul unor analogii misterioase, amânând folosirea lucidității integrale, sinteza normală pentru a se denigra [?].

Am căzut într-o complexă indisciplină cerebrală, plină de indiferențe. Unde m-am refugiat? Am impresia că nu m-am refugiat niciunde. M-am abandonat, însă nu știu cui.

Mi-am concentrat și limitat dorințele, pentru a putea să le fac și mai subtile. Ca să ajungi la infinit, iar eu cred că se poate ajunge, ai nevoie de un port, de unul singur, sigur, iar de acolo să pleci spre Nedefinit.

În religia mea dedicată mie însumi am devenit actualmente un ascet. O ceașcă de cafea, o țigară și iată că visurile mele se substituie cu succes universului înstelat, muncii, iubirii, chiar frumuseții și gloriei. Nu mai simt nevoia de aproape nici un stimulent. Opiu găsesc eu în suflet.

Ce fel de visuri am? Nu știu. M-am străduit să ajung la un punct unde nu știu nici ce gândesc, nici ce visez și nici care sunt viziunile mele. Am sentimentul că visez mereu mai departe, tot mai mult vagul, imprecisul, nevizionabilul.

Nu fac teorii despre viață. Nu știu și nici nu mă gândesc dacă viața e bună sau rea. În ochii mei este numai dură și tristă, presărată ici și colo cu visuri delectabile. Nu mă interesează să știu ce înseamnă viața pentru alții.

Viața celorlalți îmi servește doar ca eu să pot trăi în locul lor și mi se pare că tuturor li s-ar potrivi mai degrabă acea viață pe care ei o au în visul meu.

252.

A gândi, chiar și numai acest lucru, înseamnă a acționa. Numai în reveria integrală, unde nu intervine nimic activ, unde până la urmă și conștiința de noi înșine se nclăiește stătută într-o vază,

numai acolo, în această lâncedă și umedă stare de-a-nu-fi, poate fi atinsă cu adevărat renunțarea la orice acțiune.

A nu încerca să înțelegi, a nu analiza... Să te vezi pe tine însuți așa cum vezi natura; să-ți contempli emoțiile așa cum ai contempla un peisaj – iată înțelepciunea.

253.

...sacrul instinct de a nu avea teorii...

254.

Mi s-a întâmplat deseori, în timp ce mă plimbam agale pe străzi în amurg, să fiu izbit, cu o bruscă și uluitoare violență, de strania prezență a modului în care se organizează lucrurile. Nu atât lucrurile naturale mă afectează cel mai mult și mă fac să resimt atât de puternic o asemenea impresie, cât încrucișarea străzilor, inscripțiile, oamenii îmbrăcați care își vorbesc, meseriile, ziarele, inteligența acestui tot. Sau, și mai mult, chiar existența acestor străzi, a acestor inscripții, meserii, oameni, societate, totul armonizat fără efort, urmându-și calea și deschizând drumuri noi.

Îl privesc pe om fără ocolișuri, ca să constat că-i tot atât de inconștient ca o pisică sau un câine; e drept că vorbește, dar cu o inconștiență de alt fel; se organizează în societate cu o inconștiență de altă natură, mult inferioară celei de care dau dovadă furnicile și albinele în viața lor socială. Iar atunci, poate chiar mai bine decât prin intermediul existenței organismelor, poate chiar mai bine decât prin intermediul rigidelor și intelectualelor legi ale fizicii, văd cum iese la iveală, într-o lumină evidentă, inteligența care creează și impregnează lumea.

Iar de fiecare dată când mă năpădește această impresie mă simt atins de spusa nu știu cărui scolastic: *Deus est anima brutorum*,

Dumnezeu este sufletul animalelor. Iată cum a înțeles autorul acestei fraze, care e minunată, să explice siguranța instinctului care ghidează animalele inferioare, la care nu aflăm nici urmă de inteligență, sau doar o inteligență abia schițată. Suntem însă cu toții niște animale inferioare – căci a vorbi și a gândi sunt pur și simplu doar niște instincte noi, mai puțin sigure decât altele fiindcă sunt recente. Iar fraza scolasticului, atât de frumoasă și de justă, poate fi lărgită, așa că eu spun: Dumnezeu este sufletul tuturora.

Nicicând n-am putut să înțeleg cum cineva care a privit o dată cu seriozitate spre această amplă ceasornicărie a universului poate nega existența ceasornicarului, în care nici măcar Voltaire nu a refuzat să creadă. Înțeleg că, dacă ținem seama de anumite fapte care par să se îndepărteze de un plan prestabilit (și ar trebui să ne fie cunoscut acest plan, pentru a ști dacă faptele se îndepărtează sau nu de el), i se pot atribui acestei inteligențe supreme anumite elemente imperfecte. Pot înțelege, fără să accept totuși. Și mai înțeleg că, dacă ținem seama de răul existent în lume, nu poate fi acceptată teoria despre bunătatea infinită a acestei inteligențe creatoare. Înțeleg, dar nu pot să accept nici așa ceva. Însă a nega existența acestei inteligențe, deci a lui Dumnezeu, mi se pare o imbecilitate de genul celor care de atâtea ori dăunează inteligenței oamenilor care, în toate celelalte privințe, pot foarte bine să fie niște spirite superioare – cum li se întâmplă acelor oameni care se încurcă la socoteli sau, și mai mult, dacă e să intre în joc inteligența sensibilității, oamenilor care nu au acces la muzică, pictură sau poezie.

Așa cum am spus, eu nu accept nici argumentul că ceasornicarul ar fi imperfect, nici pe cel că el ar fi răuvoitor. Nu admit criteriul imperfecțiunii ceasornicarului, fiindcă detaliile guvernării și modurile în care este ajustată lumea, care ne par nouă tot atâtea greșeli sau absurdități, nu pot fi considerate pe drept cuvânt așa ceva dacă nu cunoaștem planul de ansamblu. Se vede limpede un plan în toate; vedem anumite lucruri care ni se par lipsite de rațiune,

însă trebuie să avem în vedere că, dacă se află o rațiune în toate, ea există și în cele absurde, ca în tot restul. Vedem raționamentul, însă nu și planul; cum am putea deci să spunem că anumite lucruri nu fac parte dintr-un plan pe care noi de fapt nu-l cunoaștem? Așa cum poetul unor ritmuri subtile poate intercala un vers aritmic în scopuri ritmice, altfel spus pentru a atinge tocmai scopul de care pare să se îndepărteze – și se poate întâmpla ca un critic mai fidel unui purism rectiliniu decât ritmului să considere că versul e fals –, tot astfel Creatorul poate intercala ceva ce [?] noastră strâmtă consideră că n-ar constitui decât aritmii pe maiestuosul traseu al ritmului său metafizic.

Și nici nu accept, cum am mai spus, argumentul că ceasornicarul ar fi răuvoitor. Sigur, e mult mai dificil să răspunzi la așa ceva, însă numai în aparență. Putem afirma că nu știm prea bine ce este rău, pricină din care nici nu ne putem pronunța dacă un lucru e bun sau rău. Sigur e totuși că o durere, chiar dacă poate fi spre binele nostru, rămâne în sinea ei ceva rău, suficient pentru ca răul să existe în lume. Ajunge o simplă durere de dinți ca să ne facă să ne îndoim de bunătatea Creatorului. Dar slăbiciunea esențială a acestui argument pare să vină din completa noastră necunoaștere a planului divin și din ignoranța noastră tot atât de completă privind natura exactă, ca persoană inteligentă, a Infinitului Intelectual. Existența răului e un lucru, însă rațiunea acestei existențe e altul. Distincția e atât de subtilă, încât poate părea sofisticată; însă e sigur că ea rămâne justă. Existența răului nu poate fi negată, însă putem refuza să admitem că existența în sine a răului ar fi rea. Admit că problema rămâne, dar rămâne și pentru că imperfecțiunea noastră rămâne.

255.

Dacă există un lucru pe care ni-l oferă această viață, în afara faptului că ne dă însăși viața, pentru care trebuie să le mulțumim

Zeilor, este darul de a nu putea să ne cunoaștem: de a ne ignora pe noi înșine și de a ne ignora unii pe alții. Sufletul uman este un abis întunecat și vâscos, un puț de la suprafața lumii niciodată folosit. Nimeni nu ar putea să se iubească pe sine dacă s-ar cunoaște cu adevărat. Iar dacă vanitatea – acest sânge al vieții spirituale – n-ar exista, am pieri cu toții de o anemie a sufletului. Nici un om nu ajunge să-l cunoască pe un altul, și e bine că se întâmplă așa, căci, de l-ar cunoaște, ar recunoaște în el, că e vorba de mama lui, de femeia lui, de copilul lui, pe intimul și metafizicul său dușman.

Noi între noi ne înțelegem doar fiindcă ne ignorăm. Ce-ar deveni atâtea fericite cupluri, dacă fiecare partener ar putea vedea în sufletul celuilalt, dacă ar putea să se înțeleagă unii pe alții, cum spun romanticii, care nu cunosc pericolul – futil, se știe – al cuvintelor rostite? Toate căsătoriile lumii sunt niște căsătorii ratate, căci fiecare individ dintr-un cuplu păstrează în sinea lui, în ungherele secrete unde sufletul nostru aparține Diavolului, subtila imagine a bărbatului dorit care nu este tocmai soțul, figura volubilă a femeii sublime care nu îi seamănă deloc soției. Cei mai fericiți ignoră chiar în străfundul lor asemenea tendințe frustrate; cei mai puțin fericiți nu le ignoră, dar nici nu le cunosc mai bine, și abia uneori un dar stângaci, un cuvânt ceva mai aspru pot să evoce, la suprafața unor întâmplătoare gesturi sau cuvinte, Demonul ascuns, Eva antică, Cavalerul și Silfida.

Viața pe care o trăim este un dezacord fluid, o medie veselă între măreția care ne lipsește și fericirea pe care nu putem s-o avem. Suntem mulțumiți fiindcă până și atunci când gândim sau simțim suntem capabili să nu credem în existența sufletului. La balul mascat unde se petrece viața noastră, ne mulțumim doar cu podoaba costumelor, ceea ce este esențial pentru un bal. Suntem sclavi ai culorilor și luminilor, intrăm în dans ca în adevăr și, dacă rămânem pe dinafară, dacă nu dansăm, necunoscute rămân pentru noi marele frig înalt al nopții eterne, frigul corpului muritor învelit în cârpele care îi vor supraviețui, cunoașterea a tot ceea ce, atunci

când suntem singuri cu noi înșine, credem că ar constitui ființa noastră esențială, dar care la urma urmelor nu este decât parodia intimă a ceea ce noi credem c-ar fi adevărul nostru.

Tot ceea ce facem sau spunem, tot ceea ce gândim sau simțim poartă aceeași mască și același costum de travesti. Oricât am încerca să ne debarasăm de toate veșmintele, nu rămânem niciodată goi cu adevărat, căci goliciunea este un fenomen al sufletului, nu o simplă problemă de dezbrăcare. Astfel, îmbrăcați cu trup și cu suflet, cu multiplele noastre costume lipite de piele ca penele unei păsări, trăim fericiți sau nefericiți, sau trăim chiar fără să știm ceea ce suntem, în intervalul scurt dăruit nouă de zei ca să ne distrăm, ca niște copii jucându-se, sub ochii adulților, cu jocuri cât se poate de serioase.

Câteodată unul sau altul dintre noi, fie că este liber, fie că-i blestemat, observă pe neașteptate – însă destul de rar – că tot ceea ce suntem este ceea ce nu suntem, că ne înșelăm în raționamentele noastre cele mai sigure și că nu avem dreptate în concluziile noastre cele mai juste. Iar acest om care, în răstimp de o clipă, vede întreg universul gol creează o filozofie sau visează o religie; iar apoi filozofia se răspândește și religia se propagă, iar cei care cred în această filozofie ajung încetul cu încetul să se folosească de ea ca de un veșmânt pe care nici nu-l mai zăresc, iar cei care cred în această religie ajung să o poarte ca pe o mască de care uită cu totul.

Iar noi continuăm, tocmai fiindcă ne ignorăm pe noi înșine și pe ceilalți, să ne înțelegem voioși unii cu ceilalți, să dansăm în vârtejuri, să pălăvrăgim fără grijă, umani, futili, serioși, lăsându-ne antrenați de muzica marii orchestre a astrelor, sub privirile distrate și disprețuitoare ale organizatorilor acestui spectacol.

Numai ei știu că noi suntem prizonierii acestei iluzii pe care au creat-o ca să ne fie destinată. Însă care e rațiunea acestei iluzii și de ce există ea, sau oricare altă iluzie, sau de ce ei, la rândul lor iluzionați, ne fac să avem iluzia pe care ne-au dat-o – iată ceva care, fără îndoială, nici măcar ei nu știu.

256.

Dintotdeauna am simțit o repulsie aproape fizică față de lucrurile secrete – intrigi, diplomație, societăți secrete, ocultism. Mă agasau mai cu seamă ultimele două activități – pretenția unora că ar avea acces, grație unor raporturi speciale cu Zeii, Maeștrii și Demiurgii – chipurile totul s-ar petrece numai între ei, fără participarea altora, la marile secrete care stau la temelia lumii.

Nu pot să cred că lucrurile stau așa. Pot numai să cred că unii și le închipuie așa. De ce să nu credem că oamenii de acest soi sunt nebuni sau prefăcuți? Fiindcă sunt numeroși? Să nu uităm că există și halucinații colective.

Mă impresionează mai presus de toate la acești maeștri și mari cunoscători ai invizibilului faptul că, atunci când se apucă să scrie sau să descrie misterele, scriu cu toții cât se poate de prost. Capacitatea mea de înțelegere se simte jignită constatând că un om cu puteri asupra Diavolului e incapabil să stăpânească limba portugheză. De ce oare comerțul cu demonii să fie mai lesnicios decât cel cu gramatica? Atunci când un om reușește, după ce și-a exersat îndelung atenția și voința, să aibă, cum spune el, viziuni astrale[1], de ce nu ar fi el capabil, cu prețul unor eforturi infinit mai modeste din partea atenției și voinței, să dobândească viziunea sintaxei? Ce poate exista în dogma și ritualul înaltei Magii capabil să împiedice pe cineva să scrie – nu zic limpede, fiindcă obscuritatea s-ar prea putea să fie impusă de regula ocultă – cel puțin cu eleganța și cursivitatea existente până și în lucrurile cele mai abstruse? De ce atâta risipă de energie sufletească să studiezi limbajul secret al Zeilor, și să nu reușești tu să păstrezi o cât de mică fărâmă pentru a studia culoarea și ritmul din limbajul oamenilor?

1 Fernando Pessoa era, de fapt, foarte bine inițiat în diferite ramuri ale ocultismului și chiar pretinde că a avut viziuni astrale. Dar nu trebuie să uităm că jurnalul acesta îl scrie Soares, cu care Pessoa are doar unele afinități.

N-am încredere în profesorii superiori care nu se pricep să fie și învățători. Mi se pare că ei seamănă cu acei poeți stranii, incapabili să scrie ca toată lumea. Accept că pot exista poeți bizari; mi-ar plăcea, totuși, ca ei să dea dovadă că sunt astfel din superioritate față de normă, și nu din neputința de a o respecta.

Se zice că marii matematicieni se încurcă la socotelile aritmetice simple; însă în acest caz nu erorile se compară între ele, ci ignoranțele. Admit că un mare matematician poate aduna doi cu doi și să rezulte cinci: e un moment de neatenție, i se poate întâmpla oricui. N-aș putea însă accepta ca el să nu știe ce este aceea o adunare sau cum trebuie făcută. Or acesta e cazul tocmai la maeștrii Ocultului, în teribila lor majoritate.

257.

Gândirea poate fi elevată fără să fie și elegantă și, în măsura în care tocmai eleganța îi lipsește, ea își pierde puterea de influență asupra altora. Forța lipsită de abilitate e doar puterea masei.

258.

Faptul că ai atins picioarele lui Christos nu te poate scuza pentru greșelile de punctuație.

Dacă un om scrie bine numai atunci când bea am să-i spun: îmbată-te. Iar dacă el îmi răspunde că-i face rău la ficat adaug: ce poate să însemne ficatul? E ceva mort care trăiește doar atâta cât trăiești și dumneata, însă poemele pe care le scrii trăiesc fără „doar atâta cât"...

259.

Îmi place să rostesc. Sau, și mai bine zis: îmi place să pălăvrăgesc. Cuvintele sunt pentru mine trupuri palpabile, sirene vizibile, senzualități încorporate. Poate și fiindcă adevărata senzualitate nu prezintă pentru mine nici un fel de interes – nici mental, nici în vis –, dorința s-a transformat în ceea ce, la mine, este capabil să creeze ritmuri verbale sau să le poată asculta la alții. Dacă îmi iese o rostire de calitate, tremur de plăcere. Cutare pagină de Fialho[1], cutare de Chateaubriand trezesc în venele mele o complexă furnicătură de viață, mă tulbură de furie și emoție, în euforia unei inaccesibile plăceri pe care tocmai sunt pe cale să o resimt. Chiar și cutare pagină de Vieira, cu recea ei perfecțiune de inginerie sintactică, mă face să tremur ca o ramură în vânt, într-un delir pasiv de lucru mișcător.

Ca toți marii pasionați, ador deliciul pierderii de sine în care suferi integral de plăcerea abandonului. Scriu, adesea, tocmai în acest fel, fără să bag de seamă, luat de o reverie cu totul exterioară, lăsând cuvintele să mă mângâie, ca pe un copil pe care ele l-ar ține în brațe. Rezultă atunci fraze lipsite de orice sens, ce curg morbid cu fluiditatea unor ape sensibile, uitând de râul în care ele se amestecă și se topesc, modificându-se neîncetat și revenind mereu ele însele în urma lor. Tot așa ideile, imaginile, fremătând toate de expresie, mă străbat în cortegii sonore de pale mătăsuri, peste care tremură, fugitiv și confuz, clarul de lună al unei idei.

Nu plâng după nimic din ceea ce viața poate să-mi dea sau să-mi ia. Însă există anumite pagini de proză care m-au făcut să plâng. Îmi amintesc, de parcă aș avea-o înaintea ochilor, de seara în care, copil fiind, am citit pentru prima dată, într-o antologie, celebrul pasaj al lui Vieira despre regele Solomon: „Solomon și-a construit un palat..." Și am continuat să citesc, până la sfârșit, tulburat, confuz; după care mi-au dat lacrimile de fericire, și nici o altă fericire

1 Fialho de Almeida (1857-1911), romancier portughez.

reală n-ar putea să-mi mai provoace acele lacrimi, aşa cum nici un alt necaz din viaţa reală n-ar putea vreodată să mă facă să le resimt din nou. Acea avansare hieratică a limpedei şi maiestuoasei noastre limbi, acea exprimare de idei în cuvinte inimitabile, acea curgere naturală a unei ape rostogolindu-se uşor pe o pantă, acea bogăţie de sonorităţi devenite culori ideale – totul mă îmbăta instinctiv ca o mare emoţie politică. Şi, aşa cum am spus, am plâns; iar astăzi, reamintindu-mi, încă plâng. Nu de dor după copilărie – dor care nu mă încearcă deloc; e un dor după emoţia resimţită în acea clipă, şi e nefericirea că a devenit imposibil să mai citesc pentru prima dată acea mare construcţie simfonică.

Nu am nici un fel de sentiment politic sau social. Am, totuşi, într-un fel, un înalt sentiment patriotic. Patria mea e limba portugheză. Nu mi-ar păsa dacă Portugalia ar fi invadată sau anexată, câtă vreme n-aş fi eu personal incomodat. Însă urăsc, cu o ură adevărată, cu singura ură de care sunt în stare, nu atât pe cel care scrie prost în portugheză, nu atât pe cel care habar n-are de sintaxă sau care foloseşte ortografia simplificată, cât detest pagina rău scrisă, ca şi cum ar fi o persoană în carne şi oase, sau sintaxa greşită, care ar merita palme, sau ortografia fără epsilon, ca un scuipat direct care mă dezgustă indiferent cine l-ar fi scuipat.

Da, fiindcă şi ortografia e o persoană. Cuvântul e ceva pe deplin văzut şi auzit. Iar eu văd aceste cuvinte împodobite cu mantia lor regală originară a elegantei transcrieri greco-romane, graţie căreia se prezintă ca nişte doamne şi regine.[1]

260.

Arta constă în a-i face pe alţii să simtă ceea ce noi simţim, a-i elibera de ei înşişi propunându-le personalitatea noastră ca pe o

1 În portugheză „cuvântul" este substantiv feminin – *„a palavra"*, de unde şi imaginea firească ce îi atribuie cuvântului fastul unei regine.

eliberare cu totul specială. Ceea ce simt, în acea adevărată substanță grație căreia pot să simt, e absolut incomunicabil; și, cu cât simt mai profund, cu atât devine mai incomunicabil. În consecință, dacă vreau să transmit altcuiva ceea ce simt, am mai întâi nevoie să-mi traduc sentimentele în limbajul lui, altfel spus să formulez lucrurile așa cum le simt, astfel încât el, citindu-mă, să simtă exact ceea ce am simțit eu. Și cum acel altul nu este, când e vorba de artă, cutare sau cutare persoană, ci toată lumea, adică tocmai persoana care aparține tuturor persoanelor, până la urmă nu am altceva de făcut decât să-mi convertesc sentimentele într-un sentiment uman tipic, chiar dacă astfel risc să pervertesc adevărata natură a celor simțite de mine.

Lucrurile abstracte sunt întotdeauna mai greu de înțeles, fiindcă e dificil să captezi cu ele atenția cititorului. Voi da un exemplu simplu, prin care vreau să concretizez abstracțiunile precedente. Să presupunem că, dintr-un motiv oarecare, fie din oboseala de a face calcule, fie din plictiseala de a nu avea nimic de făcut, simt năvălind peste mine o vagă lehamite de viață, o neliniște privitoare la persoana mea care mă perturbă și îngrijorează. Dacă traduc această emoție prin fraze care o strunesc și o țin din scurt, cu cât o țin mai strâns, cu atât mai mult o consider ca fiindu-mi proprie și, în consecință, cu atât mai puțin o comunic altora. Iar dacă nu ajung să o transmit altora e mai cinstit și mai ușor să o simt fără s-o mai scriu.

Să presupunem, totuși, că vreau s-o comunic altora, să fac deci artă, pornind de la această emoție, fiindcă artă înseamnă să le comunici altora identitatea profundă avută cu ei, identitate în absența căreia nu există nici mijloc de comunicare, nici nevoia de a comunica. Încep atunci să caut printre emoțiile umane acea emoție banală care prezintă tonul, genul și forma emoției în care mă situez eu acum, explicație inumană și particulară a faptului că eu sunt un contabil obosit sau un locuitor plictisit al Lisabonei. Și constat că genul de emoție banală ce

produce, în sufletele banale, emoția identică emoției mele e dorul după copilăria pierdută.

Țin în mână cheia de la ușa temei mele. Scriu și plâng după copilăria pierdută; întârzii cu emoție asupra unor detalii care evocă oameni și mobile din vechea noastră casă provincială; evoc fericirea de a nu avea nici drepturi, nici datorii, de a fi liber fiindcă nu știi nici să gândești, nici să simți – iar evocarea, dacă e bine făcută ca proză și viziune, va trezi în cititorul meu exact emoția simțită de mine, și care nu are nimic de-a face cu copilăria.

Oare am mințit? Nu, mai degrabă am înțeles. Căci minciuna – cu excepția minciunii copilărești și spontane, născută din dorința de a visa treaz – e pur și simplu momentul când îți dai seama de existența reală a celorlalți și de necesitatea de a face acea existență conformă cu a noastră, care nu se poate conforma existenței lor. Minciuna este pur și simplu limbajul ideal al sufletului; iar așa cum ne slujim de cuvinte, aceste sunete articulate în mod absurd, ca să traducem în limbaj real mișcările cele mai subtile și intime ale emoțiilor și gândurilor noastre, pe care cuvintele firește că nu le vor putea niciodată traduce, la fel ne servim de minciună și de ficțiune să ne facem înțeleși unii altora, ceea ce, prin intermediul adevărului, care e pur și intransmisibil, niciodată n-am putea să facem.

Arta minte fiindcă este socială. Și nu există decât două mari forme de artă – una se adresează sufletului nostru profund, cealaltă, acelei părți din sufletul nostru dotate cu atenție. Cea dintâi este poezia, cea de a doua, romanul. Prima începe să mintă din propria ei structură; cea de a doua începe să mintă din propria ei intenție. Una pretinde că ne dă adevărul prin mijlocirea unor rânduri reglate diferit, care mint chiar esența vorbirii; alta pretinde că ne oferă adevărul prin intermediul unei realități despre care știm cu toții că n-a existat niciodată.

A simula înseamnă a iubi. Nu pot zări niciodată un surâs atrăgător sau o privire semnificativă fără să mă întreb imediat, indiferent ale cui vor fi privirea și surâsul, cine se ascunde, în adâncul

sufletului, îndărătul chipului care surâde și privește: omul politic care vrea să ne cumpere, sau prostituata care vrea să fie cumpărată. Însă politicianului care ne cumpără măcar îi place faptul că ne-a cumpărat; și prostituatei, dacă noi o cumpărăm, măcar îi place că a fost cumpărată. Oricât de mult am dori, nu putem scăpa de fraternitatea universală. Ne iubim unii pe alții, iar minciuna este sărutul pe care ni-l dăm unii altora.

261.

În mine toată afectivitatea se manifestă doar la suprafață, dar cât se poate de sincer. Am fost întotdeauna actor, și încă unul de primă mână. De fiecare dată când am iubit, m-am prefăcut că iubesc, și m-am prefăcut chiar și pentru mine.

262.

Am avut astăzi, brusc, o senzație absurdă și corectă. Mi-am dat seama, într-un moment de intimă iluminare, că eu nu sunt nimeni. Nimeni, absolut nimeni. Când a avut loc acea străfulgerare, acolo unde credeam că se află un oraș a rămas doar un câmp pustiu; iar lumina sinistră care m-a dezvăluit mie însumi n-a lăsat să se vadă că ar exista un cer deasupra. Mi s-a luat puterea de a fi existat înainte chiar ca lumea să fi existat. Dacă am fost constrâns să mă reîncarnez, m-am reîncarnat fără mine, fără să fiu eu cel reîncarnat.

Sunt periferia unui oraș care nu există, sunt comentariul prolix al unei cărți pe care nimeni n-a scris-o vreodată. Nu sunt nimeni, nimeni. Nu știu să simt, nu știu să gândesc, nu știu să doresc. Sunt personajul unui roman care urmează să fie scris și plutesc aerian, dispersat, înainte de a fi prins formă, printre visele cuiva care nu a știut să mă închege.

Gândesc, gândesc fără încetare; însă gândirea mea nu cuprinde raționamente, iar emoția mea nu conține emoții. Mă prăbușesc neîncetat, printr-o trapă deschisă undeva sus, traversând spațiul infinit, într-o cădere fără țintă, multiplu de infinită și goală. Sufletul meu este un maelström negru, imens vârtej dând târcoale golului, mișcarea unui ocean infinit în jurul unei găuri care străpunge nimicul, mai mult vârtej decât ape, unde plutesc toate imaginile despre care am auzit sau pe care le-am văzut eu pe lume, încât disting case, chipuri, cărți, case de bani, zdrențe de muzică și silabe disparate, într-un nesfârșit sorb sinistru.

Iar eu, eu cel adevărat, sunt centrul tuturor acestora, un centru care nu există decât în geometria abisurilor; sunt nimicul în jurul căruia se rotește acea mișcare, doar de dragul de a se roti, și care nu există decât pentru că se presupune că orice cerc are un centru. Eu, eu cel adevărat, sunt un puț care nu are pereți, dar are mucegaiul de pe pereți, sunt centrul totului încercuit de nimic.

Și se mai află în mine, de parcă însuși infernul s-ar pune pe râs, dar fără să înceapă să râdă și omenirea diavolilor, nebunia croncănitoare a universului mort, cadavrul rătăcitor al spațiului fizic, sfârșitul tuturor lumilor fâlfâind negru în vânt, diform, anacronic, lipsit de un Dumnezeu care să-l fi creat, lipsit de el însuși când dă târcoale în bezna beznelor, imposibil, unic – totul.

Să poți să știi să gândești! Să poți să știi să simți!

Mama mea a murit foarte de timpuriu și n-am ajuns s-o cunosc...

263.

La cât de mult îmi place să mă las în voia plictiselii, e curios faptul că, până astăzi, nu-mi amintesc să mă fi întrebat în ce constă ea. Iar astăzi mă aflu, cu adevărat, în acea stare sufletească

intermediară când nu ai poftă nici de viață, nici de nimic altceva. Și profit de subita idee de a-mi fi amintit că nu mă gândisem niciodată la plictiseală ca să-mi imaginez, purtat de amestecul de gânduri și impresii, cum ar putea o analiză, chiar dacă factice, să definească plictiseala.

Nu-mi dau seama nicidecum dacă plictiseala este echivalentul treaz al somnolenței unui vagabond sau dacă este, de fapt, ceva mult mai nobil decât această toropeală. La mine plictiseala e ceva frecvent, însă apariția ei, din câte mi-am dat seama, căci i-am acordat atenție, nu ascultă de reguli precise. Pot să zac o duminică întreagă fără să mă plictisesc; pot și să simt plictiseala, pe neașteptate, ca prezența unui nor exterior, în timp ce mă aflu concentrat asupra lucrului meu. Nu ajung să stabilesc o legătură între plictiseală și starea sănătății mele, eventual lipsa ei, cum nu ajung nici să recunosc efectele unor cauze situate în partea evidentă a persoanei mele.

A spune că e vorba despre marca unei angoase metafizice, că e o mare decepție ignorată, că este surda poezie a sufletului înmugurind, nemulțumit, la fereastra care dă spre viață – a spune toate acestea, sau ceva asemănător, poate să confere puțină culoare plictiselii, așa cum își colorează copiii desenele întinzând culoarea peste marginea conturului și ajungând, astfel, să îl șteargă; dar toate nu-mi aduc nimic mai mult decât rezonanța unor cuvinte care se aud și produc un ecou în pivnițele goale ale gândirii.

Plictiseala... A gândi fără nimic care să gândească în noi, dar cu oboseala de a gândi; a simți fără nimic care să simtă în noi, dar cu neliniștea de a simți; a nu mai avea nici o dorință, fără să se manifeste dorința de a renunța să mai vrei, însă cu greața de a nu mai dori – toate fac parte din plictiseală fără să fie chiar plictiseala, ci doar parafraza ei sau o metaforă. Este impresia, resimțită direct, că de pe șanțul care înconjoară castelul sufletului nostru ar fi fost ridicat podul suspendat și că astfel n-am mai putea să parcurgem, altfel decât cu privirea, distanța dintre castel și terenurile învecinate. Există în fiecare dintre noi o izolare de noi înșine, izolare în

care ceea ce ne separă stagnează ca și noi, șanț cu apă murdară încercuind dezacordul nostru intim.

Plictiseala... A suferi fără suferință, a dori fără dorință, a gândi fără raționament... E ca și cum ai fi posedat de un demon, vrăjit de ceva inexistent. Se spune despre vrăjitoare, cele care aruncă sorții, că ne reprezintă prin imagini pe care le împung cu ace și le schingiuiesc, iar mai apoi aceste chinuri ajung în carnea noastră, printr-un transfer astral. Transferând această imagine, simt plictiseala ca pe un soi de reflex răufăcător de vrăjitorie practicată de un drac din poveștile populare, însă nu asupra imaginii mele, ci asupra umbrei ei. Iar micile bilețele cu blesteme sunt lipite și andrelele, de asemenea, înfipte direct pe umbra mea intimă, în exteriorul interiorului sufletului meu. Sunt ca omul care și-a vândut umbra sau, mai degrabă, ca umbra acelui om care și-a vândut umbra.

Plictiseala... Muncesc destul de mult. Îmi îndeplinesc ceea ce moraliștii acțiunii numesc datoria mea socială. Și mă achit de această datorie, de acest destin, fără mari eforturi, fără să arăt o ne-inteligență bătătoare la ochi. Dar, fie că mă aflu în timpul lucrului, fie că mă odihnesc, dacă e să-i credem pe aceiași moraliști, simt, pe bună dreptate, că din suflet dă peste margini un soi de inerție și am senzația că sunt obosit, nu de muncă sau de prea multă odihnă, ci de mine.

De ce de mine, dacă nu mă gândeam la mine? Dar de ce altceva, atunci când nu te gândești la nimic? De misterul universului devenit mărunt ca socotelile și neseriozitatea mea? De durerea universală de a trăi, care se particularizează brusc în sufletul meu dotat cu puterile unui medium? La ce bun să tot încerci să înnobilezi ceva despre care nu se știe ce este? E o senzație de vid, o stare de foame fără voința de a mânca, la fel de nobilă ca senzațiile simple ale creierului sau ale stomacului, provocate de excesul de fumat sau de proasta digestie.

Plictiseala... Poate că este, în fond, insatisfacția sufletului intim fiindcă nu i s-a dăruit o credință, jalea copilului trist (cum rămânem fiecare în sinea noastră) căruia nu i s-a cumpărat jucăria divină.

Sau poate este lipsa de încredere a cuiva care are nevoie de o mână întinsă, drept călăuză, dar care nu simte, pe poteca senzațiilor profunde, decât întunecimea nopții din adâncul căreia nu se aude zumzetul nici unui gând și zărește doar drumul gol pe care nu se arată nici cel puțin posibilitatea de a afla cum e atunci când simți...

Plictiseala... Cine îl are pe Dumnezeu nu se teme niciodată de nimic. Căci plictiseala este absența unei mitologii. Pentru cei lipsiți de credință până și îndoiala e imposibilă, nici măcar scepticismul nu mai are putere să-și impună forța de a se îndoi. Da, asta e plictiseala: atunci când sufletul își pierde puterea de a se iluziona și când gândirea nu mai găsește scara inexistentă pe care să urce, ferm, spre adevăr.

264.

Cunosc, la figurat, senzația de a fi mâncat prea mult. O cunosc prin senzație, nu cu stomacul. În anumite zile în mine s-a mâncat prea mult. Corpul mi-e greu și am gesturile stângace; și mă încearcă o tenace voință de a nu pleca nici în ruptul capului de aici.

În asemenea momente, ca un eveniment funest, din somnolența mea încă intactă apare un rest de imaginație pierdută. Și alcătuiesc planuri pe fundalul ignoranței mele, structurez tot felul de lucruri pe baza unor simple ipoteze, iar cele care probabil că nu se vor întâmpla au o mare strălucire în ochii mei.

În asemenea momente, nu doar viața mea materială, ci chiar și viața mea morală devin pur și simplu niște anexe; și neglijez nu numai ideea de datorie, ci și ideea de a fi, și mi-e un somn fizic de întreg universul. Dorm deopotrivă ceea ce cunosc și ceea ce visez cu aceeași intensitate care-mi apasă ochii. Da, în asemenea clipe aflu despre mine mai mult decât tot ceea ce am știut vreodată, iar în mine se întrunesc toate ațipelile tuturor cerșetorilor tolăniți sub copacii de la marele conac al Nimănui.

265.

Ideea de a călători mă seduce dacă-i modific înțelesul, ca și cum ar fi vorba de cea mai potrivită idee cu care îți propui să seduci o cu totul altă persoană decât propria persoană. Toată vizibilitatea vastă a lumii îmi străbate, în acea clipă de plictiseală colorată, imaginația brusc trezită; schițez o dorință ce seamănă cu sfârșeala cuiva care nu are chef să facă nici un gest, iar anticipata oboseală pe care ar produce-o acele posibile peisaje răvășește, ca un vânt brutal, floarea sufletului meu deja ofilită.

Cu aceste călătorii se întâmplă ca și cu lecturile, iar așa cum se întâmplă cu lecturile se întâmplă și cu tot restul... Visez la o viață erudită, într-o mută convivialitate de antici și moderni, reînnoindu-mi emoțiile influențat de emoțiile altora, îmbogățindu-mi spiritul cu idei contradictorii de la acei gânditori care se contrazic sau de la oricine ar fi ajuns aproape în situația de a gândi, cum se întâmplă cu majoritatea oamenilor care scriu. Însă numai simpla idee de a citi mă face să leșin de îndată ce iau în mână o carte oarecare de pe masă, iar faptul fizic de a trebui să citesc anulează pentru mine posibilitatea oricărei lecturi... Tot așa, constat cum se ofilește elanul oricărei idei de a călători, când se-ntâmplă să mă apropii de un loc unde ar fi posibilă o îmbarcare. Și revin deci la cele două lucruri nule care-mi reușesc perfect, de nul ce sunt eu însumi – viața mea cotidiană de trecător anonim și visurile mele, insomnii în stare de trezie.

Deci așa cum se întâmplă cu lecturile se întâmplă cu tot restul... De îndată ce reușesc să visez la ceva care ar rupe realmente șirul monoton al zilelor mele, ridic ochii în semn de protest spre silfida mea personală care, biata de ea, ar fi putut fi sirenă, dacă s-ar fi străduit să învețe să cânte.

266.

Când am sosit pentru prima dată la Lisabona, se putea auzi la etajul de deasupra apartamentului în care locuiam sunetul unui pian la care cineva făcea game, monoton exercițiu al unei fetițe niciodată zărite. Iar astăzi descopăr că, printr-un proces de infiltrație total ignorat de mine, încă mai trăiesc în pivnițele sufletului meu, ușor de auzit dacă deschid ușa care duce spre ele, gamele repetate, chinuite la nesfârșit, ale fetiței care va fi devenit între timp o femeie, de nu cumva e moartă și închisă într-un spațiu foarte alb unde înverzesc chiparoșii cei negri.

Eu eram pe atunci un copil, iar astăzi nu mai sunt; cu toate acestea, sunetele sunt identice, în amintirea mea, cu cele din realitate, capabile, cum sunt permanent prezente, de îndată ce ies din ascunzătorile unde se prefac că dorm, să reproducă aceleași game repetate, aceeași monotonie ritmică. Dacă le presupun astfel sau le simt, ele mă invadează cu o tristețe difuză, neliniștită, dar care este a mea.

Nu plâng pierderea copilăriei mele, plâng fiindcă toate, iar între ele și copilăria (mea), se pierd. E fuga abstractă a timpului, nu fuga concretă a timpului meu, cea care mă doare în creierul fizic prin recurența repetată, involuntară, a gamelor de la pianul aflat cândva deasupra, teribil de anonim și îndepărtat. E tot misterul faptului că nimic nu durează dintre cele care pisează neîncetat anumite lucruri ce nu ajung să devină muzică, ci rămân doar niște doruri, în adâncul absurd al amintirii mele.

Fără să-mi dau seama, într-o viziune care sporește treptat de la sine, văd salonașul pe care nu l-am văzut niciodată, unde mica începătoare pe care n-am cunoscut-o nicicând continuă, încă și astăzi, să înșire, grijulie, așezând un deget lângă celălalt, gamele repetate ale unui exercițiu de multă vreme mort. Văd, văd din ce în ce mai clar, pe măsură ce reconstitui scena văzând-o. Și întreg apartamentul de deasupra, acum nostalgic,

dar altădată animat, dobândește conturul fictiv al contemplației mele aproximative.

Însă presupun că zăresc totul la figurat, că nostalgia care mă încearcă nu e nici a mea, dar nici de tot abstractă, ci este emoția interceptată a unei terțe persoane, ale cărei emoții (literare, în cazul meu) vor fi fiind – cum ar spune Vieira – literale. Eu mă chinui și sunt asaltat de angoase tocmai în aceste ipoteze de senzații, iar dorurile difuze ale căror senzații îmi umplu ochii de lacrimi le concep și le simt doar prin imaginație și altuitate[1].

Și mereu, cu o constanță ce provine din adâncul lumii, cu o persistență ce studiază metafizic, răsună, răsună și iar răsună gamele cuiva care învață pianul, lovind pe cât se poate de concreta coloană vertebrală din memoria mea. Sunt străzile vechi străbătute de alți oameni, rămase astăzi aceleași, dar diferite; sunt persoanele moarte care îmi vorbesc, prin transparența absenței lor de astăzi; sunt regretele după ceea ce am făcut și n-am făcut, murmure de izvor în noapte, sunete ieșind din casa liniștită de acolo.

Îmi vine să țip înlăuntrul țestei mele. Aș vrea să opresc, să strivesc, să fac țăndări acest imposibil disc de gramofon care răsună în mine în casa de atunci, ca o intangibilă tortură. Aș vrea să-i cer sufletului să meargă mai departe singur, ca vehiculul din care tocmai am coborât, să mă abandoneze. Obligat să ascult, înnebunesc. La urma urmelor, nu sunt decât eu însumi, în acest creier odios de sensibil, în această piele mătrețoasă, cu nervii mei smulși; sunt toate aceste note și game interminabile așternute pe pianul oribil și personal al memoriei.

Și mereu, mereu, ca și cum o parte din creierul meu ar fi devenit independentă, răsună, răsună și iar răsună exercițiile de pian, crescendo și descrescendo, în cea dintâi casă din Lisabona unde am venit să locuiesc.

---

1 În original: „*outridade*"; Pessoa ar fi putut folosi termenul „*alteração*", însă recurge la un termen derivat din mult mai concretul „*outro*" (altul, celălalt), în același proces de avans lent spre sensurile abstracte.

267.

Este cea din urmă moarte a Căpitanului Nemo. În curând voi muri și eu.

Toată copilăria mea pierdută se vede din acea clipă împiedicată să mai dureze.

268.

Mirosul este un văz straniu. Evocă peisaje sentimentale pe care le desenează brusc subconștientul. Am simțit asta de multe ori. Trec pe o stradă. Nu văd nimic sau, mai bine spus, privind la toate, văd și eu ca toată lumea. Știu că merg pe o stradă, nu știu însă dacă ea există, cu cele două laturi alcătuite din case diferite, construite de ființe umane. Trec pe o stradă. Dintr-o brutărie năvălește miros de pâine, aproape insuportabil de plăcut: mi se înfățișează dinaintea ochilor întreaga mea copilărie, venind dintr-un anumit cartier îndepărtat, și-mi apare o altă brutărie, ieșită direct din acel regat al poveștilor unde sfârșesc toate cele pe care le-am văzut noi murind. Trec pe o stradă. E invadată brusc de mirosul fructelor de pe rafturile înclinate ale unei dughene înguste; iar scurta mea perioadă de viață petrecută la țară, nici nu mai știu când și unde, mi se înfățișează până la urmă cu pomi de roadă și cu tihnă în suflet, suflet de copil, indiscutabil. Trec pe o stradă. Mă răscolește, pe neașteptate, un miros de atelier de tâmplărie: o, dragul meu Cesário[1]! Îmi apari și tu dinainte, iar eu sunt fericit, fiindcă am revenit, grație amintirii, la singurul adevăr, cel al literaturii.

---

1 Referință la poetul Cesário Verde, deseori pomenit în aceste pagini.

269.

Faptul că am citit deja *Documentele postume ale Clubului Pickwick* e una dintre marile tragedii ale vieții mele. (Nu mai pot citi cartea pentru prima dată).

270.

Arta ne eliberează în mod iluzoriu de acel lucru sordid care este faptul de a exista. Cât timp percepem răul și nenorocirile de care are parte Hamlet, prinț al Danemarcei, nu le simțim pe ale noastre – mizerabile fiindcă sunt ale noastre și mizerabile fiindcă sunt prin natura lor mizerabile.

Iubirea, visul, drogurile și stupefiantele sunt forme elementare de artă sau, mai degrabă, mijloace elementare de a produce același efect ca ea. Însă iubirea, visul, drogurile aduc, fiecare în parte, câte o deziluzie. Iubirea obosește și dezamăgește. La sfârșitul somnului te trezești, iar atunci când ai dormit n-ai trăit. Pentru droguri plătești cu prețul distrugerii organismului, deși ele au folosit la stimularea lui. Însă în artă nu există deziluzie, căci iluzia a fost admisă încă de la început. Din artă nu ne trezim, fiindcă nu dormim în artă, chiar dacă visăm. Iar artei nu trebuie să-i plătim nici un preț sau tribut pentru faptul că ne-am bucurat de ea.

Cum e sigur că plăcerea pe care ea ne-o oferă nu ne aparține, noi nu trebuie să o plătim nici prin suferințe, nici prin remușcări.

Prin artă trebuie să se înțeleagă tot ceea ce ne produce desfătare fără să ne aparțină – profilul unui peisaj, surâsul oferit altcuiva, asfințitul soarelui, poemul, universul obiectiv.

A poseda înseamnă a pierde. A simți fără să posezi înseamnă a păstra, căci înseamnă a extrage dintr-un lucru esența lui.

271.

Nu iubirea, ci împrejurările ei au valoare...

Reprimarea iubirii aruncă peste efectele ei o lumină mult mai intensă decât o face experiența. Există virginități de o mare complexitate. A acționa aduce satisfacție, dar și confuzie. A poseda înseamnă a fi tu însuți posedat, deci înseamnă a te pierde. Numai ideea atinge, fără să se corupă, cunoașterea realității.

272.

Christos este o formă de emoție.

În Pantheon e destul loc pentru toți zeii care se exclud unii pe ceilalți[1], și cu toții au parte de domeniul lor și de putere. Fiecare dintre ei poate fi totul, căci acolo nu există limite, nici măcar de natură logică; iar noi ne putem bucura, în tovărășia unora sau altora dintre nemuritori, de coexistența unor infinituri diferite și a diferitelor eternități.

273.

Istoria neagă certitudinile. Există perioade calme în care totul e josnic și perioade de mari tulburări în care totul e nobil. Perioadele de decadență sunt fertile în virilitate mentală; epocile autoritare abundă în debilități ale spiritului. Totul se amestecă și se încrucișează, și nu există alt adevăr decât cel pe care îl presupunem.

Câte nobile idealuri n-au căzut în gunoi, câte aspirații sincere n-au sfârșit în noroaie!

---

1 Ideea va fi dezvoltată în poemele heteronimului Ricardo Reis.

Pentru mine, oamenii și zeii sunt egali, în prolixa confuzie a destinului incert. Defilează în procesiuni de visuri pe dinaintea ochilor mei, în lungul acestui anonim etaj patru, și nu înseamnă pentru mine mai mult decât au fost pentru cei care crezuseră-n ei. Statui-fetiș ale negrilor, cu ochi incerți și priviri rătăcite, idoli animalieri ai unor sălbatici din străfundul savanelor, simboluri figurative ale egiptenilor, clare divinități grecești, țepeni zei romani, Mitra, stăpân al Soarelui și al emoției, Isus, stăpân al consecvenței și-al milei, interpretări diferite ale aceluiași Christos, sfinți închipuind tot atâția noi zei pentru noi orașe defilează cu toții, unul în spatele celuilalt, în acest marș funebru (pelerinaj de exuberanță sau funeralii) al erorii și al iluziei. Se perindă neîncetat, iar în urma lor pășesc, de asemenea, umbre tremurate ce sunt, visurile pe care acești sărăntoci de visători, văzându-le la picioarele lor, le-au crezut reale și bine înfipte în glie – biete concepte lipsite de suflet și de înfățișare, Libertate, Umanitate, Fericire, Viitor Luminos, Știință Socială, și se târăsc în singurătatea tenebrelor ca niște frunze răscolite cu nepăsare de trena unei mantii regale furate de cerșetori.

274.

Ah, ce dureroasă și crasă eroare este distincția stabilită de revoluționari între burghezie și popor, între nobilime și popor, între guvernanți și cei guvernați! Adevărata deosebire se stabilește doar între cei adaptați și cei inadaptați: restul e literatură, și încă de proastă calitate. Cerșetorul, dacă este un adaptat, poate deveni mâine rege: însă atunci își va pierde calitatea distinctă de cerșetor. A trecut frontiera, și-a pierdut naționalitatea.

Toate acestea mă consolează în biroul meu îngust, ale cărui ferestre nespălate dau spre o stradă tristă. Mă consolează, și astfel mă regăsesc în compania celor care creează conștiința lumii – agitatul dramaturg William Shakespeare, dascălul John Milton,

vagabondul Dante Alighieri /.../ și chiar, dacă mi se permite să-l citez, numitul Isus Christos, care nu a însemnat nimic pe acest pământ, atât de mult se îndoiește istoria de existența lui. Alții fac parte dintr-o speță diferită – consilierul de stat Johann Wolfgang von Goethe, senatorul Victor Hugo, conducătorul Lenin, conducătorul Mussolini /.../

Noi, cei din umbră, amestecați cu hamalii și bărbierii, noi constituim umanitatea /.../

De-o parte se află regii cu prestigiul lor, împărații cu gloria lor, geniile cu aura lor, sfinții cu aureola lor, conducătorii popoarelor cu puterea lor, prostituatele, profeții și bogătașii... De cealaltă parte, ne aflăm noi – hamalul de la colțul străzii, agitatul dramaturg William Shakespeare, bărbierul cu anecdotele lui, dascălul John Milton, negustorul mărunt din dugheană, vagabondul Dante Alighieri, cei pe care moartea îi uită sau îi consacră și cei [pe care] viața i-a uitat fără să-i consacre.

275.

Guvernarea lumii începe în noi înșine. Nu sufletele sincere guvernează lumea, dar nici cele nesincere. Sunt doar oamenii care fabrică în sinea lor o sinceritate reală cu mijloace artificiale și mecanice; sinceritatea asta constituie forța lor, și tocmai această sinceritate iradiază spre sinceritatea mai puțin falsă a altora. A ști să te iluzionezi singur și temeinic este cea dintâi calitate a omului politic. Numai poeții și filozofii posedă o viziune practică despre lume, fiindcă numai lor le e dat să nu aibă nici o iluzie. A vedea clar înseamnă a nu acționa.

276.

O opinie este o grosolănie, chiar și atunci când nu e sinceră.

Orice sinceritate este o intoleranță. Nu există liberali sinceri. De fapt, nici nu există liberali.

277.

În această lume totul e frânt, anonim, nepotrivit. Am asistat la mari momente de gingășie, care mi-au lăsat impresia că dezvăluie adâncul unor biete suflete triste; dar am descoperit că aceste elanuri durau doar în clipa cât erau rostite și am remarcat că își trăgeau sevele – de câte ori constatam eu cu inteligența proprie celor tăcuți – din ceva asemănător cu înduioșarea, care dispărea apoi la fel de repede cum o știre își pierde noutatea sau, alteori, se adăpa la ora prânzului din vinul abundent al autoconsolării. Există mereu un raport sistematic între nivelul sentimentelor umanitariste și numărul de pahare de vinarsuri digestive ingurgitate, și numeroase fost-au marile gesturi care au avut de pătimit din pricina unui pahar în plus sau de pleonasmul setei.

Toți acești indivizi își vânduseră sufletul unui diavol infernal al mulțimilor, avid de delăsare și lucruri sordide. Trăiau intoxicați de vanitate și lenevealä și mureau molatic, tăvăliți pe perne de cuvinte, într-o fojgăială de scorpioni scuipăreți.

Cel mai extraordinar lucru la toți acești indivizi era lipsa lor totală de importanță și de sens. Unii dintre ei erau redactori la ziarele principale, și reușeau totuși să nu existe; alții ocupau funcții publice, locuri bine situate în anuar, și reușeau să nu ocupe nici un loc în viața reală; alții, tot așa, erau poeți, uneori poeți consacrați, însă fețele lor inexpresive erau acoperite de același praf palid, cenușiu, iar întreg ansamblul alcătuia o galerie funebră de mumii rigide care adoptau, cu o mână dusă la spate, postura unor trupuri vii.

Am păstrat din puținul răgaz cât am stagnat și eu în acest exil al speranței mintale amintirea unor plăcute momente de duh, pe cea a unor mult mai numeroase clipe de tristețe; amintirea unor profiluri decupate pe neant, a câtorva gesturi de generozitate față de chelneri întâmplători și, în rezumat, plictiseala unui dezgust fizic, presărată cu amintirea unor anecdote hazlii.

Se intercalau printre ele, din loc în loc, câțiva indivizi mai vârstnici, unii care făceau afirmații progresiste, însă care le bârfeau asemeni celorlalți pe aceleași persoane pe care le bârfea toată lumea.

Și nu am avut niciodată mai multă simpatie pentru cei plasați jos de tot pe scara gloriei publice decât atunci când i-am văzut bălăcăriți de acești nemernici, ei, care nici măcar nu-și doreau o asemenea glorie. Am recunoscut astfel cauza izbânzii: pentru cineva care este un paria al Grandorii, este vorba de o victorie asupra lor, și nu asupra întregii umanități.

Bieți oameni mereu înfometați, înfometați de o masă bună sau de celebritate, sau înfometați de tot felul de trufandale ale vieții. Cine vă aude și nu vă cunoaște ar putea crede că-i ascultă pe învățații lui Napoleon sau pe pedagogii lui Shakespeare.

Există cei care au succes în dragoste, succes în politică sau succes în viața artistică. Cei dintâi au avantajul povestirii, căci pot acumula victorii în iubire fără să celebreze la nesfârșit evenimentul. Sigur, atunci când îi auzim pe acești indivizi relatându-ne maratoanele lor sexuale, ne simțim cuprinși de o vagă îndoială la cea de a șaptea deflorare. Cei care au metrese printre doamnele din aristocrație sau din înalta societate (și este cazul mai tuturora) se laudă cu un șir nemăsurat de contese, încât o statistică a cuceririlor lor nu ar lăsa neatinsă reputația, sau virtutea, nici uneia dintre strămoașele actualelor noastre capete nobile.

Alții sunt specializați în vitejia pumnilor și par să-i fi căsăpit pe toți campionii de box ai Europei într-o noapte de chef strașnic, nu departe, la colțul unei străzi din cartierul Chiado. Din altă categorie sunt cei cu trecere pe lângă toți miniștrii și toate ministerele,

iar ei fac parte dintre cei care stârnesc cel mai puțin dubiu, fiindcă te costă cel mai puțin să-i crezi.

Unii sunt niște mari sadici, alții, mari pederaști, iar alții, și mai și, mărturisesc, țipându-și tristețea cu voce tare, că ei se poartă brutal cu femeile. Că nu crâcnește una, mânată cu bățul pe drumurile vieții. Iar la sfârșit pleacă fără să plătească.

Mai există și poeții /.../

Nu cunosc leac mai bun pentru toată această adunătură de umbre decât cunoașterea directă a vieții umane curente, de exemplu sub aspectul realității ei comerciale, viața care se scurge în biroul de pe Rua dos Douradores. Cu ce sentiment de mare ușurare părăseam acest azil de nebuni, plin cu paiațe, ca să dau de prezența reală a lui Moreira, șeful meu, contabil autentic și competent, îmbrăcat prost, tratat prost, dar știind să fie, spre deosebire de ceilalți, ceea ce se cheamă un bărbat...

278.

Mai toți oamenii trăiesc, spontan, o viață neînsemnată și impersonală. *În marea lor majoritate, oamenii sunt alți oameni*, a spus Oscar Wilde, pe drept cuvânt. Unii își risipesc viața alergând după lucruri pe care nici măcar nu le doresc; alții și-o petrec fugind după obiectul dorinței lor, care însă nu le folosește la nimic; iar alții se pierd /.../

Însă cei mai mulți sunt fericiți și se bucură de viață fără să verifice. Omul, în general, plânge destul de puțin, iar dacă și geme e semn că-și etalează literatura. Pesimismul, ca formulă democratică, e prea puțin viabil. Cei care plâng din pricina relelor care au năpădit lumea sunt niște izolați – nu se plâng decât pe ei înșiși. Se întâmplă că un Leopardi sau un Antero de Quental[1] rămân fără iubit sau iubită? Înseamnă că universul e rău construit. Sau constată

---

1 Antero de Quental (1842-1891), important poet romantic portughez, citat deseori de Pessoa.

Vigny că e prea puțin iubit? Lumea nu-i decât o închisoare. Depășesc oare visurile lui Chateaubriand limita posibilului? Viața omenească nu-i decât o plictiseală. Se vede Iov acoperit peste tot de bube? Iată că și pământul e plin de bube. Este călcat pe bătături omul melancolic? Vai de picioarele soarelui și de cele ale stelelor.

Străin de toate acestea, cutare individ nu-și plânge decât atât cât trebuie și cât mai puțin posibil fiul mort, pe care-l va uita pe măsură ce anii trec, cu excepția doar a comemorărilor; un altul își va plânge banii pierduți, și va plânge după ei până când va reuși să-i înlocuiască sau să se obișnuiască cu pierderea lor – da, indiferenți la tot restul, oamenii vor continua să se iubească și să se digere între ei.

Vitalitatea noastră ne recuperează și ne îmbărbătează. În vreme ce morții rămân îngropați pe vecie.

279.

Mi se spune că astăzi ar fi plecat definitiv spre satul său natal cel pe care îl luam drept băiat de birou bun la toate, omul pe care m-am obișnuit să-l consider ca făcând parte din această casă de oameni în care trăiesc și, în consecință, parte din mine și din lumea ce-mi aparține. A plecat tocmai astăzi. Pe coridor, ne-am întâlnit din întâmplare și astfel, datorită surprizei așteptate a unui rămas-bun, l-am îmbrățișat, obținând din partea lui răsplata unei timide îmbrățișări, și am avut destul de mult anti-suflet cât să nu plâng, așa cum doreau, în sufletul meu, dar în pofida mea, ochii mei fierbinți.

Toate lucrurile cu care am intrat în contact, fie și doar în virtutea unei conviețuiri sau a unei viziuni comune, devin ale noastre fiindcă le-am avut cândva. Cel care pleacă astăzi, probabil spre cine știe ce sat din Galicia despre care nu știu nimic, pentru mine n-a fost băiatul de comisioane de la birou: a fost o parte vitală, fiindcă

era vizuală și umană, din substanța vieții mele. Am pierdut astăzi o parte din mine. Nu mai sunt chiar același de dinainte. Fiindcă a plecat băiatul de la birou.

Tot ceea ce se întâmplă acolo unde trăim se întâmplă în noi. Tot ceea ce, dintre lucrurile văzute de noi, încetează să mai existe încetează în noi. Tot ceea ce a fost, dacă l-am văzut pe vremea când era, a fost smuls din noi atunci când a dispărut. Băiatul de la birou a plecat.

Iar eu, mult mai bătrân, mai greoi, mai puțin decis mă apropii de biroul meu înclinat, să continui o lucrare începută ieri. Însă vaga tragedie de astăzi întrerupe, cu un șir de gânduri pe care mă simt nevoit să le domin cu forța, procesul automat de a scrie așa cum trebuie el să fie. Nu mă trage inima la muncă decât dacă printr-o astfel de inerție activă reușesc să mă fac sclav mie însumi. Băiatul de la birou a plecat.

Firește că mâine, sau în altă zi, atunci când va suna pentru mine glasul mut al morții sau semnalul plecării, voi deveni la rândul meu cel care nu se mai află aici, vechi catastif urmând să fie depozitat în dulapul de sub scară. Da, mâine, sau atunci când va decide Destinul, va lua sfârșit cel care, în mine, s-a prefăcut că ar fi eu. O să mă întorc oare în satul natal? Nu știu. Tragedia este astăzi vizibilă prin absența ei, e sensibilă fiindcă nu merită să fie simțită. Doamne Dumnezeule, băiatul de la birou a plecat.

280.

O, noapte, în care stelele tale mint lumină, o, noapte, singura care are dimensiunile Universului, fă-mă, trup și suflet, parte a propriului tău trup, să pot să mă pierd, devenit pură tenebră, și să pot să ajung noapte la rândul meu, fără vise care să-mi fie stele, fără vreun soare sperat care să ilumineze din viitor.

281.

Mai întâi de toate este un zgomot care produce alt zgomot, în văgăuna nocturnă a lucrurilor. Urmează după aceea un urlet indistinct, însoțind bălăngănitul trivial al firmelor de pe stradă. Ceva mai târziu se percepe o bruscă ridicare de ton în vocea spălăcită a spațiului, totul freamătă, dar încetează balansarea în miezul acestei liniști, al acestei surde spaime pe care n-o simți decât după ce a trecut.

Mai târziu, rămâne doar vântul – numai vântul, și-mi dau seama, pe jumătate ațipit, că ușile închise se zgâlțâie și că la ferestre se aud geamurile rezistând și vibrând.

Nu dorm. Între-exist. Tot felul de vestigii plutesc în conștiința mea. Mă apasă pe dinlăuntru somnul, fără să mă apese și inconștiența... Nu sunt. Vântul... Mă trezesc, adorm la loc, și încă n-am dormit. Este un peisaj de sonorități ascuțite și-ntortocheate dincolo de care nu mă cunosc. Savurez extrem de precaut posibilitatea că m-aș afla în somn. De fapt dorm, însă fără să știu dacă dorm. Există întotdeauna în ceea ce credem noi că ar fi sunet un sunet de sfârșit a tot și toate, sunet de vânt în noapte, și, dacă ascult și mai atent, sunetul plămânilor mei și sunetul inimii.

282.

După ce declinul stelelor s-a făcut alburiu sfârșind prin a se topi în nimic pe cerul matinal, iar briza a devenit mai puțin răcoroasă în galbenul de portocaliu ratat al luminii care se revărsa peste puținii nori joși, am putut, în sfârșit, eu, cel care nu dormeam, să-mi ridic pe îndelete trupul obosit fără motiv din patul unde zăcusem gândind universul.

M-am apropiat de fereastră cu ochii înfierbântați de cât de mult rămăseseră deschiși. Deasupra îngrămădirii de acoperișuri, lumina

presăra diverse nuanțe de galben palid. Contemplam totul cu uluiala provocată de lipsa somnului. Pe fațadele celor mai înalte case se depunea un galben aerian și nul. Departe, spre adâncurile apusului, unde se îndrepta privirea mea, orizontul era deja de un alb verde.

Știu că ziua de astăzi va fi pentru mine la fel de apăsătoare ca atunci când nu înțelegi nimic. Știu că tot ceea ce voi face astăzi se va adăuga nu la oboseala cauzată de somn, de care n-am avut parte, ci la insomnia de care am avut parte în timpul nopții. Știu că voi trăi un somnambulism și mai apăsat, mai epidemic, nu doar pentru că nu am dormit, ci îndeosebi pentru că n-am putut dormi.

Există anumite zile care reprezintă o adevărată filozofie, zile care ne sugerează interpretări ale vieții, ca niște note marginale, debordând de o critică amară, în cartea destinului nostru universal. Ziua de azi e una dintre ele. Mi se pare, fără nici o noimă, că tocmai aceste pleoape grele și creierul meu vid, ca niște creioane absurde, vor scrie astăzi literele comentariului inutil și profund.

283.

Libertatea înseamnă posibilitatea de a te izola. Ești liber dacă te poți îndepărta de oameni, fără să te oblige să mergi în căutarea lor nevoia de bani, instinctul gregar, iubirea, gloria sau curiozitatea, deci tot ceea ce nu-și poate găsi hrana necesară în solitudine și tăcere. Dacă nu poți să trăiești singur, înseamnă că te-ai născut sclav. Cât ar fi de bogată măreția spiritului, a sufletului tău, rămâi doar un sclav nobil, un servitor inteligent; nu un om liber. Și nu ești tu cel atins de această tragedie; tragedia de a te fi născut astfel nu te privește pe tine, ci privește numai Destinul confruntat cu sine însuși. Vai de tine, totuși, dacă te silește să fii sclav chiar apăsarea vieții. Vai de tine, de asemenea, dacă odată născut liber, capabil să-ți fii suficient ție însuți și să te poți separa de oameni, sărăcia te obligă să trăiești printre ei. Iată, la drept vorbind, tragedia ta, cea pe care o duci cu tine.

A te naște liber e măreția supremă a omului. Ea îl face pe umilul schimnic superior regilor, și chiar zeilor, care își sunt suficienți prin forță, nu prin disprețul față de ea.

Moartea este o eliberare, fiindcă a muri înseamnă a nu mai avea nevoie de nimeni. Nefericitul sclav se vede astfel eliberat cu forța de plăcerile și necazurile lui, de viața lui rămasă doar o permanentă dorință. Regele se vede eliberat de domeniile sale, la care nu voia să renunțe. Frumoasele care răspândeau în jurul lor iubire se văd eliberate de triumfurile pe care le adorau. Iar cei care fuseseră învingători se văd eliberați de victoriile cărora le consacraseră toată viața lor.

Iată de ce moartea înnobilează și înveșmântează cu podoabe necunoscute acest biet trup absurd. Înseamnă că el este de acum înainte liber, chiar dacă nu și-o dorise. Și înseamnă că nu mai e sclav, chiar dacă și-a pierdut plângând servitutea. Asemeni unui rege a cărui măreție supremă e chiar numele lui de rege și care poate fi de tot hazul ca om, rămânând superior ca rege, se poate întâmpla ca mortul să fie diform, dar superior, odată eliberat prin moarte.

Învins de oboseală, trag obloanele la ferestre, alung lumea din fața ochilor mei și găsesc pentru câteva clipe libertatea. Mâine am să redevin sclav; însă în această clipă, singur și fără să mai simt nevoia de nimeni, temându-mă doar că o voce sau cine știe ce prezență ar putea să mă întrerupă, mă bucur de mica mea libertate, de momentele mele de grandoare.

Instalat confortabil în fotoliu, uit viața care mă apasă. Nu mă mai doare decât faptul că m-a durut.

284.

Să nu atingem viața nici cu vârful degetelor.
Să nu iubim nici cel puțin în gând.

Şi nici un sărut de femeie, nici cel puţin în vis, să nu devină vreodată una dintre senzaţiile noastre.

Orfevri ai morbidităţii, ne perfecţionăm în pedagogia de a ne deziluziona. Curioşi de viaţă, pândim din spatele tuturor zidurilor, obosiţi de la bun început de ideea că nu vom descoperi nimic nou sau frumos în ea.

Ţesători ai disperării, ţesem numai linţolii – linţolii albe pentru vise pe care nu le-am visat niciodată, linţolii negre pentru acele zile când noi murim în noi înşine, linţolii cenuşii pentru gesturi la care doar am visat, linţolii de purpură imperială pentru senzaţiile noastre inutile.

Prin munţi, prin văi şi prin tot felul de /.../ smârcuri, vânătorii vânează lupul, căprioara şi raţa sălbatică. Să-i urâm, nu fiindcă vânează, ci fiindcă se bucură de ceva de care noi nu putem să ne bucurăm.

Iar expresia feţei noastre să trădeze numai un surâs palid, ca cel al omului pe care-l apucă plânsul; o privire goală, cea a omului care nu vrea să mai vadă nimic; un dispreţ răspândit pe toate trăsăturile feţei, cum are omul ce dispreţuieşte viaţa şi trăieşte numai ca să aibă ceva de dispreţuit.

Dispreţul nostru să fie rezervat celor care muncesc şi luptă, şi ura noastră, celor care speră şi îşi păstrează încrederea.

285.

Sunt aproape convins că nu am fost niciodată treaz. Nu ştiu dacă nu cumva visez atunci când trăiesc şi nu ştiu dacă trăiesc atunci când visez, sau dacă visul şi viaţa nu sunt în mine nişte lucruri amestecate, intersectate, din care fiinţa mea conştientă se alcătuieşte prin interpretare.

Uneori, în plină viaţă activă şi când, evident, am ca toată lumea o clară viziune despre mine însumi, simt că-mi dă târcoale

o ciudată senzație de îndoială; nu mai știu atunci dacă exist, mi se pare posibil să fiu visul altcuiva, îmi imaginez, aproape carnal, că aș putea să fiu un personaj dintr-un roman, deplasându-se, odată cu lungile ondulări ale stilului, în realitatea alcătuită de o amplă narațiune.

Am remarcat deseori că anumite personaje de roman capătă în ochii noștri un relief de care nu vor avea parte niciodată prietenii sau cunoștințele noastre, cei care vorbesc cu noi și ne ascultă în viața vizibilă și reală. Și asta mă face să visez din nou la întrebarea dacă nu cumva tot ce există în acest tot al lumii e doar o serie intercalată de visuri și romane, asemeni unor mici cutii așezate înăuntrul altor cutii mai mari – unele în altele și repetându-se în același mod –, totul fiind o poveste alcătuită din alte povești, ca în *O mie și una de nopți*, depănându-se mincinoase în noaptea eternă.

Dacă mă gândesc bine, totul mi se pare absurd; dacă simt, totul mi se pare straniu; dacă îmi exprim vreo dorință, cel care o formulează e un lucru oarecare aflat în mine. Ori de câte ori se poate identifica în mine vreo acțiune, recunosc că nu eu am fost la originea ei. Când visez, am sentimentul că sunt scris de cineva. Dacă simt, ai zice că sunt pictat. Dacă am vreo dorință, pare că m-ar așeza cineva într-un vehicul, ca pe o marfă expediată, și aș fi transportat, într-o mișcare pe care eu o cred voluntară, spre un loc unde n-am vrut, la drept vorbind, să ajung decât după ce ajunsesem.

Cât de confuz e totul! Este mult mai bine să vezi decât să gândești, și mai bine să citești decât să scrii! Ceea ce văd mă poate induce în eroare, însă nu face totuși parte din mine. Ceea ce citesc poate fi angoasant, însă nu mă perturbă ca și cum l-aș fi scris. Cât de apăsătoare devin toate de îndată ce ne gândim la ele conștienți că ne gândim, ca niște ființe spirituale care nu ignoră această dublă dedublare a conștiinței, grație căreia știm atâta cât știm! În ciuda splendidei zile de afară, nu mă pot împiedica să nu gândesc cum gândesc... A gândi sau a simți, sau care să fie cea de a treia variantă uitată prin decorul teatral înghesuit undeva în spate? Plictiseli

de crepuscul în delăsare, evantaie închise, oboseala de a fi fost constrâns să trăiești...

286.

Treceam, încă tineri, pe sub înalte frunzare însoțiți de imperceptibilul foșnet al pădurii. Prin luminișuri apărute brusc la cotul vreunei cărări lumina lunii se preschimba în lacuri, iar pe marginile unde ramurile stufoase se amestecau unele cu altele noaptea era mai întunecată chiar decât noaptea. Briza nesigură a marilor păduri respira, sonoră, între ramuri. Vorbeam despre lucruri imposibile; iar vocile noastre făceau parte din noapte, din clarul de lună și din pădure. Le auzeam de parcă ar fi aparținut altcuiva.

Nu s-ar putea spune că acea incertă pădure era fără nici un drum. Ea avea tot felul de scurtături pe care le cunoșteam deja în mod involuntar, de-a lungul cărora pașii sinuoși răscoleau pete de umbră mișcătoare și vagi paiete de clar de lună, aspre și reci. Vorbeam despre lucruri imposibile și imposibil era de asemenea tot acest peisaj real.

287.

Adorăm perfecțiunea doar fiindcă nu o putem avea; dacă am avea-o, am respinge-o. Perfecțiunea este inumanul, fiindcă umanul este imperfecțiune.

Ura noastră surdă față de paradis e ca rugăciunea nefericitei babe care-și dorea o postată de pământ în cer. Firește, un suflet sensibil nu s-ar putea mulțumi cu extazele abstracțiunii și nici cu minunățiile absolutului, el are nevoie de un cămin primitor la poalele muntelui, de insule verzi pe mări de azur, de drumuri șerpuitoare printre copaci și de prelungite ceasuri de tihnă prin casele

bătrânești de odinioară, chiar dacă noi nu le-am avut niciodată. Dacă e să nu avem parcela noastră de cer, mai bine fără cer, pur și simplu. Va fi totul sau nimic, iar romanul nostru, căruia-i lipsește intriga, va lua și el sfârșit.

Dacă am vrea să atingem perfecțiunea ar trebui să dăm dovadă de o răceală peste puterile omului, însă atunci nu am mai avea nici inimă de om cu care să ne putem iubi propria perfecțiune.

Ne minunăm, admirând-o, de această tânjire spre perfecțiune care-i caracterizează pe marii artiști. Ne place felul lor de a se apropia de perfecțiune, dar ne place fiindcă rămâne doar apropiere de ea.

288.

Ce tragedie – să nu crezi în perfectibilitatea umană!...
Și ce tragedie să crezi în ea!

289.

Dacă eu aș fi scris *Regele Lear*, aș fi rămas cu remușcări pentru tot restul vieții mele. Fiind o operă atât de uriașă, și defectele ei, monstruoasele ei defecte, acele infime impurități care se strecoară între anumite scene și posibila lor perfecțiune, sporesc în mod corespunzător. Nu e vorba de un soare cu pete; e o statuie antică spartă în bucăți. Tot restul care a mai fost creat e plin de greșeli, de erori de perspectivă, de nepricepere, de trăsături ale prostului gust, de lipsă de atenție și de sinceritate. A scrie o operă de artă cu intenția precisă de a realiza ceva măreț și de a atinge perfecțiunea sublimului, nimeni nu are darul divin să o facă și nici norocul de a fi făcut-o. Ceea ce nu poate rezulta dintr-o țâșnire se lasă deformat de accidentele spiritului nostru.

Când mă gândesc la toate acestea se strecoară în imaginația mea o disperare enormă, certitudinea dureroasă că nicicând nu voi

putea să alcătuiesc nimic bun și util pentru Frumusețe. Altă metodă de a obține Perfecțiunea nu există, decât dacă ești Dumnezeu. Până și cel mai mare efort nu poate dura decât un timp; e timpul în care străbate diferite stări ale sufletului nostru, și fiecare stare în parte, fiindcă este chiar aceea, și nu alta, diferită, perturbă cu personalitatea ei individualitatea întregii opere. Când scriem, singura certitudine pe care o avem este că scriem prost; operă mare și perfectă rămâne doar cea pe care niciodată nu visezi că vei realiza-o.

Ascultă-mă în continuare și compătimește-te. Ascultă ce zic și spune-mi după aceea dacă visul nu valorează mai mult decât viața. Munca nu dă niciodată nici un rezultat. Cu efort nu ajungi nicăieri. Nobilă și măreață e doar abținerea, singura ce recunoaște că orice realizare rămâne întotdeauna inferioară și că opera alcătuită este pe vecie doar umbra grotescă a operei visate.

O, de-aș putea să scriu, așternând cuvinte pe hârtie, pentru ca mai apoi dialogurile dintre personajele dramei mele imaginate să fie citite cu voce tare și auzite! Asemenea drame au o acțiune perfectă, fără căderi de ritm, au dialoguri impecabile, dar nici un fel de acțiune nu se schițează în mine, ca eu s-o pot proiecta vizând realizarea ei, și nici nu există cu adevărat cuvinte care să alcătuiască substanța acestor dialoguri intime, așa încât, ascultându-le cu atenție, să le pot așterne pe hârtie.

Îmi plac anumiți poeți lirici fiindcă n-au fost poeți epici sau dramatici, fiindcă au avut intuiția justă de a nu-și dori o mai mare realizare decât cea a unor momente de sentiment și vis. Cu cât cineva poate să scrie inconștient, cu atât mai mult poate avea norocul să atingă posibila perfecțiune. Nici o dramă de Shakespeare nu-ți dă satisfacția unui poem liric de Heine. Opera lui lirică e perfectă, în vreme ce toate dramele lui Shakespeare și ale altora rămân veșnic imperfecte. Să ajungi să construiești, să edifici un întreg, să realizezi o compoziție asemănătoare corpului uman, cu perfectă corespondență între părțile componente, dându-i viață, o viață unitară și congruentă, care să țină strâns unită dispersiunea formelor din ambele părți!

Tu, cel care mă auzi, dar abia mă asculți, știi tu ce este această tragedie? Dacă îți pierzi mama, dacă ratezi în viață gloria sau fericirea, dacă nu ai nici un prieten și nici o iubire – încă mai e suportabil; dar este insuportabil să visezi ceva frumos pe care să nu-l poți transpune în act sau cuvinte. Conștiința muncii perfecte, fantasma operei obținute – dulce e somnul la umbra acestui arbore, în vara liniștită.

290.

Cu câtă claritate îi înfățișez inerției mele și îi dictez meditației mele acele fraze pe care nu le voi scrie niciodată și acele peisaje pe care niciodată n-o să le pot descrie; în timp ce, bine instalat în fotoliu, nu-i mai aparțin vieții decât foarte vag. Sculptez fraze întregi, cu fiecare cuvânt așezat perfect la locul lui, cu drame țesute din tot soiul de intrigi derulându-se în spirit; simt elanul metric și verbal al unor vaste poeme, în toate elementele lor, și un mare entuziasm, ca un sclav invizibil, se ține după mine în penumbră. Însă, de va trebui să mă ridic de pe fotoliul unde îmi zac toate aceste senzații, aproape împlinite, și să fac un pas până la masa de scris, unde să le aștern pe hârtie, de îndată cuvintele ar dispărea ca prin farmec, dramele s-ar destrăma, iar din elanul vital care însuflețea murmurul ritmat n-ar rămâne decât o amintire îndepărtată, ca o rază de soare pe munții din zare, ca o pală de vânt care ridică brusc frunzele în fața unui prag pustiu, ca o legătură de rudenie rămasă necunoscută, ca o orgie făcută de alții, ca o femeie despre care intuiția noastră pretinde că va întoarce capul să ne privească, dar care niciodată n-a existat...

Proiecte... am avut toate proiectele posibile! *Iliada* pe care am compus-o are o logică a structurii, o înlănțuire armonioasă a episoadelor pe care Homer nu le-ar fi putut obține. Savanta perfecțiune a versurilor mele, căreia nu-i lipsește decât să fie completată de cuvinte, lasă mult în urmă precizia lui Virgiliu și forța lui Milton.

Satirele alegorice imaginate de mine depășesc cu mult arta lui Swift prin precizia simbolică a detaliilor, legate între ele cât se poate de riguros. Și câți Horațiu, câți Verlaine am mai fost de asemenea!

Însă de fiecare dată când mă ridic din fotoliul unde aceste lucruri nu au fost chiar întru totul visate am de-a face cu dubla tragedie de a constata că ele sunt lipsite de importanță, nule, dar și că n-au fost toate doar simple visuri; și că rămâne din ele ceva situat pe pragul abstract dintre faptul că eu mă gândesc la ele, iar ele sunt.

Am fost geniu mai mult decât în vis, dar mai puțin decât în viață. Iată tragedia existenței mele. Am fost atletul căzut înainte de linia de sosire, după ce condusesem tot timpul cursa.

291.

Dacă ar exista în artă profesia de perfecționist, mi-aș găsi și eu în viață (viața artei mele) o meserie...

Să-ți parvină opera alcătuită de altcineva, iar tu să muncești doar la perfecționarea ei. Așa a fost făcută, poate, și *Iliada*...

Și mai cu seamă să nu trebuiască să-ți bați capul cu crearea celei dintâi!

Cât îi invidiez pe scriitorii de romane, care le încep, le scriu și le termină! Și eu pot să imaginez romane, capitol cu capitol, uneori, chiar cu fraze dialogate și cu pasaje intercalate, însă aș fi incapabil să aștern pe hârtie planurile de scriitură, /.../

292.

Orice acțiune, fie că-i act de război sau raționament, este eronată; și la fel de eronată este orice abținere. Numai de-aș putea să știu cum să faci să nu acționezi, dar nici să nu renunți la acțiune. Aș dobândi atunci coroana-de-vis a vieții mele, sceptrul-de-liniște al grandorii mele.

Nici nu sufăr. Disprețul meu pentru toate e atât de mare, încât devine dispreț de mine însumi; astfel că, disprețuind suferințele celorlalți, le disprețuiesc și pe ale mele, strivindu-mi sub dispreț propria mea suferință.

Dar așa sufăr și mai mult... A-i acorda suferinței tale o valoare înseamnă și a-i conferi aurul însorit al orgoliului. A suferi intens îți poate da iluzia că ești Alesul Durerii. Astfel /.../

293.
Interval dureros

Așa cum ochii cuiva, ridicați din lungul /.../ unei cărți, suferă violența unei puternice și clare raze de soare natural, și pe mine, dacă-mi ridic uneori privirile care erau ațintite spre mine, la fel mă dor ochii de strălucirea, atât de independentă de mine, a vieții clar externe, de existența altora, de poziția și corelația mișcărilor în spațiu. Mă izbesc de sentimentele reale ale celorlalți, mă jenează și îmi încurcă pașii antagonismul dintre psihismul lor și al meu, alunec și mă rostogolesc printre și peste sunetele rostite de cuvintele lor bizare ce răsună-n urechea mea, însoțite de zgomotul sigur și puternic al pașilor lor pe un sol real, de gesturile lor care există cu adevărat, de felul lor atât de divers și de complex de a fi alte persoane, și nu variante ale persoanei mele.

Însă mă și întâlnesc deseori pe mine însumi, golit și derutat, în aceste suflete în care mă reped, și îmi pare că sunt și mort, și viu, umbră palidă și îndurerată, pe care cea dintâi briză urmează să o trântească la pământ, iar cel dintâi contact, să o facă praf și pulbere.

Iar atunci mă întreb în sinea mea dacă merită efortul pe care l-am făcut de a mă izola și de a mă ridica deasupra celorlalți și dacă lentul calvar pe care am pornit ca să-mi ating Gloria Crucificată merita din punct de vedere religios efortul? Și, chiar dacă știu că a meritat să le fac, mă apasă în acest moment sentimentul că n-a meritat și că nu va merita niciodată.

294.

Banii, copiii, nebunii /.../

Niciodată nu trebuie să invidiezi bogăția altfel decât platonic: bogăția e libertate.

295.

Banii sunt frumoși, fiindcă sunt o eliberare /.../

Să vreau să plec să mor la Pekin[1] și să nu pot – iată genul de lucruri ce-mi apasă sufletul ca perspectiva unui apropiat cataclism.

Cei care cumpără întotdeauna lucruri inutile sunt, de fapt, mai înțelepți decât se consideră – fiindcă își cumpără, de fapt, visuri miniaturale. Sunt niște copii cărora le place să facă achiziții. Toate flecuștețele inutile pe care le cumpără și de care se lasă ademeniți fiindcă ei știu că au bani ne duc cu gândul la fericita postură a unui copil care culege scoici pe plajă – iar această imagine, mai mult ca oricare alta, sugerează fericirea supremă. Să culegi scoici pe plajă... Pentru un copil nu există niciodată două scoici la fel! Adoarme ținând în pumni două dintre ele care sunt cele mai frumoase, iar atunci când le pierde sau i se iau – crimă! Ai zice că i s-au furat bucăți exterioare din suflet! Că i-au fost smulse fragmente de vis! Plânge ca un Dumnezeu căruia i s-ar fi furat un univers ce tocmai a fost creat.

---

1 Posibilă aluzie la romanul *O Mandarim* (*Mandarinul*) de Eça de Queirós.

296.

Mania absurdului și a paradoxului sunt veselia animalică a celor triști. Așa cum omul normal emite tot felul de lucruri aiurea din simplă vitalitate sau din impulsul unor viguroase bătăi pe spate date unui semen, cei incapabili de entuziasm și de veselie își dau peste cap inteligența și copiază, atât cât pot, gesturile vieții.

297.

Reductio ad absurdum e una dintre băuturile mele preferate.

298.

Totul e absurd. Iată-l pe unul care-și petrece viața câștigând bani ca să-i pună deoparte, chiar dacă nu are nici moștenitori, nici speranța că există vreun cer capabil să rezerve o soartă transcendentă averii sale. Iar altul face toate eforturile să-și construiască o reputație care nu-i va servi decât după moarte, fără să creadă totuși în supraviețuirea ce i-ar îngădui să se bucure de acea reputație. Un altul se dă de ceasul morții căutând mii de lucruri pe care, de fapt, nu le apreciază. Încă unul, tot așa /.../

Unul citește, inutil, ca să afle. Celălalt se bucură, la fel de inutil, că trăiește.

Mă aflu într-un tramvai și examinez pe îndelete, cum mi-e obiceiul, cele mai infime detalii ale persoanelor aflate în fața mea. Pentru mine detaliile sunt lucruri, cuvinte, litere. Rochia pe care o poartă fata de vizavi eu o descompun în elementele ei componente: în țesătura din care-i făcută, în munca necesară la crearea ei – fiindcă e vorba de o confecție, și nu doar de o simplă țesătură –, în broderia fină ce înconjoară baza gâtului, la rândul ei descompunându-se în firul de mătase din care-i alcătuită și în efortul necesar

la brodat. Iar imediat după aceea, ca într-o carte elementară de economie politică, se etalează în fața ochilor mei tot felul de uzine și tot felul de activități – fabrica unde a fost țesut materialul, atelierul unde s-a făcut broderia, de o nuanță ceva mai închisă, cu desenul ei complicat servind ca ornament pentru acea parte a rochiei de la baza gâtului; văd atelierele fabricilor, mașinile, muncitorii, croitoresele, ochii mei îndreptați spre interior pătrund cu privirea prin birouri, îi zăresc pe directori căutând un moment de liniște și supraveghez, în registre, contabilitatea fiecărei operațiuni; și nu mă mulțumesc doar cu atât, văd, mult mai departe, viața zilnică de familie a celor care se consumă în aceste fabrici, în aceste birouri... Se desfășoară sub ochii mei lumea întreagă, totul decurgând din simplul fapt că zăresc, la baza unui gât bronzat (care aparține, nu-mi dau seama de altminteri, cărui fel de cap și de chip), un guler strâmb brodat cât se poate de drept, verde-închis pe verdele mai deschis al rochiei.

Am în fața ochilor întreaga viață socială.

De altfel, reușesc să deduc și iubirile, secretele, starea de spirit a tuturor celor care au muncit pentru ca femeia aflată în fața ochilor mei în tramvai să poată etala, de jur împrejurul gâtului ei muritor, banalitatea șerpuitoare a unei dantele de mătase verde-închis detașându-se pe un fond de un verde ceva mai deschis.

Mă ia cu amețeală. Băncile tramvaiului, împodobite cu o țesătură de pai când mai îngustă, când mai lată, mă transportă spre ținuturi îndepărtate, se înmulțesc și ele în industrii, muncitori, vieți, realități, totul.

Cobor din tramvai, epuizat, somnambulic. Am trăit o întreagă viață.

299.

De câte ori călătoresc, călătoresc enorm. Oboseala acumulată după un simplu voiaj cu trenul până la Cascais e ca și cum aș fi parcurs, în aceeași scurtă perioadă de timp, peisajele, câmpurile și orașele din patru sau cinci țări.

Fiecare casă pe lângă care trec, fiecare vilă, sau doar o modestă căsuță izolată văruită în alb și liniște – în toate pe rând mă imaginez trăind o clipă, la început fericit, mai apoi plictisit, iar până la urmă obosit de tot; și simt că după ce am părăsit-o mă cuprinde un dor nesfârșit reamintindu-mi timpul petrecut în ea. Așa că toate călătoriile mele sunt recolta dureroasă și fericită de mari bucurii, de nesfârșite plictiseli, de nenumărate și false doruri.

Apoi, trecând prin fața acelor case, conace sau vile, văd derulându-se în mine toate viețile oamenilor care trăiesc în interior. Trăiesc simultan toate aceste vieți casnice. Eu sunt tatăl, mama, copiii; verișorii, bona și vărul bonei, cu toții laolaltă și simultan, grație specialei mele aptitudini de a simți în același timp diverse senzații distincte și de a trăi în același timp – deopotrivă în afară, văzându-le, și pe dinlăuntru, simțindu-le – viața unor persoane diferite.

Am creat în mine personalități diferite. Neîncetat creez personalități. Iar de îndată ce este visat, fiecare vis al meu se încarnează într-o altă persoană care începe să-l viseze, ea, și nu eu.

Ca să mă pot crea, eu m-am distrus; atât de mult m-am exteriorizat înlăuntrul meu, încât nu mai exist lăuntric decât la modul exterior. Sunt o scenă vie pe care se exprimă diverși actori jucând în piese diferite.

300.
Vis triunghiular

În timp ce dormeam pe dunetă am tresărit – căci prin sufletul meu de Prinț Îndepărtat a trecut un frison de rea prevestire[1].

O tăcere plină de amenințări pătrunsese ca o briză ușoară în atmosfera vizibilă a săliței în care stăteam.

Toate provin din faptul că lumina lunii aruncă o strălucire excesivă peste ocean, care stârnește neliniște și tresare, dar nu alină. Devine acuma un fapt evident că în jurul palatului Principelui – chiar dacă eu nu i-am auzit – s-au ivit chiparoșii.

Pentru o clipă, spada celui dintâi fulger s-a rotit vag în depărtarea lui, dincolo...Claritatea lunii are culoare de fulger pe o mare aflată în flux, iar toate acestea dovedesc numai faptul că palatul meu de principe în care eu nu am fost niciodată este acum doar trecut îndepărtat și ruine...

În timp ce nava se apropie despicând apele cu un sunet lugubru, începe să se-ntunece, lividă, mica săliță. Nu, nu e mort, n-a căzut prizonier cine știe pe unde, nu știu ce s-a întâmplat cu el – cu acest principe – și nici nu știu în ce lucru înghețat și necunoscut i s-a preschimbat acuma destinul...

301.

Singura posibilitate de a avea senzații noi este să-ți construiești un suflet nou. Inutile sunt eforturile tale, dacă încerci să simți

1 Posibilă aluzie la tânărul rege Don Sebastião, dispărut în 1570 în cursul bătăliei de la Alcacer-Kibir, în Maroc, devenit ulterior o adevărată legendă pentru portughezi, care și-au imaginat că acest „rege ascuns" va veni să le izbăvească țara de tot felul de rele. În textele lui Pessoa este un personaj des evocat.

lucruri diferite fără să le simți într-un mod diferit și să te simți pe tine într-un fel diferit, fără să-ți schimbi totuși sufletul. Fiindcă lucrurile sunt așa cum le simțim – de câtă vreme știi tu toate acestea fără să le știi cu adevărat? –, iar singurul mod de a obține lucruri noi și de a simți lucrurile noi este cel de a-ți primeni felul tău de a simți.

Schimbă-ți sufletul. Cum? Urmează să descoperi tu însuți.

De când ne naștem până murim, noi ne modificăm treptat sufletul, așa cum ni se modifică trupul. Fă în așa fel încât această schimbare să fie rapidă, așa cum, în cazul unor boli sau convalescențe, putem observa că ni se modifică rapid și corpul.

Nu trebuie niciodată să ne înjosim acceptând să facem conferințe; nu cumva să se creadă că am avea opinii sau că ne coborâm la nivelul publicului să ne adresăm lui. Dacă publicul dorește așa ceva, n-are decât să ne citească.

De altfel, orice conferențiar are aerul unui actor – personaj pe care artistul de talent îl disprețuiește, fiindcă este lacheul Artei.

302.

Am descoperit că gândul și atenția mea se orientează întotdeauna spre două lucruri în același timp. Îmi imaginez că toată lumea face mai mult sau mai puțin ca mine. Există unele impresii atât de vagi, încât abia după stingerea lor, când ne revine amintirea, ne dăm seama că le-am avut. Din asemenea impresii, cred eu, se alcătuiește o parte – probabil că partea internă – a acestei duble atenții prezente în fiecare dintre noi. Numai că, în ceea ce mă privește, cele două realități cărora eu le acord atenție au un relief egal. În asta constă originalitatea mea. Și probabil că tot în asta constă tragedia mea, ca și comedia.

Scriu concentrat, aplecat peste un registru în care transcriu socotelile care compun istoria inutilă a unei firme obscure; și, în

același timp, gândirea mea urmărește, cu o egală atenție, traseul unei nave inexistente prin peisajele unui Orient care nu există nicăieri. Ambele realități sunt pentru mine la fel de clare, la fel de vizibile: foaia de hârtie pe care scriu cu grijă, urmărind cu atenție liniile trasate, versurile din epopeea comercială a lui Vasques & Comp. și, de asemenea, puntea navei pe care zăresc, la fel de atent, puțin mai spre marginea hârtiei liniate, muchiile lungi ale scândurilor călăfătuite de pe punte, șezlongurile bine aliniate și picioarele pasagerilor ieșiți să guste tihna călătoriei depășind această aliniere.

Perspectiva e întreruptă de curbura salonului de fumat; iată de ce se zăresc doar picioarele.

Mă apropii cu tocul de călimară și zăresc ieșind din salonul fumătorilor – chiar alături de locul unde simt că mă aflu – silueta unui necunoscut. Îmi întoarce spatele și se îndreaptă spre ceilalți pasageri. Are un mers încet, iar conturul șoldurilor sale nu-mi spune cine știe ce. E un englez. Transcriu în catastif o nouă socoteală. Încerc să-mi dau seama unde am greșit. În contul lui Marques e vorba de un debit, nu de un credit. (Îl văd îndesat, amabil, pus pe glume, apoi într-o clipă, nava dispare.)

Dacă din întâmplare m-ar răsturna o bicicletă de copil, această bicicletă ar deveni o parte din relatarea mea.

303.

Lumea este a celor care nu simt nimic. Condiția esențială ca să fii un om practic e absența sensibilității. Principala calitate de conduită în viață este cea care duce la acțiune, adică voința. Însă există două lucruri ce se opun acțiunii: sensibilitatea și gândirea analitică (ea însăși nefiind, în fond, decât o gândire lipsită de sensibilitate). Orice acțiune este, prin natura ei, proiecția personalității asupra lumii exterioare, iar cum lumea exterioară este într-o mare

și importantă parte compusă din ființe umane, rezultă că această proiecție a personalității ne obligă, în esență, să ne punem de-a curmezișul în calea altcuiva; să-i jenăm, să-i rănim, să-i strivim pe ceilalți, prin felul nostru de a acționa.

Ca să putem acționa, se cuvine deci să nu ne putem reprezenta prea ușor personalitatea celorlalți, bucuriile și suferințele lor. Cine simpatizează se blochează. Omul de acțiune consideră lumea exterioară compusă exclusiv din materie inertă – fie inertă în sine, ca o piatră peste care el calcă sau pe care o dă la o parte din calea lui; fie inertă ca o ființă umană care, cum n-a reușit să-i reziste, n-are importanță dacă e om sau piatră, întrucât el tot piatră o consideră; poate și s-o calce, și s-o înlăture.

Exemplul cel mai reușit de om practic, în care se reunesc o extremă concentrare acordată acțiunii și o extremă importanță acordată sieși, e strategul.Toată viața nu-i decât un război, iar orice bătălie, în consecință, este sinteza vieții. Or strategul e un om care se joacă cu viețile umane ca jucătorul de șah cu piesele de pe tablă. Ce ar deveni strategia dacă el s-ar gândi că fiecare mutare a jocului aduce noaptea în o mie de case și disperarea în trei mii de suflete? Ce-ar deveni lumea dacă noi am fi umani? Dacă omul ar putea să simtă cu adevărat, n-ar mai exista civilizație. Arta reprezintă o evadare pentru sensibilitatea care trebuie să uite de acțiune. Arta este Cenușăreasa rămasă acasă fiindcă așa trebuia.

Orice om de acțiune este în mod esențial dinamic și optimist, căci cineva care nu simte e fericit. Un om de acțiune se recunoaște din faptul că nu e niciodată prost dispus. Cineva care reușește să muncească și atunci când e prost dispus este un subsidiar al acțiunii; i se poate întâmpla în viață, în marea generalitate a vieții, să fie un contabil, cum sunt eu. Însă nu poate guverna peste lucruri și oameni. Orice guvernare presupune insensibilitate. Guvernează cineva care e vesel; pentru a fi trist e nevoie de simțire.

Patronul Vasques a încheiat astăzi o afacere ce i-a ruinat pe un om bolnav și familia lui. În timp ce negocia, uitase complet că

acel individ există, în afară de existența lui ca adversar pe plan comercial. Imediat după ce s-a încheiat afacerea i-a revenit și lui sensibilitatea. Bineînțeles că i-a revenit numai după, căci, de i-ar fi revenit înainte, afacerea nu s-ar fi încheiat niciodată.

„Mi-e milă de individul ăsta“, mi-a declarat. „Va sfârși în mizerie.“ Apoi, aprinzându-și o țigară, a adăugat: „În orice caz, dacă va avea vreodată nevoie de mine – cu subînțelesul: pentru vreun act de pomană – n-am să uit că-i datorez o afacere de câteva zeci de mii“.

Patronul meu Vasques nu este un bandit: este un om de acțiune. Individul care pierduse partida în acest joc poate într-adevăr să conteze în viitor pe pomenile lui, căci patronul meu Vasques este un om generos.

Ca patronul Vasques sunt toți oamenii de acțiune – directorii de întreprinderi industriale sau comerciale, oamenii politici, oamenii de război, idealiștii religioși și sociali, marii poeți și marii artiști, femeile frumoase, copiii răsfățați care fac numai cum îi taie capul. Comandă cel care nu simte. Câștigă cel care nu simte. Câștigă cel care se gândește doar la ce are nevoie ca să câștige. Restul, deci umanitatea în general, vagă și amorfă, sensibilă, imaginativă și fragilă, nu e decât fundalul pe care se detașează aceste personaje ale scenei, până ia sfârșit spectacolul de marionete; nu e decât tabla de șah cu pătrate în alb și negru pe care se află piesele jocului înainte de a fi adunate de Marele Jucător, care, imaginându-și partida și scorul, prin dubla lui personalitate, se distrează jucând întotdeauna împotriva lui însuși.

304.

Credința este instinctul acțiunii.

305.

Obiceiul meu vital de a nu crede în nimic, mai cu seamă în nimic instinctiv, și naturala mea atitudine de nesinceritate sunt o negare a obstacolelor pe care le înfrunt constant opunându-le aceste trăsături.

La drept vorbind, nu fac decât să-i transform pe alții în propriul meu vis, adoptând opiniile lor, pentru ca astfel, după ce le răspândesc prin raționamentul și intuiția mea, să mi le însușesc (întrucât, neavând propriile mele opinii, pot să le adopt pe ale lor sau pe ale altora), ca să le potrivesc apoi pe gustul meu și să fac astfel din personalitatea acestora ceva înrudit cu visurile mele.

Atât de mult pun visul înaintea vieții, încât ajung, în relațiile mele verbale (nici nu am altele) să continui să visez, să rămân, prin intermediul opiniilor și sentimentelor altuia, pe linia fluidă a unei vii individualități amorfe.

Fiecare dintre aceste alte persoane este un canal, sau un jgheab, pe care se scurge la întâmplare în retragere apa de mare, trasându-și, în sclipirea soarelui, cursul șovăitor, însă mai pregnant decât ar putea să-l traseze seceta.

Dacă mi se pare uneori, după o rapidă analiză, că îi parazitez pe alții, în realitate eu îi oblig, pe ei, să devină paraziții emoției mele ulterioare. Trăiesc astfel, locuind în cochilia individualității fiecăruia. Imprim pașii lor pe argila spiritului meu și, antrenându-i astfel în profunzimea conștiinței mele, eu sunt cel care face pașii lor și parcurge propriile lor drumuri.

În general, datorită obiceiului meu de a urmări, dedublându-mă, două operații mentale diferite în același timp, eu pot – adaptându-mă în exces și cu luciditate la felul lor de a simți – să analizez în mine necunoscuta lor stare sufletească, realizând astfel o analiză obiectivă despre felul lor de a fi sau de a gândi. Și iată cum, navigând printre visuri, fără să abandonez nici o clipă firul unei reverii neîntrerupte, trăiesc nu doar văzând esența rafinată a emoțiilor

lor câteodată deja moarte, ci și înțelegând-o sau clasificând-o după logica internă a multiplelor forțe ale spiritului, care zac uneori în străfundurile unor simple stări sufletești.

Iar în toată această învălmășeală nimic nu-mi scapă: nici fizionomia, nici îmbrăcămintea, nici gesturile. Văd în același timp și ochii lor, și viața instinctelor, și corpurile cu atitudinile lor. Într-o vastă mișcare de împrăștiere strânsă laolaltă, mă ubicuizez în ei, creez și sunt, în fiecare clipă a conversației noastre, o multitudine de ființe, conștiente și inconștiente, supuse analizei și analizând, care se reunesc într-un evantai larg deschis.

306.

Aparțin unei generații care a moștenit neîncrederea în credința creștină și care în sânul ei a creat apoi o neîncredere în toate celelalte credințe. Părinții noștri mai aveau încă un elan creator pe care-l transferau de la creștinism spre alte forme de iluzie. Unii dintre ei se entuziasmau pentru egalitatea socială, alții nu arătau pasiune decât pentru frumusețe, sau încă mai credeau în știință și progresele ei, după cum mai existau și alții care, încă și mai atașați creștinismului, nu oboseau să răscolească Orientul și Occidentul în căutare de noi forme religioase care să distragă atenția conștiinței lor – altfel cât se poate de goală – de la duritatea actului de a trăi.

Noi am pierdut toate acestea, și ne-am născut orfani de toate consolările. Fiecare civilizație urmează traseul intim al unei religii care o reprezintă: a trece la o nouă religie înseamnă a o pierde pe cea dintâi și, până la urmă, a le pierde pe toate.

Noi am pierdut-o pe-a noastră, și pe toate celelalte așijderea.

Fiecare s-a trezit deci pe cont propriu, singur cu disperarea de a se simți în viață. O navă pare să fie un obiect destinat să navigheze; dar adevăratul ei scop nu este navigația în sine, ci ideea că trebuie să ajungă în portul de destinație. Noi constatăm

cu toții că navigăm, fără să avem nici cea mai vagă idee despre portul în care trebuie să acostăm. Repetăm astfel, într-o variantă dureroasă, dictonul aventuros al argonauților: a naviga e necesar, a trăi nu e necesar[1].

Lipsiți de iluzii, nu mai trăim decât din visuri, iar visul este iluzia celui care nu se mai poate iluziona. Trăind din noi înșine, ne micșorăm pe zi ce trece, fiindcă un om complet este cineva care se ignoră. Lipsiți de credință, nu mai avem nici o speranță, iar dacă ne lipsește speranța ne lipsește, la drept vorbind, și viața. Neavând nici o idee despre cum va fi viitorul, nu ne putem reprezenta nici ziua de azi, întrucât astăzi, pentru un om de acțiune, nu este decât un prolog al viitorului. Energia de care am avea nevoie ca să ne batem s-a născut moartă în noi, fiindcă noi ne-am născut fără nici un entuziasm de a lupta.

Unii dintre noi s-au împotmolit în bătălia stupidă pentru nevoile vieții cotidiene, asigurându-și josnic pâinea de toate zilele, dorind s-o obțină fără să ofere în schimb o muncă valabilă, fără un efort conștient, fără sentimentul că dau o bătălie nobilă încununată de victorie.

Unii dintre noi, de cea mai nobilă stirpe, s-au îndepărtat de treburile publice, nedorindu-și nimic și neangajându-se la nimic, mulțumiți doar să-și poarte, până la calvarul totalei uitări, crucea faptului banal de a exista. Sarcină imposibilă pentru niște ființe a căror conștiință nu este, cum a fost conștiința celui care purtase Crucea, de origine divină.

Alții, agitându-se în exteriorul sufletului lor, au adoptat cultul zgomotelor și pe cel al confuziei, crezând că trăiesc atunci când se auzeau unii pe alții, crezând că iubesc atunci când se loveau de aspectele superficiale ale iubirii. A trăi ne făcea rău, fiindcă ne dădeam seama că eram vii; a muri nu ne înspăimânta, căci pierduserăm noțiunea normală despre moarte.

---

1 Vezi nota de la fragmentul 124 (N. ed. Zenith).

Însă alții, Cea de pe Urmă Rasă, limita spirituală a Orei Moarte, nici măcar n-au avut curajul să refuze totul, și nici pe cel de a găsi refugiu în propria lor persoană. Au supraviețuit numai cei care s-au negat pe ei înșiși, trăind în insatisfacție și tristețe. Doar că noi le-am trăit pe toate acestea din interior, fără ample gesticulări, închistați în noi înșine, cel puțin prin felul nostru de a trăi, închiși între cei patru pereți ai odăii noastre și între cele patru ziduri ale neputinței noastre de a acționa.

307.
Estetica dezamăgirii

Fiindcă nu putem să extragem din viață frumusețe, să căutăm cel puțin să extragem frumusețe din neputința noastră de a extrage frumusețea vieții. Să transformăm acest eșec într-o victorie, în ceva pozitiv și înălțător, ca niște coloane antice, degajând maiestate și consimțământ spiritual.

Dacă viața nu ne-a dăruit decât o odaie de sihastru, să încercăm să o decorăm, fie și doar cu umbrele visurilor noastre, desenate în culori amestecate, dăltuind uitarea noastră pe fațada exterioară a zidurilor.

Ca toți visătorii, am simțit dintotdeauna că meseria mea era să creez. Cum n-am știut niciodată să fac vreun efort și nici să activez vreo intenție, creația a coincis întotdeauna pentru mine cu faptul de a visa, de a voi sau dori, iar a avea intenții a coincis cu a visa intențiile pe care aș vrea să le duc la bun sfârșit!

308.

Aș califica drept genială incapacitatea mea de a trăi, iar lașitatea mea ar putea fi definită drept rafinament. M-am plasat

singur – Zeu poleit cu aur fals – pe un altar de hârtie pictat pentru a imita marmura.

Dar nu am putut să mă înșel nici pe mine și nici [...] de propria mea înșelăciune.

309.

Plăcerea de a ne elogia pe noi înșine...

*

Peisaj de ploaie

Frigul, tristețea îmi fac imposibile toate drumurile și ideea de a avea toate idealurile.

*

Femeile de azi sunt atât de grijulii cu ținuta și înfățișarea lor, încât dau o dureroasă impresie de efemer și unicitate...

Podoabele și /.../ le împodobesc și le colorează atât de abundent, încât aceste femei lasă impresia că sunt mai mult decorative decât existente efectiv și carnal. Sunt frize, panouri, tablouri – și nu sunt, în realitatea văzută, decât niște /.../

Felul în care un șal e înfășurat pe umeri presupune astăzi că femeia e mai conștientă de gestul pe care-l face față de ceea ce se întâmpla mai demult. Înainte șalul era o componentă a veșmintelor; astăzi e un detaliu rezultat din intuiția unui pur gest estetic.

Iată deci că în zilele noastre, atât de intens marcate de ideea că trebuie să transformăm totul în artă, se smulg petale din corola conștientului și se integrează /.../ în volubilități ale extaticului.

Toate aceste figuri feminine sunt niște transfugi din tablouri nepictate... Însă unele dintre ele oferă detalii interesante... Anumite

profiluri se detașează într-o excesivă limpezime. Se joacă cu irealul prin excesul cu care se detașează, linii pure, pe fundalul îndepărtat

310.

Sufletul meu este o orchestră ascunsă; nu știu ce instrumente, corzi și harpe, tobe și timbale, șuieră și scârțâie în mine. Eu mă cunosc numai ca simfonie.

*

Orice efort e o crimă, căci orice acțiune este un vis mort.

*

Mâinile tale sunt porumbițe captive.

Buzele tale sunt porumbițe mute (al căror gângurit zboară spre ochii mei).

Toate gesturile tale sunt păsări. Rândunică atunci când te apleci spre mine, condor când mă privești, acvilă în extazele tale de orgolioasă indiferență.

Este numai fâlfâit și zbatere de aripi /.../ acest lac de a te vedea.

Tu ești toată înaripată, toată /.../

*

Plouă, plouă, plouă...

Plouă constant, cu gemete /.../

Trupul îmi face sufletul să tremure de frig... Nu e un frig existent în spațiu, ci un frig dintre cele care se nasc din ploaie...

*

Orice plăcere e un viciu – căci a căuta plăcerea, ceea ce toată lumea face în viață, este singurul viciu cu adevărat negru, viciul de a face ca toată lumea.

311.

Mi se întâmplă uneori, fără să mă aștept sau să mă pregătesc pentru așa ceva, să simt că mă strânge de gât asfixia vieții obișnuite, iar atunci mă cuprinde o greață fizică de vocile și gesturile așa-numiților noștri semeni. Greață fizică directă, simțită drept în cap sau în stomac, stupidă minunăție a sensibilității trezite... Fiecare individ care mi se adresează, fiece chip ai cărui ochi mă privesc mă afectează ca o insultă sau o porcărie. Transpir prin toți porii oroarea de toate cele ce mă înconjoară. Amețesc pur și simplu numai simțind că le simt.

Și se întâmplă aproape întotdeauna în aceste momente de lehamite stomacală ca un bărbat, sau o femeie, sau chiar un copil, să mi se arate în față ca reprezentant real al acestei realități care mă înnebunește. Nu reprezentant al unei emoții subiective și raționale care mi-ar aparține, ci reprezentând un adevăr obiectiv, văzut din afară, realmente conform cu ceea ce resimt eu din interior, și care-și face apariția printr-un soi de magie analogică oferindu-mi chiar exemplul regulii concepute de mine.

312.

Există anumite zile în care fiecare persoană întâlnită și, cu atât mai mult, cele care fac parte, vrând-nevrând, din rutina mea cotidiană primesc valori simbolice și alcătuiesc – fie izolat, fie împreună – un fel de scriere ocultă și profetică, o descriere cu umbre a vieții mele întregi. Biroul devine astfel o pagină conținând vorbe omenești; strada devine o carte; cuvintele schimbate cu cei pe care îi întâlnesc în mod obișnuit sau întâmplător sunt tot atâtea enunțuri pentru care îmi lipsește dicționarul, însă nu de tot și înțelegerea. Ei vorbesc, se exprimă, însă nu despre ei vorbesc și nu pe ei se exprimă; sunt cuvinte, sunt spuneri care nu arată, ci lasă doar să transpară.

Numai că, în viziunea mea crepusculară, eu abia dacă disting, vag, ce anume lasă să transpară prin ele aceste neașteptate geamuri, ce lucruri din interior, învăluite și dezvăluite. Înțeleg fără să și cunosc, ca un orb căruia i se vorbește despre culori.

Trecând uneori pe stradă, pot să aud fragmente de conversații intime, și aproape toate relatează despre altă femeie, despre alt bărbat, despre iubitul celei de a treia sau despre amantul celei de a patra...

Iar din simplul fapt că-mi ajung la urechi asemenea umbre de discurs uman, la care se rezumă, în fond, majoritatea vieților conștiente, simt că mă cuprind un dezgustător plictis, o neliniște de exilat pe un teritoriu al păianjenilor și subita conștiință că eu sunt cineva strivit între oameni reali; această fatalitate de a fi considerat, în ochii proprietarului și ai vecinilor, unul care seamănă cu toți ceilalți locatari din imobil, privind cu repulsie, printre gratiile groase care maschează fereastra din spatele magazinului, gunoaiele tuturor celorlalți adunate grămadă, sub ploaie, în această mizerabilă curte care este viața mea.

313.

Mă irită fericirea tuturor acestor oameni care nu știu că sunt nefericiți. Viața lor umană e plină de fapte ce ar constitui un șir întreg de angoase pentru cineva cu adevărat sensibil. Însă, cum viața lor este pur și simplu vegetativă, ceea ce li se întâmplă trece peste ei fără să le afecteze sufletele, și ei trăiesc o viață ce poate fi comparată doar cu viața cuiva chinuit de dureri de dinți care a moștenit o avere – o autentică avere, aceea de a trăi fără măcar să-și dea seama, darul suprem pe care ți-l pot face zeii, fiindcă e darul de a putea să le semeni, situându-te ca ei (chiar dacă în alt fel) deasupra bucuriei și durerii.[1]

Iată de ce, cu toate acestea, pe toți îi iubesc. Dragii mei vegetali!

---

1 Unele dintre aceste idei se regăsesc în poemele heteronimului Ricardo Reis.

314.

Aș dori să elaborez un cod al apatiei spre folosința ființelor superioare din societățile moderne.

Societatea s-ar guverna de la sine și în mod spontan dacă n-ar conține ființe dotate cu sensibilitate și inteligență. Credeți-mă pe cuvânt că e singurul lucru care le aduce prejudicii. Societățile primitive cunosc o existență fericită, construite mai mult sau mai puțin pe acest model.

Păcat doar că eventuala expulzare a ființelor superioare din societate le-ar aduce acestora moartea, fiindcă ele nu știu să muncească. S-ar prea putea să moară și de plictiseală, pentru că nu au prevăzut între ele spații destinate prostiei. Însă eu vorbesc aici din punctul de vedere al fericirii umane.

Fiecare ființă superioară care s-ar manifesta în societate ar fi expulzată pe Insula Superiorilor. Iar Superiorii ar fi alimentați, ca animalele în cușcă, de societatea normală.

Credeți-mă: dacă nu s-ar găsi spirite inteligente care să desemneze tot felul de rele de care suferă omenirea, aceasta nici măcar nu și-ar da seama de ele. Iar ființele dotate cu sensibilitate le fac să sufere pe altele din pură simpatie.

Pentru moment, dat fiind că trăim în societate, singura datorie a ființelor superioare este aceea de a reduce la minimum participarea lor la viața tribului. Și să nu citească ziare, sau să le citească doar pentru a afla curiozități și întâmplări de mică importanță. Nimeni nu-și poate imagina voluptatea pe care o extrag din știrile scurte sosite din provincie. Numele celor care le semnează sunt capabile, fie și numai ele, să-mi deschidă larg ușile spre vacuitate.

Onoarea supremă la care poate aspira o ființă superioară e aceea de a nu ști cine e șeful statului în propria-i țară, sau de a ignora dacă trăiește sub monarhie ori într-o republică.

Prin întreaga lui atitudine trebuie să-și păstreze o asemenea dispoziție sufletească încât să nu se lase incomodat de trecerea lucrurilor

și a evenimentelor. Dacă nu va reuși, se va vedea constrâns să se intereseze de alții, ca astfel să se poată ocupa de el însuși.

315.

Pierderea timpului presupune o adevărată estetică. Pentru subtilii senzațiilor, există un formular al inerției cu rețete adecvate tuturor formelor de luciditate. Strategia folosită în combaterea noțiunii de convenție socială, a impulsurilor instinctelor noastre, a solicitărilor la care ne supunem din partea sentimentelor necesită un studiu aprofundat de care este incapabil nou-venitul în estetică. O riguroasă etiologie a scrupulelor trebuie să fie urmată de un diagnostic ironic al servilismului nostru în raport cu norma. Important este și să ne exersăm dibăcia de a evita intruziunile vieții; o grijă /.../ trebuie să ne creeze și o solidă platoșă ca să nu fim sensibili la opiniile altora, iar o moale indiferență trebuie să ne matlaseze sufletul ca să reziste la loviturile surde ale existenței alături de ceilalți.

316.

Un chietism estetic al vieții, grație căruia insultele și umilințele pe care ni le impun viața și viețuitorii ei nu ne ating decât la periferia demnă de dispreț a sensibilității noastre, și doar dincolo de incinta exterioară a sufletului nostru conștient.

Fiecare dintre noi are o parte demnă de dispreț. Fiecare duce cu sine o crimă comisă sau, dacă nu, crima pe care sufletul îi cere să o facă.

317.

Una dintre preocupările mele constante este să înțeleg cum se face că și alți oameni există, cum de există suflete ce nu sunt sufletul meu, conștiințe străine de conștiința mea, care, fiind conștiință, am impresia că e singura existentă. Înțeleg perfect că omul aflat dinaintea mea, care îmi vorbește prin cuvinte asemănătoare cuvintelor mele și face gesturi așa cum le fac și eu sau aș putea să le fac, poate fi într-o anumită privință semenul meu. Dar mi se întâmplă la fel și cu imaginile la care visez pornind de la ilustrații, cu eroii pe care îi văd prelungindu-se din romane, cu personajele dramatice care se perindă pe scenă reprezentate de actori.

Presupun că nimeni nu admite cu adevărat existența reală a unei alte persoane. Poate accepta ideea că această persoană e vie, că simte și gândește ca el; dar rămâne întotdeauna un detaliu anonim care deosebește, un dezavantaj materializat. Există figuri din vremuri trecute, imagini-spirit conținute în cărți, mult mai reale pentru noi decât indiferențele încarnate care ne adresează cuvinte pe deasupra tejghelei, sau își opresc asupra noastră pentru o clipă privirile în tramvai, sau ne ating în trecere, la întâlnirea cu întâmplarea moartă de pe stradă. Ceilalți nu sunt pentru noi decât un peisaj, aproape întotdeauna peisajul vizibil al unei străzi cunoscute pe care nu-l mai bagi în seamă.

Consider că-mi aparțin mult mai mult, pentru că îmi sunt mai apropiate prin legături de rudenie și intimitate, anumite personaje descrise în cărți, anumite imagini cunoscute din stampe decât numeroase persoane așa-zis reale, alcătuite din inutilitatea metafizică numită carne și oase. Iar acest „carne și oase", de fapt, le descrie foarte bine: ai zice că sunt niște hălci decupate de măcelar, așezate pe marginea unei tejghele de marmură, morți sângerând ca niște vieți, șunci și cotlete ale Destinului.

Nu mi-e rușine că simt cum simt; am observat că toată lumea simte la fel. Ceea ce pare a fi dispreț al omului față de om, indiferență

ce îngăduie să fie uciși oameni, fără să se simtă măcar că sunt uciși, ca în cazul asasinilor, sau fără să se bage de seamă că e vorba de o crimă, ca în cazul soldaților, vine din faptul că nimeni nu acordă atenție constatării, în aparență foarte absconsă, că și ceilalți au la rândul lor un suflet.

În anumite zile, în anumite momente pe care mi le aduce nu știu ce briză, larg etalate în fața mea după ce a fost deschisă nu știu ce poartă, simt deodată că băcanul de la colț este o ființă spirituală și că băiatul de prăvălie care se apleacă tocmai în acest moment la ușă peste un sac de cartofi este, cu adevărat, un suflet capabil de suferință.

Când m-au anunțat ieri că vânzătorul de la tutungerie s-a sinucis, am crezut că-i o minciună. Bietul, și el exista! Uitaserăm acest lucru cu toții, deopotrivă noi, cei care îl cunoscuserăm, și cei care nu-l cunoșteau. Iar mâine o să-l uităm și mai mult. Că a avut un suflet e sigur, din moment ce s-a sinucis. Pasiuni? Griji? Fără îndoială... Însă mie, ca și întregii umanități de altfel, nu-mi rămâne decât amintirea unui biet surâs situat undeva deasupra unui veston ieftin, murdar, cu un umăr mai sus decât celălalt. E tot ceea ce-mi rămâne, mie, de la cineva care a simțit atât de intens, încât s-a sinucis de atâta simțire, fiindcă, în sfârșit, din altă pricină nu ajunge nimeni să se sinucidă... Mă gândeam într-o zi, în timp ce cumpăram de la el țigări, că va cheli destul de curând. Până la urmă nu a mai avut timp să chelească. Iată deci o amintire despre el. De altfel, ce altă amintire aș mai putea păstra, din moment ce nici măcar aceasta nu se raportează cu adevărat la el, ci la un gând al meu?

Deodată am viziunea cadavrului, a sicriului în care l-au așezat, a mormântului, absolut anonim, în care probabil că l-au depus. Și, brusc, îmi dau seama că acest casier de tutungerie, cu tot vestonul lui sucit și cu începutul lui de chelie, era, într-un anumit fel, întreaga omenire.

N-a durat decât o clipă. Astăzi, acum, constat cât se poate de clar, constat ca ființă umană ce sunt, că el a murit. Nimic mai mult.

Așa e, ceilalți nu există... Numai pentru mine încremenește acest asfințit de soare, cu aripile lui greoaie, în mijlocul tonurilor sale încețoșate și aspre. Numai pentru mine freamătă vastul fluviu, dedesubtul acestui asfințit, chiar dacă eu nu-i pot zări curgerea. Doar pentru mine a fost concepută uriașa plajă ce însoțește fluviul spre vărsare până acolo unde o inundă mareele. Oare astăzi a fost înmormântat casierul de la tutungerie în groapa comună? Înseamnă că asfințitul de astăzi al soarelui nu e pentru el. E destul să mă gândesc la asta ca să simt, fără să vreau, că nu mai e nici pentru mine...

318.

...bărci care lunecă în noapte și nici nu se salută, nici nu se cunosc...

319.

Recunosc astăzi că am eșuat, iar de mirat mă mir, uneori, doar de faptul că nu am prevăzut că voi eșua. Ce anume din mine putea să prevestească un triumf? Nu aveam nici forța oarbă a învingătorilor, nici viziunea străbătătoare a nebunilor... Eram lucid, trist ca o zi înghețată.

Lucrurile clare ne reconfortează, iar acele lucruri văzute în lumina soarelui de asemenea ne îmbărbătează. A vedea cum îmi trece viața într-o zi însorită compensează multe lucruri. Uit indefinit, uit mult mai mult decât mi-aș putea aminti. Sufletul meu transparent și aerian se lasă pătruns de suficiența lucrurilor, iar faptul de a privi mă copleșește tandru. Niciodată nu am fost altceva decât o viziune fără corp, lipsită de orice urmă de suflet, cu excepția unei ușoare brize ce a trecut și știa să vadă.

Pot fi depistate în mine anumite trăsături spirituale de boem, specifice acelora care lasă viața să curgă de la sine ca și cum le-ar scăpa printre degete și al căror efort de a obține ceva se mulțumește să ațipească imediat ce apare ideea de a încerca să facă ceva. Însă nu am avut parte și de compensația, exterioară, a spiritului boem – nepăsarea flușturatică la contactul cu emoțiile imediate și abandonate. Am fost dintotdeauna doar un boem izolat, ceea ce este absurd; sau un boem mistic, deci ceva imposibil.

Anumite ceasuri-interval pe care le-am trăit, clipe petrecute în mijlocul Naturii, sculptate în voluptatea singurătății, mi-au rămas pentru totdeauna gravate în memorie. În asemenea momente uitam de toate proiectele mele, de toate direcțiile pe care doream să le urmez. M-am bucurat din plin de bunătatea spirituală de a nu fi nimeni, aterizând în cuibul senin al aspirațiilor mele. Poate n-am reușit să mă bucur niciodată de o clipă memorabilă, căreia să nu-i lipsească fundalul spiritual al eșecului și descurajării. În toate clipele mele de libertate somnola o durere, înflorea vag, de partea cealaltă a zidului stării mele de conștiență, dincolo, spre alte grădini; dar aroma și chiar culoarea acestor flori triste traversau la modul intuitiv zidul, iar partea cealaltă – acolo unde înfloreau trandafirii – întotdeauna a continuat să fie, în misterul confuz al ființei mele, latura dinspre mine, înflorită de somnolența mea de a trăi.

Râul vieții mele a dispărut într-un soi de mare interioară. De jur împrejurul conacului meu visat era toamnă în toți copacii. Acest peisaj circular este coroana de spini a sufletului meu. Cele mai fericite momente din viața mea au fost niște visuri, visuri de tristețe, iar în lacurile acestora îmi zăream chipul ca un Narcis orb, care se bucura de răcoarea apei apropiate, simțindu-se aplecat deasupra undei, grație unei viziuni anterioare și nocturne, secretată de emoții abstracte, trăită în ascunzișurile cele mai intime ale imaginației cu grija maternă de a se prefera pe sine.

Colierele tale de perle fictive au iubit odată cu mine cele mai bune dintre clipele mele. Florile noastre preferate erau panseluțele, poate fiindcă nu însemnau nimic deosebit. Buzele tale culegeau cu o veselie sobră ironia surâsului lor. Înțelegeai oare bine care îți era destinul? Misterul înscris în tristețea privirilor tale întuneca atât de mult buzele-ți răsfrânte tocmai fiindcă îți cunoșteai destinul fără să-l înțelegi. Patria noastră era prea îndepărtată pentru trandafiri. În cascadele din grădina noastră, apa era acoperită cu o pojghiță de tăcere. Între spărturile aspre ale pietrelor, pe unde apa țâșnea alegându-și calea, rămăseseră ascunse secrete avute pe când eram copii, visuri de statura soldățeilor noștri de plumb țepeni, care puteau fi puși de planton pe creștetul pietrelor de la cascadă, să execute static o amplă acțiune militară, fără ca visurilor noastre să le lipsească nimic, sau ca imaginația noastră să fie frânată de ceva.

Știu că am eșuat. Gust indeterminata voluptate a acestui eșec așa cum un bolnav epuizat ar acorda o deosebită însemnătate febrei care îl ține închis în casă.

Aveam un anumit talent pentru prietenie, dar n-am avut niciodată prieteni, fie pentru că m-au dezamăgit, fie că prietenia, așa cum o concepeam eu, era doar o eroare a visurilor mele. Întotdeauna am trăit izolat și, cu cât eram mai izolat, cu atât mai bine mă descopeream pe mine însumi.

320.

După ce ultimele arșițe ale verii s-au mai potolit sub soarele deja mai blând, s-a simțit că toamna începe, cu o ușoară tristețe, înainte chiar de venirea ei, prolixă și indefinită, ca și cum cerul s-ar fi hotărât să nu ne mai surâdă. Era un soi de albastru pe

alocuri mai limpede, alteori mai verde, provenit chiar din inconsistența culorii lui la zenit; era un soi de uitare împrăștiată printre nori și tot felul de purpuri fanate; era, de acum înainte, nu zăpușeală, ci un fel de plictis în această tihnită solitudine străbătută de nori.

Sosirea adevăratei toamne se anunța mai apoi printr-o ușoară răcoare insinuată în lipsa de răcoare a aerului, prin ofilirea culorilor care nu se ofiliseră încă, prin ceva aducând a penumbră și ștergere în ceea ce anterior asigurase nuanțele peisajului și aspectul dispersat al lucrurilor. Încă nimic nu urma să moară, însă totul, într-un fel de surâs încă absent, se transforma într-un soi de dor nostalgic după viață.

Până la urmă a sosit și toamna cea adevărată: aerul s-a umplut de vânturi reci; frunzele, chiar dacă nu de tot uscate, foșneau deja cu un foșnet sec; tot pământul părea să ia impalpabile forme și culori de smârc incert. Se decolora încetul cu încetul tot ceea ce reprezentase un ultim surâs, cu o oboseală a pleoapelor, cu o indiferență a gesturilor. Iar tot ceea ce e capabil de simțire, sau presupunem noi că ar fi capabil, strângea intim la piept salutul de adio adresat lui însuși. Zgomotul brusc al unei rafale, din fundul unei curți, ne străbătea indecis conștiința aducându-ne aminte de lucruri foarte vagi. Ne venea să intrăm în convalescență pentru a simți cu adevărat viața.

Însă cele dintâi ploi de iarnă, răpăind încă înainte de sfârșitul toamnei, au spălat fără pic de considerație aceste semitonuri. Vânturi mult mai puternice începură să izbească în obiectele imobile, să le zgâlțâie pe cele legate, să le ia pe sus pe celelalte dezlegate și să-și strige, printre mugetele fluctuante ale ploii, cuvintele absente ale protestului anonim, sunetele triste și aproape înfuriate ale unei disperări lipsite de suflet.

Până la urmă s-a terminat și toamna, în frig și tonuri cenușii. Și-a făcut apariția o toamnă de iarnă, un soi de pulbere devenită mocirla tuturor lucrurilor, însă în același timp frigul iernii a adus

și ceva demn de laudă: faptul că se sfârșise arșița verii, că primăvara era anunțată nu peste multă vreme și că toamna se transforma, până la urmă, în iarnă. Iar sus de tot, în văzduh, acolo unde culorile spălăcite nu mai evocau nici căldură, nici tristețe, totul era pregătit pentru sosirea nopții și a meditației infinite.

Așa se prezentau toate în mintea mea înainte să mă gândesc la ele. Acum, dacă le scriu e fiindcă îmi amintesc de ele. A mea e numai toamna pe care am pierdut-o.

321.

Ocaziile sunt ca banii – care la rândul lor nu sunt decât tot atâtea ocazii. Pentru omul de acțiune, ocazia reprezintă un episod al voinței sale, însă pe mine voința nu mă interesează. Pentru un om ca mine, inert, ocazia este cântecul sirenelor absente. Merit să fiu disprețuit cu voluptate și împins undeva pe raftul cel mai de sus unde stau lucrurile inutile.

A avea ocazia să... Pe acest vast teren am putea ridica statuia renunțării.

O, voi, nesfârșite câmpii întinse sub soare, spectatorul, singura ființă pentru care sunteți vii, vă privește retras la umbră...

Alcool de cuvinte mari și de fraze ample desfășurându-se ca valurile a căror respirație pulsează-n ritmul lor și care se desfac surâzând în ironia serpentinelor de spumă, spre trista magnificență a penumbrelor.

322.

Oricât ar fi de simplu de dus la bun sfârșit, orice act reprezintă violarea unui secret spiritual. Orice gest e un act revoluționar, o exilare, probabil, de la adevărata /?/ a ambițiilor noastre.

Acțiunea este o boală a spiritului, un cancer al imaginației. A acționa înseamnă a te exila. Orice acțiune rămâne incompletă și imperfectă. Poemul la care visez nu începe să aibă defecte decât atunci când încep să-l scriu. Până și mitul lui Isus este scris: Dumnezeu, făcându-se om, nu poate avea un alt sfârșit decât martiriul. Supremul visător nu-l poate avea drept fiu decât pe supremul martir.

Umbrele zdrențuite ale frunzelor, ciripitul tremurător al păsărilor, brațele întinse ale fluviilor, unduindu-și la soare răcoroasele lor sclipiri, poienile verzi cu fluturi și simplitatea acestor senzații – chiar în momentul când le simt mă cuprinde un dor nebun după ele, ca și cum simțindu-le nici nu le-aș mai simți.

Asemeni unui car înaintând alene din asfințit, revin spre mine ceasurile acestei zile hurducându-se printre umbrele gândurilor mele. Iar dacă-mi înalț ochii din aceste gânduri, îi simt înfierbântați de spectacolul lumii.

Dacă vrem să ni se împlinească un vis, trebuie să-l uităm, îndepărtându-ne atenția de la el. Iată cum a realiza înseamnă a nu realiza. Viața e plină de paradoxuri ca trandafirii de spini.

Eu aș vrea să fac apoteoza unei noi incoerențe, care să fie constituirea negativă a unei noi anarhii în suflete. Întotdeauna mi s-a părut că o compilație din visurile mele ar putea deveni utilă umanității. Iată de ce m-am abținut să încerc s-o alcătuiesc. Ideea că ar putea să devină ceva profitabil m-a îngrozit, m-a secat.

Posed vaste moșii prin împrejurimile vieții. Evadez din orașul Acțiunii mele și mă refugiez printre arborii și florile reveriei mele. În înverzitul meu adăpost nu ajung nici măcar ecourile din viața actelor mele. Îmi dorm acolo memoria organizându-i somptuoase procesiuni. Din cupa meditației mele, eu nu sorb decât surâsul

unui vin auriu; și-l beau doar cu ochii, închizându-i, iar Viața se îndepărtează de mine ca vela unei corăbii.

Zilele însorite au pentru mine savoarea lucrurilor de care n-am parte. Cerul albastru, norii albi, arborii, fluierul care aici lipsește – iată egloga pe care freamătul rămurișului nu pridideşte să o desăvârșească... Toate acestea sunt ca o harpă mută pe care o ating cu aerienele mele degete.

Academie vegetală de tăceri... numele tău foșnind ca bătaia unor aripi de fluturi... lacurile din parcuri... reîntoarcerea mea... preotul nebun pe care l-a apucat o criză de demență în timpul slujbei. Aceste amintiri aparțin visurilor mele... Nici nu închid ochii și nici nu văd nimic... Iar lucrurile pe care le văd nu sunt de pe aici... Ape...

Într-o confuză devălmășie, verdeața copacilor e o parte a sângelui meu. Viața îmi palpită într-o inimă distantă... Nu eu am fost hărăzit realității, viața a dorit să vină în întâmpinarea mea.

Tortura Destinului! Cine știe de nu voi muri chiar mâine! Cine știe de nu se va întâmpla astăzi ceva teribil pentru sufletul meu!... Uneori, când mă gândesc la aceste lucruri, simt că mă înspăimântă tirania supremă care ne obligă să păstrăm o privire nevinovată și pură, când de fapt nu știu cu ce fel de evenimente urmează să se înfrunte în curând incertitudinea de a fi eu însumi.

323.

...ploaia continua să cadă tristă, dar mai puțin răpăitoare, ca într-un soi de lehamite universală; nu se întrezăreau fulgere, însă, din când în când, precedat de un sunet deja îndepărtat, un tunet scurt mormăia stăruitor, dând uneori impresia că se

întrerupe, obosit poate el însuși. Ploaia încetini și mai mult, parcă subit. Unul dintre salariați deschise fereastra dinspre Rua dos Douradores. Un aer proaspăt, cu resturi moarte de aer încins, se strecură în marea încăpere. Vocea patronului Vasques se auzi puternic în preajma telefonului din biroul de alături: „Cum, tot ocupat?" Și urmă zgomotul unor vorbe seci, rostite în aparteu – probabil un comentariu obscen la adresa funcționarei de la celălalt capăt al firului.

324.

A ști să nu ai iluzii e absolut necesar ca să poți să ai visuri. Vei atinge astfel punctul suprem al abstinenței visătoare, unde sentimentele se amestecă, debordează, iar ideile se întrepătrund. Așa cum se amestecă între ele culorile și sunetele, ura se contaminează de parfumul iubirii, iar lucrurile concrete de cele abstracte, precum și cele abstracte de cele concrete. Iar astfel se desfac înlănțuirile care, dacă le-ar lega pe toate laolaltă, ar separa în același timp toate lucrurile, izolând fiecare element. Totul se contopește în tot și se confundă.

325.

Ficțiuni ale interludiului, acoperind, multicolore, lâncezeala și acreala intimei noastre lipse de credință.

326.

De altfel eu nu visez, eu nu trăiesc; eu visez viață reală. Toate navele sunt nave de vis, din moment ce stă în putința noastră să

le visăm. Ceea ce îl ucide pe visător este că nu trăiește în timp ce visează; ceea ce îl rănește pe omul de acțiune este că nu visează în timp ce trăiește. Eu am topit laolaltă, într-o singură culoare a bucuriei, frumusețea visului și realitatea vieții. Oricât de intens am poseda un vis, niciodată nu-l posedăm la fel de intens ca pe o banală batistă aflată în buzunar sau, dacă vreți, așa cum posedăm propria noastră carne. Chiar dacă ne trăim viața în focul glorios și lipsit de măsură al acțiunii, niciodată nu dispare contactul cu ceilalți, șocul obstacolelor, fie el derizoriu, de care ne izbim, și nici senzația timpului care trece.

A ucide visul înseamnă a ne ucide pe noi înșine. Înseamnă a ne mutila sufletul. Visul este ceea ce avem mai intim, mai impenetrabil și mai inexpugnabil al nostru.

Universul, Viața – indiferent dacă sunt realitate sau iluzie – rămân ale tuturor; toată lumea poate să vadă ceea ce văd eu, să posede ceea ce eu posed sau, cel puțin, să-și închipuie că vede sau posedă, iar acesta /.../

Dar ceea ce eu visez nimeni altul decât mine nu poate să vadă și nimeni altcineva decât mine nu poate să posede. Iar dacă felul meu intim de a vedea lumea diferă de felul în care alții o văd, acesta e un rezultat al faptului că, fără să vreau, eu pun o parte de vis în felul de a vedea și pun de asemenea o parte din tot ceea ce, provenind din vis, se lipește de vederea și auzul meu.

327.

În imensa limpezime a zilei blândețea sunetelor este ea însăși de aur. Se simte o anumită suavitate în toate cele care se întâmplă. Dacă mi s-ar anunța că va fi război, aș răspunde că nu va fi. Într-o zi ca asta nu se poate întâmpla nimic altceva care să apese peste ne-întâmplare decât suavitatea.

328.

Ține-ți palmele lipite, așază-le între ale mele și ascultă-mă, iubirea mea.

Aș vrea să-ți spun, cu o voce suavă și legănătoare, vocea confesorului care te sfătuiește, cât de mult neliniștea noastră de a obține rămâne în afara celor pe care le obținem.

Aș vrea să-ți recit, amestecând vocea mea cu atenția ta, litania disperării.

Nu există operă ieșită din mâna vreunui artist care n-ar putea să atingă un și mai mare grad de perfecțiune. Citit vers cu vers, celui mai bun poem posibil îi rămân totuși câteva versuri care ar mai putea fi îmbunătățite, câteva episoade care ar putea deveni și mai intense, și niciodată ansamblul nu e atât de perfect încât să nu se poată spune că ar putea fi și mai și.

Vai de artistul care-și dă seama de asta! Niciodată după aceea munca lui nu mai poate fi veselie, și nici somnul lui odihnă. E ca un tânăr căruia îi lipsește tinerețea și îmbătrânește nemulțumit.

Și la ce bun să te exprimi? Puținul care e spus era și mai bine dacă n-ar fi fost spus.

De-aș putea să realizez cât de frumoasă e renunțarea, cât de dureros de fericit aș putea eu să fiu de atunci încolo!

Ție nu-ți plac cele spuse de mine auzindu-le așa cum mă aud eu spunându-le. Dacă mă aud vorbind tare eu însumi, urechile cu care mă aud vorbind tare nu mă aud în același fel ca urechea intimă cu care mă aud gândind cuvintele. Dacă mă înșel, auzindu-mă, și sunt nevoit deseori să mă întreb pe mine însumi ce anume am spus, îți dai seama câtă dreptate au alții să nu mă înțeleagă!

Din cât de complexe ne-inteligențe e alcătuit felul în care ceilalți ne înțeleg pe noi!

Deliciul de a se vedea înțeles nu poate să-l aibă cineva căruia, nedorind să fie înțeles – ceea ce este în firea ființelor complexe și neînțelese –, tocmai asta i se întâmplă; în timp ce alții, cei simpli,

cei pe care ceilalți îi pot înțelege, nu simt niciodată dorința de a fi înțeleși.

329.

Visat-ai vreodată, o, tu, Diferito, cât de invizibili suntem noi unul pentru celălalt? Te-ai gândit cât de mult rămânem niște necunoscuți unul pentru celălalt? Ne zărim fără să ne vedem. Ne auzim, dar fiecare dintre noi nu ascultă decât vocea aflată-n adâncul său.

Cuvintele celorlalți sunt o eroare a auzului nostru, naufragii ale înțelegerii noastre. Ce nemăsurată încredere avem noi în sensul pe care-l atribuim *noi* cuvintelor spuse de ceilalți! Voluptățile exprimate de alții prin intermediul cuvintelor au pentru noi gustul morții. Citim voluptate și viață în cuvintele lăsate de alții să cadă de pe buzele lor, fără nici o intenție de a le conferi vreo profunzime oarecare.

Glasul izvoarelor pe care le interpretezi, pură explicație, vocea arborilor în al căror murmur simți mii de sensuri – ah, iubirea mea necunoscută, cât de mult ne aparțin toate astea rămânând în același timp doar niște fantasme ivite din cenușa care se cerne printre gratiile temniței noastre!

330.

Și cum probabil că nu tot ceea ce ne înconjoară e fals, atunci fie, iubirea mea, ca nimic să nu ne vindece de plăcerea aproape-spasmodică de a minți.

Ultim rafinament! Culme a perversității! Minciuna absurdă are toate farmecele perversității, plus ultimul și cel mai râvnit: cel al inocenței. Perversitatea deliberat inocentă: cum să poată fi depășit /.../ acest rafinament extrem? Perversitatea care nu încearcă

nici măcar să ne procure plăcere, cea lipsită până și de îndârjirea de a ne face să suferim, cea care cade fleșcăită la pământ, între plăcere și durere, inutilă, absurdă ca o jucărie de trei parale cu care un adult ar vrea să se joace!

Nu te încearcă oare, Delicioaso, plăcerea de a cumpăra lucruri inutile? Și nu cunoști desfătarea de a ne rătăci, distrați cum suntem, pe drumuri pe care am luat-o din greșeală? Ce alte acțiuni umane se pot mândri cu mai bogate culori decât cele contrafăcute /.../ care își mint propria lor natură și își dezmint intențiile?

E ceva sublim în hotărârea de a risipi o viață care putea fi utilă, de a renunța pentru totdeauna să duci la bun sfârșit opera care putea fi frumoasă, de a abandona la jumătatea drumului calea sigură a succesului!

Ah, iubirea mea, ce splendidă glorie încununează operele pe veci pierdute, tratatele din care, nu ne-au mai rămas astăzi decât titlurile, bibliotecile arse, statuile care au fost sparte!

Ce minunat îi sanctifică Absurdul pe artiștii care au dat foc unei lucrări splendide sau care având posibilitatea să ducă la bun sfârșit o operă, fac din ea, cu bună știință, doar o operă mediocră; sau pe acei poeți ai Tăcerii care, știindu-se capabili să creeze o operă desăvârșită, au preferat îndrăzneala de a nu o face niciodată. (Una imperfectă încă mai merge.)

Gioconda ar fi mult mai frumoasă dacă nimeni n-ar mai putea s-o vadă! Iar dacă cineva ar fura-o și i-ar da foc, ce mare artist ar fi el, chiar mai mare decât cel care a pictat-o!

De ce e frumoasă arta? Fiindcă e inutilă. De ce e urâtă viața? Pentru că e o țesătură de ambiții, de proiecte și intenții. Toate drumurile ei sunt făcute să te deplasezi de la un punct la altul. Am da orice să nimerim un drum care duce dinspre un loc de unde nimeni nu pleacă spre alt loc încotro nimeni nu se îndreaptă! Ce n-am da să ne putem consacra viața construcției unei șosele începute undeva în mijlocul câmpului și care ar înainta până s-ar pierde în mijlocul altui câmp; dacă ea ar fi prelungită ar deveni utilă, însă ar fi pentru totdeauna sublimă doar ca jumătate de drum.

Frumusețea ruinelor? Rezultă din faptul că ele nu mai servesc la nimic.

Frumusețea trecutului? Rezultă din amintirea lui, căci amintindu-ne de el îl facem prezent, ceea ce el nici nu este, nici nu poate fi: e o absurditate, iubirea mea, o absurditate!

Iar eu, cel care vorbesc – de ce scriu eu această carte? Fiindcă o știu imperfectă. Ar fi perfectă numai dacă aș visa-o; scriind-o, ea se imperfecționează; de aceea o și scriu.

Și, mai cu seamă, fiindcă apăr inutilitatea și absurdul /.../ – scriu această carte să mă mint pe mine însumi, să-mi trădez propria-mi teorie.

Iar în toate acestea, iubirea mea, suprema glorie este să te gândești că s-ar putea să nu fie nimic adevărat și că eu însumi nu cred nici o iotă.

Iar când minciuna începe să ne procure plăcere spunem adevărul ca să o mințim. Iar dacă ne angoasează încetăm să mai mințim, fiindcă suferința nu trebuie să devină pentru noi plăcere, nici măcar din perversitate...

331.

Mă dor capul și universul. Durerile fizice, care au un mai pronunțat aspect de durere decât cele morale, antrenează, reflectându-se în spiritul nostru, tragedii care nu sunt conținute în ele. Ele provoacă o nerăbdare în toate cele care, din moment ce constituie o totalitate, nu exclud nici una dintre stele.

Nu împărtășesc, niciodată n-am împărtășit și îmi imaginez că nu voi împărtăși niciodată ideea bastardă care afirmă că noi suntem, ca suflete, rezultatul unui lucru material numit creier, ce există încă de la naștere, înlăuntrul altui lucru material numit țeastă. Nu pot să fiu materialist (mi se pare că așa se numește acel concept),

fiindcă eu nu pot stabili o relație clară – aș spune chiar o relație vizuală – între o masă vizibilă de materie cenușie sau de altă culoare și acel ceva propriu care, aflat îndărătul privirii mele, poate vedea și gândi cerul, sau poate chiar să imagineze ceruri inexistente. Însă, chiar dacă sunt incapabil să cad în prăpastia de a crede că un lucru poate fi altul numai pentru că din întâmplare amândouă se află in același loc, ca un zid și umbra mea proiectată pe el, sau incapabil să-mi imaginez că dependența sufletului de creier ar putea fi, în raport cu drumul pe care-l străbat, altceva decât propria mea dependență față de vehiculul care mă transportă, eu cred, totuși, că există între spiritul pur din noi și spiritul corpului o relație convivială în care își pot avea locul și anumite dispute. În general, persoana cea mai vulgară îi caută pricină celeilalte.

Astăzi mă doare capul, dar s-ar putea să vină de la stomac. Însă, de îndată ce sugerez că ar putea să urce din stomac spre cap, durerea îmi va întrerupe șirul gândurilor pe care le am, pe lângă faptul că am un creier. Dacă sunt legat la ochi nu înseamnă că orbesc, sunt numai împiedicat să văd. Așa și acum, fiindcă mă doare capul nu găsesc nici interes și nici pic de noblețe în spectacolul, deocamdată monoton și absurd al celor ce se petrec afară, din care cu greu aș putea deduce că se alcătuiește lumea. Mă doare capul, iar asta vrea să însemne că sunt conștient de jignirea pe care mi-o impune materia și că, provocând indignarea mea, ca orice ofensă, acest lucru mă obligă să fiu morocănos cu toată lumea, inclusiv cu ființele apropiate, chiar dacă ele nu m-au jignit.

Aș vrea să mor, cel puțin pentru un timp, iar asta, cum am spus, numai fiindcă mă doare capul. Însă, brusc, îmi dau seama că un mare prozator ar formula totul cu mult mai multă noblețe. El ar dezvolta, una după alta, în ample expuneri, suferințele anonime ale omenirii; privirile lui zămislitoare de paragrafe ar zări ivindu-se, tot mai diverse, dramele omenești care se întâmplă pe fața pământului, iar sub impulsul tâmplelor sale febrile ar palpita pe

hârtie o întreagă metafizică a nefericirii. Însă eu nu am pic de noblețe stilistică. Mă doare capul fiindcă mă doare capul. Mă doare universul fiindcă mă doare capul. Dar universul care mă doare pe drept cuvânt nu este cel adevărat, cel care există fiindcă nu știe de existența mea, ci este universul meu din mine, care, dacă îmi trec mâna prin păr, îmi dă impresia că toate firele mele de păr suferă doar ca să mă facă pe mine să sufăr.

332.

...Spaima pe care mi-o produce capacitatea mea de a simți angoasa. Nefiind, de felul meu, înclinat spre metafizică, am petrecut zile întregi de angoasă acută, chiar fizică, întorcând indecis pe toate părțile probleme metafizice și religioase... Mi-am dat repede seama că ceea ce credeam că este soluția pentru o problemă religioasă era rezolvarea în termeni raționali a unei probleme emoționale.

333.

Nici o problemă nu are rezolvare. Nici unul dintre noi nu poate desface nodul gordian; ajungem cu toții fie să renunțăm, fie să îl tăiem. Rezolvăm pe neașteptate, cu sensibilitatea noastră, problemele care țin de inteligență și procedăm astfel fie din oboseala de a gândi, fie de teama de a trage concluziile, sau din nevoia absurdă de a găsi un sprijin, sau din instinctul gregar care ne împinge spre ceilalți și spre viață.

Cum niciodată nu ajungem să cunoaștem toate elementele unei probleme, niciodată nu putem să o rezolvăm.

Ca să ajungem la adevăr am avea nevoie de date suficiente și de procedee intelectuale care epuizează interpretarea acestor date.

334.

Au trecut luni întregi peste ceea ce am scris ultima dată. Între timp, am trăit atât de profund înecat într-un somn al spiritului, încât am devenit un alt personaj al vieții mele. Am avut deseori o senzație de fericire transfigurată.

N-am existat, am fost un altul, am trăit fără să gândesc.

Brusc, am redevenit astăzi ceea ce sunt sau visez eu că aș fi. S-a petrecut într-un moment de mare oboseală, după o perioadă de muncă fără răgaz. Mi-am sprijinit capul în palme, cu coatele rezemate pe tăblia pupitrului meu înalt și înclinat. Și, închizând ochii, m-am regăsit.

Undeva, într-un somn iluzoriu și îndepărtat, îmi reaminteam de toate cele din trecut și constatam că aveau consistența unui peisaj contemplat realmente, pe care-l vedeam apărându-mi brusc, precedând sau urmându-le pe toate cele ce există: lunga fațadă a casei din copilărie în fața căreia, chiar în miezul acestei viziuni, se întindea la rândul său, gol, maidanul de pământ bătătorit.

Am simțit de îndată inutilitatea vieții. A vedea, a simți, a-ți aminti, a uita – toate se amestecau în mine și, în timp ce mă dureau în mod difuz coastele, toate se confundau cu murmurul neclar al străzii din apropiere și cu micile zumzete ale muncii migăloase din biroul liniștit.

Iar când, după ce m-am rezemat cu brațele întinse pe muchia de sus a pupitrului și mi-am aruncat spre toți cei din jur o privire care trebuia să fi fost de o oboseală plină cu tot felul de lumi moarte, cel dintâi lucru pe care l-am zărit, cu vederea, a fost un muscoi vânăt (deci zumzetul vag nu provenea din activitatea biroului!) așezat deasupra călimării mele. L-am contemplat din adâncul abisului, anonim și atent. Avea niște tonuri verzi de albastru negru, iar luciul lui respingător nu era tocmai urât. Era o viață!

Cine știe grație căror forțe supreme, primite de la zeii sau demonii Adevărului prin umbrele cărora rătăcesc pașii noștri, nu sunt

și eu doar o muscă lucioasă ajunsă dinaintea ochilor lor? Comparație ușoară? Remarcă deja folosită? Filozofie lipsită de cugetare? Posibil, însă nu m-am gândit: doar am simțit. Comparația rizibilă mi-a venit la nivel carnal, direct, dintr-un sentiment de profundă oroare. Când mă comparam cu musca eram muscă. Mă simțeam muscă atunci când am presupus că mă simt. Am simțit că am un suflet de muscă, am adormit muscă, m-am simțit închis muscă. Dar și mai oribil e faptul că în același timp m-am simțit și eu. Fără să vreau, mi-am ridicat ochii spre tavan de teamă ca nu cumva vreo riglă supremă să mă lovească și să mă strivească, așa cum aș fi putut și eu să strivesc acea muscă. Din fericire, când mi-am coborât ochii, musca dispăruse fără nici un zgomot. Biroul mohorât rămânea încă o dată lipsit de filozofie.

335.

„A simți e o corvoadă." Aceste cuvinte pronunțate întâmplător nu știu de cine, în timpul unei conversații de câteva minute, n-au încetat să pulseze cu luminița lor pe țărâna memoriei mele. Chiar caracterul ei plebeu îi conferă frazei sare și piper.

336.

Nu știu câți au mai contemplat, cu atenția cuvenită, o stradă pustie pe care se află oameni. O astfel de sintagmă pare că spune cu totul altceva, și așa este în cazul de față. O stradă pustie nu este o stradă pe care nu trece nimeni, ci o stradă pe care oamenii trec ca și cum ea ar fi pustie. Nu-i nici o greutate să înțelegi așa ceva de îndată ce ți-ai dat seama: zebra pare un animal imposibil pentru cineva care n-a văzut în viața lui decât măgari.

Senzațiile se ajustează, înlăuntrul nostru, la diverse stadii și tipuri de înțelegere. Există diferite feluri de înțelegere, care presupun tot atâtea feluri de a fi înțelese.

Există anumite zile în care urcă din mine, de parcă ar veni din străfundurile pământului până spre vârful creștetului, un dezgust, o nefericire, o angoasă de a trăi pe care numai constatarea faptului că, în fond, o suport mă face să nu o consider insuportabilă. E ca și cum viața s-ar strangula în mine, ca o dorință de a fi o cu totul altă persoană în toți porii mei, o scurtă notiță la sfârșit de tot.

337.

Mă încearcă o teribilă oboseală, acea neliniștire geamănă cu oboseala, mai ales atunci când ea nu are altă rațiune de a exista decât faptul că există. Mă invadează o teamă ascunsă când trebuie să schițez vreun gest, o timiditate intelectuală în fața cuvintelor pe care trebuie să le pronunț. Toate îmi par ratate dinainte.

Mai e și dezgustul insuportabil de toate aceste fețe, prostite și de inteligență, și de lipsa ei, grotești încât te dezgustă cât de fericite sau nefericite sunt, oribile tocmai fiindcă există, maree exterioară de lucruri vii și atât de străine mie...

338.

Mereu m-a preocupat – în acele întâmplătoare clipe de detașare când dobândim conștiința de noi înșine ca indivizi cu totul străini în ochii celorlalți – imaginea fizică, și chiar morală, pe care o pot da despre mine celor care mă privesc și îmi vorbesc, în viața de toate zilele sau din întâmplare.

Avem cu toții obiceiul să ne considerăm pe noi înșine mai întâi de toate realități mentale, iar pe ceilalți, realități fizice; ne percepem

într-o manieră destul de incertă sub aspectul nostru fizic, prin efectul pe care-l producem în ochii celorlalți; dar abia vag îi considerăm pe ceilalți realități mentale, și numai în cazul iubirii sau al unor conflicte devenim pe deplin conștienți de faptul că ceilalți au înainte de toate un suflet, așa cum noi îl avem pe al nostru.

Iată de ce uneori mă las purtat de o imaginație futilă încercând să-mi închipui ce fel de om pot fi eu în ochii semenilor care mă văd, cum este vocea mea, ce imagine despre mine las întipărită în memoria involuntară a celorlalți, cum sunt gesturile mele, cuvintele mele, viața mea aparentă gravate pe retina interpretării altcuiva. N-am reușit niciodată să mă văd din afară. Nici o oglindă nu ne reflectă ca ființe văzute din exterior, fiindcă nici o oglindă nu ne poate extrage din noi înșine. Ar fi nevoie de un alt suflet, de un alt unghi din care să privim și să gândim. Dacă aș fi un actor cu o lungă carieră în cinema sau dacă mi-aș înregistra clar vocea pe discuri, sunt sigur că mi-ar fi la fel de imposibil să aflu cum sunt eu de pe partea cealaltă, fiindcă, oricât de mult mi-aș dori și orice cantitate de imagini sau de sunete ale mele s-ar imprima, eu rămân tot aici înăuntru, închis în interiorul casei, cu ziduri înalte, a percepției mele despre mine însumi.

Nu știu dacă toată lumea e ca mine și nu știu de nu cumva știința vieții nu constă esențialmente tocmai în a te înstrăina așa de mult de tine însuți încât să ajungi instinctiv la un fel de alienare și să poți participa la viață rămânând ca un străin în afara conștiinței; sau de nu cumva ceilalți, încă și mai absorbiți decât mine, nu întruchipează absoluta prostie de a nu fi decât ei înșiși și de a ajunge să trăiască în exterior numai grație miracolului care le permite albinelor să alcătuiască societăți mai bine organizate decât orice națiune din această lume, iar furnicilor să comunice între ele prin agitarea minusculelor antene, limbaj care depășește, prin rezultatele lui, complexitatea lipsei noastre absolute de armonie.

Topografia percepției noastre asupra realității prezintă un țărm dantelat de o mare complexitate, cu munți și lacuri, care înfățișează

un relief extrem de accidentat. Iar dacă mă gândesc mai bine, totul îmi apare ca un soi de hartă de genul celor din *Pays du Tendre*[1] sau din *Călătoriile lui Gulliver*, introducând gluma exactitudinii într-o carte ironică și fantezistă pentru plăcerea ființelor superioare, știindu-se prea bine unde se află țările care sunt cu adevărat țări.

Totul este complex pentru omul care gândește, și fără îndoială că gândirea face lucrurile și mai complexe din propria ei voluptate. Însă cineva care gândește simte nevoia să-și justifice abdicarea printr-un vast program de înțelegere, expus, ca raționamentele oricărui mincinos, cu un lux excesiv de detalii care, dacă ai da puțin la o parte pământul, ar lăsa complet goală rădăcina minciunii.

Totul e complex, sau poate sunt eu cel complex. Dar, oricum ar fi, n-are importanță, fiindcă, oricum, nimic nu are importanță. Toate acestea, toate considerațiile care au divagat alături de calea principală, vegetează undeva în grădinile de zarzavat ale zeilor, excluse ca niște plante agățătoare semănate prea departe de zid. Iar eu surâd, în noaptea în care închei interminabil aceste considerații desfrânate, observând ironia vitală care le face să iasă dintr-un suflet de om, orfan, încă înainte de apariția astrelor și a marilor rațiuni ale Destinului.

339.

Plutește la suprafața oboselii mele ceva asemănător cu nuanța aurie rămasă pe ape la ora când soarele la apus începe să le abandoneze. Mă văd ca lacul pe care mi l-am imaginat, dar mă zăresc și pe mine în lac. Nu știu cum aș putea explica această imagine, sau

1 În franceză în original; referire la romanul *Clélie* scris de Madeleine de Scudéry (1607-1701), al cărui prim volum, publicat în 1654, conține o hartă fantezistă unde sunt delimitate tărâmurile Sincerității, Perfidiei, Meschinăriei etc.; o „geografie amoroasă" care a fost o vreme la modă în secolul respectiv. (N. ed. Zenith.)

acest simbol, sau acest eu în care mă reprezint. Sigur este doar că văresc, cum l-aș vedea cu adevărat, un soare asfințind în spatele munților, aruncându-și ultimele raze spre suprafața unui lac care le primește ca pe un aur sumbru.

Unul dintre blestemele gândirii este să vezi atunci când gândești. Cei care gândesc cu rațiunea sunt distrați. Cei care gândesc cu emoțiile dorm. Cei care gândesc cu voința sunt niște oameni morți. Eu, în schimb, gândesc cu imaginația, și tot ceea ce ar trebui să fie la mine rațiune, sau grijă, sau impuls, se reduce la ceva indiferent și îndepărtat; ca lacul mort înconjurat de stânci, peste apele căruia apune soarele cu prelungite umbre.

De îndată ce m-am oprit, apele s-au agitat. Cum am început să gândesc, soarele s-a ascuns. Îmi închid alene pleoapele îngreunate de somn, iar înlăuntrul meu rămâne doar o regiune lacustră unde noaptea încetează să mai fie ziua cu lucirile de brun-închis ale apelor pe suprafața cărora plutesc alge.

Fiindcă între timp scriam, n-am spus nimic. Am mereu impresia că ceea ce există se află altundeva, într-o regiune de dincolo de munți, și că ne-am afla în fața unor lungi călătorii, dacă am avea curajul să facem primul pas pentru a porni.

Încetez să mai exist, ca soarele din peisajul meu. Din tot ceea ce a fost spus sau a fost văzut rămâne doar o noapte profundă, mustind de strălucirile moarte ale lacurilor sale, într-o câmpie deasupra căreia nu țâșnește nici un zbor, moartă, umedă și lugubră.

340.

Nu cred în peisaj. Punct. Nu spun acest lucru fiindcă aș crede în adagiul lui Amiel „orice peisaj este o stare de suflet“ – unul dintre acele fericite momente verbale ale insuportabilei manii ale interiorității sale. O spun pur și simplu fiindcă nu cred.

341.

Zi de zi înregistrez în sufletul meu meschin și profund impresii care alcătuiesc substanța externă a conștiinței de mine însumi. Le încredințez unor cuvinte hoinare care mă părăsesc de îndată ce sunt scrise și încep să rătăcească, independent de mine, pe tot felul de câmpii și costișe ale imaginilor, pe alei de concepte, pe cărări de confuzii. Nu-mi folosește nici una la nimic, fiindcă nimic nu servește la nimic. Însă mă simt ușurat scriind, cum i s-ar putea întâmpla unui bolnav care începe să respire mai bine fără să se poată spune că boala i-a trecut.

Există indivizi care, în asemenea momente de distracție, mâzgălesc tot felul de cuvinte sau de nume absurde pe sugativa prinsă în cele patru colțuri pe masa lor de lucru. Paginile de față sunt mâzgălelile inconștienței intelectuale pe care eu o am despre mine însumi. Le aștern în starea de torpoare în care mă percep, ca o pisică întinsă la soare, iar din când în când le recitesc, cu vagă și tardivă surpriză, ca și cum mi-aș aduce aminte brusc de ceva uitat dintotdeauna.

Atunci când scriu, îmi fac vizite solemne. Dispun de saloane speciale, de care alții își amintesc în interstițiile figurației, acolo unde eu mă delectez analizând tot ceea ce nu simt și unde mă analizez așa cum ai privi un tablou care e așezat în umbră.

Mi-am pierdut vechiul meu castel chiar înainte să mă fi născut. Vândute au fost, înainte ca eu să vin pe lume, tapiseriile din palatul meu străbun. Conacul meu de dinaintea vieții s-a ruinat, și numai în anumite momente, când se naște în mine clarul de lună din păpurișul de pe râu, mă înfioară dorul după aceste ținuturi unde rămășițe știrbe de ziduri se decupează întunecate pe fundalul cerului de un albastru sumbru, pe alocuri mai spălăcit, în nuanțe de un alb-gălbui lăptos.

Mă descifrez continuând să fiu un sfinx enigmatic. Iar de pe genunchii reginei care-mi lipsește cade, ca un fragment din broderia ei inutilă, mosorul uitat al sufletului meu. Se rostogolește sub

dulăpiorul cu marchetării, iar o parte din mine se rostogolește odată cu el, de parcă l-aș urmări cu ochii, până în clipa când dispare în adâncul oribil al mormântului și al sfârșitului.

342.

Nu dorm niciodată: trăiesc și visez sau, mai degrabă, visez în viața de toate zilele ca în somn, care este, de asemenea, viață. Nu există nici o întrerupere în starea mea conștientă: dacă încă n-am adormit sau dacă dorm prost, simt tot ceea ce există de jur împrejur; și încep să visez de îndată ce realmente am adormit. În acest fel eu sunt o permanentă desfășurare de imagini, coerente sau incoerente, ce simulează mereu că ar fi exterioare, unele dintre ele plasate între oameni și lumină atunci când sunt treaz, altele interpuse undeva între fantasme și semi-lumina vizibilă, dacă am adormit. Eu nu știu la drept vorbind cum să le deosebesc pe unele de altele, și nici n-aș putea susține că nu dorm atunci când sunt treaz sau că nu mă trezesc tocmai în timp ce dorm.

Viața este un ghem de fire pe care altcineva le-a încâlcit. Ea are un sens numai dacă-i desfășurată și întinsă de la un capăt la altul, sau dacă e bine depănată. Însă, așa cum se prezintă, este o problemă fără miez, o încâlceală fără cotor.

Toate acestea îmi vin și le simt, și voi scrie despre ele mai pe îndelete ceva mai târziu (chiar întrezăresc unele fraze pe care le voi folosi), în timp ce simt, în noaptea mea de semi-adormit, laolaltă cu peisajele vagi ale somnului, răpăitul de-afară al ploii, care face aceste peisaje și mai neclare. Sunt cimiliturile vidului, șovăielnice luciri ale abisului, prin care se infiltrează, inutil, plânsul exterior al ploii constante, abundentul țârâit al peisajelor din auz. Speranță? Nimic. Din cerul invizibil coboară ca un sunet mărunt această ploaie-melancolie pe care vântul o împrăștie-n sus. Iar eu continui să dorm.

E cât se poate de sigur că tragedia din care s-a născut viața s-a petrecut pe aleile parcului. Erau doi, erau frumoși, doreau să devină altceva; pentru ei iubirea se lăsa așteptată în plictiseala viitorului, iar dorul după ceea ce ar fi urmat să devină cândva această iubire devenea deja copilul iubirii pe care n-o avuseseră. Astfel, în clarul de lună din preajma copacilor printre care se strecura astrul nopții, se îndepărtau, mână-n mână, neatinși de dorințe și nici de speranțe, prin acest straniu pustiu al aleilor părăsite. Erau niște copii, de tot copilăroși, tocmai fiindcă nu existau în realitate. De la o alee la alta, prelingându-și profilul printre copaci, ei parcurgeau ca niște siluete decupate-n carton fundalul acelui decor al nimănui. Astfel, au dispărut îndepărtându-se lent spre havuzuri, din ce în ce mai apropiați și mai separați, iar murmurul imperceptibilei ploi care acum încetează devine clipocitul havuzurilor spre care se îndreptau ei atunci. Iar eu sunt fructul iubirii lor, și iată cum se face că știu să-i aud în noaptea în care nu dorm, tot așa cum știu să trăiesc nefericit.

343.
O zi (Zigzag)

Ce păcat că n-am fost o Damă de harem! Regret enorm că nu s-a întâmplat așa!

*

La urma urmei, după ziua de astăzi rămâne ceea ce a rămas și după ziua de ieri și va rămâne după cea de mâine: insațiabila și multipla dorință de a fi mereu același și mereu altul.

*

Fie ca pe treptele succesive ale visurilor și oboselilor mele să descinzi din irealitatea ta, să vii să înlocuiești lumea.

344.
Laudă femeilor sterile

Dacă, dintre toate femeile de pe acest pământ, mă voi decide într-o zi să-mi iau vreo nevastă, roagă-te pentru mine în rugăciunile tale ca ea să fie – într-un fel sau altul – sterilă. Însă, dacă te rogi cu adevărat pentru mine, cere de asemenea să n-o iau niciodată pe această soție imaginară.

Numai sterilitatea e demnă și nobilă. Și numai a ucide ceea ce nicicând n-a existat e măreț, e pervers și absurd.

345.

Nu visez să fii a mea. La ce bun? Ar fi o traducere plebee a visului meu.

A poseda un trup e ceva banal. A visa să-l posezi probabil că este și mai rău, chiar dacă e dificil; iar oroarea supremă este să visezi că ești cineva banal.

Și, întrucât noi dorim să fim sterili, ar trebui să fim de asemenea și caști, căci nu poate exista nimic mai murdar și mai josnic decât, negându-i Naturii ceea ce în ea este fecundat, să păstrăm din ea, vicleni, doar ceea ce ne place din ceea ce renegăm. Nu există noblețe pe bucăți.

Să fim caști și curați ca schimnicii, puri ca niște trupuri visate, resemnați la ideea că trebuie să fim toate astea, ca niște măicuțe nu tocmai întregi la minte...

Iubirea noastră să fie o predică... Miruiește-mă cu posibilitatea de a te vedea, iar eu voi alcătui un rozariu din toate momentele în care te visez, pe înșiruirea căruia deznădejdile mele de a trăi vor fi ca niște *pater noster*, iar spaimele, ca tot atâtea *ave Maria*...

Să rămânem așa, etern înțepeniți, ca silueta unui bărbat de pe un vitraliu plasată în fața siluetei unei femei de pe alt vitraliu...

Iar între noi, umbrele răsunătoare ale pașilor reci, omenirea care trece... Rugăciuni murmurate, secrete de /.../ toate felurile trecând printre noi... Uneori aerul s-ar îmbiba bine de /.../ tămâiei. Alteori, înclinându-se când pe-o parte, când pe alta, o figură statuară ar rosti rugăciuni și ar stropi spre noi cu agheasmă... Iar noi, rămași permanent aceleași vitralii, strălucind colorat când ne bate soarele, arătând doar linii întunecate când noaptea coboară... Secolele vor lăsa neatinsă tăcerea noastră sticloasă... Pe afară se vor perinda tot soiul de civilizații, vor izbucni revolte, se vor roti în vârtej serbările, își va face zilnic de lucru sărăcimea... Iar noi, iubirea mea ireală!, rămași pe veci încremeniți în același gest inutil, în aceeași existență falsă, în aceeași /.../

Până [când] într-o zi, după ce se vor fi scurs secolele și stins imperiile, se va surpa Biserica și totul va lua sfârșit...

Dar noi, care nu vom ști nimic din toate astea, vom continua să existăm neatinși, nu știu cum, nu știu în ce spațiu, nu știu pentru cât timp, vitralii eterne, ore ale unui ingenuu desen pictat de un artist care doarme de multă vreme sub o piatră gotică unde doi îngeri cu mâinile împreunate la piept întrupează în marmura înghețată ideea de moarte.

346.

Lucrurile visate au numai partea dinspre noi... Cealaltă parte nu poate fi văzută. Nu le poți da târcoale...Partea proastă cu lucrurile din viață e că putem merge să le privim din toate părțile. Lucrurile visate nu au decât partea pe care o putem vedea... Ele au numai o față, la fel ca sufletele noastre.

347.
Scrisoare pentru a nu fi expediată

Vă scutesc de obligația de a vă înfățișa dinaintea ideii pe care mi-o fac eu despre dumneavoastră.

Viața dumneavoastră /.../
Aceasta nu e iubirea mea; e doar viața dumneavoastră.

Vă iubesc ca pe un asfințit de soare sau clar de lună, cu dorința de a fixa cât mai îndelung acel moment, dar fără să pun mai mult de la mine în această dorință decât senzația de-a o avea.

348.

Nimic nu-i mai apăsător ca afecțiunea cuiva pentru tine – nici măcar ura, care este mai intermitentă decât afecțiunea; fiind vorba de o emoție dezagreabilă, cel care are parte de ea tinde instinctiv s-o simtă cât mai rar. Însă iubirea ne oprimă tot atâta cât ura; amândouă ne caută, ne urmăresc, nu ne lasă nicidecum singuri.

Ideal pentru mine ar fi să pot trăi totul într-un roman și să mă odihnesc în viață – să-mi citesc emoțiile, iar de trăit să trăiesc doar disprețul meu pentru ele. Pentru cineva care posedă o imaginație sensibilă, aventurile unui erou de roman constituie o emoție personală nu numai suficientă sieși, dar chiar debordantă, căci ne aparține și nouă tot atâta cât lui. Nu există aventură mai mare decât aceea de a o fi iubit pe Lady Macbeth, cu o dragoste adevărată și directă; cineva care a iubit astfel ce altceva ar mai putea să facă decât să nu mai iubească pe nimeni toată viața lui, ca să se odihnească?

Nu știu care-i rostul călătoriei pe care am fost obligat s-o fac, între o noapte și altă noapte, însoțit de întreg universul. Știu

doar că pot să citesc ca să-mi distrag atenția. Consider că lectura este modul cel mai simplu de a face plăcută această călătorie, și orice călătorie în general; iar din când în când îmi ridic ochii de pe paginile aplecat peste care încep să simt cu adevărat, și zăresc, asemeni cuiva străin de ele, peisajele care fug în urmă – câmpuri, orașe, bărbați și femei, legături și doruri din trecut –, toate acestea nefiind pentru mine altceva decât un episod al repausului meu, distracția pasivă în care îmi odihnesc ochii ridicați de pe pagini prea des citite.

Noi nu suntem cu adevărat decât ceea ce visăm, căci restul, de îndată ce se realizează, aparține lumii și celor care ne înconjoară. Iar dacă mi s-ar realiza unul dintre visuri aș deveni gelos, aș socoti că acceptând să se realizeze m-a trădat. Am realizat tot ceea ce mi-am propus, afirmă cel slab, și minte; adevărul este că el doar a visat, profetic, tot ceea ce viața a făcut din el. Noi înșine nu realizăm nimic. Viața ne azvârle în aer ca pe niște pietre, iar ajunși sus de tot ne spune: „Vedeți cât de sus m-am înălțat!"

Oricare ar fi acest antract jucat sub proiectoarele soarelui și licăririle stelelor, desigur nu strică să știm că e vorba doar de un interludiu; dacă viață este ceea ce se află dincolo de porțile teatrului, atunci putem spune că trăim; dacă e moarte, murim, însă piesa nu are nimic de-a face cu toate astea.

Iată cum se face că eu nu mă simt niciodată mai aproape de adevăr, mai intim inițiat, decât atunci când (altminteri rareori) mă duc la teatru sau la circ: știu că asist la perfecta reprezentare a vieții. Iar actorii și actrițele, clovnii și prestidigitatorii sunt personaje și importante, și inutile, ca soarele și luna, ca iubirea și moartea, ca ciuma, foamea, războiul pentru umanitate. Totul e teatru. Ia te uită, vreau oare să aflu adevărul? Îmi voi continua romanul...

349.

Cea mai josnică dintre necesități – nevoia de confidență, de confesiune. De ceea ce are nevoie sufletul e să fie exterior.

Spovedește-te, desigur; însă mărturisește ceea ce nu simți. Eliberează-ți sufletul, desigur, de povara secretelor, mărturisindu-le; dar și mai bine e dacă secretele spuse nu le-ai avut niciodată. Minte-te bine pe tine însuți înainte de a rosti acest adevăr. A exprima înseamnă întotdeauna a greși.[1] Fii conștient: a exprima trebuie să însemne, pentru tine, a minți.

350.

Nu știu ce e timpul. Nu știu care-i adevărata lui măsură, în caz că el are vreuna. Cea din orologiu știu că e falsă: ea divide timpul în mod spațial, din afară. Știu că și măsura emoțiilor este falsă: ea divide, nu timpul, ci senzația timpului. Iar măsura visurilor este eronată; cu ea abia dacă atingem timpul, uneori încet, alteori în mare grabă, iar ceea ce trăim este fie grăbit, fie încetinit în funcție de nu știu ce flux secret a cărui natură nu o cunosc.

Uneori mi se pare că totul e fals și că timpul nu-i decât un simplu contur pentru a încadra ceva care-i este cu desăvârșire străin. În amintirile păstrate din trecuta mea viață, timpii sunt dispuși conform unor planuri și niveluri absurde, astfel încât mă regăsesc mai tânăr în cutare episod al solemnei vârste de cincisprezece ani decât în altul din copilărie, așezat în mijlocul jucăriilor.

Conștiința mea amețește dacă mă gândesc la așa ceva. Simt că undeva s-a cuibărit o eroare, dar nu-mi dau seama exact unde. E ca și cum aș asista la un spectacol de prestidigitație, știind că voi fi dus de nas, fără să pot însă ghici tehnica sau mecanismul întregii înșelătorii.

---

1 În original: *„Exprimir é sempre errar“*. Verbul *„errar“* are înțelesuri multiple: a te rătăci, a nu avea dreptate, a înșela.

Îmi trec atunci prin minte tot felul de idei absurde, pe care însă n-aș putea să le resping ca fiind complet absurde. Mă întreb, luând cazul unui om care gândește încet într-o mașină ce rulează repede, dacă el se deplasează încet sau repede. Mă întreb și dacă ar fi egale sau nu vitezele identice cu care cad în mare un sinucigaș și un individ care și-a pierdut echilibrul în vârful falezei. Și mă mai întreb dacă sunt realmente sincrone mișcările, care ocupă aceeași durată, cu care îmi fumez țigara, scriu pe această pagină și gândesc obscur.

Fiind date două roți pe aceeași osie, te poți gândi că una dintre ele este întotdeauna în avans față de cealaltă, chiar dacă numai în fracțiuni de milimetru. Un microscop ar putea exagera acest decalaj încât să-l facă aproape de necrezut, chiar imposibil, dacă n-ar fi real. Și de ce oare n-ar avea dreptate microscopul în comparație cu vederea noastră prea slabă? Să fie vorba doar de gânduri inutile? Se prea poate. Sau sunt numai iluzii ale gândurilor? Pot să accept. Dar spuneți-mi, totuși, ce fel de lucru e acesta care ne măsoară fără să aibă măsură și ne ucide fără să existe? Căci tocmai în astfel de momente, în care nici nu-mi mai dau seama dacă timpul există, îl simt ca pe o persoană, și aș vrea să adorm.

351.
Pasiențe

Mătușile bătrâne ale celor care le-au avut, în timpul serilor iluminate cu lămpi de petrol prin casele goale de provincie, își petreceau timpul făcându-și pasiențe, în vreme ce servitoarea ațipise în murmurul apei de ceai care dădea în clocot [...]. Cuiva, care s-a culcușit în sinea mea, i se face dor după o asemenea tihnă inutilă. Iată că sosește și ceaiul, iar vechile cărți de joc redevin un pachețel destul de voluminos așezat pe colțul mesei. Bufetul enorm întunecă și mai mult penumbra din sufrageria întunecoasă. Transpiră de somn chipul servitoarei care se grăbește lent

să termine. Văd în mine toată această scenă cuprins de o neliniște și de un dor care n-au nici un fel de legătură cu nimic. Și, fără să fi avut intenția, iată că încep să-mi pun întrebări despre starea de spirit a cuiva care își face pasiențe.

352.

Nu pe vastele câmpii sau prin uriașele noastre parcuri văd eu că se apropie primăvara. Constat acest lucru mult mai bine privind câțiva bieți copaci dintr-o piațetă a orașului. Verdeața apare acolo ca un fel de cadou și are veselia unei tristeți bune.

Îmi plac aceste piațete singuratice puțin animate, la intersecția unor străzi pe care trece la fel de puțină lume. Sunt niște luminișuri inutile, lucruri care așteaptă, pierdute în miezul unui murmur îndepărtat. Sunt fragmente de sat în inima orașului.

Traversez câteva dintre ele, urc la întâmplare unele străduțe care duc spre ele, pe urmă cobor și reajung în piațeta de unde am plecat. Văzută dintr-o altă latură, mica piață îmi pare acum diferită, însă același calm nimbează cu o bruscă nostalgie, în soarele ce asfințește, partea pe care nu putusem înainte s-o văd.

Totul e inutil, și simt totul ca atare. Am uitat tot ceea ce am trăit, ca și cum totul mi-ar fi fost povestit, iar eu aș fi ascultat cu o ureche distrată. Iar ceea ce voi deveni în viitor nu-mi evocă nimic, ca și cum deja l-aș fi trăit și uitat.

Un asfințit ușor trist plutește vag în jurul meu. Totul se răcește, nu fiindcă aerul s-ar răci, ci fiindcă am intrat pe o stradă mai strâmtă, iar piațeta a încetat să mai existe.

353.

Dimineața, pe jumătate friguroasă, pe jumătate morocănoasă, începea să urce printre casele izolate pe pantele de la marginea orașului. O ușoară ceață, plină de vioiciune, se amesteca haotic cu ațipeala colinelor. (Nu era frig, ci doar înfrigurarea de a trebui să iei viața de la capăt). Iar toate acestea, toată această lentă răcoare a unei dimineți ușoare, semănau cu o veselie pe care el niciodată n-ar fi putut s-o simtă.

Mașina cobora încet în direcția marilor bulevarde. Pe măsură ce el se apropia de aglomerația ceva mai densă a caselor, spiritul său era cuprins de un vag sentiment de pierdere. Realitatea oamenilor începea să-și depună ouăle.

În asemenea ceasuri ale dimineții, când umbra deja nu mai există, deși încă mai persistă ușoara ei apăsare, spiritul[ui] care se lasă condus de incitațiile acestui moment îi place să ajungă la soare în vechiul port. Se va bucura nu atât pentru că acest moment se fixase, cum se fixează el în peisaj în momentele solemne sau cum o face calmul clar de lună deasupra unui râu, ci mai degrabă fiindcă viața lui fusese diferită, încât îi permitea acestui moment să aibă o altă savoare pe care să o considere și el mai potrivită.

Ceața nesigură se scămoșa și mai mult. Soarele invada cu mult mai mult curaj lucrurile. De jur împrejur se auzeau și mai tare zgomotele vieții.

În asemenea momente ți-ai dori să nu ajungi niciodată la realitatea umană căreia viața noastră îi este destinată. Ai dori să rămâi suspendat, undeva între ceață și dimineață, imponderabil, dar nu în spirit, ci cu trupul tău spiritualizat, într-o viață înaripată, deși reală – iată ce ar bucura spiritul nostru mai mult decât orice altceva și mult mai mult decât dorința noastră de a ne căuta un refugiu, chiar dacă nu avem nici un motiv să-l căutăm.

Atunci când simțim toate lucrurile cu atâta subtilitate, devenim indiferenți la tot restul, deși nu indiferenți și la ceea ce nu putem să obținem – senzații care ajung în suflet și li se prezintă sub un aspect încă embrionar, activități umane care sunt proprii facultății de a simți în profunzime, pasiuni și emoții pierdute printre unele reușite de altă natură.

Copacii, în șirurile lor aliniate pe bulevarde, erau independenți de toate acestea.

Odată ajuns în oraș clipa a luat sfârșit, așa cum sfârșește și colina pe celălalt mal al fluviului când barca atinge țărmul. Purta cu el, atâta vreme cât încă nu atinsese malul, peisajul de pe partea cealaltă lipit de bastingaj; iar peisajul se detașă de el în momentul în care bastingajul atinse țărmul. Bărbatul, cu pantalonii suflecați deasupra genunchilor, fixă un crampon pe cablu, iar gestul său natural era concludent și definitiv. Gest care sfârși metafizic în imposibilitatea sufletului nostru de a continua să se bucure de o angoasă plină de îndoieli. Băieții de pe chei se uitau la noi cum te-ai uita spre orice persoană, care nu va fi fost încercată de o asemenea emoție cât se poate de nepotrivită, dacă iei în considerare aspectul util al unei îmbarcări.

354.

Căldura, ca o cămașă invizibilă, te îndeamnă să o scoți de pe tine.

355.

Brusc am simțit o spaimă. Liniștea încetase brusc să respire.

Deodată, ca și cum ar fi fost de metal casant, o zi infinită s-a făcut țăndări.

M-am agățat, animalic, de masă, înlănțuind cu brațele mele inutile tăblia. O luminiță neînsuflețită a țâșnit prin suflete și prin unghere, și peste noi s-a prăbușit sunetul unei surpături de munte aflat prin preajmă, sfâșiind într-un țipăt mătăsurile abisului. Inima mi s-a oprit. Sângele îmi zvâcnea în gât. Conștiința mea nu mai distingea decât o pată de cerneală pe o foaie de hârtie.

356.

După ce arșița zilei s-a mai potolit și răpăitul ușor al ploii a sporit cât să poată fi auzit, s-a instalat o liniște pe care nu o avea până atunci aerul înfierbântat, o pace nouă în care ploaia se vestea cu propria ei briză. Atât de limpede era bucuria acestei blânde ploi, fără vântoase și încruntate întunecimi, încât până și cei care nu aveau la ei nici haine potrivite, nici umbrelă să se protejeze – adică mai toți oamenii – râdeau, conversând în mersul lor rapid pe strada lucioasă.

Într-un interval de indolență m-am apropiat de fereastra deschisă a biroului – fusese deschisă din pricina zăpușelii, dar nu și închisă din cauza ploii – să contemplu cu atenția mea intensă și indiferentă, care mi-este atât de proprie, cele pe care tocmai le descrisesem minuțios înainte chiar de a le fi văzut. Sigur, vedeam cât de grăbită este banala voioșie a cuplurilor, care-și vorbeau și surâdeau în ploaia fină, pășind mai degrabă repede decât grăbit, în clara limpezime a zilei care începea să se voaleze.

Însă brusc, dând pe neașteptate colțul străzii care se afla de multă vreme acolo, mi-a apărut în fața ochilor un om bătrân și sărac, însă nu și umil, pășind cu nerăbdare prin ploaia care se mai potolise. Omul acela, care nu avea un țel vizibil, dădea cel puțin dovadă de nerăbdare. L-am urmărit cu acel soi de atenție, nu încă neatentă, pe care o acorzi lucrurilor, atenție mai definitorie decât cea acordată simbolurilor. Era simbolul lui

nimeni; iată de ce se grăbea. Era simbolul celor care n-au fost niciodată nimic; iată de ce suferea. Făcea parte chiar din ploaie, nu din categoria celor care surâdeau simțind bucuria inconfortabilă a ploii – un inconștient, atât de inconștient, că ajungea să simtă realitatea.

Totuși, nu asta voiam să spun. Între momentul când îl observam pe respectivul trecător, pe care, de altfel, până la urmă l-am pierdut din vedere fiindcă nu m-am mai uitat după el, și înlănțuirea acestor observații s-a strecurat un misterios moment de neatenție, o emanație sufletească ce mi-a întrerupt șirul gândurilor. Iar în adâncul acestei intime confuzii ascult, fără să le aud foarte bine, glasurile gălăgioase ale băieților de la ambalaje, undeva în adâncul biroului, în partea din față a magazinului, și văd fără să zăresc sforile de la coletele poștale care înconjoară de două ori cu nodurile lor duble pachetele învelite într-o hârtie groasă de culoare brună de pe masa așezată lângă fereastra care dă spre curte, într-o hărmălaie de glume și foarfeci.

A vedea înseamnă că ai văzut.

357.

Există o regulă de viață pe care putem și chiar trebuie să ne-o însușim împreună cu toți cei care ne înconjoară. Anumite aspecte dintre cele mai serioase ale vieții putem să le deprindem de la șarlatani și bandiți; după cum există și învățăminte filozofice pe care le aflăm de la imbecili sau lecții de fidelitate și constanță în comportament care ne parvin întâmplător și sunt rezultatul unui pur hazard. Totul se află în tot.

În anumite clipe foarte lucide de meditație, precum cele când, la începutul după-amiezii, rătăcesc privind cu atenție pe stradă, fiecare persoană întâlnită constituie o noutate, fiece casă îmi prezintă ceva necunoscut, fiece afiș are un anunț pentru mine.

Plimbarea mea tăcută este o conversație neîntreruptă, iar noi toți, oameni, case, pietre, afișe, cer, suntem o mare mulțime de prieteni, dându-și coate cu cuvintele în vasta procesiune a Destinului.

358.

L-am văzut și l-am ascultat ieri pe un mare om. Nu vreau să spun un mare om după reputație, ci un mare om cu adevărat mare. Unui om de valoare, dacă mai există valoare pe lumea asta, îi recunoaștem această valoare, iar el știe că toată lumea i-o recunoaște. Deci el întrunește toate condițiile ca să-l pot numi mare om. Și chiar așa îi și spun.

Are o înfățișare de comerciant obosit. Trăsăturile feței sale sunt marcate, dar s-ar putea să fie din cauza prea multor gânduri sau din pricina unei vieți nu tocmai sănătoase. Nu are nimic deosebit în gesturi. Privirile lui trădează o oarecare vivacitate – privilegiul cuiva care nu e miop. Vocea lui e ușor voalată, de parcă un început de paralizie generală ar sufoca această emanație a sufletului. Iar suflul vocii, odată emis, ține discursuri despre politica partidelor, despre devalorizarea scudului și despre toate meschinăriile colegilor săi întru grandoare.

De n-aș ști cine este, n-aș putea să-l recunosc dintr-un astfel de portret. Înțeleg că nu trebuie să avem despre oamenii mari ideile eroice care le sunt atribuite de către ființele simple: anume că un mare poet trebuie să semene la trup cu Apollo și cu Napoleon în expresie; sau, ceva mai puțin pretențios, să aibă o notă de distincție și un chip expresiv. Înțeleg că nu e vorba decât de exigențe umane, pe cât de naturale, pe atât de absurde. Însă, chiar dacă nu sperăm totul sau aproape totul, întotdeauna sperăm ceva. Iar atunci când treci de la figura vizibilă la sufletul care se exprimă sigur că nu te mai poți aștepta la spirit și vivacitate, dar ești îndreptățit cel puțin să te aștepți la inteligență și la o minimă bănuială de elevație spirituală.

Toate acestea – aceste deziluzii umane – ne fac să ne întrebăm ce anume poate realmente exista cu adevărat în conceptul comun de inspirație. Ai zice că trupul respectiv destinat comerciantului și acel suflet destinat omului educat sunt, când se află în intimitate, invadate în mod misterios de ceva din interior care le este totuși exterior și că nici unul în parte, la drept vorbind, nu se exprimă: mai degrabă se vorbește dinlăuntrul lor, iar toate cele spuse de vocea lăuntrică n-ar fi decât minciuni dacă ar fi fost rostite de ei înșiși.

Sunt speculații de moment și inutile. Încep să regret că mi-au venit. Însă ele nu reușesc să scadă valoarea unui om; și nici nu ajung să-i sporească expresivitatea corporală. Doar că, la drept vorbind, nimic nu schimbă nimic, iar orice am putea noi face și spune abia dacă adie spre piscul munților, în văile cărora dorm lucrurile.

359.

Nimeni nu-l înțelege pe celălalt. Suntem, cum spunea un poet, doar niște insule pe oceanul vieții; între noi se află apele mărilor, care ne definesc și ne separă. Oricât s-ar strădui un suflet de om să înțeleagă ce este alt suflet, nu va afla mai mult decât îi poate spune următoarea imagine – umbră diformă proiectată pe caldarâmul înțelegerii sale.

Îmi plac expresiile fiindcă nu știu nimic din ceea ce exprimă ele. Sunt ca îndrumătorul[1] Sfintei Marta: mă mulțumesc doar cu ce mi se dă. Văd, și e deja destul. Cine să fie capabil să înțeleagă?

S-ar putea să vină din scepticismul meu față de cele inteligibile faptul că privesc în același fel un arbore și o față umană, un afiș sau un zâmbet. (Toate sunt naturale, toate sunt artificiale, toate sunt la fel.) Tot ceea ce văd este pentru mine doar vizibilul, fie că-i

---

1 Îndrumătorul sau maestrul Sfintei Marta și al Mariei Magdalena este chiar Isus, revenit în Betania după moartea lui Lazăr.

vorba de cerul albastru profund, cu nuanțe alb-verzui, al zorilor care dau să apară, fie de rictusul care deformează chipul unei persoane asistând, de față cu martori, la moartea unei ființe iubite.

Păpuși trase de sfori, ilustrații, pagini care se mulțumesc să existe și sunt întoarse. Nici inima, nici atenția mea nu se atașează de așa ceva; se mulțumesc numai să le parcurgă din exterior, ca o muscă pe hârtie.

Însă știu eu oare dacă simt, dacă gândesc, dacă exist? Nu știu nimic: doar o schiță obiectivă de culori, de forme, de expresii, oglinjoară tremurătoare, dintre cele vândute cu preț redus.

360.

În comparație cu oamenii simpli și autentici care trec pe străzile vieții, cu destinul lor natural fixat, o dată pentru totdeauna, aceste personaje care bântuie cafenelele dobândesc o înfățișare pe care n-aș putea-o defini mai bine decât comparând-o cu anumite pocitanii văzute în vis – figuri nici înspăimântătoare, nici triste, dar a căror simplă evocare, la trezire, ne lasă, fără să știm de ce, senzația inconfortabilă de după greață, repulsia față de ceva asociat cu aceste arătări, fără să facă parte din ele.

Zăresc profilul geniilor și pe acela al adevăraților izbânditori, fie și ceva mai mărunți, despicând noaptea lucrurilor fără să știe ce anume retează înaltele lor prore, pe această mare a sargaselor din paie de ambalaje și rumeguș de plută.

Totul se rezumă la această imagine, asemeni curții interioare spre care dă biroul meu, curte care pare, văzută printre gratiile de la fereastra magaziei din fund, doar un loc pentru depozitat gunoaie.

361.

Căutarea adevărului – că e vorba de un adevăr subiectiv născut dintr-o convingere oarecare, de adevărul obiectiv al realității înseși sau de adevărul social al banilor și puterii – antrenează întotdeauna, când cei mai buni dintre noi se dedică ei, cunoașterea ultimă a existenței sale. Lozul cel mare al vieții nu le revine decât celor care au cumpărat biletul din întâmplare.

Arta e valoroasă numai fiindcă ne face să evadăm de aici.

362.

Legitimă este orice violare a legii morale făcută în numele unei legi morale superioare. Nu poate fi iertat gestul de a fura o pâine pentru că ți-e foame. În schimb poate fi scuzat un artist care fură o anumită sumă ca să-și asigure timp de doi ani o viață liniștită, numai cu condiția ca opera lui să aibă un scop civilizator; dacă nu e decât o operă pur estetică, argumentul nu e valabil.

363.

Nu stă în putința noastră să iubim, fiule. Iubirea e cea mai carnală dintre iluzii. Ascultă-mă bine: a iubi înseamnă a poseda. Și ce posedă el, cel care iubește? Trupul? Dacă am vrea să-l posedăm, ar trebui să ne însușim materia lui, să-l mâncăm, să-l includem în noi... Iar această imposibilitate ar fi temporară, fiindcă propriul nostru trup trece și se transformă, fiindcă nu posedăm nici noi înșine corpul nostru (posedăm numai senzația că l-am avea) și fiindcă, odată ce posedăm corpul pe care-l iubim, el devine *al nostru*, încetează să mai fie altul, iar iubirea, din această pricină, va dispărea și ea odată cu dispariția celeilalte ființări...

Oare posedăm sufletul? Ascultă-mă în liniște: nu-l posedăm. Nici măcar sufletul nostru nu ne aparține. Și, de altfel, cum ai putea poseda un suflet? Între un suflet și celălalt suflet se află un abis de ființe-suflete.

Ce posedăm, la urma urmei? Ce ne îndeamnă să iubim? Frumusețea? Se află ea în stăpânirea noastră dacă o iubim? Iar până și cea mai feroce și mai dominatoare posedare a unui trup, ce posedă ea? Nici trupul, nici sufletul, nici măcar frumusețea. Posedând corpul minunat al cuiva nu poți spune că-i îmbrățișezi frumusețea, ci îi îmbrățișezi doar carnea celulară și grasă; sărutul nu atinge frumusețea unei guri, ci doar carnea umedă a buzelor cu mucoasă perisabilă; însuși coitul este doar un simplu contact, o frecare de aproape, însă nu o *reală* penetrare, cel puțin a unui trup prin alt trup... Ce posedăm, la urma urmei? Ce posedăm?

Ne posedăm măcar senzațiile? Poate oferi iubirea măcar procedeul de a intra noi înșine în posesia noastră, pe calea senzațiilor? Să fie ea, măcar, un mod ceva mai limpede, deci mai glorios, de a ne visa visul că existăm? Astfel, odată dispărută senzația, ne-ar rămâne pe veci amintirea și cel puțin prin ea ne-am putea realmente menține posesia...

Să nu ne amăgim nici cu asta. Noi nu suntem nici în posesia senzațiilor noastre. Nu, nu-mi spune nimic. Amintirea, până la urmă, e senzația trecutului... Iar orice senzație este o iluzie.

— Ascultă-mă, mai ascultă-mă puțin. Ascultă-mă fără să privești, pe fereastra deschisă, celălalt mal, foarte plat, al fluviului, nici asfințitul zilei secționat, în depărtare, de șuieratul unui tren /.../.

— Ascultă-mă în tăcere...

Noi nu ne posedăm propriile senzații... Și nici nu ne posedăm pe noi înșine prin intermediul lor...

(Ca dintr-o urnă înclinată, crepusculul varsă peste noi un soi de ulei /.../ pe suprafața căruia orele, petale de trandafiri, plutesc împrăștiate.)

364.

Eu nu posed propriul meu trup, cum aș putea să posed ceva cu el? Eu nu sunt stăpân pe propriul meu suflet – cum aș putea să stăpânesc ceva prin el? Eu nu înțeleg spiritul meu, cum aș putea înțelege ceva folosindu-mă de el?

Nu posedăm nici un trup, nici vreun adevăr – nici măcar vreo iluzie. Suntem niște fantome de minciuni, umbre de iluzii, iar viața noastră e goală atât pe dinafară, cât și pe dinăuntru.

Își cunoaște oare cineva frontierele sufletului, încât să poată spune eu sunt eu?

Știu însă că ceea ce simt eu simt.

Când altcineva posedă acest trup, posedă oare din el același lucru ca mine? Nu. Posedă o altă senzație.

Dar posedăm noi ceva, orice ar fi? Din moment ce noi nu știm cine suntem, cum am putea să știm ce anume posedăm?

Dacă ai spune: „eu posed asta", referindu-te la ceea ce mănânci, te-aș înțelege. Neîndoielnic e faptul că ceea ce mănânci tu incluzi în tine, îl tranformi în materia ta, îl simți pătrunzând în tine și aparținându-ți. Însă despre cele pe care le mănânci nu spui că le „posezi". Ce numești tu a poseda?

365.

Nebunia care se numește a afirma, boala care se numește a crea, infamia care se numește a fi fericit – toate acestea miros a lume, au parte de tristul aspect al acelei materii căreia îi spunem pământ.

Fii indiferent. Iubește apusul soarelui și zorii zilei, ele nu au nici o utilitate, nici chiar pentru tine, dacă le iubești. Îmbracă-ți ființa în aurul asfințitului mort, ca un rege depus într-o dimineață de roze, cu luna încă strălucind printre nori albicioși și cu surâsul fecioarelor pe la conace îndepărtate. Neliniștea ta să moară printre tufe de mirt, plictiseala ta să ia sfârșit printre tamarini, iar murmurul apelor să te însoțească ca asfințitul soarelui pe maluri, în timp ce râul, neavând el altă noimă decât să curgă, fuge etern spre îndepărtatele mări. Restul e viața ce ne părăsește, e flacăra ce moare din privirile noastre, e purpura ce s-a ros înainte chiar să o îmbrăcăm, e luna ce veghează singurătatea noastră, sunt stelele cernându-și tăcerea peste clipa noastră de deziluzii. În timp ce, asiduă, aceeași prietenoasă tristețe sterilă continuă să ne strângă cu iubire la pieptul ei.

Destinul meu e decadența.

Pe vremuri, domeniile mele se întindeau prin văi profunde. Ape care nu cunoscuseră niciodată gustul sângelui îmi desfătau urechile. Rămurișul copacilor care uită de viață era întotdeauna verde în uitările mele. Luna era la fel de fluidă ca apa strecurându-se printre pietre. Iubirea nu ajunsese niciodată pînă la acea vale, iată de ce acolo totul era numai fericire. Nici visuri, nici iubire, nici zei în adâncul templelor; mă strecuram între briză și unitatea orei fără să tânjesc după nici una dintre cele mai îmbătătoare și mai vane credințe.

366.

Peisaje inutile semănând celor care dau roată ceștilor chinezești, pornind de la toartă și sosind tot la toartă, pe cealaltă parte, brusc. Iar ceștile sunt întotdeauna minuscule... Spre ce depărtări și pe ce /.../ porțelanuri s-ar putea extinde acest peisaj, care n-a reușit să se prelungească mai departe de toarta ceștii?

Există suflete care pot resimți o durere profundă fiindcă peisajul pictat pe un evantai chinezesc nu are trei dimensiuni.

367.

...iar crizantemele își extenuează obosita lor viață prin grădini impenumbrate de prezența lor.

...exuberanța cât se poate de japoneză de a nu avea, în mod evident, decât două dimensiuni.

...existența colorată pe transparențe mate a siluetelor care impodobesc ceștile de ceai japoneze.

...o masă pregătită pentru un ceai discret – simplu pretext pentru conversații totalmente sterile – pare întotdeauna în ochii mei o adevărată ființă și o personalitate dotată cu suflet. Ea alcătuiește, asemeni unui organism, un tot sintetic! Care nu se reduce la suma părților din care este compusă.

368.

Dar dialogurile în acele fantastice grădini care înconjoară nicicând definitiv anumite cești de porțelan? Ce fraze sublime trebuie că schimbă între ele cele două personaje figurând de o parte și de alta a ceștii! Iar eu, fără să am urechi în stare să le poată auzi, eu zac mort în policroma umanitate!

Delicioasă psihologie a lucrurilor cu adevărat statice! O țese eternitatea, iar gestul pe care-l arată o asemenea figurină pictată disprețuiește, de la înălțimea eternității sale vizibile, febrilitatea noastră tranzitorie, care nu se fixează nicicând în vreo atitudine și nici nu întârzie în pragul vreunui gest.

Cât de curios trebuie să fie folclorul poporului colorat de pe tapiserii! Iubirile personajelor brodate – iubiri în două dimensiuni, de o castitate geometrică – trebuie să fie /.../ o mare desfătare pentru amuzamentul psihologilor.

Noi nu iubim, ne prefacem doar că iubim. Iubirea cea adevărată, cea nemuritoare și inutilă, aparține doar figurinelor care nu-și modifică aspectul, prin chiar natura lor estetică. De când îl știu, japonezul care se arată pe convexitatea ceștii mele nu s-a mișcat din loc... N-a simțit niciodată mângâierile mâinilor femeii care se ține la o distanță eronată de el. O stinsă culoare parcă lăsată de soarele care dispare, întoarsă, derealizează[1] etern pantele acestui munte. Iar toate acestea ascultă de momentul prezent al unui penel – penel infinit mai fidel decât cel cu care eu aș putea inutil să încerc să fixez fragilitatea orelor mele epuizate.

369.

În această eră metalică a barbarilor, doar cultivarea metodic de exagerată a facultăților noastre de a visa, de a analiza și a captiva ne poate ajuta să ne salvăm personalitatea, evitând degenerarea ei prin anulare sau prin identificare cu personalitatea altora.

Ceea ce senzațiile noastre captează ca fiind real este tocmai ceva ce nu ne aparține. Realitatea se constituie din ceea ce au în comun senzațiile noastre. Iată de ce, individualitatea noastră, în ceea ce privește senzațiile, se află numai pe partea falsă a realității. Ce teribilă bucurie, dacă într-o zi aș vedea un soare roșu intens. Ar fi doar soarele meu, numai al meu!

---

1 În original: „...*um distar errado dele*...", respectiv: „...*irrealiza eternamente as encostas*...", alte exemple în care Pessoa experimentează, forțează expresivitatea.

370.

Niciodată nu-mi las sentimentele să știe ce anume le voi impune eu să simtă... Mă joc cu senzațiile mele cum se joacă o prințesă, moartă de plictiseală, cu masivele ei pisici, agile și crude...

Închid în mine unele uși, pe unde ar putea să iasă în lumea largă anumite senzații cu dorința de a se împlini. Sau retrag pe neașteptate din calea lor câteva obiecte spirituale care ar urma să le imprime anumite trăsături.

Mici fraze lipsite de sens, strecurate în conversațiile despre care presupunem că le-am avea, afirmații absurde alcătuite din cenușa altor afirmații care deja nu mai au nici o semnificație în sinea lor...

— Privirea dumneavoastră sugerează o vagă muzică auzită pe puntea unui vapor care plutește pe mijlocul unui fluviu misterios țărmuit de păduri...

— Să nu-mi spuneți că e o noapte cu lună. Detest nopțile cu lună plină... Știu că unii obișnuiesc să cânte sub clar de lună...

— E foarte posibil... și e lamentabil... Însă privirea dumneavoastră trădează realmente dorința de a simți un dor pentru ceva... Îi lipsește doar sentimentul pe care-l exprimă... Găsesc în falsitatea expresiei dumneavoastră o cantitate de iluzii ca acelea pe care le-am avut și eu altădată...

— Credeți că reușesc uneori să simt în interior ceea ce spun că simt sau, mai mult decât atât, să simt ceea ce comunic, ca femeie, cu ochii?...

— Nu sunteți oare prea crudă cu dumneavoastră? Și apoi, simțim noi efectiv ceea ce credem că simțim? Conversația noastră, de exemplu, are ea aparența realității? Firește că nu. Într-un roman nu ar fi admisă.

— Fără îndoială... De altfel, nici nu sunt chiar convinsă că stau de vorbă cu dumneavoastră, vă dați seama... În pofida faptului că sunt femeie, am simțit că era de datoria mea să mă comport ca o

gravură dintr-o carte ilustrată de un artist nebun... Anumite detalii, la mine, sunt de o limpezime exagerată... Ceea ce-mi conferă, știu, un aer de un realism excesiv, forțat... Găsesc că singurul lucru demn de o femeie contemporană e acest ideal de a fi o gravură. Când eram copilă, îmi doream să ajung regină peste oricare dintre cele patru suite de culoare din vechiul pachet de cărți de joc pe care-l aveam noi în casă... Găseam că un asemenea rol are ceva realmente heraldic și impregnat de compasiune... Când ești copil, ai uneori asemenea aspirații morale... Abia mai târziu, când toate aspirațiile noastre devin imorale, ne gândim la toate acestea cu mai multă seriozitate...

— În ceea ce mă privește, cum nu mă adresez niciodată copiilor, eu cred în instinctul lor artistic. Știți, în timp ce vorbesc, chiar în acest moment, încerc să pătrund sensul profund al celor spuse de dumneavoastră adineauri... Mă puteți scuza?

— Nu de tot... Nu trebuie să cercetați niciodată prea atent sentimentele pe care ceilalți se prefac a le avea. Sunt întotdeauna mult prea intime... Credeți-mă, mi-e extrem de penibil să vă încredințez sentimente atât de intime; chiar dacă sunt perfect false, ele reprezintă adevărate zdrențe din bietul meu suflet... În fond, vă rog să mă credeți, cel mai dureros e faptul că nu suntem cu adevărat, iar cele mai grave tragedii au loc în interiorul ideii pe care ne-o facem noi despre noi înșine.

— Cât adevăr... Dar la ce bun să-l spuneți? M-a rănit. De ce tragem convenția noastră spre constanta ei irealitate? Așa, e aproape o conversație posibilă, într-un salon de ceai, între o femeie frumoasă și un imaginator de senzații.

— Desigur... E rândul meu să vă cer iertare... Cum eram ușor distrată, nu mi-am dat seama că spusesem ceva adevărat... să schimbăm subiectul. S-a făcut pur și simplu târziu!... Vă rog încă o dată să nu vă supărați... Știți, această nouă frază nu are absolut nici un sens...

— Nu trebuie să vă scuzați, și vă rog să nu dați vreo atenție nici la ceea ce vorbim acum... Orice conversație agreabilă se cuvine

să fie un monolog în doi... Trebuie, până la urmă, să nu ne dăm seama dacă ne-am adresat sau nu fiecare în parte cuiva sau dacă această conversație a fost doar imaginată, de la un cap la altul... Conversațiile cele mai agreabile, mai intime și îndeobște cele mai puțin instructive din punct de vedere moral sunt cele împrumutate de scriitori personajelor din romanele lor... De exemplu...

— Pentru numele lui Dumnezeu! Sper să nu începeți să citați un exemplu! Asta nu se face decât în manualele de gramatică; și, poate vă amintiți, nimeni nu le citește nicicând.

— Ați deschis vreodată o carte de gramatică?

— Niciodată. Am avut întotdeauna o aversiune profundă să aflu cum sunt spuse lucrurile... În materie de gramatici, întreaga mea simpatie merge spre excepții și pleonasme... A scăpa de reguli și a enunța lucruri inutile – iată ce rezumă cât se poate de bine o atitudine modernă... Oare nu se spune așa?...

— Absolut... Partea antipatică din gramatici (vă dați seama cât de delicioasă este imposibilitatea de a vorbi despre asemenea lucruri!), ceea ce este extrem de antipatic în gramatici e verbul, toate verbele... Sunt cuvintele care dau sens frazei... Iar o frază onestă ar trebui să aibă întotdeauna mai multe înțelesuri... Dar verbele!... Un prieten de-al meu, care s-a sinucis – de fiecare dată când am o conversație ceva mai lungă îmi sinucid câte un amic –, avea intenția să-și consacre întreaga viață distrugerii verbelor...

— Și de ce s-a sinucis?

— Așteptați, încă nu știu... Încerca să descopere și să consolideze procedeul de a lăsa frazele neîncheiate, fără să dea totuși această impresie. Avea obiceiul să spună că era în căutarea microbului semnificației... S-a sinucis, evident, fiindcă într-o bună zi și-a dat seama ce enormă responsabilitate urma să-și asume dacă... Enormitatea problemei i-a luat mințile... Un revolver și...

— Ah, nu... În nici un caz... Nu vă dați seama că nu putea fi vorba de un revolver?... Un om de felul lui nu-și trage niciodată un glonț în cap... Stimate domn, dumneavoastră îi înțelegeți prea

puțin pe amicii pe care nu vi i-ați făcut niciodată... Știți că este un defect grav?... Prietena mea cea mai bună e o delicioasă băiat pe care îl inventasem...

— Vă înțelegeți bine?

— Cât se poate de bine... Însă micuța de ea, nici nu vă imaginați /.../

Sigur că cele două persoane din salonul de ceai nu au schimbat niciodată frazele de adineauri. Însă amândouă erau atât de bine îmbrăcate și afișau o ținută atât de corectă, încât ar fi fost păcat să nu aibă o asemenea conversație... Iată de ce am compus dialogul pentru ele... Atitudinea, gesturile și mimica lor, copilăreștile lor priviri și surâsuri în momentul când alimentau conversația ca să aibă senzația că există – toate exprimă clar ceea ce eu, în mod fictiv, mă prefac că resping... Când mult mai târziu se vor căsători, fiecare în parte cu altcineva, evident, de le vor cădea ochii pe aceste pagini, cred că vor identifica ceea ce niciodată n-au spus și-mi vor mulțumi pentru că am interpretat atât de fidel nu numai situația în care se aflau, dar și pentru ceea ce niciodată nu și-ar fi dorit să devină și nici n-ar fi știut că, de fapt, erau în realitate...

Dacă într-o zi mă vor citi, vor trebui să creadă că și-au spus întocmai așa ceva. În frazele aparente pe care unul le asculta la celălalt, lipseau atâtea lucruri /.../ – lipseau parfumul acestei clipe, aroma ceaiului, semnificația particulară pe care o dobândea /.../, în timpul întâlnirii lor, buchetul purtat de ea la corsaj... Iar toate aceste lucruri, făcând parte din conversație, cele două personaje au uitat să și le spună... Însă toate erau realmente prezente, așa că munca mea este mai degrabă cea a unui istoric decât munca unui romancier. Eu reconstitui, completând... iar toate acestea vor constitui o scuză plauzibilă pentru faptul că ascultasem atent ceea ce personajele nici nu-și spuneau și, de fapt, nici nu aveau intenția să își spună.

371.
Apoteoză a absurdului

Vorbesc serios și trist; subiectul nu mă face vesel, fiindcă bucuriile visului sunt contradictorii și impregnate de tristețe și de aceea ele ne devin delicioase în mod misterios și special.

Uneori urmăresc imparțial în interiorul meu asemenea lucruri delicioase și absurde pe care nu reușesc să le văd, pentru că sunt ilogice la vedere – poduri cărora le lipsesc și partea de unde vin, și capătul încotro se duc, drumuri care nu au nici început, nici sfârșit, peisaje inversate –, iar toate sunt absurdul, ilogicul, contradictoriul, sunt tot ceea ce ne desface și ne îndepărtează de real și de informul său cortegiu de gânduri practice, de sentimente umane și de dorința de a face ceva util și profitabil. În ciuda plictiselii pe care o presupune, absurdul ne ajută să nu ajungem la acea apăsătoare stare sufletească ce începe atunci când ne provoacă dulcea furie de a visa.

Iar eu nu știu prin ce procedeu misterios ajung totuși să reușesc să vizualizez aceste lucruri absurde – nu știu cum să explic, dar eu văd aceste lucruri de neconceput pentru vedere.

372.
Apoteoză a absurdului

Să ne absurdizăm viața, din răsărit spre apus.

373.

Viața este o călătorie experimentală, întreprinsă involuntar. E o călătorie a spiritului prin materie și, cum cel care călătorește e

spiritul, noi în spirit locuim. Astfel există suflete contemplative care au trăit mai intens, mai vast, mai tumultuos decât altele care au trăit în exteriorul lor. Contează însă rezultatul. Numai ceea ce a fost simțit a fost trăit. Poți să revii la fel de obosit dintr-un vis ca de la o muncă vizibilă. Nicicând nu s-a trăit mai intens decât atunci când s-a gândit mai mult.

Cineva care stă retras într-o sală de bal dansează, de fapt, cu toate perechile. Vede totul și, fiindcă vede totul, trăiește totul. Și, cum totul nu este, la urma urmei, decât o senzație care ne aparține, contactul cu un corp nu e mai valoros decât viziunea despre el sau decât simpla lui amintire. Eu dansez când îi văd pe alții dansând. Pot să spun, ca poetul englez care, întins pe iarbă, privea în depărtare trei secerători: „Seceră și un al patrulea, iar acela sunt eu".

Toate acestea, spuse așa cum le simt, vin din faptul că o mare oboseală fără nici o cauză aparentă a dat astăzi peste mine. Nu sunt doar obosit, sunt și amărât, de o amărăciune necunoscută. De angoasat ce sunt, simt că mă podidește plânsul – un plâns, nu cu lacrimi de plâns, ci cu lacrimi reținute, lacrimile unei dureri din suflet, nu ale unei dureri sensibile.

Prea mult am viețuit fără să fi trăit! M-am gândit prea mult fără să fi gândit! Dau peste mine lumi întregi de violență, imobile, de aventuri traversate fără a mă fi clintit din loc. Sunt sătul de ceea ce n-am avut niciodată și nici nu voi avea, obosit de atâția zei care nu există. Port cicatricile tuturor bătăliilor pe care le-am evitat. Trupul meu, cel de mușchi, este amorțit de efortul pe care nici măcar nu m-am gândit să-l fac.

Șters, mut, nul... În înălțimi, hăt departe, dăinuie un cer de vară moartă, neîncheiată. Îl scrutez ca și cum n-ar exista. Dorm tot ceea ce gândesc, stau culcat continuând să merg, sufăr, fără să simt nimic. Marea mea nostalgie e alcătuită din nimic, de fapt *este* nimic, asemeni cerului profund pe care nu-l zăresc și pe care-l fixez impersonal.

374.

În perfecțiunea rectilinie a acestei zile stagnează totuși un aer îmbibat de soare. Tensiunea clipei de acum nu vine de la furtuna care se anunță – stânjeneală care cuprinde trupurile amorfe, vagă prezență mată pe un cer cu adevărat albastru. E picoteala sensibilă a unei insinuante leneveli, puf aerian abia atingând obrazul înaintea adormirii. E vară și e arșiță. Viața la țară devine agreabilă până și pentru aceia care n-o apreciază.

Dacă eu aș fi un cu totul altul, îmi spun, ziua de astăzi ar fi și pentru mine una fericită, de care m-aș bucura fără să mă gândesc la ea. Mi-aș termina cu o plăcere anticipată munca obișnuită – cea care zilnic îmi revine într-un fel monoton de anormal. Aș lua autobuzul spre Benfica, în compania câtorva prieteni. Am prânzi împreună în mijlocul grădinilor, învăluiți de asfințitul soarelui. Veselia noastră ar face și ea parte din peisaj, și toți cei care ne-ar vedea ar fi de aceeași părere.

Însă, cum totuși rămân eu, gust încetul cu încetul puțina plăcere ce constă în a-mi imagina cum ar fi să fiu altul. Cât de curând, acest el-eu, așezat sub un umbrar sau sub rămurișul unui copac, va începe să înfulece de două ori mai mult decât pot eu mânca, va bea îndoit în comparație cu ceea ce îndrăznesc eu să beau, va râde încă o dată pe cât mă pot eu gândi să râd. În curând el, deocamdată eu. Da, am fost pentru o clipă altul: am văzut, am trăit în pielea altuia această bucurie umilă și umană de a exista ca un animal cu mânecile suflecate. Zi măreață, desigur, din moment ce m-a făcut să visez la așa ceva! Iar sus de tot, întreg albastrul cerului e sublim ca visul meu efemer de a mă imagina pe post de slujbaș pocnind de sănătate la sfârșitul cine știe cărei zile de sărbătoare.

375.

Câmpiile se întind întotdeauna numai acolo unde nu ne aflăm noi. Acolo și numai acolo sunt adevăratele umbre și copacii adevărați.

Viața este o ezitare între o exclamație și o întrebare. În caz de dubiu, există un punct final.

Este un miracol leneveala lui Dumnezeu, sau mai degrabă leneveala pe care I-o atribuim, inventând miracolul.

Zeii sunt încarnarea a ceea ce noi nu vom putea fi niciodată.

Oboseala de toate ipotezele...

376.

Acestei vagi amețeli provocate de un început de febră, stânjenelii pătrunzătoare, flasce și reci, intrată-n oase, simțită însă fierbinte sub pleoape și la tâmplele care zvâcnesc – acestei ne-stări nu mai știu cum să-i intru-n voie, gudurându-mă pe lângă ea ca un sclav la picioarele tiranului său iubit. Îmi dă o senzație de agitată pasivitate fremătătoare în care încep să am viziuni, încep să dau târcoale ideilor și iau la rost sentimentele, simțind că mă împrăștii în toate părțile. A gândi, a simți, a dori devin unul și același lucru confuz. Credințele, senzațiile, lucrurile din imaginație și cele din actualitate sfârșesc într-o mare vraiște, precum conținutul împrăștiat pe podea, căzut din tot felul de sertare răsturnate.

377.

Are ceva de bucurie tristă impresia de convalescență, mai cu seamă dacă boala care a precedat-o a mai rămas difuză în nervi. E un fel de toamnă în emoții și gânduri sau, mai degrabă, unul dintre acele începuturi de primăvară semănând, după aer și culoarea cerului, cu o toamnă, doar că nu cad frunzele.

Oboseala știe și ea de plăcere, iar de bine ce știe poate să și doară puțin. Ne simțim oarecum scoși la marginea vieții, chiar dacă făcând încă parte din ea, ca și când am trăi pe balconul casei existenței. Suntem contemplativi, fără să visăm de-a binelea, simțim fără emoții definite. Voința noastră se destinde, nu mai e nevoie de ea.

Iar atunci anumite amintiri, anumite speranțe, anumite vagi dorințe încep să urce lent panta conștiinței, ca niște drumeți nedeslușiți zăriți de pe vârful unui munte, jos, departe. Amintirile unor lucruri inutile, speranța că nici nu au existat acele lucruri care nu fac rău, dorințe care n-au fost impetuoase nici prin natura, nici prin expresia lor și care niciodată n-au putut să dorească să existe.

Atunci când ziua se potrivește cu asemenea senzații, ca astăzi, când, deși suntem în miezul verii, ziua este ușor înnorată cu pete de azur, iar un vânticel nu tocmai cald sfârșește prin a deveni aproape rece, acea stare sufletească se accentuează prin faptul că gândim, simțim și trăim astfel de impresii. Nu că ar deveni mai vii amintirile, speranțele și dorințele avute odinioară. Se întâmplă doar că simțim mai intens, iar suma lor imprecisă ne apasă puțin, absurd, pe inimă.

Simt undeva în mine, în acest moment, ceva foarte îndepărtat. Stau de fapt pe balconul vieții, dar nu neapărat pe balconul acestei vieți. Mă aflu undeva deasupra ei și o privesc din acest loc. Iar ea se află în fața mea, coboară în pante și terase, ca un peisaj oarecare, până la fuioarele de fum ce se înalță deasupra caselor albe ale satului din vale. Dacă închid ochii, continui s-o văd, tocmai fiindcă n-o văd. Iar dacă-i deschid n-o mai văd, fiindcă n-o vedeam. Tot ce sunt eu este un dor nedeslușit, dor nici de trecut, nici de viitor: sunt un dor de prezent, anonim, prolix și de neînțeles.

378.

Cei care clasifică lucrurile, adică oamenii de știință a căror știința se rezumă la a clasifica, nu știu, în general, că cele clasificabile sunt infinite, deci imposibil de clasificat. Iar ceea ce mă uluiește cu adevărat este să constat că se ignoră existența unor lucruri clasificabile necunoscute, aparținând sufletului și conștiinței, care viețuiesc în interstițiile cunoașterii.

Se întâmplă așa probabil fiindcă eu gândesc prea mult sau visez prea mult, sigur e numai că nu fac distincție între realitatea care există și vis, adică realitatea care nu există. Iată de ce strecor printre meditațiile mele despre cer și pământ anumite lucruri care nu strălucesc la lumina soarelui sau pe care nu le poți călca în picioare pe pământ – minuni fluide ale imaginației.

Mă las inundat de lumina unor asfințituri de soare presupuse, dar faptul de a le presupune este viu în presupunerea mea. Mă bucur de tot soiul de brize imaginare, însă acest imaginar e viu de îndată ce a fost imaginat. Eu am un suflet în funcție de tot soiul de ipoteze, dar și aceste ipoteze au propriul lor suflet, în consecință ele mi-l dăruiesc mie pe cel pe care-l posedă.

Nu există altă problemă decât cea a realității, și e vorba despre o problemă insolubilă, dar cât se poate de vie. De unde să știu eu care e diferența dintre un arbore și un vis? Arborele pot să-l ating; cât despre vis, știu că-l am. Ce înseamnă de fapt toate astea?

Ce-ar putea să fie? În toate sunt eu acela care, singur în acest birou pustiu, se apucă să trăiască în imaginație, fără să îl afecteze neajunsurile inteligenței. Gândurile mele nu se lasă întrerupte nici de imaginea meselor de lucru abandonate, nici de hârtiile de ambalaj sau de ghemele de sfoară care zac în colțul unde se împachetează mărfurile. De astă dată nu mă sprijin de tăblia mesei mele de scris, ci sunt instalat confortabil, în virtutea unei avansări care ar urma să se întâmple, în fotoliul cu brațe rotunjite al lui Moreira. S-ar putea ca sub influența acestui loc să mă simt miruit cu un soi de stare de

neatenție. Zilele de arșiță te fac să somnolezi; dorm fără să dorm, din lipsă de vlagă. Iată de ce gândesc așa cum gândesc.

379.
Interval dureros

Strada începe să mă obosească, dar de fapt nu mă obosește – în viață toate sunt ca o stradă. Iată taverna de peste drum, pe care o zăresc dacă privesc peste umărul drept, iată și biserica din față, pe care o zăresc dacă privesc peste umărul stâng, iar la mijloc, unde nu pot să privesc dacă nu mă întorc de tot, pantofarul umple cu sunetul său ritmat porticul de la birourile Companiei Africane. Despre celelalte etaje nu am o imagine clară. La etajul trei funcționează o pensiune, despre care se spune că ar fi cam imorală, dar ce să-i faci, asta-i viața.

Mă obosește strada? Mă obosește numai când mă gândesc. Când mă uit pe stradă, sau o simt, nu gândesc: muncesc într-o imensă pace interioară, ultimul din șir, acolo la colț, un nimeni din punct de vedere scriptural. Nu am suflet, nimeni nu are un suflet – totul e doar muncă într-o vastă sală. Dar e de lucru și acolo unde se desfată milionarii, întotdeauna prin străinătățile lor, și nici acolo nu se găsește cineva care să aibă suflet. Uneori rămâne din toate acestea câte un poet. Ce n-aș da ca după mine să rămână o frază, ceva despre care să se spună: *Bine întoarsă din condei!*, cum sunt și cifrele pe care le copiez în cartea întregii mele vieți.

Cred că niciodată nu voi înceta să fiu ajutor de contabil la un magazin de pânzeturi. Sper, cu o sinceritate feroce, să nu devin niciodată contabil-șef.

380.

De foarte multă vreme – poate de câteva zile sau de câteva luni – nu mai înregistrez nici un fel de senzație; nu mă mai gândesc la nimic, deci nu mai exist. Am uitat cine sunt; nu mai știu să scriu, fiindcă nu mai știu să fiu. Printr-un soi de adormire oblică, am devenit un altul. Iar faptul de a ști că nu-mi mai amintesc mă ajută să mă trezesc.

Amețisem în răstimpul unei lungi perioade din viața mea. Revin spre mine fără să-mi mai amintesc de cel care fusesem, iar cel care fusesem suferă din pricină că a fost întrerupt. Păstrez în mine noțiunea confuză a unui interval necunoscut, efortul inutil al unei părți din memorie în încercarea ei de a găsi cealaltă parte. Nu reușesc să stabilesc legătura cu mie însumi. Dacă am trăit, am uitat să-mi dau seama.

Iar toate acestea se întâmplă nu fiindcă această primă zi de toamnă, de acum înainte perceptibilă – cea dintâi zi friguroasă lipsită de prospețime, ce îmbracă vara moartă într-o lumină pâlpâitoare –, îmi inspiră, prin distanta ei transparență, o senzație de elan avortat sau de voință iluzorie. Nu fiindcă regăsesc, în acest interludiu de lucruri pierdute, vestigiul nesigur al unor amintiri inutile. Mult mai dureros decât toate acestea, e vorba de plictiseala de a încerca să mi le amintesc pe cele despre care nu-ți poți aduce aminte și de descurajarea în fața a tot ceea ce conștiința a pierdut, înecată printre alge și trestii, la nu știu ce mal.

Constat că această zi, neclintită și limpede, are un cer pozitiv de un albastru mai puțin clar în comparație cu azurul profund. Constat că soarele, oarecum mai puțin auriu decât era, împodobește cu o umedă aură zidurile și ferestrele. Constat că, în absența vântului sau a vreunei brize care să-l evoce sau să-l dezmintă, se simte totuși dormind o prospețime trează deasupra orașului indefinit. Le constat fără să vreau sau fără să fac vreun efort de concentrare, și nu mi-e somn decât amintindu-mi, și nu mi-e dor de ceva decât neliniștindu-mă.

Am ajuns, steril și distant, într-o convalescență de pe urma unei boli pe care nu am avut-o. Și mă pregătesc, înviorat de această trezire, să fac ceva ce nu îndrăznesc. Ce fel de somn nu m-a lăsat să dorm? Ce fel de mângâiere n-a vrut să mi se adreseze? Bine ar fi să fiu altcineva, trăgând în piept aerul răcoros al acestei primăveri viguroase! Sau cel puțin să gândesc că aș fi altcineva, ce bine ar fi – mult mai bine chiar decât viața, în timp ce, în depărtarea imaginilor evocate de aceste amintiri, trestii agitate de nici un fel de vânt perceptibil, s-ar apleca orbite de reflexele acelui mal!

De câte ori nu mi se întâmplă, reamintindu-mi de cel care niciodată n-am fost, să-mi imaginez că sunt tânăr și că am uitat de toate! Că fuseseră altele decât cele ce erau peisajele pe care niciodată nu le-am văzut; că erau cu totul noi, fără să fi fost vreodată cele pe care le-am văzut cu adevărat. Ce importanță are? Eu m-am stins odată cu tot felul de întâmplări și în tot felul de interstiții, iar în timp ce prospețimea acestei zile se identifică cu prospețimea soarelui însuși, adorm reci, în asfințitul pe care-l zăresc fără să îl am, trestiile întunecate de pe malul fluviului.

381.

Încă n-a definit nimeni, într-un limbaj accesibil și pentru cei care n-au experimentat-o niciodată, plictiseala. Unii numesc plictiseală nu altceva decât starea de lehamite; pentru alții e vorba de o confuză indispoziție; apoi mai sunt și din aceia care îi spun plictiselii oboseală. Însă plictiseala, dacă face și ea parte din oboseală, din indispoziție sau din lehamite, intră în compoziția lor așa cum apa se alcătuiește din hidrogen și oxigen. Le include, fără să semene cu ele.

Dacă multă lume îi dă plictiselii un sens restrâns și incomplet, mai există și unii care îi conferă o semnificație ce, într-o anumită privință, o transcende – este cazul când numim plictiseală dezgustul

intim și spiritual provocat de diversitatea și incertitudinea lumii. Ceea ce ne face să căscăm, deci lehamitea; ceea ce ne face să ne modificăm poziția corpului, deci o indispoziție; ceea ce ne împiedică să ne mișcăm, deci oboseala – nu reprezintă, nici una dintre ele, adevărata plictiseală; dar ele nu sunt nici sensul profund al vacuității tuturor lucrurilor, prin care se eliberează aspirația frustrată, se revigorează dorința dezamăgită și ia ființă în suflet acel grăunte din care își vor face apariția misticul sau sfântul.

Plictiseala este, la drept vorbind, dezgustul blazat față de această lume, indispoziția de a te simți în viață, oboseala de a fi fost trăit; plictiseala este, cu adevărat, senzația carnală a faptului că supraabundența lucrurilor nu-i decât vacuitate. Însă plictiseala este, și mai mult, dezgustul de alte lumi, fie că ele există, fie că nu; indispoziția de a trebui să trăiești, chiar fiind altcineva, chiar trăind altcumva, într-o altă lume; oboseala, nu numai de ieri și de astăzi, dar și de mâine, cât și oboseala de eternitate, dacă există – sau de neant, dacă eternitatea este tocmai el. Nu doar vacuitatea lucrurilor și a ființelor rănește sufletul, când el se simte cuprins de plictiseală; mai există și o altfel de vacuitate, care nu este proprie nici lucrurilor, nici ființelor – e însăși vacuitatea sufletului care simte vidul, care se simte vid și care, odată plonjat în vid, este dezgustat de sine și se respinge.

Plictiseala este senzația fizică a haosului, senzația că totul este doar haos. Cel scârbit, cel căruia nu îi este bine în pielea lui, cel obosit – cu toții se simt închiși într-o celulă strâmtă. Însă cel dezgustat de îngustimea vieții se simte prizonier într-o celulă ceva mai vastă. Omul cuprins de plictiseală se simte prizonierul unei libertăți inutile, într-o celulă infinită. Peste cel care cască de lehamite, peste omul căruia i se face rău sau e obosit pot să se dărâme pereții celulei și să-l îngroape. Cât despre omul dezgustat de micimea acestei lumi, el poate constata că lanțurile îi cad la picioare și că ar putea să fugă; el poate și să regrete că nu e capabil să și le rupă, iar din pricina durerii e posibil să-și vină în fire, uitând dezgustul. Doar că zidurile

unei celule infinite nu se pot surpa peste noi, fiindcă nu există; și nici lanțurile nu ne pot trezi la viață cu durerea stârnită în noi, fiindcă nimeni nu ne-a înlănțuit.

Iată ce simt eu scrutând calma frumusețe a acestei seri care se stinge, imperisabilă. Privesc cerul limpede și profund, pe care diverse lucruri rozalii și vagi, semănând cu umbra norilor, reprezintă puful impalpabil al unei vieți înaripate și îndepărtate. Apoi îmi cobor privirile spre fluviu, în apele căruia, abia înfiorate de un ușor freamăt, pare să se oglindească un albastru venit dintr-un cer și mai profund. Ridic din nou ochii spre bolta cerului unde acum plutește, printre tonurile vagi care se destramă distinct în aerul invizibil, o nuanță îndurerată de alb stins, ca și cum ceva anume până și în lucruri, acolo unde se arată ele mai înalte și mai zadarnice, ar conține o plictiseală materială proprie, o imposibilitate de a fi ceea ce ele sunt, un corp imponderabil de angoasă și disperare.

Ce sunt ele? Ce poate să conțină aerul profund mai mult decât aer profund, care nu-i nimic? Și ce poate să existe pe cer, mai mult decât o culoare ce nu-i aparține? Iar în aceste valuri leneșe ce anume poate să existe și să fie mai puțin decât norii, de existența cărora deja mă și îndoiesc, și mai mult decât reflexele de lumină căzând materialmente pieziș, ale soarelui asfințit? Și ce altceva poate exista în toate astea dacă ele nu sunt eu? Ah, tocmai asta e plictiseala, numai asta. Faptul că în tot ceea ce există – cer, pământ, univers –, în toate cele existente, mă aflu numai eu!

382.

Am ajuns în acel moment în care plictiseala a devenit o persoană, ficțiunea încarnată a conviețuirii mele cu mine însumi.

383.

Lumea exterioară există ca un actor pe scenă: se află acolo, dar este altceva.

384.

...și totul nu-i decât o boală incurabilă.

Oboseala de a simți, dezgustul de a fi obligat să nu știi să faci nimic, incapacitatea de a acționa, ca un /.../

385.

Ceață, sau fum? Ieșea oare din pământ, sau cobora din cer? Nu se știa: era mai degrabă o boală a aerului decât ceva care să coboare sau să emane de undeva. Uneori semăna mai mult cu o boală a ochilor decât cu o realitate din natură.

Orice ar fi fost, cert e că întreg peisajul era străbătut de o vagă neliniște, alcătuită din uitări și atenuări. Era ca și cum liniștea acestui soare rău ar fi prins formă într-un corp imperfect. Ai fi zis că urma să se întâmple ceva și că plutea pretutindeni un soi de intuiție prin intermediul căreia invizibilul se revela.

Era greu de spus dacă pe cer pluteau nori sau pâlcuri de ceață. Era o toropeală apăsătoare, ceva mai colorată pe ici, pe colo, o încenușire imponderabil îngălbenită, cu excepția zonelor în care se desfăcea în false tonuri rozalii sau unde băltea albăstrindu-se, încât acolo nu se putea ști dacă era cerul cel care se vedea, sau era un alt fel de albastru care-l acoperea.

Definit nu era nimic, nici indefinitul. Iată de ce te simțeai îndemnat să-i spui ceții fum, căci nu părea să fie ceață, sau

să întrebi dacă era ceață sau fum, fiindcă nu se înțelegea nimic din ceea ce era. Dubiul era sporit și de căldura aerului. Nu era nici căldură, nici frig, nici răcoare; părea să-și fi alcătuit temperatura cu elemente extrase din cu totul altceva decât din căldură. Ai fi zis, de fapt, că un fel de ceață, rece la privit, era caldă la pipăit, ca și cum pipăitul și vederea ar fi fost două moduri sensibile ale aceluiași simț.

Nici măcar nu se vedeau, îmbrățișând conturul copacilor sau agățându-se de colțurile caselor, acele zdrențe sau fâșii vaporoase, pe care o adevărată ceață stătătoare le trage în urma ei sau pe care adevăratul fum, natural, le întrelimpezește sau le întreîntunecă[1]. Era ca și cum fiecare lucru ar fi proiectat din sine câte o umbră vag diurnă, pe înțelesul deplin al cuvântului, fără să existe vreo lumină care să explice acele umbre și fără să existe vreun loc de proiecție care să justifice asemenea umbre ca pe ceva vizibil.

De altfel, ele nici nu erau vizibile: era ca un început de a încerca să vezi ceva, identic pe toate părțile, ca și cum vizibilitatea ar fi ezitat să-și facă apariția.

Și ce sentimente te încercau? Ei bine, imposibilitatea de a avea vreunul, inima desfăcută în creier, numai sentimente confuze, toropeala unei existențe împrăștiate, perfecționarea unui lucru animist de felul auzului, tinzând spre o revelație definitivă și inutilă, mereu pe punctul de a-și face apariția, ca adevărul, dar rămânând mereu, tot ca adevărul, sora geamănă a non-apariției.

Alungi până și dorința de a dormi, care te încearcă o clipă, fiindcă ar însemna deja un efort orice căscat provocat de ea. Chiar și renunțarea de a mai privi face rău la ochi. Și, în această incoloră abdicare a întregului suflet, numai zgomotele de afară, în depărtare, sunt lumea imposibilă care încă mai există.

Ah, da, o altă lume, alte lucruri, un alt suflet cu care să le simți, o altă inteligență cu care să analizezi ce se întâmplă cu sufletul! Totul, până și plictiseala, dar nu și această diluare comună a

1 În original: *„que o verdadeiro fumo [...] entreabre e entrescure"*.

sufletului și lucrurilor, această rătăcire de un albastru spălăcit a lipsei de definire comune tuturor!

386.

Înaintam, împreună și separat, pe cărările abrupte ale pădurii. Pașii noștri, constituind o parte străină a noastră, erau uniți prin mersul lor la unison în molaticul fâșâit al frunzelor galben-verzui care împestrițau formele abrupte ale pământului. Însă aceiași pași ai noștri erau în același timp și despărțiți, fiindcă noi eram două gândiri, fără să existe între noi altceva comun decât ceea ce noi nu eram și care în același timp făcea să răsune la unison același drum auzit simultan de amândoi.

Începuse deja toamna și, în afară de frunzele peste care călcam, auzeam căzând mereu, însoțite de vântul ce se pornea brusc, alte frunze sau alte sunete de frunze, peste tot pe unde pășeam sau pășiserăm. Nu se distingea nici un alt peisaj decât cel al pădurii, care le îngloba pe toate celelalte. Dar, ca loc și așezare, el era suficient pentru cineva care, asemeni nouă, nu avea în viață altceva decât acest fel de a păși la unison și diferit pe un pământ amorțit. Era – cred eu – spre sfârșitul zilei, sau spre sfârșitul unei zile oarecare, sau la sfârșitul tuturor zilelor, într-o toamnă a tuturor toamnelor, în această pădure simbolică și adevărată.

Ce fel de cămine, de îndatoriri sau de iubiri lăsaserăm noi în urmă – noi înșine n-am fi știut s-o spunem. Nu eram, în acea clipă, decât niște drumeți rătăcind între ceea ce uitaserăm și ceea ce nu știuserăm, cavaleri pedeștri ai unui ideal abandonat. Însă chiar în asta, precum și în fâșâitul constant al frunzelor călcate în picioare, în răbufnirile întotdeauna bruște ale vântului nesigur, se afla rațiunea de a fi a plecărilor sau a sosirilor noastre, fiindcă, neștiind nici drumul, nici în ce scop ne aflam la drum, nu știam nici dacă plecam sau soseam. Iar de jur împrejurul nostru, mereu, fără să se știe din

ce loc cădeau sau fără să se vadă căzând, sunetul frunzelor adormea de tristețe întreaga pădure.

Nici unul nu voia să afle mai multe despre celălalt, însă nici unul nu ar fi mers mai departe fără celălalt. Tovărășia celuilalt era pentru fiecare din noi un fel de vis ce se derula în fiecare din noi. Zgomotul pașilor noștri la unison îl ajuta pe fiecare în parte să gândească fără ajutorul celuilalt, în timp ce propriii lui pași solitari l-ar fi ținut pe fiecare în parte treaz. Pădurea era un lung șir de false luminișuri, ca și cum false ar fi fost ele însele, sau pe cale de a se epuiza, însă fără să se epuizeze și falsitatea lor, așa cum nici pădurea nu dădea semne că s-ar epuiza. Pașii noștri la unison avansau constant, iar foșnetul frunzelor călcate în picioare era înconjurat de un vag foșnet de frunze căzând, în această pădure care devenise totul, în această pădure identică universului.

Cine eram noi? Eram oare doi, sau numai două forme ale unuia singur? Nici nu știam, nici nu întrebam. Trebuie că exista pe undeva un vag soare, din moment ce nu se făcea noapte în pădure. În toate acestea trebuie să fi existat un scop, din moment ce pășeam înainte. Trebuie să existe și o lume oarecare, din moment ce exista o pădure. Noi, cu toate acestea, eram străini de ceea ce existase sau putea să existe, călători pășind interminabil la unison pe stratul de frunze moarte, ascultători anonimi și imposibili ai căderii frunzelor. Nimic mai mult. O răsuflare, uneori mai bruscă, alteori mai slabă, a vântului necunoscut, un foșnet, uneori mai puternic, alteori mai slab, al frunzelor călcate în picioare, o urmă, o ezitare, un proiect care se ratează, o iluzie născută inexistentă – pădurea, cei doi drumeți și eu, eu, despre care nu știu care din cei doi era sau dacă eu era doi ori nici unul, asistând, fără să întrevăd sfârșitul, la tragedia de a nu exista nimic altceva decât toamnă, și pădure, și vânt răbufnind în permanență, deși rămânea același vânt incert, și frunzele mereu căzute sau căzând. Și totuși, ca și cum altundeva, în afară, existența lor ar fi certă, un soare și o zi se puteau distinge cu claritate, destinate nici unui scop, în tăcerea zumzăitoare a pădurii.

387.

Presupun că sunt ceea ce se numește un decadent, și se prea poate să existe în mine, ca definiție exterioară a spiritului meu, anumite licăriri triste, de o ciudățenie falsă, care cristalizează în cuvinte neașteptate un suflet exotic și vehement. Simt că așa sunt și că sunt absurd. Iată de ce caut, imitând o ipoteză a autorilor clasici, să reprezint cel puțin printr-o matematică expresivă senzațiile decorative ale sufletului meu de împrumut. Se întâmplă la un moment dat, în cursul meditațiilor mele scrise, să nu mai știu unde este centrul atenției mele – în senzațiile împrăștiate pe care încerc să le descriu, ca pe niște tapiserii necunoscute, sau în cuvintele în care sfârșesc prin a mă încurca, a mă rătăci și a vedea alte lucruri, din dorința de a descrie chiar descrierea mea. Se alcătuiesc în mine tot felul de asociații de idei, imagini, cuvinte – totul lucid și difuz –, și relatez deopotrivă ceea ce simt și ceea ce cred că simt; sau nu fac nici o diferență între cele care sunt sugerate de suflet și imaginile înflorite în pământ, acolo unde tot el le-a lăsat să se ofilească; nu-mi dau seama nici măcar dacă sunetul unui cuvânt barbar sau ritmul unei fraze intercalate nu m-au îndepărtat de subiect, el fiind la rândul lui destul de nesigur, sau de senzația înmagazinată, și mă scutesc de efortul de a gândi și a formula, cum se întâmplă pe parcursul acelor călătorii făcute doar cu scop distractiv. Iar toate acestea care, împreună cu repetiția, urmau să-mi dea sentimentul de futilitate, de eșec, de suferință îmi insuflă, dimpotrivă, aripi semețe. De îndată ce încep să vorbesc despre imagini, probabil și fiindcă trebuie să condamn folosirea lor în exces, se nasc în mine alte imagini; când mă sumețesc din mine să condamn ceva ce nu simt, de îndată încep să simt cu adevărat, iar blamarea se transformă ea însăși într-o senzație bogat ornamentată; iar de îndată ce-mi pierd încrederea în puterea efortului meu și mă las purtat pe căi laterale un termen clasic sau un adjectiv spațial și sobru îmi luminează brusc, ca o rază de soare, pagina scrisă în stare de somnolență, iar literele

născute din cerneala peniței mele devin ca o hartă absurdă cu indicații magice. Și mă abandonez pe mine însumi odată cu tocul de scris, mă înfășor în capa amplă a izolării, țeapăn, dezlegat de toate, intermediar și sucub, sfârșind ca un naufragiat care se îneacă atunci când zărește insulele minunate, chiar în acele mări, ce strălucesc violet, la care visase cu adevărat în lenevia lui, întins pe așternuturi îndepărtate.

388.

A-i conferi un caracter literar receptivității simțurilor noastre și a transforma emoțiile, dacă apariția lor riscă să ne pună în inferioritate, în materiale destinate sculptării unor statui de cuvinte fluide și strălucitoare...

389.

Deviza pe care o prefer acum pentru a-mi defini spiritul este: creator de indiferențe. Mai mult ca orice, aș vrea să acționez în viață educându-i pe alții să simtă din ce în ce mai mult prin ei înșiși, tot mai puțin prin dinamica colectivității...

A educa prin metoda spiritualității antiseptice care ferește de contaminarea cu vulgaritate mi se pare a fi destinul astral prin excelență al pedagogului intim care aș vrea eu să fiu. Atunci când toți cei care mă citesc vor putea învăța – chiar dacă anevoios, cum o cere subiectul – să nu-și mai asume nici o senzație sub priviri străine și comparându-se cu opiniile altora, iată un destin care ar încununa perfect leneveala scolastică a vieții mele.

La mine imposibilitatea de a acționa a fost întotdeauna o boală cu etiologie metafizică. A duce la bun sfârșit o acțiune a constituit mereu, în opinia mea despre lucruri, o perturbare,

o dedublare, în universul exterior, iar simplul fapt de a mă mișca mi-a dat întotdeauna impresia că el nu poate lăsa stelele intacte și nici cerurile neschimbate. Iată de ce importanța metafizică a celui mai infim gest a dobândit de timpuriu în mine un relief impregnat de stupoare. Am considerat acțiunea cu un exces de onestitate transcedentală, care îmi interzice, de când s-a fixat în conștiința mea, să am relații foarte strânse cu lumea palpabilă.

390.

A ști să fii superstițios este încă una dintre acele arte care, duse până la maxima lor perfecțiune, caracterizează omul superior.

391.

De când meditez și observ – cât mă țin pe mine puterile – am constatat că oamenii nu cunosc nicidecum adevărul și nu sunt de acord în nici unul dintre domeniile de importanță supremă pentru viață sau cu adevărat necesare traiului. Știința cea mai exactă e matematica, ea trăiește claustrată în propriile ei reguli și legi; ea poate servi, e drept, prin aplicațiile ei, la elucidarea altor științe, însă nu face nici ea decât să elucideze ceea ce ele descoperă: nu le ajută să descopere. În alte științe nu găsim sigure și acceptabile decât lucruri neînsemnate pentru scopurile supreme ale vieții. Fizica poate prea bine să ne indice coeficientul de dilatare a fierului; însă ea nu știe câtuși de puțin care este mecanica pe care se construiește lumea. Și, cu cât urcăm mai sus pe scara dorinței de a cunoaște, cu atât coborâm mai mult în ceea ce cunoaștem. Metafizica – cea care ar putea fi ghidul nostru suprem, fiindcă ea, numai ea, se orientează spre țelurile înalte ale adevărului și vieții – nu e nici

măcar o teorie științifică, ci doar un morman de cărămizi din care mâinile unuia sau ale altuia încropesc biete case fără stil și fără vreun ciment destinat să le lege.

Remarc, de asemenea, că nu există între viața oamenilor și cea a animalelor altă diferență decât modul specific în care fiecare categorie își trăiește eroarea și ignoranța. Animalele nu-și dau seama ce fac: se nasc, cresc, trăiesc și mor fără să gândească, fără să reflecteze, fără să aibă un adevărat viitor. Dar câți dintre oameni trăiesc altfel decât animalele? Și unii, și alții dormim, iar singura diferență o stabilesc visurile noastre, prin nivelul și calitatea visării. Poate că moartea sosește să ne trezească, dar s-ar putea ca nici la această întrebare să nu existe alt răspuns decât cel dat de credință: pentru care a crede înseamnă deja a avea; răspuns dat de speranță: pentru care a dori înseamnă a pune stăpânire; sau răspunsul oferit de milă: pentru care a dărui înseamnă a primi.

Plouă, în acest amurg rece de iarnă tristă, ca și cum ar continua să toarne, la fel de monoton, încă de la cea dintâi pagină a lumii. Plouă și pare că plouă direct în sentimentele mele, care-și coboară privirile oarbe spre caldarâmul orașului, unde curge o apă ce nu adapă și nu spală nimic și pe nimeni nu bucură. Plouă neîncetat, iar eu simt brusc imensa apăsare de a fi un animal care nu știe nimic despre sine, visând să fie invadat de gânduri și emoții, ghemuit, ca într-un mușuroi, într-o regiune specială a ființei, mulțumit de puțină căldură, ca de un adevăr etern.

392.

Omul din popor e de nădejde.

Poporanul nu e niciodată umanitar. În cazul lui fundamentale rămân atenția strictă acordată intereselor sale și excluderea riguroasă, pe cât posibil, a intereselor altora.

Când oamenii din popor își pierd tradițiile înseamnă că s-au rupt legăturile sociale; iar când se rup legăturile sociale înseamnă că se rup și cele dintre popor și minoritate. Iar când se rup legăturile dintre minoritate și popor vine sfârșitul artelor și cel al adevăratelor științe, sfârșitul principalilor factori care zămislesc civilizația.

A exista înseamnă a nega. Cine sunt astăzi eu, care trăiesc astăzi, dacă nu negarea a ceea ce am fost ieri, făcută de către cel care am fost ieri? A exista înseamnă a se dezminți. Nimic nu e mai simbolic pentru viață decât acele notițe de ziar care dezmint astăzi ceea ce același ziar afirmase ieri.

A dori înseamnă a nu putea. Cel care poate acționa și-a dorit să acționeze înainte de a putea să o facă, însă numai după ce a putut să acționeze efectiv. Cine își dorește nu va putea niciodată, căci se pierde în această insistență de a dori. Cred că aceste principii sunt fundamentale.

393.

...sordide ca toate țelurile pe care le trăim în viață, fără ca nimeni să ne fi propus vreun țel.

În majoritatea lor, dacă nu chiar în totalitatea lor, oamenii trăiesc o viață sordidă, sordidă în toate manifestările de bucurie și aproape în toate cele de suferință, cu excepția celor cauzate de moarte, fiindcă în acestea participă Misterul.

Ascult, filtrate de neatenția mea, cum urcă spre mine tot felul de zgomote, fluide și dispersate, ca niște valuri interfluente, răsunând la întâmplare, parcă sosite din altă lume: strigăte de vânzători care oferă lucruri naturale, de pildă legume, sau sociale, de exemplu bilete de loterie; scrâșnete rotunde de roți – șarete și căruțe care înaintează cu zvâcnituri rapide; automobile, mai ușor de auzit din

mișcarea lor decât din învârtitul roților; un fel de cârpă scuturată de sus de la o fereastră; fluierăturile unui puști; trilurile de râs de la etajul de deasupra; geamătul metalic al tramvaiului pe strada de alături; tot ceea ce dintr-o amestecătură țâșnește transversal; urcări, coborâri, tăceri ale diversității; greoiul trafic asurzitor; zgomotul unor pași; începuturi, miezuri, sfârșituri de glasuri – toate acestea fiind existente pentru mine, cel care dorm ca o piatră în iarbă, gândindu-mă la ele, dar și pândindu-le oarecum din afara locului unde sunt.

După care, venind dintr-o parte, zgomotele casei încep să se amestece cu celelalte: pașii, vasele, mătura, cântecul întrerupt (un vag fado); seara cu zgomotul lucrurilor care sunt puse la loc; iritația din pricină că lipsesc tacâmuri pe masă; sunt cerute țigările uitate pe comodă – toate fac parte din real, din realitatea anafrodiziacă ce nu pătrunde în imaginația mea.

Ușori, pașii ajutoarei de servitoare, papucii ei zăriți de mine mental, cu șnururi negre și roșii – iar dacă-i vizualizez astfel, însuși fâșâitul lor se împodobește cu un șnur negru și roșu; apoi ceva mai siguri, mai apăsați, pașii încălțați cu cizme ai băiatului de comisioane spunând cu voce tare „la revedere" când iese, trăgând în urma lui ușa care retează ecoul cuvântului „revedere", cel care urmează după „la"; o liniște bruscă, de parcă lumea s-ar fi oprit aici, la etajul patru; zgomot de vase la spălat; robinete ce curg; un „nu ți-am zis eu atunci că..." și tăcerea zumzăind dinspre fluviu.

Dar eu devin greoi, atât digestiv, cât și imaginativ. Am tot răgazul, între două sinestezii. Și e formidabil să constat că, dacă aș fi întrebat și aș dori efectiv să răspund, nu mi-aș dori un segment mai bun de existență decât viața din aceste lente minute, din acest neant al gândirii, emoției, acțiunii, aproape chiar și al senzației, acest asfințit al voinței dispersate, mort imediat după naștere. Îmi spun atunci, aproape fără să reflectez, că oamenii, în majoritatea lor, dacă nu în totalitatea lor, trăiesc așa, situați mai sus sau mai jos, imobili sau mișcându-se, dar la fel de năclăiți când e să se refere

la scopurile supreme, la fel de neglijenți cu propriile lor proiecte, în aceeași senzație de viață care se dizolvă. De fiecare dată când văd o pisică tolănită la soare, mă gândesc la umanitate. De fiecare dată când o văd dormind, îmi amintesc că totul e somn. De fiecare dată când cineva îmi spune că a visat, mă întreb dacă își dă el seama că dintotdeauna n-a făcut decât să viseze. Rumoarea străzii sporește, parcă s-ar fi deschis o ușă, iar acum se aude soneria.

Nu era nimeni, ușa s-a închis la loc. Pașii se opresc în fundul coridorului. Farfuriile care încep să fie aranjate își fac auzit suspinul de apă și de vase spălate /.../ Trece undeva un camion hurducând depărtările, iar cum toate au un sfârșit, mă ridic și eu din această meditație.

394.

Iar în același fel în care visez, eu și raționez dacă vreau, căci rațiunea este doar un alt fel de a visa.

O, tu, prinț al unor momente mult mai fericite, eu am fost pe vremuri prințesa ta, și ne-am iubit cu o dragoste de un fel aparte, a cărei amintire încă mă doare.

395.

De cât era de suavă și aeriană, ora părea un loc tihnit, numai bun pentru rugăciune. Mai mult ca sigur că în horoscopul întâlnirii noastre se prezentau conjuncții prielnice de astre. Extrem de subtilă și mătăsoasă era materia incertă a visului întrevăzut care se insinua în conștiința noastră de a simți. Noțiunea acidă din noi, ce pretindea că nu merită să trăiești, dispărea de tot, ca o vară oarecare sfârșindu-se. Și renăștea în noi acea primăvară pe care,

chiar dacă din greșeală, putem să credem c-o avuseserăm. Lacurile se lamentau printre arbori cu același fel al nostru de a nu avea pic de prestigiu; și la fel, trandafirii pe răzoare sau melodia indefinită de a trăi – în toate fiind aceeași iresponsabilitate.

Nu merită nici să presimți și nici să cunoști. Tot viitorul nu-i decât o ceață ce ne înfășoară, iar ziua de mâine seamănă leit cu ziua de azi de îndată ce o întrevedem. Soarta mea e soarta acestor paiațe abandonate de caravană, fără alt clar de lună decât cel de la drumul mare, fără alte adieri răcoroase decât cele ale brizei prin frunze, ale orei nesigure, ale urechii ce-și închipuie că aude un cu totul alt freamăt. Purpure îndepărtate, umbre fugitive, vis mereu incomplet și care nu mai crede că moartea ar putea să îl completeze, raze de soare muribund, lampă împinsă la perete luminând în casă, noaptea plină de spaime, parfumul morții palpitând din cărți singuratice, cum palpită afară viața, copacii cu mirosul lor verde în noaptea imensă, mult mai intens înstelată de cealaltă parte a muntelui. Astfel amărăciunile tale vor avea parte de consolarea lor benignă; puținele tale cuvinte au știut să-i confere o demnitate regală acestei îmbarcări din care nici o navă nu s-a întors vreodată, nici măcar cele adevărate, iar fumăraia faptului de a exista a estompat conturul lucrurilor, nelăsând decât umbre și zdrențe, tristeți de ape captive și de bazine funeste între tufe de cimișir închipuind (dacă le privești de departe) portaluri, peisaje în stilul lui Watteau, neliniști, nimic mai mult. Milenii, doar cele în care tu vei sosi, dar drumul nu are nici o cotitură, iată de ce nu vei putea să ajungi niciodată. Cupe, doar din cele cu care se beau inevitabile cucute – nu ale tale, ci ale tuturora, și chiar lampioane, ascunzișuri secrete, vagi aripi întinse, doar auzite, doar gândite, în noaptea neliniștită, înăbușită, ce se ridică în fiecare minut din sine însăși pentru a înainta afară pe drumurile spaimei. Galben, verde-negru, albastru-amor – totul e mort, suflet al meu, totul e mort și toate navele se reduc la o singură navă care nu pleacă niciodată! Roagă-te pentru mine, iar rugăciunea ta, înălțându-se pentru mine la ceruri, poate

va face ca Dumnezeu să existe. Jos în vale, izvorul îndepărtat, viața nesigură, fumul răspândindu-se deasupra casei în care se înserează, amintirea confuză, râul departe... Dăruiește-mi somnul, dăruiește-mi uitarea, o, fecioară a Intențiilor Incerte, Maică a Mângâierilor și a Binecuvântărilor ireconciliabile cu existența...

396.

După ce ultimele ploi au abandonat cerul și au rămas pe pământ – cer limpede, pământ umed cu oglinzi de ape –, cea mai intensă claritate a vieții asemeni azurului s-a răspândit sub boltă, iar din răcoarea averselor devenite o bucurie răsfrântă până pe pământ, un cer curat își făcu apariția în suflete, și în inimi ceva din prospețimea lui.

Chiar fără să vrem, rămânem sclavii clipelor cu formele și culorile lor, umili supuși ai cerului și ai pământului. Cel care se adâncește tot mai mult în sine însuși, disprețuind cele ce-l înconjoară, nu o ia pe aceleași drumuri atunci când plouă și atunci când e senin. Obscure transmutări, pe care nu le dibuim poate decât în cele mai intime sentimente abstracte, au loc în funcție de faptul că plouă sau nu mai plouă, sunt resimțite fără să le simțim, căci, fără să simțim timpul, l-am simțit.

Fiecare dintre noi este divers, este numeros, este o înmulțire de sine însuși. Iată de ce ființa căreia nu-i pasă de cele ce o înconjoară nu este aceeași cu ființa care se bucură de mediul ambient sau suferă din pricina lui. Există oameni de toate felurile în vasta colonie a ființei noastre, care gândesc și simt diferit. Chiar în momentul în care scriu, răgaz justificat într-o zi când n-a fost cine știe ce de lucru, aceste câteva cuvinte – sau impresii –, eu sunt cel care le scrie, cu atenție susținută, și sunt deopotrivă cel care se bucură de faptul că nu are în această clipă nimic de lucru, după cum sunt și cel care privește și vede afară cerul, altminteri invizibil din locul

în care mă aflu, precum sunt și cel care se gândește la toate acestea sau cel care se simte bine în trupul său, deși are mâinile puțin reci. Iar acest întreg univers al meu, cu oameni care își sunt străini unii altora, proiectează, de parcă ar fi o mulțime pestriță, însă compactă, o singură umbră – umbra acestui trup liniștit care stă în picioare, sprijinindu-se de masa de scris a lui Borges, unde am venit să caut sugativa pe care, adineauri, i-o împrumutasem.

397.

Însoțind linia de fațadă a caselor, pe care alternează pete de lumină și de umbră – sau mai degrabă de lumină și de mai puțină lumină –, dimineața năvălește peste oraș. Pare că răsare nu din soare, ci din adâncul orașului, și că lumina ei izvorăște din ziduri și din țiglele acoperișurilor – sau dacă nu chiar din ele, la modul fizic, cel puțin din prezența lor în aceste locuri.

Simt, simțind această dimineață, că mă cuprinde o mare speranță: dar recunosc că e o speranță literară. Dimineață, primăvară, speranță – toate sunt legate muzical de aceeași intenție melodică; și sunt legate în suflet chiar prin amintirea unei intenții asemănătoare. Însă nu: căci dacă mă observ eu pe mine, tot așa cum observ orașul, recunosc că nu pot spera decât să se termine odată cu această zi, să ia sfârșit ca toate zilele celelalte. Rațiunea zărește și ea aurora. Speranța pe care mi-am pus-o în ea, de va fi existând, nu-mi aparține: era doar speranța oamenilor care trăiesc cât se poate de simplu clipa trecătoare, de la care eu am luat, involuntar, doar înțelesul pur exterior pe care-l dau ei acestei clipe.

Speranță? Ce-aș mai avea eu de sperat? Ziua nu-mi promite decât o zi, iar eu știu că ea are o durată și un sfârșit. Lumina se întețește fără să-mi facă mai bine, căci voi părăsi ziua de astăzi tot așa cum am găsit-o, ceva mai bătrân cu câteva ore, ceva mai înveselit de o senzație, ceva mai trist din pricina unui gând. În tot

ceea ce se naște putem foarte bine percepe cum începe să se nască și gândul că există o moarte. Iată, acum, sub lumina înaltă și generoasă, peisajul orașului pare un soi de câmpie cu case – natural, răspândit pe o mare suprafață, bine împărțit pe parcele. Însă, chiar dacă toate acestea nu mi-ar distrage atenția, cum aș putea uita că exist? Tot așa cum conștientizez în exterior faptul că există un oraș, conștientizez, în interior, faptul că eu exist.

Îmi amintesc brusc de vremea când eram copil și când zăream, ceea ce astăzi nu mai reușesc, dimineața strălucind peste oraș. Pe atunci, ea nu strălucea pentru mine, ci pentru întreaga viață, căci pe atunci eu (nefiind conștient) eram întreaga viață. Dimineața sosea și aducea bucuria; astăzi zăresc zorii de zi, mă bucur, apoi cad în tristețe. Copilul a rămas în mine, dar a tăcut. Văd cum vedea și el, dar îndărătul ochilor mă văd și văzând; și e destul pentru ca soarele să pălească, ca verdele copacilor să se întunece și ca florile să se ofilească înainte de a se deschide. Într-adevăr, altădată mă consideram de-al locului; astăzi, în fața oricărui peisaj, oricât ar fi el de nou pentru mine, mă simt ca un străin care s-ar fi întors acolo, oaspete și etern nomad ca înfățișare, străin de toate cele văzute și auzite, îmbătrânit de mine însumi.

Le-am văzut pe toate, chiar și pe cele niciodată văzute de mine sau pe care niciodată nu le voi vedea. Curge în sângele meu până și amintirea tuturor peisajelor viitoare, iar angoasa că va trebui să le văd din nou devine pentru mine un soi de monotonie anticipată.

Aplecat peste pervazul ferestrei, în timp ce mă bucur de această frumoasă dimineață contemplând diversele volume ale orașului desfășurate sub ochii mei, un singur gând îmi umple sufletul – dorința intimă să mor, să termin cu toate, să nu mai zăresc nici un fel de lumină inundând vreun oraș, să nu mai gândesc, să nu mai simt, să las totul în urma mea, ca pe o hârtie de ambalaj, pe traseul soarelui și al zilelor, să mă dezbrac, ca de un costum apăsător, la marginea patului uriaș, de acest involuntar efort de a fi.

398.

Simt intuitiv că, pentru ființe ca mine, nici o circumstanță materială a existenței nu poate fi potrivită, nici o problemă din viața de zi cu zi nu găsește o soluție favorabilă. Dacă eu mă îndepărtez de viață din asemenea pricini, ea contribuie la rândul ei la îndepărtarea noastră. Din concursul de împrejurări care unor oameni obișnuiți le-ar aduce succese inevitabile rezultă, când e vorba de mine, ceva complet diferit, neprevăzut și funest.

Iar din această constatare se naște uneori în mine impresia dureroasă că sunt urmărit de o dușmănie divină. Mi se pare atunci că seria accidentelor nefericite care definește cursul vieții mele nu poate fi explicată decât printr-o înlănțuire voită a faptelor, potrivite în așa fel încât să-mi fie nefaste.

De aici și constatarea că, în eforturile mele de a reuși, eu nu fac niciodată exces de zel. Dacă norocul vrea să-mi surâdă, nu are decât să mă caute. Știu, de altfel, că, și de voi face eforturile cele mai lăudabile, nu voi obține niciodată succesele altora. Iar apoi, la ce bun?

Stoicismul meu corespunde unei necesități organice. Trebuie să îmbrac o platoșă împotriva vieții. Ca toate atitudinile stoice, nici a mea nu depășește un epicurism sever: eu doresc, pe cât posibil, să mă aleg cu un oarecare amuzament din nefericirea mea. Nu prea știu cât voi reuși. Nu știu nici dacă voi reuși vreun lucru în viața mea. Și nu știu nici în ce măsură îți poate reuși ceva...

Chiar dacă i-ar reuși ceva cuiva, nu mulțumită propriilor eforturi, ci datorită cursului inevitabil al faptelor, eu nici printr-o astfel de inevitabilitate și nici cu toate eforturile mele conjugate nu reușesc și nici n-aș reuși.

Probabil că din punct de vedere spiritual m-am născut într-o scurtă zi de iarnă. Noaptea a căzut foarte repede peste ființa mea. Nu-mi pot realiza viața decât în frustrări și abandon.

În fond, nu e nici urmă de stoicism în toate astea. Suferința mea nu are altă noblețe decât cea din fraze. Eu mă căinez ca un

servitor bolnav. Mormăi ca o gospodină. Viața mea e în între-gime inutilă și tristă.

399.

Ca Diogene adresându-i-se lui Alexandru, nu i-am cerut nici eu vieții altceva decât să nu-mi ascundă soarele. Am avut tot felul de dorințe, dar îmi fusese negată rațiunea de a le avea. Ceea ce am aflat, bine era dacă-l găseam cu adevărat.

Visul /.../

*

În timpul plimbărilor mele am construit atâtea fraze perfecte de care, odată întors acasă, nu-mi mai amintesc. Și nu știu dacă poezia lor inefabilă vine din faptul că au existat sau din faptul că niciodată nu au existat.

*

Ezit în toate, deseori fără să știu de ce. De câte ori n-am căutat – ca pe o linie dreaptă personală, concepută mental ca linie dreaptă ideală – distanța cea mai puțin scurtă[1] dintre două puncte. Niciodată nu am deprins arta de a fi viu în mod activ. Întotdeauna am ratat lucruri pe care nimeni nu le ratează nicicând; cele pe care alții le întreprind din plăcere eu a trebuit întotdeauna să mă sforțez să le fac din datorie. Am dorit întotdeauna să obțin ceea ce alții obțineau aproape fără să-și dorească. Au existat întotdeauna, între viață și mine, geamuri mate: nu mi-am dat seama de existența lor nici cu văzul, nici cu simțul tactil; nu mi-am trăit nici viața, nici proiectele,

---

1 În original: *„a distância menos curta entre dois pontos“*, exemplu de insolitare tipic pessoană, dar și mod de a spune că pentru Soares drumul cel mai scurt este cel mai ocolit.

eu n-am fost decât reveria a ceea ce voiam să fiu; visul meu a început chiar în voința mea, iar proiectele mele au constituit cea dintâi ficțiune din ceea ce niciodată n-am reușit să fiu.

Niciodată n-am știut dacă sensibilitatea mea era excesivă pentru inteligența mea sau dacă inteligența era excesivă pentru sensibilitatea mea. Întotdeauna am fost în întârziere față de una sau față de alta sau poate, față de celelalte două, întârziată era o a treia.

*

Toți visătorii idealiști [?] – socialiști, altruiști, umaniști de toate soiurile – îmi provoacă o greață fizică, direct din stomac. Sunt niște idealiști fără ideal. Sunt niște gânditori fără gânduri. Ei plutesc la suprafața vieții, urmând principiul fatal al gunoaielor, care plutesc la suprafața apei și chiar pot fi considerate frumoase, numai fiindcă la suprafața apei plutesc uneori și tot felul de scoici goale.

400.

Cu o havană scumpă și cu ochii închiși – iată ce va să zică să fii bogat.

Însă eu reușesc, cu o banală țigaretă ieftină, asemeni cuiva care se întoarce în locurile unde și-a petrecut tinerețea, să revin pe deplin în acel loc din viața mea unde aveam obiceiul să fumez astfel de havane. Iar savoarea ușoară a țigării reușește să-mi învie tot trecutul.

Altă dată se întâmplă la fel cu o anumită prăjitură. O simplă bomboană de ciocolată îmi poate răscoli nervii cu preaplinul de amintiri pe care le trezește. Copilăria! Iar dinții mei, care se înfig în bucata ciocolatie moale, mușcă și savurează din nou bucuriile simple de pe vremea când eram veselul tovarăș de joacă al soldaților mei de plumb sau cavalerul care mânuia cu îndemânare un fir de trestie transformat, din întâmplare, în cal. Îmi dau lacrimile și

încep să amestec gustul ciocolatei cu cel al bucuriei mele de odinioară, fericirea din trecut și copilăria mea pierdută, abandonându-mă în același timp cu voluptate gingășiei acestei suferințe.

Oricât de simplu ar fi, nu e mai puțin solemn acest ritual al cerului gurii mele.

Însă fumul de țigară este cel care are și mai mult darul să-mi reconstituie, cu o spiritualitate particulară, anumite momente din trecut. Fumul atinge imperceptibil senzația conștientă că am un cer al gurii. Iată de ce fumul evocă mai intens ceasurile în care în mine am murit și mi le aduce cu atât mai aproape de prezent, cu cât ele sunt mai îndepărtate, le face cu atât mai învăluitoare, cu cât ele mă împresoară mai mult, și cu atât mai eterice, cu cât mă străduiesc eu mai mult să le dau o înfățișare. O țigaretă mentolată, o țigară de foi ieftină reușesc să învăluie delicat anumite momente ale vieții mele. Iar atunci, cu o extremă subtilitate de plauzibilă savoare-aromă, reușesc să desfășor din nou decorurile defuncte, cărora le restitui un trecut și care amintesc, cât se poate de delicat, de secolul al optsprezecelea prin detașarea lui malițioasă și ușor obosită, și mereu atât de tipic medievală prin ceea ce în mod iremediabil e pierdut!

401.

Am creat pentru propriul meu folos, fast al oprobriului, o adevărată paradă a durerii și a stingerii. Nu am făcut un poem din durerea mea, dar i-am alcătuit un cortegiu. Iar de la fereastra care dă spre mine am contemplat, uimit, asfințiturile împurpurate, crepusculul indistinct al durerilor fără nici o rațiune, unde defilează, pentru ceremoniile rătăcirii mele, pericolele, poverile și falimentele incompetenței mele native de a exista. Copilul, care înlăuntrul meu nu a ucis nimic din ceea ce este al meu, încă mai asistă, febril și împodobit cu ghirlande, la spectacolul de circ pe care eu mi-l ofer.

Râde de clovni, care nici nu există în afara circului; privește spre acrobați și prestidigitatori cu niște ochi care văd în ei întreaga viață. Și uite așa, lipsită de bucurie, deși mulțumită, doarme inocentă între cei patru pereți ai camerei cu bietul ei tapet vechi și urât toată angoasa nebănuită a unui suflet uman care dă peste margini din toate părțile, toată iremediabila disperare a unei inimi pe care Dumnezeu a abandonat-o.

Iar eu pășesc, nu pe străzi, ci în lungul durerii mele. Casele aliniate pe ambele părți sunt doar persoanele neînțelegătoare care îi caută pricină sufletului meu; /.../ pașii mei răsună pe caldarâm ca un glas ridicol, ca un zgomot înspăimântător în noapte, definitiv ca o sentință sau ca grilajul ce se închide al unei temnițe.

Mă separ de mine și constat că sunt doar fundul adânc al unui puț.

E deja mort cel care eu nu am fost niciodată. L-a uitat Dumnezeu pe cel care ar fi trebuit să fiu eu. Sunt doar acest interludiu vid.

De-aș fi fost un muzician, mi-aș fi scris marșul funebru și câtă dreptate aș fi avut.

402.

De-aș putea să mă reîncarnez într-o piatră, într-un grăunte de praf – plânge sufletul meu dorind așa ceva.

Pe măsură ce trece vremea găsesc că toate au tot mai puțin gust, chiar și faptul de a nu le găsi nici un pic de gust.

403.

Eu nu-mi găsesc mie însumi nici un sens... Viața mă apasă... Toate emoțiile sunt prea puternice pentru mine. Inima mea este

un privilegiu al lui Dumnezeu... La ce paradă voi fi participat eu, de am ajuns ca dorul meu să fie legănat de oboseala nu știu căror pompoase ceremonii?

Și ce *pallium*[1]? Ce cortegiu de stele? Ce crini, ce banderole, ce vitralii?

Prin ce mister au dispărut, după umbra copacilor, reveriile noastre cele mai frumoase, cine din această lume își mai aduce aminte de ape, de chiparoși, de cimișiri și nu găsește hlamide pentru cortegiile sale decât printre consecințele faptului de a se abține?

*

Caleidoscop

Nu vorbi... Tu te întâmpli prea mult[2]... Regret că te am sub ochii mei... Oare când vei deveni pur și simplu numai un dor al meu? Iar până atunci vei rata să fii câte altele! Iar faptul că eu cred că te pot vedea e un vechi pod pe care nimeni nu trece... Așa e viața. Alții și-au lăsat vâslele să cadă... Nu mai e pic de disciplină în rândul cohortelor... Cavalerii au plecat odată cu zorii, însoțiți de zgomotul lăncilor... Castelele tale au așteptat până să devină pustii... Nici un vânt nu a părăsit șirul înalților arbori...Inutile porticuri, vase de preț lăsate sub bună pază, prevestiri profetice – cu toatele aparțin prosternatelor crepuscule din temple și nu aici, acum, la întâlnirea noastră, căci nu este evidentă nici o rațiune ca să existe tei cu umbră deasă decât degetele tale și gestul lor tardiv...

Nenumărate motive pentru teritorii îndepărtate... Tratate alcătuite de vitraliile regilor... Crini de tablouri religioase... Pe cine așteaptă cortegiul? Prin ce ținuturi s-a înălțat acvila pierdută?

---

1 Mantie cu care se înveșmântau grecii. Spre deosebire de ei, romanii purtau togă. De aici și deosebirea dintre comediile „paliate“, grecești, și cele „togate“, romane.

2 În original: „*Aconteces demasiado...*“

404.

A răsuci lumea în jurul degetelor, cum s-ar juca o femeie cu un șnur sau cu o panglică, visând absentă la fereastră.

Până la urmă totul se reduce la încercarea de a-ți asuma plictiseala, fără să simți și durerea pe care o provoacă.

Ar fi interesant să poți fi doi regi în același timp: să fii nu unul din sufletele celor doi, ci două suflete.

405.

Pentru mai toți oamenii, viața este un soi de năuceală de care nu-și dau seama, ceva trist alternând cu intervale de bucurie, un context asemănător momentelor de stat în priveghi la căpătâiul morților, când se spun glume, să mai treacă monotonia nopții și a obligației de a veghea. Întotdeauna mi s-a părut zadarnic să compari viața cu o vale de lacrimi: sigur că este o vale de lacrimi, dar unde rareori se plânge. Heine a spus că, după marile tragedii, ajungem întotdeauna să ne ștergem nasul. Evreu fiind, deci universal, el a văzut limpede natura universală a umanității.

Viața ar deveni imposibilă dacă am fi conștienți de ea. Noroc că nu facem nimic în acest sens. Trăim cu inconștiența animalelor, la fel de inconsistent și inutil, iar dacă ne gândim cu anticipație la moartea noastră, fapt pe care animalele se presupune – fără certitudine – că nu-l anticipează, noi o prevedem prin filtrul atâtor uitări, distracții și divagații, încât cu greu s-ar putea spune că ne gândim la ea.

Uite așa trăim noi, și e prea puțin să se poată spune că suntem superiori animalelor. Diferența dintre ele și noi provine din detaliul, total exterior, că noi vorbim și scriem, că posedăm o inteligență

abstractă ca să putem evada din inteligența concretă și deci imagina lucruri imposibile. Însă toate acestea sunt doar accidente ale organismului nostru fundamental. Faptul că știm să vorbim, să scriem nu modifică deloc instinctul nostru primordial, acela de a trăi fără să știm cum o facem. Inteligența noastră abstractă nu servește decât la alcătuirea unor sisteme, sau semisisteme, ceea ce echivalează cu simplul gest al animalelor de a se așeza la soare. S-ar putea ca nici facultatea de a imagina imposibilul să nu fie ceva ce ne aparține exclusiv, fiindcă eu am văzut pisici privind spre lună și nu-mi pot da seama dacă nu cumva o doreau.

Întreaga lume, toată viața, constituie un vast sistem de inconștiențe care acționează prin intermediul conștiințelor[1] individuale.

Așa cum putem transforma în lichid două gaze traversate de un curent electric, din două conștiințe – cea a ființei noastre concrete și cea a ființei noastre abstracte –, dacă sunt traversate de viață și de univers, se poate la fel obține o inconștiență superioară.

Fericit, așadar, cineva care nu gândește; el realizează instinctiv și prin destinul său organic ceea ce fiecare dintre noi trebuie să realizeze urmând fără nici o tragere de inimă destinul său neorganic sau social. Fericit cel care seamănă mai mult cu animalele, fiindcă nu se sforțează să ajungă ceea ce devenim noi, cu toții, prin munca impusă; el cunoaște drumul neocolit spre casă, pe care noi nu reușim să-l găsim decât după multe ocoluri ale imaginației; fiindcă

---

1 Pessoa menține o permanentă ambiguitate între conștiință și starea de a fi conștient, definite identic în limba portugheză, exploatând această omonimie și în varianta negativă. Fiind vorba de o teorie a senzațiilor, îndeosebi „*inconsciencia*" trebuie interpretată ca „insensibilitate" mai degrabă decât lipsă de conștiință, carență morală; ceea ce nu anulează însă o permanentă referire la conștiință. Dificultatea unei redări adecvate se menține și în limba română, căreia de asemenea îi lipsește un termen compact „inconștiință" ca să fie opusul „conștiinței"; în timp ce opusul stării de conștiență este pregnant. În ambele limbi, deși contextul fixează deosebirea, trebuie admis că ocurențele dezvoltate de Pessoa merg mult mai departe decât sensul comun.

el, înrădăcinat asemeni unui copac, face parte din peisaj, așadar din frumusețe, și nu este ca noi un mit al trecerii, un figurant în costum de carne, de inutilitate și uitare.

406.

Nu cred cu adevărat în fericirea animalelor decât atunci când îmi place să vorbesc despre ea pentru a susține un sentiment căruia această ipoteză îi conferă relief. Ca să te simți fericit e nevoie să știi că ești fericit. Dacă dormi fără vise, nu simți nici o fericire în timp ce dormi decât la trezire, când îți dai seama că ai dormit fără să visezi. Fericirea se află în afara fericirii.

Nu poate exista fericire decât dacă ești conștient de ea. Însă cunoașterea fericirii este o nefericire; fiindcă, știindu-te fericit, înseamnă și să te vezi traversând momente de fericire, obligat, în consecință, să le abandonezi de îndată în urma ta. A cunoaște înseamnă a ucide, în fericire și-n toate cele. Și totuși, a nu cunoaște înseamnă a nu exista.

Numai absolutul, așa cum l-a conceput Hegel, a reușit, cel puțin în interiorul paginilor sale, să fie două lucruri simultan. Ființarea și non-ființarea nu se topesc una în alta și nu se confundă în senzațiile și raționamentele vieții: se exclud, într-o sinteză pe dos.

Ce-i de făcut? Să izolezi clipa ca pe un lucru și să fii fericit acum, în momentul în care simți fericirea, fără să te gândești decât la ceea ce simți, excluzând restul, excluzând totul. Iar gândirea să devină prizoniera senzației /.../

Iată ce gândesc acum, în această seară. Mâine-dimineață voi gândi altfel, căci mâine-dimineață și eu voi fi deja altcineva. Ce idei voi avea mâine? Nu-mi dau seama, fiindcă aș avea nevoie să fiu deja mâine ca să știu. Nici măcar Dumnezeul etern, în care astăzi cred, n-o va ști nici mâine, nici azi, fiindcă astăzi eu sunt, iar mâine s-ar putea ca El să nu fi existat niciodată.

407.

Dumnezeu m-a creat copil și m-a lăsat copil pentru întotdeauna. Însă atunci de ce i-a îngăduit Vieții să mă bată și să-mi ia jucăriile, să mă abandoneze singur, în pauză, în curtea școlii, mototolind în mâinile mele plăpânde șorțul albastru de uniformă, murdar și înecat în lacrimi? Din moment ce se știe că nu pot trăi fără mângâieri, de ce mi-au fost refuzate mângâierile? Ah, de fiecare dată când zăresc pe stradă un copil plângând, un copil ținându-se la o parte de ceilalți, sufăr, mai mult decât de tristețea copilului, de oroarea provocată în inima mea obosită. Mă doare cu toată masivitatea unei vieți simțite, și simt că ale mele sunt acele mânuțe care mototolesc colțul șorțului, ale mele și toate gurile deformate de lacrimi adevărate, ale mele și slăbiciunea, singurătatea, tot așa cum simt și hohotele de râs ale vieții adulte care trece și mă uzează de parcă ar fi scăpărările de la capătul cu fosfor al unor chibrituri frecate pe stofa sensibilă a sufletului meu.

408.

Cânta, cu o voce extrem de suavă, o melodie dintr-o țară îndepărtată. Cuvintele necunoscute deveneau familiare grație muzicii. Ai fi zis că era un fel de fado ce tămăduia sufletul, dar fără nici o asemănare cu fadoul.

Prin cuvintele învăluitoare și melodia atât de umană, muzica vorbea despre lucruri ce se află în sufletele tuturor, dar pe care nimeni nu le cunoaște. Cânta într-un soi de somnolență, ignorându-i din priviri pe ascultători, pierdut într-un soi de mic extaz de la un colț de stradă.

Mulțimea adunată îl asculta fără să manifeste vreo intenție aparentă de batjocură. Cântecul aparținea tuturor, iar cuvintele păreau uneori că ni se adresează direct, secret oriental al unei rase pierdute.

Nu se distingea nici unul dintre zgomotele orașului, care puteau fi totuși auzite, deși trăsurile treceau atât de aproape, încât una dintre ele mi-a atins pulpana vestei. Însă dacă am simțit-o trecând, de auzit, n-am auzit-o. Cântecul necunoscutului exercita o puternică absorbție benefică și asupra acelora dintre noi care visau, și asupra acelora care încercau, dar nu reușeau să viseze. Era un fapt divers de stradă, și noi, cu toții, l-am zărit pe polițistul care dădea agale colțul străzii. S-a apropiat cu aceeași încetineală. A rămas o vreme nemișcat îndărătul micului vânzător de umbrele, ca și cum ar fi zărit brusc ceva. În acea clipă cântărețul încetă să mai cânte. Nimeni n-a spus nimic. După care polițistul interveni.

409.

Nu știu de ce – îmi dau seama brusc – mă trezesc deodată singur în birou. Avusesem în acest sens o vagă presimțire. Simțisem, ascunsă într-un cotlon al conștiinței ce mă reprezintă pe mine mie însumi, o amplă ușurare, o respirație mai profundă a fiecărui plămân în parte.

Iată una dintre cele mai curioase impresii dobândite prin jocul întâlnirilor și neîntâlnirilor: să te afli singur într-o casă, de obicei aglomerată, zgomotoasă și străină. Te invadează, brusc, o senzație de posesiune absolută, de putere nemărginită și ușor de dobândit, de amplitudine – cum am spus –, de ușurare și împăcare.

Ce bine e să fii vast de singur! Să poți vorbi tare cu tine însuți, să te poți plimba fără să dai cu ochii de nimeni, să te lași în voie, cu scaunul pe spate, dus de o reverie pe care nici o chemare nu o întrerupe! Toată casa devine atunci o vastă câmpie, încăperea dobândește întinderea unei quinte.

Toate zgomotele sunt ceva străin, ca și cum ar aparține cu toatele unui univers apropiat, însă independent. Fiecare dintre noi ajunge, mai devreme sau mai târziu, să fie un rege. Spre așa ceva aspiram

cu toții, la urma urmei, iar cei mai plebei dintre noi – cine știe – visează cu o vigoare cu atât mai mare, cu cât aurul e mai fals. Devenim pentru o clipă rentierii universului și trăim, fără griji și nevoi, contând pe această pensie programată.

Ah, însă iată că, simțind ritmul cu care cineva urcă scara spre mine, îmi dau seama că cineva urmează să-mi întrerupă fericita solitudine. Imperiul meu implicit va fi invadat de barbari. Nu că pasul mi-ar dezvălui cine anume sosește, nici că mi-ar da un indiciu să recunosc mersul vreunuia dintre cei pe care-i cunosc. Se trezește în adâncul sufletului un instinct mai sigur ce-mi indică doar că spre mine se îndreaptă cel care urcă, cel care deocamdată nu este decât zgomot de pași, pe scara pe care brusc o zăresc în imaginație, fiindcă mă gândesc la cel care urcă. Da, e unul dintre funcționari. Se oprește, ușa se deschide, el intră. Îl văd pe de-a-ntregul. Iar el intrând mă întreabă: „Singur, dle Soares?“ Iar eu răspund: „Da, de puțină vreme...“ Iar el adaugă, în timp ce-și scoate vesta, cu un ochi privind-o pe cealaltă, cea veche, agățată în cuier: „Mare plictiseală când cineva stă singur, dle Soares, și apoi...“ „Mare plictiseală, nu încape vorbă“, răspund eu. „Te ia somnul“, zice el, în timp ce-și îmbracă vesta găurită și se îndreaptă spre birou. „Așa e“, adaug eu, surâzând. După care, întinzând mâna după tocul de scris uitat, îmi reiau locul pe graficul anonimei sănătăți a vieții normale.

410.

Există unii oameni care se așază, de câte ori pot, în fața oglinzii. Vorbesc cu noi, însă își adresează lor înșile amoroase ocheade. Uneori, așa cum se întâmplă cu toți îndrăgostiții, ei uită de conversație. Pe mine m-au simpatizat întotdeauna, fiindcă aversiunea mea dobândită la vârstă adultă față de aspectul meu fizic m-a împins de fiecare dată când mă aflam în prezența unei oglinzi să-i întorc hotărât spatele. Astfel, iar aceste persoane o recunoșteau instinctiv,

prin bunătatea cu care mă tratau, eu eram băiatul ascultător care le lăsa vanitatea să se desfășoare în voie și le abandona tribuna.

Nu erau niște oameni răi în ansamblu; luați unul câte unul, erau printre ei și buni, și răi. Dădeau dovadă de generozitate și de elanuri de tandrețe nebănuite la cineva nici prea-prea, nici foarte-foarte, dar și de josnicii și infamii greu de presupus la o ființă cât de cât normală. Zgârcenii, invidii, vane iluzii – iată la ce se rezumă toată această lume, și doar la așa ceva se reduce și acea parte de lume infiltrată în opera unor oameni de valoare care au poposit temporar prin astfel de locuri. (De observat bunăoară, în opera lui Fialho[1], invidia flagrantă, mojicimea, lipsa insuportabilă de eleganță...)

Unii dintre ei sunt hazlii, alții nu știu să fie decât hazlii, alții nici nu există. A fi spiritual în cafenele se reduce fie la a face glume pe seama celor absenți, fie la a fi insolent la adresa celor prezenți. Însă acestui gen de spirit abia dacă poți să-i spui mojicie. Nimic nu semnalează mai sigur sărăcia înzestrării mentale decât incapacitatea de a face glume altfel decât pe seama unor persoane.

Am venit, am văzut și, spre deosebire de ei, am învins. Fiindcă victoria mea înseamnă a vedea. Am știut să disting cât de mult se aseamănă între ele toate aceste aglomerări inferioare: și am aflat în această casă, unde închiriez o cameră cu luna, aceeași atmosferă sordidă pe care o emană toate cafenelele, cu excepția (grație tuturor zeilor) noțiunii de a reuși la Paris. Proprietara acestei case a îndrăznit pe vremuri, în momentele ei de iluzie, să viseze la o viață în Noile Cartiere, dar a scăpat de snobismul de a visa la o viață în străinătate, ceea ce mă face să am pentru ea un gând tandru.

De la această trecere pe la mormântul voinței păstrez amintirea unei plictiseli îngrozitoare, însoțită de câteva vorbe de duh.

Se duc la înmormântare, și s-ar părea deja că trecutul a fost uitat la cafenea, pe drumul spre cimitir, iar acum urmează să tacă.

---

1 Fialho de Almeida, medic și scriitor postromantic (1857-1911), a cărei operă are o puternică tentă naturalistă. Pessoa se referă, probabil, la volumul *A Cidade do Vicio* (1882).

...iar posteritatea le va ignora, iar acele vorbe vor rămâne pe veci ascunse sub molatica masă neagră a stindardelor câștigate în timpul pălăvrăgelii lor victorioase.

411.

Orgoliul este certitudinea emotivă pe care o avem despre propria noastră măreție. Vanitatea este certitudinea emotivă a faptului că alții văd la noi, sau că ne atribuie, o astfel de măreție. Cele două nu merg în mod obligatoriu mână-n mână, cum nici nu se exclud prin natura lor. Sunt diferite, dar și compatibile.

Când există singur, fără complimentul vanității, orgoliul se manifestă, în rezultate, ca timiditatea: cine se simte în sinea lui mare, dar nu crede că ceilalți văd la el pic de măreție, se teme să-și confrunte propriile idei despre sine cu opiniile pe care le-ar putea avea alții în ceea ce-l privește.

Atunci când vanitatea există singură, fără complementul orgoliului, caz posibil, dar rar, ea dă aceleași rezultate ca îndrăzneala. Dacă ești sigur că ceilalți cred în valoarea ta, nu te aștepți la nimic rău din partea lor. Poate exista curaj fizic fără vanitate; poate exista și curaj moral fără vanitate; însă nu poate exista îndrăzneală fără vanitate. Iar prin îndrăzneală se înțelege încrederea în inițiativă. Îndrăzneala, în schimb, poate fi lipsită de orice curaj, moral sau fizic, căci aceste trăsături de caracter sunt de o natură cu totul diferită și incomensurabile.

412.
Interval dureros

Nici orgoliul nu mă consolează. Ce m-ar îndreptăți să fiu orgolios, din moment ce nu sunt nici măcar propriul meu creator? Și, chiar dacă ar exista în mine anumite motive de mândrie, câte altele nu constituie deloc motive de mândrie!

Eu îmi zac viața. Chiar și în somn, sunt incapabil să schițez gestul de a mă ridica, atât de profund – până în spirit – sunt despuiat de putința de a ști să fac un efort.

Creatorii de sisteme metafizice, /.../ de explicații psihologice sunt încă novici când vine vorba de suferință. A sistematiza, a explica, ce altceva înseamnă dacă nu /.../ a clădi? Și toate acestea: a aranja, a dispune, a organiza ce altceva sunt dacă nu eforturi ce se realizează – deci, cât se poate de consternantă, o viață!

Pesimist? Nu, nu sunt. Fericiți cei care pot să-și traducă suferința în limbaj universal. În ceea ce mă privește, eu nu știu dacă lumea e bună sau rea și mi-e perfect egal, fiindcă durerea celorlalți, pe cât e de inoportună, pe atât mi-este mie de indiferentă. Cât timp ceilalți se abțin să plângă sau să geamă (ceea ce m-ar jena și m-ar irita), nu mă simt obligat să reacționez nici măcar cu o ridicare din umeri la suferința lor, atât de greu cântărește adânc în mine disprețul pentru ei.

Dar eu vreau să cred că viața se compune din semi-umbră și semi-lumină. Nu sunt un pesimist. Nu mă plâng că viața ar fi oribilă. Mă plâng doar că a mea este așa. Important pentru mine e doar faptul că exist, că sufăr și nu reușesc nici cel puțin să visez că aș putea să mă plasez undeva în exteriorul suferinței.

Visători fericiți sunt doar pesimiștii. Ei modelează lumea după imaginea lor și reușesc astfel să se simtă întotdeauna și pretutindeni în largul lor. Pe mine mă doare mai cu seamă această distanță care separă zgomotul și veselia lumii de tristețea și tăcerea mea apăsătoare.

Viața, cu toate durerile, hurducăturile și ideile ei preconcepute, pesemne că este veselă și agreabilă, ca o călătorie într-o veche diligență, în care te afli însă într-o companie plăcută.

În suferința mea nu pot întrezări nici un semn de Grandoare. Nu-mi dau seama dacă are așa ceva. Eu sufăr pentru lucruri atât de meschine și mă simt rănit de lucruri atât de banale, încât nu îndrăznesc să insult cu această ipoteză ipoteza că aș putea avea geniu.

Splendoarea unui superb soare care apune mă întristează, cu toată frumusețea lui. În fața unui asemenea spectacol îmi zic adesea: cât de plăcut trebuie să fie pentru un om fericit să-l contemple!

Cartea aceasta este un geamăt. Când va fi încheiată, poemele din cartea *Singur*[1] nu vor mai fi cele mai triste din Portugalia.

Comparate cu această suferință, toate celelalte mi se par false sau derizorii. Acelea sunt suferințe de oameni fericiți sau de oameni care trăiesc pe deplin și se plâng. Ale mele sunt suferințele unui prizonier al vieții, cineva special...

Între mine și viață...

Astfel încât, tot ceea ce este angoasant devine pentru mine vizibil. Iar tot ceea ce bucură mi-este imperceptibil. De altfel, am remarcat că durerea este mai degrabă văzută decât resimțită, iar veselia, mai mult resimțită decât văzută. Cine se abține să gândească și să vadă poate dobândi o oarecare satisfacție, ca misticii, ca vagabonzii și țiganii. Însă totul pătrunde, la urma urmelor, în casa noastră, prin fereastra observației și pe ușa gândirii.

413.

A trăi din vis pentru vis, demontând universul și recompunându-l, distrat, conferă mai mult farmec momentelor în care visăm. Însă e nevoie să te abandonezi conștient visului, perfect conștient de inutilitatea acestei activități. Să ignori viața cu întreg corpul, să te desprinzi de realitate cu toate simțurile tale, să renunți la iubire cu tot sufletul tău. Să umpli inutil cu nisip gălețile de mers la fântână, apoi să le golești și să le umpli din nou, totul cu o perfectă zădărnicie.

---

1 Aluzie la volumul de versuri *Só* al poetului António Nobre, mort la vârsta de 33 de ani, în 1900, a cărui tristețe a devenit emblematică pentru literatura portugheză.

Să împletești ghirlande pentru ca imediat după aceea să le desfaci de tot, minuțios.

Să iei toate culorile și să le amesteci pe paletă, fără să ai însă în fața ochilor nici o pânză de pictat. Să ceri să ți se aducă piatră de ascuțit unelte, fără să ai nimic de ascuțit și fără să fii sculptor. Să transformi totul în ceva absurd, prelungind inutil sterilitatea clipelor. Să te joci de-a v-ați-ascunselea cu conștiința de a trăi.

Să asculți ceasurile care ne spun că existăm, dar cu un surâs fin și neîncrezător. Să vezi cum Timpul pictează lumea și să ajungi la concluzia că acest tablou este nu numai fals, dar și zadarnic.

Să gândești în fraze care se contrazic, să vorbești tare cu sunete care nu sunt sunete și cu culori care nu sunt câtuși de puțin culori. Să spui – și, de asemenea, să înțelegi, ceea ce este imposibil – că noi avem conștiința faptului că nu avem conștiință și că nu suntem ceea ce suntem. Să explici toate astea prin intermediul unui sens ocult și paradoxal, sens pe care lucrurile l-ar poseda pe partea cealaltă a lucrurilor, partea divină, dar nici să nu crezi prea mult în această explicație, ca să nu fii nevoit să o abandonezi.

Să sculptezi din materia unei tăceri nule tot ceea ce visăm că ar trebui spus. Să faci să înțepenească în lenevea lă toate planurile tale de acțiune.

Și mai presus de toate, ca un cer unic și senin, groaza de a trăi planează înstrăinată.

414.

Dar peisajele visate de noi nu sunt decât fumuri care se ridică din peisajele știute de noi, iar plictiseala de a le visa este aproape la fel de mare ca plictiseala de a privi spre lume.

415.

Personajele imaginare sunt mai bine reliefate și mai adevărate decât personajele reale.

Lumea mea imaginară a fost întotdeauna pentru mine singura mea lume adevărată. Nicicând nu am trăit iubiri mai reale, mai pline de vervă, de sânge și de viață decât prin personajele pe care eu însumi le-am creat. Cât de leale mi-au fost! Mi-e dor de ele, pentru că trec și ele, ca toate celelalte...

416.

Uneori, în dialogurile cu mine însumi din rafinatele înserări ale Imaginației, în obosite colocvii care au loc în crepusculul unor presupuse saloane, în acele intervale ale conversației când rămân singur cu un interlocutor care-mi seamănă mai mult decât ceilalți, mă întreb care să fie adevărata explicație a faptului că epoca noastră științifică nu și-a extins voința de a înțelege și asupra temelor artificiale. Iar una dintre întrebările asupra cărora stărui cu cea mai mare apatie este următoarea: de ce nu se alcătuiește, în afara obișnuitei psihologii pentru creaturi umane și inumane, o psihologie – care ar trebui să existe – a figurilor artificiale și a creaturilor care-și petrec existența doar în desenul covoarelor și în tablourile noastre? Tristă noțiune despre realitate are acela care o limitează la organic și nu admite ideea că poate exista un suflet în interiorul statuilor și al broderiilor. Oriunde există formă, există și suflet.

Aceste considerații pe care le împărtășesc cu mine însumi nu trebuie să fie socotite plicticoase, ci doar o elucubrație științifică, nici mai bună, nici mai proastă decât cele existente. Iată de ce, înainte de a avea și chiar de nu voi avea un răspuns, presupun că așa ceva ar fi actualmente posibil; și mă abandonez, cu analize interioare,

viziunii imaginate sub diferitele aspecte ale acestui *desideratum* realizat. De îndată ce mă gândesc, văd ivindu-se din interiorul viziunii spiritului meu tot felul de savanți, aplecați deasupra unor stampe, deși ei știu prea bine că sunt goale; specialiști în microscopia țesăturilor își fac apariția din covoare, fizicieni, specialiști în largul desen al acestora și în magia contururilor, chimiști, evident, specializați în ideea formelor și culorilor din tablou, geologi ai straturilor de figuri de pe canapele, psihologi, în sfârșit – cei mai importanți –, care notează rând pe rând și consemnează senzațiile pe care trebuie să le simtă o statuie, ideile care pot străbate psihicul îngust al unei figuri de pe un tablou sau vitraliu, impulsurile nebune, pasiunile desfrânate, compasiunile și urile ocazionale /.../ care introduc în conștiință un soi aparte de fixitate și un soi de moarte în eternele gesturi josnice, din conștiințele nemuritoare ale figurilor din țesături.

Mai mult decât toate artele, literatura și muzica se pretează la subtilitățile unui psiholog. Personajele de roman sunt – cum știe toată lumea – la fel de reale ca oricare dintre noi. Iar anumite aspecte ale sunetelor au un suflet înaripat și involt mai compatibil cu psihologia și sociologia. E bine ca ignoranții să știe – există societăți complexe înlăuntrul culorilor, sunetelor și frazelor, există regimuri politice și revoluții, monarhii, /.../ – există în absolut, nu în chip metafizic –, în conjunctura instrumentală a simfoniilor, în întreg organismul unei nuvele, în metrii pătrați ai unui tablou complex, unde se bucură, suferă și se amestecă atitudinile colorate ale războinicilor, ale îndrăgostiților sau ale personajelor simbolice.

Când se sparge una dintre ceștile colecției mele japoneze eu visez că trebuie căutată originea acestei întâmplări în ceva mult mai complex decât simpla stângăcie a mâinilor servitoarei, poate în neliniștea de pe chipurile figurilor care locuiau pe ovalul acelei /.../ de faianță; explicația tenebroasă a unei sinucideri nu mi se pare exagerată. Folositu-s-au oare figurile de pe ceașcă de servitoare

cum m-aș putea eu folosi de un revolver? Dacă știi asta, te situezi dincolo de știința modernă, și cât de bine știu eu!

417.

Nu cunosc plăcere mai mare decât cea a cărților; însă citesc puțin. Cărțile sunt niște prezentări în fața viselor, și nu are nevoie de nici un fel de prezentare cel care, cu ușurința firească a vieții, intră în conversație cu ele.

N-am putut niciodată să citesc o carte abandonându-mă total; de fiecare dată, în mod progresiv, comentariul inteligenței sau cel al imaginației interveneau să tulbure firul povestirii. După câteva minute, eu eram cel care scria cartea, iar ceea ce era scris nu se afla niciunde.

Lecturile mele predilecte sunt o perindare repetitivă a cărților banale care dorm cu mine la căpătâi. Există două care nu mă abandonează niciodată – *Retorica* părintelui Figueiredo[1] și *Reflecții asupra limbii portugheze*, cartea părintelui Freire[2]. Aceste cărți le recitesc metodic; și, dacă e sigur că le-am citit deja de mai multe ori, la fel de sigur este că pe nici una din ele nu am citit-o de la cap la coadă. Le datorez acestor cărți un soi de disciplină de care eu sunt aproape incapabil – o regulă obiectivă de a scrie, o lege care constituie rațiunea lucrurilor de a fi scrise.

Stilul afectat, claustral, frust, al părintelui Figueiredo e o disciplină care face deliciul priceperii mele. Iar avansarea, aproape întâmplătoare, a părintelui Freire îmi alimentează spiritul fără să-l obosească, mă instruiește fără ca eu să bag de seamă. E vorba despre spirite erudite și liniștite, ceea ce convine faptului că mie îmi lipsește pornirea de a fi ca ei sau ca oricine altcineva.

---

1 P. Figueiredo, latinist și teolog din secolul al XVIII-lea.

2 Francisco José Freire (1719-1773), principalul teoretician al școlii Arcádia Lusitana, cunoscut de asemenea sub numele Cândido Lusitano (N. ed. Zenith).

Citesc și mă abandonez nu lecturii, ci mie însumi. Citesc și adorm și am impresia că găsesc în intervalul dintre vise figurile de retorică ale părintelui Figueiredo, iar din fermecate poieni îl aud pe părintele Freire învățându-ne că trebuie să pronunțăm Magdalena, fiindcă Madalena spun numai oamenii de rând.

418.

Detest lectura. Paginile necunoscute mă plictisesc încă înainte de-a le citi. Sunt capabil să citesc numai ceea ce cunosc. Cartea mea de căpătâi este *Retorica* părintelui Figueiredo, în care citesc noapte de noapte, pentru a mia oară, descrierea, făcută în stil mănăstiresc lipsit de ezitări, a figurilor de retorică, ale căror nume, citite pentru a mia oară, încă îmi rămân nefixate. Însă mă las antrenat de acest limbaj /.../, iar dacă mi-ar lipsi acele cuvinte juste aș dormi neliniștit.

Îi datorez mai cu seamă cărții părintelui Figueiredo, cu exageratul lui purism, grija relativă de care dau dovadă – atât cât sunt capabil – atunci când folosesc limba în care mă descriu, precum și proprietatea termenilor /.../

Și citesc:
(aici ar trebui un fragment din părintele Figueiredo)
– pompos, [...] și rece,
iar aceasta mă consolează de faptul că trăiesc.
Sau încă:
(aici un fragment despre figurile de stil)
care revine în prefață.

Din punct de vedere verbal, nu exagerez deloc: simt toate acestea.

Așa cum unii pot să citească fragmente din Biblie, eu citesc fragmente din această *Retorică*. Am avantajul tihnei și al lipsei de devoțiune.

419.

Mărunțișuri de-ale vieții, lucruri neînsemnate și naturale ale realității banale de zi cu zi, praf care subliniază cu o trăsătură imperceptibilă și grotescă tot ceea ce este sordid și josnic în viața mea omenească. Așa ceva se ridică din Catastiful larg deschis sub ochii mei, în care viața visează la depărtările Orientului; mai apoi inofensiva glumă a șefului de serviciu, care jignește întreg universul; iar pe urmă să nu uiți să-i amintești patronului că l-a căutat prietena lui, doamna cutare, și trebuie să-i telefoneze... totul în miezul meditației despre pasajul cel mai asexuat al unei teorii estetice și mentale.

Apoi și prietenii – cu toții cât se poate de bravi, băieți buni, mai mare dragul să le vorbești, să iei masa de prânz cu ei sau cina, dar toate rămânând, nu știu cum, atât de sordide, de reale, de mărunte, lăsându-ți sentimentul că nu se poate ieși din dugheana cu stofe, chiar dacă ești pe stradă, că dai mereu cu nasul de registre contabile, chiar dacă ești într-o călătorie peste graniță, și că nu poți scăpa de patron, chiar dacă ești în infinit.

Toată lumea are un șef de birou capabil de glume nesărate, toată lumea are spiritul rătăcind în afara întregului univers. Toată lumea are un patron și o prietenă a patronului, iar o sonerie de telefon țârâie în momentul cel mai nepotrivit, tocmai când se lasă o seară admirabilă... iar prietenele amabile se scuză sau chiar riscă să îl bârfească pe prietenul ce absentează, plecat să ia ceaiul cu altele, [precum] știm cu toții.

Însă noi, toți cei care visăm, chiar dacă nu visăm într-un birou din cartierul Baixa, nici în fața unui registru dintr-un magazin de stofe, cu toții avem în față un registru contabil – fie că e vorba de femeia cu care ne-am căsătorit, fie de administrarea unui viitor după ce a fost primită o moștenire, fie că e vorba de orice altceva, numai să existe la modul concret.

Noi, cu toții, cei care visăm și gândim, suntem niște contabili-adjuncți și alți mici funcționari în te miri ce magazine de stofe sau

alte soiuri de magazine dintr-un cartier Baixa oarecare. Facem socoteli și pierdem; adunăm și trecem mai departe; calculăm bilanțul, iar soldul invizibil ne e întotdeauna defavorabil.

Scriu cuvintele și ele surâd odată cu mine, însă am sentimentul că inima mea ar putea să se spargă, să se facă țăndări ca un obiect ce se sparge, în bucăți, în fragmente, în tot felul de resturi aruncate la lada de gunoi, pe care gunoierul o saltă dintr-o singură mișcare pe umăr și o transportă spre eternul camion ce adună resturile tuturor Consiliilor Locale.

Între timp totul rămâne larg deschis și frumos împodobit, în așteptarea Regelui care va să vină, și deja a sosit; iar pulberea iscată în urma cortegiului său este o nouă ceață plutind peste lentul orient, și lăncile oștirilor sale strălucesc undeva-n depărtare, ca și când el ar răsări.

420.
Marș funebru

Figuri hieratice, ierarhii necunoscute se aliniază de-a lungul coridoarelor în așteptarea ta – paji cu dulci plete aurii, tineri /.../ ghicindu-se prin strălucirea împrăștiată a lamelor dezvelite, prin sclipirea intermitentă a înaltelor căști și podoabe pe care le poartă, prin lucirile sumbre de mătăsuri și aur mat.

Tot ceea ce duce la îmbolnăvirea imaginației, tot ceea ce, funebru fiind, ne doare în fastuoasele noastre ceremonii și ne plictisește în momentele noastre de victorie, misticismul neantului, asceza absolutei negații.

Nu cele șapte picioare de pământ rece care închid niște ochi deja închiși sub împărăția fierbintelui soare și lângă iarba cea verde, ci moartea care e mai presus decât viața noastră și este o viață ea însăși – o moarte-prezență într-un dumnezeu oarecare, necunoscutul dumnezeu care aparține religiei Dumnezeilor mei.

Și Gangele trece prin Rua dos Douradores. Toate epocile se regăsesc în această cameră strâmtă – amestecul /.../ succesiunea multicoloră a obiceiurilor, distanțele dintre popoare și infinita varietate a națiunilor.

Iar aici, în extaz, numai pe această stradă, eu știu să aștept Moartea înconjurat de săbii și turnuri crenelate.

421.
Călătorie în interiorul capului meu

Aici, de la etajul patru ce dă spre infinit, în intimitatea plauzibilă a asfințitului ce tocmai se produce, stând la fereastră ca să prind începutul apariției stelelor, reveriile mele își potrivesc pasul în funcție de distanța călătoriilor prin țări necunoscute, sau presupuse, sau pur și simplu imposibile.

422.

Răsare din părțile răsăritene blonda lumină de lună aurie. Iar dâra pe care-o lasă pe suprafața largă a fluviului desfășoară șerpi marini.

423.

Sub mătăsuri prolixe și purpure perplexe, imperiile și-au continuat drumul lor de moarte printre draperiile exotice de pe marile bulevarde împodobite de sărbătoare și cu luxurianța prapurilor care fixau popasurile ceremoniilor. Baldachinele trecură. Străzi, și mohorâte, și cochete, se deschideau dinaintea procesiunilor. Armele sclipeau rece în greoaiele înaintări ale coloanelor inutile. Uitate erau grădinile din mahalale și jeturile de apă, simple

prelungiri ale lucrurilor abandonate, și se auzeau căzând râsete-n depărtare, printre amintiri de lumină, totuși nu fiindcă statuile de pe alei ar fi început să vorbească și nu pentru că s-ar fi pierdut, printre înșiruirile galbenei vegetații, tonurile tomnatice de culoare ce tiveau marginea mormintelor. Halebardele marchează încrucișări de străzi din vremurile ceremoniale, verdele-negru, violetul-fanat și roșul-vișiniu al costumelor; piețe părăsite în mijlocul debandadelor; și nu vom revedea nicicând strecurându-se printre stâlpii de piatră, pe unde noi pășim, umbrele lăsate de profilul apeductelor.

Răpăitul îndesat al tobelor tremură în această oră tremurândă.

424.

Zi de zi, vedem întâmplându-se-n lume lucruri care nu pot fi explicate prin legile pe care le cunoaștem noi despre lucruri. Zi de zi, vorbim despre ele o clipă pentru a le uita de îndată, iar același mister care le-a scos la suprafață le ia cu sine, transformând enigma în totală uitare. Iată legea căreia se supun cele ce se cuvin să fie uitate, fiindcă nu pot fi explicate. Lumea vizibilă continuă să asculte de lumina soarelui. Dar tot restul ne pândește din umbră.

425.

Însuși visul ajunge să mă obosească. Exersându-l, am dobândit o asemenea luciditate, încât reușesc să văd toate lucrurile pe care le visez ca și cum ar fi reale. Deci tot ceea ce ar putea să le pună în valoare ca visuri pentru mine se soldează cu o pierdere.

Oare mă visez celebru? Dacă mă visez celebru, simt în același timp și toată detașarea de care am parte odată cu gloria, toată pierderea intimității și a anonimatului ce o însoțesc în mod dureros.

426.

A considera că angoasa noastră cea mai profundă este un incident fără importanță nu numai pentru viața universului, dar chiar și pentru viața sufletului nostru – iată începutul înțelepciunii. Iar a gândi astfel chiar în timp ce te afli pe culmile acestei angoase este totala înțelepciune. În clipa când suferim, durerea umană ni se pare infinită. Însă durerea umană nu este infinită, știut fiind că nimic din cele omenești nu este infinit și nici durerea noastră nu are nimic în plus decât faptul că ne aparține.

De câte ori nu mi s-a întâmplat, sub apăsarea unei plictiseli similare cu nebunia sau a unei angoase ce părea că o depășise, să mă opresc brusc, ezitând înainte să mă revolt, și să ezit, oprindu-mă înainte să încep să mă divinizez. Durere de a nu cunoaște misterul lumii, durere fiindcă nu ne iubim unii pe alții, durere de a fi nedrepți unii cu alții, durere de a simți viața apăsându-ne cu toată greutatea ei, sufocându-ne, întemnițându-ne, durere de dinți, de pantofi care strâng – cine să poată spune care dintre ele e cea mai puternică în sine, sau în noi, sau în ființele care există în general?

Pentru unii dintre cei care îmi vorbesc sau mă ascultă, eu sunt o ființă insensibilă. Cu toate acestea, eu cred că sunt mai sensibil decât vasta majoritate a oamenilor. Eu sunt, de fapt, un sensibil care se cunoaște bine pe sine și care, astfel, cunoaște sensibilitatea.

Ah, nu e adevărat că viața trebuie să fie dureroasă sau că e dureros să te gândești la existență. Adevărat este doar că durerea noastră devine serioasă și gravă numai atunci când ne prefacem că este. Dacă am rămâne noi înșine, ea ar trece cum a și sosit și s-ar ofili așa cum crescuse. Totul este neant, iar în el e cuprinsă și durerea noastră.

Scriu toate acestea sub presiunea interioară a unei plictiseli care pare să dea peste margini sau să aibă nevoie de mai mult

spațiu decât sufletul meu ca să se simtă-n voie; sub presiunea tuturor și a totului care mă strânge de gât și mă înnebunește; sub presiunea unui sentiment fizic de lipsă generală de înțelegere care mă tulbură și mă sufocă. Îmi ridic ochii spre cerul gol și indiferent, îmi întind obrajii spre inconștienta răcoare adusă de vânt, închid pleoapele după ce am privit, uit de fața mea după ce am simțit-o. Nu mă închipui cu trăsături mai avantajoase, mă reprezint pur și simplu altcumva. A mă vedea pe mine însumi mă eliberează de mine. Aproape că surâd, nu fiindcă m-aș înțelege, ci fiindcă, devenind un altul, am încetat așadar de a mai putea să mă înțeleg. Sus pe cer, ca un neant devenit vizibil, un norișor pare să confirme cu scama lui alburie că întreg universul a fost uitat de tot.

427.

Reveriile mele: pentru că eu îmi creez *prieteni* atunci când visez, eu cu ei îmi petrec vremea. Cu imperfecțiunile lor diferite.

A fi pur, nu ca să fii nobil sau puternic, ci pentru a fi tu însuți. Cine dăruiește iubire pierde iubire.

A renunța la viață pentru a nu renunța să fii tu însuți.

Femeia – sursă ideală de reverii. Nu trebuie s-o atingi.

Învață să separi ideea de voluptate de ideea de plăcere. Învață să te bucuri, în toate, nu de ceea ce sunt ele, ci de ideile și de reveriile pe care ele le suscită. (Fiindcă nimic nu este ceea ce este, dar visurile rămân întotdeauna visuri.) Iată de ce, ca să le păstrezi, nu trebuie să te atingi deloc. Dacă le atingi, visul tău va muri, iar obiectul atins va ocupa senzația ta.

A vedea și a auzi sunt singurele lucruri nobile din viață. Celelalte sunt plebee și carnale. Singura aristocrație constă în a nu atinge niciodată. A nu te apropia niciodată de ceva – iată noblețea.

428.
Estetica indiferenței

Visătorul trebuie să se străduiască să simtă față de fiece lucru indiferența netă pe care acesta, ca lucru și cauză, i-o produce.

A ști, cu un instinct prompt, să extragi din fiecare obiect sau eveniment acea parte existentă în el demnă de a fi visată, abandonând, mort pentru Lumea Exterioară, tot ceea ce ține de natura lui reală – iată ce trebuie să caute înțeleptul să realizeze în sine însuși.

A nu simți niciodată sincer propriile-ți sentimente, a înălța palidul tău triumf până la punctul ce-ți permite să privești cu indiferență chiar și propriile ambiții, dorințe și pofte; a trece pe lângă propriile-ți bucurii și angoase cum te strecori pe lângă o persoană care-ți este indiferentă.

Cea mai mare dovadă de stăpânire de sine este indiferența față de noi înșine, socotind că trupul și sufletul nu sunt decât casa și moșia unde Destinul a decis că trebuie să ne petrecem viața.

A trata propriile tale visuri și dorințele cele mai intime de la înălțime, *en grand seigneur*[1], cu un soi de intimă delicatețe în faptul de a te abține să le remarci. A fi pudic cu tine însuți; a înțelege că atunci când ești numai cu tine nu ești singur, că suntem martori pentru noi înșine și că este așadar important să ne comportăm față de noi așa cum o facem față de străini, cu o studiată și senină linie de conduită exterioară, indiferentă, fiindcă este aristocratică, și rece, fiindcă este indiferentă.

Dacă vrem să nu decădem în propriii noștri ochi, e destul să ne deprindem să nu mai avem ambiții și pasiuni, nici dorințe, nici

---

1 Ca un mare domn (fr.).

speranțe, nici impulsuri și nici stări de neliniștire. Dacă vrem să reușim, e suficient să ne amintim constant că ne aflăm în prezența noastră, că nu suntem niciodată singuri și ca atare nu ne putem permite o postură lejeră. Vom păstra astfel sub control atât înclinația pentru pasiuni, cât și pe cea pentru ambiții, fiindcă pasiunile și ambițiile sunt tot atâtea puncte slabe ale armurii noastre; nu ne vor încerca nici dorințele, nici speranțele, fiindcă amândouă sunt atitudini meschine și lipsite de eleganță; nici nu vom avea impulsiuni și neliniștiri, fiindcă agitația constituie o lipsă de delicatețe în ochii celorlalți, iar nerăbdarea e întotdeauna o mârlănie.

Aristocrat este omul care nu uită nicicând că nu se află niciodată complet singur; iată de ce eticheta și protocolul sunt apanajul aristocraților. Să interiorizăm în sinea noastră aristocratul. Să-l scoatem din saloanele și grădinile lui spre a-l introduce în sufletele noastre și în conștiința faptului că existăm. Să adoptăm întotdeauna față de noi înșine respectarea etichetei și a protocolului, cu gesturi studiate, ca și când ar fi destinate altora.

Fiecare dintre noi în parte este o mică societate, un cartier întreg de Mister; se cuvine măcar să imprimăm eleganță și distincție vieții din acest cartier, să-i oferim serbările senzațiilor noastre marcate de reținere, dar alese, și să dăm tonul unei sobre curtoazii la festinul gândurilor noastre. În jurul nostru, alte suflete ar putea foarte bine să-și încropească tot felul de mahalale sărace și murdare; noi să delimităm fără ezitare unde începe și unde sfârșește cartierul nostru, iar totul în el să fie nobil și senin, sculptat cu sobrietate, estompat, fără nimic bătător la ochi, de la fațada prestigioasă a edificiilor până în odăile secrete ale timidităților noastre. Să știm să-i aflăm fiecărei senzații calea cea mai senină spre realizarea ei. Iar a face dragoste să se reducă doar la umbra unui vis de iubire, palid și tremurător interval între crestele unor valuri mărunte bătute de clarul lunii. Să transformăm dorința în ceva util și inofensiv, ca un delicat surâs al sufletului aflat în intimitate cu sine însuși; să facem din ea ceva care nicicând nu visează să se realizeze, nici să se

exprime. Să adormim ura ca pe un șarpe captiv și să-i spunem spaimei să nu păstreze, cu toată capacitatea ei de expresie, decât agonia din priviri, și doar pe cea din privirea sufletului nostru, singura atitudine compatibilă cu estetica.

429.

În toate împrejurările vieții, în toate situațiile și contactele, întotdeauna am fost, pentru toată lumea, un intrus. Sau cel puțin am fost un străin. Că e vorba de părinții mei sau de simple cunoștințe, întotdeauna am fost perceput drept cineva venit din afară. Nu zic că nu am și fost așa, măcar o dată, în mod intenționat. Dar era dintotdeauna pricina atitudinii spontane pe care, în general, o manifesta anturajul față de mine.

Pretutindeni, toată lumea m-a tratat întotdeauna cu simpatie. Însă puțini sunt, cred eu, cei care să fi avut parte de mai puține țipete, încruntări de sprâncene și reprobări. Simpatia care mi se arăta întotdeauna era în toate cazurile lipsită de afecțiune. Pentru cei în mod natural apropiați mie eu am fost întotdeauna doar un soi de oaspete care, invitat fiind, e bine tratat, însă doar cu atenția pe care o acorzi cuiva străin și cu lipsa de afecțiune pe care o merită intrusul.

Nu mă îndoiesc că atitudinea altora față de mine provine în principal dintr-o cauză obscură, datorată în mod intrinsec propriului meu temperament. Poate că afișez o răceală comunicativă, care îi obligă, în ciuda voinței mele, pe ceilalți, să răspundă în același fel modalității mele sumare de a simți.

Grație caracterului meu, leg repede cunoștințe. Simpatia celorlalți pentru mine nu se lasă așteptată. Însă ea nu e însoțită niciodată de afecțiune. N-am avut parte niciodată de atașamentul cuiva. Să fiu iubit mi s-a părut întotdeauna ceva imposibil, ceva comparabil cu presupunerea că un străin m-ar putea tutui.

Nu știu dacă toate acestea mă fac să sufăr sau dacă le accept ca pe un destin indiferent, ce nu implică nici suferință, nici resemnare.

Întotdeauna am vrut să plac. Şi am suferit întotdeauna că nu găseam decât indiferenţă. Orfan al Fortunei, am nevoie şi eu, ca orice orfan, să fiu obiectul afecţiunii cuiva. În privinţa afecţiunii am rămas mereu înfometat. Şi m-am adaptat atât de bine la această foame inevitabilă, încât, adesea, nici nu-mi dau seama dacă mai am nevoie să mă hrănesc.

Oricum, cu sau fără, viaţa mă doare.

Ceilalţi găsesc întotdeauna pe cineva care se ataşează de ei. Eu nu am cunoscut nici măcar pe cineva care să se gândească să se ataşeze de mine. Se ataşează de ceilalţi; eu sunt tratat corect, nimic mai mult.

Recunosc în mine aptitudinea de a inspira respect, dar nu şi afecţiune. Din nefericire, nu am făcut nimic care să-mi inspire mie însumi un astfel de respect, aşa că nu prea văd pe nimeni înghesuindu-se să mă respecte cu adevărat.

Uneori cred că îmi place să sufăr. Dar, la drept vorbind, aş prefera altceva.

Nu am nici calităţile unui şef, nici pe cele ale unui subaltern. Şi nu le am nici pe cele ale cuiva mulţumit cu soarta lui, cele demne de preţuit atunci când celelalte lipsesc.

Alţii, mai puţin inteligenţi decât mine, sunt mult mai puternici.

Îşi croiesc mai bine drumul în viaţă; îşi administrează mai abil resursele de inteligenţă. Eu am toate calităţile cerute să pot exercita o influenţă, mai puţin arta de a o face sau, dacă vreţi, chiar dorinţa de a voi s-o fac.

Dacă într-o zi voi iubi, nu voi fi iubit.

E destul să-mi doresc un lucru, ca să-l văd imediat murind. Destinul meu totuşi nu dispune de acea teribilă forţă care să-l facă mortal pentru ceva. Are numai franchețea de a fi, prin intermediul lucrurilor, mortal pentru mine.

430.

După ce am constatat cu câtă luciditate și coerență logică anumiți nebuni justifică, pentru ei înșiși, dar și pentru ceilalți, ideile lor delirante, mi-am pierdut pentru totdeauna ferma certitudine în luciditatea lucidității mele.

431.

Una dintre marile tragedii ale vieții mele – însă de felul tragediilor care se întâmplă în umbră și în zona subterfugiilor – vine din faptul că nu pot să simt nimic în mod natural. Sunt și eu în stare, ca toată lumea, să iubesc și să urăsc, să-mi fie teamă sau să mă entuziasmez; însă nici iubirea, nici ura, nici teama, nici entuziasmul nu sunt, în cazul meu, cu adevărat ceea ce sunt ele de fapt. Fie că le lipsește ceva, fie că le prisosește. Sigur e doar faptul că au cu toatele ceva diferit, iar ceea ce simt eu nu se potrivește cu viața.

La spiritele despre care se spune că sunt calculate – termen care le definește perfect – sentimentele sunt limitate sau apar modificate din pricina calculului, a grijii egoiste. La spiritele numite pe bună dreptate scrupuloase, se remarcă un decalaj identic față de instinctele naturale. Eu manifest în definirea sentimentului o confuzie asemănătoare, deși nu sunt nici calculat, nici scrupulos. Simt pur și simplu greșit, nu am nici o scuză. Eu îmi denaturez instinctiv instinctele. Fără să vreau, vreau eronat.

432.

Sclav și al temperamentului, și al circumstanțelor, insultat de indiferența oamenilor, dar și de afecțiunea lor față de ceea ce se presupune că aș fi eu –

iată insultele umane pe care mi le rezervă Destinul.

433.

Am trecut printre ei ca un străin, însă nimeni n-a văzut că eram. Am trăit printre ei ca un spion, însă nimeni, nici măcar eu însumi, n-a bănuit cine sunt. Mă credeau cu toții un soi de rudă: nimeni nu știa că mă schimbaseră la naștere. Așa că am fost egalul celorlalți, fără să le semăn, frate cu toți, dar fără să fiu din familie.

Eu sosisem dinspre ținuturi binecuvântate, din peisaje mai frumoase decât viața, însă nu am vorbit cu nimeni decât cu mine însumi despre acele locuri; și cu nimeni nici despre acele peisaje din vis. Pașii mei semănau cu pașii celorlalți, pe podele și dale de piatră, dar inima mea rătăcea undeva departe, chiar de bătea aproape, fals senior al unui trup exilat și straniu.

Nimeni nu m-a recunoscut sub masca identității mele cu ceilalți și nici n-a înțeles că era vorba de o mască, cum nimeni nu știa că există și mascați pe această lume. Nimeni n-a presupus că alături de mine trăiește mereu un altul, care în fond eram eu. M-au crezut întotdeauna identic cu mine însumi.

Mi-au deschis larg ușile caselor lor, mi-au strâns mâinile în mâinile lor, m-au zărit trecând pe stradă ca și cum eu eram cel care trecea; însă cel care sunt eu cu adevărat nu s-a aflat niciodată în respectivele camere, pe cel pe care-l trăiesc cu adevărat nu există mâini să-l fi întâmpinat, pentru cel pe care-l cunosc a fi eu nu există străzi pe care el să treacă, de nu cumva e vorba de toate străzile,

nici pe care el să poată fi zărit, de nu cumva se întâmplă ca el însuși să fie toți ceilalți.

Trăim cu toții distanți și anonimi; disimulați, suferim, ignorați. La unii însă această distanță între o ființă și ei înșiși nu e niciodată vizibilă; în cazul altora, ea este din când în când iluminată, sub un fascicul de oroare sau durere, de un felinar infinit; însă pentru ceilalți nu e vorba decât de obișnuita durere constantă din viața de zi cu zi.

Știind prea bine că cine suntem nu privește pe nimeni, că ceea ce gândim și simțim rămâne întotdeauna doar o traducere, că ceea ce voim nu ne și dorim, și nimeni nu și-a dorit-o vreodată, știindu-le pe toate acestea clipă de clipă, simțindu-le pe toate acestea în fiecare sentiment nu înseamnă că ești străin în propriul tău suflet, exilat în propriile tale senzații?

Iar mascatul, cel care până acum privea nemișcat o altă față cu mască aflată la colțul străzii, în conversație cu un om fără mască, în această noapte de sfârșit de carnaval, a întins până la urmă mâna și a salutat râzând. Mai apoi, omul natural a cotit spre stânga, la colțul străzii transversale pe care stătea. Masca – un domino nu prea reușit – s-a îndepărtat în direcția opusă, dispărând printre umbre și lumini întâmplătoare, într-o despărțire definitivă și străină de toate cele la care mă gândeam eu. Numai atunci mi-am dat seama că pe stradă se mai afla și altceva decât felinarele aprinse; era, dincolo de zona luminată de ele, un tulburător și vag clar de lună, ocult, mut, plin de nimic, ca viața...

434.
Claruri de lună

...umed mânjit cu un castaniu stins

...peste avalanșa clar decupată a acoperișurilor suprapuse, albul cenușiu al lunii, umed mânjit cu un castaniu stins.

435.

... și se denivelează în conglomerate de întuneric, subliniate pe o singură parte cu alb, cu nuanțe albăstrii de nacru rece.

436.

(ploaie)

Iar până la urmă – o zăresc cu intermitențe – deasupra întunecimii care tronează peste lucitoarele acoperișuri, lumina rece de dimineață călâie iradiază ca un supliciu de Apocalipsă. Iată încă o dată această imensă noapte a luminozității care sporește. Încă o dată avem parte de oribila repetare – ziua, viața, utilitatea fictivă, activitatea fără soluție. Și încă o dată personalitatea mea fizică, vizibilă, socială, transmisibilă prin cuvinte ce nu spun nimic, utilizabilă prin inițiativele altora și prin acțiunea unor conștiințe străine. Sunt eu încă o dată cel care nu sunt. Odată cu mijirea acestor luciri de tenebre ce strecoară incertitudini cenușii printre șipcile obloanelor de la ferestre – departe de a fi ermetice, Dumnezeule! –, simt că nu voi mai putea profita multă vreme de refugiul de a sta în pat, întins, chiar dacă nu pot să dorm, de a visa, fără să știu că mai există și adevăr, și realitate, înfofolit în căldura proaspătă a unor cearșafuri curate și, în ciuda confortului, abandonat în ignoranța că am un trup. Simt că începe să-mi fugă fericita inconștiență grație căreia mă bucur de starea mea conștientă, somnolența animalică din adâncul căreia stau la pândă, ca între două pleoape de motan tăvălit la soare, cât și mișcările pe care le descrie logica imaginației eliberate. Simt că încep să dispară privilegiile penumbrei, precum și leneșele râuri întrevăzute sub rămurișul genelor mele, ca și susurul cascadelor, pulsând în zbaterea lentă a sângelui meu la tâmple, precum și vaga persistență a ploii. Simt că mă pierd treptat-treptat, până voi ajunge să devin viu.

Nu știu dacă dorm sau dacă doar simt că dorm. Nu visez într-un interval precis, însă percep, atent, ca și cum aș începe să mă trezesc dintr-un somn în care n-am dormit, cele dintâi zgomote ale vieții orașului, urcând, ca o inundație, din nedeslușita parte de jos unde se află străzile lăsate acolo de Dumnezeu. Sunt sunete vioaie, filtrate de tristețea ploii ce cade și care, poate, chiar a încetat să cadă – din moment ce acuma n-o mai aud –, nimic altceva decât cenușiul excesiv al fâșiilor de lumină avansând, printre umbre de o luminozitate nesigură, insuficientă în acest ceas al dimineții, despre care nici nu știu cât este. Sunt sunete vioaie și împrăștiate, care îmi fac rău la inimă, de parcă odată cu ele ar veni cineva să mă cheme la un examen sau să mă ducă la o execuție. Fiece zi pe care o simt trezindu-se din culcușul ei, aflat nu știu unde, mi se pare că va aduce un eveniment important în viața mea pe care nu voi avea curajul să-l înfrunt. Fiece zi pe care o simt ridicându-se din patul ei de umbră, lăsând să cadă tot felul de așternuturi peste străzi și străduțe, vine să mă cheme la un tribunal. Urmează să fiu judecat în fiecare zi de azi ce există. Iar eterna condamnare ce există în mine se agață de pat ca de mama pe care a pierdut-o și mângâie perna lungă de la căpătâi ca pe o doică în stare să o apere de oameni.

Siesta tihnită a unui masiv animal la umbra copacilor, proaspăta oboseală a vagabondului zdrențăros tolănit în ierburi înalte, leneveala negrului în îndepărtate după-amiezi călduțe, plăcerea unui căscat care apasă pleoapele obosite – tot ceea ce leagănă uitarea și-aduce somnul, calmul odihnei instalat în creier, venind în vârful picioarelor să închidă obloanele la fereastra sufletului, această mângâiere anonimă de a dormi.

A dormi, a fi departe fără să-ți dai seama, a fi distant, a uita chiar și cu trupul; a dispune de libertatea de a fi inconștient, ca în refugiul unui lac uitat de lume, odihnindu-se sub înalte frunzare, în vasta singurătate a pădurilor.

Un nimic ce respiră spre exterior, o moarte ușoară din care te trezești cu drag și împrospătat, cum ai ceda țesuturi ale sufletului atunci când te masează uitarea.

Ah, din nou, parcă ar fi protestele reizbucnite ale cuiva pe care n-am reușit să-l convingem, iată că aud plângerea bruscă a ploii împroșcând în universul care se limpezește. Mi-e frig până în presupusele mele oase, ca și cum mi-ar fi teamă. Ghemuit în mine, nul, ființă umană rămasă singură cu ea însăși în puțina obscuritate ce-i mai rămâne, plâng, da, plâng, plâng de singurătate și de viață, iar deznădejdea mea derizorie ca un automobil fără roți zace-n marginea realității printre deșeuri abandonate. Plâng după tot și după toate, amintindu-mi de o poală în care puteam să mă refugiez, de o mână ce mi se întindea, acum moartă de multă vreme, de brațe despre care n-am știut cum ar fi putut să mă strângă, de umărul pe care niciodată nu voi putea să mă sprijin... Iar ziua care începe să lumineze definitiv, durerea care începe să iradieze din mine ca adevărul crud al zilei, tot ceea ce am visat, ceea ce am gândit, ceea ce, în mine, a fost dat uitării – cu toatele, într-un vălmășag de umbre, de ficțiuni și remușcări, se amestecă în dâra de spumă în care sunt înghițite lumile, cad toate printre lucrurile vieții, ca scheletul unui ciorchine de struguri, mâncat pe ascuns de țâncii care-l furaseră.

Brusc, rumoarea zilei umane se întețește, ca țârâitul unei sonerii. Se aude în fundul casei încuindu-se încet broasca de la cea dintâi ușă deschisă spre univers. Aud din adâncul unui coridor absurd niște papuci târșâindu-se spre inima mea. Cu un gest brusc, de om care în sfârșit reușește să se omoare, îmi dau la o parte de pe trupul înțepenit așternuturile adânci ale patului ce mă găzduiește. Sunt treaz. Răpăitul ploii se stinge undeva sus, în exteriorul indefinit. Mă simt ceva mai în voia mea. Am îndeplinit ceva ce-mi rămâne total necunoscut. Mă ridic, merg la fereastră, deschid obloanele cu gestul hotărât al unui om curajos. Văd strălucind o clară zi de ploaie, care-mi inundă cu lumina ei ternă ochii. Deschid la rândul lor și ferestrele. Aerul proaspăt îmi umezește pielea caldă încă. Plouă, sigur că da, și, chiar dacă nu slăbește, până la urmă nu-i cine știe ce ploaie! Vreau să mă revigorez, să trăiesc și-mi întind gâtul spre viață, ca spre un jug imens.

437.

Uneori orașul cunoaște calmul tihnit de la țară. Există anumite momente, mai cu seamă în miezul zilelor de vară, când ne invadează în această Lisabonă luminoasă câmpia, ca o rafală de vânt. Atunci până și pe această Rua dos Douradores avem parte de un somn generos.

Cât de mult îi tihnește sufletului să contemple cum tac, sub lumina unui soare călduț ajuns la zenit, aceste căruțe cu paie, aceste silozuri neterminate, pe acești trecători care pășesc alene, ca niște săteni transmutați! Eu însumi, privindu-i de la fereastra biroului, unde mă aflu singur, mă transfer: iată-mă într-un orășel liniștit de provincie, sau zăcând pur și simplu într-un sat de la capătul lumii, pe deplin fericit fiindcă mă simt un altul.

Îmi dau seama cât se poate de bine: dacă aș deschide ochii, aș vedea în fața mea înșiruirea sordidă a fațadelor de case, ferestrele murdare de la toate birourile din cartierul Baixa, celelalte ferestre fără noimă de la etajele de deasupra, unde se locuiește de asemenea, iar mult mai sus, în perspectiva unghiulară a mansardelor, veșnicele rufe întinse la uscat între ghivecele de flori și diverse alte plante. Le știu pe toate acestea, însă lumina care scaldă totul e atât de blândă și e atât de lipsit de sens aerul liniștit care mă învăluie, încât nu am nici cel puțin o justificare vizuală să renunț la sătucul meu imaginat, la vila mea de provincie unde a face comerț e ceva tihnit.

Știu, îmi dau seama prea bine... La drept vorbind, e ora prânzului, sau a siestei, sau ora de pauză. Toate alunecă perfect pe suprafața vieții. Eu însumi dorm, chiar dacă mă aplec peste balustradă ca peste bastingajul unei nave care străbate un peisaj cu totul inedit. Și nici măcar nu fantasmez, e ca și cum aș trăi cu adevărat la țară. Brusc își face apariția altceva, învăluindu-mă, impunându-mi-se: văd, în acest ceas de amiază provincială, concentrată toată viața lui tipică de orășel; zăresc marea fericire stupidă a unei vieți casnice, imensa fericire stupidă a vieții câmpurilor, uriașa fericire stupidă a tihnei aliată cu tot ceea ce e sordid. Văd pentru că văd. Dar, cum

n-am văzut, iată că mă trezesc. Privesc de jur împrejur surâzând și, mai înainte de toate, scutur de pe coatele vestonului meu, din nefericire unul de culoare închisă, tot praful strâns de pe marginea ferestrei, pe care nimeni n-a șters-o, fiindcă nu avea cum să știe că într-o zi, chiar dacă pentru o clipă, marginea ferestrei va deveni bastingajul (fără urme posibile de praf) unei nave pornite să străbată mările unui turism infinit.

438.

Un albastru înălbindu-se cu un verde nocturn decupa în nuanțe de brun-negru, vag aureolate de un gri ușor îngălbenit, iregularitatea rece a clădirilor care se detașau pe orizontul de vară.

Mai demult am pus stăpânire pe oceanul fizic, am creat civilizația universală: e vremea să punem acum stăpânire pe oceanul psihic, pe emoție, pe oceanul temperamentului, pentru a alcătui civilizația intelectuală.

439.

...acuitatea dureroasă a senzațiilor mele, chiar și a celor născute din bucurie; bucuria acuității senzațiilor mele, chiar și a celor născute din tristețe...

Scriu într-o zi de duminică, la o oră deja înaintată, în lumina vastă și suavă a unei dimineți ce-și împrăștie peste acoperișurile întrerupte ale orașului albastrul unui cer mereu inedit care închide în uitare existența misterioasă a stelelor...

Și în mine este duminică... Și inima mea se pregătește să plece la o biserică despre care nu știu unde se află, să plece frumos îmbrăcată, într-o haină copilărească de catifea, cu obrajii împurpurați de

cele dintâi impresii, și surâzând, fără urmă de tristețe, cu cei doi ochi abia răsăriți la vedere pe deasupra unui guler mult prea mare.

440.

Cerul de vară târzie se trezea zi de zi într-un albastru-verde tern, dar repede o dădea spre un albastru atenuat cu puțin alb tăcut. Totuși, spre vest avea culoarea atribuită în general cerului în întregimea lui.

A spune adevărul, a întâlni ceea ce sperai, a nega că totul e doar iluzie – câți oameni nu au recurs la asemenea expediente în căderea și subsidența lor, și câte nume ilustre nu murdăresc cu majusculele lor, precum cele de pe hărțile geografice, subtilitățile paginilor sobre pe care le-am citit!

Cosmorama pe care ar închipui-o ipoteza că mâine s-ar putea produce evenimentul care nu s-ar fi putut produce niciodată! Lapis-lazuli de emoții discontinue! Câte amintiri poate găzdui, închipuiește-ți, o simplă ipoteză fictivă, o simplă viziune? Iar într-un delir întrețesut cu certitudini, aerian, scurt și suav, se ridică murmurul fântânilor țâșnitoare din toate parcurile, emoția pură, din adâncul conștiinței de sine. Chiar dacă nu se află nimeni pe vechile bănci, chiar dacă aleile pe care sunt aliniate aceste bănci își trag melancolia de pe străzile pustii din apropiere.

O, noapte la Heliopolis! Noapte la Heliopolis! Noapte la Heliopolis! Cine îmi va spune cuvinte inutile va răscumpăra oare sângele meu și indecizia?

441.

Undeva, sus de tot, în singurătatea nocturnă înflorește o lampă necunoscută îndărătul unei ferestre. Restul vizibil al orașului a rămas în întunecime, cu excepția acelor locuri unde vagile reflexe de lumină

ale străzilor par să urce încetul cu încetul presărând, ici și colo, fragmente întoarse pe dos ale unor clarurí de lună foarte palide. În negura nopții, casele ezită ele însele să-și dea la iveală diferitele culori sau nuanțe: doar anumite vagi diferențe, oarecum abstracte, rup monotonia acestei turme de acoperișuri.

Mă leagă un fir invizibil de proprietarul anonim al acelei lămpi. Nu e vorba de întâmplarea banală că suntem amândoi treji: nu poate fi găsită în asta nici o reciprocitate posibilă, fiindcă eu stau la fereastră în întuneric, iar el nu m-ar putea nicidecum zări. E ceva care-mi aparține în exclusivitate, ceva legat de senzația mea de izolare, care participă la noapte și la tăcere, alegându-și această lampă drept punct de sprijin, fiindcă e singurul punct de sprijin existent. Ai zice că noaptea este atât de întunecată tocmai fiindcă este aprinsă această lampă. Și ai mai spune că ea rămâne aprinsă pentru ca eu să rămân treaz, visând aici, în întuneric.

Poate că tot ceea ce există există doar dacă un alt lucru există. Nimic nu există, toate coexistă: și probabil că e bine așa. Simt că n-aș putea exista, în această clipă – sau cel puțin că n-aș putea exista așa cum sunt eu făcut să exist, cu conștiința despre mine însumi pe care o am în prezent, care pentru a fi conștiință și prezență este în acest moment pe de-a-ntregul eu –, dacă lampa aceea n-ar sta aprinsă, undeva sus, acolo, far ce nu semnalează nimic, de pe falsa poziție privilegiată a înălțimii la care se află. Iată ce simt fiindcă nu simt nimic. Iată ce gândesc fiindcă toate acestea sunt nimic. Nimic, nimic, o parte din noapte și din tăcere și din ceea ce împreună cu ele devin eu: nul, negativ, interval, spațiu dintre mine și mine, un lucru uitat de nu se știe care zeu...

442.

În timpul uneia dintre acele somnolențe fără somn, în care ne amuzăm inteligent fără inteligență, recitesc câteva dintre paginile

care vor constitui, adunate laolaltă, cartea mea de impresii descusute. Și iată că urcă din aceste pagini, ca un miros familiar, senzația de pustiu și monotonie. Simt că, și atunci când afirmam că aș fi în permanență un altul, repetam neîncetat același lucru; că semăn mult mai mult cu mine însumi decât accept să mărturisesc; și că, la urma urmei, nu m-a încercat niciodată bucuria de a câștiga, nici emoția de a pierde. Sunt absența soldului pe care trebuia să mi-l fac mie însumi, absența unui echilibru involuntar care mă uluiește și vlăguiește.

Tot ceea ce am scris eu este cenușiu. S-ar putea spune că toată viața mea, până și cea mentală, n-a fost decât o lungă zi ploioasă în care toate sunt ne-evenimente și penumbre, privilegiu vid și rațiune de a fi uitat. Mă lamentez în zdrențe de mătase. Mă ignor pe mine însumi în lumină și plictiseală.

Umilul meu efort, de a spune cel puțin cine sunt, de a înregistra ca o mașină de nervi minimele impresii ale vieții mele subiective și ultrasensibile – totul s-a golit deodată ca o găleată răsturnată, din care apa totului s-a scurs în pământ. M-am alcătuit din false culori și a rezultat un imperiu de cârpe. Iar inima, căreia i-am încredințat spre depozitare marile evenimente ale prozei trăite, îmi apare astăzi, văzută de la distanța acestor pagini recitite cu o altă stare de spirit, doar ca o veche pompă dintr-o grădină de provincie, instalată din instinct și acționată din necesitate. Fără să fi trecut prin nici o furtună, am naufragiat într-o mare de-o schioapă.

Iar acum, restului de conștiință rămas în această suită confuză de intervale dintre lucruri care nu există îi pun întrebarea: la ce a servit să umplu atâtea pagini cu fraze în care eu am crezut, socotind că sunt ale mele, cu emoții pe care le-am simțit ca pe niște gânduri, cu flamuri și stindarde de oști care nu erau, la urma urmei, decât bucăți pestrițe de hârtie lipite cu salivă de fetița cerșetorului care își găsește adăpost în grotele de pe mal?

Restului care mai rămâne din mine îi pun întrebarea: cui să-i poată servi aceste pagini inutile, consacrate deșeurilor și gunoaielor,

pierdute înainte chiar să-și găsească loc printre bucățile de hârtie ale Destinului?

Mă întreb, dar scriu mai departe. Scriu întrebarea, o împachetez în noi fraze, o descâlcesc, trecând prin ea noi emoții. Și aș lua-o mâine de la capăt, continuând să adaug noi pagini la cartea mea stupidă, cu impresiile zilnice ale lipsei mele de convingere care e de tot rece.

Să continue deci să fie scrise, așa cum sunt. După ce s-a terminat partida de domino, fie că am pierdut, fie c-am câștigat, trebuie să întoarcem piesele, iar jocul, odată încheiat, este negru.

443.

Am atâtea Infernuri și Purgatorii îngropate în mine – dar văzutu-m-a vreodată cineva care mă cunoaște făcând vreun gest în dezacord cu viața... eu, cel atât de calm și de liniștit?

Eu nu scriu în portugheză. Eu mă scriu pe mine însumi.

444.

Toate mi-au devenit insuportabile, cu excepția vieții. Biroul, casa, străzile – chiar și contrariul lor, dacă va fi existând –, totul este excesiv și oprimant; doar cele apropiate mă alină. Exact, cele aparținând zonei intime au darul să mă consoleze. O rază de soare ce pătrunde etern în spațiul mort al biroului; o replică din stradă ce urcă repede până la fereastra odăii mele; faptul că oamenii există; faptul că avem climă și un timp variabil, uluitoarea obiectivitate a lumii...

Raza de soare a pătruns brusc spre mine, care brusc am zărit-o... Era totuși o rază de soare ultrafină, aproape lipsită de culoare, ce tăia ca un cuțit podeaua neagră, scoțând în relief la trecerea ei dungile dintre scânduri și capetele vechilor cuie bătute

în pământ, ca niște negre portative întinse pe această partitură de non-alb.

Minute în șir am urmărit efectul insensibil al pătrunderii soarelui în spațiul liniștit al biroului... Ocupații de carceră! Numai cei întemnițați privesc în felul acesta mișcarea soarelui, cum ai observa deplasarea furnicilor.

445.

Se spune deseori că plictiseala e boala oamenilor leneși sau că-i atacă doar pe cei care nu au nimic de făcut. Această hibă sufletească este însă ceva mult mai subtil: îi atacă pe cei care sunt predispuși la așa ceva și se atinge mai puțin de cei care muncesc sau se prefac a munci (ceea ce în cazul de față este același lucru) în comparație cu adevărații apatici.

Nimic mai jalnic decât contrastul dintre splendoarea autentică a vieții interioare, cu Indiile ei naturale și țările ei necunoscute, și caracterul sordid, chiar dacă la drept vorbind ea nu e sordidă, al vieții cotidiene. Plictiseala este și mai apăsătoare atunci când nu are nici scuza apatiei. Cea mai rea dintre toate e plictiseala marilor activi.

Plictiseala nu e o boală provenită din dezgustul de a nu avea nimic de făcut, ci este boala mult mai gravă de a simți că nu merită să faci nimic. Așa fiind, cu cât ai mai multe de făcut, cu atât simți invadându-te mai multă plictiseală.

De câte ori nu mi-am săltat din cartea în care mă străduiesc să scriu capul meu golit de întreaga lume! Aș fi preferat să fiu un apatic, să nu fac nimic și să nu am nimic de făcut, fiindcă numai în acest fel aș fi putut măcar să gust plictiseala, cât de reală ar fi ea. Căci în plictiseala mea de acum nu există nici un moment de răgaz, nici un pic de noblețe, nici urmă de tihnă provenită dintr-o mare tristețe: e doar o vlăguire enormă rezultată din toate gesturile făcute, și nu o oboseală virtuală provenită din gesturile pe care nu le am de făcut.

446.
Omar Khayyam

Plictiseala, la Khayyam, nu e plictiseala cuiva care nu știe ce să facă, fiindcă de fapt nu poate sau nu știe să facă nimic. Este plictiseala celor care se nasc morți sau a celor care în mod legitim recurg la morfină sau cocaină. Cât de profundă și de nobilă este plictiseala înțeleptului persan! E plictiseala cuiva care a gândit limpede și a văzut că de jur împrejur totul este obscur; care a meditat la toate religiile și filozofiile, ca să spună până la urmă asemeni lui Solomon: „Am văzut că totul nu era decât deșertăciune și mâhnire sufletească" sau să spună în felul celuilalt rege – împărat, mai degrabă –, Septimiu Sever, în momentul când renunța la putere și la întreaga lume peste care stăpânise: *Omnia fui, nihil expedit* – „Am fost totul; nimic nu contează".

Viața, a spus Gabriel Tarde, este căutarea imposibilului de-a lungul inutilului; tot așa ar fi zis și Omar Khayyam, dacă ar fi spus-o.

De unde și încăpățânarea persanului de a se dedulci cu vinul. Bea! Bea! Iată toată filozofia lui practică. Nu era un băutor vesel, dintre cei care beau să se înveselească și mai mult și pentru ca și veselia să ajungă să fie astfel și mai mult ea însăși. Nu era nici un băutor disperat, de felul celor care beau să uite și să devină și mai puțin ei înșiși. El adăuga vinului bucuria, acțiunea și iubirea; și trebuie să remarcăm la Omar Khayyam inexistența oricărei dovezi de energie și a oricărei fraze de iubire. Acea Saki, a cărei siluetă măruntă apare (însă rareori) în *Rubaiate*, nu e decât „tânăra fată care servește vinul". Poetul îi admiră zveltețea cum ar admira profilul amforei ce conține vinul.

Bucuria vorbește despre vin ca Decanul Aldrich[1]:

---

1 Henry Aldrich (1647-1710), cunoscut teolog și umanist din Oxford; în manuscrisul lui Pessoa s-au găsit două traduceri ale epigramei intitulate *Reasons for Drinking* (N. ed. Zenith).

După mintea mea, oamenii ar avea
Cinci motive pentru a bea:
O sărbătoare, un prieten, sau fie și
Numai setea, sau poate teama că îți va fi
Sete sau din oricare altă pricină.

Filozofia practică a lui Khayyam se reduce deci la un epicurism suav, estompare la minimum a dorinței plăcerii. E destul să privești trandafirii și să bei vin. O briză ușoară, o conversație ce curge de la un subiect la altul, un pic de vin, flori, iată tot ceea ce constituie, și nimic mai mult, pentru înțeleptul persan, cea mai mare plăcere. Iubirea agită și obosește, acțiunea împrăștie și duce la eșec, nimeni nu știe cum se poate ști, iar a gândi cernește toate lucrurile. Deci mult mai bine este să încetăm în noi înșine a mai dori sau spera, a alimenta pretenția futilă că am putea explica lumea ori intenția imbecilă de a îmbunătăți sau guverna. Totul e nimic sau, cum se spune în *Antologia greacă*, „totul vine de la ne-rațiune"; și este chiar un grec[1], deci un spirit rațional, cel care o afirmă.

447.

Rămânem indiferenți la adevărurile sau la minciunile tuturor religiilor, ale tuturor filozofiilor și ipotezelor inutil verificabile calificate drept știință. Ne pasă tot atât de puțin de soarta a ceea ce numim umanitate, de ceea ce i se poate ei întâmpla sau nu, luată în totalitatea ei. Milă, da, pentru „aproapele" nostru, cum se spune în Evanghelie, dar nu pentru om, despre care în ea nu se vorbește. Până la un anumit punct, suntem cu toții otova: ce să le pese, până și celor mai buni dintre noi, de un masacru petrecut în China? Dar suferim, cum nu se poate imagina, din pricina unei palme pe nedrept primite de un copil pe stradă.

---

1 Glicon. (N. ed. Zenith)

Milă față de toată lumea, însă intimitate cu nimeni. Iată cum interpretează Fitzgerald[1], în una dintre notele sale, un aspect al eticii lui Khayyam.

Evanghelia recomandă iubirea pentru aproapele nostru, nu ne vorbește despre iubirea pentru om sau umanitate, de care nimănui nu-i poate păsa cu adevărat.

Se va pune poate întrebarea dacă îmi însușesc filozofia lui Omar Khayyam, atât cât am putut eu (pe drept cuvânt, cred) să o transcriu și interpretez. Voi răspunde că nu știu nimic. În unele zile ea mi se pare a fi cea mai bună și chiar singura dintre toate filozofiile practice. Alteori mi se pare găunoasă, moartă, inutilă, ca o cupă goală. Nu mă cunosc, fiindcă gândesc. Deci nu știu ce anume gândesc cu adevărat. Cu totul altul aș fi dacă aș avea o credință; însă drept este că aș fi cu totul altul și dacă aș fi nebun. De fapt, dacă eram altul, aș fi altul.

În afara acestor învățăminte din lumea profană, sigur că mai există și învățămintele secrete ale ordinelor inițiatice, misterele revelate, atunci când sunt secrete, sau voalate, când sunt figurate de riturile publice. Există ceea ce se află ascuns, sau doar pe jumătate ascuns, în marile rituri catolice, de pildă Ritualul Mariei în Biserica Romană sau Ceremonia Spiritului în Francmasonerie.

Însă cine să ne poată spune, la urma urmei, dacă inițiatul care a pătruns arcanele misterelor nu este pur și simplu prada avară a unei noi fațete a iluziei umane? Ce fel de certitudine putem avea, dacă primul nebun sosit posedă una și mai mare în domeniul nebuniei sale? Cunoașterea noastră, spunea Spencer, este o sferă care, cu cât crește, cu atât are mai multe puncte de contact cu ceea ce ignorăm. Iar când abordăm capitolul învățăturilor pe care ni le pot da oamenii inițiați, nu uit nici teribilele cuvinte ale unui Maestru în magie:

„Am văzut-o pe Isis“, spune el, „am atins-o pe Isis: cu toate acestea, nu știu dacă ea există“.

---

1 Edward Fitzgerald (1809-1883), traducătorul englez al lui Omar Khayyam.

448.
Omar Khayyam

Omar avea o personalitate; în ceea ce mă privește, din fericire sau din nefericire, eu n-am nici una. De ceea ce sunt timp de o oră, mă despart în ceasul următor; de ceea ce sunt timp de-o zi, uit în ziua următoare. Cineva care, asemeni lui Omar, este cel care este, trăiește, într-o singură lume, cea exterioară; însă cineva ca mine, care nu este cel care este, trăiește nu numai în lumea exterioară, ci de asemenea în succesive și diverse lumi interioare. Filozofia ta, chiar dacă ar vrea să fie identică filozofiei lui Omar, prin forța împrejurărilor nu va putea fi. Iată de ce, chiar dacă nu este în intenția mea, eu găzduiesc în interiorul meu, ca și cum ar fi vorba de tot atâtea suflete, diverse filozofii pe care le critic; Omar putea să le respingă pe toate, căci îi erau cu toate exterioare; în schimb eu nu le pot respinge, fiindcă ele sunt eu.

449.

Există suferințe intime despre care nu știm să ne dăm seama, prin ceea ce au ele subtil și infiltrat, dacă provin din suflet sau trup, dacă sunt deznădejdea de a simți inutilitatea vieții, dacă sunt proasta dispoziție care urcă din nu se știe ce abis organic – stomac, ficat sau creier. De câte ori n-am simțit că se întunecă conștiința vulgară despre mine însumi, în depunerile tulburi ale unei neliniștite băltiri! De câte ori faptul de a exista nu mi-a făcut rău, o greață atât de confuză, încât nu-mi dau seama dacă e vorba de dezgust de viață sau de un început de vomă! De câte ori...

Sunt, trup și suflet, trist. Mă doare tot eul, în memorie, ochi și brațe. Întreaga mea existență e cuprinsă parcă de un reumatism. Iar faptul de a exista nu se lasă influențat de limpezimea acestei zile, cu cerul ei de un imens azur nepătat, maree a unei lumini difuze

încremenite sus de tot. Nu mă simt înveselit de briza ușoară și răcoroasă, autumnală, ca și cum miezul verii încă s-ar mai face simțit, ce îi conferă personalitate aerului înconjurător. Nimic nu-mi face nimic. Sunt trist, însă nu de o tristețe definită, nici cel puțin de o tristețe indefinită. Sunt pur și simplu trist aici, afară, în strada pe care se aliniază lăzile de gunoi.

Aceste expresii nu traduc exact ceea ce simt, căci nimic nu poate traduce cu exactitate ceea ce simțim. Însă încerc într-un anumit fel să redau impresiile pe care le simt, acest amestec pestriț alcătuit din cele ale mele și din cele ale străzii străine care, fiindcă o privesc într-un fel intim, pe care de asemenea nu știu să-l analizez, îmi aparține și ea, face parte din mine.

Aș fi vrut să trăiesc altcumva, în țări îndepărtate. Aș fi vrut să mor altcumva, sub stindarde necunoscute. Aș fi vrut să fi fost proclamat împărat în alte vremuri, într-o zi de azi mai plăcută, tocmai fiindcă nu este cea de azi, cea redusă la vagi reflexe și pete de culoare inedite, enigmatice. Aș fi vrut să fiu tot ceea ce poate ridiculiza ceea ce sunt, tocmai fiindcă reușește să mă ridiculizeze. Aș fi vrut, aș fi vrut... Însă existente sunt doar soarele, atunci când soarele strălucește, și doar noaptea, atunci când noaptea coboară. Există numai deznădejdea, atunci când deznădejdea ne face rău, și numai visul, atunci când visul ne leagănă. Există doar ceea ce există, și niciodată ceea ce ar trebui să existe, nu pentru că ar fi mai bun sau mai rău decât existentul, ci pentru că ar fi altceva. Există întotdeauna...

Gunoierii avansează curățând trotuarele pe strada plină cu lăzi de gunoi. Râzând și glumind, ei așază una câte una lăzile în căruțe. De sus de tot, postat la fereastra biroului, îi zăresc la rândul meu, cu ochii mei clipind alene din pleoapele adormite. Ceva subtil, de neînțeles, se stabilește între ceea ce simt eu și munca acestor oameni grăbiți, o senzație neplăcută transformă în ladă de gunoi toată această plictiseală, această angoasă, această greață, apoi o saltă pe umăr, între două glume, și o stivuiește într-o căruță absentă. Iar

strălucirea zilei, senină ca întotdeauna, începe să lumineze oblic, fiindcă strada e strâmtă, pe partea de unde se ridică lăzile de gunoi – luminându-le nu tocmai pe ele, care se află la umbră, ci mai degrabă colțul străzii, pe partea cealaltă, acolo unde băieții de curse sunt preocupați să nu facă nimic, un răstimp nedeterminat.

450.

Precum una dintre acele negre speranțe, ceva și mai prevestitor începu să devină apăsător; până și ploaia păru cuprinsă de o vagă timiditate; o surdă obscuritate porni să se întindă tăcută peste tot ceea ce ne înconjoară. Și brusc, parc-ar fi fost un țipăt, explodă dinaintea noastră o formidabilă zi. O lumină de infern înghețat vizitase până atunci conținutul tuturor lucrurilor, umpluse până la refuz toți creierii și toate colțurile întunecate. Toate erau acum încremenite de uimire. Și toate lucrurile lepădară apoi de pe ele o bună parte din greutate, odată surpriza trecută. Ploaia tristă deveni veselă cu răpăitul ei sacadat și umil. Imperceptibil, îți simțeai inima bătând, iar învolburarea gândurilor te lua cu amețeală. În atmosfera biroului se închega ceva ca o vagă religie. Nimeni nu mai era ceea ce fusese, iar patronul Vasques își făcu apariția în ușa biroului să arate că gândește și vrea să spună ceva. Moreira începu să surâdă, cu fața încă aureolată de gălbeneala spaimei sale subite. Iar surâsul său afirma că, în chip neîndoielnic, următorul bubuit de tunet trebuie că era undeva mult mai departe. O trăsură trecând cu toată viteza tulbură până în înălțimi sunetele străzii. Involuntar, telefonul începu să țârâie. În loc să o ia înapoi spre biroul său, patronul Vasques se îndreptă spre aparatul aflat în mijlocul marii încăperi. Se instaurară o pauză și o perfectă liniște, în timp ce ploaia continua să cadă ca un coșmar. Patronul Vasques uită de telefon, care încetase să mai sune. Băiatul de comisioane se agită ușor, în fundul încăperii, de parcă simțise că ar incomoda.

Un sentiment de imensă bucurie, amestec de neliniște și senzație de eliberare, începu să ne tulbure pe toți. Munceam mai neatenți, încă năuciți, amabili, sociabili, de o exuberanță naturală. Fără să i-o fi cerut nimeni, băiatul de comisioane deschise larg ferestrele. De îndată, în biroul cel mare pătrunse o boare proaspătă, imposibil de definit, împreună cu aerul umed. Mult mai ușoară acum, ploaia continua să cadă umil. Zgomotele din stradă, chiar dacă aceleași, ne parveneau acum modificate. Se puteau auzi vocile căruțașilor, voci de oameni cât se poate de reali. Și cât se poate de deslușit, de pe strada de alături, clinchetul tramvaielor stabilea și el cu noi o legătură socială. În atmosfera limpede, răsuna ca un ciripit de canar cascada de râs a unui copil singuratic. Iar ploaia se rărea și mai mult.

Se făcuse ora șase, ora de închidere a biroului. Patronul Vasques ne-a spus, din pragul ușii lui întredeschise, „Puteți pleca", pronunțând cuvintele ca pe un soi de binecuvântare comercială. M-am ridicat de îndată, mi-am închis catastiful și l-am așezat la loc. Mi-am plasat tocul de scris cât se poate mai la vedere pe șănțulețul călimării și, înaintând către Moreira, i-am spus plin de speranță „Pe mâine", strângându-i mâna de parcă mă îndatorase cu o imensă favoare.

451.

Să călătorești? Ca să călătorești e destul să trăiești. Eu mă deplasez dintr-o zi în alta ca de la o gară la alta, în trenul trupului meu sau în cel al destinului, atent la roți, la scaune, la chipuri și gesturi ce se aseamănă și sunt mereu diferite, ca și peisajele, de altfel.

Dacă îmi imaginez, văd. Dacă aș călători, ce-aș putea face mai mult? Numai o extremă slăbiciune a imaginației poate justifica faptul că e nevoie să te deplasezi ca să simți.

„Oricare drum, chiar și acest drum de la Entepfuhl, te poate duce până la capătul lumii." Dar spre capătul lumii, după ce

lumea s-a împlinit, fiindcă i s-a făcut înconjurul, s-a pornit tocmai de aici, de la Entepfuhl. De fapt, capătul lumii, ca și începutul ei, reprezintă doar concepția noastră despre lume. Și numai în noi își găsesc peisajele un peisaj. Iată de ce, imaginându-mi-le, le creez; iar dacă le creez ele există; dacă există, le văd pe toate cum văd celelalte lucruri. De ce să mai călătoresc? La Madrid, la Berlin, în Persia, în China, la cei doi poli, oriunde aș fi, unde altundeva m-aș afla dacă nu în mine însumi, captiv în tipul și în genul senzațiilor mele?

Viața este ceea ce facem noi din ea. Călătoriile sunt călătorii ei înșiși. Ceea ce vedem nu-i alcătuit din ceea ce vedem, ci din ceea ce suntem.

452.

Între cei pe care i-am cunoscut, singurul călător care avea un suflet autentic era un puști folosit la treburi de birou la o altă firmă, unde și eu fusesem pe vremuri angajat. Băiatul ăsta colecționa pliante turistice cu reclame pentru tot soiul de orașe, țări sau companii de transport; avea și numeroase hărți – unele decupate din ziare, altele cerșite în dreapta și-n stânga; avea și ilustrate, tăiate de prin reviste sau almanahuri, reprezentând peisaje, costume exotice, imagini cu nave și vapoare. Intra prin agenții de voiaj, în numele unei societăți ipotetice, alteori pretinzând că reprezintă cutare firmă existentă sau numind-o chiar pe cea la care el lucra, și cerea pliante despre călătorii în Italia, despre excursii în India, dacă nu chiar liste cu linii maritime între Portugalia și Australia.

Era nu numai cel mai mare călător pe care l-am cunoscut, era și cel mai autentic; și era, de asemenea, una dintre cele mai fericite persoane din câte mi-a fost dat să întâlnesc. Îmi pare rău că nu pot să știu ce s-a mai întâmplat cu el sau, la drept vorbind, numai presupun c-ar trebui să-mi pară rău, căci nu îmi pare, fiindcă au

trecut zece ani sau mai mulți de la scurta perioadă în care l-am cunoscut și trebuie că va fi devenit adult, un perfect imbecil, făcând ce i se cere, poate și căsătorit, jucând un rol social oarecare – mort, în sfârșit, mort chiar în interiorul vieții lui. Iar între timp probabil că a fost în stare să călătorească și cu trupul, el, care călătorea atât de bine cu spiritul.

Brusc îmi amintesc: puștiul cunoștea cu exactitate toate legăturile pe calea ferată de la Paris la București, știa și mersul tuturor trenurilor din Marea Britanie și, deși pronunța destul de aproximativ denumirile străine, își făcea remarcată măreția iradiantă a sufletului. Sigur că se prea poate să mai ființeze și astăzi pe undeva, mortificat, dar poate că într-o zi, când va îmbătrâni, își va aminti că este nu doar mai bine, dar și mai autentic să visezi portul Bordeaux decât să te duci să debarci la Bordeaux.

Dar, de fapt, se prea poate ca toate acestea să aibă o explicație banală, probabil că el imita pur și simplu pe cineva. Sau poate că... Da, uneori, gândindu-mă la sinistra diferență dintre inteligența copiilor și prostia adulților, înclin să cred că în timpul copilăriei ne însoțește un înger păzitor, care ne împrumută propria lui inteligență astrală și care, mai apoi, probabil regretând, dar ascultând de o lege superioară, ne abandonează, cum fac și mamele animalelor, care-și părăsesc puii deveniți adulți, lăsându-ne la buna discreție a acestui mistreț hulpav care este propriul nostru destin.

453.

De la fereastra acestei cafenele contemplu viața care freamătă. Zăresc destul de puține lucruri – din imensa împrăștiere – concentrate în fața ochilor mei în această piață netedă ce-mi aparține. Un marasm, semănând cu începutul unei beții, îmi limpezește sufletul aflat în contact cu tot felul de lucruri. În exteriorul meu, aud cum se scurge, odată cu pașii trecătorilor, viața evidentă și unanimă.

În acest moment toate simțurile mi s-au blocat și totul mi se pare schimbat – senzațiile mele sunt o eroare, deopotrivă confuză și lucidă, bat din aripi fără să mă mișc, ca un condor imaginar. Cum sunt un om care-și trăiește idealul, cine poate ști dacă aspirația mea supremă nu este chiar aceea de a rămâne aici, la această masă, pe această terasă de cafenea?

Totul e vag, ca o amestecătură de cenuși, vag asemeni clipei care pendulează între azi și mâine.

Iar lumina țâșnește brusc, se așază atât de senin și de perfect peste lucruri, le împodobește atât de intens cu o realitate surâzătoare și tristă. Întreg misterul lumii coboară dinaintea ochilor mei, spre a se sculpta în materialul banalității, al spectacolului de stradă.

Ah, cum freamătă de mister toate lucrurile cotidiene, atât de aproape de noi! Precum suprafața acestei vieți complexe și umane, atinsă de lumină, ca Ora de acum, ca un surâs indecis, își face apariția pe buzele Misterului! Cât de moderne par toate acestea! Și, la drept vorbind, cât de străvechi, cât de oculte, cât de impregnate de un alt sens decât cel care iluminează dinlăuntrul lor!

454.

Cititul ziarelor, întotdeauna penibil din punct de vedere estetic, este deseori la fel de penibil și din punct de vedere moral, chiar și când e vorba despre persoane cu prea puține preocupări morale.

Războaiele și revoluțiile – există mereu câte una care tocmai se desfășoară – se încheie când le vedem rezultatele, provocând nu atât oroare, cât plictis. Sufletul se simte teribil de apăsat, nu de cruzimea numărului de morți și răniți, de sacrificiul celor care au murit luptându-se sau de faptul că există morți chiar fără să se fi bătut, cât de prostia care sacrifică vieți și bunuri în numele a ceva de o inevitabilă inutilitate. Toate idealurile și toate ambițiile se

reduc la delirul unor cumetre devenite oameni. Nu există imperiu pentru care să merite să distrugi păpușa unui copil. Nu există ideal care să merite să-i sacrifici un trenuleț mecanic. Ați putea numi vreun imperiu util sau un ideal folositor? Totul nu-i decât umanitate, iar umanitatea rămâne mereu aceeași – schimbătoare, însă imperfectibilă, oscilantă, dar incapabilă să progreseze. Față de cursul inexorabil al lucrurilor, față de viața primită, fără să știm cum, și pierdută, fără să știm când, față de jocul de șah cu zeci de mii de combinații care e viața în comun și lupta de zi cu zi, față de oboseala de a contempla inutil ceea ce niciodată nu se realizează /.../ – ce altceva ar putea să facă înțeleptul decât să-și dorească odihna, să nu mai aibă să se gândească la viață, căci prea destul este numai și faptul că trăiești, pur și simplu, că ai locul tău la soare și sub cer și că ai, cel puțin, iluzia că pacea domnește pe partea cealaltă a munților.

455.

Momentele nefericite din viața noastră, când ne-am arătat ridicoli, sordizi sau greoi, trebuie să le reconsiderăm, în lumina intimei noastre seninătăți, ca pe niște simple neplăceri de parcurs. Călători cum suntem pe această lume, de voie sau de nevoie, între neant și neant sau între totul și totul, suntem doar niște drumeți care nu trebuie să acorde prea multă importanță inconfortului din timpul călătoriei sau hurducăturilor de pe drum. Eu mă consolez cu o asemenea lege, fie pentru că ajung să mă consolez de unul singur, fie pentru că există un motiv de consolare. Iar această consolare fictivă devine adevărată dacă nu mă gândesc la ea.

Numai că există consolări și consolări! Există adâncul cer albastru, limpede și senin, pe care plutesc întotdeauna anumiți nori imperfecți. Și există această ușoară briză, care agită ramurile încordate

ale arborilor, dacă ne aflăm la țară; care balansează rufele întinse la ferestrele de la cel de-al patrulea sau al cincilea etaj, dacă suntem la oraș. Există fie zăpușeala, fie răcoarea, atunci când sosesc, și se întrezăresc mereu, departe, o amintire însoțită de dorul și de speranța ei și un surâs magic prezent la fereastra lumii, cel pe care-l așteptăm să vină să bată la ușa a ceea ce noi suntem, ca un cerșetor, care, de fapt, e Christos.

456.

De cât timp nu mai scriu! Am trăit, în doar câteva zile, secole întregi de renunțări indecise. Am stagnat, ca un lac pustiu, în mijlocul unor peisaje inexistente.

Între timp însă, mă bucuram de monotonia diversificată a zilelor, de succesiunea mereu diferită a ceasurilor care se asemănau, de viață. Le savuram. Dacă în tot acest timp aș fi dormit, n-aș fi simțit nici o diferență. Am stagnat, ca un lac inexistent în mijlocul unor peisaje pustii.

Mi se întâmplă deseori să nu mă cunosc – cum li se întâmplă frecvent oamenilor care se cunosc cel mai bine... Asist la diferitele deghizări care mă fac să fiu viu. Dintre cele care se modifică, îmi aparține doar ceea ce rămâne în permanență nemodificat; și-mi aparține ceea ce este nimic, din tot ceea ce se face.

Îmi reamintesc, adânc în mine, ca și cum aș călători pe dinăuntru-mi, monotonia, totuși atât de variată, din acea casă de la țară... Mi-am petrecut acolo copilăria, însă, în caz că aș vrea, n-aș ști să spun dacă ea a fost mai mult sau a fost mai puțin fericită decât viața mea de astăzi. Cel care trăia acolo era altul decât cel care sunt astăzi: sunt vieți diferite, deosebite, incomparabile. Aceleași monotonii care, văzute pe dinafară, îi apropie erau fără îndoială diferite, văzute pe dinăuntru. Nici nu erau două monotonii, erau două vieți.

Dar ce mă face să-mi reamintesc toate astea?

Oboseala. A-ți aminti este un repaus, căci înseamnă a nu acționa. De câte ori, ca să pot să mă odihnesc mai bine, n-am evocat eu în amintirile mele ceea ce n-a existat niciodată; și nu există în amintirile mele din provincie zone nici prea clare, nici prea atinse de dorul de ele, în care să nu fi stat împreună cu cei care locuiau acolo, la mesele lor de salon alipite, mișcându-mă când se mișcau ceilalți, în vastele săli unde nicicând nu am locuit.

Am devenit astfel propria mea ficțiune, așa încât orice sentiment natural pe care l-aș putea avea se alterează de îndată ce se naște, transformându-se într-un sentiment al imaginației: amintirea se transformă în vis, visul în uitarea visului, iar cunoașterea pe care o am despre mine însumi, în absența oricărei cunoașteri de sine.

M-am dezbrăcat de propria mea ființă, astfel încât, pentru mine, a exista a devenit a mă îmbrăca. Exist numai atunci când mă deghizez. Iar de jur împrejurul meu, muribunde, toate asfințiturile de soare necunoscute incendiază cu aur peisaje pe care nu le voi vedea niciodată.

457.

Lucrurile moderne sunt:

1) Evoluția oglinzilor;

2) Dulapurile.

Se consideră că suntem niște creaturi îmbrăcate, cu trup și suflet.

Și, cum sufletul corespunde întotdeauna trupului, se stabilește astfel o haină spirituală. Se consideră că suntem niște suflete esențialmente îmbrăcate, tot așa cum facem parte – oameni, trupuri – din categoria animalelor îmbrăcate.

Și nu doar faptul că veșmântul nostru devine o parte din noi. Intervine și complicația și curioasa calitate a acestui veșmânt de a nu mai avea aproape nici o relație cu elementele eleganței naturale a trupului și nici cu mișcările lui.

Dacă mi s-ar cere să explic, prin intermediul unui raționament sensibil, care este starea mea sufletească, aș răspunde tăcând, în fața unei oglinzi, rezemat de un cuier, ținând în mână o călimară cu cerneală.

458.

Din ușoara ceață a dimineții de primăvară timpurie se trezește cartierul Baixa, încă mahmur, iar soarele începe să se ridice poticnindu-se. Plutește în aer o veselie calmă, amestecată pe jumătate cu frig, iar viața, la adierea ușoară a brizei inexistente, tremură imperceptibil de frigul care a și trecut, mai mult de amintirea frigului decât de frig, și mai mult în comparație cu vara ce se apropie decât din pricina stării vremii.

Prăvăliile încă nu s-au deschis, cu excepția lăptăriilor și-a cafenelelor, însă lipsa de activitate nu seamănă cu picoteala zilelor de duminică; este doar un repaus. O rămășiță de culoare aurie se prevestește în aerul care începe să se înalțe, iar azurul se colorează palid cu brumele care se destramă. Se înfiripă un început de mișcare pe străzi, se vede distinct detașându-se fiecare pieton în singurătatea lui, iar pe la puținele ferestre deschise, sus de tot, își fac de asemenea apariția, fantomatici, câțiva oameni matinali. Pe la jumătatea înălțimii lor, tramvaiele încep să-și tragă fâșia galbenă, mobilă și numerotată. Iar dintr-o clipă într-alta, vizibil, străzile se dez-pustiesc.

Eu rătăcesc de colo-colo, cu atenția concentrată numai în simțuri, debarasat de gânduri sau de emoții. Mă trezisem devreme; am ieșit în stradă fără vreun plan dinainte stabilit. Acum examinez preocupat. Văd ca și cum aș gândi. O ușoară pâclă de emoții se ridică absurd în mine; ceața care plutește în jur pare să mă pătrundă lent.

Involuntar, constat că începusem să mă gândesc la viața mea. Nu-mi dădusem seama, dar așa a fost. Credeam că nu fac altceva

decât să văd și să aud, că nu eram decât o reflectare de imagini primite, pe tot parcursul leneșei mele plimbări, un ecran alb pe care realitatea proiecta culori și lumini în loc de umbre. Eram însă mult mai mult, fără să-mi dau seama. Eram, în plus, și sufletul care se neagă, și chiar în acest mod de a observa, abstract, se afla încă o negare.

Cum ceața începe să dispară, aerul se întunecă de o lumină palidă, în care pare să se fi amestecat și ceața. Îmi dau seama deodată că zgomotul a sporit, că a apărut mult mai multă lume. Însă pașii acestor mai numeroși trecători sunt mai puțin grăbiți. Se aud brusc, contrastând cu absența și lipsa de grabă a celorlalți, pașii mai repezi de *varinas*[1], pașii legănați ai ucenicilor de brutari care transportă uriașe panere, iar similitudinea divergentă a vânzătorilor de tot felul nu este întreruptă în monotonia ei decât de conținutul coșurilor, unde culorile se diferențiază mai mult decât obiectele. Lăptarii izbesc unul de altul, ca pe niște chei găurite și absurde, bidoanele inegale ale meseriei lor ambulante. Agenții de poliție s-au plasat la intersecții, imobilă dezmințire a civilizației la invizibila apariție a zilei.

Ce n-aș da – simt chiar în acest moment – să fiu cineva care vede toate lucrurile fără să aibă cu ele alt raport decât simpla privire; să le contemplu pe toate ca și cum aș fi călătorul adult sosit numai astăzi la suprafața vieții! Să nu fi învățat, încă din prima zi a nașterii mele, să confer un sens primit din exterior tuturor acestor lucruri, ca să le pot vedea în expresia pe care o posedă fiecare, separat de expresia care le-a fost impusă. Să pot cunoaște în *varina* realitatea ei umană, independentă de faptul că se numește *varina* și că se știe că există și vinde pește. Să văd polițaiul așa cum Dumnezeu îl vede. Să am conștiința fiecărui lucru pentru prima dată, nu însă apocaliptic, ca revelație a misterului, ci direct, ca o înflorire a Realității.

Undeva bate ceasul – trebuie că sunt opt semnale, nu le-am numărat – de la un orologiu public sau de la o clopotniță. Mă trezesc

---

1 Vânzătoare ambulante de pește care mai puteau fi zărite pe străzi în acea epocă.

sub impulsul realității care a inventat ore, chilie monahală impusă de viața socială continuității timpului, frontieră în abstract, limită în necunoscut. Mă trezesc de mine însumi și, privind lumea din jur, plină acum de viață și de umanitatea de rutină, îmi dau seama că ceața, care a părăsit cerul în întregime, cu excepția, poate, a unui albastru ezitant care plutește încă în depărtarea albastră, a intrat cu adevărat în sufletul meu și a pătruns de asemenea în partea cea mai intimă a lucrurilor, prin care ele intră în contact cu mine. Am pierdut viziunea celor văzute. Odată cu vederea devenisem orb. Simt deja cu banalitatea cunoașterii. Însă asta nici nu mai e Realitate: nu-i decât Viață.

...Da, viața căreia și eu îi aparțin și care, la rându-i, îmi aparține; nu însă Realitatea, care nu aparține decât lui Dumnezeu sau ei înseși, care nu conține nici mister, nici adevăr și care, întrucât este reală, sau se preface că ar fi, trebuie să existe undeva, fixă, eliberată de obligația de a fi temporală sau eternă, imagine absolută, idee a unui suflet cu existență exterioară.

Îmi îndrept încet pașii, mai repede însă decât aș crede, spre poarta pe unde ar urma să intru din nou în casă. Însă nu intru; ezit; trec mai departe. Piața Figuera, etalându-și mărfurile pestrițe, îmi ascunde, cu mulțimea tarabelor, orizontul pietonal. Avansez lent, mort, însă viziunea pe care o am nu-mi mai aparține, nu mai este nimic; este doar viziunea de animal uman care a moștenit fără voia lui cultura greacă, ordinea romană, morala creștină și toate celelalte iluzii ce alcătuiesc civilizația în care eu mă străduiesc să simt.

Unde au dispărut oare toți cei vii?

459.

Mi-ar face mare plăcere să fiu la țară, ca să simt că mi-ar face plăcere să fiu la oraș. Însă, chiar și așa, mie îmi place la oraș, numai că plăcerea mea ar fi dublă.

460.

Cu cât este mai elevată sensibilitatea cuiva și mai subtilă capacitatea de a simți, cu atât ea vibrează mai absurd și tresare la lucrurile cele mai mărunte. Trebuie să ai o formidabilă inteligență ca să ajungi să te simți angoasat din pricina unei zile morocănoase. Umanitatea, în general prea puțin sensibilă, nu-și strică buna dispoziție din pricina timpului, fiindcă există în permanență un anumit fel de timp; ea nu simte ploaia decât atunci când îi cade în cap.

O zi mohorâtă și informă ne încinge cu zăpușeala ei umedă. Singur la birou, îmi trec în revistă întreaga viață, iar ceea ce văd pe parcursul ei seamănă cu această zi apăsătoare care-mi face rău. Mă revăd copil, bucurându-mă de nimica toată, adolescent, aspirând spre tot ceea ce este imaginabil, apoi bărbat în toată firea, cu toate bucuriile sau aspirațiile deja abandonate. Iar toate au evoluat pe un fond cenușiu de moliciune, semănând leit cu această dimineață care mă obligă să iau seama la toate astea și să mi le aduc aminte.

Cine dintre noi ar putea, revenind pe drumul fără de întoarcere, să susțină că l-a parcurs așa cum se cuvenea?

461.

Știind cât de repede și cu câtă ușurință cele mai neînsemnate lucruri dobândesc arta de a mă tortura, evit în mod deliberat orice contact cu ele, cât de infime ar fi. Cineva care, asemeni mie, suferă pentru că un nor trece prin fața soarelui cum să nu sufere în întunecimea zilei, mereu morocănoasă, care este viața lui?

Izolarea mea nu este o căutare a fericirii, pe care nu am curajul să o caut; nu e nici o găsire a liniștii, pe care nimeni n-o mai poate avea decât în ceasul în care nu mai poate s-o piardă – ea aparține somnului, estompării, micii renunțări.

Cei patru pereți ai odăii mele sărace sunt pentru mine, deopotrivă, celulă și distanță, pat și sicriu. Momentele mele cele mai

fericite sunt cele în care nu mă gândesc la nimic, nu vreau nimic, nu visez la nimic, pierdut într-o moleșeală vegetală, de simplu mușchi de copac încrustându-se pe suprafața vieții. Savurez fără pic de amărăciune conștiența absurdă de a nu fi nimic, gustul anticipat al morții și dispariției.

Nicicând nu a existat pentru mine cineva pe care să-l pot numi „Maestru". Nici un soi de Christ n-a murit pentru mine. Nici un Buddha nu mi-a arătat calea. De pe crestele semețite ale visurilor mele, nici un Apollo sau vreo Atenă nu mi-a apărut să-mi lumineze sufletul.

462.

Însă faptul că mi-am impus să mă exclud de la scopurile și manevrele vieții, să caut să mă rup de orice contact cu lucrurile – m-a condus tocmai spre cele de care încercam să fug. Eu nu voiam să simt viața, nici să ating lucrurile, știind, din experiența temperamentului meu contagiat de lume, că senzația vieții era pentru mine întotdeauna dureroasă. Numai că, tot evitând acest contact, mă izolam și, izolându-mă, se exacerba sensibilitatea mea, deja excesivă. I-ar fi priit sensibilității mele dacă aș fi putut să rup complet orice contact cu lucrurile. Însă o astfel de izolare totală nu poate fi realizată. Cât de puține gesturi aș face, continui totuși să respir și, oricât de puține inițiative aș avea, continui să mă mișc. Deci, nereușind decât să-mi exacerbez sensibilitatea prin izolare, am ajuns în faza în care factorii minimi, cei care înainte nici măcar pe mine nu mă afectau, acum acționează asupra mea ca niște catastrofe. M-am înșelat în ceea ce privește metoda de a fugi. O luasem la fugă pe o scurtătură incomodă, ca să ajung în locul de unde plecasem, adăugând astfel ororii de a trăi acolo și oboseala călătoriei.

N-am considerat niciodată că sinuciderea poate fi o soluție, fiindcă eu urăsc viața din iubire pentru ea. Mi-a trebuit multă vreme

până să mă conving de acest lamentabil echivoc în care trăiesc eu cu mine însumi. Când am ajuns să mă conving, m-a invadat un teribil dezgust, ceea ce mi se întâmplă întotdeauna când mă conving de ceva, fiindcă orice convingere semnifică pentru mine pierderea unei iluzii.

Mi-am ucis voința tot analizând-o. Bine ar fi să pot reveni la copilăria care preceda analiza, chiar dacă ea însemna și vârsta de dinaintea voinței!

În adâncul parcurilor mele, un somn mort, somnolența bazinelor cu apă sub soarele înălțat sus pe cer, când zumzetul insectelor vibrează în ora imobilă, iar faptul de a trăi mă apasă, nu ca o suferință, ci ca o durere fizică încă difuză. .

Palate profilându-se undeva departe, parcuri în atitudine meditativă, alei înguste fugind spre orizont, grația moartă a băncilor de piatră pentru cei care nu mai sunt – fasturi moarte, ornamente desfăcute, poleieli descojite. O, dorință a mea uitată, cât n-aș da să recuperez cel puțin tristețea cu care te-am visat!

463.

În sfârșit mă liniștesc. Toate rătăcirile și amintirile dispar din sufletul meu de parcă nici n-ar fi existat vreodată. Rămân singur și calm. Trăiesc acest moment ca și cum ar fi vorba de o convertire religioasă. Totuși, nimic nu mă atrage spre transcendent, așa cum nimic nu mă mai lega deja de imanent. Mă simt liber de parcă aș fi încetat să exist, rămânând însă conștient de acest lucru.

Mă liniștesc, da, mă liniștesc. O stare uriașă de calm, suavă ca o inutilitate, coboară până în adâncul ființei mele. Paginile citite, lucrul încheiat, pașii exteriori și ocaziile de a trăi – toate acestea au devenit o vagă penumbră, un halou confuz care înfășoară ceva extrem de liniștit, imposibil de definit. Atât acțiunile îndârjite în care adesea mi-am uitat sufletul, cât și gândurile, din pricina cărora

uneori am uitat să acționez, mă transpun acum într-un soi de blândețe fără sentiment, de compasiune tâmpă și goală.

Nu e din cauza acestei zile lente și blânde, înnourate și tandre. Nu este nici briza imperfectă, aproape inexistentă, abia dacă mai perceptibilă decât aerul. Nu este nici obositoarea culoare anonimă a cerului pe alocuri azur. Nu. Nu, fiindcă nu simt. Văd fără intenție, fără concluzii. Asist atent la spectacolul care nu e nici unul. Nu îmi simt sufletul, ci doar liniștirea. Lucrurile externe, nete și imobile, chiar și cele care se mișcă, sunt pentru mine așa cum trebuie să-i fi apărut lui Christos lumea, când de la înălțimea totului, Satana l-a pus la încercare. Toate sunt nimic, și astfel înțeleg cum de nu s-a lăsat ademenit Christos. Toate sunt nimic, și nu înțeleg cum de Satana, bătrân experimentat, și-a putut imagina că-l poate ispiti cu nimic.

Aleargă ușoară, viață imperceptibilă, râuleț tăcut șiroind pe sub copacii uitați! Fugi, suav suflet necunoscut, foșnet devenit invizibil dincolo de uriașele ramuri căzute! Aleargă fără rost, fără țintă, conștiință care nu ești conștientă de nimic, vagă luminiță ivită în depărtare prin luminișul frunzelor, despre care nu se știe de unde vine și nici încotro se duce! Fugi, fugi și lasă-mă să uit!

Adiere vagă a ceva ce nu îndrăznesc să trăiesc, absorbție a ceva care n-are gust, iar eu nici nu pot să-l simt, murmur inutil al unui gând pe care nu vreau să-l gândesc, pleacă încet, du-te cu tornadele care te așteaptă, rostogolindu-te pe pantele pe care le vei întâlni; îndreaptă-te spre umbră și spre lumină, frate al lumii; du-te spre glorie sau spre abis, fiu al Haosului și al Nopții, încă amintindu-ți, în cine știe ce ungher ascuns în tine, că Zeii au sosit prea târziu și că până și Zeii sunt trecători.

464.

Oricine va fi citit paginile precedente ale acestei cărți își poate imagina că eu sunt un visător. Și dacă așa gândește, se înșală. Ca să pot să fiu visător, îmi lipsesc banii.

Marile melancolii, tristețile inundate de plictiseală nu pot exista decât într-o ambianță de confort și de lux sobru. Iată de ce Egeus al lui Poe, când se concentrează ceasuri întregi într-o meditație maladivă, o face într-un vechi castel, ancestral, unde, dincolo de ușile impozantei săli în care zace viața, forfotesc invizibil majordomi care administrează atât castelul, cât și rânduiala meselor.

Marele vis pretinde anumite condiții sociale. Într-o zi, nu demult, încântat de mișcarea ritmică și tânguitoare a frazelor pe care le scriam, m-am gândit la Chateaubriand, dar nu am întârziat să îmi amintesc faptul că eu nu eram nici viconte, nici măcar breton. Altă dată, crezând că găsisem, în înțelesul spuselor mele, o oarecare asemănare cu Rousseau, n-am întârziat, de asemenea, să-mi aduc aminte că, dacă nu avusesem privilegiul să mă nasc gentilom și castelan, nu l-am avut nici pe acela de a fi elvețian și vagabond.

Dar, în sfârșit, univers există și în Rua dos Douradores. Și aici Dumnezeu veghează să nu lipsească enigma de a exista. Iată de ce, chiar dacă sărace, cum se deduce și din peisajul cu căruțe încărcate de mărfuri și coșărci, visurile pe care reușesc să le extrag dintre roți și scânduri sunt pentru mine, cu toate acestea, tot ceea ce am și ceea ce pot să am.

Nu încape îndoială că adevăratele apusuri de soare au loc în cu totul altă parte. Dar se poate să visezi infinitul chiar și de la acest al patrulea etaj ce domină orașul. Un infinit împestrițat mai la vale de un întreg bazar, e adevărat, dar și împodobit cu stele la celălalt capăt... Iată la ce mă gândesc în înserarea târzie, de la înălțimea acestei ferestre, împărțit între insatisfacția burghezului care nu sunt și tristețea poetului care nu voi putea nicicând deveni.

465.

Devin morocănos când se apropie canicula. Ai zice că luminozitatea acestor ceasuri de vară, chiar atunci când e acră, ar trebui

să-i pară dulce unei ființe care nu știe cine este ea. Însă pe mine nu mă mângâie câtuși de puțin. Există un contrast disproporționat între exuberanta viață exterioară și ceea ce simt sau gândesc, fără să știu să simt sau să gândesc – cadavru niciodată înmormântat al senzațiilor mele. Am impresia că trăiesc, în această informă patrie numită univers, sub o tiranie politică ce, chiar și fără să mă oprime în mod direct, ofensează totuși un anumit principiu ocult al sufletului meu. Iar atunci începe să coboare în mine, lent, surd, dorul anticipat după un exil imposibil.

Mai cu seamă mi-e somn. Nu acel gen de somn ce poartă latent în el, ca toate tipurile de somn, chiar și cele morbide, privilegiul fizic al repausului. Nu un somn de felul celor care, fiindcă vor reuși să ne facă să uităm viața și probabil să ne dăruiască anumite vise, pare să ne aducă în dar pe un platou, alunecând încet spre sufletul nostru, placidele ofrande ale unei profunde abdicări. Nu: e vorba de un somn care nu ajunge la adormire, care apasă pleoapele fără să le închidă și reunește în aceeași expresie, pe care o simți că e deopotrivă de prostie și de repulsie, comisurile amare ale buzelor noastre dezamăgite. E un somn asemănător celui care ne apasă inutil trupul în timpul lungilor insomnii ale sufletului.

Doar când sosește noaptea simt și eu, într-un fel anume, nu neapărat o bucurie, ci un început de relaxare care, întrucât orice relaxare este mulțumitoare, mă mulțumește și ea prin analogie de sens. Iar atunci îmi trece somnul, simt că un fel de confuzie, de clarobscur mental, ce-mi fusese provocat de acest somn, începe să se șteargă, să se limpezească, aproape să se ilumineze. Reușesc, pentru o clipă, să sper în tot felul de alte lucruri. Însă e un moment de speranță prea scurt. Îi urmează de îndată o plictiseală lipsită de somn și speranță, nefericita trezire a unui om care n-a reușit să doarmă, în timp ce eu privesc, de la fereastra camerei mele, biet suflet într-un trup obosit, miliardele de stele; miliarde, după care nimic, neantul – însă toate aceste stele...

466.

Omul nu trebuie să poată să-și vadă propria față. Este cel mai teribil lucru. Natura i-a făcut darul de a nu putea să se vadă, precum și pe cel de a nu putea să se uite țintă în propriii săi ochi.

El ar putea să-și vadă chipul numai în apele râurilor sau ale lacurilor. Dar, în acest caz, poziția pe care ar adopta-o ar fi simbolică. Ar trebui să se încline, să se aplece pentru a comite infamia de a se vedea.

Cel care a creat oglinda a înveninat sufletul omului.

467.

Mă asculta cum citeam din versurile mele – pe care în acea zi le-am citit bine, fiindcă eram cu gândul aiurea – și-mi spuse, cu simplitatea unei legi naturale: „Așa cum sunteți, dar cu o altă față, ați fi o persoană fascinantă". Cuvântul „față", mai mult chiar decât conținutul său, a fost ca și cum m-ar fi luat de guler să mă ridice în sus cu tot ceea ce eu însumi nu cunosc despre mine. Am zărit oglinda din camera mea, mi-am zărit țeasta de biet cerșetor care nu e complet calic, după care brusc oglinda s-a întors cu partea cealaltă și mi-a apărut dinainte un spectru: era Rua dos Douradores, Nirvana demnă de un poștaș.

Acuitatea senzațiilor mele devine un fel de boală ce-mi rămâne străină. O suferă altcineva, iar eu sunt partea bolnavă a acelei persoane, căci eu simt cu adevărat ca și cum aș depinde de o și mai mare capacitate de a simți. Sunt ca un țesut special sau ca o simplă celulă, asupra căreia apasă întreaga responsabilitate a unui organism.

Dacă eu gândesc e fiindcă bat câmpii: dacă visez e pentru că sunt treaz. Tot ceea ce sunt eu se încâlcește cu mine însumi și nimic din mine nu ajunge să știe cum să fie.

468.

Atunci când trăim constant în abstract – fie că-i abstractul gândirii, fie cel al senzației –, se întâmplă repede ca, în chiar pofida sentimentelor sau voinței, să transformăm în fantasme acele lucruri din viața reală pe care, în acord cu firea noastră, ar trebui să le simțim și mai pregnant.

Oricât de multă prietenie aș avea pentru cineva și oricât de autentică ar fi ea, faptul de a afla că-i bolnav sau că a murit nu-mi produce mai mult decât o impresie vagă, incertă, aproape ștearsă, de care mi-e rușine c-o simt. Numai viziunea directă a sentimentului, peisajul lui, ar putea să-mi provoace o emoție. Tot trăind în imaginație, ajungi să-ți tocești capacitatea de a imagina și mai cu seamă de a-ți imagina realitatea. Trăind doar mental ceea ce nu există și nici nu poate să existe, ajungi să nu mai poți imagina ceea ce ar putea să existe.

Am aflat astăzi că tocmai intrase în spital, să se opereze, un vechi prieten al meu, pe care nu-l mai văzusem de multă vreme, dar la care mă gândesc mereu cu tot dragul de care presupun că mă simt în stare. Singura senzație simțită, pozitivă și clară, a fost imaginea corvezilor ce mă așteptau din această pricină: fie să-i fac o vizită, fie – alternativă ironică în cazul în care nu aveam curajul să merg să-l văd – să mă las ros de remușcări că n-am făcut-o.

Altceva nimic... De cât de mult mă obișnuisem să trăiesc cu umbrele, devenisem eu însumi o umbră – în tot ceea ce gândesc, simt sau sunt. Însă face parte din substanța ființei mele și tânjirea după starea de normalitate pe care niciodată nu am atins-o. Doar că ceea ce simt e numai așa ceva. Nu mă simt cu adevărat afectat de soarta prietenului care urmează să se opereze. Nu simt vreo durere profundă pentru nici o persoană care urmează să se opereze, pentru nimeni dintre cei care suferă și sunt îndurerați în această lume. Eu sunt îndurerat doar de faptul că nu sunt capabil să mă îndurerez.

Însă, de la o clipă la alta, îndemnat de nu știu care impuls, simt că gândurile îmi alunecă inevitabil și încep să mă gândesc la cu totul altceva. Astfel că ajung, de parcă aș delira, în starea în care se amestecă ceea ce n-am reușit să simt cu ceea ce n-am putut să fiu și cu foșnetul arborilor, cu susurul apei în bazine, undeva într-o grădină inexistentă... Îmi dau silința să simt, însă nu știu cum e atunci când simți. Am devenit propria mea umbră, umbră căreia i-aș fi încredințat ființa mea. Spre deosebire de acel Peter Schlemil[1], din povestea germană, eu mi-am vândut Diavolului nu umbra, ci substanța. Sufăr de a nu suferi, de a nu ști să sufăr. Trăiesc, oare, sau mă prefac că trăiesc? Dorm, sau sunt treaz? O vagă adiere ridicându-se răcoroasă din arșița zilei mă face să uit totul. Simt cu plăcere că pleoapele încep să fie tot mai grele... Simt că același soare arzător rumenește acum câmpiile pe care nu mă aflu și nici c-aș vrea să mă aflu la această oră... Din zgomotul confuz al orașului începe să se înalțe o mare tăcere... Cât e de plăcut! Dar și mai plăcut ar putea fi dacă aș putea să simt!...

469.

Chiar și faptul de a scrie și-a pierdut pentru mine orice farmec. S-au banalizat excesiv nu doar actul de a exprima emoții, ci și acela de a modela fraze, pe care le scriu cu naturalețea cu care cineva bea, mai mult sau mai puțin atent, mai mult sau mai puțin distrat și dezinteresat, din ce în ce mai lipsit de entuziasm și de suflu.

470.

A vorbi înseamnă a face dovada unei prea mari considerații față de ceilalți. Pe limba lor mor și peștele, și... Oscar Wilde.

---

1 Eroul unei nuvele de Adalbert von Chamisso.

471.

De îndată ce putem considera că această lume e o iluzie sau o fantasmă, putem considera și că tot ceea ce ni se întâmplă este un vis, ceva care s-a prefăcut că există fiindcă noi dormeam. Iar atunci simțim cum se naște în noi o subtilă și profundă indiferență față de toate contrarietățile și dezastrele existenței. Cei morți n-au făcut decât să dea colțul străzii, iată de ce am încetat să-i mai vedem; iar cei care suferă trec pe dinaintea ochilor noștri ca un coșmar, dacă simțim, sau ca un vis dezagreabil, dacă gândim. Însăși suferința noastră nu va fi mai mult decât acest neant. Noi dormim în această lume pe partea stângă și auzim până și în vis existența apăsătoare a inimii noastre.

Nimic mai mult... Un pic de soare, puțină briză, câțiva copaci profilându-se-n depărtare, dorința de a fi fericiți, tristețea de a vedea zilele trecând, știința veșnic nesigură și adevărul care se tot cere să fie descoperit... Nimic mai mult, nimic mai mult... Da, nimic altceva...

472.

Să atingi, în starea mistică, numai ceea ce este mai agreabil din această postură, evitând restul exigențelor ei; să nu fii extaticul nici unui zeu, misticul sau *epopta*[1] nici unei inițieri: să-ți petreci zilele meditând la un paradis în care nimeni nu mai crede – iată tot ceea ce poate fi mai plăcut pentru un suflet, atunci când el știe ce înseamnă a nu ști.

Zboară sus de tot, pe deasupra locului în care mă aflu, ca tot atâtea trupuri locuind lăuntric o umbră, norii cei tăcuți; sus de tot, mult deasupra capului meu, suflete captive în trupuri, adevăruri

---

1 Inițiat pe treapta cea mai înaltă în misterele de la Eleusis. Pessoa îi menționează pe inițiații *epoptas* și în alt text, inedit.

necunoscute... Totul plutește la înălțime... Cu toatele trec și se petrec atât sus, cât și jos, chiar de nu se zăresc decât norii care lasă în urma lor ploaia și decât adevăruri care lasă în urma lor durerea... Toate cele ce se află sus de tot, da, trec și se petrec; tot ceea ce ți-ai putea dori e departe și dispare în depărtare... Cu toatele ne atrag, da, cu toatele ne rămân străine și trec cu toatele.

La ce bun să știu, pe vreme cu soare sau pe vreme de ploaie, că voi trece și mă voi petrece și eu, corp sau suflet? La nimic decât în speranța că totul ar putea să fie neant și deci că neantul ar putea fi totul.

473.

În orice spirit, cât de cât normal, există credința în Dumnezeu, în nici un spirit, cât de cât normal, nu există credința într-un Dumnezeu definit. E un soi de ființă, existentă și imposibilă, care regizează totul; a cărei persoană, dacă o are, nimeni n-o poate defini; ale cărei scopuri, dacă ele există, nimeni nu le poate înțelege. Dacă îi spunem Dumnezeu, am spus totul, căci cuvântul Dumnezeu nu are nici un sens precis, iar afirmându-l astfel nu spunem nimic.

Atributele de infinit, etern, atotputernic, de drept și bun, lipite uneori de numele său, se dezlipesc singure ca orice adjectiv inutil atunci când e suficient substantivul. Iar El, căruia, fiind indefinit, nu-i putem conferi atribute, El este, tocmai prin aceasta, substantivul absolut.

Cât despre supraviețuirea sufletului, există tot atâta vag câtă certitudine. Cu toții știm că murim; dar cu toții simțim că nu murim. De fapt, nu ține nici de dorință, nici de speranță ceea ce ne conferă intuiția obscură că moartea este o neînțelegere: e un raționament făcut cu viscerele, un refuz /.../

474.
O zi

În loc să iau masa de prânz – necesitate care mi se întâmplă zilnic –, m-am dus să văd cum curge Tejo, şi am sfârşit prin a rătăci pe străzi fără să ajung să-mi dau seama dacă sufletului îi prieşte să-l văd. Şi aşa mai departe...

Nu merită să trăieşti. Numai să priveşti merită. Dacă ai putea să priveşti fără să şi trăieşti poate că ai da de fericire; însă e imposibil, cum sunt toate cele ce obişnuiesc să fie visate de noi. Ar fi extazul care nu ar include şi viaţa!...

Cel puţin dacă am putea să creăm un nou pesimism, o nouă negaţie, ca să avem astfel iluzia că rămâne după noi ceva, fie şi ceva rău!

475.

„De ce râdeţi?" mă întrebă fără nici o răutate vocea lui Moreira venind de undeva dintre două rafturi aflate la înălţimea mea.

„Tocmai am confundat nişte nume...", iar faptul de a vorbi a fost de natură să îmi calmeze plămânii.

„Ah", zise rapid Moreira, iar pacea unui asfinţit de soare coborî din nou peste birou şi peste mine.

Iată că domnul viconte de Chateaubriand stă aici şi face socoteli! Iată că domnul profesor Amiel stă în picioare dinaintea unui birou cât se poate de real! Iar domnul conte Alfred de Vigny e nevoit să-l debiteze pe un oarecare Grandela. Senancour e pe Rua dos Douradores!

Nici Bourget[1], bietul, pe care îl citeşti numai aşa, cum urci pe o scară dacă nu ai ascensor... Mă duc în faţa pervazului ca să zăresc

1 Aluzie la romancierul moralist francez Paul Bourget (1852-1935).

din nou mai bine al meu Boulevard Saint Germain, și tocmai în acel moment acționarul plantațiilor din Brazilia scuipă pe stradă.

În intervalul dintre gândul la toate acestea și faptul de a fuma, și fără să stabilești bine legătura între una și alta, râsul mental se întâlnește cu fumul și, amestecându-se în gâtlej, se răspândește apoi într-un atac timid de râs audibil.

476.

Li se va părea multora că acest jurnal, scris numai pentru mine, e prea artificial. Dar la mine a fi artificial e ceva natural. Iar, pe de altă parte, cum m-aș putea distra altcumva, dacă nu redactând cu grijă aceste însemnări despre viața mea spirituală? De altfel, nici măcar nu le redactez cu cine știe ce mare grijă. Și nici nu le adun laolaltă cu atenția unui bijutier. Pur și simplu eu gândesc în acest limbaj sofisticat.

Sunt un om pentru care lumea exterioară este o realitate interioară. Și simt acest lucru nu la modul metafizic, ci cu simțurile obișnuite cu care captăm realitatea.

Frivolitatea noastră de ieri a devenit acum un dor constant care-mi macină viața.

Chilii de singurătate se deschid în interiorul orei. Ziua apune peste eschivările noastre. În ochii albaștri ai bazinelor cu apă, o ultimă disperare reflectă moartea soarelui. Ah, noi eram ceva extrem de important în parcurile de odinioară; ceva încorporat extrem de voluptuos în prezența statuilor, în linia englezească a aleilor. Costumele, florile, *les perruques*[1], gesturile de protocol și cortegiile îi aparțineau cât se poate de intim substanței din care este alcătuit spiritul nostru. Dar cine eram noi? Eram pur și simplu jeturile

1 Perucile (fr.).

de apă din fundul unei alei pustii, apă înaripată ce nu mai țâșnea deja atât de sus în actul ei trist de a dori să zboare.

477.

...iar irișii aflați pe marginea unor râuri îndepărtate, reci și solemni – pierduți într-o seară eternă, fără nimic altceva, în adâncul unor continente adevărate.

478.

(clar de lună)

Peisajul deplin nu se află nicăieri.

479.

Jos, la picioarele mele, îndepărtându-se de la înălțimea unde mă aflu în denivelări de umbră, doarme glacial, sub clar de lună, tot orașul.

(O disperare a conștiinței, o angoasă de a exista, prizonier în mine însumi, mă străbate de sus până jos, fără să dea în afară, mă realcătuiește în straturi de tandrețe, spaimă, durere și dezolare.)

Un inexplicabil exces de disperare absurdă, o durere sfâșietoare, atât de orfană, atât de metafizic de a mea /.../

480.

Sub ochii mei melancolici se întinde orașul vag și silențios.

Casele se denivelează într-o aglomerare suspendată, iar clarul de lună, cu pete de nesiguranță, stagnează în nuanțe de nacru peste

hopurile moarte ale acestei adânci depărtări. Pot fi zărite umbre și-acoperișuri, ferestre și ev mediu. Nici un pic de spațiu pentru suburbii. Peste toate cele care se văd plutește o lumină de departe. Deasupra locului de unde privesc se apleacă ramuri negre de copaci, iar eu simt somnul întregului oraș în sufletul meu descurajat. Lisabona scăldată în clar de lună și-n toată deznădejdea mea de mâine!

Ce noapte! Convinge-s-ar cel care a conceput detaliile acestei lumi că nu există pentru mine subiect mai potrivit de studiu și mai frumoasă melodie decât această detașată clipă lunară în care mă necunosc cunoscând.

Nu există nici o briză, nici o prezență umană să întrerupă șirul gândurilor la care nici măcar nu gândesc. Mi-e somn în același fel în care mă simt în viață. Doar că simt în plus, pe pleoape, ceva ce le-ar îngreuna. Îmi aud propria respirație. Dorm, sau sunt treaz?

Efortul de a trebui să mă deplasez pe picioare până la adresa unde locuiesc mă solicită atât de mult, ca și cum ar fi vorba de plumb turnat în toate simțurile. Blândă dulceață a eclipsării, floare oferită a inutilului, numele meu niciodată pronunțat, neliniștirea mea conținută între margini, privilegiul îndatoririlor cedat altora și, la ultima cotitură din parcul ancestral, un alt secol ca un pâlc de roze...

481.

Am intrat la frizer ca de obicei, cu plăcerea pe care o simți trecând fără stânjeneală pragul unor case cunoscute. Sensibilitatea mea față de tot ceea ce e nou are ceva angoasant; mă simt în siguranță numai acolo unde am mai fost.

Abia așezat pe scaun, în timp ce băiatul îmi înfășura în jurul gâtului un prosop proaspăt și curat, mi-a dat prin cap să întreb ce mai făcea colegul lui de la fotoliul din dreapta, cel care era ceva mai în vârstă și mai spiritual, dar suferind. Pusesem întrebarea fără să

fi simțit nevoia să o pun: îmi venise fiindcă mă aflam acolo și-mi amintisem de el. „A murit ieri“, mi-a răspuns, lipsită de inflexiuni, vocea aflată în spatele meu ascunsă de prosop, ale cărei degete începeau să se retragă, după o scurtă plimbare în josul cefei, din spațiul dintre guler și pielea mea. Toată iraționala mea bună dispoziție a murit brusc, cum se întâmplase și cu frizerul, absent de acum încolo pe vecie de lângă fotoliul de alături. Toate gândurile mi-au înghețat. N-am mai zis nimic.

Dor de el! Simt că mi-e dor chiar și de cineva care nu a însemnat nimic pentru mine, un dor venind din angoasa față de fuga timpului și din boala provocată de misterul vieții. Chipuri pe care le zăresc în mod obișnuit pe traseele mele zilnice – dacă încetez să le mai văd, mă întristez; și nu au însemnat nicicând ceva special pentru mine, doar că erau simbolul întregii vieți.

Ce s-a întâmplat cu bătrânelul banal care purta încălțări murdare, cel cu care mă intersectam adesea, la nouă și jumătate dimineața? Dar cu vânzătorul de bilete de loterie, care șchiopăta și mă bătea degeaba la cap? Dar cu bătrânelul roșcovan și pântecos care își fuma țigara în ușa tutungeriei? Dar cu palidul patron al tutungeriei? Ce au devenit toți aceștia care, fiindcă i-am văzut și revăzut adesea, au sfârșit prin a face parte din viața mea? Mâine, va fi rândul meu să dispar de pe Rua da Prata, Rua dos Douradores, Rua dos Fanqueiros. Mâine și eu – suflet care simte și gândește tot acest univers care îl constitui eu pentru mine –, și eu, da, voi deveni la rându-mi cineva care a încetat să mai treacă pe aceste străzi, cineva pe care alții îl vor evoca vag cu formula „Ce s-a întâmplat cu el?“ Și tot ceea ce fac, ce simt, ce trăiesc se va reduce doar la un trecător mai puțin în circulația cotidiană de pe străzile unui oraș oarecare.

Mari texte[1]

1 Pessoa intenționa să publice separat fragmentele mai consistente, grupate sub titlul „grandioase", și cita, ca exemplu, „Simfonia unei nopți neliniștite", chiar dacă textul respectiv nu este foarte amplu. Ediția Richard Zenith le reunește aparte, considerându-le „mari ca extensie sau ca intenție, sau fiindcă au afinități cu alte fragmente grupate în această secțiune". Numerele unora, plasate între paranteze, care nu figurează în manuscrise, sunt numai de natură să facă distincția între ele.

[illegible]

Divina invidie

Atunci când mă simt bine în compania altora, sunt invidios la gândul că ei au parte de aceeași senzație. Am impresia că ei dau dovadă de lipsă de pudoare simțind același lucru ca mine, după ce au răscolit prin sufletul meu cu sufletele lor, care simțeau la unison cu al meu.

În opinia mea, marea problemă de orgoliu pe care o pune contemplarea unui peisaj este dureroasa certitudine că el a fost deja contemplat de altcineva cu aceleași simțăminte.

Firește că s-a întâmplat la alte ore și în alte zile. Însă, dacă mi s-ar menționa acest lucru, ar fi ca și cum aș putea fi flatat și îmblânzit cu diverse metode scolastice pe care nu le merit. Știu că diferența este de mică importanță și că, dând dovadă de tot atâta spirit, alții au perceput acest peisaj într-un fel nu identic, ci analog cu al meu.

Iată de ce întotdeauna mă străduiesc să modific lucrul pe care-l văd, astfel încât să devină în mod incontestabil al meu – modificare prin minciună – orice moment de frumusețe, drept pentru care modific până și linia de profil a munților; și mă străduiesc să înlocuiesc anumiți copaci sau anumite flori cu altele vast asemănătoare și totodată infffffiiiiiim de diferite; să văd alte culori cu același efect în apusul soarelui – și uite așa creez, din obișnuință, cu reflexul spontan al privirii mele involuntare, o modalitate interioară de a fi a exteriorului.

Iar acesta e doar nivelul inferior al muncii mele de substituire a vizibilului. Căci, în cele mai bune momente de abandon și reverie, construiesc și mai mult.

Fac în așa fel încât peisajele să aibă asupra mea efectele muzicii, să-mi evoce imagini vizuale – curios și dificil triumf al extazului, fiindcă factorul evocator face parte din aceeași categorie de senzații cu ceea ce trebuie el să evoce. Cel mai mare triumf al meu în această privință datează dintr-o zi când, într-o lumină ambiguă și la o oră incertă, privind țintă spre Cais de Sodre[1] *am văzut* o pagodă chinezească, împodobită cu stranii clopoței la colțurile acoperișurilor, semănând cu tot atâtea pălăriuțe absurde – stranie pagodă chinezească *pictată* în spațiu, pe suprafața mătăsoasă a spațiului, nu știu cum, pe acest spațiu care perpetuează, abominabilă, cea de a treia dimensiune.

Iar acea clipă mă răscolește cu adevărat și mă țese neted, ca și cum o mare invidie față de realitate...

Scrisoare

Cel puțin de-ai ști să înțelegi că singura ta datorie este să fii doar visul unui visător. Să fii doar cădelnița dintr-o catedrală a visului. Să-ți sculptezi gesturile ca tot atâtea visuri, iar acestea să devină tot atâtea ferestre deschise spre peisajul nou al sufletului tău. Să-ți alcătuiești arhitectura corporală ca o imitație a visului, în așa măsură încât cine te vede să nu poată să nu se gândească la altceva, fiindcă tu i-ai evoca lumii exterioare orice altceva, dar nu pe tine, iar a te vedea pe tine să însemne a auzi muzică, a traversa, ca un somnambul, vaste peisaje cu lacuri moarte, nedeslușite păduri tăcute, pierdute în adâncul altor timpuri, unde invizibile cupluri, diferite de noi, ar trăi sentimente pe care noi nu le avem.

---

1 Chei al fluviului Tejo la Lisabona.

Iar eu nu mi-aș dori nimic altceva decât să nu fii a mea. Și dacă, atunci când aș visa, tu mi te-ai înfățișa, să pot continua să cred că te visez – poate chiar fără să te pot vedea, dându-mi brusc seama că un clar de lună a /.../ peste lacuri moarte și că frânturi de cântece văluresc pe neașteptate în această pădure inexplicită, pierdută prin epoci imposibile.

Această viziune despre tine ar fi așternutul pe care ar adormi sufletul meu, copil bolnav, pentru a visa încă o dată un alt cer. Iar dacă tu ai vorbi, auzindu-te să nu fie ca și cum te-aș auzi cu adevărat, ci ca și cum aș zări niște poduri sub lună care leagă malurile indistincte ale unui râu ce se îndreaptă spre vechea mare, pe care se leagănă acele caravele ce fi-vor ale noastre pentru totdeauna.

Surâzi? Nu știam nimic și, cu toate acestea, cerurile mele interioare au fost străbătute de stele. În timp ce dorm, tu mă chemi. Nu-mi dădusem seama, dar pe acea îndepărtată navă, ale cărei pânze de vis erau întinse sub luna plină, zăresc îndepărtați marinari.

Cascadă

Puștoaica știe prea bine că păpușa ei nu este reală, însă o tratează ca și cum ar fi vie, ajungând să plângă și să se lase cuprinsă de un mare necaz atunci când i se strică. Arta fetiței constă în a de-realiza. Binecuvântată această vârstă himerică a vieții, când negi viața fiindcă sexul este inexistent, când, din joacă, este negată realitatea. Și sunt luate drept reale lucruri ce nu sunt!

Ce n-aș da să redevin copil și să rămân așa pentru totdeauna, fără să-mi pese de valorile pe care oamenii le conferă lucrurilor și nici de legăturile stabilite între ele. Când eram copil mi se întâmpla deseori să-mi așez soldații de plumb cu capul în jos... Cunoașteți voi vreun argument care, cu forța unei logici convingătoare să-mi dovedească mie că soldații adevărați nu trebuie să meargă cu capul în jos?

Copilul nu dă mai multă valoare aurului decât unui ciob de sticlă. Dar, în realitate, valorează el, aurul, mai mult? Copilul găsește, în mod obscur, absurde pasiunile, mâniile și spaimele pe care le zărește ca și sculptate în acțiunile adulților. Și nu sunt oare pe cât de absurde, pe atât de zadarnice toate spaimele, toate urile și toate iubirile noastre?

O, divină și absurdă intuiție infantilă! Viziune adevărată despre lucruri pe care noi le drapăm în convenții, cât le-am vedea de goale, și pe care le încețoșăm cu ideile noastre subiective, cu cât mai direct ne uităm la ele!

Oare nu este Dumnezeu un copil mult mai mare? Oare nu pare a fi întreg universul o glumă, o joacă de copil? Atât de ireal /.../

V-am lansat în glumă această idee, iar acum, că se îndepărtează, iată cât de oribilă mi se pare. (Cine știe dacă ea nu conține adevărul?) Iat-o căzând la picioarele mele, de cât e de oribilă, se face pulbere și se sparge în țăndări de mister...

Mă trezesc ca să aflu că exist...

O plictiseală incertă, dar profundă, își murmură la urechea mea răcoarea ei rătăcitoare, venind dinspre cascade, din spatele stupilor și din stupidul fund al grădinii.

Cenotaf

Nici o văduvă, nici un copil rămas orfan nu i-au pus în gură obolul cu care el urma să-l plătească pe Caron. Sunt ascunși pentru noi sub un văl ochii cu care el a trecut dincolo de Styx și a văzut reflectându-se de nouă ori în apele infernale chipul rămas nouă necunoscut. Nu a dobândit printre noi un nume nici măcar umbra lui, rătăcitoare acum pe malul unor lugubre fluvii; și până și numele lui nu-i decât o umbră.

A murit pentru Patrie, fără să știe nici cum, nici de ce. Sacrificiul său a avut parte de gloria de a fi ignorat. Și-a dăruit viața cu toată generozitatea sufletului său: din instinct, nu din datorie; din iubire de Patrie, nu din conștiința că o are. A apărat-o cum îți aperi

mama al cărei fiu ești, nu în virtutea logicii, ci prin naștere. Fidel secretului primordial, el nici nu și-a gândit-o, nici nu și-a dorit-o, ci și-a trăit moartea instinctiv, așa cum își trăise Viața. Umbra de care el se folosește acum e soră cu cele căzute la Termopile, fidele în carnea lor jurământului ce le ursise nașterea.

A murit pentru Patrie, așa cum apare soarele zi de zi. A devenit, cât se poate de natural, cel în care moartea urma să-l preschimbe[1].

N-a căzut sclav unei arzătoare credințe, nici nu a fost ucis în timp ce combătea pentru josnicia unui mare ideal. Eliberat de injuria credinței și de insulta umanitarismului, nu a căzut să apere nici o idee politică, nici viitorul omenirii, nici soarta cine știe cărei religii încă nesigură. Ținându-se departe de credința într-o altă lume, cu care se amăgesc adepții lui Mahomed și discipolii lui Christos, el a văzut sosind Moartea, fără să spere că în ea este viață, și a văzut viața sfârșindu-se, fără să spere într-o viață mai bună.

El a trecut pur și simplu, ca vântul și zilele, luând cu el și sufletul său, cel care făcuse din el o persoană distinctă de altele. Și s-a adâncit în umbră, asemeni cuiva sosit dinaintea unei porți căreia-i trece pragul. E mort pentru Patrie, singurul lucru prin care ne este superior, de care avem cunoștință și percepție rațională. Paradisul musulmanilor sau cel al creștinilor, uitarea transcendentală budistă nu s-au reflectat în ochii lui atunci când i s-a stins din priviri flacăra ce îl ținea viu pe pământ.

N-a aflat cine era, cum nici noi nu știm cine este. Și-a făcut datoria, fără să-și dea seama ce datorie împlinea. S-a lăsat călăuzit numai de ceea ce face trandafirii să înflorească și de ceea ce transformă în frumusețe moartea frunzelor. Viața nu are o mai bună justificare, nici moartea o mai frumoasă recompensă.

Iar acum străbate, cum îi îngăduie zeii, ținuturile lipsite de orice lumină, trecând de la jelania fluviului Cocyt la sărutările

---

1 Bernardo Soares fiind personajul pessoan cel mai îmbibat de cultura franceză, nu e de mirare că identificăm aici o trimitere la celebrul vers mallarméan: „*Tel qu'en Lui-même enfin l'éternité le change*“, dedicat lui Poe.

lui Flegeton și auzind în noapte clipocitul lin al palidelor ape ce unduiesc pe Lethe.

E anonim ca instinctul ce l-a răpus. Nu se gândea că va muri pentru Patrie; a murit pentru ea. Nu se gândea că-și va îndeplini datoria; și-a îndeplinit-o. Un om care niciodată nu a avut nume în sufletul lui nu e drept să fie întrebat ce nume i-ar defini trupul. Era portughez; nefiind cutare sau cutare portughez, e portughezul nelimitat.

Locul lui nu este în vecinătatea întemeietorilor Portugaliei, care sunt de o altă statură și de o altă conștiință. Nu s-ar putea situa în compania acestor semizei, prin ale căror fapte de îndrăzneală s-au înmulțit drumurile pe mare și ni s-a îngăduit să atingem ostroave mult mai vaste.

Așa că nici o statuie, nici o stelă funerară să nu amintească cine a fost cel ce eram noi cu toții; iar acum el este întreg poporul, țara întreagă trebuie să-i fie mormânt. Să-l îngropăm în propria lui amintire, iar ca stelă să nu-i punem altceva decât propriul său exemplu.

Sfaturi pentru femeile prost măritate (I)

(Prost măritate sunt toate femeile măritate, plus unele celibatare.)

Feriți-vă mai cu seamă să cultivați sentimente umanitare. Umanitarismul este o grosolănie. Scriu la rece, rațional, gândindu-mă la voi, toate, ca și la fericirea voastră, biete femei prost măritate.

Toată arta, toată libertatea constă în a impune cât mai puține constrângeri spiritului nostru și a lăsa corpul să se supună numai voinței noastre.

Nu merită să fiți imorale, acest lucru dăunează personalității voastre în ochii celorlalți sau o banalizează. Trebuie să fiți imorale doar înlăuntrul vostru, înconjurate de cât mai mult respect general. Să fiți soții și mame, virginale și devotate corporal, având în același

timp [?] inexplicabile contacte carnale cu toți bărbații din vecinătate, de la măcelar până la /.../ – iată ceva ce poate fi foarte plăcut pentru cineva care vrea să se bucure de viață și să-și pună în valoare individualitatea, fără să coboare la nivelul unor servitoare, care au comportări grosolane tocmai fiindcă vin de la ele, și nici să dați în onestitatea riguroasă a femeilor cu totul proaste, care mai mult ca sigur că sunt virtuoase din interes.

În funcție de nivelul vostru de superioritate, o, suflete feminine care mă citiți, veți înțelege ce scriu eu aici. Toate plăcerile vin din creier, iar toate crimele sunt comise doar în vis! Îmi aduc aminte de o crimă superbă și cât se poate de reală. N-a existat niciodată. Crimele frumoase sunt cele pe care nu le cunoaștem. Va fi comis el, Cezar Borgia, crime frumoase? Credeți-mă că nu a comis. Ființa care a comis crime magnifice, profunde, fructuoase, un Cezar Borgia visat de noi, a fost ideea de Borgia care există în fiecare dintre noi. Sunt sigur că Cezar Borgia cel real era o persoană banală, proastă și nu avea cum să fie altcumva, căci a exista înseamnă întotdeauna a fi prost și banal.

Vă dau cu totul dezinteresat aceste sfaturi, aplicând metoda mea la un caz care nu mă interesează câtuși de puțin. Personal, eu visez imperii și glorie; nu am nici un fel de vis senzual. Dar vreau să vă fiu de folos, poate cu singurul scop de a mă contrazice, fiindcă detest să fiu util. În felul meu, sunt un altruist.

Sfaturi pentru femeile prost măritate (II)

Îmi propun să vă învăț cum să vă înșelați bărbatul în imaginație.

Credeți-mă pe cuvânt: numai femeile vulgare își înșală cu adevărat bărbații. Pudoarea este condiția *sine qua non* a plăcerii sexuale. Dacă cedezi mai mult decât unui singur bărbat, ucizi pudoarea.

Sunt de acord că inferioritatea feminină are nevoie de sprijinul unui bărbat. Însă, cu toate astea, cred că femeia trebuie să se limiteze

la un singur bărbat pentru a face din el, dacă e necesar, centrul unui cerc, cu o rază ce sporește, de bărbați imaginari.

Cea mai bună ocazie pentru a face așa ceva se arată în zilele care precedă menstruația.

Deci:

Trebuie să vi-l imaginați pe soțul vostru mai mult bărbat decât corp. Dacă vi-l imaginați cu toată convingerea, îl veți simți deasupra și mai mult ca bărbat.

Trebuie să vă feriți de orice gest de senzualitate excesivă. Să-l sărutați pe soțul care vi s-a așezat deasupra corpului, dar folosindu-vă de imaginație să-l înlocuiți într-o clipă cu altul – să vă amintiți că vă stă deasupra sufletului.

Esența plăcerii e dedublarea. Felinei care se află ascunsă în voi deschideți-i larg fereastra.

Iată cum poate fi *tracassé*[1] un soț.

E important ca el să se supere din când în când.

Esențial este să începeți să vă simțiți atrasă de lucruri respingătoare, dar fără să vă pierdeți controlul și disciplina exterioară.

Cea mai mare indisciplină interioară, aliată cu cea mai mare disciplină exterioară alcătuiesc o perfectă senzualitate. Fiecare gest ce *realizează* un vis sau o dorință le irealizează cu adevărat.

Substituirea nu e chiar atât de greu de practicat cum ne închipuim. Numesc substituire cazul ce constă în a-ți închipui că juisezi cu bărbatul A tocmai când copulezi cu bărbatul B.

---

1 Tracasat (fr.). Pessoa subliniază în manuscris cuvântul.

Sfaturi pentru femeile prost măritate (III)

Scumpele mele discipole, vă doresc, în cazul în care vreți să-mi urmați cu fidelitate sfaturile, nenumărate și reîmprospătate plăceri, dar nu *în act*, cu animalul mascul pe care Biserica sau Statul vi l-a destinat fie pentru pântec, fie spre a-i purta numele.

Pasărea reușește să-și ia zborul numai fiindcă se apasă zdravăn cu picioarele pe pământ. De această imagine, dragele mele fete, trebuie să vă aduceți aminte întotdeauna, ca de singurul comandament spiritual.

Fiecare dintre voi trebuie să fie o cocotă care cunoaște toată gama viciilor, dar fără să-și trădeze bărbatul nici cu o singură privire – iată ce înseamnă voluptate, dacă știți să ajungeți la ea.

O femeie trebuie să fie cocotă *pe dinăuntru*, să-și trădeze bărbatul *pe dinăuntru*, să-l trădeze chiar și atunci când îl ține în brațe, să nu fie pentru el simțul fizic al sărutului pe care i-l dă – iată femeile superioare, misterioasele mele femei Cerebrale! –, iată ce înseamnă voluptate.

De ce nu le dau aceleași sfaturi și bărbaților? Fiindcă Bărbatul este altă specie de ființă. Dacă e cineva inferior, îi recomand să se folosească de câte femei poate; nu are decât să o facă, însoțit de disprețul meu /.../. Căci, dacă e un bărbat superior, nu are nevoie de nici o femeie. Nu are nevoie de o posedare sexuală ca să cunoască voluptatea. Pe câtă vreme o femeie, chiar dacă superioară, nu acceptă așa ceva: femeia este esențialmente sexuală.

Declarație de diferență

Afacerile statului și cele ale cetății nu au nici un fel de putere asupra noastră. Puțin ne pasă dacă miniștrii și guvernanții gospodăresc prost bunurile națiunii. Toate există undeva afară, ca noroaiele pe vreme de ploaie. Nu avem nimic de-a face cu toate acestea, după cum nici ele n-au nici o legătură cu noi.

Nu ne interesează nici marile convulsii, cum sunt războiul și crizele națiunilor. Atâta vreme cât ele nu vin peste noi, puțin ne pasă la care ușă bat. Toate acestea, ce par să se întemeieze pe un mare dispreț față de ceilalți, abia dacă au la bază sceptica noastră opinie despre noi înșine.

Nu suntem nici buni, nici miloși – nu că am fi contrariul acestora, ci doar fiindcă nu suntem nici una, nici alta. Bunătatea este delicatețea sufletelor grosolane. Ea înseamnă pentru noi doar atâta cât ține interesul trecător pentru un fenomen care are loc în alte suflete, dotate cu alte forme de gândire. Noi observăm, dar fără să aprobăm sau să dezaprobăm. Se află în noi misterul de a nu fi nimic.

Am fi fost anarhiști dacă ne-am fi născut în sânul unor clase sociale ce se autodefinesc defavorizate sau în alt mediu de unde se poate coborî sau urca. Însă de obicei, și la drept vorbind, noi suntem niște creaturi născute în interstițiile de clasă și de diviziuni sociale – aproape întotdeauna în acest interval decadent dintre aristocrație și (înalta) burghezie, spațiu social al geniilor și nebunilor cu care se poate simpatiza.

Acțiunea ne derutează, în parte din incompetență fizică, dar și mai mult din inapetență morală. Ni se pare imoral să acționăm. Orice gând ni se pare degradat de îndată ce este exprimat în cuvinte, care îl transformă într-un lucru al altuia și îl fac comprehensibil pentru cei capabili să-l înțeleagă.

Avem o mare simpatie pentru ocultism și artele secretului. Cu toate acestea, nu suntem niște ocultiști. Ca să putem fi, ne lipsesc dorința înnăscută și, mai mult decât atât, răbdarea de a o educa în așa fel încât să devină instrumentul perfect al magilor și magnetizatorilor. Dar simpatizăm cu ocultismul, mai cu seamă fiindcă el se exprimă de obicei în așa fel încât foarte mulți dintre cei care îl citesc, și chiar dintre cei care cred că îl înțeleg, în realitate nu înțeleg nimic. Această misterioasă atitudine conferă o splendidă superioritate. Ea devine, de altfel, sursa abundentă a senzațiilor imprimate

de mister și teroare: larve ale astralului, stranii entități de corpuri diverse pe care magia ceremonială le evocă în templele ei, prezențe descărnate ale materiei situate în planul nostru, ce dau târcoale sensurilor noastre închise, în tăcerea fizică a unui zumzet interior – toate acestea ne pipăie ca o mână vâscoasă, înfricoșătoare, aruncându-ne în adâncul tuturor primejdiilor și al întunericului.

Însă nu simțim nici un soi de simpatie pentru ocultiști, în cazul în care ei se vor apostoli și iubitori ai umanității: asta îi despoaie de tot misterul. Singura rațiune pentru un ocultist, dacă vrea să poată funcționa la nivel astral, este să acționeze în numele unei estetici superioare, și nu cu sinistrul scop de a face un bine semenilor.

Aproape fără să ne dăm seama, ne simțim mușcați de o ancestrală simpatie pentru magia neagră, pentru formele interzise ale științei transcendentale, pentru Seniorii Puterii care s-au vândut Condamnării și Reîncarnării degradate. Ochii noștri de ființe slăbănoage și nesigure se pierd, într-un rut feminin, în teoria gradelor inversate, a riturilor pervertite, în curba sinistră a ierarhiei descendente.

Fără să vrem, Satana exercită asupra noastră o seducție comparabilă cu cea a masculului asupra femelei. Șarpele Inteligenței Materiale s-a înfășurat în inima noastră, ca spirala pe Caduceul simbolic al Zeului comunicării: Mercur, stăpânul Înțelegerii.

Aceia dintre noi care nu sunt pederaști ar dori să aibă curajul să fie. Orice inapetență pentru acțiune feminizează în mod inevitabil. Din cauza unei erori de sex în cursul actualei noastre încarnări, ne-am ratat adevărata menire, vocația de femeie în casă și de castelană care se plictisește. Chiar dacă nu credem în mod absolut în acest lucru, are un gust de sângeroasă ironie gândul că acționăm în noi înșine ca și cum am crede.

Acestea toate nu rezultă din răutatea, ci numai din slăbiciunea noastră. Adorăm răul, când suntem singuri, nu fiindcă el este rău,

ci pentru că e mai intens și mai puternic decât Binele, iar tot ceea ce este intens și puternic e atrăgător pentru nervii noștri, care ar fi trebuit să fie nervi de femeie. *Pecca fortiter* nu poate să ne vizeze pe noi, care n-avem vlagă, nici vlaga inteligenței, singura pe care am putea-o avea. Gândește-te doar că ai putea să păcătuiești zdravăn – iată tot ce poate însemna pentru noi acel judicios îndemn. Însă, uneori, chiar și așa ceva ne este imposibil: viața noastră interioară posedă ea însăși o realitate ce ne rănește adesea, fiindcă se dovedește a fi banală. Faptul că există legi care organizează asociațiile de idei și toate celelalte activități ale spiritului insultă lipsa noastră nativă de disciplină.

Jurnal la întâmplare

În fiecare zi Materia mă maltratează. Sensibilitatea mea este o flacără în vânt.

Merg pe stradă și zăresc pe chipul trecătorilor nu expresia avută de ei cu adevărat, ci expresia pe care ar înfățișa-o văzându-mă, dacă mi-ar cunoaște viața mea, dacă ar ști ce fel de om sunt și dacă eu aș lăsa să transpară prin gesturile și pe chipul meu ridicola și timida anormalitate a sufletului meu. În privirile care mă privesc suspectez o firească batjocură, îndreptată împotriva excepției lipsite de eleganță pe care o reprezint eu într-o lume unde oamenii acționează și se bucură; iar îndărătul fizionomiilor cu care mă întâlnesc mi se pare că aud chicotind conștiința, suprapusă și interpusă, pe care o am eu însumi despre ceea ce reprezintă stângăcia gesticulată a vieții mele. Degeaba încerc să mă mai conving, după astfel de idei, că batjocura și oprobriul nu vin decât din mine, numai din mine însumi. Nu pot să-mi mai asum imaginea în care mă văd ridicol, odată ce se obiectivează la alții. Simt brusc că mă sufoc, că mă clatin într-un spațiu închis, de seră în care s-ar îngrămădi tot soiul de brocarturi și răutăți. Toți mă arată cu degetul, din străfundul sufletului

lor. Toți cei care își încrucișează pașii cu mine mă biciuiesc cu glumele lor răutăcioase și pline de dispreț. Pășesc printre fantomele ostile pe care le-a trezit imaginația mea bolnavă, identificându-le cu persoane reale. Pretutindeni am parte doar de palme și de sarcasme. Iar uneori, în plină stradă – când, de fapt, nimeni nu mă ia în seamă –, mă opresc, ezit, caut un soi de nouă dimensiune, o ușă brusc deschisă în interiorul spațiului, spre partea cealaltă a spațiului, unde să pot să scap fără întârziere de faptul că îi conștientizez pe ceilalți, de intuiția mea prea obiectivă privitoare la realitatea sufletelor cu adevărat vii ale oamenilor din jurul meu.

Să fie oare obiceiul meu de a mă strecura în sufletul altora ceea ce mă face să mă văd eu însumi pe mine așa cum mă văd ceilalți sau așa cum m-ar vedea dacă m-ar remarca? Fără îndoială. Iar după ce am înțeles ce anume ar simți ei dacă m-ar cunoaște cu adevărat totul se petrece ca și cum ei ar simți efectiv și, ajungând să simtă astfel, s-ar exprima chiar în acel moment. Pentru mine este o tortură să conviețuiesc cu ceilalți. Pe ceilalți eu îi port în mine; chiar îndepărtându-mă de ei, încă mai sunt silit să-i frecventez. Singur fiind, mă înconjoară mulțimi. Nu am unde să fug, decât să fug de mine însumi.

O, voi, munți uriași sumețiți în crepuscul, voi, străzi aproape drepte sub clarul de lună – ce n-aș da să am inconștiența voastră de /.../, spiritualitatea voastră de pură Materie, lipsită de orice criteriu, de orice fel de sensibilitate, de orice zonă în care sunt stocate sentimentele, gândurile sau rătăcirile spiritului! Arbori, atât de exclusiv arbori, cu verdeața voastră atât de plăcută ochilor mei, atât de exteriori față de grijile și pătimirile mele, atât de tămăduitori pentru angoasele mele, căci voi nu aveți ochi să le puteți privi și nu aveți nici un suflet care să se oglindească-n adâncul acelor ochi, neînțelegându-le și bucurându-se deci răutăcios! O, voi, pietre de pe drum, trunchiuri sfărâmate, biete pământuri anonime ce alcătuiți podeaua acestei lumi, o, soră a mea – insensibilitatea voastră e pentru sufletul meu o mângâiere și un repaus... Sub soarele și sub luna maicii mele Terra, atât de veșnica mumă a mea,

fiindcă tu nu poţi nici măcar să mă critici, cum o poate face adevărata mea mamă umană, neavând suflet ca să mă poţi analiza instinctiv şi nici priviri din cele care trădează gânduri la adresa mea, pe care nici măcar ţie n-ai putea să ţi le mărturiseşti. Uriaş ocean, bubuitorul meu prieten din copilărie, care mă legeni şi mă linişteşti, fiindcă tu nu ai o voce umană care să poată într-o bună zi să povestească şoptit, unor urechi umane, slăbiciunile şi defectele mele. Imens cer, atât de albastru, aflat atât de aproape de misterul îngerilor /.../, tu nu mă priveşti batjocoritor cu ochi verzi, iar dacă îţi fixezi soarele pe piept nu o faci ca să mă atragi, şi dacă te /.../ cu astre, nu ai intenţia să mă umileşti... Pace universală a Naturii, maternă, fiindcă mă ignoră; calm îndepărtat, atât de fratern prin chiar faptul că nu poţi să ştii nimic despre mine... Aş dori să dedic o rugăciune unităţii şi calmului vostru, în semn de gratitudine, căci ele ne îngăduie să iubim, în sfârşit, fără urme de suspiciune sau îndoială; aş dori să-i pot da auz incapacităţii voastre de a asculta, să-i dau ochii mei sublimei voastre cecităţi, aş dori să fiu eu obiectul atenţiei voastre, graţie acestor ochi şi urechi imaginare, fericit de a fi prezent în interiorul Neantului vostru, atent, ca atins de o moarte definitivă, plecat departe, fără urme de speranţă într-o altă viaţă, dincolo de orice Dumnezeu şi orice altă posibilitate de a fi, voluptuos de inexistent şi posedând culoarea spirituală a tuturor materiilor.

Jurnal lucid

Viaţa mea – spectacol tragic eşuat sub huiduielile îngerilor – face parte din categoria spectacolelor din care s-a reprezentat numai primul act.

Prieteni? Nici unul. Doar câţiva cunoscuţi care îşi imaginează că mă simpatizează şi probabil că nu s-ar simţi în apele lor dacă ar da peste mine un tren, iar înmormântarea ar avea loc într-o zi ploioasă.

Premiul natural primit în schimbul îndepărtării mele de viață a fost să suscit la ceilalți o totală incapacitate de a se simți de acord cu mine. Eu sunt nimbat de o aureolă de frig, de un halo de gheață ce-i îndepărtează pe ceilalți. Încă nu am reușit să nu sufăr din pricina solitudinii mele. Este extrem de dificil să poți obține acea distincție a spiritului care să-i permită izolării să devină un repaus ferit de angoase.

Niciodată nu am crezut în prietenia care mi se arăta, așa cum n-aș fi crezut nici în iubire, în cazul că mi s-ar fi arătat, ceea ce, de altfel, nici n-ar fi fost posibil. Chiar dacă nu-mi făceam iluzii în privința celor care se declară prieteni ai mei, am reușit de fiecare dată să sufăr din pricina deziluziilor pe care mi le provocau – atât de complex și subtil e destinul meu de a suferi.

Nu m-am îndoit nici o clipă că toți mă trădează: totuși, am fost de fiecare dată uimit când eram trădat. Iar când se întâmplau cele la care mă așteptam era de fiecare dată pentru mine ceva neașteptat.

Cum niciodată nu am descoperit la mine calități care să atragă pe cineva, n-am putut să cred niciodată că cineva s-ar putea simți atras de mine. O astfel de opinie ar putea să pară de o modestie imbecilă, dacă nenumărate dovezi – tocmai acele neașteptate fapte la care mă așteptam – nu ar fi confirmat-o de fiecare dată.

Nu pot concepe că cineva s-ar putea atașa de mine din compasiune, căci, chiar dacă aspectul meu fizic e dizgrațios și inacceptabil, nu sunt atât de organic contrafăcut, încât să mă plasez pe orbita milei celorlalți și nici pe cea a simpatiei care poate să o atragă atunci când ea nu este evident meritată; iar în ceea ce privește partea din mine care ar putea trezi milă, nu-i nici o posibilitate, fiindcă nu există nici un pic de milă pentru infirmii spiritului. Așa că eu am căzut în centrul de greutate al disprețului celorlalți, de unde nu mă înclin în direcția simpatiei nimănui.

Toată viața mea se rezumă la dorința de a mă adapta la această situație, fără să-i simt în mod exagerat cruzimea și abjecția.

Ai nevoie de o bună doză de curaj intelectual să recunoști fără teamă că nu ești decât o cârpă umană, un avorton care-și

supraviețuiește, un nebun aflat pe punctul de a depăși limita dincolo de care urmează doar internarea; dar ai nevoie de un curaj spiritual încă și mai mare pentru ca, după ce le-ai recunoscut pe toate acestea, să te poți adapta perfect la destinul tău, să accepți fără revoltă, fără resemnare, fără să schițezi vreun gest, nici măcar umbra unui gest, blestemul organic pe care ți l-a impus Natura. A-i cere după aceea cuiva să nu sufere înseamnă a-i cere prea mult, fiindcă a accepta răul, văzut și numit ca și cum ar fi binele, chiar depășește natura umană; iar a-l accepta ca rău nu e posibil decât dacă suferi din pricina lui.

Efortul de a mă concepe pe mine însumi din exterior mi-a adus pierderea – pierderea fericirii mele. Văzându-mă așa cum mă văd ceilalți, am început să mă disprețuiesc – nu fiindcă observam la mine trăsături de caracter ce-ar fi justificat acest dispreț, ci din pricină că începeam să mă văd cu ochii celorlalți și să simt un oarecare dispreț de felul celui avut de ei pentru mine. Am suferit umilința de a mă cunoaște. Iar cum acest calvar nici nu-ți conferă noblețe, nici nu-ți aduce învierea din morți în răstimp de câteva zile, n-am avut de ales decât să sufăr tot ceea ce era mai josnic.

Am înțeles că i-ar fi fost imposibil cuiva să mă iubească, numai dacă ar fi fost total lipsit de simț estetic – iar în acest caz l-aș fi disprețuit eu; și am înțeles că până și în cazul în care aș fi fost simpatizat n-ar fi fost vorba decât de un capriciu din partea indiferenței cuiva străin.

A vedea limpede în noi și așa cum alții ne văd! A privi acest adevăr în față! Iar la sfârșit strigătul lui Christos pe cruce, atunci când și-a zărit, în față, adevărul *lui*: Doamne, Dumnezeule, de ce m-ai părăsit?

Educație sentimentală

Pentru cel care face din visuri viață și din culturile de seră ale senzațiilor sale o religie sau o politică, cel dintâi pas, sau ceea ce

este resimțit în suflet că ar fi primul pas, constă în a încerca să simtă lucrurile cele mai neînsemnate cât mai extraordinar posibil – mai fără de măsură. Acesta e primul pas, pur și simplu pasul cel dintâi, nimic mai mult. A ști, bunăoară, să pui în plăcerea cu care savurezi o ceașcă de ceai voluptatea supremă, resimțită de un om normal abia când i s-au împlinit brusc marile ambiții sau după ce dorurile l-au lăsat dintr-odată în pace, sau resimțită, de asemenea, în actele finale și carnale ale iubirii; a putea afla în contemplarea unui asfințit de soare sau a unui detaliu decorativ exagerata senzație pe care ți-o poate procura, în general, nu ceea ce se vede sau se aude, ci numai ceea ce se respiră și se gustă, această apropiere de obiectul senzației pe care doar senzațiile carnale – pipăitul, gustul, mirosul – o pot sculpta direct pe conștiință; a putea să ai viziunea internă, auzul visului – cu toate simțurile presupuse sau de presupus –, receptive și tangibile ca și cum ar fi deschise către exterior: am ales aceste senzații, dar la fel de bine pot fi folosite și altele, dintre acelea pe care amatorul care cultivă arta de a se simți pe sine însuși ajunge, după ce s-a exersat, să le împingă la paroxism, pentru a le da un aspect concret, apropiat de ceea ce vreau eu să spun.

Însă a ajunge la acest grad de senzație îi impune amatorului de senzații o sarcină sau chiar o greutate fizică suplimentară, pe măsura acelei exacerbări conștiente resimțite, deci toate durerile impuse din exterior sau din interior, în funcție de momentul lui de atenție. Și abia atunci când constată că senzația excesivă este uneori egală cu un exces de bucurie, alteori cu o abundență de suferință, înțelege visătorul că este împins să facă cel de al doilea pas în ascensiunea lui spre sine. Las la o parte pasul pe care ar putea sau n-ar putea să-l facă și care, în funcție de va putea sau nu, va determina cutare sau cutare atitudine și fel de a păși, în pașii pe care-i va face, în măsura în care poate sau nu poate să se izoleze complet de viața reală (dacă e bogat sau nu – căci aici se ajunge). Presupun că s-a putut citi și înțelege, printre rândurile acestei relatări, că visătorul

se poate concentra asupra marii sale opere numai dacă are posibilitatea, mare sau mică, de a se izola complet și de a se consacra sieși, mai mult sau mai puțin intens, trezind acel morbid mod de funcționare a senzațiilor sale captate din lucruri sau din visuri. Dacă ești nevoit să trăiești la modul activ printre oameni și să-i frecventezi asiduu – fiind realmente posibil să reduci la minimum intimitatea pe care ești obligat s-o împarți cu ei (căci nocivă este intimitatea, nu simplul contact cu semenii) –, atunci va trebui să îngheți toată suprafața de contact cu ceilalți, astfel încât orice gest fratern sau cordial venind de la ei să poată luneca fără să te pătrundă sau să te marcheze. S-ar părea că cer prea mult, dar e puțin. Oamenii pot fi ușor îndepărtați; e destul să te ții departe de ei. În sfârșit, trec peste acest punct și-mi reiau firul explicației de adineauri.

A le crea celor mai simple și mai inevitabile senzații o acuitate imediată și o nouă complexitate presupune, cum am mai spus, a primi un spor de bucurie năvalnică provenită din senzație, dar și de suferință nemăsurată provocată de simțiri. Iată de ce, făcând acest al doilea pas, visătorul va trebui să știe cum se evită suferința. Nu s-o evite ca un stoic sau ca un epicurian de primă mână – dându-se afară din propriul său adăpost, căci s-ar înăspri prea mult și pentru plăcere, și pentru durere. Va trebui, dimpotrivă, să caute plăcerea din durere și să încerce după aceea să resimtă în mod fals durerea, altfel spus, în loc să simtă durere, să aibă o plăcere oarecare. Există mai multe drumuri care duc spre această atitudine. Se poate merge pe unul analizând suferința în mod exagerat, după ce spiritul a fost pregătit mai devreme pentru așa ceva, iar în prezența plăcerii se poate simți pur și simplu, fără nici un adaos de analiză; pentru oamenii superiori, e vorba aici de o atitudine mult mai la îndemână decât pare. A analiza suferința și a te obișnui să transmiți suferință de fiecare dată când ea apare la analiză, până când începe să se petreacă instinctiv fără să te mai gândești la ea, iată ce poate adăuga oricărei dureri plăcerea analizei. Exagerând puterea și instinctul analizei, acest exercițiu reușește să absoarbă

repede tot restul, și nu rămâne din suferință decât o materie nedefinită, supusă analizei.

O altă metodă, mult mai subtilă și dificilă, constă în a te obișnui să încarnezi durerea într-o figură ideală. Se creează un alt Eu însărcinat să sufere în noi, să sufere ceea ce suferim noi. Apoi se creează un sadism interior, cu totul masochist, capabil să se bucure de propria lui suferință ca și cum ar aparține altcuiva. Metoda – care pare la prima lectură imposibil de aplicat – nu este ușor de urmat, însă ea nu ridică mari greutăți când ai devenit meșter în arta de a te minți pe tine însuți. Iată de ce este o metodă eminamente realizabilă. Iar odată obținut rezultatul de mai sus, ce puternic gust de sânge și boală, ce stranie beție de senzații îndepărtate și decadente îmbracă și durerea, și suferința! Durerea devine foarte asemănătoare cu neliniștea și paroxismul sfâșietor al anumitor spasme. A suferi, o suferință lungă și lentă, dobândește atunci, intim, tenta gălbuie a fericirii vagi, simțită în timpul convalescențelor trăite profund. O foarte delicată oboseală, soră cu neliniștirea și morbiditatea, apropie această complexă senzație de anxietate cauzată de plăcere de ideea că vom scăpa de ea și de gustul morbid pe care îl extrag voluptățile din pre-oboseala care ne asaltează când ne imaginăm ce mult ne vor obosi.

Există o a treia metodă de a le imprima plăcerilor rafinamentul durerilor și de a face din îndoielile și angoasele noastre un pat moale. Este a le acorda neliniștilor și suferințelor, printr-o exagerată atenție, o intensitate atât de mare, încât tocmai acest exces să ne dea plăcerea excesului, așa cum prin intermediul violenței îi sugerăm unei ființe care are obișnuința și educația spirituală de a se dedica plăcerilor o plăcere capabilă să producă suferință, fiind o plăcere extremă, o extraordinară bucurie cu gust de sânge, fiindcă ne-a rănit. Iar atunci când, așa cum mi se întâmplă mie însumi – eu, care rafinez false rafinamente, eu, arhitectul constituit din senzații distilate prin exercițiul inteligenței, din abdicări de la viață, din analiză, dar și din durerea analizată –, când toate cele trei metode sunt folosite

împreună și când o durere, identificată imediat, ce nu-ți lasă pic de răgaz să elaborezi o strategie intimă, este analizată până la secătuirea ei, plasată într-un Eu exterior până la tiranie și îngropată în străfundurile mele până atinge paroxismul durerii – atunci eu mă simt cu adevărat un învingător și un erou. Atunci viața din mine e suspendată, iar arta se târăște la picioarele mele.

Iar totul nu constituie decât cea de-a doua etapă pe care visătorul trebuie să o parcurgă până să-și atingă visul.

Al treilea pas, cel care duce spre pragul fastuos al Templului – cine altul decât mine a putut să-l facă? Este etapa care te costă cu adevărat, fiindcă cere un efort infinit mai dificil decât oricare efort din viața reală, dar care oferă și compensații tuturor dimensiunilor sufletești, pe care viața nu l-ar putea niciodată oferi. După ce toate acestea au fost îndeplinite împreună și executate până la capăt – da, folosirea celor trei subtile metode ale mele presupune folosirea lor până la uzură –, cea de a treia metodă constă în a obliga senzația să treacă direct prin inteligența pură, filtrată de analiza superioară, ca să fie sculptată într-o formă literară, să dobândească forme și relief proprii. În acest stadiu, da, eu o fixez definitiv. În acest stadiu eu am transformat irealul în real, iar intangibilului i-am oferit un piedestal etern. Și, tot atunci, în adâncul meu, am fost încoronat împărat.

Doar nu veți fi crezut că eu scriu pentru a fi publicat, sau pentru a scrie, sau pentru a face artă. Scriu fiindcă acesta este, până la urmă, chiar scopul suprem, rafinamentul temperamental ilogic, /.../ al artei mele care cultivă stări de suflet. Dacă înșfac o senzație oarecare și o depăn până când reușesc, datorită ei, să-i țes o realitate interioară care se cheamă fie *Pădurea înstrăinării*, fie *Călătorie nicicând dusă până la capăt*, credeți-mă că nu o fac să arăt că duc la bun sfârșit o proză limpede și strălucitoare, nici măcar pentru a mă bucura eu de proza mea – chiar dacă doresc și așa ceva, adăugând, iată, acest nou și ultim rafinament, în chip de somptuoasă cădere de cortină peste decorurile visurilor mele –, ci mai degrabă

o fac pentru ca această proză să poată da o exterioritate completă despre ceea ce există-n interior, astfel încât ea să poată realiza irealizabilul, să poată conjuga poli contradictorii și să poată, prin exteriorizarea visului, să-i confere acestuia puterea maximă a visului în stare pură – eu, strangulatorul vieții, bijutierul migălos al inexactitudinilor, pajul apatic al sufletului meu Regină[1], căreia îi citesc la asfințitul soarelui nu poeme din cartea Vieții mele, deschisă pe genunchii mei, ci doar poeme pe care m-am prefăcut neobosit că le scriu și că le citesc, pe care ea s-a prefăcut că le-ar asculta, în timp ce Înserarea, undeva departe, nu știu unde și cum, începe să stingă, peste această metaforă ce pretinde-n adâncul meu că ar fi Realitatea Absolută, ultima geană de lumină a unei misterioase zile spirituale.

Examen de conștiință

Dacă îți trăiești viața în vis și o trăiești fals, e tot viață trăită. A renunța înseamnă a acționa. A visa înseamnă a-ți mărturisi nevoia de a trăi, substituind viața reală cu viața ireală, ceea ce este o compensare a faptului inalienabil de a dori să trăiești.

Ce să însemne toate acestea dacă nu căutarea fericirii? E vreunul care caută altceva?

Reveria continuă, analiza neîntreruptă sunt ele oare capabile să-mi furnizeze ceva *esențialmente* diferit de ceea ce putea să-mi dea viața?

M-am separat de oameni, dar nu am întâlnit, nici nu /.../

Această carte este o singură stare sufletească, analizată pe toate părțile, parcursă în toate direcțiile.

---

1 În portugheză „*alma*", sufletul, este substantiv feminin, deci poate deveni și regină.

Dar cel puțin această atitudine mi-a adus oare ceva nou? Nu văd apropiindu-se de mine nici urmă de consolare. Toate acestea existau deja la Heraclit sau în Eclesiast: „Viața este o jucărie de copil uitată pe nisip... vanitate și dezolare a spiritului..." Și la săracul Iov, într-o singură frază: „Sufletul meu a obosit de viața mea".

Mă aud visând. Mă legăn în sunetul imaginilor mele... Care se întorc la mine ca niște ciorchini de melodii secrete /.../

Sunetul unei fraze imaginate este cât nenumărate gesturi! O metaforă te poate consola de nenumărate lucruri!

Mă ascult... Nenumărate ceremonii se petrec în mine... Cortegii solemne... Paietele strălucesc în interiorul plictiselii mele... Baluri mascate... Asist încântat la spectacolul sufletului meu...

Caleidoscop de segmente fragmentate /.../

Tot fastul senzațiilor prea intense... Paturi regale în adâncul unor castele pustii, bijuterii de prințese moarte, mici golfuri marine, zărite printre crenelurile unor cetăți; iar onorurile și puterea vor sosi și ele, neîndoielnic, și pentru cei mai fericiți vor exista onoruri și putere, vor exista cortegii în exilul lor... Orchestre adormite, mătăsuri cu fir brodat...

Iar la Pascal:

Iar la Vigny: și la tine /.../

La Amiel, atât de complet la Amiel: ...(anumite fraze)...

La Verlaine și la simboliști:

Dar cât de bolnav sunt în mine... Nici măcar privilegiul unei mici originalități provocate de boală... Eu fac ceea ce au făcut atâția alții înaintea mea... Eu sufăr în stilul vechi de a suferi... La ce bun chiar să mă gândesc la aceste lucruri, pe care atâția alții deja le-au gândit sau pentru care au suferit?...

Cu toate acestea, da, aduc și eu ceva nou. Dar nu eu sunt responsabil de asta. E ceva care mi-a venit din interiorul Nopții și

strălucește în mine ca o stea... Toate eforturile mele nu au putut nici să o producă, nici să o stingă... Sunt o punte între două mistere, fără să știu cum am fost construit...

Laguna posesiunii (I)

În gândirea mea, posesiunea este o lagună absurdă – foarte mare, foarte întunecată, foarte puțin adâncă. Pare adâncă apa, fiindcă e înșelător de murdară.

Moartea? Păi moartea este-nlăuntrul vieții. Mor eu în întregime? Nu știu din timpul vieții. Îmi voi supraviețui mie însumi? Continui doar să trăiesc.

Visul? Păi visul este-nlăuntrul vieții. Trăim visul? Îl trăim. Sau numai îl visăm? Îl murim. Iar moartea este-n centrul vieții.

Viața ne urmărește ca umbra noastră. Umbra nu mai există decât atunci când totul e numai umbră. Viața încetează să ne urmărească doar atunci când ne abandonăm în ea.

Cel mai dureros în vis e faptul că el nu există. În fond, nu se poate visa.

Ce înseamnă a poseda? Noi nu știm. Atunci cum am putea dori să putem poseda ceva? O să-mi spuneți că, deși nu știm ce este viața, trăim... Trăim oare cu adevărat? Înseamnă oare a trăi dacă trăim fără să știm ce e viața?

Laguna posesiunii (II)

Nimic nu se întrepătrunde, nici atomii, nici sufletele. Iată de ce nimic nu posedă nimic. De la adevăr până la o simplă batistă – totul e imposibil. Proprietatea nu e un furt: nu e nimic.

Legendă imperială

Imaginația mea este un oraș din Orient. Întreaga ei compoziție, ca o realitate etalată în spațiu, are suprafața voluptuoasă a unui covor bogat și moale. Dughenele de negoț care împestrițează străzile ei se detașează pe un soi de fundal ce nu le aparține, asemeni broderiilor în fir galben sau roșu, ușor bombate pe suprafața unor mătăsuri de un albastru intens. Toată istoria se naște din acest oraș și se rotește în jurul lămpii visului meu, ca acest fluture abia auzit în penumbra camerei. Fantezia mea a locuit în fastul de altădată și a primit din mâini de regine giuvaieruri șterse de timp. Moliciuni intime tapetară plajele inexistenței mele și, ca o răsuflare a penumbrei, algele au plutit ostentativ pe râurile mele. Iată de ce eu am fost un șir de porticuri de civilizații pierdute, febră de arabescuri pe frize moarte, negriciune de eternitate înfășurată în jurul unor coloane frânte, catarge făcând dovada unor îndepărtate naufragii, trepte urcând doar spre tronuri răsturnate, voaluri ce nu voalează nimic, lăsând totuși impresia că ar învălui umbrele, fantome apărând din pământ ca niște fuioare de fum din niște cădelnițe aruncate pe jos. Blestemată a fost domnia mea, plină de războaie duse la cele mai îndepărtate frontiere ale păcii imperiale care proteja palatul meu. Se auzea întotdeauna foarte aproape vagul zumzet al unor serbări îndepărtate; erau întotdeauna într-o perpetuă derulare procesiunile ce se pregăteau să treacă pe sub ferestrele mele; însă nici un pește de aur roșu în bazinele mele, nici poame arătându-se din frunzișul încremenit al livezilor mele; și nici măcar câteva dintre acele biete cocioabe în care unii pot trăi fericiți, al căror fum, unduind îndărătul copacilor, adoarme cu baladele lui simpluțe misterul congenital al conștiinței mele de mine însumi.

Despre arta de a visa bine (I)

Înainte de orice va trebui să fii atent să nu respecți nimic, să nu crezi în nimic, în nimic /.../ Dar să reții, totuși, din atitudinea ta care nu respectă nimic, voința de a respecta ceva; iar din dezgustul tău față de tot ceea ce nu îți place, dureroasa dorință de a iubi pe cineva; și din disprețul tău pentru viață reține ideea că trebuie să fie minunat să trăiești și să iubești. În acest fel îți vei construi temelia pentru edificiul visurilor tale.

Spune-ți cu convingere că opera pe care îți propui s-o faci nu va fi deasupra celor existente. A visa înseamnă doar a ne găsi pe noi înșine. Va trebui să fii tu pentru sufletul tău un Cristofor Columb. Să pleci în căutarea peisajelor acestui suflet. Ia-ți toate asigurările că ești în direcția cea bună și că instrumentele tale nu pot să se înșele.

Arta de a visa e dificilă fiindcă este o artă a pasivității, unde efortul se reduce la concentrarea unei absențe a efortului. Arta de a dormi, dacă așa ceva ar exista, ar putea fi ceva de acest fel.

Ia bine seama: arta de a visa nu este arta de a ne orienta visurile. A orienta înseamnă a acționa. Adevăratul visător se abandonează lui însuși, se lasă posedat de el însuși.

Ferește-te de toate provocările materiale. La început vei fi tentat să te masturbezi. După care, vei cunoaște tentația alcoolului, pe cea a opiului, a /.../ Toate acestea sunt eforturi și căutare. Ca să fii un bun visător, nu trebuie să fii decât visător. Opiu și morfină pot fi cumpărate în farmacie – și, știind acest lucru, cum crezi tu că poți visa grație lor? Masturbarea e ceva fizic, cum vrei tu să /.../

Dacă visezi că te masturbezi, asta da, e bine; sau dacă te visezi fumând opiu sau că iei morfină, iar atunci te îmbeți cu ideea de opiu, /.../ cu morfina din vis – așa ceva e demn de laudă: ești în rolul tău glorios de visător perfect.

Trebuie să te consideri întotdeauna mai trist și mai nefericit decât ești. Asta nu face rău. Și este, grație iluziei, un fel de scară pentru vis.

Despre arta de a visa bine (II)

– Amână-le pe toate. Nu trebuie să faci niciodată astăzi ceva ce poți neglija de asemenea să faci mâine. Nici măcar nu e nevoie să întreprinzi ceva, nici astăzi, nici mâine.

– Nu te gândi niciodată la ceea ce ai de făcut. Nici nu face.

– Trăiește-ți viața. Nu te lăsa trăit de ea. Atât în adevăr, cât și în eroare, în plăcere, cât și în suferință, rămâi cel adevărat. Vei reuși acest lucru numai visând, căci viața ta reală, viața ta umană este cea care nu-ți aparține, e viața altora. În acest fel îți vei înlocui viața cu visul și nu vei avea altă grijă decât să visezi desăvârșit. În nici unul dintre actele tale din viața reală, de la naștere până la moarte, nu se poate spune că tu acționezi: ești doar acționat; tu nu trăiești: tu ești numai trăit.

Trebuie să devii pentru ceilalți un sfinx absurd. Încuie-te, dar fără să trântești ușa, în turnul tău de fildeș. Iar turnul tău de fildeș ești tu însuți.

Iar dacă ți se spune că toate acestea sunt false și absurde, să nu crezi. Și nu crede nici în ceea ce spun eu, căci nu trebuie să crezi în nimic.

– Disprețuiește totul, însă în așa fel încât acest dispreț să nu te jeneze. Nu trebuie să te consideri superior celor disprețuite de tine. Iată în ce constă arta disprețului nobil.

Despre arta de a visa bine (III)

Cu acest fel de a visa totul, totul te va face în viață să suferi și mai mult /.../

Va fi crucea ta.

Despre arta de a visa bine a spiritelor metafizice

Raționamentul /.../ – totul va deveni ușor /.../, fiindcă pentru mine totul e vis. Eu îmi ordon să visez și încep să visez. Uneori creez în mine un filozof, care îmi expune conștiincios filozofiile sale, în vreme ce eu, tânăr paj, îi fac curte fiicei lui, al cărei suflet sunt, sub fereastra casei sale.

E clar că mă limitez la cunoștințele mele. N-aș putea crea un matematician. Dar mă mulțumesc cu ceea ce am și pot avea combinații infinite sau visuri nenumărate. Cine știe, de altfel, dacă prin puterea mea de a visa nu voi ajunge la și mai mari performanțe. Dar nu merită. Mi-e destul așa cum sunt.

Pulverizare a personalității. Nu știu care sunt ideile mele, nici sentimentele mele, nici caracterul meu... Dacă simt ceva, simt vag în vizualizata persoană oarecare a unui necunoscut care își face apariția în mine. *Eu însumi m-am înlocuit cu visurile mele*[1]. Fiecare persoană e doar visul său despre sine însuși. Eu nu sunt nici asta.

Niciodată nu am citit o carte până la sfârșit sau urmând desfășurarea ei și fără să sar paginile.

Niciodată nu am știut ce simțeam. Când mi se vorbea de cutare sau cutare emoție sau îmi era descrisă, simțeam întotdeauna că era descris ceva din sufletul meu, după care, gândindu-mă mai bine, întotdeauna mă îndoiam. Ceea ce eu nu mă simt fiind niciodată nu știu dacă sunt cu adevărat sau dacă doar mă gândesc că aș fi. Eu sunt un personaj din propriile mele drame.

Orice efort e inutil, dar poate fi distractiv. Orice raționament e steril, dar ne distrează. A iubi e ceva strivitor, dar e poate mai bine decât să nu iubești. Visul, în schimb, le înlocuiește pe toate. El poate să conțină toate ideile de efort, fără nici un efort real. În interiorul visului mă pot lansa în toate bătăliile, fără să risc să-mi

---

1 Toate pasajele de acest fel sunt subliniate de Pessoa.

fie teamă sau că voi fi rănit. Pot raționa fără să încerc să ajung la vreun adevăr pe care, de altminteri, nici nu-l voi atinge vreodată; fără să vreau să rezolv vreo problemă, pe care știu că n-am s-o rezolv; fără să /.../ Pot iubi fără riscul de a fi respins, sau înșelat, sau detestat. Pot să-mi schimb iubita, ea rămânând aceeași. Iar dacă vreau ca ea să mă înșele sau să mă părăsească e destul să dau un ordin să se întâmple, întotdeauna așa cum vreau eu și pentru pura mea plăcere. Pot trăi în vis cele mai teribile frământări, cele mai mari torturi, cele mai mari victorii. Le pot trăi pe toate ca și cum ar fi vorba de viață: nu depinde decât de capacitatea mea de a face visul cât se poate de viu, clar și real. Așa ceva presupune studiu și răbdare interioară.

Există diferite maniere de a visa. Una dintre ele constă în a te abandona visurilor, fără a încerca să le faci clare, și de a te lăsa în vagul și în crepusculul senzațiilor. Este un procedeu inferior, care te și obosește, fiindcă acest fel de a visa e monoton, mereu același. Există și visul clar și *dirijat*, dar în acest caz efortul de a dirija visarea trădează prea multă artificialitate. Artistul suprem, visătorul, așa cum sunt eu, nu face altceva decât efortul de a dori ca visul să fie *cutare* vis, cu anumite capricii precise... iar visul se desfășoară dinaintea lui exact așa cum dorea, dar fără să poată să-l conceapă el și fără să trebuiască să se justifice. Vreau să mă visez rege... Printr-un act subit decid să fiu. Și iată-mă brusc devenit rege într-o țară oarecare. Care anume rege și ce fel de rege, asta numai visul poate să precizeze... Fiindcă eu am ajuns la acel fel de victorie asupra a ceea ce visez, încât visurile mele îmi aduc întotdeauna nesperat ceea ce îmi doresc. De multe ori perfecționez, făcând-o mai clară, ideea de la care am primit doar o vagă poruncă. Eu aș fi complet incapabil să-mi imaginez conștient Evul Mediu din diferite epoci și de pe diverse alte Terre pe care le-am trăit în vis. Eu sunt orbit de un exces de imaginație, pe care nu-l bănuiam în mine, și mă mulțumesc doar să privesc. Las visurile să se desfășoare de la sine... Sunt atât de pure,

încât întotdeauna depășesc ceea ce aștept de la ele. Ele sunt întotdeauna mai frumoase decât le vreau eu. Dar pe acestea numai visătorul experimentat poate spera să le obțină. Ani în șir am căutat așa ceva visând. Iar azi reușesc fără efort...

Cea mai bună metodă de a începe să visezi este cu ajutorul cărților. Romanele îl pot ajuta mult pe un începător. A învăța să te abandonezi cu totul lecturii, să trăiești la modul absolut împreună cu personajele unui roman, iată primul pas. Iar atunci când familia noastră și necazurile ei ni se par a fi niște mofturi care ne obosesc, în comparație cu romanele, e un semn de progres.

Trebuie să evitați romanele literare în care atenția este deviată înspre forma romanului. Nu mi-e rușine să mărturisesc că eu așa am început. E curios, dar eu, intuitiv /.../, am ales romanele polițiste. Niciodată nu am putut citi în întregime un roman de dragoste. Dar e vorba de o opțiune personală, datorată faptului că eu nu am o natură de îndrăgostit, nici măcar în vis. Evident că fiecare trebuie să-și cultive propriile înclinații. Să ne amintim întotdeauna că a visa înseamnă a ne căuta pe noi înșine. În materie de lectură, un bărbat senzual va trebui să facă o alegere opusă alegerii mele.

Atunci când atinge senzația *fizică*, se poate spune că visătorul a depășit primul stadiu al visului. Asta se întâmplă în cazul în care un roman cu înfruntări, fugi sau bătălii ne lasă corpul *realmente* zdrobit, picioarele frânte... primul stadiu a fost trecut. În cazul bărbatului senzual, el ar trebui – fără să fi primit o altă imagine decât una mentală – să aibă o ejaculare atunci când va întâlni un moment de această natură în roman.

După care el va trebui să transpună totul pe plan mintal. Ejacularea, în cazul bărbatului senzual (pe care eu am ales-o ca exemplu fiindcă este ceva extrem de violent și de frapant), va trebui *să fie simțită fără să fi avut loc*. Oboseala va fi mult mai mare, dar și plăcerea mult mai intensă.

În cel de al treilea stadiu, toate senzațiile devin mintale. Sporește plăcerea și sporește și oboseala, dar corpul deja nu mai simte și, în loc să-ți simți membrele epuizate, îți simți slăbite și moleșite inteligența, viața și emoția... Odată ajuns la acest stadiu e timpul să treci la nivelul suprem al visului.

În cel de al doilea stadiu trebuie să-ți construiești romane pentru tine însuți. Nu trebuie să încerci asta înainte de a fi mentalizat perfect *visul,* cum am spus ceva mai sus. În caz contrar, efortul inițial de a crea romane va tulbura perfecta mentalizare a plăcerii.

Cel de al treilea stadiu

După ce ne-am educat imaginația, e suficient să dorim, iar ea se va însărcina să construiască pentru sine visuri.

Acum oboseala aproape că nu mai există, nici măcar mintal. Se produce o dizolvare absolută a personalității. Devenim pură cenușă, dotată cu suflet, dar fără formă – nici măcar forma apei, care e forma vasului ce o conține.

După ce au fost bine pregătite /.../, dramele pot să-și facă apariția în noi, să se deruleze vers cu vers, străine de noi înșine și perfecte. Poate nu avem puterea să le scriem... dar nici nu va fi necesar. Putem să rămânem creatori secundari – ne putem imagina în noi un poet care scrie, iar el ar scrie într-un stil, în vreme ce un alt poet ar scrie în alt stil... Eu, în virtutea faptului că am împins foarte departe această facultate, pot să scriu în nenumărate și diverse forme, și toate originale.

Nivelul cel mai elevat al visului este atins atunci când, după ce am alcătuit un cadru cu personaje, le vedem *pe toate* în același timp – și *suntem toate aceste suflete împreună și în manieră interactivă.*

Rezultă din asta un incredibil grad de depersonalizare a spiritului și de împrăștiere a lui ca cenușa, și e dificil, mărturisesc, să scapi de o epuizare generală a întregii ființe... Dar ce triumf este!

Acesta e singurul ascetism final. Nu există în el nici credință și nici vreun Dumnezeu.

Dumnezeu sunt eu.

Marș funebru

Ce face deci fiecare-n această lume, de o tulbură sau o modifică? Oare pentru fiecare om valoros există un altul tot atât de valoros? Dar oamenii obișnuiți își iau unul de la altul valoarea; oamenii de acțiune, din forța pe care ei o interpretează; oamenii cugetului, din forța lucrurilor pe care ei le creează.

Ceea ce tu ai creat pentru umanitate depinde de capriciul unei răciri a Terrei. Ceea ce ai dat posterității sau e preaplin de tine însuți și nimeni nu are cum să-l înțeleagă, sau e preaplin de epoca ta, iar în alte epoci nu va fi înțeles, sau lansează un mesaj către toate vremurile și nu va fi înțeles în abisul final, spre care se precipită toate epocile.

Facem și noi, ca ferestrele, gesturi în umbră[1]. Iar îndărătul nostru, Misterul /.../

Suntem cu toții muritori, fiecare beneficiind de o justă durată. Niciodată de mai mult sau de mai puțin. Unii mor imediat ce-au murit, alții mai trăiesc puțin în memoria celor care i-au văzut și i-au iubit; alții mai rămân încă în memoria națiunii din care au făcut parte; iar unii, foarte rari, iau în brațe de la început până la sfârșit cursul contrar al diferitelor civilizații. Dar toate sunt

1 Sigur că ferestrele nu „gesticulează“, dacă nu avem capacitatea de a ne imagina vântul ce le mișcă. Vezi și fragmentul precedent, în care Pessoa vorbește despre necesitatea de a dobândi prin lectură senzația „fizică“.

încercuite de abisul timpului, care sfârșește prin a le înghiți; da, voracitatea abisului le înghite pe toate care /.../

Perenitatea este o dorință, iar eternitatea, o iluzie.

Moarte suntem și moarte trăim. Morți ne naștem, morți ne trecem; morți deja intrăm în Moarte.

Tot ceea ce este viu trăiește fiindcă se transformă; se transformă fiindcă trece; și, fiindcă e trecător, moare. Tot ceea ce trăiește se transformă perpetuu în altceva, se neagă constant, se extrage din viață.

Viața este deci un interval, o legătură, o relație, dar o relație între ceea ce a trecut și ceea ce va trece, un interval mort între Moarte și Moarte.

...inteligența, ficțiune de suprafață și de rătăcire.

Viața materiei trebuie să fie sau un vis pur, sau un simplu joc de atomi, ce ignoră concluziile inteligenței noastre, precum și motivele emoțiilor noastre. Deci esența vieții este o privire, o aparență; sau este doar a fi și a nu fi, și iluzia, și aparența de a nu fi nimic, deci de a fi ne-fiindul; viața e moarte.

Inutil este deci efortul care construiește cu ochii ațintiți spre iluzia de a nu muri! „Poem etern“, spunem noi; „cuvinte ce nu vor muri niciodată“. Dar răcirea materială a pământului va lua cu ea nu doar ființele vii care îl acoperă, ci și /.../

Un Homer sau un Milton n-au mai multă putere decât o cometă care se izbește de Terra.

Marș funebru pentru regele Ludovic al II-lea al Bavariei

Astăzi, apropiindu-se mai alene ca oricând, moartea a venit să facă negoț la ușa mea. Mai alene ca oricând, și-a etalat în fața ochilor mei covoarele, mătăsurile, șalurile de damasc ale uitării și consolării ei, cu care ea ne îmbie. Avea pentru fiecare dintre aceste mărfuri câte un zâmbet de laudă, fără să ia seama dacă le priveam sau nu. Dar, când am dat semne că vreau să cumpăr, mi-a spus că nu sunt de vânzare. Nu venise să mă momească cu ceea ce-mi arăta; venise să se arate pe ea însăși odată cu tot ceea ce-mi arăta, ca s-o aleg pe ea. Despre covoare îmi spunea că sunt dintre cele care se întind pe pardoselile îndepărtatului ei palat; despre mătăsuri, cică nu mai prejos ar fi cele care așteaptă să fie îmbrăcate în castelul ei de umbră; despre damascuri pretindea că se revarsă unele și mai frumoase peste altarele și scrinurile din sălașul ei de dincolo de lume.

Cordonul natal ce mă ținea legat de pragul meu gol mi l-a dezlegat cu un gest suav. „Căminul tău", îmi spuse, „nu are foc: atunci de ce ai nevoie de un cămin? Casa ta, îmi spuse, nu are pâine: atunci la ce îți servește masa? Viața ta, îmi spuse, nu e nimeni s-o însoțească: atunci de ce te seduce viața ta?

Eu sunt, spuse ea, focul vetrelor stinse, pâinea de pe mesele goale, însoțitoarea devotată a celor singuri și neînțeleși. Gloria, atât de rară pe lumea asta, este chiar fala sumbrului meu regat. În împărăția mea, iubirea nu devine niciodată obositoare, pentru că ar suferi de a nu avea; nici nu doare, fiindcă ar obosi de a nu fi avut niciodată. Eu îmi așez mâna aeriană pe capetele celor care gândesc, iar ei uită; vin să se adăpostească la sânul meu cei care degeaba mai speră și își redobândesc, în sfârșit, încrederea.

Iubirea ce mi se arată mie, spuse ea, nu cunoaște pasiunea devoratoare; nici gelozia care te face să îți iei câmpii; nici uitarea care întunecă totul. A mă iubi pe mine seamănă cu o noapte de vară, când cerșetorii dorm sub cerul liber și par niște pietre înșirate pe

marginea drumului. De pe buzele mele mute nu se înalță îmbietoare cântece de sirene, nici melodii cum scot arborii și izvoarele; însă tăcerea mea este primitoare ca o muzică nesigură, iar împăcarea mea mângâie ca adierea caldă a unei brize.

Ce ai tu mai mult, spuse ea, care să te țină legat de viață? Iubirea nu te îmboldește, gloria nu te caută, puterea nu te găsește. Casa, pe care ai moștenit-o, ai primit-o ruină. Pe pământurile care ți-au fost lăsate, gerul a înghețat tot ceea ce mijea la început, iar soarele a pârjolit apoi restul promisiunilor. Puțul de lângă casă nu l-ai văzut niciodată decât secat. Putrezeau, înainte chiar să le fi zărit, frunzele căzute pe apele bazinelor tale. Creșteau de izbeliște buruienile sălbatice sub boschetele și pe aleile spre care, altminteri, pașii tăi niciodată nu se îndreptau.

Însă-n împărăția mea, unde numai noaptea domnește, îți vei găsi împăcarea, căci vei renunța la orice speranță; vei găsi uitarea, fiindcă te vei fi lepădat de dorințe; vei găsi odihna, cum n-ai să mai ai viață".

Ea îmi demonstră cât de stearpă e speranța în zile mai bune, atunci când nu poți, prin naștere, să ai un suflet care să cunoască zile mai bune. Îmi demonstră că visul nu ne poate consola, fiindcă viața e și mai dureroasă după trezire. Îmi arătă că somnul nu poate fi odihnitor, bântuit cum e de fantome, de umbre ale lucrurilor, de rămășițele unor gesturi, de embrionii morți ai dorințelor, de epave din naufragiul vieții.

Tot vorbindu-mi așa, ea a reușit să împacheteze, mai alene ca oricând, covoarele ce-mi luau ochii, mătăsurile după care inima mea tânjea, bucățile de damasc făcute să fie întinse pe panourile sculptate de la masa altarului, peste care lacrimile mele deja cădeau.

„De ce încerci să semeni cu ceilalți, tu, care ești condamnat să fii tu însuți? De ce izbucnești în râs, dacă, atunci când râzi, veselia ta sinceră este în egală măsură și falsă, născută doar din clipa când ai uitat cine ești? De ce te pui pe plâns, când știi prea bine că nu-ți slujește la nimic și că plângi mai degrabă pentru că nu ești consolat de lacrimi decât de ceea ce lacrimile ți-ar putea da drept consolare?

Dacă ești fericit când râzi, râsul tău înseamnă victoria mea; și dacă ești fericit când nu-ți mai amintești cine ești, îți dai seama cât de fericit vei fi cu mine, acolo unde nu-ți vei mai aminti de nimic? De reușești uneori să te poți odihni profund și chiar să dormi fără să visezi, îți dai seama ce odihnă te așteaptă în patul meu, unde somnul nu cunoaște câtuși de puțin visul? Dacă uneori tresari și te ridici, fiindcă ai zărit pentru o clipă Frumusețea, uitând atunci și de viață, și de tine, socotește singur de câte ori vei tresări în palatul meu, a cărui frumusețe nocturnă nu e atinsă nici de discordanțe, nici de vârstă, nici de comparații; în sălile mele, unde nici un vânt nu agită draperiile, nici un fir de praf nu acoperă înaltele speteze, nici o lumină nu decolorează imperceptibil stofele și catifelele și nici un fel de timp nu îngălbenește goala albiciune a zidurilor?

Lasă-te mângâierilor mele, care nu vor înceta niciodată; abandonează-te iubirii mele, fără de limită! Soarbe din cupa mea, ce nu va seca nicicând, bea supremul nectar, care nici nu bucură, nici nu amărăște, nici nu dezgustă, nici nu îmbată. Și contemplă de la fereastra castelului meu nu marea sau clarul de lună, lucruri frumoase, deci imperfecte, ci vasta noapte maternă, indivizibila splendoare a abisului profund!

Ajuns în brațele mele vei uita calea dureroasă care te-a adus spre ele. Iar la sânul meu nu vei mai simți nici iubirea care te-a împins să-l cauți. Vino să te așezi alături, pe tronul meu, și vei deveni pe veci împăratul de nedetronat al Graalului și Misterului, vei trăi alături de zei și destine, dacă asemenea lor vei ajunge să nu fii nimic și să nu ai nimic, aici sau dincolo, să nu simți nici ce-ți prisosește, nici ce-ți lipsește, și nici măcar ceea ce ți-e destul.

Voi fi pentru tine soția maternă, sora ta geamănă regăsită. Iar când angoasele tale se vor mărita cu mine, când îmi va reveni numai mie tot ceea ce căutai în tine fără să afli, te vei pierde tu însuți în substanța mea mistică, în existența mea negată, în sânul meu, unde lucrurile se șterg, unde sufletele se destramă, unde se topesc zeii înșiși."

*

O, Rege al Detașării și Renunțării, Împărat al Morții și Naufragiului, vis viu și rătăcitor, faustuos[1], exilat pe drumurile și printre ruinele lumii!

O, Rege al Disperării înconjurat de toate onorurile, dureros stăpân peste niște palate ce nu-l mai mulțumesc, maestru al fasturilor și cortegiilor, ce nu reușesc nicidecum să șteargă prezența vieții!...

O, Rege ridicat dintre morminte, apărut noaptea, sub clar de lună, să-ți povestești viața altor vieți, paj al crinilor ce-și risipesc petalele, herald imperial al răcelii fildeșurilor!

O, Rege Păstor al Vegherilor, o, cavaler rătăcitor al Angoaselor, fără glorie și fără doamnă însoțitoare, sub clar de lună, pe drumuri, stăpân al unor păduri suspendate deasupra râpelor, profil mut, vizieră lăsată, pășind pe fundul văilor, neînțeles de satele din jur, batjocorit în micile burguri, disprețuit în marile orașe!

O, Rege pe care Moartea l-a încoronat pentru Sine, palid și absurd, uitat, necunoscut, domnind între pietre palide și catifele îmbătrânite, pe tronul său sumețit la marginea Posibilului, înconjurat de curtea lui ireală, dispusă în cercuri de umbre, păzit de gărzile lui fantastice, pe cât de misterioase, pe atât de vide.

Aduceți, paji; aduceți, fecioare; aduceți, servitori și servitoare, aduceți cupele, platourile și ghirlandele pentru festinul la care asistă Moartea! Aduceți-le drapați în negru și-ncoronați cu mirt.

În cupele voastre, mătrăgună să fie turnată /.../ pe platouri, iar ghirlandele să fie împletite cu violete /.../, cu flori triste care evocă tristețea.

Pleacă Regele să cineze cu Moartea, în vechiul lui palat, la marginea lacului, între piscuri de munți, departe de viață, străin de lume.

Alcătuiască-se din ciudate instrumente, ale căror sunete abia auzite să te facă de îndată să plângi, orchestrele ce se pregătesc de

1 Visul lui Faust!

o serbare. Servii să îmbrace sobre livrele, de culori necunoscute, fastuoase și simple, cum și sunt catafalcurile eroilor.

Iar înainte de începutul festinului să defileze pe aleile imenselor parcuri marele cortegiu medieval de purpuri moarte, marele ceremonial tăcut pornit în marș, ca frumusețea unui coșmar.

Moartea este triumful Vieții!

Trăim prin moarte, întrucât numai azi existăm cum murim pentru ieri. Numai prin moarte sperăm, căci putem crede doar în ziua de mâine, având încredere în moartea de azi. Prin Moarte trăim atunci când visăm, căci a visa e negarea vieții. Prin moarte murim atunci când trăim, fiindcă a trăi înseamnă a nega eternitatea! Moartea ne călăuzește, moartea ne caută, moartea ne însoțește. Tot ceea ce avem e moarte, tot ceea ce ne dorim e moarte, după cum moarte este și tot ceea ce am dori să ne dorim.

O briză de atenție străbate aripile palatului.

Iată-l sosind, escortat de moartea pe care nimeni n-o vede /.../ care nu sosește nicicând.

Sunați, voi, heralzi! Prezentați onorul!

Iubirea ta pentru lucrurile visate nu era decât disprețul tău pentru cele trăite.

Rege-Fecioară care ai disprețuit iubirea,
Rege-Umbră care ai nesocotit lumina,
Rege-Vis care n-ai voit viața!

În răpăitul surd al tobelor și cimbalelor, Umbra te proclamă Împărat!

– A avea idei bine definite și sigure, instincte, pasiuni și un caracter stabil și cunoscut – toate acestea duc la situația oribilă când sufletul nostru se transformă, în fapt, în lucru exterior și material. A trăi într-o suavă și fluidă stare de ignorare a lucrurilor împreună cu ignorarea de sine este și singurul mod de viață care îi convine sau pe care îl poate accepta un om înțelept.

– A ști să te situezi constant între tine însuți și lucruri reprezintă cel mai înalt nivel de înțelepciune și prudență.

– Personalitatea noastră trebuie să rămână indescifrabilă, chiar și pentru noi înșine: de unde și datoria noastră de a visa fără întrerupere și de a ne introduce pe noi înșine în visurile noastre, încât să ne devină imposibil să avem vreo opinie în privința noastră.

Și trebuie să evităm mai cu seamă să ne vedem personalitatea invadată de alții. Orice interes manifestat de cineva pentru persoana noastră este o indelicatețe fără pereche. Ceea ce ne scutește de faptul că obișnuita formulă de salut – cum o mai duci? – devine o mojicie de neiertat a ideii că orice salut rămâne de obicei complet zadarnic și nesincer.

– A iubi înseamnă a obosi să mai stai singur: dar e totuși o lașitate, o trădare față de noi înșine (deci este de o supremă importanță să nu iubim).

– A încerca să dai sfaturi bune înseamnă a insulta facultatea de a se înșela cu care Dumnezeu i-a dăruit pe ceilalți. De altfel, actele celorlalți trebuie să prezinte avantajul de a nu fi în același timp și actele noastre. Abia dacă e de înțeles că le putem cere altora sfatul pentru a dobândi certitudinea, acționând tocmai

pe dos, fiindcă rămânem noi înșine, în total dezacord cu mulțimea Celorlalți.

– Singurul avantaj când studiezi e să te bucuri de ceea ce alții nu au spus.

– Arta este o izolare. Orice artist trebuie să încerce să-i izoleze pe ceilalți, să le inducă în suflet dorința de a sta singuri. Un artist cunoaște triumful suprem atunci când cititorul care îi parcurge operele preferă să le țină și să nu le citească. Nu pentru că asta li se întâmplă celor consacrați, ci fiindcă este cel mai de preț tribut /.../

– Să fii lucid și indispus față de tine însuți. Cea mai potrivită stare de spirit în privința modului în care trebuie să te privești în interior e felul /.../ în care cineva privește nervos și indecis.

– Singura atitudine intelectuală demnă de un creator superior este cea de calmă și rece compasiune față de tot ceea ce nu este el însuși. Nu pentru că această atitudine ar fi neapărat cea mai justă și autentică, ci pentru că este de dorit într-o atât de mare măsură, încât trebuie neapărat adoptată.

Milimetri

(senzații de lucruri infime)

Cum prezentul este ceva străvechi, fiindcă tot ceea ce a existat vreodată a fost cândva prezent, și cum lucrurile fac parte din prezent, eu am față de ele sentimente drăgăstoase de anticar, dar și furii de colecționar căruia i-au luat-o alții înainte, să-i fure iluzia că lucrurile pot fi plauzibile sau chiar adevărate, explicate științific și perfect întemeiate.

Nenumăratele poziții prin care poate să evolueze succesiv un fluture zburând prin spațiu sunt, pentru mine, tot atâtea fapte distincte care se gravează cât se poate de vizibil în spațiu. Tot ceea ce rămâne în memoria mea este atât de viu, încât /.../

Însă doar acele senzații infime, cauzate de fapte minuscule, le pot trăi intens. S-ar putea să mi se tragă asta de la iubirea mea pentru tot ceea ce este neimportant. S-ar putea să-mi vină din scrupulul meu pentru orice detaliu. Dar mai degrabă cred – fără să fiu prea sigur, fiind fapte pe care nu le analizez niciodată – în explicația că cele minuscule, neavând absolut nici o importanță pe plan social sau practic, se bucură, tocmai din astă pricină, de totala absență a unor sordide legături cu realitatea. Pentru mine minusculul are gustul irealului. Inutilul este frumos fiindcă e mai puțin real decât utilul, cel care durează și se prelungește, în vreme ce splendidele futilități, gloriosul infinitezimal rămân fixate unde sunt, nu par să fie ceea ce sunt, trăiesc liber și independent. Inutilul și futilul deschid în viața noastră reală intervale de umilință extatică. Și ce de visuri, ce de drăgăstoase delicii îmi poate trezi în suflet simpla existență neînsemnată a unei panglici fixate cu o broșă! Trist este cel care nu cunoaște importanța acestui lucru.

Iar apoi, între senzațiile care ne îndurerează cel mai profund, încât ajung să ne fie chiar agreabile, neliniștirea pe care mi-o provoacă misterul este una dintre cele mai complexe și mai ample. Nicicând misterul nu transpare cu mai multă forță decât din contemplarea lucrurilor infime, căci, nemișcându-se, ele sunt și perfect translucide pentru mister, rămân pe loc să-i cedeze trecerea. E mai greu să ai sentimentul misterului privind o bătălie și mai cu seamă gândindu-te cât de absurd este că există oameni și societăți care pot să se bată și că mai poate fi desfășurat în interiorul unui gând stindardul cu care se pleacă la cucerirea misterului – e mai greu, spun, decât în fața unei pietre neînsemnate înțepenite în mijlocul drumului, căci, nesuscitând ea nici o altă idee decât pe aceea că există, nu poate provoca, dacă ne continuăm raționamentul, decât ideea imediat următoare, ideea faptului misterios că ea există.

Binecuvântate fie momentele repede trecătoare, și milimetrii, și umbrele lucrurilor neînsemnate, încă și mai umile decât ele. Momentele /... / Milimetrii – ce teribilă impresie de uluială și de temeritate îmi provoacă existența lor, cot la cot și bine înghesuiți pe aceeași panglică metrică. Uneori sufăr, dar mă și bucur de astfel de lucruri. Iar din această pricină mă încearcă un orgoliu stângaci.

Sunt o placă fotografică impresionabilă în toate felurile. Toate detaliile mă gravează disproporțional de intens în raport cu întregul. Ele îmi cotropesc ființa. În mod evident, pentru mine lumea exterioară rămâne senzație pură. Niciodată nu uit că simt.

În pădurea înstrăinării

Știu că m-am trezit și că încă mai dorm. Bătrânul meu trup, frânt de oboseala de a trăi, îmi spune că încă e destul de devreme... Mă percep febril de undeva din depărtare. Îmi sunt greu mie însumi, nu știu de ce...

Copleșit de un soi de moleșeală lucidă, apăsător de necorporală, zac, între veghe și somn, într-un vis ce nu-i decât umbra unui vis. Atenția îmi levitează undeva între două lumi, ea distinge pe bâjbâite când adâncimea unui ocean, când pe cea a unui cer; iar aceste profunzimi se întrepătrund, se amestecă, și eu nu știu unde mă aflu și nici cine sunt.

De pe partea rămasă în mine trează, un vânt de umbre suflă cenușa proiectelor mele moarte. Dintr-un necunoscut văzduh, cade umeda rouă a plictiselii. O imensă angoasă inertă manipulează sufletul meu din interior și mă modifică imperceptibil, cum ar face-o briza trecând pe deasupra arborilor.

În încăperea mea morbidă și umedă, începutul zilei ajunge de afară ca un simplu foșnet de penumbre. Sunt alcătuit numai din confuzie și inerție... Oare de ce are nevoie o zi ca să-și facă apariția?... Îmi displace să știu că va apărea, de parcă mi s-ar cere un efort personal pentru ca această apariție să se întâmple.

Mă liniștesc încetul cu încetul într-o confuză încetineală. Continui să fiu greoi. Plutesc aerian, pe jumătate treaz, pe jumătate adormit, și iată că izbucnește brusc o altă realitate, iar eu, aflat în mijlocul ei, nu știu de unde se va fi ivit...

Se ivește realitatea din pădurea stranie, dar nu o șterge pe astălaltă, cea din odaia umedă. Iar în atenția mea încătușată coexistă ambele, ca două fuioare de fum ce s-ar amesteca.

Cât de limpede se arată, și într-o lume, și în alta, acest tremurător peisaj transparent!...

Și cine să fie femeia care, odată cu mine, înveșmântă cu privirea ei pădurea îndepărtată? De ce trebuie să mă întreb, chiar și pentru o clipă?... Nici nu știu să doresc să știu...

Camera vagă este geamul întunecat prin care, conștient de el, zăresc acest peisaj... un peisaj pe care-l cunosc de multă vreme, fiindcă rătăcesc de multă vreme prin el în tovărășia acestei femei pe care nu o cunosc, spre altă realitate, traversând realitatea lui. Simt că de secole întregi am cunoscut în adâncul meu acești arbori și aceste flori, aceste îndepărtate alei pe care respectiva parte a ființei mele rătăcea, antică și ostentativă, sub ochii mei, care, amintindu-și și de faptul că mă aflu acum în această cameră, se înveșmântează în penumbre ale vederii...

Din când în când, prin această pădure în care de departe mă zăresc și mă simt, o pală de vânt alene alungă fumul, iar fumul este viziunea clară și obscură a camerei în care acum mă aflu, cu mobilele ei indistincte, cu perdelele și cu nocturna ei lenevealǎ. După care vântul dispare, iar peisajul din altă lume redevine în întregime el însuși...

Alteori această încăpere îngustă este doar o cenușă de ceață la orizontul acelei țări diferite... După cum există și momente când pământul pe care acolo îl călcăm în picioare nu e altceva decât odaia vizibilă de-aici...

Visez și mă pierd, dublu prin faptul de a fi simultan și eu, și acea femeie... O imensă oboseală e focul negru ce mă consumă... O imensă neliniște pasivă e falsa viață ce mă apasă...

O, fericire ternă!... O, eternă staționare la răscrucea drumurilor! Eu visez, iar în spatele atenției mele visează altcineva împreună cu mine... Și se prea poate să nu fiu decât visul acelui Cineva care nu există...

Afară, zorii zilei sunt încă departe! Iar pădurea mi-este atât de aproape, dinaintea celorlalți ochi ai mei!

Iar mie, aflat departe de acel peisaj pe care mai că reușesc să-l uit, începe să-mi fie dor de el de îndată ce-mi aparține și încep să plâng după el și să încerc să îl regăsesc tocmai în momentul când îl străbat...

Arborii! Florile! Ascunzișurile aflate de-a lungul cărărilor!...

Treceam uneori, braț la braț, pe sub cedri și oleandri și nici unul dintre noi doi nu visa să trăiască. Carnea pe noi se alcătuia dintr-un vag parfum, iar viața din noi era ecoul unui susur de fântână. Ne dădeam unul altuia mâinile, iar din priviri ne întrebam ce poate să însemne a fi senzual și a dori să realizezi în carne iluzia iubirii...

Existau în grădina noastră flori de toată frumusețea... trandafiri cu corole învolburate, crini de un alb îngălbenindu-se, maci care ar fi rămas probabil ascunși dacă împurpuratele lor corole nu le-ar fi trădat prezența, violete discret exilate pe bordura deasă a gazonului, minuscule flori de nu-mă-uita, camelii sterile, lipsite de parfum... Și, ca niște ochi dilatați de uimire, ițite deasupra ierburilor înalte, singuratice floarea-soarelui ne priveau țintă.

Răcoarea vizibilă a mușchiului de pământ ne mângâia sufletul vizionar și reușeam, atunci când treceam pe sub palmieri, să avem proaspăta intuiție a altor ținuturi... Iar când ne aminteam de ele simțeam că ne dau lacrimile, întrucât, chiar fericiți fiind, nici aici nu eram fericiți...

Stejari plini de noduroase veacuri făceau să ni se împleticească picioarele printre tentaculele moartelor lor rădăcini... Platani ne apăreau brusc în față... Iar prin frunzișul arborilor din preajmă puteau fi văzuți departe, spânzurând în tăcerea aracilor, ciorchini de struguri vag negricioși...

Visul nostru de a trăi alerga înaintea noastră, înaripat, iar noi îl răsplăteam cu un surâs egal și distant, născut din cele două suflete ale noastre, fără să ne fi înțeles din priviri, fără să ne percepem unul pe altul mai mult decât din atingerea unui braț apăsat pe abandonul atent și sensibil al celuilalt braț care îl simțea.

Viața noastră nu avea lăuntru. Eram afară și eram alții. Ne recunoșteam, ca și cum ne-am fi făcut apariția în fața sufletelor noastre după o călătorie de-a lungul visurilor...

Uitaserăm de timp, iar spațiul cel imens ni se pitise în suflet. Oare dincolo de arborii cei mai apropiați, de aracii profilați mai departe, dincolo de ultimii munți aflați în zare, există ceva cât de cât real, să merite privirea larg deschisă cu care privești lucrurile existente?...

În clepsidra imperfecțiunii noastre, picături de sunet căzând constant marcau ore ireale... Nimic nu valorează nimic, o, amor al meu de departe, decât să știi cât de plăcut e să știi că nimic nu valorează nimic...

Mișcarea încremenită a arborilor; tihna neliniștită a havuzurilor; respirația indefinită din ritmul intim al sevelor; înserarea lentă a lucrurilor, ce pare să izvorască dinlăuntrul lor și să întindă mâna, într-un acord cu totul spiritual, întristării îndepărtate, însă atât de apropiată de suflet, a tăcerii din adâncul cerului; căderea frunzelor, ritmată și inutilă, picături de reverie, în care peisajul ni se înghesuie cu totul în auz și se întristează în noi precum amintirea unei patrii oarecare – toate acestea, ca o centură care se desface, ne încingeau foarte vag...

Trăirăm acolo un timp ce nu știa să se scurgă, un spațiu despre care nu se putea gândi că ar putea fi măsurat. O scurgere în afara Timpului, o extindere care ignora obiceiurile realității spațiului... Ce lungă înșiruire de ore (inutile însoțitoare ale plictiselii mele), ce lungă înșiruire de fericite neliniștiri simulară că ne-ar fi aparținut în acea țară!... Ore din cenușa spiritului, zile de doruri spațiale, secole interioare de peisaje ale exteriorului...

Iar noi nu ne întrebam niciodată la ce bun toate, savurând certitudinea că totul nu servea la nimic.

Și mai știam acolo, printr-o intuiție pe care mai mult ca sigur că n-o aveam, că acea lume îndurerată în care păream să fim doi, de exista, se afla undeva, dincolo de linia ultimă a orizontului, unde munții devin o boare a formelor și unde, dincolo de acea linie, nu mai exista nimic. Iar din pricina contradicției de a ști toate astea ora noastră petrecută acolo era întunecată ca o cavernă din ținuturile superstițioșilor, iar felul nostru de-a o percepe era bizar ca un profil de cetate maură decupat pe un cer de crepuscul de toamnă...

Marginile unor mări necunoscute se izbeau, la orizontul auzului nostru, de țărmuri pe care nicicând n-o să le putem vedea; dar eram inundați de fericire doar auzindu-le și reușeam astfel să zărim înlăuntrul nostru, aceste mări pe care mai mult ca sigur că se legănau caravele pornite să le străbată cu alte planuri decât cu scopuri utile comandate de pe Pământ.

Dintr-odată ne dădeam seama, așa cum constată cineva subit că trăiește, că aerul se umpluse de cântul păsărilor; iar așa cum se impregnează parfumul într-un satin, foșnetul frunzelor pătrundea și mai adânc în noi decât senzația conștientă de a-l auzi.

Ca gânguritul de păsări, foșnezul arborilor și adâncul monoton și uitat al mării eterne așezau pe fruntea vieții noastre abandonate aureola neputinței de-a o cunoaște. Acolo am dormit zile la rând treji, mulțumiți de a nu fi nimic, neatinși nici de dorințe, nici de speranțe, fericiți că uitaserăm culoarea iubirii și gustul urii. Ne credeam nemuritori...

Acolo am trăit ore pline de prezența celuilalt, ore de o goală perfecțiune și atât de perfecte totuși, situate atât de diagonal în raport cu certitudinea rectangulară a vieții... Ore imperiale silite să abdice, ore înveșmântate în purpuri uzate, ore căzute în astă lume dintr-o altă lume, devenite și mai orgolioase, știind că au la îndemână o cantitate mai mare de angoase dezmembrate...

Și ne durea să ne bucurăm de toate acestea, ne durea... Fiindcă, în ciuda aspectului său de calm exil, întreg acel peisaj știa despre

noi că venim din această lume și se impregnase pe de-a-ntregul de pompa umedă a unui vag plictis, trist, și enorm, și pervers ca decadența unui imperiu necunoscut...

Pe perdelele camerei noastre, dimineața e o umbră de lumină. Buzele mele, despre care îmi dau seama că sunt palide, au, una pentru cealaltă, gustul nedorinței de a trăi.

Aerul din camera noastră neutră e apăsător ca o draperie. Atenția somnolentă pe care o acordăm misterului din toate acestea e moale ca trena unui veșmânt de mare ținută, alunecând într-un ceremonial de crepuscul.

Nici una dintre spaimele noastre nu are motive să existe. Atenția noastră nu-i decât o absurditate consimțită de inerția noastră înaripată.

Nu-mi dau seama cu ce fel de uleiuri ale penumbrei a fost miruită ideea despre existența trupului nostru. Oboseala pe care o avem este umbra unei oboseli. Ea ne parvine de foarte departe, ca și ideea de a avea o viață a noastră, proprie...

Nici unul dintre noi nu are nume sau existență plauzibile. De-am putea fi gălăgioși încât să ne putem imagina pe noi înșine râzând, fără îndoială c-am face haz de ideea că ne credem vii. Răcoarea ușor umedă a cearșafului ne mângâie (probabil că și pe tine, ca și pe mine) picioarele, pe care ni le simțim, unul altuia, desculțe.

Să ne detașăm, iubirea mea, de viață și de toate regulile ei. Să fugim până când vom ajunge să fim noi înșine... Să nu ne smulgem de pe deget inelul magic care convoacă, atunci când e întors, zânele tăcerii, elfii nopții și gnomii uitării...

Și iată că, în momentul când ne pregăteam să vorbim tocmai despre ea, ne apare în fața ochilor, încă o dată, pădurea cea abundentă, dar acum și mai speriată din pricina sperieturii noastre, și mai tristă din cauza tristeții noastre. Ca o ceață ce se desfrunzește, înaintea ei aleargă reprezentarea noastră despre lumea reală, iar eu redevin stăpân pe mine însumi în visul meu rătăcitor, pe care îl așază în ramă această pădure misterioasă...

Ah, florile, florile pe care le-am trăit acolo! Flori pe care vederea le traducea rostindu-le numele, recunoscându-le, al căror parfum era cules de sufletele noastre, nu chiar în substanța lor, ci în melodia numelui lor... Flori al căror nume era repetat în secvențe, ca tot atâtea orchestre de parfum sonor... Arbori de o verde voluptate ce răspândeau umbră și răcoare până și în numele pe care le purtau... Fructe al căror nume era ca și cum ți-ai înfige dinții în pulpa lor... Umbre ce erau relicve din alte clipe fericite... Luminișuri, luminoase luminișuri, toate ca niște surâsuri mai ferm marcate ale peisajelor ce căscau somnoroase prin preajmă... O, voi, ore multicolore!... Clipe-flori, minute-arbori, o, timp încremenit în spațiu, timp mort al spațiului și acoperit de flori, și de parfum de flori, și de parfum de nume de flori!...

Nebunie visătoare în acea tăcere de reverie!...

Viața noastră era viața toată... Iubirea noastră era parfumul iubirii... Trăiam ore imposibile, pline de faptul că eram noi înșine plini de noi... Iar toate acestea fiindcă știam, prin toată carnea cărnii noastre, că nu eram o realitate...

Eram impersonali, goliți de noi înșine, ceva cu totul altceva... Eram acel peisaj care se dilua luând cunoștință de sine însuși... Și, așa cum el era dublu – realitate, dar și iluzie –, doi eram și noi, într-un mod la fel de obscur, nici unul neștiind cu adevărat de nu cumva celălalt era el însuși sau dacă incertul celălalt trăia cu adevărat...

Când ne făceam brusc apariția lângă băltirea lacurilor, simțeam că dă peste noi îndemnul de a plânge... Peisajul de acolo avea ochii în lacrimi, ochi ficși, plini de incalculabila plictiseală de a fi. Plini, da, de lehamitea de a fi, de a trebui să fie ceva, realitate sau iluzie – iar acea plictiseală își avea propria-i patrie și vocea proprie în exilul mut al lacurilor de-acolo... Iar noi, înaintând fără răgaz, fără să știm sau să vrem să știm, chiar și așa lăsam impresia că stăm nemișcați pe malul acelor lacuri, atât de mare fiind partea din noi ce nu se mișca de acolo și rămânea cu ele, fie simbolizată, fie absorbită de-a binelea...

Și ce proaspătă și cumplită fericire să știi că nimeni altcineva nu se mai afla acolo! Nici măcar noi, cei care pe acolo pășeam, nu eram... Fiindcă noi nu eram nimeni... Nu eram, pur și simplu, nimic... Nu aveam nici un fel de viață pe care Moartea să fie nevoită să o curme. Eram atât de firavi, atât de plăpânzi, că nici măcar suflarea vântului nu ne clintea din inutilitatea noastră, iar orele treceau pe deasupra noastră, abia mângâindu-ne, ca o briză peste vârful palmierilor.

Nu aparțineam de nici o epocă și nu aveam nici un țel. Toate finalitățile lucrurilor și ființelor rămăseseră la poarta acestui paradis al absenței. Se imobilizaseră, ca să simtă felul nostru de a simți, sufletele aspre ale trunchiurilor, sufletele întinse către noi ale frunzelor, sufletele nubile ale florilor, sufletele curbate ale fructelor...

Uite așa ne murirăm viața, atât de preocupați să ne-o murim separat, încât nu băgarăm de seamă că fuseserăm o singură ființă, că fiecare dintre noi în parte era iluzia celuilalt și că fiecare la rând era, în sinea lui, doar un simplu ecou, chiar și al propriei sale ființe...

Bâzâie o muscă, minusculă și incertă...

Încep să înmugurească în atenția mea zgomote imprecise, clare și împrăștiate, și umplu cu constatarea că s-a crăpat de ziuă percepția pe care o am eu despre camera noastră... Camera noastră? A noastră, pentru care cuplu, din moment ce eu sunt singur? Nu-mi dau seama. Totul se estompează și rămâne doar, fugitivă, o realitate-ceață în care eșuează incertitudinea mea, iar puterea mea de a mă percepe pe mine însumi adoarme legănată de opiu...

Dimineața dă buzna, ca o surpare, de pe culmile palide ale Orei...

Până la urmă s-au mistuit de cât au ars, iubirea mea, pe vatra vieții noastre, butucii visurilor noastre...

Să renunțăm la iluzia speranței, fiindcă ne trădează, și la cea a iubirii, fiindcă ne obosește, și la cea a vieții, fiindcă te satură și te

lasă flămând, și chiar și la cea a morții, fiindcă ne aduce mai mult decât am dori și mai puțin decât am spera.

Să renunțăm, o, tu, cea Voalată, la iluzia propriei noastre plictiseli, fiindcă îmbătrânește de la sine și nu îndrăznește să meargă până la capătul angoasei care este ea însăși.

Să nu plângem, să nu urâm, să nu dorim nimic...

Să așternem, o, tu, cea Tăcută, un giulgiu diafan de in peste profilul țeapăn și mort al Imperfecțiunii noastre...

Sfânta Fecioară a Tăcerii

Când uneori, abătut și umil, mi se ofilește și vlăguiește până și forța de a visa, îmi rămâne doar visul de a putea visa la visurile mele, să le răsfoiesc, cum ai răsfoi și răs-răsfoi o carte ce răsfoită va fi și pe viitor, fără a mai găsi nimic, decât cuvinte inevitabile. Iar atunci se întâmplă să mă întreb cine ești tu, figură care traversezi toate vechile mele viziuni rămase din alte pagini, din vechi interioare și fastuoase ceremonii ale tăcerii. Mă însoțești în toate visurile și arătările mele, sub formă de vis sau de falsă realitate. Împreună cu tine străbat ținuturi ce sunt, probabil, visuri ale tale, latifundii care probabil că alcătuiesc trupul tău din absență și non-umanitate, trupul tău esențial desfăcându-se înspre joasa câmpie, după ce a lăsat în spate muntele cu profilul rece, ca să alcătuiască grădina unui palat ocult. Poate că tu ești singurul vis pe care-l visez și poate că în adâncul ochilor tăi, cum stau eu cu fața mea lipită de fața ta, voi fi citind eu aceste peisaje imposibile, aceste false plictiseli, aceste sentimente locuind la umbra oboselilor și prin grotele neliniștirilor mele. Cine știe de nu cumva peisajele visurilor mele nu sunt felul meu de a nu te visa? Eu nu știu cine ești tu, dar sunt eu oare sigur că știu cine sunt eu? Știu eu oare ce înseamnă visul, pentru a ști ce înseamnă atunci când îți spun că tu ești visul meu? Știu eu de nu cumva ești o parte, poate chiar partea esențială și reală, din mine?

Și cum aș putea să știu de nu cumva sunt eu visul, iar tu, realitatea, eu un vis al tău, și nicidecum tu un Vis pe care eu îl visez?

Ce fel de viață ai? Ce fel de a vedea e felul în care te văd? Profilul tău? Nu e niciodată același, dar nici nu se schimbă niciodată. Iar eu afirm asta fiindcă știu, chiar dacă nu pot ști că știu. Trupul tău? E același și gol, și îmbrăcat, și rămâne în aceeași atitudine indiferent dacă stă întins, așezat sau în picioare. Ce înseamnă toate acestea, care nu înseamnă nimic?

*

Viața mea este atât de tristă, iar eu nici nu mă gândesc să o plâng; clipele mele sunt atât de false, iar eu nici nu visez gestul de a le îndepărta.

Cum aș putea să nu te visez? Cum aș putea?

Maică a Orelor care trec, Madonă a apelor stătătoare și a algelor moarte. Zeiță tutelară a deșerturilor deschise și a peisajelor negre de roci sterile – eliberează-mă de nesocotința mea.

Mângâietoarea celor nemângâiați, Lacrimă a celor care nu plâng niciodată, Oră care nicicând nu sună – eliberează-mă de veselie și fericire.

Opiu al tuturor tăcerilor, Liră ferită de orice atingere, Vitraliu de îndepărtare și abandon – fă astfel încât să fiu urât de bărbați și zeflemisit de femei.

Cimbal al Extremului-Mir, Mângâiere neînsoțită de nici un gest, Porumbiță moartă la umbră, Ulei al orelor petrecute în visare – eliberează-mă de religie, fiindcă e suavă, și de decădere, fiindcă e puternică.

Crin ofilit în înserare, Cufăr cu roze veștede, tăcere între o rugăciune și altă rugăciune – umple-mă de necazul de a trăi, de ura de a fi sănătos, de disprețul de a fi tânăr.

Fă-mă inutil și steril, o, Păstrătoare ce ești a tuturor visurilor vagi; fă-mă pur fără de nici o justificare și fals fără tragere de inimă, o, Apă Curgătoare a Tristeților Trăite; fie ca gura mea să devină un peisaj de gheață, ochii mei, două lacuri moarte, gesturile mele, o

înceată desfrunzire de arbori bătrâiori – o, Litanie de Neliniștiri, o, Misă Violacee a Trudelor, o, Corolă, o, Fluid, o, Ascensiune!...

Ce povară e faptul că trebuie să mă rog ție ca de o femeie, nu să te doresc ca un bărbat, și să nu-mi pot înălța spre tine ochii din visul meu, ca spre Aurora-contrară sexului ireal al îngerilor, care niciodată n-au avut intrare în cer!

*

Mă rog ție, iubirea mea, fiindcă iubirea mea este deja o rugăciune; însă nici nu te concep ca amantă, nici nu te înalț înaintea ochilor mei ca pe o sfântă.

Fie ca proiectele tale să devină o statuie a renunțării, gesturile tale, piedestalul indiferenței, iar cuvintele tale, vitraliile negării.

*

Splendoare a nimicului, nume al abisului, tihnă de Dincolo...

Fecioară eternă în fața zeilor, și a părinților zeilor, și a părinților părinților zeilor, infecundă de toate lumile, sterilitate a tuturor sufletelor...

Ție îți sunt oferite zilele și ființele; astrele plebiscitează templul tău, iar oboseala zeilor își găsește adăpost în poala ta, așa cum pasărea își protejează puiul neștiutor.

Fie ca de pe culmile angoasei să se crape de ziuă, iar dacă nici o zi nu-și face apariția, să răsară angoasa în locul zilei!

Strălucește tu, absență a soarelui; luminează tu, clar de lună care te stingi...

Tu, soare ce nu strălucești, luminează cavernele, căci cavernele sunt fiicele tale. Numai tu, lună ce nu exiști, să dai /.../ grotelor, căci grotele /.../

*

Tu ai sexul formelor visate, sexul nul al figurilor. Uneori, simplu profil, alteori, simplă atitudine sau abia dacă un gest lent – ești tot atâtea momente și atitudini, spiritualizate, fiindcă au devenit ale mele.

În felul meu de a te visa nu se subînțelege nici o fascinație sexuală, sub ampla ta manta de madonă a liniștilor interioare. Sânii tăi nu fac parte din categoria celor la care te poți gândi că i-ai săruta. Trupul tău e de sus până jos un fel de carne-suflet, însă nu e nici suflet, nici corp. Carnea ta e alcătuită nu dintr-o materie spirituală, ci din spirit. Tu ești femeia de dinaintea Căderii, modelată din acel lut /.../ în paradis.

Groaza mea de femeile reale care au un sex adevărat este drumul pe care fug eu în întâmpinarea ta. Pe femeile terestre, care pentru a exista /.../ trebuie să suporte greutatea agitată a bărbatului, cum să le poți iubi fără ca iubirea să se ofilească de îndată, cu viziunea anticipată a plăcerii în serviciul sexului? Cine și-ar putea respecta Soția fără să se gândească la faptul că ea este o femeie într-una dintre pozițiile de acuplare?... Cum să nu fii dezgustat de a avea o mamă, la gândul că originea ta a fost atât de vulvară și că ai fost adus pe lume într-un mod atât de dezgustător? Și ce dezgust te cuprinde la ideea că sufletul nostru are o origine carnală – în acel vârtej corporal din care se naște carnea și, cât ar fi el de nobil, sufletul nostru se urâțește chiar de la început și ne dezgustă prin nașterea lui.

Falșii idealiști din viața reală îi dedică versuri Soției și îngenunchează în fața ideii de Mamă... Idealismul lor este o manta care ascunde, nu este un vis care creează.

Numai tu rămâi pură, Sfântă Fecioară a Visării, căci te pot concepe ca pe o amantă fără să te concep maculată, fiindcă ești ireală. Te pot concepe mamă, adorându-te, fiindcă nu te-ai lăsat nicicând întinată nici de oroarea fecundării, nici de cea a nașterii.

Cum să nu te ador, când tu ești singura adorabilă? Cum să nu te iubesc, când singură tu ești demnă de iubire?

Cine poate să știe de nu cumva, visându-te, eu te creez, reală într-o altă realitate; de nu cumva ești a mea, acolo, într-o altă lume, pură, unde ne iubim fără să avem corpuri pipăibile, cu alt soi de elanuri de îmbrățișare și cu alte poziții esențiale ale posesiunii? Cine să știe dacă nu cumva existai deja, iar eu nu doar că nu te-am creat, dar nici măcar nu te-am văzut, cu o altă viziune, interioară și pură, într-o lume diferită și perfectă? Cine să știe dacă faptul de a te visa n-a însemnat pur și simplu a te întâlni, dacă a te iubi n-a însemnat doar a mă gândi la tine și dacă disprețul meu pentru cele carnale și dezgustul pentru iubire n-au fost decât obscura angoasă cu care, ignorându-te, te așteptam, sau vaga aspirație cu care, necunoscându-te, te doream?

Cine să știe dacă nu te-am iubit deja, într-un timp și loc imprecise, de dorul cărora se naște în mine și această perenă plictiseală. Sau poate ești tu un dor care-mi aparține, trup al absenței, prezență a Distanței, femeie probabil că justificată de alte rațiuni decât de cea simplă de a fi.

Pot să te concep și ca fecioară, dar și ca mamă, fiindcă nu ești din această lume. Pruncul pe care-l ții în brațe n-a fost niciodată și mai tânăr, ca să aibă parte de întinarea de a fi fost purtat în pântecele tău. N-ai fost nicicând altceva decât ești, deci cum ar putea fi posibil să nu fii fecioară? Pot și să te iubesc, și să te ador, fiindcă iubirea mea nu te posedă, iar adorația mea nu te îndepărtează de mine.

Fii Ziua Eternă, iar asfințiturile mele să devină raze ale soarelui tău posedate în tine.

Fii Crepusculul Invizibil și fie ca toate dorințele mele, toate neliniștirile să devină culorile indeciziei tale, umbre ale incertitudinii tale.

Fii Noaptea Totală, devenită Noaptea Unică, și fie ca eu să mă pierd și să mă fac uitat în tine, iar visele mele să lucească, asemeni stelelor, pe trupul tău de negație și distanță...

Iar eu să fiu pliurile hlamidei tale, pietrele prețioase ale tiarei tale și acel alt fel de aur din inelele de pe degetele tale.

Cenușă a căminului tău, ce importanță are că sunt pulbere? Fereastră a camerei tale, ce importanță are că sunt spațiu? Oră /.../ a clepsidrei tale, ce importanță are că eu trec, fiindcă, aparținându-ți, voi rămâne, că mor, din moment ce, aparținându-ți, nu voi muri, și că te pierd, dacă, pierzându-te, te voi regăsi?

Realizatoare a lucrurilor absurde, Torcătoare a frazelor dezlânate. Fie ca tăcerea ta să mă legene și /.../ să mă adoarmă, fie ca semi-existența ta să mă mângâie, să mă calmeze și-mbărbăteze, o, tu, prestanță heraldică de Dincolo, tu, prestanță imperială a Absenței; Fecioară-Mamă a tuturor tăcerilor, Vatră pentru sufletele înfrigurate, Înger de pază al celor abandonați, Peisaj uman și real al tristei și eternei Perfecțiuni.

*

Tu nu ești femeie. Nici măcar înlăuntrul meu nu evoci nimic care să poată fi resimțit feminin. Numai atunci când vorbesc despre tine cuvintele îți spun femeie, iar expresiile te desemnează ca femeie. Cum eu am nevoie să-ți vorbesc cu tandrețe și visări amoroase, cuvintele nu găsesc altfel de voce s-o rostească decât tratându-te ca feminină.

Însă tu, în vaga ta esență, tu nu ești nimic. Nu ai realitate, nici măcar o realitate care să fie numai a ta. La drept vorbind, nu te văd, nici măcar nu te simt. Ești ca un sentiment care ar fi simultan propriul său obiect și ar aparține în întregime părții celei mai intime din sine. Tu rămâi peisajul pe care eram mereu pe punctul de a-l întrevedea, marginea tunicii pe care aproape era s-o zăresc, pierdută într-un Acum etern, dincolo de cotul drumului. Profilul tău e faptul de a nu fi nimic, iar conturul trupului tău ireal împrăștie, ca un pumn de perle desfăcute, însuși colierul ideii de contur. Ai și trecut, ai și existat, eu de multă vreme te-am și iubit – iar a te simți prezentă înseamnă a simți toate astea.

Tu ocupi intervalele gândurilor mele și interstițiile senzațiilor mele. Iată de ce nici nu te gândesc, nici nu te simt, însă gândurile

mele au devenit ogivale, de cât de intens te simt, iar sentimentele mi-au devenit gotice, de cât de mult te evoc.

Lună de amintiri pierdute peste neagra întindere goală a peisajului imperfecțiunii mele ce se înțelege pe sine. Ființa mea te simte vag, cum o centură a ta, încingându-te, te-ar simți pe tine. Mă aplec spre chipul tău palid în apele nocturne ale neliniștirii mele, în interiorul gândului meu, înălțat ca o lună pe cerul meu, spre a-l putea astfel crea, sau poate doar ca o stranie lună submarină pentru a-l, nu știu cum, simula.

Ce n-aș da să pot crea Noua Privire cu care te-aș putea vedea, Noile Gânduri și Sentimente cu care să te pot gândi și simți!

Voind să-ți atingă tunica, expresiile mele obosesc de efortul gestului schițat de mâinile lor întinse, iar cuvintele sunt ca atinse de înghețul unei lipse de vlagă dureroase și țepene. Iată din ce pricină zborul unei păsări trasează o curbă, care pare că se apropie și niciodată nu ajunge, de jur împrejurul celor pe care voiam eu să le spun despre tine, însă materia frazelor mele nu știe să imite nici substanța sunetului pașilor tăi, nici alunecarea privirilor tale, nici culoarea tristă și goală trasată de gesturile pe care niciodată nu le-ai făcut.

*

Și dacă se prea poate că azi vorbesc cu cineva aflat prea departe, și dacă, astăzi fiind doar un nor al posibilului, mâine vei cădea pe pământ, ploaie a realului, niciodată să nu uiți originala ta divinitate de vis al meu. Rămâi întotdeauna în viață ceva ce poate fi visul unui solitar, și niciodată refugiul unui îndrăgostit. Îndeplinește-ți datoria de simplu caliciu. Asumă-ți misterul de amforă inutilă. Să nu spună nimeni despre tine ceea ce poate spune sufletul râului despre maluri, că există doar pentru a limita. Mai bine să nu alergi deloc spre viață, mai bine să-ți sece sursa visării.

Vocația ta să rămână cea de a fi superfluă, iar viața ta să fie arta de a străbate cu privirile prin ea, de a fi privită, niciodată identică. Să nu fii niciodată nimic mai mult.

Astăzi abia dacă ești profilul creat în această carte, oră care s-a incarnat, dar rămâne separată de celelalte. Dacă aș avea certitudinea că exiști, aș clădi o întreagă religie pe visul de a te iubi.

Tu ești ceva ce le lipsește tuturor. Ești ceva ce-i lipsește fiecărui lucru pentru ca noi să-l putem iubi etern. Cheie pierdută de la porțile Templului, drum ascuns conducând spre Palat, Insulă îndepărtată pe care ceața nu ne lasă niciodată să o vedem...

Amantul vizual (I)

(Anteros)[1]

Despre amorul profund și la ce anume folosește el am doar o noțiune superficială și decorativă. Sunt cineva care se abandonează pasiunilor vizuale. Îmi păstrez intactă inima, destinată pentru ceva mult mai ireal.

Nu-mi amintesc să fi iubit mai mult decât „rama" în care era cineva încadrat, elementul complet exterior – din care sufletul face parte doar pentru a anima acest exterior, a-i da viață –, care astfel diferă de tablourile făcute de pictori.

Iată felul mea de a iubi: îmi fixez întreaga atenție, pentru că este frumoasă, atrăgătoare sau, într-un fel oarecare, plăcută, pe o imagine, de bărbat sau femeie – în stadiul în care nu există nici dorință, nici vreo preferință sexuală –, iar această imagine mă obsedează, mă captivează, pune stăpânire pe mine. Cu toate acestea, nu-mi doresc nimic altceva decât să o văd și nu mi s-ar părea nimic mai oribil decât posibilitatea de a ajunge s-o cunosc și să-i vorbesc acelei persoane reale, care-și găsește manifestarea aparentă în această imagine.

1 În mitologia greacă, Anteros era un zeu din sfera lui Eros (ca Himeros și Himen), socotit a fi răzbunătorul iubirii disprețuite sau chiar un oponent al lui Eros. Subtitlul poate fi înțeles și în sensul de „Anti-Eros".

Eu iubesc cu privirea, și nu cu imaginația. Fiindcă nu fantasmez deloc pe marginea imaginii care mă seduce. Nu mă închipui legat de ea în nici un fel, pentru că iubirea mea nu are nevoie de nici un cuvânt în plus. Nu mă interesează să știu cine e, ce face, ce gândește acea creatură care-mi oferă privirii aspectul ei exterior.

Imensa serie de persoane și lucruri din care se constituie această lume e pentru mine o galerie nesfârșită de tablouri, a căror parte interioară nu mă interesează. Nu mă interesează, fiindcă sufletul e monoton și mereu același în fiecare individ în parte; abia dacă diferă manifestările lui individuale, iar partea cea mai valoroasă este aceea care se revarsă spre vis, din atitudini, din gesturi, pătrunzând astfel în tabloul care mă seduce, în care eu disting chipuri pe măsura acestei afecțiuni.

În concepția mea, o creatură nu are suflet. Sufletul este singur cu el însuși.

Iată cum trăiesc eu, redus la o viziune pură, exteriorul animat al lucrurilor și ființelor, indiferent, ca un zeu dintr-o altă lume, fără al lor conținut-spirit. Aprofundez ființa propriu-zisă doar la suprafață, iar când doresc să ating cu adevărat profunzimea o caut doar în mine și în concepția mea despre lucruri.

Ce mi-ar putea da cunoașterea personală a creaturii pe care o iubesc ca *décor*[1]?Nu mă poate deziluziona, căci, întrucât îi iubesc doar aspectul exterior și nu-mi îngădui nici o fantasmă, stupiditatea și mediocritatea ei nu au nici o consecință, deoarece nu mă așteptam la nimic altceva decât la aspectul că nu era nimic de sperat, iar acest aspect persistă. Însă cunoașterea personală e nocivă, fiindcă e inutilă, iar inutilul material e întotdeauna nociv. Și la ce servește să știi numele unei creaturi, dacă e primul lucru pe care-l afli când se fac prezentările?

Cunoașterea personală a cuiva presupune, de asemenea, libertatea de a contempla, cea pe care felul meu de a iubi o cere. E

---

1 În franceză în original.

imposibil să fixezi cu privirea și să contempli în totală libertate pe cineva pe care-l cunoști personal.

Ceea ce e superfluu e inadecvat pentru un artist, fiindcă, perturbându-l, îi diminuează efectele.

Destinul meu firesc de contemplator indefinit și pasionat de aparențele și de manifestările lucrurilor – obiectivist al visurilor, amant vizual al formelor și aspectelor din natură /.../

Nu e unul dintre acele cazuri pe care psihiatrii îl numesc onanism psihic, nici cel puțin unul din sfera erotomaniei. Eu nu fantasmez, ca un onanist psihic; nu mă închipui în vis un amant carnal și nici măcar un prieten de conversație al creaturii pe care o privesc și de care îmi amintesc; nu fantasmez nimic despre ea. Și nici, ca un erotoman, nu o idealizez, nu o deplasez dincolo de sfera esteticii concrete: nu-i cer și nu gândesc despre ea nimic mai mult decât ceea ce mi se înfățișează dinaintea ochilor și în amintirea directă și pură dintre cele pe care ochii le-au văzut.

Amantul vizual (II)

Nici măcar în jurul acestor figuri, în a căror contemplare adăst, nu obișnuiesc eu să închipui vreo intrigă fantezistă. Le privesc doar, iar pentru mine ele au exclusiv valoarea de a fi văzute. Orice le-aș adăuga n-ar face decât să le diminueze, căci diminuată ar fi, ca să spunem astfel, „vizibilitatea" lor.

Oricât de mult aș fantasma eu în jurul lor, orice fantasmă mi s-ar părea de îndată falsă; iar dacă a visa mi-e agreabil, falsul îmi repugnă. Mă încântă doar visul pur, cel care nu are nimic de-a face cu realitatea și nici vreun punct de contact cu ea. Visul imperfect, cu punctul de plecare în viață, mă dezgustă sau, mai degrabă, m-ar dezgusta dacă m-aș impregna de el.

Pentru mine umanitatea nu-i decât un vast motiv decorativ, care există doar pentru văz, auz sau, și mai mult, pentru emoția

psihologică. Vieții nu-i cer mai mult decât să asist la ea. Și nimic mai mult nu-mi cer mie decât să asist la viață.

Sunt ca o ființă dintr-o altă existență, care își petrece în mod indefinit timpul interesat de aceasta de aici. Sunt străin de ea din toate punctele de vedere. Parcă ar exista între mine și ea un geam. Sigur că îmi doresc geamul cât se poate de curat, ca să pot examina fără distorsiuni prin el; însă nu-mi doresc alt contact decât cel prin geam.

Pentru orice spirit științific constituit, a putea să vezi într-un lucru mai mult decât se poate vedea în mod obișnuit înseamnă a vedea acel lucru diminuat. Ceea ce sporește din punct de vedere material se diminuează pe plan spiritual.

Atribui acestei stări sufletești oroarea mea de muzee. Un muzeu, pentru mine, este viața întreagă, în care pictura rămâne invariabil exactă, iar inexactă poate fi doar imperfecțiunea celui care contemplă. În privința acestei imperfecțiuni, fie încerc să o micșorez, fie, dacă nu reușesc, mă mulțumesc cu ea așa cum este, fiindcă nu se poate întâmpla decât așa cum se întâmplă.

Maiorul

Nimic nu mă dezvăluie mie însumi mai intim și nu interpretează mai bine substanța nefericirii mele congenitale decât un anumit fel de reverie, pe care o îndrăgesc cel mai mult, balsamul pe care-l aleg în secret cât mai des posibil să-mi potolească angoasa de a exista. Chintesența tuturor dorințelor mele s-ar putea rezuma astfel: să îți dormi viața. Însă mie îmi place prea mult viața, ca să pot s-o doresc trăită; și îmi place prea mult să nu trăiesc, ca să pot să simt o excesiv de inoportună poftă de viață.

Iată de ce visarea pe care o expun în rândurile următoare este cea mai reprezentativă dintre visările mele preferate. Uneori, seara, în casa liniștită din care ceilalți locatari au ieșit sau în care nu se

mișcă, închid obloanele, trag și greaua draperie; apoi mă adâncesc într-un fotoliu, îmbrăcat într-un vechi costum, și încep să-mi imaginez că sunt un maior ieșit la pensie, ajuns într-un vechi hotel de provincie, așezat acum tihnit după cină, în compania unui alt client, și mai sobru, conviv molcom, rămas și el nu se știe de ce.

Mă imaginez născut astfel. Nu mă interesează să cunosc tinerețea acestui maior reformat și nici locurile pe unde l-a purtat serviciul militar până a ajuns să obțină gradul care întruchipează dorința mea profundă. Independent de Timp și de Viață, maiorul pe care îl închipui nu este posterior nici unei vieți pe care se presupune că ar fi avut-o, nu are și nici nu a avut rude; el trăiește veșnic din viața acestui hotel provincial, deja plictisit de poveștile și anecdotele depănate de numeroase ori cu camarazii săi, cât să treacă timpul.

Fluviul posesiunii

Faptul că suntem cu toții diferiți este o axiomă a naturii noastre. Nu semănăm decât văzuți de la distanță, deci într-o proporție care nu ne reprezintă pe fiecare în parte. Așadar viața e făcută pentru cei nedefiniți; se pot acomoda la ea numai cei care nu se definesc niciodată și care sunt, și unii, și alții, niște nimeni.

Fiecare dintre noi e dublu, iar când se întâlnesc două persoane, se apropie și strâng legăturile, rareori cei patru reușesc să se înțeleagă. Omul care visează în fiecare om de acțiune, dacă de atâtea ori ajunge să se certe cu acel om de acțiune, cum ar putea evita să se certe și cu omul de acțiune, și cu omul care visează, prezenți amândoi în Celălalt?

Noi suntem forțe pentru că suntem vieți. Fiecare dintre noi tinde spre sine însuși, făcând escală pe la ceilalți. Dacă ne respectăm pe noi înșine suficient de mult ca să ne găsim interesanți, orice apropiere devine un conflict. Celălalt este întotdeauna un obstacol pentru cineva care caută. Fericit e numai cel care nu caută; fiindcă

doar cel care nu caută găsește, dat fiind faptul că cine nu caută avea deja, și a poseda ceva, indiferent ce, înseamnă a fi fericit, așa cum faptul de a nu gândi e partea cea mai bună din a fi bogat.

Te privesc, înlăuntrul meu, presupusa mea logodnică, iar între noi existau neînțelegeri chiar înainte ca tu să fi existat. Obiceiul meu de a visa limpede îmi dă o idee corectă despre realitate. Cel care visează mai mult ca alții are nevoie să-i confere realitate visului. Iar cel care îi dă realitate visului trebuie să-i confere visului și echilibrul realității. Iar dacă îi conferă visului echilibrul realității, el suferă atunci de realitatea visului tot atât cât suferă și de realitatea vieții (și de irealitatea visului, tot atât cât de viața reală).

Stau și te aștept, visând, în camera noastră cu două uși, te visez sosind, iar în visul meu avansezi până în fața mea pe ușa din dreapta; dar dacă, la sosire, vei intra pe ușa din stânga, va exista deja o diferență între tine și visul meu. Toată tragedia umană e conținută în acest mic exemplu ce demonstrează că aceia împreună cu care visăm nu sunt niciodată cei în care visăm.

Iubirea presupune identitatea cu diferența, ceva ce este deja imposibil în sfera logicii, și cu atât mai mult în cea a lumii reale. Iubirea vrea să posede, vrea să-și însușească ceva ce trebuie să rămână permanent în afară pentru ca ea să-și aducă aminte că ceea ce *ar intra* în posesia ei n-ar mai *exista*. A iubi înseamnă a te dărui. Cu cât mai mare e darul, cu atât mai mare e dragostea. Însă dăruirea totală eliberează, de asemenea, și conștiința celuilalt. Iată de ce iubirea supremă e moartea, sau uitarea, sau renunțarea – deci toate iubirile care reprezintă absurditatea iubirii.

Pe terasa vechiului palat, înălțată deasupra mării, ne gândeam în tăcere la diferența dintre noi. Eu eram prințul, iar tu prințesa pe această terasă de la malul mării. Iubirea noastră se născuse din întâlnirea noastră, așa cum frumusețea se naște la întâlnirea dintre lună și valuri.

Iubirea presupune posesiune, dar nu știe ce înseamnă asta. Dacă eu nu-mi aparțin mie, cum aș putea eu să-ți aparțin ție sau cum ai putea tu însăți să-mi aparții? Dacă eu nu sunt în posesia propriei mele ființe, cum aș putea să posed o ființă străină? Dacă sunt diferit de cel cu care sunt identic, cum aș putea să fiu identic cu cel față de care sunt diferit?

Iubirea este un misticism care are nevoie să fie pus în practică, o imposibilitate care e visată numai pentru a fi realizată.

Iată-mă-s metafizician. Însă viața întreagă e o metafizică de bâjbâieli însoțită de mormăitul în barbă al zeilor, în totala ignorare a drumului ce ne este singura cale dată.

Cea mai regretabilă festă pe care mi-o joacă propria mea decadență este înclinația mea pentru lucruri cât se poate de sănătoase și clare. Am considerat întotdeauna că un corp frumos și un ritm armonios de mișcări tinerești erau mai eficiente în univers decât toate visurile existente în mine. Cu veselia cuiva spiritualmente îmbătrânit, urmăresc uneori – fără invidii sau dorințe – cuplurile întâmplătoare care se alcătuiesc la sfârșitul zilei și care avansează braț la braț spre conștiența inconștientă a tinereții. Mă bucur de acest spectacol așa cum mă pot bucura de un adevăr, fără să mă întreb dacă el mă privește sau nu. Iar dacă mă compar cu ei, continui să mă bucur, însă de astă dată din perspectiva unui adevăr ce mă rănește, adăugând la durerea rănii conștiința – și orgoliul! – de a fi reușit să-i înțeleg pe zei.

Mă situez la opusul spiritualiștilor simboliști, pentru care orice ființă sau eveniment sunt doar umbra unei realități în care ei înșiși sunt umbre. Fiecare lucru, pentru mine, în loc să fie un punct de sosire, este un punct de plecare. Pentru ocultist, totul se termină în totul; pentru mine, totul începe în totul.

Ca ei, procedez și eu prin analogie și sugestie, însă grădinița meschină pe care le-o sugerează lor ordinea și frumusețea sufletului

mie nu face decât să-mi amintească mult mai vasta grădină în care, departe de oameni, ar putea fi fericită acea viață care nu poate fi. Fiecare lucru îmi sugerează nu realitatea căreia îi este el umbră, ci drumul care este el spre realitate.

Parcul de la Estrela[1] îmi evocă, seara târziu, atmosfera unui parc antic din veacurile de dinaintea insatisfacției sufletului.

Senzaționistul

În acest crepuscul al disciplinelor, când credințele mor și toate cultele se prăfuiesc, senzațiile noastre sunt singura realitate ce ne rămâne. Singura grijă care ne mai frământă și singura știință care ne mai satisface aparțin senzațiilor.

Arta de a ne împodobi pe dinăuntru – iată un stil superior și luminat ce conferă un sens existenței noastre. Numai de-ar fi capabilă viața mea să se lase trăită în somptuoasele brocarturi ale spiritului, iar eu nu aș mai avea să deplâng existența atâtor abisuri.

Aparțin unei generații – sau mai degrabă unei părți de generație – care și-a pierdut tot respectul față de trecut și toată credința sau speranța în viitor. Iată de ce trăim prezentul cu graba și înfometarea cuiva care nu are altă casă. Iar cum senzațiile noastre sau, mai cu seamă, visurile noastre, aceste senzații inutile, sunt singurul loc în care întâlnim un prezent, care nu amintește nici de trecut, nici de viitor, surâdem vieții noastre interioare și ne dezinteresăm, într-o îngâmfată somnolență, de realitatea cantitativă a lucrurilor.

Poate că nu suntem prea diferiți de acei oameni care, în timpul vieții lor, se gândesc numai la distracții. Doar că soarele grijilor noastre egoiste coboară spre asfințit, iar hedonismul nostru rafinat e colorat în tonuri de crepuscul și contradicție.

Suntem într-o permanentă convalescență. În felul nostru, suntem niște creaturi care nu se deprind cu nici o artă sau meserie și

---

1 Celebru parc în Lisabona, în preajma catedralei cu același nume.

nu dețin nici arta de a se bucura de viață. Cum nu ne plac contactele ce se prelungesc, ne abandonăm de obicei prietenii cei mai buni cam după o jumătate de oră petrecută cu ei; simțim dorința de a-i vedea numai în gândul că i-am putea vedea, iar cele mai plăcute momente în compania lor sunt doar acelea în care ne imaginăm că suntem cu ei. Nu știu dacă e o dovadă de prea puțină prietenie. Poate că nu. Sigur e doar faptul că lucrurile pe care le iubim cel mai mult, sau socotim că le iubim, nu capătă deplină și reală valoare decât atunci când le visăm pur și simplu.

Nouă nu ne plac spectacolele. Îi disprețuim pe actori și pe dansatori. Orice spectacol este imitația schimonosită a ceea ce ar fi trebuit să fie doar visat.

Indiferenți – nu din naștere, ci în virtutea unei educații a sentimentelor la care în general ne constrâng diferite experiențe dureroase – la opinia altora, deși rămânând curtenitori cu ei, putem chiar să ne atașăm de ei prin intermediul unei indiferențe interesante, fiindcă toată lumea este interesantă și se poate transforma, în vis, în alte persoane, trecem /.../

Nepricepuți să iubim, ne obosesc înainte chiar de a le pronunța acele cuvinte care ar trebui rostite ca să fim iubiți. De altfel, cine dintre doi ar dori să fie iubit? Expresia *on le fatiguait en l'aimant*[1] a lui René este chiar adevărata noastră deviză. Însăși ideea de a ne vedea iubiți ne obosește, ne obosește și chiar ne alarmează.

Viața mea e o febră continuă, o sete reînnoită. Viața reală mă năucește ca o zi de arșiță. Iar în felul ei de a mă năuci se simte o mică josnicie.

Pastorala lui Pedro

Nu știu unde te-am văzut și nici când. Nu știu dacă se petrecea într-o pictură sau pe o câmpie reală, sub arbori și în ierburile ce sunt

1 Îl obosea iubindu-l (fr.).

contemporane cu trupul tău; poate era vorba de un tablou – atât de idilică, atât de lizibilă este amintirea pe care ți-o păstrez. Și nu știu nici când anume s-a întâmplat cu adevărat – căci se prea poate să nu te fi zărit nici măcar într-un tablou –, însă știu, cu toată emoția inteligenței mele, că a fost cel mai senin moment din întreaga mea existență.

Te apropiai de mine, păstoriță aeriană, pășeai alături de un bou masiv și molcom, înaintați amândoi agale pe mijlocul uliței. Cred că v-am zărit sosind încă de departe, ați ajuns în dreptul meu, apoi m-ați depășit și v-ați continuat drumul. Nu păreai să îmi remarci prezența. Pășeai alene, paznic distrat al acelui bou mătăhălos. Privirea ta uitase orice amintire și aveai răsfrântă pe chip o superbă seninătate din viața sufletului; uitaseși de tine însăți. Nu mai erai în acea clipă decât un /.../

Zărindu-te, mi-am amintit că, dacă orașele se transformă cu timpul, câmpiile rămân eterne. Se spune despre munți, și la fel despre pietre, că sunt biblice, fiindcă își păstrează identitatea din vremurile biblice.

Conturul efemer al siluetei tale anonime îmi evocă atmosfera câmpiilor, iar o imensă pace, pe care niciodată înainte n-am mai cunoscut-o, îmi invadează sufletul când mă gândesc la tine. Mersul tău trăda o ușoară balansare, o unduire neprecisă, și din fiecare gest al tău se ridica o pasăre; invizibile plante agățătoare se-nfășurau pe bustul tău. Tăcerea ta – era spre sfârșitul zilei, se auzeau tălăngile și behăitul obosit al turmelor risipite pe costișele palide ale orei –, tăcerea ta era cântecul celui din urmă ciobănaș care, uitat în acea eglogă pe care niciodată Virgiliu n-o va mai scrie, rămâne veșnic neevocat și veșnic pe câmp, sub formă de simplă siluetă. Se prea poate să fi surâs, în mersul tău; îți surâdeai ție însăți, sufletului tău, zărindu-te pe tine în sinea ta. Dar buzele tale rămâneau nemișcate ca profilul munților; iar gestul mâinilor tale rustice, de care îmi dez-amintesc, era înghirlandat cu flori de câmp.

Te-am văzut într-un tablou, acum sunt sigur. Însă cum de-a putut să-mi vină ideea că te-am zărit înaintând spre mine, apoi trecând mai departe, în timp ce eu pășeam pe drumul meu și

continuam totuși, fără să întorc capul, să-ți zăresc chipul, mai departe și pentru totdeauna? Timpul încremenește să te lase pe tine să treci, iar eu te iubesc atunci când vreau să te aduc în viață – sau într-o imitație a vieții.

Peristil

În aceste ceasuri în care peisajul este o auroră a Vieții, iar visul nu-i decât ceva ce se visează pe sine, eu am construit, iubirea mea, în liniștea neliniștirii mele, această ciudată carte semănând cu nenumărate uși date în lături într-o casă abandonată.

Ca s-o scriu, am cules sufletul tuturor florilor, iar din clipele efemere cu toate cântecele tuturor păsărilor am împletit laolaltă eternități și vaste nemișcări. Așa cum au țesătoarele [obiceiul], m-am așezat la fereastra vieții mele și, uitând de mine, că locuiesc și chiar că exist acolo, mi-am țesut un lințoliu pentru jilava mea înmormântare, din fire caste de in pentru altarele tăcerii mele /.../

Îți ofer cartea asta știind că e frumoasă și inutilă. Ea nu te învață nimic, nu te face să crezi în nimic și nici să simți ceva ea nu te îndeamnă. E un râuleț care curge încet spre abis – cenușă pe care o împrăștie vântul, nici fecund, nici dăunător /.../ Mi-am pus tot sufletul s-o alcătuiesc, însă nu la ea mă gândeam în timp ce-o făceam, mă gândeam doar la mine, că sunt trist, și la tine, că nu ești nimeni.

Și, fiindcă această carte e absurdă, o iubesc; pentru că este inutilă, îmi place s-o dăruiesc; și, fiindcă nu servește la nimic, aș vrea să ți-o dau, și ți-o dau...

Roagă-te pentru mine citind-o, binecuvântează-mă iubind-o și uit-o așa cum Soarele de astăzi uită de Soarele de ieri (sau cum le uit și eu pe acele femei din vis pe care nicicând n-am știut cum să le visez).

Turn al Tăcerii spaimelor mele, fie ca astă carte să-ți fie clarul de lună care te-a transformat într-o cu totul alta, în noaptea Misterului Antic!

Fluviu al dureroasei Imperfecțiuni, fie ca astă carte să-ți fie barca lăsată în voie să plutească la vale pe apele tale pentru a deveni acea mare care în sinea ei se visează.

Peisaj al Reveriei și Abandonului, a ta fie astă carte precum îți aparține și Ora și fie ca ea să se ilimiteze[1] de tine ca de Ora de purpuri false.

*

Curg râuri, râuri eterne pe sub ferestrele tăcerii mele. Văd în continuare malul celălalt și nu știu de ce nu visez să trăiesc acolo, fericit și altul decât sunt. Asta poate fiindcă numai tu consolezi, și numai tu legeni, și numai tu miruiești și oficiezi.

Ce ritual de magie albă ai întrerupt ca să-mi dai binecuvântarea de a te arăta existentă? În ce volută unduitoare a dansului ți-ai suspendat mișcarea, și Timpul odată cu tine, pentru ca, din acest gest oprit, să lansezi o punte spre sufletul meu, iar din surâsul tău să faci purpura fastului meu?

Lebădă a ritmicei neliniștiri, liră a orelor nemuritoare, incertă harpă de dureri mistice – tu ești Așteptata și Plecata, cea care mângâie și rănește, cea care împodobește cu dureri bucuriile și încoronează cu roze tristețile.

Ce Dumnezeu te-a creat, ce Dumnezeu urât din pricina acelui Dumnezeu care și-a făcut lumea?

Tu nu știi, tu nu știi că nu știi, tu nu vrei nici să știi, nu vrei nici să nu știi. Tu ți-ai despuiat viața de toate proiectele, ți-ai nimbat cu irealitate toate aparițiile, înveșmântându-te în perfecțiune și intangibilitate, astfel ca nici Orele să nu te poată atinge cu buzele lor, nici Zilele să nu-ți surâdă și nici Nopțile să nu poată să-ți pună în palme luna devenită astfel un crin.

Risipește peste mine, iubirea mea, petale de roze și mai frumoase, de crini și mai perfecți, petale de crizanteme [care devin] mirositoare sub melodia numelui lor.

---

1 În original: „*que este livro seja teu como a tua Hora e se ilimite de ti...*“ etc.

Iar eu îți voi muri viața în mine, o, Fecioară pe care nu o așteaptă nici o îmbrățișare, nu o caută nici un sărut, nu o deflorează nici un gând.

Atrium și doar atrium al tuturor speranțelor, Prag al tuturor dorințelor, Fereastră deschisă spre toate visurile /.../

Imagine panoramică dând spre toate peisajele cu păduri nocturne și fluvii îndepărtate, strălucind în revărsarea de clar de lună...

Versuri, pagini de proză concepute să fie nu scrise, ci doar visate.

*

Tu nu existi, știu eu prea bine, însă știu eu cu certitudine dacă eu exist? Eu, care te exist în mine, aș putea eu oare să am mai multă viață decât tine și mai multă decât însăși viața care te vietuiește?

Flacără devenită aureolă, prezență absentă, liniște ritmată și femelă, crepuscul de incertă carne crudă, cupă uitată de la nu știu ce festin, vitraliu pictat de un meșter – vis într-un Ev Mediu de pe o altă Terră.

Caliciu și ostie cizelate cu rafinamente caste, altar delăsat al unei sfinte încă aflate în viață, corolă împletită din crini visați într-o grădină unde nimeni n-a intrat niciodată...

Tu ești singura formă care nu provoacă plictiseală, fiindcă ești în permanență schimbătoare, în funcție de sentimentele noastre, și pentru că, sărutând bucuria noastră, legănând durerea și plictiseala noastră, tot tu ești opiul care aduce alinarea, somnul care aduce odihna și ești moartea care ne încrucișează și ne așază mâinile pe piept.

Înger /.../, din ce materie e alcătuită înaripata ta materie? Ce viață te înrădăcinează în ce pământ pe tine, care ești zbor niciodată lansat, ascensiune stagnantă, pe tine, gest al extazului și odihnei?

*

Voi fi tot mai puternic visându-te, iar pana mea, vorbind despre Frumusețea ta, va dobândi melodicitate de forme, volute de strofe, splendori subite cum sunt cele ale versurilor nemuritoare.

Să creăm împreună, o, tu, Numai-Mie-Aparținându-mi, tu existând, iar eu văzându-te că exiști, o artă diferită de toate artele.

Iar din corpul tău de amforă inutilă fie-mi dat să aflu cum să extrag suflul unor versuri noi, și în ritmul tău molcom de undă tăcută degetele mele tremurate să știe să plece în căutarea liniilor perfide ale unei proze încă virgine, fiindcă este neauzită.

Iar surâsul tău melodios, în timp ce se șterge, fie să rămână pentru mine simbol și emblemă vizuală ale hohotelor de plâns înghițite, ale acestei inumerabile lumi, care se vede pe sine doar eroare și imperfecțiune.

Iar degetele tale de cântăreață la harpă să-mi închidă pleoapele când voi muri din pricină că mi-am dăruit toată viața construindu-te. Iar tu, care nu ești nimeni, vei rămâne pe veci, o, Supremo, arta îndrăgită de zeii care n-au existat niciodată și muma, virgină și sterilă, a zeilor care nu vor exista nicicând.

Sentiment apocaliptic

Gândindu-mă că fiecare eveniment din viața mea a fost un contact direct cu teroarea de a înfrunta Noutatea și că fiecare nouă persoană întâlnită reprezenta un nou fragment viu din necunoscut pe care eu îl întind pe masa mea de lucru pentru meditația cotidiană despre teamă, am hotărât să mă abțin de la toate, să nu-mi mai fac nici un plan, să reduc inițiativele la minimum, să mă debarasez cât mai mult posibil de contactele cu oamenii sau cu evenimentele, să mă perfecționez în abstinență și să împing această renunțare până la limita ei extrem bizantină. Atât de mult mă îngrozește și mă tortureazā simplul fapt de a trăi.

A lua o decizie, a duce la bun sfârșit ceva, a scăpa de îndoială și confuzie sunt lucruri pe care eu le resimt ca pe niște dezastre și cataclisme universale.

Viața e pentru mine un șir de apocalipse și cataclisme. Simt pe zi ce trece cum sporește neputința mea de a schița orice gest, de a mă pune într-o situație reală bine definită.

Prezența celorlalți – întotdeauna atât de surprinzătoare și derutantă în sufletul meu – îmi devine pe zi ce trece tot mai dureroasă și stresantă. Dacă trebuie să mă adresez cuiva mă ia cu frisoane. Dacă cineva se interesează de mine, o iau la fugă. Dacă mi se aruncă o privire, tresar. Dacă /.../

Trăiesc veșnic în defensivă. Viața și toți ceilalți îmi fac rău. Nu pot privi realitatea în ochi. Până și soarele mă vlăguiește și mă întristează cu simpla lui prezență. Numai noaptea, și numai atunci când sunt singur cu mine, departe de toate și uitat de toți, pierdut, fără nici un contact cu realitatea și cu tot ceea ce este util, mă regăsesc și reușesc să mă consolez.

Mi-e frig de viață. Toată existența mea este alcătuită din pivnițe umede, din catacombe întunecate. Eu sunt marea derută a celei din urmă armate care susținea cel din urmă imperiu. Simt în mine gustul unui sfârșit de civilizație veche și dominatoare. Sunt singur și abandonat, eu, care eram întotdeauna însoțit de o suită. Nu mai am nici prieteni, nici călăuze, eu, care eram întotdeauna călăuzit de alții...

Ceva nedefinit cerșește mereu în mine compasiune – și-și plânge sieși de milă cum ai plânge un zeu mort, văduvit de altare, la care nimeni nu se mai roagă, când tulburea viitură a barbarilor s-a arătat la frontiere, iar viața s-a prezentat în fața imperiului să-i ceară socoteală pentru ceea ce făcuse cu bucuria de a trăi.

Întotdeauna mi-e teamă că se vorbește despre mine. Am eșuat în toate. N-am îndrăznit nici măcar să gândesc că aș putea să fiu; și nici măcar să visez că aș putea fi cineva, fiindcă și în vis m-am văzut incompatibil cu viața, incompatibil chiar și cu starea de vizionar a visătorului.

Nu există sentiment care ar putea să mă facă să ridic capul de pe această pernă în care mi-l afund, fiindcă nu-mi mai suport trupul și nu mai suport nici ideea că trăiesc sau ideea de viață în sine.

Eu nu vorbesc limbajul realităților, iar printre lucrurile vieții mă clatin, ca un bolnav care a zăcut multă vreme la pat și acum se ridică să facă primii pași. Numai întins pe pat simt că particip la viața normală. Dacă îmi urcă febra, mă bucur ca de un lucru normal, /.../ bolnavului cronic care sunt. Tremur și pâlpâi ca o flacără-n vânt. În mod firesc, viața mea știe să respire numai aerul mort al camerelor închise.

De multă vreme nu mai duc dorul brizelor de pe malul oceanului. M-am resemnat să-mi văd sufletul o mănăstire și să nu fiu pentru mine însumi decât o toamnă uscată peste câmpuri pustiite, fără altă urmă de viață vie decât o pâlpâire, precum o lumină care se stinge, în întunecimea rotunjită ca o boltă deasupra bazinelor cu apă, și fără alte zvâcnituri sau culori decât o splendoare violetă – exil al sfârșitului de asfințit de pe crestele munților.

Nu am, de fapt, nici o altă plăcere decât analiza durerii, nici o altă voluptate decât lenta scurgere, lichidă și dureroasă, a senzațiilor care se diluează și se descompun – pași aerieni în umbra nesigură, plăcuți auzului, fără măcar să întorci capul spre a afla ai cui sunt; cântece vagi și îndepărtate ale căror cuvinte nu încercăm să le descifrăm, ce ne vor legăna mai plăcut tocmai prin cuvintele lor indistincte și cu incertitudinea locului de unde parvin; fragile secrete de palide ape, ocupând cu ușoara lor îndepărtare spațiile nocturne; răpăit de calești (sosind de unde?) auzit undeva departe, cu râsete ce nu mai ajung la noi; somnolențe în zăpușeala morocănoasă a înserării când vara tânjește spre toamnă... Au murit florile de prin grădini și, odată ofilite, au devenit pur și simplu alte flori – mai străvechi, mai nobile; iar prin galbenul lor fanat ele sunt mai contemporane și cu misterul, abandonul și tăcerea. Șerpii acvatici pe care-i zărim înotând sinuos pe suprafața bazinelor au și ei rostul lor pentru visuri. Se mai percepe și un îndepărtat orăcăit de broaște,

auzit stins în adâncul meu! O, tihnă bucolică trăită în vis! O, viața mea futilă, de muncitor cu ziua, care n-are chef de lucru și doarme la marginea drumurilor cu toate aromele câmpului invadându-i sufletul ca o ușoară ceață, legănat de un sunet translucid și răcoros, profund și bogat în înțelesuri, vagabond pe care nimic nu-l leagă de nimic – nocturn, neluat în seamă, nomad și extenuat sub rece a compasiune a stelelor.

Eu îmi continui șirul visurilor, folosindu-mă de imagini ca de tot atâtea trepte pentru noi imagini; desfășor în evantai, în ample tablouri de viziune interioară, metaforele născute întâmplător; detașez de mine viața și o așez alături ca pe o haină prea strâmtă. Mă ascund printre copaci, departe de drumuri bătute. Mă pierd. Și reușesc, vreme de câteva clipe care se scurg repede, imponderabile, să uit farmecul vieții, să abolesc lumina, să suprim agitația și să mă cufund conștient, absurd, în fluxul senzațiilor exterioare, ca un imperiu în ruină, transpirând de angoasă, ca o intrare victorioasă în sunet de tobe și fâlfâit de stindarde, într-o vastă cetate finală, unde n-o să mai plâng, nici n-o să doresc nimic, n-o să mai cer nimic și nici mie n-o să-mi mai cer eu însumi să exist.

Mă rănește suprafața de un albastru profund a bazinelor create în visurile mele. A mea este această paloare a lumii pe care am imaginat-o, plutind peste peisaje împădurite. Iar toamna acestor ceruri neclintite, de care îmi amintesc, dar pe care nu le-am văzut niciodată, este tot o oboseală ce-mi aparține. Mă apasă întreaga mea viață moartă, toate visurile mele falimentare, tot ceea ce-a fost al meu fără să-l fi avut vreodată, în azurul cerurilor mele interioare, în clipocitul vizual al fluviilor curgătoare din sufletul meu, în tihna vastă și neliniștită a lanurilor de pe câmpiile pe care le zăresc fără să le zăresc.

O ceașcă de cafea; o țigară pe care o fumezi lăsându-te pătruns de aroma ei, cu ochii aproape închiși, în penumbra camerei...

Nu-mi doresc nimic altceva de la viață decât această realitate și visurile mele... E puțin? Nu-mi dau seama. Cum aș putea eu să știu ce e mult și ce e puțin?

Afară este o după-amiază de vară. Ce n-aș da să fiu un altul... Deschid fereastra. Totul în exterior este blând și suav, dar totul mă rănește ca o durere incertă, ca o senzație vagă de nemulțumire.

Iar apoi mai există încă un ultim lucru ce mă rănește, mă deșiră, îmi sângerează sufletul. E faptul că eu, în această clipă, la această fereastră, în fața acestor lucruri triste și suave, ar trebui să fiu un personaj frumos, estetic, un personaj dintr-un tablou – și nu sunt, nu sunt nici măcar asta...

Treacă, deci, această clipă, șteargă-se... Să vină noaptea, să crească, să se abată peste toate, să nu mai plece niciodată. Fie ca acest suflet să devină pe veci mormântul meu, /.../ un absolut al tenebrelor, și fie ca eu nici să nu mă mai gândesc vreodată să trăiesc, fără să simt sau să doresc.

Simfonia unei nopți neliniștite

Asfințiturile de soare în cetățile antice, cu tradiții necunoscute înscrise pe pietrele negre ale greoaielor edificii; răsăriturile care tremură deasupra unor câmpii inundate, mlăștinoase, umede cum e și aerul înainte să apară soarele; ulițele strâmte, unde orice se poate întâmpla, cuferele masive de prin încăperile îmbătrânite; puțul în fundul grădinii sub clar de lună; scrisoarea care poartă data celor dintâi iubiri pe care le-a avut strămoșul nostru necunoscut; mirosul de mucegai din odăile în care ne ținem trecutul; vechea pușcă, de care azi nimeni nu mai știe să se folosească; febra la ceasul după-amiezilor încinse petrecute la fereastră; nimeni pe drum; somnul cu tresăriri; boala care atacă viile; dangătul clopotelor; tristețea claustrală de a trăi... Clipa binecuvântării primite din delicatele tale mâini... Mângâierea care niciodată nu sosește, piatra sângerie a

inelului în semiobscuritate... Serbări religioase fără pic de credință în suflet: frumusețea materială a sfinților ciopliți grosolan și urâți, pasiuni romantice născute din ideea de a le avea, duhoarea imposibilă a mării când se face noapte, pe cheiurile orașului cu răceala lor umedă...

Slabe, mâinile tale se ridică spre o ființă pe care viața o sechestrează. Lungi coridoare și lucarne, ferestre închise, mereu deschise, frigul pământului cum este cel din morminte, dorința de a iubi, cum ți-ai dori o călătorie spre ținuturi incomplete... Nume de vechi regine... Vitralii pe care sunt pictați paladini robuști... Lumina dimineții vag împrăștiată, ca recele colb al tămâiei prin aerul unei biserici adunându-se pe întunecimea impenetrabilă a pardoselii... Mâinile uscate lipite una de alta.

Scrupulele călugărului care, deschizând o carte foarte veche, descoperă în cifrele absurde învățăturile magilor, iar în gravurile decorative, etapele Inițierii.

Plajă la soare și febră în mine. Marea, luminând neliniștea din gâtlejul meu... Pânze de nave în depărtare ca și cum ar naviga prin febra mea... Iar în aceeași febră, tot felul de scări ce duc spre mare... Căldură în briza proaspătă, transmarină, *mare vorax, minax, mare tenebrosum* – noapte întunecată, acolo departe, pentru argonauți, și fruntea mea, care arde pentru acele primitive caravele...

Alții le au pe toate, cu excepția tristeții de a nu avea.

Dă-mi mie acul... Lipsesc astăzi din casă pașii ei mărunți, lipsește și faptul de a nu ști unde a dispărut ea, ea și tot ceea ce știa să facă folosindu-se de agrafe, pliuri și culori. Lucrurile cusute de ea sunt închise pe vecie în sertarele de la comodă – cât de inutile acum – și lipsește, de asemenea, căldura brațelor visate în jurul gâtului mamei mele.

S-a împlinit un vag număr de multe luni de când mă vedeți privindu-vă, privindu-vă constant, întotdeauna cu același aer nehotărât și grăbit. Știu că l-ați remarcat. Și, pentru că l-ați remarcat, probabil vi s-a părut bizar faptul că această privire, fără să fie cu adevărat timidă, nu schițează nicicând o intenție de mesaj. Întotdeauna atentă, vag aceeași, ca și cum s-ar mulțumi să fie doar tristețea din toate acestea... Nimic mai mult... Iar de la înlănțuirea gândurilor dumneavoastră – oricare erau sentimentele cu care vă gândeați la mine – în mod sigur ați sondat eventualele mele intenții. Vă veți fi spus, fără să fiți mulțumită de această explicație, că sunt fie un timid de un tip special, mai degrabă original, fie un fel de ceva ce seamănă cu un nebun.

Numai că eu nu sunt, stimată Doamnă, în ceea ce privește faptul de a vă privi, nici în mod strict un timid, nici un nebun declarat. Sunt cu totul altceva, primordial și diferit, așa cum, fără să sper că aș putea fi crezut, vreau să vă explic. De câte ori nu i-am murmurat ființei dumneavoastră visate: „Faceți-vă datoria de amforă inutilă, împliniți-vă funcția misterioasă de simplă cupă!“

Cu ce dor intens după ideea pe care mi-o făurisem despre dumneavoastră am aflat într-o bună zi că erați căsătorită! Ziua când am aflat acest lucru a fost un moment tragic în viața mea. Nu că devenisem gelos pe soțul dumneavoastră. Nici măcar nu mă întrebasem dacă se întâmpla să aveți vreunul. Pur și simplu, începea să-mi fie dor de ideea pe care mi-o făcusem despre dumneavoastră, de acum înainte pierdută. Dacă într-o zi aș afla acest lucru absurd – că o femeie dintr-un tablou, da, chiar așa!, e măritată –, aș simți aceeași durere.

Să am intenția să vă posed? Eu nu știu cum se petrece acest lucru. Și, chiar dacă aș purta pe mine vizibilă această pată umană de a ști, ce infam aș deveni în propriii mei ochi, ce activă insultă ar

fi adusă propriei mele grandori, fie și numai la gândul că aș putea să mă situez la nivelul soțului dumneavoastră!

Să am intenția să vă posed? Însă într-o zi, când v-ați afla din întâmplare pe o stradă întunecată, un individ necunoscut ar putea să vă agreseze și să vă posede, ar putea chiar să vă fecundeze și să lase în urma lui acea mărturie uterină. Dacă a vă poseda înseamnă a vă poseda trupul, ce valoare au toate astea?

S-ar putea spune că el n-a reușit să vă posede și sufletul?... Oare cum se întâmplă când devii stăpân peste un suflet? De altfel, ar putea să se găsească cineva dibaci și fermecător care să reușească să intre-n posesia acestui „suflet“? N-are decât să vă devină soț... Oare ați dori să cobor la nivelul lui?

Câte ore la rând nu am petrecut eu în secret cu ideea pe care mi-o fabricasem despre dumneavoastră! Ne-am iubit enorm de mult, în interiorul visurilor mele! Însă nici chiar acolo, vă jur, nu m-am visat niciodată posedându-vă. Sunt o ființă delicată și castă până și în visurile mele. O respect chiar și în idee pe o femeie frumoasă.

*

Nu voi ști niciodată cum să acționez asupra sufletului pentru ca la rându-i el să îndemne trupul meu să-l posede pe-al dumneavoastră. E destul numai să mă gândesc la așa ceva, pentru ca-n sinea mea să mă izbesc de îndată de obstacole invizibile și să mă împleticesc în tot felul de odgoane despre care nu știu ce sunt. Vă imaginați ce dificultăți cu mult mai mari aș întâlni dacă aș dori realmente să vă posed?

Căci eu – v-o repet – aș fi incapabil să încerc s-o fac. Nu reușesc nici măcar să-mi imaginez că aș face-o.

Iată, stimată Doamnă, cuvintele pe care trebuia să le scriu pe marginea semnificației din privirile dumneavoastră, involuntar interogative. Scrisoarea de față, compusă pentru dumneavoastră,

o veți putea citi pentru prima dată în această carte. Dacă nu veți deduce că vă e destinată, nu-mi rămâne decât să mă resemnez. Scriu mai cu seamă pentru propriul meu divertisment decât spre a vă transmite ceva. Numai scrisorile comerciale sunt *adresate*. Toate celelalte ar trebui să fie – cel puțin în cazul unui om superior – destinate doar lui însuși.

Nu mai am nimic de adăugat. Vă rog să mă credeți că vă admir atât cât îmi stă în putință. Mi-ar plăcea dacă v-ați gândi la mine din când în când.

Călătorie nicicând făcută (I)

Se arăta un crepuscul ușor tomnatic când am plecat în această călătorie nicicând făcută.

Cerul – de care mi-e imposibil să-mi amintesc – păstra o rămășiță violacee de aur trist, iar peste profilul agonizant al munților, limpede, plutea o aureolă ale cărei nuanțe moarte se insinuau, estompând-o, în subtilitatea acelui contur. Pe partea cealaltă a navei (parte unde era mai frig și mai noapte, sub velatură), oceanul palpita, tânjind spre linia unde se întrista orizontul de răsărit și unde, depunând o penumbră tivită cu noapte la limita obscură, lichidă a celei mai depărtate mări, plutea răsuflarea tenebrelor, ca o ceață ușoară pe zi de caniculă.

Îmi aduc aminte că marea avea tonalități de umbră, amestecată cu șuvoaie unduitoare de lumină trecătoare – și totul era misterios ca un gând trist într-o clipă de bucurie, prevestind nu se știe ce.

Nu plecasem dintr-un port cunoscut. Nici azi nu știu despre ce port e vorba, fiindcă niciodată nu fusesem în el. Poate că scopul ritualic al acelei călătorii nu era altul decât o plecare în căutare de porturi inexistente – porturi ce vor fi fost doar tot atâtea intrări-spre-porturi; estuare de râuri uitate, confluențe de fluvii strâmtându-se între orașe de o ireproșabilă irealitate. Fără îndoială,

citind aceste rânduri, socotiți că ar fi absurde. Asta vine din faptul că nu ați călătorit niciodată ca mine.

Plecat-am oare cu adevărat? N-aș băga mâna-n foc. M-am trezit prin alte ținuturi, prin alte porturi, am trecut prin orașe care nu erau acel oraș, chiar dacă nici acela și nici acestea nu vor fi fost vreodată nici un fel de orașe. N-aș putea să jur că de plecat, am plecat eu, și nu peisajele; că eu am străbătut țări îndepărtate, și nu țările respective m-au străbătut ele pe mine. Fiindcă eu, neștiind ce înseamnă viața, nu știu nici dacă sunt eu cel care o trăiește sau dacă mă trăiește ea pe mine (folosesc verbul „a trăi" în sensul că el însuși poate prinde viață); ceea ce iarăși înseamnă că nu pot să jur.

Oricum, am călătorit. Mi-ar părea inutil să vă explic că nu a fost nevoie să petrec în această călătorie nici luni în șir, nici zile, nici o oricare altă cantitate din oricare altă măsură de timp necesară unei călătorii. Firește că am călătorit în timp, însă nu de partea asta a timpului, unde socotim cu orele, cu zilele sau cu lunile; eu am călătorit de partea cealaltă, unde timpul nu cunoaște măsură. Se scurge și acel timp, e drept, dar fără să-l putem măsura. În felul lui, este mai rapid decât timpul pe care l-am văzut că ne trăiește. Firește că ați avea tendința să vă întrebați, în sinea voastră, ce înțeles pot avea aceste fraze. Mai bine să nu comiteți greșeala. Dezbărați-vă de obiceiul pueril de a le cere un sens cuvintelor și lucrurilor. Nimic nu are sens.

Pe ce corabie am întreprins eu călătoria? Pe corabia *Oarecare*. Râdeți. Și eu, dar eu râd și de voi. Cine vă spune vouă, sau îmi spune mie, că nu scriu simboluri pe care le înțeleg doar zeii?

Nu are importanță. Am plecat în crepuscul. Încă îmi stăruie în ureche huruitul de fier când a fost ridicată ancora. Memoria mea încă mai vede, din coada ochiului, cum se ridică lent brațele macaralelor ca să ajungă până la urmă în poziția lor de repaus, brațe care ceasuri la rând îmi răniseră privirile cu acel du-te-vino de baloți și butoaie. Iar acestea își fac brusc apariția, legate cu un lanț, pe deasupra bastingajului de care se izbiseră și pe care îl

scrijeliseră; după care, oscilând, se lasă împinse, încetul cu-ncetul, până deasupra gurii calei în care cad, brusc, cu un zgomot surd și lemnos, pentru ca mai apoi să fie dirijate zgomotos spre un loc întunecat din cală. Iar zgomotul continua și scrâșnea acolo jos, cu dezlegatul lor; după care lanțul ieșea afară și începea să urce, clinchetind, și totul era luat de la capăt, ai zice că inutil.

De ce vă povestesc eu toate astea? E absurd să stau să vă povestesc, din moment ce spuneam că am să vă vorbesc despre călătoriile mele.

Am vizitat Noi Europe și tot felul de alte Constantinopoluri întâmpinară sosirea mea cu pânzele întinse pe malurile unor false Bosforuri. Mă întrerupeți: ce fel de sosire cu pânzele întinse? E așa cum vă spun, chiar așa. Vaporul pe care am plecat sosi ca o corabie cu pânze în portul /.../ Spuneți că-i imposibil? Tocmai de aceea s-a întâmplat.

Odată cu alte vapoare, au ajuns până la noi știrile despre noile războaie visate din Indiile imposibile. Iar atunci când auzeam vorbindu-se despre acele ținuturi ne cuprindeau doruri inoportune pentru ținuturile noastre, rămase undeva departe în urmă, de nu cumva ele nici nu erau din această lume?...

Călătorie nicicând făcută (II)

Uite așa mă ascund eu în spatele ușii, pentru ca Realitatea, când va fi să intre, să nu mă poată vedea. Mă ascund și sub masă, de unde, brusc, înspăimânt Posibilul. Astfel încât reușesc să țin departe de mine, cum ar fi două brațe în aceeași îmbrățișare, cele două necazuri care mă strâng în clește – necazul de a nu putea trăi decât în Real și necazul de a nu putea concepe decât Posibilul.

Înving astfel întreaga realitate. Castele de nisip, victoriile mele?... Din ce altceva esențialmente divin sunt făcute castelele care nu-s de nisip?

Călătorind eu astfel, cum puteți voi să știți că n-am luat-o în mod obscur chiar pe propriile mele urme?

Infantil de absurd[1], îmi retrăiesc copilăria și organizez din idei jocuri care seamănă cu jocurile cu soldați de plumb din copilărie, când soldații mei de plumb se jucau tocmai cu ideea de a fi soldați.

Beat de erori, mă pierd în momentele când mă simt trăind.

[Călătorie niciodată făcută?] (III)

– Naufragii? Nu, n-am avut niciodată parte de un naufragiu. Însă am impresia că am naufragiat în toate călătoriile mele și că salvarea mea era ascunsă în inconștiențe cu caracter de interval.

– Vagi visuri, lumini confuze, peisaje perplexe – iată tot ce-mi rămâne în suflet din cât de mult am călătorit.

Am impresia că am cunoscut clipe de toate culorile, iubiri pe toate gusturile, pofte pe toate măsurile. De-a lungul vieții mele m-am dereglat în toate felurile, fără să-mi fiu mie însumi îndeajuns sau să visez că aș putea să-mi fiu.

– Se cuvine să vă explic: eu am călătorit realmente. Însă tot ceea ce rețin e doar constatarea că am călătorit, dar nu am trăit. Mi-am transportat dintr-o parte în alta, din nord la sud, de la est la vest, oboseala de a avea un trecut, plictiseala de a trăi în prezent și neliniștirea de a trebui să am un viitor. Dar îmi dau atât de bine silința, încât reușesc să rămân cu totul în prezent, ucigând înlăuntrul meu și trecutul, și viitorul.

– M-am plimbat pe malul unor fluvii ale căror nume îmi erau complet necunoscute. Așezat la mesele unor cafenele, prin orașele pe care le vizitam, am descoperit că percepeam totul

---

1 În original: „*infantil de absurdo*", același gen de structură care demonstrează înclinația lui Pessoa către exprimări insolite (vezi fragmentul 374).

vag, de parcă visam. Mi se întâmpla uneori și mă întreb de nu cumva eram așezat în continuare la masa din vechea noastră casă, uluit de visare și universal! Și nici n-aș putea susține cu certitudine că nu se întâmplă astfel, că nu mă aflu în continuare acolo, și că toate celelalte, inclusiv ceea ce spuneam adineauri, nu e decât presupunere și imaginare. Dar dumneavoastră, domnule, cine sunteți? Și mai absurd e faptul că nu puteți să vă explicați...

[Călătorie nicicând făcută?] (IV)

Ideea de a nu debarca nu cunoaște nici un chei unde să debarce. A nu ajunge niciodată înseamnă și a nu putea să ajungi niciodată.

Calea Lactee

... cu o balansare de fraze de o spiritualitate veninoasă...

...ritualuri de purpură deșirată, *ceremoniales misteriosos de ritos contemporaneos de ninguem*[1].

...sechestrate senzații simțite în alt trup decât în cel fizic, și care este cu atât mai fizic și mai trup, în felul său, alternând subtilități pe intervalul dintre complex și simplu...

...lacuri pe care plutește, pufoasă, o intuiție de aur șters, căreia însă i s-a luat cu delicatețe orice posibilitate de a se realiza vreodată și, de asemenea, lujer de crin ținut în mâini, de un alb orbitor, dăinuind printr-o superbă unduire...

...pactizare între ațipeală și angoasă, verde-neagră, călduță la privit, răspândind oboseală printre santinele de plictiseală...

...nacru de inutile consecințe, alabastru de frecvente macerații – aur, violet și tivuri aurite, asfințituri ca tot atâtea distracții, însă

---

1 Ceremoniale misterioase de ritualuri contemporane ale nimănui (sp.).

nici urmă de barcă să te transporte spre acele minunate țărmuri și nici de poduri lansându-se către și mai vaste crepuscule...

...nici măcar spre țărmul ideii de havuz, de nenumărate havuzuri întrezărite în depărtare printre plopi, poate printre chiparoși, după cum sună și auzitele silabe cu care ora-și pronunță numele...

...iar din această pricină, ferestre deschizându-se către cheiuri, clipocit continuu de apă în docuri, cortegiu confuz deșirându-se ca un colan de opal, dement și absorbit în sine, croindu-și drum printre cele înscrise de știr și de terebinți în joaca insomniei auzului, pe întunecatele ziduri ale posibilității de a auzi...

...fire de argint scump, ghemuri de purpură depănată, sentimentele inutil etalate pe sub tei, iar pe aleile pe care tace cimișirul, perechi din vremuri de odinioară, subtile evantaie, gesturi vagi, apoi alte mult mai minunate parcuri, așteptând oboseala tihnită în perspectiva lungilor alei și arborilor înșiruiți departe...

...arbori plantați în romb, umbrare, grote artificiale, piscuri de stânci impecabile, înalte jeturi de apă, toată această artă moștenită de la meșteri morți care, deși trebuind să accepte în sinea lor duelul dintre insatisfacție și evidență, s-au decis totuși pentru procesiuni de lucruri în cinstea visurilor noastre, pe strâmtele ulițe din vechile sate ale senzațiilor noastre...

...zvonuri de pași, răsunând în marmura unor palate adânci, reminiscențe venind să-și așeze mâinile lor peste ale noastre, întâmplătoare priviri de nehotărâre, asfințituri de ceruri fatidice pe care noaptea le împodobește cu stele, peste vechile tăceri ale imperiilor în declin...

*

A reduce senzația la o știință, a face din analiza psihologică o metodă precisă ca un microscop – ambiție care monopolizează, sete calmă, nodul de voință al vieții mele...

Toate marile tragedii ale vieții mele au loc între senzație și conștientizarea ei. În această zonă nedeterminată, obscură, foșnind

toată de păduri și de murmurul apelor, neutră până și în prezența vacarmului războaielor noastre, se desfășoară acea ființă a mea al cărei chip în zadar îl caut...

Viața, eu mi-o zac. (Senzațiile mele nu sunt decât un epitaf, mult prea lung, despre viața mea moartă.) Mi se întâmplă și moartea, și întâmplarea. Iar de sculptat, îmi sculptez doar mormântul, cu frumoase motive ornamentale pe dinlăuntru.

Portalurile izolării mele dau spre parcuri de infinit; dar nimeni nu le pășește pragul, nici măcar în visul meu; însă ele rămân permanent deschise inutilului și întotdeauna de fier, în întâmpinarea falsului...

Desfrunzesc apoteoze în grădinile fastului meu interior, iar cu mersul meu, de o sonoritate casantă, trezesc, atunci când mă plimb printre tufișurile de sunet, aleile care duc spre Confuzie.

Am întemeiat Imperii pe tărâmul Confuziei, pe țărmul tăcerilor, în bătăliile mele nebunești care îi vor veni de hac Exactității.

*

Omul de știință recunoaște că singura realitate pentru sine rămâne el însuși, că singura lume reală este aceea pe care i-o dau senzațiile. În consecință, în loc să urmeze drumul greșit care constă în încercarea de a-ți ajusta senzațiile după ale altora, de a face știință obiectivă, el caută, dimpotrivă, să cunoască la perfecțiune universul din jur și propria-i personalitate. Nimic mai obiectiv decât visurile lui. Nimic mai personal decât conștiința de sine. Numai sprijinindu-se pe aceste două realități, ajunge el să împingă mai departe cunoașterea. Și este o cunoaștere mult diferită de aceea a savanților antici care, departe de a căuta legile personalității lor și modul în care le sunt organizate visurile, căutau legile „exteriorului" și sistemul de organizare din ceea ce numim „Natură".

*

Primordiale sunt pentru mine obiceiul și darul de a visa. Diverse circumstanțe ale vieții mele, faptul că am fost liniștit și singuratic încă din copilărie, cât și alte forțe care m-au modelat probabil de la distanță, prin jocul ereditaților obscure, după tiparul lor funest, au făcut din spiritul meu un flux constant de reverii. Toată ființa mea se rezumă la asta, până și ceea ce pare să-l desemneze în mine mai puțin pe visător aparține, de fapt, fără nici un scrupul, unui suflet ce nu face decât să viseze, elevat astfel la cel mai înalt grad.

Vreau, pentru simpla plăcere de a mă analiza și în măsura în care mă voi simți dispus, să expun încetul cu încetul, prin cuvinte, procesele mentale care alcătuiesc în mine un singur tot, o viață dedicată în întregime visului, un suflet educat numai să viseze.

Dacă mă privesc din exterior, așa cum mă văd aproape întotdeauna, eu sunt un ins inapt pentru acțiune, derutat chiar la gândul că trebuie să fac un pas sau un gest, stângaci dacă e să vorbesc cu ceilalți, lipsit de luciditatea interioară care mi-ar permite să mă amuz de tot ceea ce îi impune spiritului să se forțeze, lipsit de orice aptitudine fizică pentru a mă deda la o activitate mecanică din care să fac o distracție muncind.

E normal să fiu alcătuit așa cum sunt. Se înțelege că așa trebuie să fie un visător. Orice intervenție a realității mă perturbă. Spusele altora mă plonjează într-o angoasă fără măsură. Realitatea altor spirite mă surprinde neîncetat. Vasta rețea a gesturilor inconștiente din care se compun toate acțiunile văzute de mine mi se pare o iluzie absurdă, lipsită de coerență posibilă – nimic.

Însă, dacă cineva își imaginează că eu nu cunosc curelele de transmisie ale psihologiei umane și că nu am o percepție clară asupra motivațiilor și gândurilor celor mai intime ale semenilor mei, se înșală în ceea ce mă privește.

Fiindcă eu nu sunt doar un visător, ci sunt exclusiv visător. Obiceiul de a visa, și numai de a visa, mi-a format o viziune

interioară de o claritate extraordinară. Nu doar că văd cu o incredibilă și, aș spune, uluitoare exactitudine conturul personajelor și acele *décors*[1] ale visurilor mele, dar văd, de asemenea, cu un relief nu mai puțin pregnant, ideile mele abstracte, sentimentele mele umane – sau ce-a rămas din ele –, pornirile mele secrete, atitudinile psihice față de mine însumi. Afirm că până și ideile mele cele mai abstracte le văd în mine și că le văd cu o viziune internă reală, într-un spațiu interior. Iar meandrele lor devin pentru mine vizibile, în cele mai mici detalii.

Eu mă cunosc deci în întregime și, cunoscându-mă în întregime, tot în întregime cunosc și întreaga umanitate. Nu există impuls mai josnic, nici elan mai nobil care să nu-și fi semnalat licărirea în sufletul meu; iar eu știu și cu ce gesturi se anunță fiecare dintre ele. După gesturi, chiar și lăuntrice, eu recunosc adevărata natură a ideilor rele, ascunsă sub masca bunătății sau a indiferenței. Recunosc ideile care își dau silința să ne amăgească. Așa se face că îi cunosc pe mai toți oamenii din preajma mea mai bine decât se cunosc ei înșiși. Adesea mă străduiesc să îi sondez, fiindcă așa ajung să mi-i însușesc. Iau în stăpânirea mea orice psihic pe care îl explic, fiindcă pentru mine a visa înseamnă a poseda. Astfel se poate înțelege cât e de natural faptul că eu, visător cum sunt, pot să fiu și analistul care mă pretind.

Iată de ce, dintre puținele lucruri pe care îmi place să le citesc, mă pasionează mai cu seamă piesele de teatru. Zilnic se reprezintă în mine tot felul de piese, iar eu cunosc la perfecțiune cum poate fi redat un suflet în reprezentare plată, ca în proiecția lui Mercator. Cu toate acestea, o astfel de îndeletnicire mă amuză prea puțin; atât de constante, de vulgare și de enorme sunt erorile dramaturgilor. Nicicând nu m-a mulțumit pe deplin un text dramatic. Cunoscând psihologia umană cu limpezimea unei străfulgerări care sondează toate unghiurile ascunse dintr-o singură privire, mă rănesc analizele și construcțiile grosiere ale dramaturgilor, iar puținele compoziții

1 În franceză, în original.

din acest gen pe care le citesc mă dezgustă ca o pată de cerneală care se întinde pe pagina scrisă.

Lucrurile constituie materia visurilor mele; iată de ce tratez cu o atenție distrat de superatentă anumite detalii din Exterior.

Ca să ajung să pot conferi relief visurilor mele, trebuie să știu prin ce procedeu peisajele reale și personajele luate din viață ne apar ca având ele însele relief. Dar viziunea visătorului este diferită de viziunea omului care vede pur și simplu lucruri. În vis, vederea nu se fixează, ca în realitate, pe aspectele importante sau lipsite de importanță ale unui obiect oarecare. Visătorul vede numai ceea ce este important. Realitatea veritabilă a unui obiect este doar o parte din el însuși; restul nu reprezintă decât dificilul tribut cu care el își plătește materiei privilegiul de a exista în spațiu. De asemenea, nu există în spațiu realitate pentru anumite fenomene care sunt cât se poate de real palpabile în vis. Un apus de soare adevărat este imponderabil și efemer. Un asfințit din vis este fix și etern. Cel care știe să scrie de fapt știe să vadă propriile visuri cu o claritate perfectă (chiar așa și este), sau știe să vadă viața în vis, s-o vadă în chip nematerial, și să o fotografieze cu acest aparat al visului asupra căruia nu au nici un fel de efect razele emanate de ceea ce este greoi, util sau circumscris, care voalează și înnegresc placa sensibilă a spiritului.

În ceea ce mă privește, starea pe care excesul de visare a creat-o în mine mă face mereu să văd din realitate doar partea de vis. Viziunea mea despre lucruri suprimă întotdeauna ceea ce visul meu nu poate utiliza. Așa se întâmplă că eu trăiesc numai în vis chiar și atunci când trăiesc în viața reală. A contempla un asfințit de soare în mine sau a-l contempla în Exterior este pentru mine același lucru, fiindcă văd la fel în ambele cazuri, iar viziunea mea se ajustează în același mod.

Iată de ce ideea pe care mi-o fac despre mine însumi le poate părea multora eronată. Într-un anumit fel, așa și este. Însă eu mă visez pe mine și aleg din mine doar ceea ce este visabil, compunându-mă și realcătuindu-mă în toate chipurile, până când obțin o imagine mulțumitoare despre ceea ce sunt nefiind. Uneori, cea

mai bună metodă de a vedea un obiect este negarea și anularea lui, deși el continuă să subziste, nu știu cum, alcătuit chiar din materia negării și anulării; procedez astfel cu mari spații reale din ființa mea care, odată suprimate din portretul pe care mi-l fac mie însumi, mă transfigurează în realitatea mea.

Cum aș putea atunci să nu mă înșel în privința procedeelor intime prin care îmi fac iluzii despre mine însumi? Fiindcă procedeul care transpune într-o realitate mai mult decât reală un aspect al lumii sau o figură de vis transpune, de asemenea, într-o realitate mai mult decât reală și o emoție sau un gând; le despoaie deci de orice urmă de noblețe și de puritate atunci când – și se întâmplă aproape întotdeauna – nu dispune de ele. Trebuie să se remarce că obiectivitatea mea e absolută, cea mai absolută din toate. Eu reușesc să creez obiectul absolut, dotat cu calități de absolut în toată concretețea lui. La drept vorbind, eu nu fug de viață, în sensul că aș vrea să-i găsesc sufletului meu un pat mai moale; eu abia dacă mi-am schimbat viața și am aflat în visurile mele aceeași obiectivitate ca în viață. Visurile mele – studiez acest lucru în alte pagini – trăiesc în mine independent de voința mea și deseori mă șochează sau mă rănesc. De multe ori, ceea ce aflu în mine mă întristează, mă face să mă rușinez (poate din pricina unui rest de umanitate rămas în mine: să fie rușinea?) și mă înspăimântă.

Visarea neîntreruptă a înlocuit în mine atenția. Am început să suprapun peste lucrurile văzute, chiar dacă fuseseră deja văzute în vis, alte visuri pe care le port cu mine. Și deja suficient de neatent pentru a duce cum se cuvine la bun sfârșit ceea ce eu numesc a vedea lucrurile în vis, voi continua și mai abitir, fiindcă această lipsă de atenție era produsă de o reverie nesfârșită și de grija, chiar dacă lipsită de o atenție excesivă, purtată fluxului visurilor mele – voi continua deci să suprapun ceea ce văd tocmai peste visul pe care-l văd și să fac să se încrucișeze realul, deja despuiat de materie, cu o imaterialitate absolută.

De aici îmi vine o anumită îndemânare de a urmări mai multe idei simultan, de a observa anumite lucruri continuând în același timp să visez la subiecte total diferite, de a mă surprinde visând un apus de soare cât se poate de real, peste un fluviu Tejo nu mai puțin real, și în același timp visând o dimineață imaginară pe un ocean Pacific interior; iar cele două lucruri visate se intercalează unul în celălalt, fără să se amestece și fără să lase loc la mai multă confuzie decât cea a stărilor emotive diferite pe care fiecare dintre aceste peisaje le provoacă; e ca și cum aș vedea trecând mulțimea pe stradă și aș simți în același timp înăuntrul meu sufletul fiecărui om în parte – performanță posibilă numai în unitatea senzațiilor –, continuând să văd în același timp trupurile lor diferite (diversitate de care aș avea nevoie) încrucișându-se pe această stradă inundată de mișcări de picioare.

Apendice

[illegible]

I. Texte în care e citat numele lui Vicente Guedes

1.

Am făcut cunoștință cu Vicente Guedes[1] cât se poate de întâmplător. Ne întâlneam deseori în același mic restaurant ieftin și retras. Ne cunoșteam din vedere; am ajuns cât se poate de firesc, până la urmă, să ne salutăm pe tăcute. Odată, când eram așezați la aceeași masă, întâmplarea ne-a împins să schimbăm două sau trei fraze, iar după aceea conversația a continuat. Am început să ne întâlnim zilnic, la prânz și la cină. Uneori ieșeam împreună după cină și făceam o scurtă plimbare, continuând să vorbim.

Vicente Guedes suporta acea viață absolut nulă cu o indiferență de maestru. Un stoicism de om slab susținea toată viața lui mentală.

Constituția lui spirituală îl condamna să încerce toate dorințele. Iar cea a destinului – să renunțe la toate. N-am întâlnit niciodată alt suflet care să mă uimească în așa măsură. Fără să recurgă la vreo formă de ascetism, acest om își sacrificase toate scopurile legitime pentru care natura sa îl destinase. Înclinat în mod natural către ambiție, savura pe îndelete faptul de a nu avea nici o ambiție.

2.

...această carte suavă.

1 Pessoa prevăzuse la început să-i atribuie acestui autor toate fragmentele.

E tot ceea ce rămâne și va rămâne de pe urma unui suflet dintre cele mai subtile în inerția lor, dintre cele mai destrăbălate în visul în stare pură pe care le-a cunoscut omenirea. Niciodată – cred eu – nu a existat o creatură extra-umană care să-și fi trăit mai complex conștiința de sine. Dandy în spirit, el a plimbat această artă de a visa de-a lungul întâmplării de a exista.

Această carte e biografia cuiva care nu a avut niciodată viață[1]...

Despre Vicente Guedes nu se știe nici cine era, nici ce făcea, nici /.../

Această carte nu e de el: este el. Dar îmi amintesc întotdeauna că, îndărătul celor spuse aici, foșnește în umbră, misterioasă.

Pentru Vicente Guedes a avea conștiință de sine constituia o artă și o morală; iar a visa a fost o religie.

El a creat definitiv aristocrația interioară, acea atitudine a sufletului care seamănă cel mai mult cu atitudinea corpului la un aristocrat complet.

3.

Nefericirile unui om care se plictisește de viață de pe terasa vilei sale de lux sunt un lucru; altceva sunt mizeriile cuiva care, asemenea mie, trebuie să contemple peisajul din camera sa de la etajul patru din cartierul Baixa, fără să poată uita că este numai un ajutor de contabil.

Tout notaire a rêvé de sultanes[2]...

Am o plăcere intimă, plină de ironia unui ridicol nemeritat, atunci când, fără ca nimeni să se arate uimit, eu declar în

1 Fraza poate avea două înțelesuri: cineva care *nu a existat cu adevărat* sau, de asemenea, cineva care *niciodată nu a existat.* Există și varianta: „Această carte este o autobiografie fără evenimente", aleasă de editorul portughez ca subtitlu al ediției Zenith.

2 În franceză, în original, cu sensul „Orice biet notar s-a visat într-un harem".

documentele oficiale în care trebuie indicată profesia: *funcționar comercial*. Nu-mi dau seama cum poate figura numele meu sub această formulă în anuarul comercial.

Epigraf pentru acest jurnal:

Guedes (Vicente), funcționar comercial, Rua dos Rotreseiros[1], 17, 4.

Anuário Comercial de Portugal

1 Strada Merceriilor.

II. Fragmente destinate compoziției Marș funebru pentru regele Ludovic al II-lea al Bavariei

4.

Numai spre tine, Moarte, se îndreaptă sufletul nostru, și credința, și speranța noastră și cuvintele noastre de binețe!

Doamnă a Lucrurilor Ultime, Nume Carnal al Misterului și Abisului – Mângâie-l și îmbărbătează-l pe cel pornit în căutarea ta, dar care nu îndrăznește să te găsească!

Doamnă a Consolărilor, Lac dormind sub clarul de lună, străjuit de stânci, departe de malul și murdăriile Vieții!

Fecioară-Mamă a Lumii absurdului, formă a haosului neînțeles, întinde-ți și lărgește-ți domnia peste toate lucrurile – peste florile care dau semne că se vor ofili, peste fiarele care încep să tremure de bătrânețe, peste sufletele care s-au născut să te iubească –, între eroarea și iluzia vieții!

Iar viața, spirală a Neantului, dorindu-și la nesfârșit, cu toată ardoarea, ceea ce nu poate avea.

5.

Cavaler al inutilei descifrări, adu-ți hlamida grea de aurării și moarte. Și să-ți amintești de visul inutil, de sângele și de rozele ce s-au ofilit în vaze, înainte ca această mână albă să le fi făcut să cadă. Pășește cu mersul tău ușor, ca un herald al mătăsurilor, prin tăcuta sală, în pre-strălucirea oboselii, la ceasul întristat al clarelor

candelabre, în vecinătatea pietrelor prețioase închise cu dubla cheie a plictiselii.

Cel care erați cândva, *senhor*, a rămas printre sirene, în uitarea lunară a mărilor moarte. El a auzit cântecul apelor bolnave, care nu se apropie de lună decât prin dorința lor, și a desfrunzit, una după alta, rozele din grădina palatului împlinirii sale întrerupte. Sunetul lăutelor care semnalau lucruri mai bune îndepărtă dinspre auzul vostru atenția cuvenită vorbelor imperiale, acum pierdute printre vagi murmure. Mâna voastră abandonă mâna ființei care v-a întrerupt, fiindcă trebuia să vă apropiați de îndepărtarea adusă de suspine. Bazinele de apă printre copaci erau ca un vis acvatic printre arborii unei insule, iar dorința [?] era asemeni /.../

Oră de clar de lună înțepenit la întâmplarea-nor, cer incert și trecere de paji /.../

6.

Ludovic al II-lea – end of 2

...și coborârea podului mobil, să poată el intra, atunci când va ajunge la el pentru a intra.

III. Fragmente neintegrate în Cartea neliniștirii

7.

Omul cel slab îmi surâdea stângaci. Apoi m-a privit cu o neîncredere totuși lipsită de ostilitate. După care mi-a surâs din nou, dar cu un aer trist. Mai târziu și-a lăsat din nou ochii în farfurie. După care și-a continuat cina tăcut și concentrat.

8.

(Copie după o scrisoare trimisă de Pessoa mamei sale la Pretoria)

5/6/1914

M-am bucurat în ultima vreme de o sănătate bună, iar în mod curios nici starea mea de spirit n-a fost prea rea. Cu toate acestea, o vagă neliniște mă amețește, ceva căreia nu aș putea să-i spun altcumva decât mâncărime intelectuală, ca și cum aș avea un fel de varicelă pe suflet. Nu v-aș putea descrie ce simt altcumva decât în acest limbaj absurd. Toate acestea însă nu se înrudesc, la drept vorbind, cu stările de tristețe ale spiritului, despre care vă vorbesc uneori și în care tristețea mea e una tipic fără cauză. Actuala mea stare sufletească are o cauză. De jur împrejurul meu, totul se îndepărtează și se prăbușește. Nu folosesc aceste două verbe cu înțelesul lor întristător. Vreau doar să spun că oamenii pe care îi frecventez

cunosc, sau vor cunoaște, modificări, încheierea anumitor perioade din viața lor, iar toate acestea – ca bătrânului care constată că încep să-i moară în jur toți prietenii din copilărie, iar moartea lui pare și ea aproape – îmi sugerează, nu-mi dau seama în ce fel misterios, că și viața mea trebuie sau urmează să se schimbe, la rândul ei. E vorba de o schimbare, iar pentru mine orice schimbare, adică trecerea de la o stare la alta, e o moarte parțială; moare ceva din noi, iar sufletul nostru nu poate scăpa neatins de tristețea celor care mor sau trec.

De exemplu: pleacă mâine pentru – nu *la*, ci *pentru* – Paris cel mai mare și cel mai intim prieten al meu[1]. E destul de probabil că și mătușa Anica (vezi scrisoarea ei) urmează să plece spre Elveția împreună cu fiica sa, care între timp se va căsători. Altul dintre prietenii mei dragi pleacă în Galicia, unde urmează să rămână multă vreme. Un altul care, după cel dintâi citat, este prietenul meu cel mai apropiat pleacă să trăiască la Porto. Iată cum, în anturajul meu uman, totul se organizează (sau se dezorganizează) în așa fel încât eu va trebui sau să mă izolez, sau să mă îndrept pe un drum nou pe care nici nu-l zăresc. Chiar și împrejurarea că urmează să public o carte îmi dă viața peste cap. *Fiindcă pierd ceva: faptul de a fi inedit*[2]. Iată cum orice schimbare, chiar pozitivă, înseamnă *întotdeauna* o schimbare în mai rău, fiindcă orice schimbare e rea. Iar a pierde un defect, sau o slăbiciune, sau un refuz, înseamnă întotdeauna pierdere. Puteți să vă imaginați, Mamă, cum poate trăi, pradă unor dureroase senzații cotidiene, o ființă care simte în acest fel!

Ce-o să se întâmple cu mine în următorii zece ani – sau chiar în cinci ani de acum? Prietenii mei îmi spun că voi fi unul dintre cei mai mari poeți contemporani – mi-o spun după ce au văzut ceea ce am scris deja, și nu în funcție de ceea ce aș putea

---

1 Probabil e vorba de poetul Mário de Sá-Carneiro, care urma să se stabilească acolo definitiv și care peste puțin timp se va sinucide.

2 Sublinierea autorului.

să scriu (altfel n-aș fi relatat ce spun ei...). Chiar dacă acestea se împlinesc, știu eu oare ce înseamnă ele? Știu eu *ce savoare au ele*? Poate că gloria are gustul morții și al inutilității, iar triumful, un miros de putreziciune.

9.

Câteva alte „meditații"

Zi de Crăciun. Umanism. „Realitatea" Crăciunului e subiectivă. Da, în ființa mea. Emoția, așa cum a venit, a și trecut. Dar pentru câteva clipe am împărtășit cu nenumărate generații aceleași speranțe și emoții, aceleași cu lumile imaginare și cu toate imaginațiile moarte ale unei serii întregi de mistici morți. Crăciun în mine!

Sociologie – inutilitatea teoriilor și a practicilor politice.

Cruzimea suferinței – a savura suferința, pentru a ne bucura astfel de propria noastră personalitate consubstanțială cu durerea. Ultim refugiu sincer al neliniștii de a trăi și pentru setea de bucurie /.../

*

Amoruri crude

Vei fi ceea ce eu doresc să fii. Voi face din tine o podoabă a emoției mele, pe care am să o plasez unde vreau și cum vreau, înlăuntrul meu. Tu pentru tine nu ai nimic. Nu ești nimeni, fiindcă nu ești conștientă, ești doar vie.

*

Qu'est-il de frère en toi et ceux qui veulent vivre?[1]

*

Spiritul meu se potrivește cu ceea ce au făcut clasicii și cu ceea ce au spus decadenții.

10.
Iubirile cu o chinezoaică de pe o ceașcă de porțelan

Rațiuni: /.../

Iubirile noastre se desfășurau calm, așa cum dorea ea, pe numai două dimensiuni ale spațiului.

11.
Societatea în care trăiesc

E făcută toată din visuri. Prietenii mei sunt visați. Familiile lor, obiceiurile lor, profesiunile lor /.../

12.

Există o tehnică de a visa, așa cum există diverse realități, de îndată ce /.../

---

1 Frază ambiguă, în franceză, cu un înțeles aproximativ, care trebuie completat: „Care este partea comună, frățească, [între] tine și toți cei care vor să trăiască?"

13.

Senzațiile se nasc gata analizate.

Extrem rafinament între senzație și conștiința de-a o avea, nu între senzație și „fapt".

Regulă de viață: a te supune tuturor servituților. Căsătoria e bună fiindcă-i artificială. Artificiul și absurdul sunt semnalmente ale umanului.

14.

O altă plictiseală, sau aceeași, mult mai smeadă, mai de-a noastră, dar toată numai de-a noastră, dar /.../ de-a noastră.

Am rămas cu tot trupul înmărmurit.

15.

Supus incoerent al tuturor senzațiilor ce rănesc dincolo de rațiunea de a fi a rănii, invidios pe toate drepturile absurdului de a /.../

16.

...ca un copil care se oprește din fugă, încetinind și cadența sonoră a pașilor săi mărunți, cu respirația gâfâită...

17.

G. Junqueiro[1]? Opera lui îmi inspiră o mare indiferență. Pentru că l-am văzut... Niciodată n-am putut admira un poet pe care am avut posibilitatea să-l văd.

18.

Sunt curios de toată lumea, sunt avid de toate lucrurile, înfometat de toate ideile. Faptul că nu putem vedea totul, nici citi totul, nici gândi totul, mă întristează ca pierderea /.../

Dar eu văd fără să fiu foarte atent, citesc fără să acord prea multă importanță, gândesc fără să dau vreo urmare. Eu sunt un diletant intens și frust în toate.

Sufletul meu e prea slab ca să aibă cel puțin forța propriului său entuziasm. Sunt alcătuit din ruinele ne-încheiatului, iar cel mai bine m-ar defini un peisaj al renunțărilor.

Divaghez, dacă mă concentrez; totul este în mine decorativ și indecis, ca un spectacol văzut prin ceață.

Această tendință senzuală de a transforma toate gândurile în expresii sau, mai degrabă, de a gândi expresiv toate gândurile, de a vedea toate emoțiile cu forme și culori, și chiar toate negațiile în ritm /.../

Scriu cu o mare intensitate a expresiei; nici nu știu ce anume e ceea ce simt. Sunt pe jumătate somnambul, pe jumătate nimic.

Atunci când mă cunosc percep în mine femeia.

Opiul unor crepuscule regale și minunăția ascunsă în umbră, aici la îndemână, dezbărate de zdrențele inutile.

---

1 Abilio G. Junqueiro (1850-1923), scriitor portughez.

Uneori e atât de puternic, atât de rapid, atât de abundent fluxul concentrat al imaginilor și expresiilor juste care năvălesc din spiritul meu neatent, încât îmi vine să urlu, să mă tăvălesc pe jos, să plâng numai la gândul că îl voi pierde – fiindcă îl pierd. Fiecare dintre aceste secvențe și-a avut momentul ei și nu mai poate fi chemată. Iar mie, ca îndrăgostitul cu dorul după un chip plăcut, abia întrezărit, dar nu și fixat, îmi rămâne amintirea ființei mele așa cum îți aduci aminte de un mort, și mă aplec peste abisul unui trecut cu idei și imagini care fug repede, figuri moarte ale ceții din care ele însele s-au născut.

Fluid, absent, neesențial, mă pierd de mine însumi ca și cum m-aș îneca în nimic; eu sunt schimbător, iar acest cuvânt, care vorbește și se oprește, spune totul, conține totul.

Ritmul cuvântului, imaginea pe care o evocă și sensul lui ca idee, toate aceste elemente necesare grupate în fiece cuvânt sunt pentru mine adunate separat. Mi-e destul să mă gândesc la un singur cuvânt ca să înțeleg conceptul de Trinitate. Mă gândesc la cuvântul „nenumărat" și îl iau ca exemplu fiindcă este abstract și insolit. Însă, dacă îl aud în ființa mea, uriașe valuri năvălesc să alcătuiască un sunet ce nu se oprește nici chiar atunci când dă de marea fără sfârșit; mi se constelează ceruri întregi, nu simple stele, ceva mai mult decât muzica tuturor valurilor în care se constelează sunetele, și se deschide dinaintea mea ideea unui infinit ce se întinde, ca un drapel larg desfășurat, spre stele sau spre mugetele mării, sau spre un eu care reflectă toate stelele.

Dacă Don Sebastião revine odată cu ceața, istoria nu e contrazisă. Toată istoria nu este decât un du-te-vino între cețuri, iar cele mai mari bătălii despre care ni se povestește, cele mai grandioase serbări, cele mai frumoase reușite nu sunt altceva decât spectacole în ceață, cortegii dispărând departe, în crepuscul și în ștergere.

Sufletul din mine e expresiv și material. Dar s-ar putea tot atât de bine să stagnez în ființa unei pânze subțiri de in sau s-ar putea

să mă trezesc, iar atunci mă proiectez în cuvinte ca și cum ele ar fi deschis ochii ființei mele. Atunci când gândesc, gândirea mea se naște din spirit în fraze seci și ritmate, iar eu nu știu bine dacă această gândire a apărut înainte ca eu să spun sau numai după ce mă văd spunând-o, sau dacă nu sunt gânduri doar visate și cuvinte care se nasc spontan din mine. Orice emoție este în mine o imagine și orice vis, o pictură muzicală. Poate fi rău ceea ce scriu, dar în ceea ce scriu sunt *eu*, mult mai mult decât aș putea crede. Așa cred eu uneori.

De când trăiesc, mă povestesc, și cea mai mică dintre plictiselile pe care le am când stau cu mine însumi, dacă mă aplec asupra ei, se răspândește, ca sub magnetismul unor /.../ în flori de culoarea unor abisuri muzicale.

IV. Texte de Pessoa cu referințe la Cartea neliniștirii

A. Extrase din câteva scrisori

Către João de Lebre e Lima, 3 mai 1914

În legătură cu plictiseala, aș vrea să vă pun o întrebare... Ați citit, într-un număr de anul trecut din *A Aguia*[1], un text al meu intitulat „În pădurea înstrăinării"? Dacă nu l-ați văzut, spuneți-mi. Am să vi-l trimit. Țin nespus să cunoașteți acest text. Este singurul dintre cele publicate de mine în care fac din plictiseală și din visul steril și plictisit de el însuși, pe care-l cunoști de îndată ce visezi, un motiv și un subiect de cercetare. Nu știu dacă o să vă placă stilul în care e compus acest text: e un stil special al meu, pe care prietenii mei îl numesc glumind „stilul străin"[2], fiindcă a apărut pentru prima dată tocmai în acel text. Iar ei spun „a vorbi înstrăinat", „a scrie înstrăinat" etc.

Textul face parte dintr-o carte de-ale mele, care conține alte texte scrise deja, însă rămase inedite, și care e departe de a fi încheiată; se cheamă *Cartea neliniștirii*, din cauză că neliniștea și incertitudinea sunt notele ei predominante. Acest lucru iese deja în evidență în textul publicat. Ceea ce în aparență este doar povestirea unui vis, a unei reverii, de fapt – iar asta se simte imediat ce începi să citești și ar trebui, dacă eu am reușit, să se simtă până la sfârșitul

---

1 Importantă revistă de avangardă, organul mișcării Renascença Portuguesa din Porto.

2 Reamintim că „*alheio*" poate însemna și „străin", dar și „neatent", „distrat", „alienat".

lecturii – este o confesiune visată a inutilității și a dureroasei furii sterile de a visa.

Către Armando-Cortes Rodrigues, 2 septembrie 1914

...N-am scris nimic care să merite să vă fie trimis. Ricardo Reis și Álvaro [de Campos] futuriști – tăcuți. Caeiro a mai comis câteva rânduri care probabil că își vor găsi azil într-o carte viitoare... Eu am făcut mai cu seamă sociologie și neliniștire. Dumneavoastră înțelegeți că acest cuvânt face aluzie la „cartea" numită astfel: de fapt, am redactat câteva pagini din această producție maladivă. Opera își urmează deci cursul complex și întortocheat.

Către Armando-Cortes Rodrigues, 4 octombrie 1914

...Nu vă trimit alte scrieri neînsemnate pe care le-am scris în ultimele zile. Nu prea merită să fie trimise unele dintre ele; altele fac parte din *Cartea neliniștirii*. Pare-se că am descoperit un nou gen de *paulism*[1]...

...

Actuala mea stare de spirit e una de profundă și calmă depresie. De zile întregi rămân la nivelul *Cărții neliniștirii*. Am scris o mică parte din ea. Chiar astăzi am scris aproape un întreg capitol.

Către Armando-Cortes Rodrigues, 19 noiembrie 1914

Actuala mea stare de spirit mă obligă să lucrez mult, fără să vreau, la *Cartea neliniștirii*. Dar nu sunt decât fragmente, fragmente, fragmente.

---

1 În portugheză „*pauis*" înseamnă „mlaștină"; este unul dintre primele curente decadente inventate de Pessoa în tinerețe, în 1913, odată cu poemul *Pauis*.

Către João Gaspar Simões, 28 iulie 1932

La început am avut intenția să încep publicarea operei mele în trei volume, în ordinea următoare: (1) *Portugalia*, o cărticică de poeme (41 în total) între care *Mare portugheză* (apărută în revista *Contemporânea*, nr. 4) este cea de a doua parte; (2) *Cartea neliniștirii* (de Bernardo Soares, dar ca titlu subsidiar, căci nu e vorba în cazul lui de un heteronim, ci de o personalitate literară); (3) *Poeme complete de Alberto Caeiro* (cu o prefață de Ricardo Reis și, ca postfață, *Note în amintirea lui Alberto Caeiro*, de Álvaro de Campos[1]). Mai târziu, în anul ce urmează, ar trebui să apară, singur sau simultan cu o altă carte, *Cantonierul* (sau oricare alt titlu la fel de inexpresiv), unde voi aduna (de la Cartea I până la III sau de la I la V) o parte dintre poemele dispersate și destul de numeroase scrise de mine și care sunt inclasabile, prin natura lor, altfel decât după acest criteriu inexpresiv.

Totuși, în *Cartea neliniștirii* multe pasaje cer să fie echilibrate și revăzute, iar eu nu pot să prevăd, cât de cât decent, un răgaz de mai puțin de un an. Cât despre Caeiro, încă sunt indecis...

Către Adolfo Casais Monteiro, 13 ianuarie 1935

Cum scriu eu în numele acestor trei? Pentru Caeiro, din pură și neașteptată inspirație, fără să știu sau să calculez ce anume urmează să scriu. Pentru Ricardo Reis, ca urmare a unei deliberări abstracte, care se concretizează subit într-o odă. Pentru Campos, atunci când simt un îndemn subit de a scrie și nu știu ce. (Semiheteronimul meu, Bernardo Soares, care de altfel în multe privințe seamănă cu Álvaro de Campos, apare numai când sunt obosit sau somnolent, atunci când facultățile mele de rațiune sau de inhibiție

1 E vorba de faimoșii, principalii, „heteronimi" ai lui Pessoa. Acest proiect, combinat cu altele găsite în hârtiile autorului, va servi ulterior la sistematizarea operei sale postume. Căci în timpul vieții sale, din planul mai sus schițat, Pessoa a publicat sub propriul său nume numai prima carte, sub titlul *Mesaj* (1934), în care este inclus și poemul *Mare portugheză*, menționat aici, tipărit în 1922.

sunt oarecum suspendate; acea proză este o perpetuă reverie. El este un semiheteronim pentru că, nefiind personalitatea mea, nu e diferit de ea, ci este doar o simplă mutilare a ei. Sunt eu însumi, dar mai puțin raționalitatea și afectivitatea lui. Proza lui, cu excepția *ținutei*[1] pe care raționamentul o conferă prozei mele, e identică cu proza mea, tot așa și limba portugheză folosită de el; în vreme ce Caeiro scria prost în portugheză, Campos scria acceptabil, dar comițând anumite greșeli, de exemplu spunând „eu propriu" în loc de „eu însumi" etc. Reis, mai bun decât mine, dar cu un purism pe care eu îl consider exagerat...)

B. Două note

Notă pentru textele publicate sub propriul meu nume
(e utilizabilă ca „Prefață")

Vor trebui reunite, mai târziu, într-o carte separată, poemele programate inițial, în mod greșit, pentru a fi incluse în *Cartea neliniștirii*; această carte trebuie să aibă, mai mult sau mai puțin, un titlu care să sugereze că ea e constituită din rebuturi sau din materiale intercalate sau un alt cuvânt care să indice o îndepărtare de aceeași natură.

De altfel, această carte ar putea să fie o parte dintr-o rezervă de deșeuri, care să constituie magazia publicată a impublicabilului, depozitul textelor care pot supraviețui ca un trist exemplu. Este oarecum cazul poeziilor incomplete ale unui poet mort prea tânăr, sau cazul epistolelor unui mare scriitor, dar care e fixat în acele fragmente nu doar la modul inferior, ci chiar diferit; și tocmai această diferență constituie rațiunea publicării, fiindcă ar fi greu de explicat de ce nu se publică.

---

1 Pessoa folosește termenul francez *tenue*.

Cartea neliniștirii
(notă)

Organizarea cărții trebuie să se bazeze pe o selecție, cât mai riguroasă posibil, din fragmentele existente sub diverse forme, dar și pe adaptarea totuși a unor fragmente mai vechi, când ele se îndepărtează de psihologia lui Bernardo Soares[1], la psihologia lui autentică, așa cum apare ea astăzi. În afară de asta, trebuie făcută o revizuire generală chiar a stilului, fără ca totuși el să piardă, în expresia lui internă intimă, caracterul visător și acea incoerență logică ce îl caracterizează.

Trebuie meditat dacă pot sau nu să fie incluse Marile Texte, care pot fi grupate sub titluri grandioase de genul *Marș funebru pentru regele Ludovic al II-lea al Bavariei* sau *Simfonia unei nopți neliniștite*. Poate fi lăsat așa cum este textul cu „marșul funebru", dar poate fi și integrat într-un alt volum care ar reuni toate Marile Texte.

C. Din prefața la Ficțiunile interludiului

Eu introduc anumite personaje în relatările mele sau în subtitlurile anumitor cărți, iar în acest caz semnez cu numele meu ceea ce spun ele; există și alte personaje pe care le proiectez pur și simplu în absolut și semnez, spunând doar că eu le-am creat. Aceste două tipuri de personaje se deosebesc în felul următor: la cele pe care le scot în relief la modul absolut, stilul însuși e diferit de al meu sau, dacă personajul o cere, chiar opus stilului meu; iar la personajele cărora le dau semnătura mea, nimic nu deosebește stilul lor de stilul meu decât în acele detalii inevitabile fără de care ele nu s-ar putea deosebi între ele.

---

1 Aluzie la faptul că Pessoa intenționase la început să atribuie acest fals jurnal fie lui Vicente Guedes, fie baronului de Teive, cărora le concepuse o psihologie diferită de cea a lui Soares.

Aș compara câteva dintre aceste personaje între ele pentru a demonstra, de exemplu, în ce constau aceste diferențe. Ajutorul de contabil Bernardo Soares și baronul de Teive – aceste personaje ale mele sunt ambele străine de firea mea – scriu cu aceeași substanță stilistică, cu aceeași gramatică, cu aceeași grijă în alegerea termenilor; fiindcă scriu într-un stil care, bun sau rău, este stilul meu. Compar cele două personaje fiindcă sunt exemple ale aceluiași fenomen – inadaptare la realitatea vieții sau, mai mult, o inadaptare din aceleași motive și rațiuni. Dar, în vreme ce limbajul este același la baronul de Teive și la Bernardo Soares, stilul diferă: cel al nobilului e intelectual, lipsit de imagini, este puțin, cum să spun?, sec și rigid; iar cel al burghezului e fluid, participă cu muzică și pictură, dar se dovedește a fi prea puțin arhitectural. Nobilul gândește clar, scrie clar, își domină emoțiile, chiar dacă nu și sentimentele; ajutorul de contabil nu stăpânește nici emoțiile, nici sentimentele, iar, atunci când gândește, gândirea lui este subsidiară senzației.

Există asemănări notabile, pe de altă parte, între Bernardo Soares și Álvaro de Campos. Dar imediat, la cel de-al doilea, dai peste portugheza lui neglijentă, peste incoerența imaginilor, care îi este mai intim proprie și mai puțin calculată decât la Soares.

Efortul pe care-l fac ca să-i disting mă împinge uneori să comit greșeli care îngreunează capacitatea mea de discernământ spiritual. A face deosebirea între cutare compoziție muzicalizantă a lui Bernardo Soares și o alta, cu conținut identic, dar care este a mea...

Sunt anumite momente când reușesc să o fac instantaneu și atât de bine, încât mă minunez eu singur; dar fără pic de vanitate, pentru că, necrezând în fragmente de libertate umană, mă minunez de ceea ce se petrece în mine ca și cum s-ar produce la altcineva – în doi străini.

Numai o mare intuiție îmi poate servi de busolă pe aceste vaste întinderi ale sufletului; doar un simț care să se folosească de inteligență, dar care să nu semene cu inteligența, chiar dacă ele se scufundă unul în celălalt, ca să pot să disting aceste personaje de vis în realitatea lor, diferită pentru fiecare în parte.

*

În aceste dedublări ale personalității, sau mai degrabă în invenția acestor personaje diferite, există două grade sau tipologii, pe care cititorul atent le va recunoaște prin caracteristicile lor distincte. La primul nivel, personalitatea se distinge prin ideile și sentimentele care îi sunt proprii, diferite de ale mele, tot așa cum, la nivelul cel mai de jos al acestei categorii, distincția se face prin ideile expuse pe firul raționamentelor sau al argumentelor, dar care nu sunt ale mele sau, dacă ele sunt, eu le ignor complet. *Bancherul anarhist*[1] este un exemplu la acest nivel inferior; *Cartea neliniștirii* și personajul lui Bernardo Soares reprezintă nivelul superior.

Cititorul își va da seama că, deși eu public *Cartea neliniștirii* ca fiind a unui oarecare Bernardo Soares, ajutor de contabil în orașul Lisabona, eu nu l-am inclus totuși în *Ficțiunile interludiului.* Pentru că Bernardo Soares, dacă e diferit de mine prin ideile sale, prin sentimentele și prin felul său de a vedea și înțelege, nu diferă de mine prin stilul expunerii. Eu descriu personalitatea lui diferită folosindu-mă de un stil care este în mod cât se poate de firesc al meu, iar ca să ne distingă pe unul de altul nu rămâne decât tonul particular ce se naște în mod inevitabil din chiar specificitatea emoțiilor.

La autorii *Ficțiunilor interludiului*, nu doar ideile și sentimentele diferă de ale mele; tehnica de compoziție și stilul însuși sunt diferite de ale mele. Aici fiecare personaj e alcătuit într-o manieră integral diferită, și nu doar diferit gândită. Iată de ce în *Ficțiunile interludiului* predomină versul. În proză e mai greu să te „celălaltizezi".

D. *„Idei metafizice pentru* Cartea neliniștirii"

Singura realitate pentru mine sunt senzațiile mele. Eu sunt una dintre senzațiile mele. Deci nici cel puțin de propria mea

1 Unul dintre cele mai celebre „manifeste" literare ale lui Pessoa din prima sa perioadă experimentală.

existență nu sunt sigur. Pot fi sigur doar de acea senzație despre care spun că este a mea.

Adevărul? E un lucru exterior? Nu pot avea certitudinea lui, fiindcă nu este o senzație ce-mi aparține, iar eu numai de asemenea senzații sunt sigur. O senzație a mea? Senzația a ce?

Căutarea visului e deci căutarea adevărului, dat fiind că singurul adevăr pentru mine sunt eu însumi. A mă izola cât mai mult posibil de ceilalți înseamnă a respecta adevărul.

Toată metafizica este o căutare a adevărului, înțelegând prin Adevăr adevărul absolut. Numai că Adevărul, oricare ar fi el și admițând că ar putea fi ceva, dacă există, există fie înlăuntrul senzațiilor mele, fie în afara lor, fie deopotrivă înlăuntrul și în afara lor. Dacă există în afara senzațiilor mele, e ceva despre care niciodată nu pot avea vreo certitudine, fiindcă el nu există pentru mine și, în consecință, este pentru mine nu doar contrariul Certitudinii, fiindcă eu nu sunt sigur decât de senzațiile mele, dar contrar chiar și faptului de *a fi*[1], fiindcă singurul lucru existent pentru mine sunt senzațiile mele. Așa încât, existând în afara senzațiilor mele, Adevărul e pentru mine egal cu Incertitudinea și cu a nu fi – nu există și, în consecință, nu este adevăr. Dar să admitem ipoteza absurdă că senzațiile mele pot fi eronate, iar faptul de a nu fi (ceea ce este absurd, dat fiind că ele, cu siguranță, există) – în acest caz adevărul este a fi, iar el există *complet* în afara senzațiilor mele. Dar ideea *Adevăr* este o idee a mea, deci ea există înlăuntrul senzațiilor mele: așadar, sub aspectul său de Adevăr abstract și aflat în afara mea, adevărul există înlăuntrul meu – deci e o contradicție, iar în consecință este o eroare.

În cealaltă ipoteză, adevărul există înlăuntrul senzațiilor mele. În acest caz el este fie suma tuturor senzațiilor mele, fie una dintre ele, fie o parte dintre ele. Dacă e una dintre ele, prin ce anume se distinge de celelalte? Dacă este o senzație, nu diferă *esențialmente* de celelalte și, ca să difere, ar trebui să se distingă *esențialmente*. Iar

---

1 Sublinierile din text îi aparțin lui Pessoa.

dacă nu este o senzație, pur și simplu nu este o senzație. Iar dacă e o parte dintre senzațiile mele, care parte anume? Senzațiile au două aspecte – aspectul de a fi simțite și cel de a fi date ca *lucruri* simțite, deci pe de o parte sunt eu, pe de altă parte fac trimitere la „lucruri". Dacă Adevărul face parte dintre senzațiile mele, el trebuie să-și asume obligatoriu unul dintre aceste două aspecte. (Iar dacă el este, într-un fel sau altul, un grup de senzații unificându-se pentru a deveni una singură, el cade în ghearele raționamentului care ne-a condus la ipoteza anterioară). Dacă e unul dintre aceste două aspecte – care anume? Aspectul „subiectiv"? Numai că această fațetă subiectivă îmi apare sub una din două forme – fie sub cea a „individualității" mele, una singură, fie sub cea a unei multiple individualități, tot „a mea". În primul caz e vorba de *o senzație* a mea ca oricare alta, iar ipoteza se vede respinsă de argumentul precedent. În cel de al doilea caz, acest adevăr este multiplu și divers, e *adevăruri* – ceea ce vine în contradicție cu ideea de Adevăr, oricât ar fi el de valoros. Atunci să fie vorba de aspectul *obiectiv*? Se aplică același argument, fiindcă fie este o unificare a acestor senzații în *o singură* idee din *o singură lume* exterioară – iar această idee fie nu e nimic, fie este o senzație a mea, iar dacă este o senzație, se vede deja respinsă ipoteza; fie acest aspect e o lume exterioară multiplă, ceea ce îl reduce la ansamblul senzațiilor mele, iar în acest caz pluralitatea de *modalități* este esența însăși a ideii de Adevăr.

Rămâne să analizăm dacă *Adevărul* este ansamblul senzațiilor mele. Aceste senzații pot fi luate fie ca *una* singură, fie ca *multiple*. În primul caz, așa ceva ne aduce la prima ipoteză, pe care deja am respins-o. În cel de al doilea caz *Adevărul* ca idee dispare, fiindcă dobândește aceeași substanță ca *totalitatea* senzațiilor mele. Dar pentru a fi *totalitatea* senzațiilor mele, chiar de sunt concepute ca fiind senzații ale mele, în chipul cel mai gol, adevărul rămâne dispersat – dispare. Căci fie se bazează pe ideea de *totalitate*, care este o idee (sau o senzație) a noastră, fie nu se bazează deloc. Însă nimic nu dovedește cu adevărat identitatea dintre adevăr și totalitate. În consecință, adevărul nu există.

Și totuși, noi avem ideea...

O avem, dar vedem că nu corespunde nici unei „Realități", în cazul în care presupunem că *Realitate* înseamnă ceva. Deci *Adevărul* este o idee sau o senzație pur și simplu născută în noi, reprezentând nu se știe ce, fără nici o semnificație și deci fără valoare, ca oricare altă senzație a noastră.

Ne rămân, așadar, numai senzațiile noastre ca unică „realitate", realitate care posedă „realmente" o oarecare valoare, dar nu este decât o improvizație ce ne permite să facem fraze. Din „real" nu posedăm decât senzațiile noastre, dar „real" (care este de asemenea o senzație a noastră) nu semnifică nimic, și nici măcar cuvântul „semnifică" nu semnifică ceva, nici „senzație" nu are un înțeles, și nici „a avea un înțeles" nu e ceva care să posede vreun sens. Totul este același mister. Constat, în același timp, că nici măcat *totul* nu poate semnifica ceva și nici „mister" nu este un cuvânt cu vreo semnificație.

Cuprins

Un contabil argonaut 7
Notă asupra ediției 17

Prefață 21
Autobiografie fără evenimente 27
Mari texte 497
Apendice 587

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar
ce se virează Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, Bucureşti.

Redactori
IUSTINA CROITORU
RALUCA POPESCU

Tehnoredactor
DENISA BECHERU

DTP
DAN DULGHERU

Corector
GEORGETA-ANCA IONESCU

Apărut 2012
BUCUREŞTI–ROMÂNIA

Lucrare executată la Proeditură şi Tipografie